ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת
אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א
שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד חורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל בפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראש־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיד.

בו מבואר מפני מה זכה יהודה למלכות:

א בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: ב הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו:
ג הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: ד הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ה מַה־לְּךָ
הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: ו הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ז מִלִּפְנֵי אָדוֹן
חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: ח הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אגרות קודש

ב״ה, ח״י מ״ח, תש״כ
ברוקלין.

הוו״ח אי״א נו״נ מלאכתו מלאכת שמים

מו״ה אברהם מרדכי שמואל שי׳

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מט״ו מ״ח, בו כותב ר״פ מעניני הפצת המעינות, ויהי רצון שיתוסף בהפעולות האמורות כהנה וכהנה בתוככי שאר פעולות להפצת היהדות המסורתית, שבד״מ יתוסף כהנה וכהנה בענינים הגשמים בפרט שבהשתלשלות מלמעלה למטה הוא בגשמיות כ״פ ככה בערך הרוחניות, וכידוע הדוגמא אשר בהקרבת עוף אחד ע״ג המזבח נעשית עליית עולמות עליונים ונמשכת ברכה רבה בעניני האדם.

ובפרט אשר השנה היא שנת המאתים להסתלקות הילולא של הבעש״ט עת וזמן מסוגל להפצת המעינות ועד שיגיעו גם חוצה.

בברכה לבשו״ט.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין .....ב

ב) מזמורי תהלים קיד, קטו ..... ג

ג) מאמר ד״ה ואשה אחת
שבת פרשת וירא, ח״י מרחשון ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת וירא, י״ח מרחשון, ה׳תשכ״ה .. יא

ה) לקוטי שיחות – כ׳ מרחשון
(בלה״ק) כרך טו ..... כה

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....ל

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וירא .....לב

ח) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וירא ..... לג

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וירא .....סה

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וירא ..... סו

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וירא .....עה

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....עח

שיעורי רמב״ם

יג) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת וירא..... פא

יד) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת וירא ..... קלג

טו) – ספר המצוות לשבוע פרשת וירא.....קנא

טז) נביאים וכתובים
ישעיה פרק יד, משלי פרק כא-כב ..... קנה

יז) משניות – מסכת טהרות/מקוואות
ביאור קהתי.....קנז

יח) עין יעקב מסכת יומא .....קסה

יט) מסכת נזיר עם ביאורים
מדף סד עד דף סו..... קסו

כ) מסכת סוטה עם ביאורים
מדף ב עד דף ה.....קעח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... קצד

כב) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....קצד

כג) לקוטי תורה
אדמו״ר הזקן ..... קצז

כד) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי .....קצח

כה) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קצט

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... קצט

כז) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב..... ר

כח) ספר המאמרים קונטרסים – חלק א
אדמו״ר מוהריי״צ.....רא

כט) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ..... רב

ל) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ .....רג

לא) חומש לקריאה לציבור לשבת פרשת וירא ..... רד

לב) לוח זמנים לשבוע פרשת וירא .....ריד

לג) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש .....רטו

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

ביאור בדרך אפשר

הפטרת פרשת וירא פותחת בפסוק:

וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע וְגו׳[1]. **וּמְבָאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן**[2] **כָּל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבְּסִפּוּר הַהַפְטָרָה** כפי שהם **בַּעֲבוֹדַת ה׳** של כל אחד ואחד, **כִּדְלִקַּמָּן** (**סְעִיף ב**). **וּבְהַקְדִּים מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבִּי הִלֵּל מִפּאַרִיטשׁ**[3] מגדולי החסידים של אדמו״ר האמצעי, בנו של רבנו הזקן, ושל אדמו״ר הצמח צדק, נכדו של רבנו הזקן (**שֶׁכַּנִּרְאֶה** מאמרו של רבי הלל **מְיוּסָד עַל מַאֲמַר אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן הַנַּ״ל**) **כְּעֵין הַקְדָּמָה**[4] לביאור סיפור ההפטרה כפי שהוא מתבטא בעבודת ה׳, **דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכָּל הַסִּפּוּרִים שֶׁבַּתַּנַ״ךְ, הֲגַם שֶׁהָיוּ** התרחשו בפועל **כִּפְשׁוּטָם, כִּי אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ**[5]**, מִכָּל־מָקוֹם לָמָּה בָּחֲרוּ הַנְּבִיאִים סִפּוּרִים אֵלּוּ דָּיְקָא** דווקא **לְכָתְבָם בַּתַּנַ״ךְ** למרות שכמובן במשך השנים התרחשו סיפורים נוספים שלא נכתבו בתנ״ך, **עַל־כָּרְחֵךְ** בהכרח **לוֹמַר** שסיפורים אלו נכתבו **מִפְּנֵי שֶׁרָמְזוּ בָּהֶם** הנביאים **רָזִין וְסוֹדוֹת עֶלְיוֹנִים וְכַמָּה דְּרָכִים לַעֲבוֹדַת ה׳** (**עַד כָּאן הַהַקְדָּמָה שֶׁל רַבִּי הִלֵּל**). **וּמוּבָן, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהַהוֹרָאוֹת שֶׁבַּהֲלָכוֹת וְדִינִים שֶׁבַּתּוֹרָה הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם,** והן בתוקף נצחי **כִּלְשׁוֹן אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן**[6]**: הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית [וְזֶהוּ גַּם הַפֵּירוּשׁ בְּמַה שֶׁכָּתוּב** על דברי התורה **כִּי הֵם חַיֵּינוּ**[7] **(לֹא רַק שֶׁבָּזֶה** בדברי התורה **הִיא חַיּוּתוֹ (אֵין דֶּעם לֶעבֶּט עֶר** בזה הוא חי**), שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה מִתּוֹךְ חַיּוּת** והתלהבות, **אֶלָּא גַּם) שֶׁהַתּוֹרָה פּוֹעֶלֶת אֶת** אצל האדם **אֶת (אוֹפֶן) הַחַיִּים (כֵּיצַד לִחְיוֹת)** והיא הקובעת את אופי החיים ואורח החיים, **וְהַיְנוּ שֶׁחַיּוּתוֹ** אופן וצורת החיים **שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** יהודי **בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־פִּי הוֹרָאוֹת הַתּוֹרָה]**, וכשם שהדברים אמורים בנוגע להוראות ולהלכות **כָּךְ גַּם הַהוֹרָאוֹת שֶׁבְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה** והלקחים שיש להפיק מהם בעבודת ה׳ **הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת** והן בתוקף בכל זמן ובכל מקום, **כִּי כָּל הַתּוֹרָה הִיא תּוֹרָה אַחַת, וְאִי־אֶפְשָׁר לְהַפְרִיד חַס־וְשָׁלוֹם עִנְיָן אֶחָד מִזּוּלָתוֹ** ולכן אין מקום לגישה שרק ההוראות וההדרכות של חלק אחד בתורה הן נצחיות, אלא האמת היא שגם ההוראות של חלק ההלכה וגם ההוראות בעבודת ה׳ מסיפורי התורה הן נצחיות באותה מידה. **וְכִפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ״ם**[8] **שֶׁהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מֵעִם ה׳, אֲפִילּוּ** אם הוא לא אומר זאת על כללות התורה אלא רק לגבי **פָּסוּק אֶחָד אוֹ אֲפִילּוּ תֵּבָה** מילה **אַחַת וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין הַפָּסוּק**[9] **״אָנֹכִי הֲוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״** שהוא הפסוק הפותח את עשרת הדברות ועוסק בנושא האמונה בה׳ **וּבֵין הַפָּסוּק**[10] **״וְתִמְנַע הָיְתָה פִּלֶגֶשׁ״**[11] העוסק במשפחתו של

בס״ד. שבת פרשת וירא, ח״י מרחשון, ה׳תשכ״ה*

וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע וְגו׳[1]. וּמְבָאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן[2] כָּל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבְּסִפּוּר הַהַפְטָרָה בַּעֲבוֹדַת ה׳, כִּדְלִקַּמָּן (סְעִיף ב). וּבְהַקְדִּים מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבִּי הִלֵּל מִפּאַרִיטשׁ[3] (שֶׁכַּנִּרְאֶה מְיוּסָד עַל מַאֲמַר אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן הַנַּ״ל) כְּעֵין הַקְדָּמָה[4], דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכָּל הַסִּפּוּרִים שֶׁבַּתַּנַ״ךְ, הֲגַם שֶׁהָיוּ כִּפְשׁוּטָם, כִּי אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ[5], מִכָּל־מָקוֹם לָמָּה בָּחֲרוּ הַנְּבִיאִים סִפּוּרִים אֵלּוּ דָּיְקָא לְכָתְבָם בַּתַּנַ״ךְ, עַל־כָּרְחֵךְ לוֹמַר מִפְּנֵי שֶׁרָמְזוּ בָּהֶם רָזִין וְסוֹדוֹת עֶלְיוֹנִים וְכַמָּה דְּרָכִים לַעֲבוֹדַת ה׳ (עַד כָּאן הַהַקְדָּמָה שֶׁל רַבִּי הִלֵּל). וּמוּבָן, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהַהוֹרָאוֹת שֶׁבַּהֲלָכוֹת וְדִינִים שֶׁבַּתּוֹרָה הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם, כִּלְשׁוֹן אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן[6]: הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית [וְזֶהוּ גַּם הַפֵּירוּשׁ בְּמַה שֶׁכָּתוּב כִּי הֵם חַיֵּינוּ[7] (לֹא רַק שֶׁבָּזֶה הִיא חַיּוּתוֹ (אֵין דֶּעם לֶעבֶּט עֶר), שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה מִתּוֹךְ חַיּוּת, אֶלָּא גַּם) שֶׁהַתּוֹרָה פּוֹעֶלֶת אֶת (אוֹפֶן) הַחַיִּים (כֵּיצַד לִחְיוֹת), וְהַיְנוּ שֶׁחַיּוּתוֹ שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־פִּי הוֹרָאוֹת הַתּוֹרָה], כָּךְ גַּם הַהוֹרָאוֹת שֶׁבְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת, כִּי כָּל הַתּוֹרָה הִיא תּוֹרָה אַחַת, וְאִי־אֶפְשָׁר לְהַפְרִיד חַס־וְשָׁלוֹם עִנְיָן אֶחָד מִזּוּלָתוֹ. וְכִפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ״ם[8] שֶׁהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מֵעִם ה׳, אֲפִילּוּ פָּסוּק אֶחָד אֲפִילּוּ תֵּבָה אַחַת [וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין הַפָּסוּק[9] ״אָנֹכִי הֲוָי׳ אֱלֹקֶיךָ״ וּבֵין הַפָּסוּק[10] ״וְתִמְנַע הָיְתָה פִּלֶגֶשׁ״[11]], אִם אָמַר: מֹשֶׁה אָמְרוֹ

---

*) ע״פ לקו״ש ח״ה ע׳ 332 ואילך. 1) מלכים־ב ד, א ואילך. - התחלת ההפטרה דפרשתנו. 2) בהביכלאַך שיצאו לאחרונה מהשבי׳, וישנו גם מה שנדפס כבר מזמן (בגנזי נסתרות ח״ג סד. מאה שערים יב־יג (כט, ב - ל, א). לקוטים יקרים (ריגא 1939) ע״ו (בתוס׳ הערות בחצע״ג)), בשינויים קלים. ולאח״ז במאמרי אדמו״ר הזקן הקצרים ע׳ קלו. וראה שם ע׳ קלו. 3) נדפס בפלח הרמון ס״פ וירא (נח, א ואילך). - ולהעיר מהידוע בנוגע למאמרי החסידות של ר׳ הלל, שהיו מעיינים בהם וגם לומדים אותם (ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע׳ קפב. וש״נ). 4) שם נח, א. 5) שבת סג, א. 6) תניא פי״ז. 7) ברכת ״אהבת עולם״ דתפלת ערבית (ע״פ נצבים ל, כ). 8) הל׳ תשובה פ״ג ה״ח. 9) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו. 10) וישלח לו, יב. 11) פיה״מ להרמב״ם סנהדרין פ״י (בעיקר השמיני מי״ג העיקרים).

ביאור בדרך אפשר

עשו, כי כל פסוק וכל מילה בתורה חשובים באותה מידה], **אם אָמַר: מִשֶּׁה אָמָרוֹ מִפִּי עַצְמוֹ (אֲפִילוּ אִם מוֹדֶה שֶׁזֶּהוּ** הפסוק המסויים או המילה המסוימת בתורה שלגביה חסר לו באמונה שזו תורת ה', **אֱמֶת וְקָדוֹשׁ, אֶלָּא שֶׁאוֹמֵר שֶׁאֵין בָּזֶה דַּרְגַּת הַקְּדוּשָׁה שֶׁבְּ"אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ"[12]), הֲרֵי זֶה כּוֹפֵר בְּ(כָּל הַ)תּוֹרָה** ולא רק בחלק מסויים, כי כל התורה היא עניין אחד **(וְכֵן אִם אוֹמֵר כֵּן אֲפִילוּ עַל עִנְיָן אֶחָד בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה** הרי זה בדיוק כמו אם אומר כן לגבי חלק מסויים מתורה שבכתב). **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** כשם שאמירה שחלק מסויים בתורה היא לא דבר ה' נחשבת כפירה בתורה, כך גם **אִם לֹא מִתְיַחֲסִים לַהוֹרָאוֹת שֶׁבְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה כְּהוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת** שתקפות בכל זמן ובכל מקום, **הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁחֲסֵרוֹת הוֹרָאוֹת אֵלּוּ,** ההוראות הנלמדות מסיפורי התורה, **אֶלָּא חֲסֵרוֹת גַּם הַהוֹרָאוֹת שֶׁבְּהִלְכוֹת הַתּוֹרָה, וְעַד לְ"אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ"** כי, כאמור, כל חלקי התורה הם עניין אחד. **וּבְדוּגְמַת סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁחָסֵר בּוֹ אוֹת אַחַת, הֲרֵי זֶה פּוֹגֵם בְּכַשְׁרוּת כָּל הַסֵּפֶר־תּוֹרָה**[13], למרות ששאר חלקי הספר, מלבד האות החסרה, שלמים, **דְּכֵיוָן שֶׁחֵלֶק מְסוּיָם בַּתּוֹרָה אֵינוֹ נִצְחִי אֶצְלוֹ, הֵינוּ: שֶׁבִּזְמַן זֶה אֵינוֹ קַיָּם אֶצְלוֹ, הֲרֵי זֶה פְּסוּל בְּכָל הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא אֶצְלוֹ. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לַסִּפּוּר שֶׁבְּהַפְטָרָה זוֹ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה הַסִּפּוּר כִּפְשׁוּטוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת [דְּנוֹסָף לְכָךְ שֶׁאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, הֲרֵי סִפּוּר זֶה הוּא אֶחָד מִט"ז הַמּוֹפְתִים שֶׁהֶרְאָה אֱלִישָׁע (וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עַל פָּסוּק[14] "פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ", מִכָּאן אַתָּה דּוֹרֵשׁ שְׁמוֹנָה מוֹפְתִים בְּאֵלִיָּהוּ, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לֶאֱלִישָׁע[15])], הִנֵּה מִזֶּה שֶׁהַסִּפּוּר נִקְבַּע בַּתּוֹרָה רַק כְּדֵי לְסַפֵּר שֶׁנִּתְקַיְּמָה הַבַּקָּשָׁה דְּ"פִּי שְׁנַיִם", כִּי בִּשְׁבִיל זֶה מַסְפִּיק לוֹמַר שֶׁהָיוּ ט"ז מוֹפְתִים. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת סִפּוּר זֶה, וּבְכַמָּה פְּרָטִים, מוּכָח שֶׁכְּלָלוּת הַסִּפּוּר וְכָל פְּרָטָיו שֶׁנִּקְבְּעוּ בַּתּוֹרָה – הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בַּעֲבוֹדַת ה'.**

ביאור בדרך אפשר

בְּגַשְׁמִיּוּת [דְּנוֹסָף לְכָךְ שֶׁאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, כַּנַּ"ל, ובוודאי שמלבד הסודות והרמזים, הדברים הם כפשוטם, **הֲרֵי סִפּוּר זֶה הוּא אֶחָד מִט"ז הַמּוֹפְתִים שֶׁהֶרְאָה אֱלִישָׁע (וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עַל פָּסוּק[14] "פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ", מִכָּאן אַתָּה דּוֹרֵשׁ שְׁמוֹנָה מוֹפְתִים בְּאֵלִיָּהוּ, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לֶאֱלִישָׁע[15])], הִנֵּה מִזֶּה שֶׁהַסִּפּוּר נִקְבַּע בַּתּוֹרָה, מוּכָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת ה'. וְאֵין לוֹמַר שֶׁסִּפּוּר זֶה נִקְבַּע בַּתּוֹרָה רַק כְּדֵי לְסַפֵּר שֶׁנִּתְקַיְּמָה הַבַּקָּשָׁה דְּ"פִּי שְׁנַיִם", כִּי בִּשְׁבִיל זֶה מַסְפִּיק לוֹמַר שֶׁהָיוּ ט"ז מוֹפְתִים. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת סִפּוּר זֶה, וּבְכַמָּה פְּרָטִים, מוּכָח שֶׁכְּלָלוּת הַסִּפּוּר וְכָל פְּרָטָיו שֶׁנִּקְבְּעוּ בַּתּוֹרָה - הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בַּעֲבוֹדַת ה'.**

---

12) ומארז"ל אשר משנה תורה אמרה משה מפי עצמו (מגילה לא, ב) הרי שמע בסיני (רש"י ד"ה כאשר צוך, סנה' נו, ב. - נוסף* על זה שגם "מפי עצמו" דמשה הי' ברוח הקודש, כמ"ש התוספות במגילה שם), וההפרש שבין משנה תורה לד' ספרים הראשונים הוא שמשנה תורה נתלבשה בהשגתו (ברוח הקודש שלו). וכ"ה גם בנוגע לתורה שבעל־פה - שברמב"ם שם - כל חידושי התורה שנתגלו ע"י תלמיד ותיק שבכל דור ודור, שכולם ניתנו למשה מסיני, הם דבר הוי' ממש, אלא שנתלבשו בהשגתם (ראה בכ"ז בארוכה לקו"ש ח"ד פ' דברים, ובהנסמן שם). 13) ראה זח"ג עא, א. תקו"ז תכ"ה (ע, א). שו"ת נו"ב מהד"ת או"ח סק"ט. שו"ת אבני נזר חיו"ד סשע"א. 14) מלכים־ב ב, ט. 15) רד"ק שם, יד.

---

*) כי מה ששמע בסיני הוא כמו כל התורה, שהיא למעלה מבחי' רוה"ק של משה, ורק שד' ספרים הראשונים לא נתלבשו גם ברוה"ק של משה, משא"כ ספר משנה תורה (ראה לקו"ש שם הערה 9).

ביאור בדרך אפשר

ב) **וְזֶה־לְּשׁוֹן** מַאֲמַר הַנַּ״ל בַּבִּיכְלַאדְּ[16]: כְּשֵׁם שֶׁצּוֹעֲקִים בַּ״יְחִידוּת׳ עַל רְחוּקוֹ מְאֲלֹקִים חַיִּים, כֵּן וְיוֹתֵר מִכֵּן כָּל נְשָׁמָה בַּעֲלוֹתָהּ בַּלַּיְלָה - צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר עַל רְחוּקָהּ מְאֲלֹקִים חַיִּים. וְאָמַר עַל פָּסוּק ״וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים״ כוּ׳: ״אִשָּׁה״ הִיא בְּחִינַת נְשָׁמָה הַנִּקְרֵאת אִשָּׁה יִרְאַת ה׳. ״אַחַת״ - אֲשֶׁר הִיא אַחַת עִם הַוָּיָ׳. ״מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים״ שֶׁהוּא כְּעִנְיַן הַנְּבוּאָה, שֶׁעִנְיַן הַנְּבוּאָה מִלְּשׁוֹן נִיב שְׂפָתַיִם[17] שֶׁמְּקַבְּלִים מִבְּחִינַת דִּבַּר הַוָּיָ׳, כֵּן כָּל נְשָׁמָה הִיא כְּלִי קִיבּוּל לְקַבֵּל הַשָּׂגוֹת וְגִילוּי אֱלֹקוּת[18]. ״צְעָקָה אֶל אֱלִישָׁע״, נוֹטְרִיקוֹן ״אֱלִי שַׁע״ מִלְּשׁוֹן וַיִּשַׁע ה׳ אֶל הֶבֶל כוּ׳, פֵּירוּשׁ ״שַׁע אֵלַי״. ״עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת״, פֵּירוּשׁ: אִישִׁי - הוּא אֵשׁ יוֹ״ד[19] שֶׁבְּחִינַת אֵשׁ יוֹ״ד שֶׁהָיָה אֶצְלִי בְּהִתְלַהֲבוּת וְהִתְלַהֲטוּת אַהֲבָה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ לְהִכָּלֵל וּלְהִבָּטֵל בִּבְחִינַת יוֹ״ד חָכְמָה עִילָּאָה - מֵת אֶצְלִי. ״וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת הַוָּיָ׳ ״, פֵּירוּשׁ: יָרֵא - אוֹתִיּוֹת יָאֵר, שֶׁהָיָה בּוֹ כֹּחַ[20] לְהוֹסִיף תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּהַוָּיָ׳, ״וְהַנּוֹשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים״, פֵּירוּשׁ: ״וְהַנּוֹשֶׁה״ - מִלְּשׁוֹן ״כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים״[21], שֶׁזֶּה קָאֵי עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁהִיא מְשַׁכַּחַת אוֹתִי מְאֲלֹקוּת, ״בָּא לָקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדַי״ הֵם דְּחִילוּ וּרְחִימוּ, וְהוּא רוֹצֶה שֶׁיִּהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים[22] לְ׳אַהֲבוֹת זָרוֹת׳ תַּאֲוֹת הַגּוּף, וּלְ׳יִרְאוֹת זָרוֹת׳ כְּמוֹ הַחֹשֶׁן וְהַדַּאגָה פֶּן יֶחְסַר לַחְמוֹ. ״וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מַה יֶּשׁ לָךְ אֲשֶׁר יוֹ״ד אֵשׁ שֶׁל אלוקות שֶׁהָיָה אֶצְלִי בְּהִתְלַהֲבוּת וְהִתְלַהֲטוּת אַהֲבָה לה׳ בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ מתוך רצון ותשוקה לבטל את הישות העצמית לְהִכָּלֵל להיות נכלל וּלְהִבָּטֵל להתבטל לגמרי עד כדי אבדן המציאות האישית בִּבְחִינַת יוֹ״ד שהיא בחינת חָכְמָה עִילָּאָה החכמה האלוקית העליונה (כמבואר בחסידות שעניינה של ספירת החכמה הוא ביטול לאלוקות והיא נרמזת באות יו״ד של הוי׳ שצורתה כנקודה בלבד) - מֵת אֶצְלִי והאהבה וההתלהבות והתשוקה הזו כבר לא קיימת באדם. ״וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת הַוָּיָ׳״, פֵּירוּשׁ: יָרֵא - אוֹתִיּוֹת יָאֵר, שֶׁהָיָה בּוֹ כֹּחַ[20] לְהוֹסִיף תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּהַוָּיָ׳ הָיָה כוּ׳ לשון הכתוב לא קיים עוד, ״וְהַנּוֹשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים״, לפי פשוטו של מקרא, הנושה הוא המלווה שבא לגבות את חובו, ולפי פנימיות העניינים פֵּירוּשׁ: ״וְהַנּוֹשֶׁה״ - מִלְּשׁוֹן ״כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים״[21], גרם לי לשכוח שֶׁזֶּה קָאֵי מכוון עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁהִיא מְשַׁכַּחַת אוֹתִי את הנשמה מְאֲלֹקוּת, ״בָּא לָקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדַי״ שני ה״ילדים׳ שהנפש הבהמית רוצה להשכיח מהנפש האלוקית הֵם דְּחִילוּ וּרְחִימוּ, יראה ואהבה, וְהוּא הנפש הבהמית רוֹצֶה שֶׁיִּהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים[22] שהיראה והאהבה לא יהיו לאלוקות אלא לעניינים של הנפש הבהמית, היינו לְ׳אַהֲבוֹת זָרוֹת׳ שהן אהבות של תַּאֲוֹת הַגּוּף, וּלְ׳יִרְאוֹת זָרוֹת׳ כמו החשש והדאגה פֶּן יֶחְסַר לַחְמוֹ שהיא דבר לא רצוי כי יהודי צריך לבטוח בה׳ שיספק לו את פרנסתו. אִישִׁי מֵת״ פֵּירוּשׁ: אִישִׁי - הוּא אותיות אֵשׁ יוֹ״ד[19] שֶׁבְּחִינַת

---

16) לע״ע מצאתיו: א) ב״ביכל הורוויץ״ [בוך 1201]. ב) ב״ביכל וואָלף״ [בוך 94] (בלא סימני פיסוק). בכותרת שם: ״מאדמו״ר הזקן נבג״מ זי״ע מה שאמר בלאדי. ובזה״ל אמר״ (כן הוא בביכל הורוויץ. בביכל וואָלף, בגנזי נסתרות וכו׳: שהשיב לאחד על שאלתו ביחידות). 17) לשון הכתוב - ישעי׳ נז, יט. 18) הדיוק בני הנביאים - ראה בפלח הרמון שם. 19) (עפמש״כ בלקו״ת שלח (מד, ד) אולי יש לבאר:) יו״ד, אות הראשון דשם הוי׳. דשם הוי׳ הוא נעלה מכל השמות שאין נמחקין, דשם הוי׳ הוא שם המפורש ושם העצם. ובשם הוי׳ עצמו, היו״ד הוא התחלתו וראשיתו. וראה לקמן ״תוס׳ אור בהוי׳״. 20) בכת״י הורוויץ: כי כל נשמה בכחה. 21) מקץ מא, נא. 22) (עפמש״נ (ירמי׳ ב, יג) שתים רעות גו׳ אותי עזבו גו׳ לחצוב להם גו׳ - אולי יש לבאר:) דלבד זאת שהנה״ב משכחת אותו מאלקות ורוצה לבטל ח״ו את האהוי״ר

ביאור בדרך אפשר

"וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מַה יֶּשׁ לָךְ בַּבַּיִת[23] כּוּ', וַתֹּאמֶר אֵין לִי כִּי־אִם אָסוּךְ שָׁמֶן", פֵּירוּשׁ: שנתרחקה הנשמה מאלוקות עד כדי כך שֶׁאֵין לָהּ אהבה ויראה או השגה באלוקות ולא נשאר לה כִּי־אִם אלא עֶצֶם נְקוּדַת הַנְּשָׁמָה (שהיא לא נפגמת בשום מצב).

"וַיֹּאמֶר גּוּ' כֵּלִים רֵקִים" גּוּ', פֵּירוּשׁ במענה לזעקת הנשמה על ריחוקה העצום מאלוקות, ועד שלא נשאר לה השגה או אהבה ויראה לאלוקות, אומר לה הנביא שעליה לעבוד את ה' באופן של 'כלים ריקים': כְּמַאֲמַר רַב מִתִּיבְתָּא ראש הישיבה בְּגַן־עֵדֶן[24] אָעָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא לֵיהּ, עץ שלא עולה בו האור (עץ עבה שהאש לא נתפסת בו), מבקעים אותו לחתיכות קטנות כָּךְ גּוּפָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא דְּנִשְׁמָתָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ[25] וְסָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא כּוּ' גוף שלא עולה בו אור הנשמה מבטשים ומבטלים אותו ועולה בו האור (של הנשמה). וְזֶהוּ עִנְיַן "כֵּלִים רֵקִים" גּוּ' שֶׁצָּרִיךְ האדם המודע לריחוקו מאלוקות לְהִתְבּוֹנֵן הַרְבֵּה[26] במצבו החמור אֵיךְ שֶׁהוּא כְּלִי רֵיקָן, בְּלִי שׁוּם דַּעַת השגה באלוקות בַּמֹּחַ ובְּלִי שׁוּם דְּחִילוּ וּרְחִימוּ אהבה ויראה, רגש לאלוקות בלב, וְיִתְמַרְמֵר ויצטער מְאֹד עַל רְחוּקוֹ וְיִצְעַק אֶל הַוְיָ' ויבקש ויתחנן עַל רְחוּקוֹ מֵאֱלֹקִים חַיִּים מְקוֹר הַחַיִּים, וְאַחַר־כָּךְ לאחר שיבטל ויבטש את היישות והמציאות שלו יָבֹא לְיִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ[27], דווקא בגלל שנתרחק מאד, יבוא בסופו של דבר להתקרבות גדולה מאד, כשם שאור המאיר מתוך חשיכה יש לו מעלה ויתרון על אור רגיל כִּי בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - יֵשׁ יִתְרוֹן לָאוֹר כְּשֶׁהוּא מִן הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא.

וְזֶהוּ "וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר"[28]. "אַתְּ" הוּא עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, "וּבָנַיִךְ" הֵם שני ה"ילדים" האמורים, דְּחִילוּ וּרְחִימוּ יראה ואהבה שֶׁבְּכָל נְשָׁמָה - "תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר" "נותר" לא מלשון "נשאר" אלא מלשון מעלה ויתרון בִּיתְרוֹן אוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ. כֵּן יְזַכְּנוּ ה', כֵּן יְהִי־רָצוֹן, אָמֵן (עַד־כָּאן לְשׁוֹנוֹ של מאמר רבנו הזקן).

ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁעַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר הַנַּ"ל, יֵשׁ לְבָאֵר הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת שֶׁל הַתְּחָלַת הַהַפְטָרָה (וְאִשָּׁה אַחַת וְגוּ') עִם הַתְּחָלַת פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, וַיֵּרָא אֵלָיו הַוְיָ'. וּבְהַקְדִּים, שֶׁבְּפַשְׁטוּת הָעִנְיָנִים, הַשַּׁיָּכוּת שֶׁל הַפְטָרָה זוֹ לְפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ הִיא, בִּגְלַל שֶׁבַּהַפְטָרָה מְסוּפָּר אוֹדוֹת בֶּן הַשּׁוּנַמִּית, שֶׁאֱלִישָׁע הִבְטִיחַ לָהּ "אַתְּ חוֹבֶקֶת בֵּן"[29], וְגַם לְאַחֲרֵי־כֵן פָּעַל שֶׁיִּהְיֶה קִיּוּם כאשר הבן מת לְהַבֵּן כּוּ'[30] והחייה אותו. וְזֶהוּ בְּדוּגְמַת הַסִּפּוּר בַּפָּרָשָׁה אוֹדוֹת יִצְחָק, שֶׁהַמַּלְאָךְ בִּישֵׁר "וְהִנֵּה בֵּן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ"[31]. וְגַם בְּנוּגֵעַ לְקִיּוּמוֹ שֶׁל הַבֵּן, כִּדְאִיתָא כפי שמובא בַּמִּדְרָשׁ[32] עַל הַפָּסוּק[33] "וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל", שהמשתה נחשב "גדול" כי "גדולי הדור" השתתפו בו, עוֹג וְכָל

באלקות, הנה עוד זאת, בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים, שהאהוי"ר יהיו כו'. 23) בלקוט"י: פי' בפנימיות. 24) זח"ג קסח, א. 25) עפ"ז יומתק התרגום ואגדה (הובא ברד"ק שם ד, ו) שככלות הכלים, הביאו לה מאני תבירי, ומתחברי במימרא דה', ויצקה השמן גם בהם. 26) כנראה זהו פירוש: אל תמעיטי. 27) ע"פ לשון הכתוב - קהלת ב, יג. וראה ספר הערכים חב"ד ערך אור - ביחס לחושך ס"ח. וש"נ. 28) ראה גם לקו"ת ס"פ מסעי. 29) מלכים־ב ד, טז. 30) שם, לה. 31) פרשתנו יח, י. 32) ב"ר פנ"ג, י. 33) פרשתנו כא, ח.

ביאור בדרך אפשר

גְּדוֹלִים עִמּוֹ הָיוּ שָׁם, וְהָיָה עוֹג לוֹעֵג עַל יִצְחָק, וְאוֹמֵר שֶׁיָּכוֹל לְבַטְּלוֹ ולהפסיק את קיומו **בְּאֶצְבָּעוֹ (וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין זֶה דָּבָר קַיָּם), אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה: מָה אַתָּה מְבַזֶּה כוּ׳, וְאַדְרַבָּה, אֵין סוֹפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ (עוֹג) לִיפּוֹל אֶלָּא בְּיָדוֹ** של משה מזרעם של אברהם ויצחק **(אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה** יצחק **דָּבָר קַיָּם מִצַּד הָאֱמִירָה** בפרשת העקידה **״וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעוֹלָה״ גו׳**[34], **וְאַחַר־כָּךְ נַעֲשָׂה הַקִּיּוּם** של מציאותו של יצחק – **״אַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה״**[35]**).**

אֲבָל עַל־פִּי־זֶה, לפי הסבר הקשר והשייכות בין פרשת השבוע, פרשת וירא, וההפטרה לפי הפשט **הֲרֵי רַק הַסִּפּוּר אוֹדוֹת בֶּן הַשּׁוּנַמִּית שַׁיָּךְ לַפָּרָשָׁה, וְאִם־כֵּן הָיְתָה הַהַפְטָרָה צְרִיכָה לְהַתְחִיל בְּסִפּוּר זֶה (וּבִכְּפָרָט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** בסיפור זה בלבד **כ״א פְּסוּקִים וְיוֹתֵר**[36]**), לְלֹא הַהַקְדָּמָה ״וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים״ גו׳. אַךְ עַל־פִּי הַמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר הַנַּ״ל,** אודות הפירוש של פסוקים אלו על פי חסידות **יֵשׁ לְבָאֵר גַּם הַקֶּשֶׁר שֶׁל הַתְחָלַת הַהַפְטָרָה (וְאִשָּׁה אַחַת גו׳) עִם הַפָּרָשָׁה.**

ד) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מַה שֶּׁכָּתוּב בְּהַתְחָלַת הַפָּרָשָׁה וַיֵּרָא אֵלָיו הַוְיָ׳, סיפור התגלות ה׳ לאברהם אבינו **בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְסוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ־לְךָ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָהָם,** כפי שמסופר בפרשת לך־לך **לָכֵן וַיֵּרָא אֵלָיו,** הקדוש ברוך הוא בא והתגלה אליו, **לְבַקֵּר אֶת** אברהם **הַחוֹלֶה**[37] מחמת המילה, **הֲרֵי זוֹ** פרשת וירא **פָּרָשָׁה חֲדָשָׁה, שְׁמוֹרָה שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן חָדָשׁ** בפני עצמו, לא רק כהמשך לפרשת לך־לך

ביאור בדרך אפשר

כִּי בְּסוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ־לְךָ נֶאֱמַר שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְכָל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ גו׳ נִמּוֹלוּ אִתּוֹ. דְּהַיְנוּ: כּוּלָּם גם אברהם וגם ישמעאל וגם אנשי ביתו של אברהם נזכרים **בְּיַחַד. וְאִילּוּ בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא נֶאֱמַר וַיֵּרָא אֵלָיו הַוְיָ׳, לְאַבְרָהָם דַּוְקָא, שֶׁהוּא עִנְיַן ״וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ״**[38] ונבדלנו כמו שנאמר בתורה לגבי ההבדלה של עם ישראל מכל האומות.

וְהִנֵּה, הַגִּילּוּי דְּ׳וַיֵּרָא׳ גו׳ הוּא גִּילּוּי אלוקי **נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, כִּי עִנְיָנוֹ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה,** והמשמעות הפנימית של ׳ביקור חולים׳ היא **דְּ׳חוֹלֶה׳ בְּגִימַטְרִיָּא מ״ט**[39]**, כֵּיוָן שֶׁהָיָה אֵצֶל אַבְרָהָם רַק מ״ט שַׁעֲרֵי בִּינָה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּתַּן לַנְּבָרְאִים שֶׁיּוּכְלוּ לְהַמְשִׁיךְ** ולגלות מלמעלה למטה **בְּכֹחַ עַצְמָם, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל**[40] בגמרא **חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם, וְכוּלָּן נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה - חָסֵר אֶחָד,** היינו שלבני אדם ניתנו מ״ט שערי בינה **וְאִילּוּ שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים אֵינוֹ בְּשַׂיָּכוּת לַנְּבָרָא**[41]**,** כי הוא למעלה מהשגתו ואפילו משה רבנו לא זכה לשער הנו״ן **אֶלָּא** שער הנו״ן שייך לבחינת **- בּוֹרֵא, בְּחִינַת אֶחָד, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁמְּקַבְּלִים מִלְּמַעְלָה** ואדם לא יכול להשיג בכוח עצמו. **וְזֶהוּ ״וַיֵּרָא אֵלָיו״,** שגילוי האלוקות לו זכה אברהם אבינו היה כדי **לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, שֶׁהַגִּילּוּי מִלְּמַעְלָה רִיפָּא**[42] **אֶת הַחוֹלִי**

---

34) שם כב, ב. 35) שם, יב. 36) מגילה כג, א. וכאן (גם להמסיימים ב״ותאמר שלום״) בלאו־הכי סליק ענינא. 37) פירש״י עה״פ. 38) תשא לג, טז. 39) ראה טעמ״צ (להאריז״ל) ר״פ וירא. ד״ה חמישים שע״ב תרנ״ג (בקונטרס חי אלול תש״ג. בהוספה לסה״ש תש״ג ע׳ 201. ולאח״ז - בסה״מ תרנ״ג ע׳ ער ואילך). 40) ר״ה כא, ב. 41) פתיחת הרמב״ן לפירושו על התורה. 42) ראה בהשיחה ס״ב (תורת מנחם - התוועדויות חמ״א ריש ע׳ 237).

ביאור בדרך אפשר

שֶׁל אַבְרָהָם, וְהֵינוּ שֶׁנִּתְבַּטֵּל הָעִנְיָן שֶׁהָיָה חוֹלֶה (בְּגִימַטְרִיָּא מ"ט), כֵּיוָן שֶׁקִּיבֵּל עַל ידי גילוי זה של "וירא אליו ה'" גַּם שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים.

וְהִנֵּה, גַּם עִנְיָן זֶה אף שהוא נעלה ביותר הוֹרִישׁ אַבְרָהָם לְבָנָיו אַחֲרָיו, לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּירוּשָׁה לֹא רַק מַה שֶּׁאַבְרָהָם אָבִינוּ הִשִּׂיג עַל־יְדֵי הַיְגִיעָה בַּעֲבוֹדָתוֹ בכוח עצמו, היינו מ"ט השערים, אֶלָּא גַּם הַגִּילוּי דְּ"וַיֵּרָא" שֶׁנִּמְשַׁךְ מִלְּמַעְלָה, גם אותו הוריש אברהם לכל אחד ואחד מישראל וְהֵינוּ לְפִי שֶׁיּוֹרֵשׁ מְקַבֵּל הַכֹּל כל מה שהיה למוריש, ולא רק חלק מזה.

אָמְנָם כָּל זֶה הוּא מִצַּד הַנִּשְׁמָה שאכן מקבלת בירושה את כל העניינים הנעלים שהיו לאברהם אבינו, אֲבָל הַגּוּף הֲרֵי הוּא מַעְלִים וּמַסְתִּיר כוּ' ומונע מהאור האלוקי להתגלות ולפעול. אַךְ עַל זֶה נֶאֱמַר בַּהַפְטָרָה: וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע וְגוֹ', שֶׁאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר הַנִּשְׁמָה נִמְצֵאת בַּגּוּף הַמַּעְלִים ומסתיר על האור האלוקי, וְהַהֶעְלֵם הוּא עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁ"עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת" הנשמה "אִשָּׁה אַחַת", שֶׁהִיא "אַחַת" (מְאוּחֶדֶת) עִם הַרְוָי', שֶׁלָּכֵן נוֹגֵעַ וְאִכְפַּת לָהּ הַהֶעְלֵם, וְכִלְשׁוֹן הַמַּאֲמָר: "בַּלַּיְלָה צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר", וְהֵינוּ, שֶׁזֶּהוּ אָמְנָם מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל לַיְלָה כשאין אור, הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, שהגוף מעלים ומסתיר על הנשמה, כאמור, אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן הֲרֵי הִיא הנשמה צוֹעֶקֶת כוּ' כי הריחוק מאלוקות נוגע לה ואכפת לה, כאמור.

וּצְעָקָה זוֹ פּוֹעֶלֶת אֲשֶׁר "אַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיִי בַּנּוֹתָר", שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן, וּכְמַאֲמַר[43] הזוהר כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אַחֲרָא אֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין, כאשר הסטרא־אחרא (הצד האחור, שאינו צד הקדושה) נכפה ונכנע, עולה כבודו של הקדוש ברוך הוא בכל העולמות כֵּיוָן שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא וכפי שנתבאר לעיל.

כֵּן יְזַכֵּנוּ ה', כֵּן יְהִי־רָצוֹן, אָמֵן.

ביאור בדרך אפשר

הָעִנְיָן שֶׁהָיָה חוֹלֶה (בְּגִימַטְרִיָּא מ"ט), כֵּיוָן שֶׁקִּיבֵּל גַּם שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים. וְהִנֵּה, גַּם עִנְיָן זֶה הוֹרִישׁ אַבְרָהָם לְבָנָיו אַחֲרָיו, לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּירוּשָׁה לֹא רַק מַה שֶּׁאַבְרָהָם אָבִינוּ הִשִּׂיג עַל־יְדֵי הַיְגִיעָה בַּעֲבוֹדָתוֹ, אֶלָּא גַּם הַגִּילוּי דְּ"וַיֵּרָא" שֶׁנִּמְשַׁךְ מִלְּמַעְלָה, וְהֵינוּ לְפִי שֶׁיּוֹרֵשׁ מְקַבֵּל הַכֹּל.

אָמְנָם כָּל זֶה הוּא מִצַּד הַנִּשְׁמָה, אֲבָל הַגּוּף הֲרֵי הוּא מַעְלִים וּמַסְתִּיר כוּ'. אַךְ עַל זֶה נֶאֱמַר בַּהַפְטָרָה: וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע וְגוֹ', שֶׁאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר הַנִּשְׁמָה נִמְצֵאת בַּגּוּף הַמַּעְלִים וְהַהֶעְלֵם הוּא עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁ"עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת", הִנֵּה גַּם אָז הֲרֵי הִיא "אִשָּׁה אַחַת", שֶׁהִיא "אַחַת" (מְאוּחֶדֶת) עִם הַרְוָי', שֶׁלָּכֵן נוֹגֵעַ וְאִכְפַּת לָהּ הַהֶעְלֵם, וְכִלְשׁוֹן הַמַּאֲמָר: "בַּלַּיְלָה צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר", וְהֵינוּ, שֶׁזֶּהוּ אָמְנָם מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל לַיְלָה, הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן הֲרֵי הִיא צוֹעֶקֶת כוּ'. וּצְעָקָה זוֹ פּוֹעֶלֶת אֲשֶׁר "אַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיִי בַּנּוֹתָר", שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן, וּכְמַאֲמַר[43] כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אַחֲרָא אֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין, כֵּיוָן שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא. כֵּן יְזַכֵּנוּ ה', כֵּן יְהִי־רָצוֹן, אָמֵן.

43) ראה תניא פכ"ז. לקו"ת ר"פ פקודי. שם פ' חוקת ד"ה על כן יאמרו פ"ב (סה, ג). ד"ה באתי לגני תש"י בתחלתו (סה"מ ה'שי"ת ע' 111).

אגרות קודש

ב"ה, י"ג מ"ח, תשכ"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום עש"ק אסחה"ס.

ויהי רצון שבהכנסנו לשנה החדשה יבשר טוב בתוכנו באופן דמוסיף והולך, וכהודעת חז"ל מצוה גוררת מצוה...

ז"ע נתקבל מכתב זוג' תי'. ומתוך מנוחת הנפש - תמלא הוראת הרופאים מומחים ע"ד הטפול (ניתוח) הרפואי, ויהא לרפוקו"ש. וחדש כסלו הרי, בכלל, מוצלח יותר מאשר החדש שלפניו ושלאחריו.

בס"ד. שיחת* ש"פ וירא, י"ח מרחשון, ה'תשכ"ה.

א. כל סדרה בתורה, מהתחלתה, יש לה שייכות לא רק לשבוע הקודם, החל מיום ראשון

- ולכן: (א) כל השבוע, החל מיום ראשון, נקרא ע"ש הסדרה (כמו בשבוע זה, שמיום ראשון נקרא השבוע בשם (פרשת) וירא); (ב) מיום ראשון צריך ללמוד בכל יום פרשה חומש עם פירוש רש"י מהסדרה שיקראו בשבת (בסוף השבוע)[1] -

אלא כל הסדרה יש לה שייכות גם לימי השבוע הבא, שהרי היא נקראת בשבת ש"מיניה מתברכין כולהו יומין"[2], הימים שלאחרי השבת,

(שזהו החילוק בין הימים שלפני השבת לגבי הימים שלאחרי השבת: הימים שלפני השבת הם הכנה לשבת, כמאמר רז"ל[3] "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת", והם העושים את השבת, כמו שכתוב[4] "לעשות את השבת". והימים שלאחרי השבת "מתברכין" משבת) -

ואופן הברכה הוא כברכתו של הקב"ה, שמקבלים לא רק את ה"עיקר", אלא גם - תוספת, ו"תוספתו של הקב"ה שמרובה על העיקר"[5] - מהסדרה שקוראים בשבת.

ב. על התיבות "וירא אליו" בהתחלת הסדרה, מפרש רש"י [שפירושו על החומש הוא "יינה של תורה"[6], דהיינו, שרש"י מגלה את הפנימיות והסוד שבתורה, וכמרומז במארז"ל[7] "נכנס יין יצא סוד"] - "לבקר את החולה".

ויש בזה ב' ענינים: א) כפשוטו, ביקור חולים. ב) "לבקר" מענין "בקורת תהיה"[8] - לבקר על מנת לתקן[9]. ושני ענינים אלה קשורים זה בזה, כיון שעל־ידי ביקור חולים כפשוטו נמשכת גם רפואה[10].

ועל־פי האמור לעיל, שכל הימים שלאחרי השבת מתברכים - ועוד עם תוספות - מהסדרה שקוראים בשבת, נמצא, שבכל ימי השבוע הבא נתברך ונמשך ה"וירא אליו הוי'" - "לבקר את החולה", שנמשכת רפואה לחולי ישראל, ויהי רצון - רפואה שלימה ורפואה קרובה.

ג. כאמור לעיל, מפרש רש"י על הפסוק "וירא אליו" - "לבקר את החולה". ואחר־כך מוסיף רש"י עוד ענין: "אמר[11] ר' חמא בר חנינא, יום שלישי למילתו היה, ובא הקב"ה ושאל בשלומו".

כמדובר בהתוועדויות הקודמות, מפרש רש"י - לכל־לראש - פשוטו של מקרא. ומזה מובן, ששני הענינים שרש"י מביא כאן - ש"וירא אליו" היה "לבקר את החולה", וב"יום שלישי למילתו" - מוכרחים מהפסוק.

וצריך להבין[12]:

מהו ההכרח בפסוק שזה היה ב"יום שלישי למילתו"?

- בשלמא שזה היה "לבקר את החולה", הרי כיון שנאמר בפסוק "וירא אליו הוי'" סתם (ולא נאמר בשביל איזו מטרה היה הדבר, כרגיל בפסוקים, שכאשר מספרים שהקב"ה נתגלה, נאמר מיד לאחרי־זה

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ה ע' 312 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) תקנת אדה"ז - ראה סה"ש תש"ב ע' 27.
2) ראה זח"ב סג, ב. פח, א.
3) ע"ז ג, סע"א.
4) תשא לא, טז. וראה ד"ה את שבתותי ש"ת ספ"ג (סה"מ ה'ש"ת ע' 85).
5) דב"ר פ"א, יג.
6) מאמר אדה"ז - סה"ש תרצ"ז ס"ע 197. הובא ב"היום יום" כט שבט. וראה שיחת ש"פ נח בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 192).
7) עירובין סה, א. סנהדרין לח, א.
8) קדושים יט, כ. וראה פירש"י שם: "לבקר את הדבר שלא לחייבו כו'".
9) נדרים מ, רע"א. וראה רמב"ן ריש פרשתנו ("שהי' לו במראה השכינה ריפוי למחלת המילה"). אוה"ת ריש פרשתנו.
10) שם לט, ב. ב"מ ל, ב.
11) מב"מ פו, ב.
12) שיחה זו נדפסה לאח"ז גם בלקו"ש ח"ה ע' 77 ואילך.

(שזה היה בשביל) "וידבר" וכדומה), על כן צריך לומר, שזה בא בהמשך לפסוקים שלפני־זה[13]: לפני זה (בסוף פרשת לך־לך[14]) נאמר "בעצם היום הזה נימול אברהם", שמזה מובן שאברהם היה אז חולה, ולכן "וירא אליו הוי'" - "לבקר את החולה". אבל היכן מוכרח בפסוק שזה היה ב"יום שלישי למילתו"?

ב) יתירה מזה יש להקשות: למה הקב"ה לא הגיע מיד לבקר את אברהם בחליו? מצות ביקור חולים - שנלמדת מזה שהקב"ה בא לבקר את אברהם בחליו[15] - היא מהיום הראשון[16], ואם־כן למה המתין הקב"ה בביקור חולים עד היום השלישי?

ג) מה היא ההוראה מ"יום שלישי למילתו היה" - בעבודתנו?

ד. מאמר המוסגר:

בעצם הענין שהקב"ה בא "לבקר את החולה" - אינו מובן: מצות ביקור חולים למדים מהפסוק[17] "אחרי ה' אלקיכם תלכו"[15], או מהפסוק[18] "והודעת להם את הדרך ילכו"[19], והרי ב' הפסוקים נאמרו לאחרי מתן־תורה[20], ואם־כן מהו ענין ביקור חולים קודם מתן־תורה[21]?

קושיא זו היא גם בנוגע למצות כיבוד אב שקיים אברהם אבינו[22] (שדובר בשבת הקודמת[23]): הרי על כיבוד אב נצטוו רק לאחרי זה, ואם־כן, איזו טענה יכולה להיות על אברהם אבינו ש"לא קיים אברם את כבוד אביו"?

בנוגע לביקור חולים אפשר לתרץ, שיתכן שהמצוה היתה גם אצל בני נח, כדברי הגמרא[24], שכמה ענינים של "קום עשה" נצטוו בהם גם בני נח, אף שאינם נכללים בשבע מצוות, כי בשבע מצוות נכללים רק ענינים של "שב ואל תעשה"; אבל בנוגע לכיבוד אב - אי אפשר לתרץ כן, שהרי על כיבוד אב נצטוו במרה[25], ואם גם בני נח היו מצווים על זה, לא היה צורך בציווי במרה[26].

עוד יש לתרץ בנוגע לביקור חולים:

ביקור חולים (וכן הכנסת אורחים, ניחום אבלים וכו') נכללים במצות גמילות חסדים (ואף־על־פי שלאחרי מתן־תורה הן מצוות נפרדות[27], הנה כפי שהיו קודם מתן־תורה, היו כלולות בגמילות חסדים). וכיון שגמילות חסדים היה גם אצל אברהם - ואדרבא, זה היה עיקר ענינו - במילא היה אצלו גם ביקור חולים (והכנסת אורחים).

ועל־פי־זה יובן המשך הפסוק[28] "וישא עיניו וירא גו'" לפסוק "וירא אליו הוי'" (שהשייכות היא לא רק לסיום הפסוק: "כחום היום" (כדפירש רש"י), אלא גם לתחילת הפסוק) - כי ביקור חולים והכנסת אורחים הם ענין אחד, ששניהם נכללים בגמילות חסדים, ורצה הקב"ה להחליף הכנסת אורחים בביקור חולים.

- ואף־על־פי שביקור חולים היה מהקב"ה, והכנסת אורחים היתה צריכה להיות מאברהם אבינו, הרי זה כולא חד: על־ידי קיום מצות הכנסת אורחים - מצוה מלשון צוותא וחיבור[29] - מתחבר אברהם ופועל

---

13) ראה במפרשי רש"י במקומו. מהרש"א ב"מ שם. פרישה יו"ד סשל"ה סק"א.
14) יז, כו.
15) סוטה יד, א.
16) כדלהלן ס"ה.
17) פ' ראה יג, ה.
18) יתרו יח, כ.
19) ב"מ ל, ב. תיב"ע שם.
20) רש"י שם, יג.
21) ראה תו"א (לד, ד): "קדשנו במצותיו דייקא כו' וקדשנו שבאתדל"ת בעשיית האדם מצות ה' גורם כו'". ושם (סח, א): "וישמור כו' מצותי כו' הקב"ה מבקר חולים".
22) רש"י ס"פ נח.
23) שיחת ש"פ לך לך סט"ז ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 226 ואילך).
24) סנהדרין נח, סע"ב.
25) שם נו, ב.
26) התירוץ על זה - ראה שיחת ש"פ וישלח סי"ח (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 343 ואילך).
27) (רמב"ם סדר תפלות בתחלתו): "קורין משנה זו אלו דברים כו' וגמ"ח כו' ובקו"ח כו' והכנסת אורחים". וראה שבת קכז, סע"א. שו"ת רש"ל סס"ד. - ולהעיר מרמב"ם הל' אבל רפי"ד.
28) שם, ב.
29) ראה לקו"ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ.

שיהיה זה כמו שהקב"ה מכניס אורחים, וביקור חולים של הקב"ה כפי שנמשך למטה, ה"ז כמו שמדת חסד שלמעלה עומדת ומשמשת למטה, שזהו ענינו של אברהם[30] -

אבל כיון שזהו מ"דברים שאין להם שיעור" - לכן נצטער אברהם (שהרי יכולים להתקיים שניהם).

גם אפשר לומר, שהכנסת אורחים על־ידי אברהם היא ענין של גמילות חסדים יותר מאשר ביקור חולים דהקב"ה, ולכן נצטער, והיה צריך להיות "וישא עיניו והנה שלושה אנשים וגו'". עד כאן מאמר המוסגר.

ה. מפרשים[31] מתרצים הקושיא למה ביקר הקב"ה את אברהם רק ביום השלישי - כי ביום הראשון היה אברהם עסוק במילת "אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף"[32]. (גם יש לומר - על־פי מאמר רז"ל[33] על הפסוק[34] "וכרות עמו הברית", שאברהם "היה מתיירא שהיה זקן .. שלח (הקב"ה) ידו ואחז עמו" - שביום הראשון היה כבר הקב"ה אצל אברהם וביקר אותו, ולא היה צריך להיות "וירא" כדי לבקרו). וביום השני - אין סכנה, כי הסכנה היא רק ביום הראשון וביום השלישי[35].

אבל תירוץ זה אינו מספיק, כי: (א) מצות ביקור חולים היא גם לחולה שאינו מסוכן, (ב) רש"י סובר[36] שגם לפני היום השלישי יש סכנה, ואדרבא, אז יש סכנה גדולה יותר לגבי היום השלישי, ואם־כן למה אומר רש"י "יום שלישי למילתו היה"[37]?

ה'אור החיים הקדוש' מתרץ, שהטעם שהקב"ה המתין בביקור חולים עד היום השלישי הוא, לפי ש"אין מבקרין את החולה אלא מיום שלישי והלאה"[38]. ואף־על־פי ש"קרובים נכנסים מיד לבקרו"[39], והרי הקב"ה הוא קרוב לבני־ישראל (כמו שכתוב[40] "מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו"), מכל־מקום לא בא הקב"ה לבקרו עד היום השלישי, כי זה ש"קרובים נכנסים מיד לבקרו" הוא מפני שעל־ידי ביקורם לא מתפרסם דבר חוליו (מה־שאין־כן על־ידי ביקור של רחוקים נעשה פרסום, "אוושא מילתא")[41], וטעם זה לא שייך אצל הקב"ה, כי אף־על־פי שהוא קרוב, הרי זה "בפרסום כל העולמות".

אבל תירוץ זה אינו מובן, כי: (א) הקב"ה היה יכול לבוא לבקרו באופן שלא יהיה פרסום, (ב) גם ה"וירא אליו הוי'" לא היה באופן של פרסום, שהרי היה זה "כחום היום", ולא היו עוברים ושבים[42]. ומזה שלמטה לא היה הדבר מפורסם, מוכח, שגם למעלה לא היה זה מפורסם (שהרי צריך להבטיח שלא יהיה "אוושא מילתא" גם למעלה, מצד המקטרגים), דכיון שכל הענינים שלמטה משתלשלים מהענינים שלמעלה, הרי מובן שהם בדוגמתם.

ו. ויובן זה בהקדם המבואר בחסידות[43] במעלת מצות מילה שקיים אברהם אבינו לגבי מה שקיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה[44]:

קיום כל התורה על־ידי אברהם אבינו, היה (א) בכח עצמו, (ב) המצוות שקיים לא היה בהם הכח לחדור בקדושתם בדברים הגשמיים שבהם נעשו המצוות, שהם - הדברים הגשמיים - ייעשו קדושים.

ענין זה הוא מהמעלות שבמצוות שאנו מקיימים לאחר מתן־תורה לגבי המצוות שקיימו האבות -

30) זח"א רסד, ב (נתבאר בפרדס שכ"ב פ"ד. ד"ה וידבר אלקים גו' לאמר תרס"ד (סה"מ תרס"ד ע' ע)).
31) רא"ם במקומו.
32) ס"פ לך לך.
33) ב"ר פמ"ט, ב. יל"ש נחמי' עה"פ (רמז תתרעא). רש"י ס"פ לך לך.
34) נחמי' ט, ח.
35) וכמ"ש הר"ן שבת קלד, ב.
36) שבת שם.
37) וכמו שהקשה שם הרא"ם עצמו.
38) רמב"ם הל' אבל פי"ד ה"ה. - באוה"ח שם כתב שרק ביום א' אין מבקרין, ולכן תירץ זה לדעת הר"ן שביום ב' ליכא סכנה (וכתב שם, שהסוברים שאין הפרש בין יום א' ליום ב', גורסים כגירסת הטור שלא כתב יום ג', עיי"ש. וצ"ע, שהרי רש"י ס"ל שאין הפרש כו' כנ"ל, ובפירושו עה"ת כתב יום שלישי למילתו הי'). אך לפימ"ש הרמב"ם, תירוצו הוא גם לדעת רש"י.
39) טושו"ע יו"ד סשל"ה (וידועה התמי' על שלא הביאו הרמב"ם).
40) ואתחנן ד, ז.
41) ב"ח ביו"ד שם.
42) ב"מ פו, ב. פירש"י עה"ת במקומו.
43) ראה בכ"ז לקו"ש ח"א ע' 41. ח"ג ע' 758 ואילך, ובהנסמן שם.
44) יומא כח, ב. קידושין פב, א.

שהמצוות שלאחרי מתן־תורה (א) הם ציוויים מהקב"ה שציוה עליהם בשעת מתן־תורה[45], (ב) הן ממשיכות את קדושתן בדברים הגשמיים, שהגשם ייעשה קדוש.

[וכמרומז בדברי הרמב"ם[46]: "ושים לבך על העיקר הגדול .. שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה על־ידי משה רבינו עליו־השלום", ולא מצד קיומם על־ידי האבות].

ואף־על־פי־כן, מצד הענין ד"מעשה אבות סימן לבנים", שדוקא קיום המצוות על־ידי האבות (קודם מתן־תורה) נתן לנו את הכח[47] (לאחרי מתן־תורה) שנוכל לקיים את המצוות בגשמיות - היתה צריכה להיות לכל־הפחות מצוה אחת של האבות שתהיה בדוגמת[48] המצוות שלאחרי מתן־תורה. וזו היתה מצות מילה: (א) עליה נצטווה אברהם אבינו מהקב"ה, (ב) מצוה זו (גם קודם מתן־תורה) המשיכה קדושה בדבר הגשמי[49], באופן שקדושת המצוות נשארה בדבר הגשמי גם לאחרי קיום המצוה.

וענין זה מרומז - ככל ענין בחסידות - גם בנגלה[50]:

כאשר אברהם אבינו השביע את אליעזר, אמר לו: "שים נא ידך תחת ירכי"[51]. ולכאורה למה "תחת ירכי" דוקא - הרי זה ענין של היפך הצניעות?

ועל־פי הנ"ל יובן: הדין[52] הוא, שבעת השבועה צריך הנשבע להחזיק "חפץ של מצוה", והמצוה היחידה קודם מתן־תורה שבה נשארה הקדושה בחפץ - היתה מצות מילה.

ומזה מובן, שמצות מילה (אף שהיתה קודם מתן־תורה) קיים אברהם אבינו באותו אופן שקיום המצוות צריך להיות לאחרי מתן־תורה.

ז. מהענינים שיש בקיום המצוות לאחרי מתן־תורה - ההשתדלות שקיום המצוות יהיה על־פי טבע, לא על־ידי נס[53], דכיון שהמצוות שלאחרי מתן־תורה צריכות לפעול זיכוך ולהמשיך קדושה בדברים הגשמיים שבעולם הטבעי, לכן עליהם להיות על־פי טבע, בכדי שגם טבע העולם (לא יתבטל, אלא) יזדכך.

יתירה מזו: לא רק המצוה עצמה, אלא אפילו ההכנה למצוה צריכה להיות על־פי טבע. וכידוע[54] הסיפור אודות רבינו הזקן, שהמתין עם ברכת קידוש לבנה עד שפעל על הפקיד שהוא יעצור את הסירה (אף שלפני־זה עצר רבינו הזקן את הסירה בעצמו בנס), בכדי שגם ההכנה למצוה תהיה מלובשת בדרכי הטבע.

---

45) כי רק אז נעשה החיבור דעליונים ותחתונים (שמו"ר פי"ב, ג), רוחניות וגשמיות. ומצות מילה שלפני מ"ת (אף שהיתה מצד ציווי הקב"ה ולא כשאר המצוות שקיימו האבות בכח עצמם), היתה רק הכנה למ"ת (ולחיבור הנ"ל), שלכן גם קיום מצות מילה "אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול" (פיה"מ להרמב"ם חולין ספ"ז).

עפ"י מ"ש בפנים יומתק לשון הרמב"ם שמסיים שם "שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה" - (דלכאורה, מה מקום להזכיר א"א והרי אנו מלין מפני הציווי למשה רבינו, אלא) - כי מעשה אבות (מילת א"א) היא הנתינת כח על המצוות (מילה) דלאחרי מ"ת, ובמיוחד מצות מילה דאברהם, שהיא המקשרת את כללות "מעשה אבות" שיהיו "סימן (ונתינת כח) לבנים", כנ"ל בפנים.

לשון הרמב"ם בענין איסור אבר מן החי: "שצוה בסיני שיתקיים איסור אבמה"ח", אינו שייך לנדו"ד והלשון "שיתקיים" הוא מפני שאינו איסור חדש, כי כבר נצטוה על זה נח מהקב"ה (אף את"ל - (כי סברא לכאן ולכאן) - שאיסור אבמה"ח לאחר מ"ת אינו ע"י הנתינת כח דאיסור נח אף שגם האבות קיימו אותו, כיון שקיומם הי' שלא בתור אבות כ"א בתור ב"נ). ובאיסור גדה"נ כתב הרמב"ם סתם "אלא מצות מרע"ה" ולא כתב "שיתקיים" - כי גדה"נ קיים יעקב מעצמו ולא שנצטווה על זה מהקב"ה (רמב"ם הל' מלכים רפ"ט ובכ"מ שם).

46) פיה"מ שם.

47) ראה ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. אוה"ת ר"פ לך לך.

48) אבל לא בשוה ממש, כנ"ל הערה 45.

49) גוף מקיים המצוה, אבל לא בגשם העולם (שנזדכך רק ע"י כור הברזל דמצרים - תו"א עד, א). ואכ"מ.

50) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ס"ע 316. וש"נ.

51) חיי שרה כד, ב.

52) שבועות לח, ב. שו"ע חו"מ ספ"ז סי"ג־יז.

53) מלבד בדאי אפשר, או שנעשה הנס במיוחד לזה וכמו נס השמן דחנוכה. וכמו שאכלו המן אף שאין נהנין ממעשי נסים. וצע"ק מתוד"ה חטין (מנחות סט, ב) ואכ"מ.

54) לקו"ד (כרך ד') תשנב, ב.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע להכנות למצוה, כן הוא (מאותו הטעם) גם בנוגע לתוצאות של המצוה - שהענינים שעל־פי טבע צריכים לבוא על־ידי קיום המצוה, אין להשתמש בנס כדי להסירם, כיון שאז חסר בקיום המצוה.

ח. ומזה מובן, שכאשר המצוה קשורה, על־פי טבע, עם קשיים מסויימים (אם הקשיים הם בקיום המצוה עצמה, או בהכנה להמצוה, או בתוצאות של המצוה), אין להסירם או להחלישם באופן בלתי טבעי, כיון שאז חסר בקיום המצוה.

ועל־דרך מה שכתוב בזוהר[55], שקיום המצוות צריך להיות שלא "בריקנייא ובמגנא" (כיון שאז לא נמשך על־ידי המצוה "רוחא דקודשא"). - זהו סדר של "מצרים", וכמו שכתוב[56] "אשר נאכל במצרים חנם" - אלא צריך "לאשתדלא ביה כדקא יאות כפום חיליה" ו"באגר שלים".

וזהו גם מה שכתוב אודות האריז"ל[57], שלא היה מתווכח בנוגע למצוה, ושילם כמה שביקשו ממנו, וכמסופר בגמרא[58] אודות רבן גמליאל, שקנה אתרוג באלף זוז[59].

אין הכוונה לומר שצריך לחפש קשיים, אבל הקשיים שישנם על־פי טבע, אין להשתמש במשהו לא טבעי כדי למנוע אותם.

וכאמור לעיל, שכמו שאין להסיר באופן זה את הקשיים הקשורים עם ההכנות למצוה, כך אין להסיר את הקשיים שעל־פי טבע הם תוצאות מהמצוה.

ט. על־פי־זה יובן הפירוש ש"יום שלישי למילתו היה":

ההכרח לזה הוא (לא מצד הענין של ביקור חולים, שהרי אדרבא, ביקור חולים צריך להיות גם בשני הימים הראשונים כנ"ל, אלא) מהפסוק השני - "וירא והנה שלשה אנשים", שענין זה בהכרח לומר שהיה ביום השלישי (כדלהלן), וכיון ש"וירא והנה שלשה אנשים" ו"וירא אליו הוי'" היו באותו זמן[60], על כן צריך לומר שגם "וירא אליו הוי'" היה ביום השלישי.

ועל־פי־זה יש לומר (דקושיא למה לא ביקר לפני יום ג' - מעיקרא ליתא), כי גם בשני הימים הראשונים בא הקב"ה "לבקר את החולה", רק הסיפור "וירא אליו הוי'" שנאמר בפסוק היה ביום השלישי. ואין להקשות: למה לא מספרת התורה שהקב"ה ביקרו גם בשני הימים הראשונים - כי בזה אין חידוש, ומובן מעצמו, ובמכל־שכן מזה שביקרו ביום השלישי, שהרי בשני הימים הראשונים הסכנה היא גדולה יותר מאשר ביום השלישי, כנ"ל.

---

55) ח"ב קכח, א.

56) בהעלותך יא, ה. וראה ספרי שם - הובא בפרש"י שם.

57) בטעמ"צ פ' ראה מצות הצדקה. והעילוי בהנהגת האריז"ל לגבי הנהגת כאו"א בזה ע"פ הזוהר - שאפילו ע"י פעולות שבטבע לא רצה לבטל או למעט כו'.

58) סוכה מא, ב. (וכן מובא הל' בתוס' (ד"ה אילימא, ב"ק ט, ב) - אתרוג). וראה בזהח"מ לזח"ב שם: "כשקונים אתרוג כו'".

59) הראי' בכללות - שהנהגת האריז"ל נרמזה גם בנגלה: 1) ששלמו בעד מצוות סכומים שלא בערך שווים, 2) שזהו ענין כללי באופן קיום המצוות ואינו שייך לתוכן המצוה פרטית, שלכן ממצוה אחת נלמד בפשיטות לכל המצוות.

אלא שי"ל ראי' מכאן גם לענין המדובר בפנים. - כי רחוק לומר שא"א הי' בשו"א להוריד המחיר דאלף זוז, שהוא שלא בערך כלל; גם - באם זהו מקרה יוצא מן הכלל לגמרי, הרי בכלל "אין למדין מחידוש". אפילו את"ל (כדמשמע מתוס' ב"ק שם) שר"ג לא מצא אתרוג בזול יותר, והחידוש שקנה באלף זוז הוא כי מצד הדין לא הי' מחוייב לבזבז כ"כ בשביל קיום המצוה, אלא שמפני "חביבות" המצוות עליהן - רצה לקיימן אף במצב ש(האדם) לא נצטווה ע"ז - קשה לכאורה - על מה חלה החביבות שלו - כשאין עליו ציווי (היינו - שאין מצוה). - (ולהעיר משו"ע אדה"ז או"ח סו"ס צג ור"ס קח. אתוון דאורייתא כלל יג). - וי"ל ההסברה בזה - דגם כשאין ענין החיוב שבמצוה (שזהו רק כשנצטווה עלי') ישנה המצוה מצד מציאות האתרוג (וכח העשי' שלו) שלולא מניעה חיצונית "ארי' דרביע עלי'" (ולא על האתרוג כו') - יכולים להעשות ענין שבו תתקיים המצוה - פעולה בהאתרוג (שבמצוות שלאחרי מ"ת זהו ענין עיקרי במצוות) - וזהו "כמה חביבות כו'" (סוכה שם).

החידוש שבזה (על המובא לעיל שהאריז"ל לא הי' מסרב על השער): האלף זוז אי"ז שהאתרוג יקר ביותר, כי א"א שהאתרוג יהי' שויו כ"כ, כ"א מפני סיבה וענין צדדי - (וע"ד "כל ממון שבעולם אתם נותנים" - קדושין לא, סע"א). וזוהי הנהגה הב' דהאר"י (מובא שם) "ולפעמים הי' מניח לפניהם הכיס עם המעות, והי' אומר להם שיקחו (המוכרים) מה שירצו". דמזה נלמד שאין להשתדל להסיר (לא רק המניעות שבהדבר עצמו, אלא אפילו גם לא) מניעות הצדדיות. ובנדו"ד - שני ענינים אלו הם: א) סכנת המילה עצמה. ב) מצד זה שהי' זקן (שלכן הי' צ"ל "וכרות עמו" - כנ"ל ס"ה), ונלמד מר"ג, דגם על זה אין להביא מלאך רפאל קודם בוא הזמן בטבע. ואכ"מ.

60) כמובן משבת קכז, א. פירש"י בפרשתנו יח, ג.

ועל־פי־זה יומתק לשון רש"י "לבקר את החולה, אמר ר' חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה כו'" - דלפי פשוטו שזה ענין אחד, ש"יום שלישי למילתו היה" הוא המשך וטעם לכך שהקב"ה בא "לבקר את החולה" (ובשני הימים הראשונים לא בא), היה רש"י יכול לקצר ולומר "יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה לבקר את החולה"? ומזה שרש"י (א) מקדים תחילה "לבקר את החולה", (ב) ומפסיק באמצע בתיבות "אמר ר' חמא בר חנינא" - מוכח שהם שני ענינים שונים: ענין אחד - ש"וירא אליו" היה "לבקר את החולה" (ומצד ענין זה אין הכרח שהיה זה ביום השלישי, ואדרבא, כנ"ל), ועוד ענין מביא רש"י מ"ר' חמא בר חנינא" ש"יום שלישי למילתו היה", שההכרח לזה הוא רק מהפסוק השני[61].

י. ההכרח לכך ש"וירא והנה שלשה אנשים" היה ביום השלישי:

אחד משלושת המלאכים שבאו לאברהם אבינו היה המלאך רפאל, שבא "לרפאות את אברהם"[42]. וכיון שעל־פי טבע, הנימול חולה שלושה ימים, אי אפשר לומר שהקב"ה שלח מלאך "לרפאות את אברהם" לפני היום השלישי, להסיר ממנו קשיים אלו שעל־פי טבע צריכים לבוא מהמצוה (שהרי מצות מילה גם קודם מתן־תורה היתה כמו לאחרי מתן־תורה, כנ"ל). ולכן בהכרח לומר, שהיה זה ביום שלישי למילתו, והמלאך רפאל פעל שאברהם יתרפא ביום זה, שזהו על־פי טבע (שלכן הדין[62] הוא שלאחרי יום השלישי אין מרחיצין).

יא. אך עדיין אינו מובן: כיון שביום השלישי מתרפאים על־פי טבע, מה צורך היה במלאך רפאל[63]?

ויובן זה על־פי מה שכתב הרמב"ם[64], שגם כחות טבעיים נקראים לפעמים בשם "מלאכים".

וטעם הדבר: כל ענין למטה יש לו שורש למעלה, וכמאמר רז"ל[65] "אין לך עשב למטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל", וכיון שהכחות הטבעיים משתלשלים מהמלאכים, לכן נקראים לפעמים בשם "מלאכים", על שם שרשם.

ונמצא, שהעובדה שעל־פי טבע מתרפא הנימול במשך היום השלישי, הרי זה מצד מלאך רפאל (הממונה על הרפואות[66]), אלא שזה משתלשל בריבוי השתלשלות, עד שמתלבש בפרט זה ובלבוש טבעי. אלא, שאצל אחרים נראה רק הענין הפרטי ובלבוש הטבע, ומלאך רפאל - השורש לזה - הוא בהעלם ובשרשו; ואילו אצל אברהם האיר השורש בגילוי בעולם - "וירא", שראה את מלאך רפאל[67].

יב. ההוראה מפסוק זה ופירוש רש"י בעבודתינו היא:

נוסף על ההוראה (שלמדים מהפסוק כפשוטו) במעלת מצות ביקור חולים, שהרי "אחרי הוי' אלקיכם תלכו", "מה הקב"ה ביקר חולים כו'"[15],

- שלכן נאמר בפסוק הלשון "וירא אליו הוי'" (ולא "אל אברהם"), וכן אומר רש"י "לבקר את החולה" (סתם), כי אפשר לפרש שהסיבה לכך שהקב"ה הגיע לבקר את אברהם היא מצד מעלתו של אברהם אבינו, ואין מזה ראי' שצריכים לבקר סתם יהודי, ולכן הושמטה תיבת "אברהם", כדי שידעו שאין זה מצד "אברהם", אלא מצד "חולה", הענין דביקור חולים[68] -

---

61) ומה שמסיים רש"י "ובא הקב"ה ושאל בשלומו" - בכדי לרמז שזה שבא ביום השלישי הי' ג"כ מצד ביקור חולים, כנ"ל בפנים. (ושני ענינים מחדש: (א) מה שבא ביום השלישי, והוא מצד ביקור חולים, "ובא הקב"ה ושאל בשלומו" - שאף ביום הג' עדיין חולה הוא - ועדמ"ש רש"י בשבת שם לענין סכנה. (ב) מה שקרה ביום השלישי - שהי' "כחום היום גו' וירא גו'").

62) שבת קלד, ב. שו"ע או"ח סשל"א ס"ט.

63) וקשה לומר שזהו בשביל שעות האחדות מ"כחום היום" - שש שעות (ב"ר פמ"ח, ח) עד סופו.

64) מו"נ ח"ב פ"י.

65) ב"ר פ"י, ו. זח"א רנא, א.

66) מדרש כונן. י"ר בראשית. ולהעיר מזח"א כו, ב.

67) ואף שגם לאברהם נראו המלאכים בדמות אנשים - (נוסף על שלפי פירוש רש"י (יח, י) צ"ל שאח"כ ידע שהם מלאכים, דאל"כ למה לא הוקשה לאברהם איך אומר "למועד אשוב") - אברהם ראה את רפאל והוא רפאו ולא (א) את הפרט, (ב) שנשתלשל מעולם לעולם ועד שנתעלם בלבוש טבעי - טבע הגוף שיתרפא מעצמו.

68) וכמש"כ בשפתי חכמים במקומו.

ישנה גם הוראה באופן קיום המצוות - שאין לחפש נסים כדי "להקל" על קיום המצוה, ושקיום המצוה צריך להיות מלובש בדרכי הטבע, ולעשות מהטבע כלי לאלקות.

* * *

יג. בשבת[69] פרשת וירא תרצ"ג, סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[70], שכאשר אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן היה ילד בן ארבע או חמש שנים

- ההכרח לכך שלא היה יותר מגיל חמש, הוא מזה שאדמו"ר נשמתו־עדן נולד בכ' מר־חשוון, שנת כתר"א[71], וה'צמח־צדק' נסתלק בי"ג ניסן תרכ"ו; וההכרח שהיה כבר בן ארבע, הוא מזה שנכנס ל"חדר" בהיותו בן שלש ומחצה[72] -

בשבת־קודש פרשת וירא, שהיה אז ביום הולדתו כ' מר־חשוון, או השבת שלפני יום ההולדת, הכניסתו אמו הרבנית רבקה אל ה'צמח צדק' לקבל הברכה. כשנכנס אל ה'צמח צדק', פרץ בבכי. שאלו ה'צמח צדק' למה הוא בוכה. וענה, שלמד ב"חדר"

- מזה רואים שכבר למד אז ב"חדר" לא רק "עברי" או סידור, אלא גם חומש -

שהקב"ה נתגלה לאברהם אבינו, ואילו אלינו אינו מתגלה, ועל כך הוא בוכה. וענהו ה'צמח צדק': כשיהודי בן תשעים ותשע שנה, מחליט, שעליו למול את עצמו, אזי ראוי הוא לכך שהקב"ה יתגלה אליו. ועוד נוסח: כשיהודי צדיק בן תשעים ותשע שנה וכו' (כנ"ל בנוסח הראשון).

והסביר אז כ"ק מו"ח אדמו"ר כיצד היתה אפשרות לשתי נוסחאות - כיון שאדמו"ר נשמתו־עדן עצמו לא זכר זאת (כאמור, שהיה אז ילד קטן), והנוסחאות באות מפי המספרים.

יד. כללות ההוראה ממאמר זה של ה'צמח צדק' - לפי ב' הנוסחאות - היא[73]:

אפילו יהודי בן תשעים ותשע, היינו, שבמשך תשעים ותשע שנה עבד עבודתו - לא רק שעל־פי ה"לוח" הוא בגיל תשעים ותשע, אלא כמו שכתוב[74] באברהם שהיה "בא בימים", שהיו אצלו "יומין שלמין", אף־על־פי־כן, כיון שהוא רק בן תשעים ותשע, היינו, שאוחז (בדרגא אחת) למטה מ"בן מאה" - עליו "למול" את עצמו, היינו, להבטיח את עצמו מפני כיסוי והעלם העולם.

- רק על "בן מאה" נאמר[75] "כאילו מת ועבר ובטל מן העולם", שהעולם אינו מסתיר עליו; אבל כשנמצאים - אפילו במדריגה אחת בלבד - למטה מ"בן מאה", אזי צריך להבטיח את עצמו מפני העלם העולם.

טו. מצות מילה נפעלה על־ידי אברהם. אדם הראשון נצטוה על שש מצוות; לנח נוספה מצוה שביעית; ואילו אברהם אבינו פעל גם את מצות מילה[76]. זאת אומרת, שמצות מילה היתה עיקר ענינו של אברהם.

ומזה מובן בנוגע להחלטת אברהם בהיותו בן תשעים ותשע שצריך למול את עצמו, שאין הכוונה שהחליט שצריך להוסיף עוד "משהו" על עבודתו הקודמת, אלא ההחלטה היא - שלאחרי כל עבודתו, חסר אצלו עדיין עיקר ענינו.

ובפרט לפי מה שנתבאר לעיל[77], שמצות מילה היתה הכנה למתן תורה, ומצוה זו חיברה את כל שאר המצוות שקיים אברהם עם המצוות שלאחרי מתן־תורה, שה"מעשה אבות" יהיה "סימן לבנים". ונמצא,

---

69) שיחה זו נדפסה לאח"ז גם בלקו"ש ח"ה ע' 86 ואילך.
70) נדפס (בקצרה) ב"היום יום" ט חשון. וראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' רעו. וש"נ.
71) לשון הצ"צ ("היום יום" כ חשון).
72) ראה לקו"ש שם הערה 4.
73) ראה גם בשיחות שנסמנו ברשימת היומן שם.
74) חיי שרה כד, א. זח"א רכד, א. תו"א טז, א. עט, ב.
75) אבות ספ"ה. וראה שיחת ש"פ לך לך סט"ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 225). וש"נ.
76) רמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"א.
77) ס"ו.

שלאחרי העבודה של אברהם אבינו במשך תשעים ותשע שנה, הגיע להחלטה (שלא זו בלבד שחסר לו עוד ענין, וענין עיקרי, אלא) שחסר לו גם־כן בכל שאר עבודותיו הקודמות; הוא צריך למול את עצמו, בכדי לפעול גם בכל עבודותיו הקודמות, שיהיו בשלימות.

וזוהי הוראה לכל אחד ואחד, שככל שיהיה גדול, הרי - כל זמן שלא הגיע עדיין למדריגת "בן מאה" - לא זו בלבד שעדיין לא סיים עבודתו, וצריך לעבוד עבודה נוספת ועבודה עיקרית, אלא הוא צריך גם לפעול שלימות בכל עבודתו הקודמת.

טז. כאמור לעיל, יש במאמר ה'צמח צדק' ב' נוסחאות, ואף־על־פי שהנוסחאות הם מפי המספרים (כנ"ל), מכל־מקום, כיון שב' הנוסחאות סופרו על־ידי רבי, נשיא בישראל, על כן צריך לומר שיש הוראה מב' הנוסחאות, ושבכל נוסח ישנו חידוש (שאין בזולתו), שלכן יש צורך בב' הנוסחאות.

ואינו מובן, מהו החידוש בנוסח הראשון (יהודי - סתם) על השני (- צדיק): כיון שאומרים (בנוסח השני) שאפילו "יהודי צדיק" - (שהרי גם קודם המילה היה אברהם צדיק[78]; ורק התואר "תמים" ניתוסף לו על־ידי המילה[79]) - זקוק להחלטה שעליו למול את עצמו, הרי יהודי שאינו צדיק בודאי זקוק להחלטה זו, שהרי "יש בכלל מאתיים מנה"[80]. ואם־כן מהו החידוש בנוסח הראשון[81]?

ויובן על־פי האמור לעיל, שמצות מילה היתה הכנה למתן־תורה:

החידוש במצוות שלאחרי מתן־תורה - ועל־דרך־זה גם של מצות מילה - לגבי המצוות שאברהם קיים לפני־זה הוא, שמצוות אלו הם מצד כח הבורא, כח המאציל (לא כמו קיום המצוות שלפני־זה שהיה רק בכח הנבראים).

ולכן, בנוסח הראשון אינו אומר תיבת "צדיק", כי לגבי ענין זה שנפעל על־ידי מצות מילה, אין חילוקי דרגות[82]; לא זו בלבד שלא נוגע אם הוא צדיק או שאינו צדיק (וכידוע שלגבי ה'מאציל', עולם האצילות - ולפעמים מובא גם הלשון 'אדם־קדמון' - ועולם העשיה שוין[83]), אלא ההחלטה צריכה לבוא לא מצד המקום בנפש שבו שייכים חילוקי דרגות (ואדרבה: כדי לקבל גילוי בחינת מאציל, צריך להתבטל ממדרגותיו. ובמכל־שכן ממה שמצינו[84] בנוגע לרבי זירא, שהיה צריך לשכוח תלמוד בבלי כדי שיוכל ללמוד תלמוד ירושלמי).

וזהו הביאור בב' הנוסחאות: הנוסח הראשון מדבר על הענין כפי שהוא לאמיתתו - מצד המאציל, שלגביו עולם האצילות ועולם העשיה (שבעולם ושבאדם) שוין. והנוסח השני מדבר כפי שהענין הוא מצד הרגש הנבראים, ובהרגש הנבראים הרי זה חידוש שאפילו צדיק צריך למול את עצמו.

יז. ההוראה מהנ"ל אלינו - לאחרי מתן תורה - היא:

על־ידי כל מצוה - מלשון צוותא וחיבור[29] - נעשים מאוחדים עם הקב"ה בתמידות, כפי שאומר רבינו הזקן[85] "ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד".

ויחוד זה שנעשה על־ידי קיום המצוות הוא אצל כל יהודי, כדברי הגמרא[86]: אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות - מלשון צוותא וחיבור. שלכן אומר כל אחד מישראל הנוסח דברכת המצוות, ובשם ומלכות (דהיינו שאין בזה ספק וספק ספיקא[87]) - לא רק את התיבות "מלך העולם", אלא גם - "אלקינו" (אלקה שלנו) ו"אשר קדשנו במצוותיו וצונו" (מלשון צוותא וחיבור).

---

78) תנחומא (בובער) לך כו: "יחידו של עולם והי' צדיק".

79) לך לך יז, א ובפרש"י.

80) ב"ק עד, א. ב"ב מא, ב.

81) בנוגע להשכר (שראוי ל"וירא אליו ה'") - הרבותא יותר בבן צט' שנה סתם, שגם החלטתו מביאה שכר זה. אלא שיש לבאר רבותא גם בנוגע לעבודתו.

82) ומה שגם בנוסח זה אומר: "אַ איד צו ניין און ניינציק יאָר", שהכוונה בזה היא שעבד עבודתו 99 שנה כנ"ל - אינו בשביל החידוש אשר גם הוא צריך להחליט שעליו להמול (כי מצד המאציל אין כל חידוש בזה), כי אם - לפי שבלא זה, אין בהחלטתו כל חידוש ועבודה וגם כשיחליט שצריך להמול, אינו ראוי לוירא כו'.

83) ראה לקו"ש שם ס"ע 90. וש"נ.

84) ב"מ פה, סע"א. ונת' בד"ה זה היום תרס"ו ואילך (המשך תרס"ו ע' יג ואילך). ד"ה יחיינו מיומיים תרצ"א (סה"מ קונטרסים ח"א קמז, א. סה"מ תרצ"א ס"ע רמח ואילך) בסופו.

85) תניא פכ"ה.

86) ברכות נז, א. וש"נ.

87) ראה תניא אגה"ת פי"א.

וכיון שכל יהודי "מלא" במצוות, שעל־ידי־זה הוא מאוחד עם הקב"ה "לעולם ועד" - יכול הוא לחשוב שהוא כבר שלם. ועל זה היא ההוראה, שתמיד יש לדעת שצריך למול את עצמו.

ובשעה שמחליט כן, אזי - כסיום מאמר ה'צמח צדק' - ראוי הוא שהקב"ה יתגלה אליו, ועד לאופן כפי שנתגלה לאברהם אבינו - בחינת נבואה (שהיא למעלה מחכמה), ראיית המהות[88].

* * *

חי. בתחילת הסדרה מסופר - על־פי פירוש רש"י שמביא ממדרשי חז"ל - איך שאברהם אבינו היה מכניס־אורחים גדול, והיה חשש שמבלי הבט על כך שהיה חולה, יטריח את עצמו בהכנסת אורחים יותר מכפי כוחותיו, ולכן "הוציא הקב"ה חמה מנרתקה, שלא להטריחו באורחים, ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא המלאכים עליו בדמות אנשים"[42],

והיינו, שהקב"ה עשה שינוי הטבע, שהמלאכים יבואו לאברהם אבינו (שהיה רגיל במלאכים) "בדמות אנשים", וכדיוק לשון רש"י "ולפי כו' הביא המלאכים (בה"א הידיעה) עליו בדמות אנשים"[89],

- ביאת המלאכים כשלעצמה אינה חידוש: בלאו־הכי היו המלאכים צריכים לבוא, כפי שרש"י מפרש בפסוק השני, שהיה צורך בכל שלושת המלאכים: "אחד לבשר את שרה, ואחד להפוך את סדום, ואחד לרפאות את אברהם"; החידוש כאן היה בזה שהמלאכים באו "בדמות אנשים" -

כדי שאברהם יהיה סבור שהם אנשים, ויקיים בהם מצות הכנסת אורחים.

ומזה למדים בגמרא[90]: "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה", שהרי רואים שאברהם אבינו ביקש מהקב"ה להמתין, ורץ לקבל את האורחים.

יט. כפי שלומדים את הסיפור בפשטות, נמצא, שבאמת לא קיים בזה אברהם אבינו מצות הכנסת אורחים, שהרי באמת לא היו אנשים, אלא מלאכים שאינם צריכים לאכילה, ואכן לא אכלו, ורק ש"נראה כמו שאכלו"[91].

- ואפילו לפי הדיעה[92] ש"אוכלין ושותין ממש", הרי זה רק "מפני כבודו של אברהם"[93], או מפני ש"אזלת לקרתא הלך בנימוסי"[94], אבל לא שהיו צריכים לאכילה ושתי'; ובמילא לא היה זה הכנסת (וגמילות חסדים ל)אורחים -

ועל־פי־זה - תמיהה עצומה:

איך יתכן שמלמעלה יעשו ענין של היפך הטבע בשביל דבר שאינו אמיתי?

על־פי הנ"ל נמצא, שבאמת אסור היה לאברהם אבינו לעזוב "הקבלת פני השכינה", שהרי (באמת) לא קיים מצות הכנסת אורחים, ואיך אפשר שאברהם אבינו נכשל בעזיבת "הקבלת פני השכינה"?

הן אמת שהיה זה בשוגג, אבל אפילו בשוגג - "לא יאונה לצדיק כל און"[95], ובפרט מדריגת האבות, שעליהם נאמר[96] ש"האבות הן הן המרכבה", ו"מרכבה" היא למעלה מ"צדיק" סתם - ואם־כן איך יכול להיות (אפילו) ענין של שוגג אצל אברהם אבינו?

אילו היו אומרים על אברהם אבינו שלקח מעות של צדקה ונתנם לעניים שאינם מהוגנים, הרי מיד

---

88) ראה תניא אגה"ק סי"ט.

89) שמזה מוכח (דדעת רש"י) שאין שייך הכנסת אורחים במלאכים.

90) שבת קכז, א. וש"נ.

91) רש"י פרשתנו יח, ח (מב"מ פו, ב).

92) תוד"ה נראין (ב"מ שם) מסדר אלי' רבה. וכ"ה גם בזח"א קמד, א (ראה ד"ה והוא עומד תרס"ג בתחלתו (סה"מ תרס"ג ח"א ע' נ. ח"ב ע' כד)). - ובזוהר שם קב, א מובאות שתי הדיעות. הביאור ע"פ דא"ח, ראה ד"ה והוא עומד הנ"ל.

93) תוס' שם.

94) שמו"ר פמ"ז, ה.

95) משלי יב, כא. ובתניא אגה"ק סו"ס כח: "השגגות שהן מהתגברות נפה"ב שמנוגה".

96) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.

היתה נשאלת הקושיא: איך שייך לומר דבר כזה על אברהם אבינו, אפילו בשוגג[97]. ומכל־שכן בנידון־דידן, שגרוע יותר מנתינת צדקה לעניים שאינם מהוגנים, שעל־כל־פנים עניים הם[98], אלא ש"אינן מהוגנים", ואילו כאן לא היתה הכנסת אורחים לגמרי?

איך יתכן ש"תורת אמת" קבעה באופן כזה שילמדו דין אמת - "גדולה הכנסת אורחים כו'" - מענין שאינו אמיתי, מפעולה שהיתה (באמת) היפך הדין?

ועל כן צריך לומר, שאף־על־פי שהיו רק "בדמות אנשים", לא היה חסר דבר ב"הכנסת אורחים" של אברהם אבינו. אין הכוונה שהיה נדמה לו שמקיים מצות הכנסת אורחים, אלא זו היתה האמת.

כ. הביאור בזה יובן בהקדם המבואר בחסידות והובא לעיל[77]

- ובזה נראה גם היחוד של גליא דתורה עם פנימיות התורה, ששניהם "תורה אחת", שלכן - כאמור כמה פעמים[99] - ישנם כמה ענינים בנגלה דתורה שבלי פנימיות התורה, נשארים בקושיא והעדר הבנה -

החילוק בין המצוות שקיימו האבות קודם מתן־תורה, למצוות שאנו מקיימים לאחרי מתן־תורה:

קיום המצוות של האבות היה ברוחניות. וכמובא ב'תורה אור'[100] ראיה לדבר, מכמה וכמה מצוות שבימי האבות לא היו יכולים כלל לקיימם בגשמיות. ולדוגמא: מצות תפלין, שבפרשיות התפלין כתוב אודות יציאת מצרים, ובימי האבות לא היה עדיין כל הענין דיציאת מצרים.

אבל אין הכוונה שקיום המצוות של האבות היה רק ברוחניות, ללא פעולות בגשמיות; הם עשו גם פעולות בגשמיות (על־כל־פנים בכמה מצוות),

- וכדמוכח ממצות תפלין גופא: איתא בזוהר[101], שיעקב המשיך על־ידי המקלות את ההמשכות שנמשכות על־ידי מצות תפלין. ומזה מוכח, שאף־על־פי שהאבות לא יכלו לקיים מצות תפלין בגשמיות באותו אופן כמו לאחרי מתן תורה, כנ"ל, מכל־מקום בקיומם ברוחניות היתה גם פעולה בגשמיות, הפעולה במקלות -

מה שאומרים שעבודת האבות היתה ברוחניות, הכוונה בזה - שעל־ידי עבודתם לא קבעו את קדושת המצוה בפנימיות ובגלוי בדברים הגשמיים שבהם עבדו עבודתם; לא נשארה במקלות קדושה, לאחרי סיום העבודה בהם. וכך גם בנוגע למאכל ומשתה שבהם קיים אברהם אבינו מצות הכנסת אורחים[102].

[קשה לומר שלא נפעל מאומה במקלות (וכיוצא בו דברים הגשמיים), והם נשארו בדיוק כמו קודם העבודה. ובפרט - כיון ש"מעשה אבות סימן לבנים", היתה מוכרחת להיות איזה דוגמא על־כל־פנים למצוות שלאחרי מתן־תורה. אבל אף־על־פי־כן, אין זה כמו קיום המצוות לאחרי מתן־תורה, שממשיכים קדושה בפנימיות ובגלוי בדברים הגשמיים שבהם נעשית המצוה, שהם עצמם נעשים דבר קדוש, והקדושה נשארת בהם בגלוי גם לאחרי קיום המצוה].

כא. על־פי־זה מובן, שיש חילוק בין קיום המצוות של האבות ובין עבודת הנשמות שבבחינת לויתן:

מבואר ב'לקוטי תורה'[103] החילוק בין הנשמות שבבחינת שור הבר, שעבודתם צריכה להיות בגשמיות דוקא, לנשמות שבבחינת לויתן - מלשון "ילוה אישי אלי"[104] - שעל־ידי עבודתם ברוחניות (אף שפשוט שמחוייבים בקיום כל המצוות כפשוטן) הם ממשיכים כל ההמשכות הנמשכות על־ידי קיום המצוות.

---

97) וכמאמר רבי "אוי לי שנתתי כו'" (ב"ב ח, א. ועי' ב' פי' הריטב"א - בברכ"י לשו"ע יו"ד סרנ"א סי"א).

98) שלכן מדייק בש"ס (ב"ק טז, ב. ב"ב ט, ב) "בני אדם שאינן מהוגנים (שאז דוקא) לא יקבלו עליהן שכר" - דהיינו רמאי דכתובות (סז, סע"ב ושם).

99) ראה תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ע' 77. וש"נ.

100) יא, ד. מא, ב.

101) ח"א קסב, א. וראה תו"א ויצא כג, ג.

102) אף שמצוה זו קיים באותו האופן שמקיימים לאחרי מ"ת (ולא כקיום מצות תפלין שהיתה ע"י המקלות). וראה סה"מ תש"י ע' 223 בהערה.

103) שמיני יח, א ואילך. עיי"ש.

104) ויצא כט, לד.

יש כאלו שרוצים לפרש, שעבודת הנשמות שבבחינת לויתן ועבודת האבות הם אותו ענין ממש. על־פי הנ"ל מובן, שהם ענינים שונים:

העבודה דבחינת לויתן היא רק ברוחניות, ללא אחיזה בגשמיות (כמובן מזה שמביא שם דוגמא על בחינת לויתן מרבי שמעון בן יוחאי בהיותו במערה, שלא היה לו שם מצה וכו', ואף־על־פי־כן המשיך את כל ההמשכות - על־ידי עבודתו ברוחניות), מה־שאין־כן עבודת האבות היתה לה אחיזה בגשמיות, ורק מצד זה שהעולם לא היה מזוכך עדיין, לא היתה עבודתם יכולה לפעול המשכת הקדושה בדברים הגשמיים, בפנימיות.

כב. על־פי כל הנ"ל לכאורה אינו מובן: כיון שהאבות על־ידי עבודתם לא פעלו בדברים הגשמיים - לשם מה היתה צריכה להיות עבודתם (גם) בגשמיות, הרי יכלו לעשות את כל עבודותיהם רק ברוחניות (בדוגמת העבודה דבחינת לויתן)?

והביאור בזה בהקדם המדובר לעיל[77] ענין "מעשה אבות סימן לבנים", ש"מעשה אבות" היה (סימן ו)'נתינת כח' לעבודת ה"בנים" שלאחרי מתן־תורה: הא גופא שקיום המצוות, אחרי מתן־תורה, פועל זיכוך וממשיך קדושה בדברים הגשמיים בפנימיות, הנה הכח על זה הוא מ"מעשה אבות".

וכיון ש"מעשה אבות", אפילו אלולי ענין המילה, היה סימן ו'נתינת כח' לבנים, לכן היה צריך להיות בדוגמא, על־כל־פנים, למעשה המצוות שלאחרי מתן־תורה. ולכן, גם לעבודת האבות היתה צריכה להיות אחיזה בגשמיות[105], שעל־ידי־זה דוקא היתה יכולה להיות סימן ו'נתינת כח' לקיום המצוות (דבנים) שלאחרי מתן־תורה.

וזוהי גם ההסברה לכך שאצל האבות לא מצינו שיהיה מדוייק ובפרטי פרטיות הענינים של הדברים הגשמיים שבהם נעשו מעשה אבות (כמו המקלות דיעקב, שהיו במקום תפלין) - דכיון שהצורך שגם עבודת האבות תהיה בגשמיות הוא (לא בכדי לפעול בדבר הגשמי, שהרי זה נעשה רק לאחרי מתן־תורה, אלא) בכדי שיהיה חיבור באופן של סימן עם המצוות שלאחרי מתן־תורה, ענינים גשמיים, לכן לא מדוקדקים כל־כך הפרטים של הדבר הגשמי[106].

כג. בדוגמת הנ"ל מצינו בענינים שלאחרי מתן־תורה גופא[107]:

מצינו בכמה נבואות, שבשעה שהקב"ה צוה לנביא לומר איזו נבואה, צוה עליו גם לעשות פעולות שונות בגשמיות, בהתאם לנבואה. וכפי שהקב"ה צוה ליחזקאל הנביא "שכב על צדך השמאלי .. ושכבת על צדך הימני"[108], "עשה לך כלי גולה"[109], בהתאם לנבואה אודות הגלות. ולכאורה: לשם מה היה צריך לקשר את הנבואה עם פעולה גשמית? ומבואר בזה[110], שנבואה (מצד עצמה) יכולה להישאר רק ברוחניות, ולא לירד בגשמיות; והפעולה הגשמית הוציאה את הנבואה מרוחניות, והורידה וקישרה אותה עם גשמיות, שזה מבטיח, שבבוא הזמן, תתקיים הנבואה בגשמיות.

וכיון שהפעולה הגשמית היא רק כדי לקשר את הנבואה עם עולם הזה הגשמי, הספיקה גם פעולה שהיא רק דוגמא על הנבואה. כמו ה"כלי גולה" שלקח יחזקאל, שהיו רק דוגמא על גלות, שהרי (א) הגלות באה רק כמה שנים לאחרי־זה, (ב) יחזקאל לקח את ה"כלי גולה" מתוך שלום ושלוה וכו'.

ועל־דרך־זה הוא בנוגע ל"מעשה אבות סימן לבנים": אף שבכדי ש"מעשה אבות" יהיה 'נתינת כח' לבנים, היו צריכים להיעשות בגשמיות, מכל־מקום הספיקה לזה דוגמא בלבד. וכמו ציווי הקב"ה

---

105) בלקו"ש ח"ג ע' 888 מבואר: לפי שהאבות היו מרכבה לאלקות גם באברי גופם (ראה תניא פכ"ג: "שכל אבריהם כו'"), ולכן עבודתם הרוחנית החדירה גם את אברי גופם והתבטאה בפעולה גשמית - וכאן מבאר איך שזהו מוכרח ושגם מצד הפעולה בעולם צ"ל כן. - וראה גם ד"ה זכור תרס"ה ס"ט (סה"מ תרס"ה ע' רכ ואילך).

106) ראה גם ד"ה זכור שם.

107) ראה בלקו"ש שם ע' 758 מבוארת דוגמא זו גם לענין קישור מצוות האבות עם המצוות שלאחרי מ"ת, שנעשה ע"י מצות מילה.

108) יחזקאל ד, ד־ו.

109) שם יב, ג.

110) רמב"ן עה"ת לך לך יב, ו. לבוש על הרקנטי לך לך שם. וראה ג"כ דרשות הר"ן ד"ב.

לאברהם "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה"[111], שזה היה 'נתינת כח'[112] על כיבוש ארץ ישראל (בבוא הזמן) - אף ש"התהלך בארץ גו'" לא היה כיבוש בפועל[113], אלא רק דוגמא לכיבוש.

וכן הוא בנוגע לקיום המצוות של האבות, שאף־על־פי שבכדי שיהיו 'נתינת כח' על קיום המצוות שאחרי מתן־תורה, היו צריכים להיעשות בגשמיות, מכל־מקום ב"מעשה אבות" לא היה נוגע (א) פעולת העבודה בדבר הגשמי (נוגע רק שהעבודה, העשיה, תהיה בגשמיות, אבל לא מה שנפעל בהגשם על־ידי העבודה), (ב) גם בפעולה ועבודה עצמה, לא נוגע ומדוקדק כל־כך פרטי דבר הגשמי, כיון שבו עצמו לא נפעל דבר, אלא זהו רק דוגמא וסימן.

כד. על־פי כל הנ"ל יובן, שאף־על־פי שהאורחים שבאו לאברהם היו באמת מלאכים, מכל־מקום לא נחסר דבר בהכנסת אורחים של אברהם אבינו:

הכנסת אורחים של אברהם אבינו היתה אמנם צריכה להיות בגשמיות, בכדי שתהיה 'נתינת כח' למצות הכנסת אורחים שלאחרי מתן תורה[114], אבל אף־על־פי־כן, בענין זה היה נוגע רק שעבודת אברהם תהיה בגשמיות (כנ"ל), אבל מה נעשה עם המאכלים לאחרי שאברהם עושה את החלק שלו הן בגשמיות והן ברוחניות, אם נעשה בהם שימוש על־ידי האורחים או לא - אין זה עיקר בענין.

ולכן, אף שבאמת היו מלאכים, הרי כיון שלאברהם אבינו נראו "בדמות אנשים", ובמילא גילה הדבר אצלו את מדת החסד והכנסת אורחים האמיתית שלו, והוא גם עשה את הפעולות "ויקח בן בקר גו'"[115], בגשמיות - הנה בהכנסת אורחים שלו, שהיתה צריכה לפעול 'נתינת כח' לבנים, לא היה חסר מאומה, כיון שמצידו היה לזה אחיזה בגשמיות.

[גם הענין שאברהם אבינו על־ידי הכנסת אורחים שלו הראה את הדרך לכל העולם כיצד צריך לנהוג בדרכי החסד - היה בשלימות, שהרי המלאכים היו בדמות אנשים, כך שהעולם ראה אותם בתור אנשים, וגם ראו ש"ויאכלו"].

כה. על־פי־זה נמצא, שהנהגת אברהם אבינו שביקש מהקב"ה להמתין לו, ובעצמו התעסק עם האורחים, היתה (לא עבירה בשוגג חס־ושלום, אלא) על־פי דין, דכיון שהכנסת אורחים שלו היתה בשלימות (כנ"ל), הוצרך על־פי דין, לוותר בגללה על "הקבלת פני השכינה", כי "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה".

ואף ש"הכנסת אורחים" שלו לא היתה בה המעלה שב"הכנסת אורחים" לאחרי מתן־תורה - הרי גם "הקבלת פני השכינה" שלו לא היתה כמו "הקבלת פני השכינה" שלאחרי מתן־תורה, ובמילא, "הכנסת אורחים" שלו היתה גדולה מ"הקבלת פני השכינה" שלו. ומזה למדים על הזמן שלאחרי מתן־תורה - ששני הענינים יחד נשתנו.

כו. ויש לומר בדרך אפשר:

הצער של אברהם אבינו על זה "שלא היו אורחים" - בא אצלו על־ידי הגילוי של "וירא אליו הוי'", "כמים הפנים לפנים"[116]. לפני גילוי זה, התבטאה מדת החסד שלו בכך שבשעה שיש אורח, מי שצריך לעזרתו, אזי משפיע לו; ואילו הענין ד"וירא אליו הוי'" פעל אצלו ראיית ("וירא") הענין שאליו היה "מרכבה" (מדת החסד) - שמדת החסד שלו היתה בגילוי גם כשאין מקבלים, שלכן היה "מצטער שלא היו אורחים"[117].

---

111) לך לך יג, יז.

112) וכמארז"ל (ב"ב ק, א): "כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו". וראה בהנסמן לעיל הערה 47.

113) ראה ב' הדיעות בב"ב שם (ואפילו לר"א - רק מקום הילוכו קנה). ב"ר פמ"ד, כב (דמאמרו של ה' מעשה ונותן הארץ לזרעו).

114) ראה רמב"ם הל' אבל פי"ד ה"ב. לקו"ש ח"ג ע' 765. תורת מנחם - התוועדויות חל"ד ע' 313 ואילך.

115) פרשתנו יח, ז.

116) משלי כז, יט.

117) ועפי"ז יומתק א) מה שמתחילה "הוציא הקב"ה חמה מנרתקה", בשביל טובתו, "שלא להטריחו באורחים", אף שלאח"ז הצטער ע"ז - כי התעוררות חסדו (סיבת הצער) נתחדשה לאח"כ ע"י הגילוי ד"וירא". ב) הוצאת חמה מנרתקה לא היתה לבטלה כלל, כי אפי' צער לא הי' לו - עד אשר "וירא". ג) דיוק הל' "ולפי שראהו מצטער" - דלכאורה די שיאמר "ולפי שהצטער".

ועל־פי־זה מובנת השייכות של הפסוק "וישא עיניו וירא והנה שלושה אנשים" לפסוק שלפני־זה "וירא אליו הוי'" (שהשייכות אינה רק לתיבות "כחום היום", אלא גם לתחילת הפסוק)[118] - כי מצד "וירא אליו הוי'" הצטער אברהם על זה שלא היו אורחים, ומצד זה עשה הקב"ה "והנה שלושה אנשים".

כז. ויומתק ביותר על־פי המבואר ב'המשכים' דראש־השנה, שמלכות נבדלת משאר המדות, בכך שלא שייך מלכות בלא זולת, וכמאמר "אין מלך בלא עם"[119].

- במדות, הנה רק פעולת המדות אינה יכולה להיות בלא זולת, אבל יכולה להיות התעוררות המדות, כפי שרואים שאף שלא היה זולת, התעורר אברהם אבינו במדת חסדו (שלכן "מצטער שלא היו אורחים") - (ולכן אין זה סתירה להמבואר בכמה מקומות שמדות הם בשביל העולמות, כמו שכתוב[120] "זכור רחמיך וחסדיך כי מעולם המה", כי שם מדובר אודות התגלות המדות לפעול). מה־שאין־כן מלכות, אפילו התעוררות המלכות אינה יכולה להיות בלא זולת.

והטעם לזה, כי המדות הן בבחינת העלם שישנו במציאות, ולכן יכולים הם להתעורר מצד עצמם, ואילו מלכות היא בבחינת העלם שאינו במציאות, ולכן היא מתעוררת על־ידי זולת דוקא[121].

[ומזה מובן גודל ענין בנין המלכות שבראש השנה, שצריך להגיע ולהמשיך מהעלם שאינו במציאות].

ובנוגע לענינו: העובדה שאברהם אבינו הצטער על זה שלא היו אורחים - היא מצד זה שמדת החסד נמצאת בהעלם שישנו במציאות. ולכן היה יכול להיות - וכן היה - שעל־ידי "וירא אליו הוי'" נמשך זה במציאות ממש.

כח. מכל הנ"ל מובן, שבפסוקים שבריש פרשת וירא התורה מספרת אודות אופן המשכת החסד אצל אברהם אבינו:

לכל־לראש היה הגילוי מלמעלה - "וירא גו'" - אתערותא דלעילא. וענין זה פעל שאברהם אבינו נתעורר במדת חסדו. והתעוררות זו המשיך והוריד בעשי' בפועל, בפעולה בגשמיות, "וירץ לקראתם וגו'" (ועל־ידי־זה הרי זה נעשה 'נתינת כח' על הכנסת אורחים שלאחרי מתן־תורה, כנ"ל באריכות).

ההוראה מזה בעבודתנו היא:

כאשר אדם מתעורר פתאום, ללא הכנות מצידו (שזה בא מצד אתערותא דלעילא), צריך מיד לקשר זאת עם ענין של פועל, ובאם לאו - יכולה ההתעוררות להתבטל[122].

ועל־ידי־זה שמקשר זאת מיד עם ענין של פועל, אזי אפילו אם (נדמה לו, ואפילו אם האמת היא כך, ש)אינו כלי לקבל את כל ההתעוררות שמלמעלה - הנה סוף כל סוף הרי זה יומשך אליו ובפנימיות,

כמו מעשה אברהם אבינו, שאף־על־פי שבשעה ש"וירא אליו" לא היה יכול לקיים מצות הכנסת אורחים באופן שהמצוה תחדור בהגשם (כי קודם מתן־תורה העולם לא היה כלי לזה), הנה על־ידי־זה שקישר את ההתעוררות עם פעולה בגשמיות, הרי זה נעשה 'נתינת כח' לבנים, שלאחרי מתן־תורה יומשך זה בפנימיות.

כט. נמצאים עתה ביום השבת בעלות המנחה, "עת רצון", שלכן אומרים במנחת שבת "ואני תפלתי לך הוי' עת רצון", ויתירה מזו - "אלקים ברב חסדך"[123], שגם "אלקים", שמורה על מדת הדין, נהפך ל"ברב חסדך"[124].

---

118) ראה גם לעיל ס"ד.

119) עמה"מ שער שעשועי המלך רפ"א. ס' החיים פ' גאולה פ"ב. בחיי וישב לח, ל. תניא ח"ב רפ"ז.

120) תהלים כה, ו. ושם כתוב "רחמיך הוי' וחסדיך", אבל בכ"מ בדא"ח הועתק כמ"ש כאן, כנראה מפני כבוד השם, נוסף על הידוע בספרי כללי הש"ס שהדרך לקצר הכתובים (ראה תוס' ד"ה ונתן שבת קכח, א ובכללי הש"ס).

121) ראה בכ"ז ד"ה החודש ש"ת פ"ג ואילך (סה"מ ה'ש"ת ע' 21 ואילך). המשך ר"ה תש"ח פכ"ז ואילך (סה"מ תש"ח ע' 47 ואילך). המשך ר"ה תש"ט פ"י (סה"מ תש"ט ע' טו).

122) ראה לקו"ת ויקרא ב, ב ואילך.

123) תהלים סט, יד. וראה זח"ב קנו, א.

124) סד"ה ואני תפלתי תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 170).

ובכדי שההתעוררות דיום השבת תומשך לימי החול - ששבת וימי החול הם בדוגמת אבות ובנים, כי (א) שבת היא בחינת (בינה) מוחין (הנקראים אבות), וששת ימי החול הם בחינת שש מדות (הנקראות בנים), ו(ב) משבת מתברכין כולהו יומין[2] - צריך מיד לקשר את ההתעוררות (של שבת בכלל, ובעלות המנחה בפרט) עם ענין של פועל (בענינים כאלו שמותר לעשותם גם בשבת), שעל־ידי־זה הנה ה"מעשה אבות" של שבת, יהיה "סימן לבנים", ימי החול.

* * *

ל. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ואשה אחת מנשי בני הנביאים גו'.

אגרות קודש

ב"ה, י"ז מ"ח, תש"כ
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה להמברקים שנתקבלו, הברקתי היום, וז"ל.

"המברקים נתקבלו ואצפה להמשך בשורות טובות ובודאי ממלאים הוראות הרופאים למנוחה וכו' מתוך בטחון חזק וטוב לבב, בברכה - חתימתי".

וכנ"ל בודאי לא ימנעו הטוב מלהודיע בשו"ט ממצב הבריאות, בתוككי שאר עניניהם בטוב הנראה והנגלה, וכנוסח התפלה שאנו מבקשים ופועלים מבעל הברכות, הטוב לנו...

בהכתוב במברק שלי ע"ד מנוחה, הוא כפשוטו, על דרך הרגיל מהענינים הכי חשובים ומועילים בכגון דא, הוא ענין מנוחה כפשוטו, מנוחת הגוף ומנוחה פנימית מדאגות וכיו"ב, אף שלכאורה על הענין הזה נצטווה כאו"א בתכ"י, שהרי הבטחון בבורא עולם ומנהיגו וכידוע ביאור הבעש"ט בהשגחה פרטית ועד לפרטי פרטים - פועל ושולל שאין כל מקום לדאגה איזה שתהי' ולא עוד אלא שיסוד הוא באמונה, וק"ל.

בודאי נתקבל הפ"ש מהאורחים מאה"ק ת"ו שהיו בפה במשך חדש תשרי חדש השביעי המושבע בכל טוב, ויהי רצון שתכה"י יבשר כל אחד אך טוב בגשמיות וברוחניות טוב האמיתי טוב לשמים וטוב לבריות וטוב העושה פירות, ובנקודה הפנימית אשר מתפשטים ומתרחבים הענינים ומתקיים הענין דיפוצו מעינותיך חוצה ובקרוב ממש נזכה לקיום היעוד שבעקביו קאתי מר דא מלכא משיחא, והרי נכנסנו השנה לשנת המאתים להסתלקות הילולא של הבעש"ט, מקור המעינות הנ"ל.

בברכה לבשו"ט בכהנ"ל.

נ.ב.

אין סתירה להנ"ל ממש"כ בהנוגע לדאגה בעניני תורה ומצות כי הרי מבואר בס' תניא קדישא אשר זמנים מיוחדים לזה וגם בשעת הדאגה הרי שמחה תקיעא בליבאי מסטרא דא, וק"ל.

לקוטי שיחות כ׳ מרחשון כרך טו

א.
שתי הגירסאות בסוף מסכת ברכות ומסכת מועד־קטן

במאמר חז״ל בסוף מסכת ברכות (וכן בסוף מסכת מועד קטן[1]) ישנן שתי גירסאות: א) ״תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא...״, ב) ״צדיקים אין להם מנוחה...״ (גירסא זו[2] מובאת בכמה מקומות[3]).

ויש לומר, שההבדל בלשונן של הגירסאות מבטא הבדל בתוכנן: לפי הגירסא ״תלמידי חכמים אין להם מנוחה...״ מדובר במאמר חז״ל זה אודות המעלה המיוחדת הקיימת רק בלימוד התורה ״תלמידי חכמים״ - כדלהלן. ואילו לפי הגירסא ״צדיקים אין להם מנוחה...״ אין מדובר כאן אודות המעלה המיוחדת שבלימוד התורה, כי התואר ״צדיק״ כולל[4] גם ״מארי עובדין טבין״[5] (=בעלי מעשים טובים), אשר אינם תלמידי חכמים.

וצריך להבין את ההסבר להבדל בין שתי השיטות.

ב.
תורה ומצוות - אין־סוף וסוף

את הענין של ״תלמידי חכמים אין להם מנוחה...״ מסביר האריז״ל ב״ליקוטי הש״ס״: ״כי בעולם שלאחר המיתה תלמידי חכמים עוסקים בתורה עולין ממדריגה למדריגה ומישיבה לישיבה... כי כמו שה׳ יתברך אין לו סוף, כך תורתו אין לה סוף״.

לפי זה מובן הטעם לגירסא ״תלמידי חכמים אין להם מנוחה...״ - כי רק התורה, או בביטוי הידוע - ה״חפצא״ של מצות תלמוד תורה - הוא בבחינת ״אין לה סוף״[6], ולכן אין מנוחה וסוף גם לעליותיהם של ה״גברא״ של מצות תלמוד תורה - תלמידי החכמים העוסקים בתורה. לעומת זאת המצוות, למרות שגם הן ציוויים של הקדוש־ברוך־הוא שהוא אין סוף, בכל זאת הן עצמן מוגבלות[7], ואדרבה: צריכה להיות הגבלה - הן בכלל המצוות שעליהן אנו מצווים ״לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו״, ״לא תוסיפו ולא תגרעו״[8] (לעומת מצות תלמוד תורה, שחייבת להיות באופן של תוספת בהבנה וכו׳ - כנאמר בהלכות תלמוד תורה[9]), והן בכל מצוה בפרט: תפילין - דוקא ארבע פרשיות, ולא חמש וכדומה[10].

לכן גם אצל ה״גברא״ של המצוות האחרות - מארי עובדין טבין - יש סוף ומנוחה.

כלומר, שני האופנים של מנוחה וחוסר מנוחה, מקבילים לשתי הבחינות: גבול, ובלי גבול.

) יום הולדת כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע – בשנת תרכ״א. תולדותיו בפרטיות – ראה ״חנוך לנער״.

וראה רשימת כ״ק אדמו״ר (מהוריי״ץ) נ״ע מכ׳ כ״ף מרחשון תש״ה (נעתקה בלקו״ש ח״ב [המתורגם] ע׳ 191): ״בחלומי ראיתי את הוד כ״ק אאמו״ר כו׳ ואמר במעל״ע זה שנתמלאו פ״ד שנים לירידת נשמתי.. וכפי הסדר הנה כל א׳ מכ״ק רבותינו ואבותינו הק׳ יאמר דרוש על פסוק דקאפיטל פ״ד״. ומזה מוכח שהעליות כו׳ שביום הולדת ישנן גם לאחר ההסתלקות (לקו״ש שם. ועד״ז שם ע׳ 285).

שיחה זו נדפסה בלה״ק בלקו״ש חי״ד ע׳ 179 ואילך. וכאן היא בשינויים והוספות.

1) בטעם השינויים בין מס׳ ברכות ומס׳ מו״ק – ראה לקו״ש חי״ד ע׳ 173 ואילך.

2) של״ה בהקדמה (יז, א). עמק המלך שער הדיקנא פ״ח (סא, ג). ועוד.

3) אוה״ת ואתחנן ע׳ ס״ז. המשך תרס״ו ע׳ יב.

4) ראה נדה טז, ב. ובכו״כ מקומות. רמב״ם הל׳ תשובה רפ״ג.

5) ד״עיקר פי׳ צדיק נק׳ כן מי שמקיים המצות״ (לקו״ת מסעי צא, א. שה״ש טז, ג).

ואף שבתו״א צח, ב׳ מביא (בהמשך להמבואר שם ע״ד העליות בהשגת התורה) ״מ״ש בלקוטי הש״ס להאריז״ל על מארז״ל צדיקים אין להם מנוחה כו׳״ (ולא הגירסא ״ת״ח״)

– הרי צדיק במרז״ל (ולא רק בתושב״כ) – ישנו במובן הכי רחב (וכמו רשע או צדיק לא קאמר – נדה טז, ב. וראה תניא פ״א דשולל רק רשע בדינו), כולל גם בע״ת, ת״ח וכו׳ ועד במובנו הכי מצומצם – רק אלה שעבודתם במדת היסוד (תניא פי״ד מתיקונים – בהקדמה. וראה זח״ג קט, ב). – אבל בשום מקום אין לפרשו שפי׳ (רק ת״ח ו)לא מארי עובדין טבין.

ולהעיר מר״פ חלק: כל ישראל כו׳ שנאמר ועמך כולם צדיקים כו׳ חוץ כו׳. רמב״ם הל׳ תשובה פ״ג ה״ה. פהמ״ש שם סוף ההקדמה.

6) כמש״נ (איוב יא, ט): ארוכה מארץ מדה גו׳.

7) אגה״ק ס״י. ד״ה השקיפה תרפ״ט פ״ב ואילך (נדפס בסה״מ ה׳שי״ת ע׳ 272 ואילך). ובכ״מ.

8) ראה יג, א. ואתחנן ד, ב. רמב״ם הל׳ יסוה״ת רפ״ט. ממרים פ״ב ה״ט. סהמ״צ להרמב״ם ל״ת שי״ג שי״ד. – ולא הביא הרמב״ם כלל קרא הקודמו דואתחנן. וכ״כ באגה״ק סכ״ט (קנ, א). וראה רמב״ן עה״ת שפי׳ כן (ד״בדא לעשות מצוה בפ״ע כו׳ עובר בלאו״) בקרא דפ׳ ואתחנן. וממשיך שם דהוספת מצוה ״היא בכלל לא תוסיף עליו״ – קרא דראה. והוא דלא כמש״כ בפסיקתא זוטרתא שם ובאדרת אלי׳ דקרא דפ׳ ואתחנן – הוא שלא להוסיף על תרי״ג מצות בכלל, ודפ׳ ראה שלא להוסיף באותה מצוה גופא. וראה פי׳ הר״י פערלא לסהמ״צ דרס״ג מ״ע ה׳ ומל״ת קמא. מנחת חינוך מצוה תנד. ואכ״מ.

9) לאדה״ז פ״ב ס״ב. וראה זח״א יב, ב: לאפשא לה כו׳. ובאגה״ק סכ״א (קמה, א) דכל איש ישראל מחוייב לחדש בתורה.

10) ראה ספרי ופרש״י ראה שם. פרש״י ואתחנן שם.

---

*) בענין יום הולדת – ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 86 בשוה״ג להערה 1 ובנסמן שם.

ג.
חובת הגברא בתורה ומצוות

בדומה לכך יש הבדל בין התורה לבין המצוות לגבי אופן חובת האדם בהם - גברא: חובת תלמוד תורה אינה מוגבלת, כדברי הרמב״ם[11] ״כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין...״, וכן זמן חובת האדם בכך הוא תמידי[12]. ואילו במצוות, יש לכל מצוה הגבלות משלה בזמן קיומה, או מקום מסויים וכדומה.

ד.
גם במצוות יש ענין של בלי גבול

אך לפי זה קשה להבין את הגירסא ״צדיקים אין להם מנוחה...״, שבה נכללים גם מארי עובדין טבין, עבודת קיום המצוות, כדלעיל: כיצד ייתכן שגם בעבודה זו, שהיא מוגבלת, יהיה ״אין להם מנוחה״, ענין של בלי גבול?

הכרחי אפוא לומר, שגם במצוות יש מעלה של בלי גבול, ובכך תובן הגירסא ״צדיקים אין להם מנוחה...״.

ה.
מבטלין תלמוד תורה מפני מצוה שא״א לעשותה ע״י אחרים

לכאורה ניתן לומר, שההלכה[13] ״מבטלין תלמוד תורה מפני מצוה שאי־אפשר לעשותה על־ידי אחרים״ מוכיחה שגם במצוות יש ענין של בלי גבול, כי אילו הן היו רק בדרגה של גבול, כיצד ייתכן שידחו את תלמוד תורה, שהוא בלי גבול[14]?

אך לאמיתו של דבר, אין זו הוכחה לכך שגם המצוות הן בבחינת בלי גבול, כי ההלכה ״מבטלין תלמוד תורה מפני מצוה שאי אפשר לעשותה על־ידי אחרים״ אינה מצד מעלת המצוות, אלא כיון שעל־ידי פגם בקיום המצוות נפגם גם לימוד התורה, כדלהלן.

ו.
לימוד התורה בלא קיום מצוות אינו מושלם

בענין ההלכה המוזכרת לעיל אומר אדמו״ר הזקן[15]: ״יפסיק תלמודו ויעשה המצוה... כי זה כל האדם, כמו שאמרו[16] חכמים, תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, ואם אינו עושה כן נמצא שלמד שלא לעשות ונוח לו[17]...״.

מזה שלאחר שאדמו״ר הזקן מציין[18] את הטעם החיובי (לפסק ״יפסיק תלמודו ויעשה המצוה״), שהוא ״כי זה כל האדם״ לקיים את המצוות, הוא מוסיף: ואם אינו עושה כן נמצא שלמד שלא לעשות״ (כלומר, ללא קיום המצוות, גם לימוד התורה אינו כראוי) - מובן, שהטעם ״כי זה כל האדם״ אינו מספיק כדי שהמצוה תדחה תלמוד תורה. שהרי אמנם, קיום המצוות הוא ״כל האדם״, אך בכל זאת, בהיותו דבר מוגבל, אין הוא יכול לדחות את התורה, שהיא בלי גבול. לפיכך מוסיף אדמו״ר הזקן: ״ואם אינו עושה כן, נמצא שלמד שלא לעשות״.

כלומר, קיום המצוות, אשר ״זה כל האדם״[19] - האדם כולו כולל כחותיו השכליים - כפי שאמרו חכמים ״תכלית (ה״תכלית״ היא גם השלימות) חכמה תשובה ומעשים טובים״, ולפי זה, שקיום המצוות הוא התכלית והשלימות של החכמה - תורה - הרי ״אם אינו עושה כן, נמצא שלמד שלא לעשות״, כלומר, הלימוד אינו כראוי.

ז.
המצוות - ״גבול״ ו״בלי גבול״

ויש לומר, שההסבר לכך הוא: במצוות[20] ישנם שני

---

11) הל׳ ת״ת פ״א ה״ח. הועתק בשו״ע יו״ד ר״ס רמ״ו. שו״ע אדה״ז או״ח ר״ס קנה. ולהעיר מהשינויים בשו״ע מל׳ הרמב״ם – ואכ״מ.

12) כמש״נ (יהושע א, ח) לא ימוש גו׳ והגית בו יומם ולילה. ולהעיר מהעונש הכי חמור דכל האפשר לו לעסוק כו׳ (סנהדרין צט, סע״א. ועיין תו״א מג״א צח, ג).

13) מו״ק ט, סע״א ואילך. רמב״ם הל׳ ת״ת פ״ג, ה״ד. הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ס״ג.

14) בתניא פל״ז (מט, סע״א. ועד״ז בהל׳ ת״ת שם כדלקמן בפנים): ומבטלין ת״ת לקיום מצוה מעשית כשא״א לעשותה ע״י אחרים משום כי זה כל האדם ותכלית בריאתו כו׳ להיות לו ית׳ דירה בתחתונים כו׳.

אבל: מכיון שהמעלה שבמצות שהם ״כל האדם״ היא רק בנוגע לתכלית בריאת האדם – הרי באם ביחס התורה ומצות עצמן, המצות הן שלא בסוג מדרי׳ התורה, אין הטעם מספיק שיבטלו ת״ת מפני מצות, כי איך ידחה (ענין של) בל״ג מפני (ענין של) גבול, כבפנים.

15) הל׳ ת״ת שם.

16) ברכות יז, א.

17) ירושלמי פ״ק דברכות (ה״ב), ובבלי ספ״ב דברכות.

18) וכמ״ש בתניא – כנ״ל הערה 14.

19) להעיר שהן בכתוב הנ״ל (קהלת יב, יג) והן בהעתקתו במרז״ל נאמר גם ״את האלקים ירא״, ״תשובה״.

20) ולהעיר אשר כן הוא גם בכל הבריאה ופרטי׳: ישנו הענין הכללי והשווה בכולם – התהוות תמידית מאין ליש בדבר הוי׳ (בכח מהותו ועצמותו ב״ה כו׳) וצורת ופרטי כאו״א ע״י חפץ הוי׳ (ע״י התלבשותו בחכמה) – ראה קונטרס עה״ח בתחלתו (ותו״א ד״ה נ״ח מצוה) בפי׳ מש״נ כל אשר חפץ הוי׳ עשה.

ולהעיר לשון הנ״ל הוא בתהלים קלה, ו. – ובד״ה ויקם עדות ה׳ש״ת מביא גם ההמשך ״בשמים ובארץ גו׳״,

אבל בתו״א שם (אף שמעתיק ג״כ ״חפץ הוי׳״) מקשר כ״ז עם מש״נ: למה יאמרו הגויים גו׳, שהוא בתהלים קטו.

ענינים[21] - כפי שרואים מנוסח ברכות המצוות: החלק הזהה לכולן ״אשר קדשנו במצוותיו״, והחלק המיוחד לכל אחת ״וצונו מצוה פלונית״, וכדומה: א) לכל מצוה יש פרטים מסויימים המבדילים בינה ובין המצוות האחרות, ומצד הגבלות אלו המצוות הן בבחינת גבול. ב) הצד הזהה בכל המצוות, אשר בגללו המצוות הן בבחינת בלי גבול.

כלומר, בפרטים השונים של כל מצוה, המבדילים מצוה אחת מן השאר, מתבטאת ההגבלה הקיימת במצוות. ואילו מצד הנקודה המשותפת של כל המצוות, אשר כולן מלשון ״ציווי״ - כלומר, רצון הקדוש־ברוך־הוא הקיים בשווה בכל המצוות, כי רצון ה׳ אשר במצוות נעלה מהגבלותיהן, כמאמר חז״ל[22] ״לא תהא יושב ושוקל מצוותיה של תורה... קלה שבקלות... וחמורה שבחמורות...״ - מצד נקודה כללית זו, המצוות הן בלי גבול.

יותר מכך: ידוע[23] ש״עוסק במצוה פטור מן המצוה״[24], כי כל המצוות כלולות זו בזו, כך שכאשר מקיימים מצוה אחת, הרי זה כאילו מקיימים בו זמנית את כל שאר המצוות, וזאת, מצד רצון ה׳ שבמצוות, הנעלה מהתחלקות[25].

ויוצא אפוא, שגם כאשר עוסקים במצוות מסויימות קשורים לכלל המצוות - לבחינת האין־סופיות שבהן - למרות שהמצוה מובדלת בפרטיה המסויימים משאר המצוות.

ח.

שתי הגירסאות: מצד פרטי המצוות ומצד כללותן

וכשם שכן הוא בקשר למצוות עצמן - ״חפצא״ - כך הוא גם לגבי קיום המצוות על־ידי ישראל - ״גברא״: אמנם, חובתה של כל מצוה שונה ומוגבלת בזמן מסויים וכדומה, אך עם זאת מוטלת חובה תמידית על היהודי על קיום המצוות בכללותן, כדברי חז״ל במשנה[26]: ״אני נבראתי לשמש את קוני״ - כל רגע בקיומו של האדם הוא למען התפקיד והתכלית לשמש את קונו, כאמור - ״כי זה כל האדם״, ועד לדין הנפסק בשולחן ערוך ״וכל מעשיך יהיו לשם שמים״[27], ו״בכל דרכיך דעהו״[28].

ט.

תלמידי חכמים - צדיקים: אין להם מנוחה

לפי כל האמור לעיל, מובן ההבדל בין שתי הגירסאות - שתי השיטות: מצד הפרטים המוגבלים שבמצוות, רק ״תלמידי חכמים אין להם מנוחה...״, אך מצד כללות המצוות - שהן בלי גבול - כל ה״צדיקים (כולל ״מארי עובדין טבין״) אין להם מנוחה...״.

י.

משמעות הביטוי ״עולם הבא״ שונה לפי שתי השיטות

אך עדיין דרוש הסבר בענין זה: במקום אחר[29] מוסבר, שהטעם לכך ש״תלמידי חכמים אין להם מנוחה... ולא בעולם הבא״ הוא כפי שאומר האריז״ל ב״לקוטי הש״ס״: ״וזה סוד יצא אדם לפעלו[30], רצה לומר לעסוק בתורה במה שפעל בעולם הזה...״. ולכן רק ״תלמידי חכמים אין להם מנוחה... בעולם הבא״, כי בגן־עדן, ששם ה״אדם״ ״יוצא״ מהעולם הזה קיימת רק בחינת ״פעלו״ בעיסוקו בתורה[31], ולא פעולתו בקיום המצוות[32].

לפי זה, לא מובנת הגירסא ״צדיקים...״: אמנם, גם בקיום המצוות יש עליה ללא סוף, כי גם בהן יש ענין של אינסופיות, אך כיצד אפשר לומר ש״צדיקים אין להם מנוחה... בעולם הבא״ מפני ש״יצא אדם לפעלו בעולם הבא״ - והרי בגן־עדן אינו קיים ״פעלו״ של קיום המצוות?

ההסבר לכך הוא: ידוע, שלביטוי ״עולם הבא״ יש שני פירושים: א) גן־עדן - והוא נקרא בשם עולם הבא, כי ״באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה״[33], ב) עולם התחיה[34].

---

21) להעיר מלקו״ת שלח (לט, א ואילך). ובארוכה – עטרת ראש נג, א ואילך. נח, ב ואילך.

22) תנחומא עקב ב. וב״ר פ״ו, ב. יל״ש יתרו רמז חצר. ועוד.

23) המשך תרס״ו ע׳ סח. תרכב. ד״ה לסרבה המשרה ה״ש״ת פ״ג (סה״מ קונט׳ ח״ב תלה, ב).

24) סוכה כה, א.

25) ראה המשך תרס״ו שם ע׳ תקכב. ולהעיר מפיה״מ להרמב״ם אבות רפ״ב. לקו״ש [המתורגם] ח״ד ע׳ 121 ואילך (ובהערה 2 שם).

26) סיום מס׳ קידושין.

27) אבות פ״ב מי״ב.

28) משלי ג, ו. רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א.

29) ראה לקו״ש חי״ד שם ס״ע 174 ואילך. וש״נ.

30) תהלים קד, כג.

31) ראה אגה״ק סי״ז. לקו״ת ואתחנן ו, ב ואילך. סהמ״צ להצ״צ טו, ב. ובכ״מ.

32) ראה סהמ״צ שם. ובכ״מ.

33) רמב״ם הל׳ תשובה ספ״ח. ועיין שם שמעתיק מהכתוב (בגירסת דפוס רומי): אשר צפנת גו׳ פעלת.

34) וכמחז״ל (סנהדרין ר״פ חלק) ״כל ישראל יש להם חלק לעוה״ב כו׳ ואלו שאין להם חלק כו׳ האומר אין תחה״מ כו׳״. ובגמרא שם: הוא

ולפי זה יש לומר שמשמעות הביטוי ״עולם הבא״ במאמר חז״ל זה, כרוך בשתי הגירסאות: לפי הגירסא ״תלמידי חכמים אין להם מנוחה...״ - עקב מעלת התורה - יוצא שכוונת הביטוי ״עולם הבא״ היא גם גן־עדן, ששם קיים רק ״פעלו״ של לימוד התורה, ולא של קיום המצוות. ואילו לפי הגירסא ״צדיקים אין להם מנוחה...״ - הכוללת גם את עבודת קיום המצוות - משמעות הביטוי ״עולם הבא״ במאמר חז״ל זה היא - עולם התחיה, שאז יהא שוב ״פעלו״ בקיום המצוות.

יא.
עולם התחיה - שתי תקופות

לכאורה ניתן לשאול: א) הרי חז״ל[35] אומרים ״מצות בטילות לעתיד לבוא״, ואדמו״ר הזקן[36] מפרש: ״היינו בתחית המתים״? ב) מוסבר בספרי החסידות במספר מקומות[37], שכוונת דברי חז״ל ״צדיקים אין להם מנוחה...״, והם עולים תמיד מדרגה לדרגה, היא לעליות בגן־עדן, ואילו לעתיד לבוא יהא זמן של שבת ומנוחה גם לגבי העליות[38], כיצד מתאים ענין זה להסבר האמור, שלפי הגירסא ״צדיקים אין להם מנוחה... בעולם הבא״ אין מדובר כאן על גן־עדן, אלא על עולם התחיה?

ההסבר לכך הוא: התקופה של עולם התחיה כוללת שתי תקופות[39]. התקופה הראשונה היא זו, שעליה אומר כל יהודי[40] ״ושם נעשה לפניך... כמצות רצונך״, אז יהיה קיום מצוות, ולכן יהיו גם העליות הכרוכות בכך. ואילו התקופה השניה יהיו ה״מצוות בטילות״.

אחת ההוכחות לכך היא: ידועים דברי חז״ל[41], שלעתיד־לבוא ״משה ואהרן יהא עמנו״ ויקריבו קרבנות - וזה קיום מצוות. ובמיוחד, כאשר כל ענין הקרבת הקרבן כרוך בעליה: העלאת חיות הבהמה מלמטה למעלה, כמוסבר בכמה מקומות. מזה רואים שגם לאחר תחיית המתים יהיה ענין של מצוות ועליות וכו׳.

יב.
בגן־עדן אין מושג של זמן

אך עדיין אינו מובן: הכוונה ב״אין להם מנוחה״ היא שעליות הצדיקים הן רצופות ללא הפסק, ואילו לפי ההסבר האמור לעיל יוצא שה״צדיקים אין להם מנוחה בעולם הבא״ הכוונה היא לעולם התחיה, ואם כך, יש להם הפסקה ו״מנוחה״ בגן־עדן, שאז אין ״פעלו״ של קיום המצוות, ואשר הוא בין העולם הזה לבין עולם התחיה?

ההסבר לכך הוא: נאמר לפני כן, שקיום המצוות אפשרי רק בעולם הזה, כאשר הנשמה נמצאת בגוף, ואילו כאשר הנשמה בגן־עדן, ללא גוף, בלתי אפשרית עבודת המצוות.

ולכן, ביחס לעבודתם של ״מארי עובדין טבין״ (צדיקים), אשר יכולה להתקיים רק כאשר הנשמה ביחד עם הגוף, אין הזמן שבו הנשמה בלי גוף - כאשר היא בגן־עדן - נחשב כלל למציאות. במלים ברורות יותר: קיום המצוות קשור בגוף וממילא מחייב קיום גוף, וכאשר אין הגוף קיים עם הנשמה אין כאן כלל מציאות של זמן[42]. וכך, התקופה שבה אין לנשמות של ״מארי עובדין טבין״ עליות בשהותם בגן־עדן, אינה נחשבת כלל הפסקה בעליותיהם.

דוגמא לכך: הגאון הרוגוטשובי אומר[43], שבלתי אפשרית תוספת של זמן כאשר הנשמה למעלה. כלומר, כאשר נפסק החיבור של הנשמה עם הגוף והנשמה עולה לגן־עדן, אז אין אצלה כלל מושג של זמן בקשר לדיני התורה. (אם־כי מושג זה קיים שם בקשר לשכר המצוות, עסק התורה וכו׳, כפי שידוע לגבי חצות לילה בגן־עדן וכו׳).

כפר בתחה״מ לפיכך לא יהי׳ לו חלק בתחה״מ.. מדה כנגד מדה.

35) נדה סא, ב. ועיין בזה (ובמש״כ לקמן בפנים) — בשד״ח (כללים וד״ח) בערך מצות אם בטלות. וש״נ.

36) אגה״ק סכ״ו (קמה, סע״א).

37) אוה״ת והמשך תרס״ו שבהערה 3.

38) וכמ״ש האריז״ל בלקוטי הש״ס שם: כי לעתיד אחר התחי׳ יהי׳ להם מנוחה — אבל שם מבואר להגירסא ״ת״ח אין להם מנוחה כו׳״, משא״כ במקומות שבהערה הקודמת.

39) ראה המשך תרס״ו ע׳ צז ואילך. ושם (ע׳ קה): ומה שלעתיד לא יהי׳ עוד עליות כו׳.

40) תפלת מוסף.

41) תוס׳ פסחים (קיד, ב ד״ה אחד). וראה ג״כ יומא ה, ב. שד״ח שם.

42) עפ״ז יומתק מה דלא אשתמיט בשום מקום לומר להשיטה* דשיעור בן י״ג למצות הוא הלכה למשה מסיני (גזירה), קטן כשיעמוד בתחה״מ חייב במצות מיד באם עברו י״ג שנה משנולד.

43) צפע״נ לרמב״ם הל׳ תשובה פ״ח ה״ד. וראה לקו״ש ח״ה (ע׳ 103 בהערה 45) דגם לדעת הראב״ד שם, י״ל שעכ״פ לא שייך אז הענין דזמן דעוה״ז.

*) שו״ת הרא״ש כלל טז. פי׳ הב׳ שברש״י אבות (פ״ה מכ״א) ועוד.

יג.

לצדיקים גמורים - גם בגן־עדן יש מעין קיום מצוות

ועוד יש לומר בזה: כ״ק אדמו״ר הרש״ב נ״ע - שיום הולדתו חל בכ׳ מר־חשוון - כותב (בצוואתו[44]): ״ועוד יש לומר בדרך אפשר בעומק יותר, על־פי מה ששמעתי בשם כ״ק אאמו״ר זצוקללה״ה, שלצדיקים גמורים גם בגן־עדן מאיר להם בחינת אור אין־סוף הסובב כל עלמין[45].. ולפי זה יש לומר דשייכות שם מעין עשיית המצוות ועל־דרך מעין ודוגמא המצות שיהיו לעתיד לבוא.. וזהו ענין כיבוד אב ואם מה שמכניס את האבות לגן־עדן...״.

זהו ההסבר בפנימיות לדברי הרמב״ם[46]: ״כך אמרו[47] חכמים הראשונים העולם הבא... אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן ונהנין מזיו השכינה. הרי נתברר לך שאין שם גוף (כי במאמר חז״ל זה מפרש הרמב״ם את הביטוי ״עולם הבא״ במשמעותו - גן־עדן[48].. וכן זה שאמרו עטרותיהן בראשיהן, כלומר, דעת שידעו.. והיא העטרה שלהן, כענין שאמר שלמה[49] בעטרה שעטרה לו אמו.. כך עטרה שאמרו חכמים כאן היא הידיעה. ומהו זהו שאמרו נהנין מזיו השכינה, שיודעין ומשיגין מאמתת הקדוש־ברוך־הוא מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל״.

ויש לומר, שהכוונה היא, שבגן־עדן יש שני ענינים: ״עטרותיהן בראשיהן״ - שה״עטרה״ היא מעל הראש ומקיפה אותו, וזוהי הידיעה שמצד האור הסובב כל עלמין שהוא בבחינת ״מקיף״ מעליהם[50], ״נהנין מזיו השכינה.. שיודעים ומשיגין[51]...״ - עלייתם מדרגה לדרגה בהשגת התורה, בידיעה פנימית ועמוקה[52],

ולפי זה, שגם בגן־עדן אפשרית ״מעין עשיית המצוות״ יוצא, שלפחות ״צדיקים גמורים״[53] אין להם מנוחה - גם לגבי ״פעלו״ של קיום המצוות - אפילו בגן־עדן.

(משיחת כ״ף מנחם אב תשל״ה)

---

44) נדפסה בקונטרס חנוך לנער ס״ע 31 ואילך.

45) ועיי״ש הראי׳ לזה מפרש״י ברכות (יח, ב) ״ויושבים בעגולה״.

ויש לקשר זה עם משארז״ל (תענית בסופה): עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בג״ע (ובע״י גריס: עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים בג״ע) — דענין המחול שהוא עיגול הוא בחי׳ סוכ״ע (לקו״ת ואתחנן ז, ב).

ואף שבלקו״ת שם מבאר זה על גילוי בחי׳ סוכ״ע שיהי׳ לעת״ל דוקא — הנה כמה פי׳ בלעת״ל — וכנ״ל — דבכ״מ כולל כל הבא לאחרי עוה״ז (וכפי׳ הרמב״ם הל׳ תשובה ספ״ח), ועד לקצה השני ובכ״מ — שפי׳ רק לאחרי תחה״מ ואז גופא — כשמצוות בטילות (אגה״ק שם).

46) הל׳ תשובה פ״ח ה״ב.

47) ברכות יז, א.

48) שלא כדעת הרמב״ן (בשער הגמול שלו) דקאי על תחה״מ.

49) שה״ש ג, יא. וי״ל שכוונת הרמב״ם לפי׳ המשנה (בסוף תענית) דכתוב זה מדבר (כפרש״י שם) בהקב״ה וכנס״י [ועפ״ז תובן ראיית הרמב״ם מכתוב זה, דלכאורה מאי אולמי דהכתוב, הרי כפשוטו יל״פ ״עטרה״ כפשוטה].

50) כמ״ש באגה״ק (סי״ד): ״עטרותיהם בראשיהם.. עטרה היא בחי׳ מקיף וסובב״.

51) עיין רמב״ם בסופו: יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם — ג׳ דרגות*. ולהעיר מתחלתו (הל׳ יסוה״ת פ״ב ה״ב): בשעה שיתבונן כו׳ ויראה מהן חכמתו כו׳ ומתאוה כו׳ לידע כו׳. ואכ״מ.

52) ויש בזה ב׳ דרגות: ״נהנין מאותו זיו שלא ישיגו כל כך, אבל הצדיקים שזכו ניזונין עד שישיגו השגה שלמה״ (זח״א (במהנ״ע) תולדות קלה, רע״ב).

53) משא״כ הצדיקים סתם — ולכן בלקוטי הש״ס נקט הגירסא (ופי׳) ת״ח דמילתא דפסיקא לי׳ קתני (תמורה כג, ב), ורק ת״ח — כולם בכלל, משא״כ צדיקים.

*) ראה ״הדרן על הרמב״ם״ (קה״ת תשמ״ה) סכ״ט ובהערות.

המשך ביאור למסכת נזיר ליום שני עמ׳ ב

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** אף רבי אלעזר סובר שהוקש הזכר לנקבה, אלא שנחלק עם חכמים באיזו רְאִיָּה הקישם הכתוב, **וּבְאֶתִּים** – האם דורשים את המילה ׳את׳, **קָמִיפְּלִגִי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דָּרֵישׁ אֶתִּים,** וכיון שנאמר ׳והזב את זובו׳ המילה ׳את׳ מרבה כאילו נאמר זוב פעם נוספת, וכאילו נכתבה תיבת ׳זב׳ בפסוק שלש פעמים, ורק לאחר מכן הוקש זכר לנקבה, **וְרַבָּנָן לָא דָּרְשֵׁי אֶתִּים,** ועל כן סוברים הם שכבר בראיה שלישית הוקש הזכר לנקבה, ועל כן אינו מתחייב קרבן כשראה באונס:

שנינו במשנה: **שאוֹנְסוֹ וּפְסִיקוֹ** של הזב מטמאים לאחר שהוזקק לזיבה בראיה שניה:

בראשית כה, לד - ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה

ריא

ביאור הטעם שנתן יעקב לעשו "לחם ונזיד עדשים", אף שעשו ביקש רק "עדשים"

לחם רומז על הג׳[1] מוחין דגדלות, כי לחם[2] גימט׳ ג׳ פעמים הוי׳[3], וקטנית הוא מין עדשים שהוא ג״כ מאכל, אך נקרא קטניות מלשון קטנות, הוא מבחי׳ מוחין דקטנות, כי אכילה הוא בחי׳ מוחין כמאמר[4] אכלו רעים שקאי על חו״ב ודעת המייחדם.

ואם האכילה הוא לחם ג״פ הוי׳ הוא בחי׳ מוחין דגדלות, ואם האכילה הוא קטניות, הוא בחי׳ מוחין דקטנות.

ומפני שקטניות הם בחי׳ דינים וגבורות מוחין דקטנות, לכן אין אוכלין אותם בפסח, שאז הוא זמן החסדים, היציאה ממצרים, דהיינו היציאה ממוחין דקטנות שבגרון[5] ג׳ פעמים אלקים[6] כידוע.

ועפ״י האמור יובן ואתי שפיר מה שיעקב כשקנה את הבכורה מעשו נתן לו לחם ונזיד עדשים, אם שעשו ביקש רק הלעטני נא מן האדום האדום הזה שהוא העדשים שהם אדומים[7].

והיינו עשו יניקתו מהמוחין דקטנות שהם בחי׳ דינים וגבורות, ולכן באמת הוא הקטן, כי הטיפה הראשונה היתה

---

1) ראה סידור עם דא״ח (שער ברכת המזון) עמוד קא, ג.

2) ״ונקרא פת שרומז ג״כ על ג׳ פעמים הוי׳, אך הוא ג׳ פעמים הוי׳* בהכאה, דהיינו יו״ד פעמים ה׳, ה׳ פעמים י׳, ו׳ פעמים ה׳, ה׳ פעמים ו׳, שעולה ק״ס. ובג׳ הויו״ת הוא ג״פ ק״ס שעולה מספר פ״ת.

(וזהו שבנין המקדש דשלמה הי׳ במספר פ״ת שנה ליציאת מצרים, מצרים** הוא מוחין דקטנות, והיציאה ממצרים הוא היציאה ממוחין דקטנות, שנמשכים המוחין דגדלות, ומספרם הוא פ״ת. זהו שבתשלום פ״ת שנה שאז נמשכו כל המוחין דגדלות בשלימות, אז יכולים לבנות המקדש שבו מאיר המוחין דגדלות, וד״ל)״. [לקוטי לוי יצחק כאן]

3) פירוש: מבואר בכמה מקומות דבחי׳ שם אלקים בגי׳ הטבע, הוא בחי׳ – גבורה (העלם והסתר דאלקות), הוא בחי׳ מוחין דקטנות, ומוחין דגדלות (גילוי אלקות) הוא בחי׳ שם הוי׳ כדלקמן. [ועיין גם לעיל סימן קלח].

4) שיר השירים ה, א. ראה תורה אור פרשת משפטים עמוד עח, ג. וז״ל: החיות של האכילה היא מלמעלה למטה, שיורד המאכל לאצטומכא, ומתבשל בכבד, ועולה ללב ומוח ומשם מחי׳ בדרך ירידה, שיורד כח מן המוח ללב להפתח ולהסגר להתפשט הדם בכל האברים בדרך רצוא ושוב כו׳. אך הנה הדם עצמו אינו עולה למוח מחמת גסותו ועבותו, וגידי ועורקי המוח דקים מאד. וזה פעולת השתי׳ לרכך הדם ולקלשו ואז עולה מן הדם רק דבר דק וכח בלבד לחלוחית למוח לחזקו שהוא חיות דרך עלי׳ וכו׳, ולכן יכול אדם למות בצמא אף שאוכל, והיינו לפי שאין הדם יכול להתפשט באברים (ועיין בפירוש המשניות להרמב״ם רפ״ג דעירובין והמים כו׳)...

אכלו רעים שתו ושכרו (שיר השירים ה, א) שהם בחי׳ חו״ב שנקרא אכילה ושתי׳, חכמה בחי׳ אכילה בחי׳ נקודה (זכרי׳ ט, יד) ויצא כברק חצו, ובחי׳ בינה נק׳ שתי׳ לפי שמרחיב ומגדל בהרחבה, שמדבור א׳ נעשה הרחבה והתפשטות, וכמשל הטפה היא בחי׳ נקודה ומתגדל בבטן האם ע״י שהייה בבטן האם תשעה חדשים להיות בציור אברים כו׳.

---

*) פירוש: ״בהכאה״, דאותיות י״ה, וכן אותיות ו״ה הם בהכאה אחד להשני, דהיינו יו״ד פעמים ה׳ (10 × 5) 50, ה׳ פעמים י׳ (5 × 10) 50, + ו׳ פעמים ה׳ (6 × 5) 30, ה׳ פעמים ו׳ (5 × 6) 30, סך הכל 50, + 50, + 30, + 30 = 160, וזהו פעם א׳ שם ״הוי׳״, וכופלים אותו ג׳ פעמים (כמו ד״לחם״ בגי׳ ג׳ פעמים הוי׳), היינו 3 × 160 = 480, כמספר ״פת״. נמצא דהן ״לחם״, והן ״פת״ מרומז בג׳ פעמים ״הוי׳״ המורה על גילוי אלקות – מוחין דגדלות – היפך ה״קטנות״.

**) ראה לקמן הערה 5. תורת מנחם, ספר המאמרים ה׳תשי״ט עמוד קנג.

5) ראה תורה אור (פרשת וארא) עמוד נח, ב ואילך. וז״ל: בחי׳ מצרים הוא מצר מי. פי׳ כי מבואר בלק״ת פ׳ וישב (ד״ה ועתה נבאר סוד יוסף) כי הגרון נק׳ ארץ מצרים כי הוא מקום יותר צר שבכל האדם, כי הלא ג׳ מוחין ברדתן ובהתפשטותן למטה בגוף שם מתרחבים לכל רוחב הגוף בג׳ קוים. אמנם בהיותם בגרון דהיינו ברדתם מהראש להגרון קודם התפשטותם בגוף שם הם במקום צר עד קצה האחרון ושם הוא סוד מצרים ומהאחוריים הי׳ יניקת מצרים. וזה ענין פרעה אותיות הערף. וזהו ופרעה עמד על היאור. כי היאור הוא יסוד דאימא הנמשך דרך הגרון עד חזה דז״א ובו מלובש מוח הדעת. ופרעה שהוא הערף בחי׳ גרון עומד על היאר ממש. וענין יצ״מ הוא יציאת המוחין ממצר הגרון בהתפשטות בגוף ומשם הם נמשכים בבחי׳ מל׳ שהיא ארץ טובה ורחבה מקום רחב. משא״כ הגרון הוא בחי׳ מצרים מקום צר כנ״ל...

דהנה ענין יסוד אימא שמסתיים בחזה דז״א. פי׳ שאימא הוא בחי׳ בינה שהוא בחי׳ השגת השכל, והז״א הוא בחי׳ המדות דאצי׳, והתהוות המדות הוא מהשכל כנ״ל במשל. וזהו שיסוד אימא מסתיים בחזה דהיינו מה שנתהפך שפע השכל להיות בחי׳ מדה.

אמנם צ״ל ממוצע לחבר בחי׳ יסוד אימא עם המדות שהוא בחי׳ ז״א והוא בחי׳ הגרון ששם מתחילין המוחין להתהפך להיות חיות למדות וירדו ממהותן הראשון שהיו בחי׳ שכל בחי׳ גדלות המוחין. ועתה בגרון נתצמצם בבחי׳ קטנות המוחין בכדי להתהפך למדה ולכך שם הוא בחי׳ מצרים מצר מ״י, בחי׳ מ״י הם נ׳ שערי בינה הנמשכים במדות כשהם בגרון הם בתכלית המצר והקטנות שהרי הוא בחי׳ מצר וקטנות לגבי המוחין כשהן בראש כנ״ל. וגם לגבי המדות שבלב שכשנעשה מהות מדה הנה אז השכל מגדיל המדה להיות בהתפשטות רב כנ״ל. משא״כ בגרון אינו עדיין מהות מדה בהתגלות וגם אינו בגדלות המוחין ע״כ זהו מצר יותר מבחי׳ השכל ומבחי׳ המדות...

וזהו ג״כ הפסוק ופרעה עומד על היאור, ובעבודת ה׳ היינו בחי׳ רצונות הזרות המעכבים גילוי המדות כו׳.

6) פירוש: גרו״ן בגי׳ 259, וג׳ פעמים אלקי״ם (3 × 86) = 258, ועם הכולל 259, ומבואר שם שה״ג״ פעמים הם כנגד הקנה, ושט, ורידים. (ועי׳ בלקוטי לוי יצחק כאן עמוד ק״פ וז״ל הנה אלקים במילוי יודין, ובאחוריים, ופשוט, היינו הג׳ מוחין דקטנות ע״ש). וראה לעיל סימן פא הערה 9.

7) וכדלקמן שגוון ״אדום״ מורה על בחי׳ דין וגבורה.

של יעקב, משל[8] לשפופרת כו׳, וכמ״ש[9] קטן נתתיך בגוים שקאי על[10] עשו. לכן ביקש רק נזיד עדשים שהוא קטנית[11], המוחין דקטנות שהם אדומים בחי׳ גבורות ודינים.

והנה, אם יעקב הי׳ נותן לו רק נזיד עדשים מוחין דקטנות, אז הי׳ קיום לעשו תמיד ח״ו, כי ממוחין דקטנות הוא חיותו וקיומו, ולכן נתן לו יעקב, בצירוף להנזיד עדשים, לחם ג״כ שהוא המוחין דגדלות, ג׳ שמות הוי׳, והוא כמו פת וקטנית, והוא שהמשיך המוחין דגדלות בהמוחין דקטנות, ואז סוף כל סוף תהי׳ מפלתו דעשו מצד המוחין דגדלות.

והיינו מ״ש[12] אם רעב שונאך (שקאי על עשו, שהוא שונא דיעקב מבטן אמו) האכילהו לחם, לחם דוקא המוחין דגדלות, אם שאינו מבקש אלא הקטנות דנזיד עדשים, כי בזה גחלים[13] אתה חתה על ראשו, שהמוחין דגדלות יבערו וישרפו את עשו, וכמובן.

ויזתא[14] גימטריא עדשים במכוון, היינו קטניות.

נזיד עדשים[15] גימט׳ י״א פעמים אדם, היינו המן[16] וי׳ בניו, והוא הי״א בחי׳ התוהו[17] שנפלו.

וזה בלבד רצה עשו, ויעקב נתן לו לחם ג״כ.

לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על פסוקים תנ״ך ומאחז״ל עמוד קפב

8) ראה רש״י (כה, כו) וז״ל: ואחרי כן יצא אחיו וגו׳, שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו בדין הי׳ אוחז בו לעכבו, יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השני׳, צא ולמד משפופרת שפיה קצרה, תן בה שתי אבנים זו תחת זו, הנכנסת ראשונה תצא אחרונה, והנכנסת אחרונה תצא ראשונה, נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון, ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון, ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה, ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין.

9) עובדי׳ א, ב.

10) ראה סנהדרין לט: ״חזון עובדיהו כה אמר ה׳ אלקים לאדום (שם א, א), אמר רבי יצחק אמר הקדוש ברוך הוא יבוא עובדיהו הדר בין שני רשעים (פרש״י: אחאב ואיזבל) ולא למד ממעשיהם, וינבא על עשו הרשע שדר בין שני צדיקים (פרש״י: יצחק ורבקה) ולא למד ממעשיהם.

11) ראה גם לעיל סימן קלח בסופו.

12) משלי כה, כא. [ולהעיר ממארז״ל (מגילה טו:) ת״ר מה ראתה אסתר שזימנה את המן, מבית אבי׳ למדה, שנא׳ ״אם רעב שונאך האכילהו לחם״].

13) שם כה, כב.

14) ה״קטן״ דבני המן (בחי׳ קטנות), אסתר ט, ט. ראה בלקוטי לוי יצחק כאן, דגם המן ובניו (מזרע עשו) הם מקטנות המוחין – בחי׳ גבורות ודינים וכו׳. לעיל סוף סימן קלח.

15) נזיד (בגי׳ 71), + עדשי״ם (424) = 495, וכן י״א פעמים אד״ם (11 × 45) = 495.

16) המן מזרע עמלק שבא מעשו (בראשית לו, יב).

17) ראה לקמן סימן רלט, הי״א בחינות הם ז׳ תחתונים והד׳ דאחוריים דאו״ה דישראל סבא ותבונה ע״ש ביאורו, והם ג״כ כנגד הי״א אלופי עשו בסוף פרשת וישלח. ראה בזה לעיל סימן טז בסופו. קפ. מה שנסמן לעיל בפסוק כג, ג. לקוטי לוי יצחק לקוטים על פסוקי תנ״ך ומאחז״ל עמוד יב. פניני לוי יצחק עה״ת פרשת וישלח (לו, לא ואילך).

המשך ביאור למסכת סוטה ליום רביעי עמ׳ ב

יותר מתקבלת תשובת חכמים שיש לחשוש שמתוך כעסו יאמר שקינא לה. מתרצת הגמרא, **אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר** – כך נאמרו הדברים, **אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה וְאַף לְמִשְׁנָתֵינוּ אֵין לַדָּבָר סוֹף**, ואכן עיקר תשובת חכמים היא על שיטת רבי יוסי ברבי יהודה, וחידשו שאף למשנתנו יש תשובה לשיטת רבי אליעזר.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִסּוּרָא, לֹא לֵימָא אִינִישׁ לְאִיתְּתֵיהּ בַּזְּמַן הַזֶּה שאין בית המקדש קיים ולא ניתן להשקות את הסוטה, **לֹא תִּיסַּתְּרֵי בַּהֲדֵי פְּלוֹנִי** – אל תתיחדי עם פלוני, ואפילו בינו לבינה בלא עדים לא יאמר כך לאשתו, משום **דֵּילְמָא קַיְימָא לָן כְּרַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה** – שמא הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה **דְּאָמַר** בשם רבי אליעזר **קִינּוּי עַל פִּי עַצְמוֹ, וּמִיסְתַּתְּרָא** – והאשה תתיחד עם אותו פלוני בפני שנים, והרי היא סוטה **וְלֵיכָּא הָאִידְנָא מֵי סוֹטָה לְמֵיבְדְּקָהּ** – ואין בזמן הזה מי סוטה לבודקה, **וְקָאָסַר לָהּ עֵילָוֵיהּ אִיסּוּרָא דִּלְעוֹלָם** – ומספק תהיה אסורה עליו לעולם. לכן לא יקנא הבעל לאשתו בזמן הזה, וממילא לא תיחשב סוטה להיאסר עליו.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַה לְּשׁוֹן קִינּוּי – מפני מה נקרא ציווי הבעל לאשתו ׳קינוי׳, משום שהוא **דָּבָר הַמֵּטִיל קִנְאָה בֵּינָהּ לְבֵין אֲחֵרִים** – הקינוי גורם שאחרים יכעסו עליה, וקינוי מלשון כעס. מדייקת הגמרא מדבריו, **אֲלִמָּא קָסָבַר** שקִינּוּי **עַל פִּי עַצְמוֹ** – שאין צריך לקנאות בפני עדים, **וְכוּלֵּי עָלְמָא לֹא יָדְעֵי דְּקַנֵּי לָהּ** – ולכן האנשים לא ידעו שקינא לה, **וְאָמְרִי מַאי דְּקַמָּא דְּקָא בָּדְלָה** – ויאמרו מפני מה היא מתרחקת מהאנשים, **וְאָתוּ לְמֵיעֲבַד קִנְאָה בַּהֲדָהּ** – ויבואו לידי כעס ומריבה עמה. **וְרַב יֵימַר בַּר רַבִּי שֶׁלְמְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי אָמַר**, נקרא ׳קינוי׳ משום שהוא **דָּבָר הַמֵּטִיל קִנְאָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ** – שבאה לידי כעס ומריבה עם בעלה על שחושד בה. מדייקת הגמרא **אֲלִמָּא קָסָבַר** כמשנתנו שקִינּוּי **עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים**, וממילא **וְכוּלֵּי עָלְמָא יָדְעֵי דְּקַנֵּי לָהּ** ואינם באים עם האשה לידי כעס, **וְאִיהוּ הוּא דְּאָתֵי לְמֵיעֲבַד קִנְאָה בַּהֲדָהּ** – ורק לבעל יגרם כעס ומריבה עם האשה.

וירא יט, לב – לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו ונחיה מאבינו זרע

(תוכן: בנות לוט קבלו מאברהם שקודם משיח יבקעו הרים ויפלו במים)

א. ונחיה מאבינו זרע זה מלך המשיח שקבלו מלוט אביהם ששמע מאברהם קודם משיח יבקעו הרים ויפלו במים והיו סבורים בהפיכת סדום הוא הרים שבקעו ועיירות נטבעו ומתו הרבה.

פירוש הרוקח

(תוכן: אותו זרע זהו מלך המשיח – מואב במלואו בגי' ממנו יוציא משיח, ועוד רמזים בזה)

א. ובמדרש ונחיה מאבינו זרע, בן אין כתיב כאן אלא זרע אותו זרע שהוא בא ממקום אחר ואיזה זה מלך המשיח, ולזה ותקרא את שמו מואב במלואו מ"ם וא"ו אל"ף בי"ת בגימ' ממנו יוציא [ה]משיח, וכן גם כן בגימ' התורה, ראויים לקבל התורה, וישמעאל מזרע חם אין ראוי לקבל התורה ולזה קראה שמו מואב בא"ת ב"ש יפת ש' שכוונה ליפת ולשם, והקב"ה לא קפח שכרה ויצא ממנה דוד שחשבה שאבד מין האדם יצא ממנו דוד גלגולו של אדם כאז"ל, והצעירה זכתה גם כן למלכות ב"ד אלא לפי שהבכירה הוא נתנה העצה זכתה לדוד שלא נפסקה ממנו המלכות שנאמר כסאו כשמש נגדי, אבל הצעירה יצא ממנה רחבעם שנחלקה מלכותו.

שפתי כהן

(תוכן: דמיון מעשה בנות לוט ורות, ששניהם בתחלת ימי פסח, ועוד רמזים בזה)

א. לכה נשקה את אבינו יין ונחי' מאבינו זרע, בב"ר (פ' נ"א ח') איתא ר' תנחומא משום רבי ישמעאל ונחי' מאבינו זרע, ונחי' מאבינו בן אין כתיב כאן אלא ונחי' מאבינו זרע אותו זרע שהוא בא ממקום אחר ואי זה זה מלך המשיח.

ורש"י מפרש זה מלך המשיח שבא מיהודה ורות ע"ש. נמצא דכל כוונת בנות לוט הי' לשם שמים, כדי להוציא הניצוץ של משיח שהי' טמון בלוט, וממנו בא רות המואבי' ונשתלשל ממנה מלכות בית דוד עד משיח צדקנו.

והנה המעין יראה דבר פלא מנפלאות התורה, דאותו זמן שבנות לוט אמרו ונחי' מאבינו זרע במערה ונתעברה הבכירה מזה, הנה כמה שנים אח"ז אותו זמן ממש, נתעורר אצל רות המואבי' לבוא בקהל השם, ובאותו זמן נתחדש ההלכה מואבי ולא מואבית ומותרת היא לבוא בקהל.

דהנה מבואר במפרשים (עיין פנים יפות, תפארת יהונתן, וכן בשקלא וטריא במד"ר פ מ"ח י"ב) דבאו המלאכים ערב פסח, וא"כ ויבואו שני המלאכים סדומה בערב הוי זה ליל פסח, ובבוקר ט"ו ניסן כתוב וכמו השחר עלה וגו' ואח"כ השמש יצא וגו' וה' המטיר על סדום גפרית וגו', ועפ"י פשטות לפי"ז בלילה שלאחר החורבן דסדום, נעשה המעשה דלוט ובנותיו, כמבואר במדרש ובמפרשים דאחרי שנחרב סדום אמרו הבנות איש אין בארץ וגו' דחשבו דנחרב כל העולם כמו המבול (עין ב"ר פ' נ"א ח'), וא"כ לפי חשבון זה הבכירה נתעברה מלוט ליל ט"ז לחודש ניסן.

ובאותו ערב של ליל ט"ז באה רות לקהל ה', וכדאיתא במדרש רות פ' ג' ו' ותלכנה שתיהן א"ר שמואל ב"ר סימן אותו היום קציר העומר הי' דתנינן תמן כל העיירות הסמוכות לשם היו מתכנסות כדי שיהא נקצר בעסק גדול, ועיין במפרשים שם (מתנות כהונה, יפה ענף), וקצירת העומר הוי במוצאי יו"ט הראשון דחג הפסח כדאיתא במנחות דף סה. עי"ש.

נמצא דההתעוררות של רות לבוא בקהל, דהיא הפרידה המואבית דיבוא לקהל ה' להתחיל מלכות בית דוד ומשיח הי' בחג הפסח, ובאותו זמן כנ"ל הי' המעשה דבנות לוט, דשניהם לכיוון אחד הלכו ונפלאות הבורא הוא.

ויש להמתיק יותר, דמלחמת אברהם כנגד ד' המלכים להציל לוט הי' בליל פסח יעויין מד"ר פ' מ"ב ח' ויבא הפליט אברם יושב ועוסק במצות עוגות (מצת לפסח), וכן במד"ר פ' מ"ג ג' אביהם יצא בחצי הלילה אף אני אצא בחצי הלילה (במכת בכורות דליל פסח הוה).

ומבואר בזוהר ובאריכות בשל"ה דהד' מלכים רומז להד' מלכיות, ולוט רומז למשיח הטמון בתוכו, וע"כ הד' מלכיות נשבו לוט, ואברהם הלך להציל לוט רומז למשיח שיבוא אחר הד' מלכיות יעו"ש, נמצא מכל הנ"ל דאותו זמן דניצול לוט ע"י אברהם דממנו בא משיח, כן באותו זמן יצא הניצוץ ממנו, ובאותו זמן ממש באה רות לקהל ד' הפלא ופלא.

פרי דוד

(תוכן: ונחי' דרשו על מלך המשיח, שלא יתבטל המות עד ימות המשיח)

א. ונחיה מאבינו זרע. דרשו על מלך המשיח, ויראה לפי שלא יתבטל המות עד ימות המשיח, והחיות בזה העולם אינה חיות אמיתית, שבכל יום מתמעט כח החיות ומתקרב למיתה, לכן אמר ונחי' מאבינו זרע אמיתית שלא יהיה עוד מות בעולם.

מלא העומר

(תוכן: מסיפור בנות לוט תמר ורות – רואים שכשבוא העת למשיח לא יתעכב אפי' רגע)

ב. ואנו רואים כי שורש דוד נכתב ג' פעמים בבנות לוט, בתמר, וברות. וכולם היו על ידי דרכים נפלאים שאם היה עובר במעט רגע לא היה יוצא הדבר אל הפועל. בנות לוט חשבו שהעולם נחרב, ועוד מעט היו יודעות כי רק סדום ועמורה וג' נחרבו. וכן ביהודה המלאך החזירו בדרך. וכן בבועז עוד מעט הי' מת. וזה יסוד באמונת ביאת משיח, שכשבוא הזמן לא יתעכב אפילו רגע מועט.

ילקוט מעם לועז - רות

◆ יום ראשון י"ב מרחשון ◆

יח (א) **וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם:**

א וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמִשְׁרֵי מַמְרֵא וְהוּא יָתֵב בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא כְּמֵיחַם יוֹמָא:

רש"י ◄**וַיֵּרָא אֵלָיו•** לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. (בבא מציעא פו) אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: יוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָּתוֹ הָיָה, וּבָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְשָׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ. **בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא•** הוּא שֶׁנְּתַן לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה, לְפִיכָךְ נִגְלָה עָלָיו בְּחֶלְקוֹ (ב"ר). **יֹשֵׁב•** (ב"ר) יָשַׁב כְּתִיב, בִּקֵּשׁ לַעֲמֹד, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'שֵׁב וַאֲנִי אֶעֱמֹד, וְאַתָּה סִימָן לְבָנֶיךָ, שֶׁעָתִיד אֲנִי לְהִתְיַצֵּב בַּעֲדַת הַדַּיָּנִין וְהֵן יוֹשְׁבִין', שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל". **פֶּתַח־הָאֹהֶל•** לְרְאוֹת אִם יֵשׁ עוֹבֵר וְשָׁב, וַיַּכְנִיסֵם בְּבֵיתוֹ. **כְּחֹם הַיּוֹם•** (ב"מ פו) הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחוֹ בְּאוֹרְחִים, וּלְפִי שֶׁרָאָהוּ מִצְטַעֵר שֶׁלֹּא הָיוּ אוֹרְחִים בָּאִים, הֵבִיא הַמַּלְאָכִים עָלָיו בִּדְמוּת אֲנָשִׁים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ ספר השיחות תשמ"ט ח"א עמ' 84 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַכְנָסַת אוֹרְחִים בְּגִיל תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע

אַבְרָהָם אָבִינוּ עָסַק בְּפִרְסוּם דְּבַר ה' לַבְּרִיּוֹת בְּמָשָׁךְ כָּל שְׁנוֹתָיו, וְאַף בִּהְיוֹתוֹ בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ, יָשַׁב עַל פֶּתַח הָאוֹהֶל לִרְאוֹת אוּלַי יַעֲבוֹר עוֹד אָדָם אֶחָד שֶׁיּוּכַל לְהַאֲכִילוֹ וּלְהַשְׁקוֹתוֹ וּלְפִעוֹל עָלָיו לְבָרֵךְ לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם (עיין סוטה י, סע"א ואילך).

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּתְחִילַת פָּרָשָׁתֵנוּ "וְהוּא יוֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם" (יח, א), וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁיָּשַׁב שָׁם "לִרְאוֹת אִם יֵשׁ עוֹבֵר וָשָׁב וַיַּכְנִיסֵם לְבֵיתוֹ".

וּמִזֶּה הוֹרָאָה נִפְלָאָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

גַּם מִי שֶׁכְּבָר עָסַק רַבּוֹת בְּקִירוּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וּכְבָר רָאָה פְּרִי טוֹב בַּעֲמָלוֹ, וִיהוּדִים רַבִּים כְּבָר נִתְקָרְבוּ עַל־יָדוֹ, אֵין לוֹ לַחְשׁוֹב שֶׁאוּלַי יָכוֹל הוּא לְהַפְסִיק בָּזֶה לִרְגָעִים, וְ"לָנוּחַ" קְצָת מֵעֲבוֹדָתוֹ.

אֶלָּא גַּם אַחֲרֵי "תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנִים" שֶׁל הִתְעַסְּקוּת בָּזֶה, עָלָיו לְהַמְשִׁיךְ וְלַעֲבוֹד בָּזֶה בְּמָרֶץ, וּלְחַפֵּשׂ אוּלַי יֵשׁ עוֹד יְהוּדִי אֶחָד, שֶׁיָּכוֹל לְקָרְבוֹ וּלְחַבְּרוֹ לְאָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת ש"פ לך לך. ח' מרחשון ה'תשד"מ)

יָדוּעַ סִפּוּר כְּבוֹד קְדוֹשֵׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ (הַיּוֹם יוֹם ט' חֶשְׁוָן): בִּהְיוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי בֶּן ד' אוֹ ה' שָׁנִים, נִכְנַס אֶל זְקֵנוֹ הַ'צֶמַח צֶדֶק' בְּשַׁבָּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת וַיֵּרָא, וְהִתְחִיל לִבְכּוֹת, בְּאָמְרוֹ: מִפְּנֵי מַה נִרְאָה ה' אֶל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְלָנוּ אֵינוֹ נִרְאֶה? וַיַּעֲנֵהוּ הַ'צֶמַח צֶדֶק': "אַז אַ אִיד אַ צַדִּיק, צוּ נַיין אוּן נַיינְצִיג יָאר, אִיז מַחְלִיט אַז עֶר דַארְף זִיךְ מָל זַיין, אִיז עֶר וֶוערְט אַז דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער זָאל זִיךְ בַּאוַוייזֶען צוּ אִים" (כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי צַדִּיק, בִּהְיוֹתוֹ בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, בָּא לִידֵי הַחְלָטָה לָמוּל אֶת עַצְמוֹ, רָאוּי הוּא לְכָךְ שֶׁהַקָּבָּ"ה יִתְגַּלֶּה אֵלָיו).

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

יח (א) **וַיֵּרָא וגו' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא.** פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י, הוּא שֶׁנְּתַן לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה (תנחומא ג). וְתֵימַהּ, וְכִי אָדָם חָשׁוּב וְצַדִּיק כְּאַבְרָהָם, וְנִתְנְסָה בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת וְעָמַד בְּכֻלָּן וְלֹא שָׁאַל עֵצָה, אֵיךְ שָׁאַל עֵצָה עַל הַמִּילָה שֶׁצִּיְּוָהוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁחַס־וְשָׁלוֹם שֶׁיִּשְׁאַל עֵצָה אִם יָמוּל אִם לָאו, אֶלָּא אִם יַעֲשֶׂה בְּצִינְעָא אוֹ בְּפַרְהֶסְיָא, וּמִמְּרֵא נָתַן לוֹ עֵצָה לַעֲשׂוֹת בְּפַרְהֶסְיָא, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הָעוֹלָם וְיָמוּלוּ אַחֲרָיו, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (לעיל יז כו) בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם, בְּעִיצּוּמוֹ שֶׁל יוֹם. דָּבָר אַחֵר, שֶׁשָּׁאַל לוֹ עֵצָה מֵאֵיזֶה מָקוֹם יָמוּל, וְהוּא נָתַן לוֹ עֵצָה שֶׁיָּמוּל בִּמְקוֹם זַכְרוּת, כְּדִכְתִיב (שם פסוק י) הִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר, מִמְּקוֹם שֶׁנִּיכָּר בֵּין זָכָר לִנְקֵבָה. דָּבָר אַחֵר, כְּשֶׁצִּיְּוָהוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָמוּל כָּל אַנְשֵׁי בֵיתוֹ, הָלַךְ אֵצֶל עָנֵר וְאֶשְׁכּוֹל לִשְׁאוֹל מַה יַּעֲשֶׂה עַל אַנְשֵׁי בֵיתוֹ שֶׁאֵינָן רוֹצִין לְהִמּוֹל, וְלֹא יָדְעוּ מַה לְּהָשִׁיב לוֹ, הָלַךְ אֵצֶל מַמְרֵא, וְנָתַן לוֹ עֵצָה שֶׁיָּמוּל עַצְמוֹ וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ תְּחִילָּה, וּכְשֶׁיִּרְאוּ כֵּן אָז יְקַבְּלוּ לְהִמּוֹל, וְכֵן עָשָׂה, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ (שם פסוק כו), וְהָדַר כְּתִיב (שם פסוק כז) וְכָל אַנְשֵׁי בֵיתוֹ [וגו'] נִמּוֹלוּ אִתּוֹ. וְאִי קַשְׁיָא, מַמְרֵא שֶׁנָּתַן לוֹ עֵצָה מִדּוּעַ לֹא מָל עַצְמוֹ, לְסוֹף נִמּוֹל כִּדְאִיתָא בְּהַגָּדָה:

כְּחֹם הַיּוֹם. שְׁעַת אֲכִילָה, וְהִיא שָׁעָה רְבִיעִית, שֶׁהִתְחִיל הַיּוֹם כְּחוֹם, וְאָז מַאֲכַל כָּל אָדָם, וּכְדִפֵּירֵשׁ רַב פַּפָּא בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת שַׁבָּת (י.). וְעָמַד **פֶּתַח הָאֹהֶל** לִרְאוֹת אִם יַעֲבוֹר אָדָם לְעֵת מַאֲכָל, וַיַּכְנִיסֵנוּ לְבֵיתוֹ: תורה ב

וְהַהוֹרָאָה מִזֶּה:

כַּאֲשֶׁר יְהוּדֵי טוֹעֵן מַה נִּזְכְּרוּ עַכְשָׁו לָבוֹא אֵלָיו בִּטְעָנוֹת? בִּשְׁלָמָא אִם הָיוּ מְדַבְּרִים עִמּוֹ לִפְנֵי כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, כַּאֲשֶׁר כֹּחוֹ הָיָה בְּמִתְנָיו - הָיְתָה אֶפְשָׁרוּת שֶׁיְּשַׁנֶּה אֶת עַצְמוֹ. אֲבָל עַכְשָׁו, לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר פָּעַל רַבּוֹת בְּמָשָׁךְ חַיָּיו, וְהֶעֱמִיד תַּלְמִידִים וְתַלְמִידֵי תַּלְמִידִים כּוּ' - הוּא כְּבָר זָקֵן וְאֵין לוֹ כֹּחַ, וּמַה נִּזְכְּרוּ פִּתְאֹם לִתְבֹּעַ מִמֶּנּוּ לְשַׁנּוֹת אֶת עַצְמוֹ?!

הִנֵּה עַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה מֵעִנְיָן הַנַּ"ל - שֶׁלַּמְּרוֹת שֶׁמִּדְּבָר אוֹדוֹת אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁכָּל יָמָיו הָיָה בִּבְחִינַת מֶרְכָּבָה לַהקָּבָ"ה [שֶׁהֲרֵי "הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה", וּבְמַצָּב כָּזֶה הָיוּ כָּל יְמֵיהֶם (תַּנְיָא פֶּרֶק כג. שָׁם פֶּרֶק לד)], הִנֵּה בְּהַגִּיעוֹ לְגִיל תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, לְאַחֲרֵי כָּל עֲבוֹדָתוֹ בְּמָשָׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, כּוֹלֵל "אֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן" - בָּאִים וְאוֹמְרִים לוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ לָמוּל אֶת עַצְמוֹ!

וּמִכֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה בֵּאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק' לְאַדְמוֹ"ר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בְּהִיוֹתוֹ בֶּן ד' אוֹ ה' שָׁנִים - מוּבָן, שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ לַהֲבָנָתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ פְּשׁוּט שֶׁבִּפְשׁוּטִים, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְהַסְבִּיר זֹאת אֲפִלּוּ לְיֶלֶד קָטָן! - וְאַדְרַבָּה: אֵצֶל יֶלֶד קָטָן מִתְקַבֵּל הַדָּבָר בְּפַשְׁטוּת יְתֵירָה.

וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר יֶלֶד יְהוּדִי טוֹעֵן וּבוֹכֶה שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁהַקָּבָ"ה יִתְגַּלֶּה אֵלָיו עַכְשָׁו, "נַאוּ", אוֹמְרִים לוֹ שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת אֵיזוֹ פְּעֻלָּה בְּעִנְיָן זֶה. כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁדָּבָר זֶה יָבוֹא מֵאֵלָיו! - מָצִינוּ אָמְנָם שֶׁחִזְקִיָּהוּ אָמַר "אֲנִי שׁוֹכֵב עַל מִטָּתִי", בְּסָמְכוֹ עַל הַקָּבָ"ה... אֲבָל: עִנְיָן זֶה הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ לְסַנְחֵרִיב שֶׁנִּמְצָא מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנוֹגֵעַ לְסַנְחֵרִיב שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (יֵצֶר־הָרַע) - בְּהֶכְרֵחַ שֶׁתִּהְיֶה פְּעוּלָּתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי!

וְהַפְּעֻלָּה הִיא - לָמוּל אֶת עַצְמוֹ, לְשַׁנּוֹת אֶת טִבְעוֹ וּרְגִילוּתוֹ כּוּ' כַּנַּ"ל בָּאֲרוּכָה.

וְכַמְּדוּבָּר כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁכַּאֲשֶׁר שׁוֹמְעִים מֵרַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ סִיפּוּר מְסֻיָּם, וּבִפְרָט לְאַחֲרֵי שֶׁהַסִּיפּוּר נִדְפַּס וְנִתְפַּרְסֵם עַל־פִּי הוֹרָאָתָם - הֲרֵי כַּוָּנַת הַדָּבָר הִיא, לֹא כְּדֵי שֶׁיַּנִּיחוּ אֶת הַסֵּפֶר שֶׁבּוֹ נִדְפְּסָה הַשִּׂיחָה עַל־גַּבֵּי הַ"מַּדָּף", וּמִזְּמַן לִזְמַן יְעַיְּנוּ בַּדָּבָר וְיֹאמְרוּ: אַה, כַּמָּה נִפְלָא עִנְיָן זֶה!... - לֹא זוֹ הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ שֶׁל אַדְמוֹ"ר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בִּשְׂאֵלָתוֹ, לֹא זוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁל אַדְמוֹ"ר הַ'צֶּמַח צֶדֶק' בְּדִבְרֵי תְּשׁוּבָתוֹ, וְלֹא זוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁל נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ כַּאֲשֶׁר סִיפֵּר אֶת הַדָּבָר וְצִוָּה לְפַרְסְמוֹ בְּדַפּוּס! - הַכַּוָּנָה הָיְתָה כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ מִזֶּה הוֹרָאָה בְּנוֹגֵעַ לְפֹעַל, וְכַפִּתְגַּם הַיָּדוּעַ: "טַאפָּארוּ דָא פְּלַאחוּ" - הַגַּרְזֶן עַל הָעֵץ!

וְגַם עִנְיָן זֶה מִתְקַבֵּל בִּפְשִׁיטוּת יוֹתֵר אֵצֶל יֶלֶד קָטָן - כִּי כַּאֲשֶׁר אוֹמְרִים לוֹ שֶׁיֶּשְׁנוֹ "עֵץ" וְיֶשְׁנוֹ "גַּרְזֶן", הֲרֵי הוּא מֵבִין בִּפְשָׁטוּת שֶׁהַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא - שֶׁתִּהְיֶה פְּעֻלַּת הַגַּרְזֶן עַל הָעֵץ; מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר מְדַבְּרִים עִם אָדָם מְבוּגָר - אֲזַי צְרִיכִים לְהַסְבִּיר לוֹ שֶׁתַּכְלִית הַלִּמּוּד הוּא כְּדֵי שֶׁיָּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה בְּפֹעַל.

וִיהִי־רָצוֹן שֶׁהַדְּבָרִים הָאֲמוּרִים לְעֵיל יִפְעֲלוּ אֶת פְּעוּלָּתָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ה, עמוד 77 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

רִפּוּי אַבְרָהָם אָבִינוּ עַל־יְדֵי הַקָּבָ"ה

וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה

יוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ הָיָה, וּבָא הַקָּבָ"ה וְשָׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ (יח, א. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ נִשְׁתַּהָה הַקָּבָ"ה מִלְּבַקֵּר אֶת אַבְרָהָם עַד לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ וְלֹא בָּא לְבַקְּרוֹ קֹדֶם?

וְיוּבָן זֶה עַל־פִּי מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (נדרים לט, ב), שֶׁעַל־יְדֵי בִּקּוּר חוֹלִים מְבִיאִים רְפוּאָה לַחוֹלֶה. וְהַגַּם שֶׁבְּבִקּוּר חוֹלִים נוֹטֵל הַמְּבַקֵּר רַק אֶחָד מִשִּׁשִּׁים מֵחָלְיוֹ, הִנֵּה בְּבִקּוּרוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה אֵצֶל אַבְרָהָם, "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" אוֹמֵר הַרְמְבַּ"ן "שֶׁהָיָה לוֹ בְּמַרְאֵה הַשְּׁכִינָה רִפּוּי לְמַחֲלַת הַמִּילָה" דְּבִפְשָׁטוּת לְשׁוֹנוֹ מַשְׁמַע שֶׁרִפְּאָהוּ לְגַמְרֵי (רַק שֶׁהָרִפּוּאָה נִמְשְׁכָה לְמַטָּה בְּגָלוּי וּבִשְׁלֵמוּת עַל־יְדֵי מַלְאַךְ רְפָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִּׁ"י בְּפֵרוּשָׁתֵנוּ).

וְהִנֵּה שְׁלֵמוּת הַמִּצְוָה הִיא, כַּאֲשֶׁר קִיּוּמָהּ הוּא בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע וְלֹא בְּדֶרֶךְ נֵס. וּכְמוֹ כֵן הוּא גַּם בַּהֲכָנוֹת לַמִּצְוָה, וּבַתּוֹצָאוֹת דִּקְיּוּם הַמִּצְוָה שֶׁצְּרִיכוֹת לִהְיוֹת עַל־פִּי טֶבַע וְלֹא בְּדֶרֶךְ נֵס. וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר נוֹצְרִים קְשָׁיִים כְּתוֹצָאָה מִקִּיּוּם הַמִּצְוָה, אֵין לְבַטְּלָם (אוֹ לְהַחְלִישָׁם) בְּאֹפֶן בַּלְתִּי טִבְעִי, כִּי אָז חָסֵר בִּשְׁלֵמוּת הַמִּצְוָה, אֶלָּא רַק בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע.

וְלָכֵן, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁרִפּוּי ה' אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי עַל־יְדֵי הַמַּלְאָךְ רְפָאֵל הָיָה בְּאֹפֶן טִבְעִי, שֶׁהֲרֵי בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע מָשֶׁךְ זְמַן רִפּוּי הַמִּילָה הוּא שְׁלוֹשָׁה יָמִים, וְלָכֵן בִּקֵּר ה' אֶת אַבְרָהָם רַק בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְלֹא קֹדֶם לְזֶה, בִּכְדֵי לְרַפְּאוֹתוֹ בְּאֹפֶן טִבְעִי.

(ב) וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה:

ב וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא תְּלָתָא גֻּבְרִין (נ"י גַּבְרִין) קָיְמִין עִלְּוֹהִי וַחְזָא וּרְהַט לְקַדְּמוּתְהוֹן מִתְּרַע מַשְׁכְּנָא וּסְגִיד עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים •** אֶחָד לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה, וְאֶחָד לַהֲפֹךְ אֶת סְדוֹם וְאֶחָד לְרַפְּאוֹת אֶת אַבְרָהָם, שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחֵיּוֹת (ב"ר). תֵּדַע לְךָ, שֶׁכֵּן כָּל הַפָּרָשָׁה הוּא מַזְכִּירָן בִּלְשׁוֹן רַבִּים: וַיֹּאכְלוּ, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו, וּבַבְּשׂוֹרָה נֶאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ", וּבַהֲפִיכַת סְדוֹם הוּא אוֹמֵר (לקמן יט): "כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר לְבִלְתִּי הָפְכִּי" (ב"ר). וּרְפָאֵל, שֶׁרִפֵּא אֶת אַבְרָהָם, הָלַךְ מִשָּׁם לְהַצִּיל אֶת לוֹט, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן יט) "וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אוֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ", לָמַדְתָּ שֶׁהָאֶחָד הָיָה מַצִּיל. **נִצָּבִים עָלָיו •** לְפָנָיו, כְּמוֹ: (במדבר ב) "וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה", אֲבָל לָשׁוֹן נְקֵיָּה הוּא כְּלַפֵּי הַמַּלְאָכִים. **וַיַּרְא •** מַהוּ "וַיַּרְא", "וַיַּרְא" ב' פְּעָמִים? הָרִאשׁוֹן כְּמַשְׁמָעוֹ, וְהַשֵּׁנִי לְשׁוֹן הֲבָנָה, נִסְתַּכֵּל שֶׁהָיוּ נִצָּבִים בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהֵבִין שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים לְהַטְרִיחוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיּוֹדְעִים הָיוּ שֶׁיֵּצֵא לִקְרָאתָם, עָמְדוּ בִּמְקוֹמָם לִכְבוֹדוֹ, וּלְהַרְאוֹתוֹ שֶׁלֹּא רָצוּ לְהַטְרִיחוֹ, וְקָדַם הוּא וְרָץ לִקְרָאתָם (כך הגרסא ברש"י ישן). (שם) כְּתִיב "נִצָּבִים עָלָיו", וּכְתִיב "וַיָּרָץ לִקְרָאתָם"? כַּד חַזְיוּהוּ דַּהֲוָה שָׁרֵי וְאָסַר, פָּרְשׁוּ הֵימֶנּוּ, מִיָּד: "וַיָּרָץ לִקְרָאתָם".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב עמ' רכח)

שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחֵיּוֹת (רש"י יח, ב) בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' (אמור לז, ג) מֵבִיא סְמוּכִין לְכָךְ מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם (הַקְדָּמָה לְפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת): בַּעֲלֵי חַיִּים . . יֵשׁ לָהֶם **פֹּעַל אֶחָד** בִּלְבַד אוֹ שְׁנֵי פְּעָלִים. וְקָשֶׁה, שֶׁהֲרֵי הָרַמְבַּ"ם כָּתַב גַּם "**שְׁנֵי** פְּעָלִים". וְיֵשׁ לְבָאֵר עַל פִּי דִּבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת (בְּבָא מְצִיעָא פו, ב), שֶׁרִפּוּאַת אַבְרָהָם וְהַצָּלַת לוֹט אֵינָן נֶחְשָׁבוֹת לִשְׁתֵּי **שְׁלִיחֵיּוֹת**, כִּי "רִפּוּאָה וְהַצָּלָה עִנְיָן אֶחָד הוּא". וּלְפִי זֶה נִיחָא, שֶׁמַּלְאָךְ אֶחָד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי **שְׁלִיחֵיּוֹת שֶׁאֵינָן מִשְׁתַּנּוֹת**, וְכֵן יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיוּ בְּבַעַל־חַי "שְׁנֵי פְּעָלִים" **שֶׁאֵינָם מְנֻגָּדִים**.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי שיחת ש"פ וירא, ח"י מרחשון, ה'תשמ"ט)

וְזוֹהִי הַהוֹרָאָה שֶׁלְּמִדִּים מִ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" - "וְהַחַי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ" - שֶׁבְּכֹחוֹ וּבִיכָלְתּוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל (בָּנוֹ וּבִתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ) לִזְכּוֹת לְגִלּוּי דְ"**וַיֵּרָא אֵלָיו ה'**", עַל יְדֵי הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, מַתְחִיל מֵהַהַכְנוֹת לָזֶה (וּגְמִילוּת חֲסָדִים בִּכְלָל).

וּמִזֶּה מוּבָן עַד כַּמָּה צְרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים - דְּגְמַת הַנְהָגָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ **שֶׁחִפֵּשׂ** אַחַר אוֹרְחִים, וּכְשֶׁרָאָם, רָץ לִקְרָאתָם כו', וְהֶאֱכִילָם וְהִשְׁקָם דְּבָרִים מְשֻׁבָּחִים בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ "ג' לְשׁוֹנוֹת בְּחַרְדָּל", וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה צָרִיךְ כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל לְהִשְׁתַּדֵּל בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, מִתּוֹךְ זְרִיזוּת, וּבְסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת וְכוּ'.

וְהִנֵּה, כְּשֵׁם שֶׁהַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּנוֹגֵעַ לְמָזוֹן **גַּשְׁמִי** דְּהַגּוּף - כֵּן הוּא גַּם (וּבְמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחוֹמֶר) בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּנוֹגֵעַ לְמָזוֹן **רוּחָנִי** דְּהַנְשָׁמָה, עַל יְדֵי הַפָּצַת הַתּוֹרָה וְהַיַּהֲדוּת, וַהֲפָצַת הַמַּעְיְנוֹת חוּצָה.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּרוּחָנִיּוּת מָדְגָּשׁ יוֹתֵר הַגִּלּוּי דְ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'":

בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּגַשְׁמִיּוּת - הַשַּׂיָּכוּת לְהַגִּילוּי דְ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'", הִיא מִצַּד כְּלָלוּת הָעִנְיָן דִּגְמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁגֹּמֵל חֶסֶד לַזּוּלַת, זוֹכֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה יִגְמֹל לוֹ חֶסֶד וְיִתְגַּלֶּה אֵלָיו.

אֲבָל בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּרוּחָנִיּוּת - הַשַּׂיָּכוּת לְהַגִּילוּי דְ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" הִיא **בְּאוֹתוֹ עִנְיָן עַצְמוֹ**, שֶׁהֲרֵי פְּעוּלָּתוֹ בִּגְמִילוּת חֲסָדִים הִיא **לְקָרֵב יְהוּדִי לַהקָּבָּ"ה**, וְלָכֵן זוֹכֶה אַף הוּא **לְהִתְקָרֵב יוֹתֵר לַהקָּבָּ"ה** - "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'".

(ג) וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ:

ג וַאֲמַר יְיָ אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ (נ"י בְּעֵינָיךְ) לָא כְעַן תְּעַבַּר מֵעַל עַבְדָּךְ:

רש"י◄ **וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם נָא וְגוֹ' •** לַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם אָמַר, וּקְרָאָם כֻּלָּם אֲדוֹנִים. וְלַגָּדוֹל אָמַר: "אַל־נָא תַעֲבֹר", וְכֵיָן שֶׁלֹּא יַעֲבֹר הוּא, יַעַמְדוּ חֲבֵרָיו עִמּוֹ, וּבְלָשׁוֹן זֶה הוּא חוֹל (שבועות לה). דָּבָר אַחֵר: קוֹדֶשׁ הוּא, וְהָיָה אוֹמֵר לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַמְתִּין לוֹ עַד שֶׁיָּרוּץ וַיַּכְנִיס אֶת הָאוֹרְחִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכָּתוּב אַחַר "וַיָּרָץ לִקְרָאתָם", הָאֲמִירָה קֹדֶם לָכֵן הָיְתָה, וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֵצֶל: "לֹא יָדוֹן רוּחִי בָּאָדָם", שֶׁנִּכְתַּב אַחַר "וַיִּוָּלֶד נֹחַ", וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, אֶלָּא־אִם־כֵּן קֹדֶם גְּזֵרַת ק"כ שָׁנָה, וּשְׁתֵּי הַלְּשׁוֹנוֹת בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

(ד) יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ:

ד יִסְּבוּן כְּעַן זְעֵיר מַיָּא וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וְאִסְתְּמִיכוּ תְּחוֹת אִילָנָא:

רש"י◄ **יֻקַּח־נָא •** עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שִׁלֵּם לְבָנָיו עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כ) "וַיִּרֶם מֹשֶׁה

אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע". **וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם** • כְּסָבוּר שֶׁהֵם עֲרַבִּיִּים שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לַאֲבַק רַגְלֵיהֶם, וְהִקְפִּיד שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס עֲבוֹדַת אֱלִילִים לְבֵיתוֹ (ב"מ פז), אֲבָל לוֹט שֶׁלֹּא הִקְפִּיד, הִקְדִּים לִינָה לִרְחִיצָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם". **תַּחַת הָעֵץ** • תַּחַת הָאִילָן.

(ה) **וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:**

ה וְאֶסַּב פִּתָּא דְּלַחְמָא וּסְעִידוּ לִבְּכוֹן בָּתַר כֵּן תְּעִבְּרוּ אֲרֵי עַל כֵּן עֲבַרְתּוּן עַל עַבְדְּכוֹן וַאֲמָרוּ כֵּן תַּעְבֵּיד כְּמָא דִּי מַלֵּלְתָּא:

רש"י ◄ **וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם** • בַּתּוֹרָה, בַּנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים, מָצִינוּ - דְּ'פִתָּא סְעַדְתָּא דְּלִבָּא'. בַּתּוֹרָה: "וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם", בַּנְּבִיאִים: (שופטים יט ה) "סְעַד לִבְךָ פַּת לֶחֶם", בַּכְּתוּבִים: (תהלים קד) "וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד". אָמַר רַבִּי חָמָא: לְבַבְכֶם אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לִבְּכֶם", מַגִּיד שֶׁאֵין יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט בַּמַּלְאָכִים (ב"ר). **אַחַר תַּעֲבֹרוּ** • אַחַר כֵּן תֵּלְכוּ. **כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם** • כִּי הַדָּבָר הַזֶּה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם, מֵאַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי לִכְבוֹדִי. **כִּי־עַל־כֵּן** • כְּמוֹ 'עַל אֲשֶׁר', וְכֵן כָּל 'כִּי עַל כֵּן' שֶׁבַּמִּקְרָא: (לקמן יט) "כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קוֹרָתִי", (לקמן לג) "כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ", (שם לח) "כִּי־עַל־כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ", (במדבר י) "כִּי־עַל־כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ".

(ו) **וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת:**

ו וְאוֹחִי אַבְרָהָם לְמַשְׁכְּנָא לְוַת שָׂרָה וַאֲמַר אוֹחָא תְּלָת סְאִין קְמְחָא דְּסָלְתָּא לוּשִׁי וְעַבִּידִי גְּרִיצָן:

רש"י ◄ **קֶמַח סֹלֶת** • סֹלֶת לְעוּגוֹת, קֶמַח לַעֲמִילָן שֶׁל טַבָּחִים לְכַסּוֹת אֶת הַקְּדֵרָה, לִשְׁאֹב אֶת הַזֵּהֲמָה.

(ז) **וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ:**

ז וּלְוַת תּוֹרֵי רְהַט אַבְרָהָם וּדְבַר בַּר תּוֹרֵי רַכִּיךְ וְטַב וִיהַב לְעוּלֵמָא וְאוֹחִי לְמֶעְבַּד יָתֵהּ:

רש"י ◄ **בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב** • ג' פָּרִים הָיוּ, כְּדֵי לְהַאֲכִילָן ג' לְשׁוֹנוֹת בְּחַרְדָּל (ב"מ פז). **אֶל־הַנַּעַר** • זֶה יִשְׁמָעֵאל, לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת (ב"ר).

(ח) **וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:**

ח וּנְסִיב שְׁמַן וַחֲלָב וּבַר תּוֹרֵי דִּי עֲבַד וִיהַב קֳדָמֵיהוֹן וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ עֲלֵוֵיהוֹן תְּחוֹת אִילָנָא וַאֲכָלוּ:

רש"י ◄ **וַיִּקַּח חֶמְאָה וְגוֹ'** • וְלֶחֶם לֹא הֵבִיא, לְפִי שֶׁפִּרְסָה שָׂרָה נִדָּה, שֶׁחָזַר לָהּ אֹרַח כַּנָּשִׁים אוֹתוֹ הַיּוֹם וְנִטְמֵאת הָעִסָּה (ב"מ שם). **חֶמְאָה** • שֶׁמַּן הֶחָלָב שֶׁקּוֹלְטִין מֵעַל פָּנָיו. **וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה** • אֲשֶׁר תִּקֵּן. קַמָּא קַמָּא שֶׁתִּקֵּן, אַמְטִי וְאַיְתִי קַמֵּיהוּ. **וַיֹּאכֵלוּ** • נִרְאוּ כְּמוֹ שֶׁאָכְלוּ, מִכָּאן שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מִן הַמִּנְהָג (ב"מ שם. ב"ר).

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ח) **וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וגו'.** מְלַמֵּד שֶׁהֶאֱכִילָם בָּשָׂר בְּחָלָב. וּכְשֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִיתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, אָמְרוּ הַמַּלְאָכִים תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם (תהלים ח ב), אָמַר לָהֶם כָּתוּב בַּתּוֹרָה (שמות כג יט) לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ, וְאַתֶּם כְּשֶׁיֵּרַדְתֶּם לְמִטָּה אָכַלְתֶּם בָּשָׂר בְּחָלָב, שֶׁנֶּאֱמַר **וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב**, מִיַּד הוֹדוּ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְהֵיְינוּ דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא (שם לד כז) כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וגו', וּכְתִיב לְעֵיל מִינֵּיהּ (פסוק כו) לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ (פסיקתא רבתי פכ"ה). וּמִדְּרָשׁ זֶה חוֹלֵק עַל מִדְּרָשׁ אַחֵר: קְיָיִם אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם אֲפִילוּ עֵירוּבֵי תַבְשִׁילִין (יומא כח:), פֵּירוּשׁ, תַּבְשִׁילִין מְעוֹרָבִין, שֶׁלֹּא הָיָה אוֹכֵל בָּשָׂר בְּחָלָב, גַּם לֹא בָּשָׂר וְאַחַר־כָּךְ חָלָב, אֶלָּא חָלָב וְאַחַר־כָּךְ בָּשָׂר, דִּכְתִיב **וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב**, וַהֲדַר **בֶּן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה**. וְכֵן נַמִּי פֵּירַשׁ רַשִׁ"י, קַמָּא קַמָּא דְּתַקִּין אַמְטֵי וְאַיְתֵי לְקַמֵּיהוּ:

וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה. פֵּירוּשׁ, תִּיקֵּן. וַחֲבֵירוֹ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ (לעיל א ז) שֶׁפֵּירַשׁ רַשִׁ"י לְשׁוֹן תִּיקּוּן:

וַיֹּאכֵלוּ. פֵּירוּשׁ, הָיוּ שׁוֹרְפִין אֶת הַמַּאֲכָל, מִלְּשׁוֹן וְהִסְּנָה אֵינֶנּוּ אֻכָּל (שמות ג ב), אֵינֶנּוּ נִשְׂרָף: תורה ט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר ש"פ וירא, כ"ף מרחשון, ה'תשי"ג)

עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁאַבְרָהָם עָמַד עֲלֵיהֶם, פְּעַל שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, וְהֵינוּ שֶׁמַּלְאָכִים מִצַּד עַצְמָם הֵם בְּמַדְרֵגַת הָעוֹלְמוֹת, אֲבָל עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת אַבְרָהָם, פְּעַל עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, וְהוּא הַמְשָׁכַת אוֹר חָדָשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלְמוֹת.

אַף שֶׁמַּלְאָכִים מִצַּד עַצְמָם אֵין שַׁיָּךְ בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, מִכָּל־מָקוֹם עַל־יְדֵי הַנְּשָׁמוֹת נַעֲשָׂה בָּהֶם גַּם כֵּן אֲכִילַת אָדָם.

וְזֶהוּ עוֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ, דְּעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם, עֶר שְׁטֵייט אוֹיף זַיי אוּן צוּגֶעבּוּנְדֶען מִיט זַיי, פּוֹעֵל שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, וְהֵינוּ שֶׁמַּמְשִׁיךְ אוֹר הַבְּלִי־גְּבוּל בְּכָל מְקַשְּׁרָיו שֶׁלְּמַטָּה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה אֶצְלָם תּוֹסֶפֶת חַיּוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

(ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל:

ט וַאֲמָרוּ לֵהּ אָן שָׂרָה אִתְּתָךְ וַאֲמַר הָא בְּמַשְׁכְּנָא:

רש"י◄ **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו•** נָקוּד עַל אי"ו שֶׁבְּ"אֵלָיו", וְתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהַכְּתָב רָבֶה עַל הַנִּקֻּדָּה, אַתָּה דּוֹרֵשׁ הַכְּתָב וְכוּ', וְכָאן הַנִּקֻּדָּה רָבָה עַל הַכְּתָב, אַתָּה דּוֹרֵשׁ הַנִּקֻּדָּה, שֶׁאַף לְשָׂרָה שָׁאֲלוּ: אַיּוֹ אַבְרָהָם? לְמַדְּנוּ, שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בָּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ, לָאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וְלָאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. בְּ"בָבָא מְצִיעָא" (דף פז) אוֹמְרִים: יוֹדְעִים הָיוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת שָׂרָה אִמֵּנוּ הֵיכָן הָיְתָה, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁצְּנוּעָה הָיְתָה, כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: 'כְּדֵי לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה'. **הִנֵּה בָאֹהֶל•** צְנוּעָה הִיא.

(י) וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו:

י וַאֲמַר מְתַב אִתּוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאַתּוּן קַיָּמִין וְהָא בַר לְשָׂרָה אִתְּתָךְ וְשָׂרָה שְׁמַעַת בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְהוּא אֲחוֹרוֹהִי:

רש"י◄ **כָּעֵת חַיָּה•** כָּעֵת הַזֹּאת לְשָׁנָה הַבָּאָה, וּפֶסַח הָיָה, וּלְפֶסַח הַבָּא נוֹלַד יִצְחָק, מִדְּלָא קָרִינָן כְּעֵת (בשו"א) אֶלָּא כָּעֵת. **כָּעֵת חַיָּה•** כָּעֵת הַזֹּאת שֶׁתְּהֵא חַיָּה לָכֶם, שֶׁתִּהְיוּ כֻּלְּכֶם שְׁלֵמִים וְקַיָּמִים. **שׁוֹב אָשׁוּב•** לֹא בִּשְׁרוֹ הַמַּלְאָךְ שֶׁיָּשׁוּב אֵלָיו, אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ, כְּמוֹ: "וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה' הַרְבָּה אַרְבֶּה", וְהוּא אֵין בְּיָדוֹ לְהַרְבּוֹת אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף כָּאן בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ כֵּן (בראשית רבה). (אֱלִישָׁע אָמַר לַשּׁוּנַמִּית: "לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חוֹבֶקֶת בֵּן, וַתֹּאמֶר אַל אֲדוֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל תְּכַזֵּב בִּשְׁפְחָתֶךָ", אוֹתָן הַמַּלְאָכִים שֶׁבִּשְׂרוּ אֶת שָׂרָה אָמְרוּ: "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב", אָמַר לָהּ אֱלִישָׁע: 'אוֹתָן הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם חַיִּים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם, אָמְרוּ: "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב", אֲבָל אֲנִי בָּשָׂר־וָדָם, שֶׁהַיּוֹם חַי וּמָחָר מֵת, בֵּין חַי וּבֵין מֵת: "לַמּוֹעֵד הַזֶּה וְגוֹ'"). **וְהוּא אַחֲרָיו•** הַפֶּתַח הָיָה אַחַר הַמַּלְאָךְ.

(יא) וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים:

יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה סִיבוּ עַלּוּ בְּיוֹמִין פְּסַק מִלְּמֶהֱוֵי לְשָׂרָה אוֹרַח כִּנְשַׁיָּא:

רש"י◄ **חָדַל לִהְיוֹת•** פָּסַק מִמֶּנָּה. **אֹרַח כַּנָּשִׁים•** אֹרַח נִדּוּת.

(יב) וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן:

יב וְחַיְכַת שָׂרָה בִּמְעָהַהּ לְמֵימַר בָּתַר דְּסֵיבִית הֲוַת לִי עוּלֵימוּ וְרִבּוֹנִי סִיב:

רש"י◄ **בְּקִרְבָּהּ•** מִסְתַּכֶּלֶת בְּמֵעֶיהָ, וְאָמְרָה: 'אֶפְשָׁר הַקְּרָבִים הַלָּלוּ טְעוּנִין יָלָד, הַשָּׁדַיִם הַלָּלוּ שֶׁצָּמְקוּ מוֹשְׁכִין חָלָב'? (תנחומא). **עֶדְנָה•** צִחְצוּחַ בָּשָׂר, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: מֵסִיר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר. דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן עִדָּן, זְמַן וֶסֶת נִדּוּת.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יא) **חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים.** פֵּירוּשׁ, שֶׁרָאֲתָה דָּם בִּזְקוּנוֹתָהּ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים. אֲבָל אֵין לְפָרֵשׁ שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה, שֶׁהֲרֵי לְמַעְלָה (פסוק ח) פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁפֵּירְסָה נִדָּה: תורה יב

(יב–יג) **וַאֲנִי זָקַנְתִּי.** מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (ב"מ פז.) שֶׁמּוּתָּר לְשַׁנּוֹת מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, שֶׁהִיא אָמְרָה **וַאדוֹנִי זָקֵן,**

(יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֲמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי׃

יג וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לְמָא דְנָן חַיְכַת שָׂרָה לְמֵימַר הַבְרַם בְּקוּשְׁטָא אוּלִיד וַאֲנָא סִיבִית׃

רש"י ◄ הַאַף אֲמְנָם • הֲגַם אֱמֶת אֵלֵד?. וַאֲנִי זָקַנְתִּי • שִׁנָּה הַכָּתוּב מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי הִיא אָמְרָה "וַאדֹנִי זָקֵן".

(יד) הֲיִפָּלֵא מֵיהוָה דָּבָר לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן׃

יד הֵיתְכַּסֵּי מִן קֳדָם יְיָ פִּתְגָּמָא לִזְמַן אִתּוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאַתּוּן קַיְמִין וּלְשָׂרָה בַּר׃

רש"י ◄ הֲיִפָּלֵא • כְּתַרְגּוּמוֹ: הֲיִתְכַּסֵּי, וְכִי שׁוּם דָּבָר מִפְּלָא וּמִפְּרָד וּמְכֻסֶּה מִמֶּנִּי מִלַּעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנִי?. לַמּוֹעֵד • לְאוֹתוֹ מוֹעֵד הַמְיֻעָד שֶׁקָּבַעְתִּי לְךָ אֶתְמֹל, לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת.

◆ יום שני י"ג מרחשון ◆

(טו) וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה ׀ לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי ׀ יָרֵאָה וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי צָחָקְתְּ׃

טו וְכַדִּיבַת שָׂרָה לְמֵימַר לָא חַיֵּכִית אֲרֵי דְּחֵלַת וַאֲמַר לָא בְּרַם חַיָּכְתְּ׃

רש"י ◄ כִּי יָרֵאָה וְגוֹ' כִּי צָחָקְתְּ • הָרִאשׁוֹן מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן 'דְּהָא', הוּא שֶׁנּוֹתֵן טַעַם לַדָּבָר: וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה, לְפִי שֶׁיָּרְאָה. וְהַשֵּׁנִי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֶלָּא': וַיֹּאמֶר לֹא כִּדְבָרֵיךְ הוּא, אֶלָּא צָחַקְתְּ, שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת: אִי, דִּלְמָא, אֶלָּא, דְּהָא.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שִׁינָּה וְאָמַר **וַאֲנִי זָקַנְתִּי**. וְאַף עַל גַּב דִּלְפוּם רִיבְהָטָא מַשְׁמַע שֶׁגַּם הִיא אָמְרָה (ואדוני זקן) **[וַאֲנִי זָקַנְתִּי]**, דִּכְתִיב **אַחֲרֵי בְּלוֹתִי** וגו', יֵשׁ לְפָרֵשׁ, (ליכול) [לִי יָכוֹל] לִהְיוֹת תַּקָּנָה לָלֶדֶת בָּנִים, שֶׁהֲרֵי **אַחֲרֵי בְּלוֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה**, שֶׁהֲרֵי פֵּרַסְתִּי נִדָּה, אֲבָל לְבַעְלִי אֵין תַּקָּנָה שֶׁהֲרֵי **וַאֲדוֹנִי זָקֵן**, וְכֵן נִרְאֶה לִי דְּמַשְׁמַע הַלָּשׁוֹן 'הָיְתָה לִי', וְלֹא 'תִּהְיֶה'. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר חָלִילָה שֶׁיִּשְׁנֶה הַמָּקוֹם, שֶׁהֲרֵי 'דּוֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָיו', וְגַם הִיא אָמְרָה **וַאֲנִי זָקַנְתִּי**, וְהוּא פֵּירוּשׁ **אַחֲרֵי בְּלוֹתִי** וגו' בִּתְמִיהָה, וְשִׁינָּה מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, שֶׁלֹּא סִיפֵּר כָּל דְּבָרֶיהָ אֶלָּא קִצָּתָם. וְכָל שֶׁאֵר בְּנֵי אָדָם מוּתָּר לְשַׁנּוֹת לְגַמְרֵי. וְאִם תֹּאמַר, מַה הַקְּפָדָה יֵשׁ לְאַבְרָהָם אִם אָמְרָה שֶׁהוּא זָקֵן. יֵשׁ לְפָרֵשׁ רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁטּוֹחֵן וְאֵינוֹ פּוֹלֵט (ב"ר מח יז): תורה יד

(יד) **לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ.** מִכָּאן רָמַז לְמַה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (ר"ה יא.) כִּי בְּפֶסַח נוֹלַד יִצְחָק, **לַמּוֹעֵד** בְּגִימַטְרִיָּא **'בְּפֶסַח'**:

כָּעֵת חַיָּה. פֵּירַשׁ רַשִּׁ"י (פסוק י) כָּעֵת הַזֹּאת שֶׁתִּהְיוּ חַיִּים, לַשָּׁנָה הַבָּאָה, מִדְּלָא קָרֵי (בעת) כְּעֵת חַיָּה, [דְּ]הָוָה אָמִינָא לְעֵת שֶׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת, דְּהַיְינוּ לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים, וְ**חַיָּה** קְרֵי בֵּיהּ לְאִשָּׁה יוֹלֶדֶת, כִּדְאָמְרִינַן (תענית ב.) שָׁלֹשׁ מַפְּתְּחוֹת לֹא נִמְסְרוּ לְשָׁלִיחַ, שֶׁל תְּחִיַּית הַמֵּתִים, שֶׁל גְּשָׁמִים, וְשֶׁל חַיָּה. הָשְׁתָּא דְּקָרֵי כָּעֵת, לֵאמֹר שֶׁאֵתֶם חַיִּים וְקַיָּימִים. וְנִרְאֶה לִי דְּשִׁיטַת רַשִּׁ"י כְּשִׁיטַת סֵדֶר הָעוֹלָם (פ"ה) וּמְכִילְתָּא (מס' דפסחא יד), דְּהָכִי אִיתְּמַר הָתָם, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן דִּבֵּר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִם אַבְרָהָם, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן בָּאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְבַשֵּׂר שָׂרָה, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן נוֹלַד יִצְחָק. וְאָמְרִינַן נַמִּי בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (מח יב) לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת (פסוק ו), הֲדָא אָמְרָה שֶׁפֶּסַח הָיָה. וְכֵן מַשְׁמַע בְּפָרָשַׁת מִילָה לְעֵיל (יז כא) דִּכְתִיב אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת.

אָמְנָם כָּל זֶה פְּלֵיג אַדְּפֶרֶק קַמָּא דְּרֹאשׁ הַשָّנָה (יא.), דְּמַסִּיק **לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ**, דְּקָאֵי בְּחַג הַסּוּכּוֹת, וְקָאָמַר לְמוֹעֵד רִאשׁוֹן שֶׁיִּהְיֶה, דְּהַיְינוּ פֶּסַח. וְגַם לְפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פכ"ט) דְּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים נִימּוֹל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וּבְפֶרֶק הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים (ב"מ פז.) אָמְרִינַן דְּבְיוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ בָּאוּ הַמַּלְאָכִים אֶצְלוֹ, וְאָז נִתְבַּשְּׂרָה שָׂרָה. וְהָא דְּאָמְרִינַן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (שם) דְּקָאֵי בֶּחָג, רוֹצֶה לוֹמַר שְׁנֵי יָמִים לִפְנֵי הֶחָג. וְעוֹד דִּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה (שם) מַסִּיק נַמִּי, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה רָחֵל וְחַנָּה, וְזֶהוּ [דְּלֹא] כְּשִׁיטַת רַשִּׁ"י זַ"ל דְּהָכָא. וְאִי קַשְׁיָא לְשִׁיטָה דְּהָתָם מַאי לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת (לעיל יז כא), כֵּיוָן דִּבְסֻכּוֹת קָאֵי וְקָאָמַר לֵיהּ לְפֶסַח אִם כֵּן בְּאוֹתָהּ שָׁנָה הָיְתָה. יֵשׁ לוֹמַר דִּסְבִירָא לֵיהּ כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּאָמַר (ר"ה שם) בְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם, וּלְהָכִי קָרֵי פֶּסַח שָׁנָה אַחֶרֶת: תורה טו

(טז) **וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם:**

טז וְקָמוּ מִתַּמָּן גֶּבְרַיָּא וְאִסְתְּכִיאוּ עַל אַפֵּי סְדוֹם וְאַבְרָהָם אָזֵל עִמְּהוֹן לְאַלְווּאֵיהוֹן:

רש"י ◄ **וַיַּשְׁקִפוּ** • כָּל הַשְּׁקָפָה שֶׁבַּמִּקְרָא לָרָעָה, חוּץ מֵ"הִשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ" (דברים כו), שֶׁגָּדוֹל כֹּחַ מַתְּנוֹת עֲנִיִּים, שֶׁהוֹפֵךְ מִדַּת הָרוֹגֶז לְרַחֲמִים. **לְשַׁלְּחָם** • לְלַוּוֹתָם, כְּסָבוּר: אוֹרְחִים הֵם.

(יז) **וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה:**

יז וַיְיָ אֲמַר הַמְכַסֵּי אֲנָא מֵאַבְרָהָם דִּי אֲנָא עָבֵד:

רש"י ◄ **הַמְכַסֶּה אֲנִי** • בִּתְמִיהָה. **אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה** • בִּסְדוֹם. לֹא יָפֶה לִי לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. אֲנִי נָתַתִּי לוֹ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, וַחֲמִשָּׁה כְּרַכִּין הַלָּלוּ הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל י) "גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידוֹן וְגוֹ' בֹּאֲכָה סְדוֹמָה וַעֲמוֹרָה וְגוֹ'". קָרָאתִי אוֹתוֹ אַבְרָהָם, אַב הֲמוֹן גּוֹיִם, וְאַשְׁמִיד אֶת הַבָּנִים וְלֹא אוֹדִיעַ לָאָב, שֶׁהוּא אוֹהֲבִי?.

(יח) **וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:**

יח וְאַבְרָהָם מֵהֲוָה יֶהֱוֵי לְעַם סַגִּי וְתַקִּיף וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילֵהּ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא:

רש"י ◄ **וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה** • מִדְרַשׁ אַגָּדָה: זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה, הוֹאִיל וְהִזְכִּירוּ, בֵּרְכוּ. וּפְשׁוּטוֹ: 'וְכִי מִמֶּנּוּ אֲנִי מַעְלִים, וַהֲרֵי הוּא חָבִיב לְפָנַי לִהְיוֹת לְגוֹי גָּדוֹל וּלְהִתְבָּרֵךְ בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 42)

מִדְרַשׁ אַגָּדָה, הוֹאִיל וְהִזְכִּירוּ בֵּרְכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה (רש"י יח, יח) וּלְעֵיל רֵישׁ פָּרָשַׁת נֹחַ כָּתַב "הוֹאִיל וְהִזְכִּירוּ סִפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה", וְלֹא צִיֵּן שֶׁזֶּהוּ מִדְרַשׁ אַגָּדָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַפֵּרוּשׁ הַפְּשׁוּט שֶׁל "זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה" הוּא, שֶׁכַּאֲשֶׁר מַזְכִּירִים צַדִּיק יֵשׁ **לְשַׁבְּחוֹ**; וְלָכֵן נָקַט שָׁם "**שֶׁנֶּאֱמַר** זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה". וְאִלּוּ כָּאן כָּתַב שֶׁכַּאֲשֶׁר מַזְכִּירִים צַדִּיק יֵשׁ **לְבָרְכוֹ**, וּמְקוֹר פֵּרוּשׁ זֶה הוּא בְּמִדְרַשׁ אַגָּדָה.

(יט) **כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו:**

יט אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי (גי' רמב"ן יְדַעְתִּנֵהּ) בְּדִיל דִּי יְפַקֵּד יָת בְּנוֹהִי וְיָת אֱנָשׁ בֵּיתֵהּ בַּתְרוֹהִי וְיִטְרוּן אָרְחָן דְּתַקְּנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד צְדַקְתָּא וְדִינָא בְּדִיל אַיְתִי יְיָ עַל אַבְרָהָם יָת דִּמַלֵּל עֲלוֹהִי:

רש"י ◄ **כִּי יְדַעְתִּיו** • לְשׁוֹן חִבָּה, כְּמוֹ: (רות ב) "מוֹדַע לְאִישָׁהּ", (שם ג) "הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ", (שמות לג) "וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם". וְאָמְנָם, עִקַּר לְשׁוֹן כֻּלָּם אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן יְדִיעָה, שֶׁהַמְּחַבֵּב אֶת הָאָדָם מְקָרְבוֹ אֶצְלוֹ, וְיוֹדְעוֹ וּמַכִּירוֹ. וְלָמָּה יְדַעְתִּיו? "לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה", לְפִי שֶׁהוּא מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו עָלַי לִשְׁמֹר דְּרָכַי. וְאִם תִּפְרְשֵׁהוּ כְּתַרְגּוּמוֹ: יוֹדֵעַ אֲנִי בּוֹ שֶׁיְּצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְגוֹ', אֵין 'לְמַעַן' נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן. **יְצַוֶּה** • לְשׁוֹן הֹוָיָה, כְּמוֹ: (איוב א) "כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב", "עַל־פִּי ה' יַחֲנוּ". **לְמַעַן הָבִיא** • כָּךְ הוּא מְצַוֶּה לְבָנָיו: 'שִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה', כְּדֵי שֶׁיָּבִיא ה' עַל אַבְרָהָם וְגוֹ'. 'עַל בֵּית אַבְרָהָם' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "עַל־אַבְרָהָם", לְמַדְנוּ, כָּל הַמַּעֲמִיד בֵּן צַדִּיק - כְּאִלּוּ אֵינוֹ מֵת.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יז–יח) **הַמְכַסֶּה אֲנִי וגו'. וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה.** אָמַר אִילּוּ לֹא הָיָה עָתִיד לְהוֹלִיד בָּנִים, לֹא הָיִיתִי מְגַלֶּה לוֹ מִשְׁפַּט סְדוֹם, כִּי לְאָדָם שֶׁיָּמוּת בְּלֹא בָּנִים שֶׁיְּצַוֶּה אוֹתָן לִשְׁמוֹר דֶּרֶךְ ה' וּלְקַבֵּל שָׂכָר, מַה לּוֹ לְגַלּוֹת מִשְׁפָּטִים, אֲבָל **אַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה** וגו' **כִּי יְדַעְתִּיו** וגו', וּלְפִי שֶׁיִּהְיֶה **לְגוֹי גָּדוֹל,** אֲגַלֶּה לוֹ דִּין שֶׁל סְדוֹם, כִּי יוֹדֵעַ אֲנִי בּוֹ כִּי **לְמַעַן** דִּין שֶׁאֶעֱשֶׂה בָּרְשָׁעִים הַלָּלוּ, **יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו** לִשְׁמוֹר דֶּרֶךְ **ה' וְלַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה'** וגו', וְיִזְכּוּ לִירֵשׁ אֶת הָאָרֶץ, שֶׁאִם לֹא יִהְיוּ שׁוֹמְרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לֹא יִזְכּוּ לָזֶה: תורה יט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ש"פ וירא, כ"ף מרחשון ה'תשל"ז)

וְהִנֵּה שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ דְּוְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ הַוְיָ' (הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה) לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (עֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה) יֶשְׁנָם בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַדּוֹרוֹת. דְּנוֹסָף עַל זֶה שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה הֵם נִצְחִיִּים, וּבִפְרָט הָעִנְיָנִים דְּמַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן וּנְתִינַת כֹּחַ לְבָנִים, הֲרֵי בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָן זֶה אוֹמֵר בְּפֵרוּשׁ אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו, עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. וְצִוּוּי זֶה (שֶׁאַבְרָהָם מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו גו') הוּא נְתִינַת כֹּחַ מְיֻחָד (נוֹסָף עַל הַ'נְּתִינַת כֹּחַ' שֶׁמִּצַּד מַעֲשֵׂה אָבוֹת) לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עַל שְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת הַנַּ"ל.

(כ) וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:

כ וַאֲמַר יְיָ קְבֵלַת דִּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה אֲרֵי סְגִיאַת וְחוֹבָתְהוֹן אֲרֵי תְקִיפַת לַחְדָא:

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר ה'** • אֶל אַבְרָהָם, שֶׁעָשָׂה כַּאֲשֶׁר אָמַר, שֶׁלֹּא יְכַסֶּה מִמֶּנּוּ. **כִּי־רָבָּה** • כָּל 'רָבָּה' שֶׁבַּמִּקְרָא, הַטַּעַם לְמַטָּה בַּבֵּי"ת, לְפִי שֶׁהֵן מְתֻרְגָּמִין: גְּדוֹלָה, אוֹ גְּדֵלָה וְהוֹלֶכֶת. אֲבָל זֶה טַעְמוֹ לְמַעְלָה בָּרֵי"ש, לְפִי שֶׁמְּתֻרְגָּם: גָּדְלָה כְּבָר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי: (לעיל טו) "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה", (רות ב) "הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ".

(כא) אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ וְכָלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה:

כא אִתְגְּלִי כְּעַן וְאֶדּוּן הֲכִי קְבִלְתְּהוֹן דְּעַלַת לְקֳדָמַי עֲבָדוּ אֶעְבֵּד עִמְּהוֹן גְּמִירָא (אִם לָא תְּיִבִין) וְאִם תָּיְבִין לָא אֶתְפְּרַע:

רש"י ◄ **אֵרְדָה־נָּא** • לִמֵּד לַדַּיָּנִים שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּרְאִיָּה, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת הַפְּלֻגָּה. דָּבָר אַחֵר: "אֵרְדָה־נָּא לְסוֹף מַעֲשֵׂיהֶם". **הַכְּצַעֲקָתָהּ** • שֶׁל מְדִינָה. **הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ** • וְכֵן עוֹמְדִים בְּמִרְדָּם, כָּלָה אֲנִי עוֹשֶׂה בָּהֶם. וְאִם לֹא יַעַמְדוּ בְּמִרְדָּם, אֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה לְהִפָּרַע מֵהֶן בִּיסוּרִין, וְלֹא אֲכַלֶּה אוֹתָן. וְכֵיוֹצֵא בּוֹ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר: (שמות לג) "וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ". וּלְפִיכָךְ יֵשׁ הֶפְסֵק נְקֻדַּת פָּסֵק, בֵּין "עָשׂוּ" לְ"כָלָה", כְּדֵי לְהַפְרִיד תֵּבָה מִחֲבֶרְתָּהּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ "הַכְּצַעֲקָתָהּ", צַעֲקַת רִיבָה אַחַת שֶׁהֲרָגוּהָ מִיתָה מְשֻׁנָּה עַל שֶׁנָּתְנָה מָזוֹן לָעָנִי, כִּמְפֹרָשׁ בְּ'חֵלֶק'.

(כב) וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה:

כב וְאִתְפְּנִיאוּ מִתַּמָּן גֻּבְרַיָּא וַאֲזָלוּ לְסִדּוֹם וְאַבְרָהָם עַד כְּעַן מְשַׁמֵּשׁ בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ **וַיִּפְנוּ מִשָּׁם** • מִמָּקוֹם שֶׁאַבְרָהָם לוֹן שָׁם. **וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה'** • וַהֲלֹא לֹא הָלַךְ לַעֲמֹד לְפָנָיו, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא אֶצְלוֹ וְאָמַר לוֹ: "זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה", וְהָיָה לוֹ לִכְתֹּב: 'וה' עוֹדֶנּוּ עֹמֵד עַל אַבְרָהָם', אֶלָּא תִּקּוּן סוֹפְרִים הוּא זֶה (ב"ר) (אשר הפכוהו ז"ל לכתוב כן).

(כג) וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע:

כג וּקְרֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר הֲבַרְגַּז תְּשֵׁיצֵי זַכָּאָה עִם חַיָּבָא:

רש"י ◄ **וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם** • מָצִינוּ הַגָּשָׁה לְמִלְחָמָה: (ש"ב י) "וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְגוֹ'", הַגָּשָׁה לְפִיּוּס: "וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה", וְהַגָּשָׁה לִתְפִלָּה: (מ"א יח) "וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא", וּלְכָל אֵלּוּ נִכְנַס (ס"א: נִגַּשׁ) אַבְרָהָם: לְדַבֵּר קָשׁוֹת, וּלְפִיּוּס וְלִתְפִלָּה. **הַאַף תִּסְפֶּה** • הֲגַם תִּסְפֶּה, וּלְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגְּמוֹ לְשׁוֹן רֹגֶז, כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: הָאַף יַשִּׁיאֲךָ שֶׁתִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י, עמוד 55 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַצָּלַת נְפָשׁוֹת אַף שֶׁזֶּה נֶגֶד טִבְעוֹ

וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה

נִכְנַס אַבְרָהָם לְדַבֵּר קָשׁוֹת (יח, כג. ובפירוש רש"י)

יָדוּעַ שֶׁמִּדָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ הָיְתָה – "אַבְרָהָם אוֹהֲבִי" (ישעיה מא, ח), וּבְטִבְעוֹ הָיָה בַּעַל חֶסֶד, וְאִם כֵּן תָּמוּהַּ, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁיְּדַבֵּר אַבְרָהָם קָשׁוֹת, וּבִפְרָט לַהַקָּבָ"ה?

אֶלָּא שֶׁמִּזֶּה רוֹאִים עַד כַּמָּה צָרִיךְ הָאָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל בְּהַצָּלַת נְפָשׁוֹת, דִּכְשֶׁבָּא עִנְיָן שֶׁל הַצָּלַת נְפָשׁוֹת – הֵן הַצָּלַת אָדָם כִּפְשׁוּטָהּ וְהֵן הַצָּלַת אָדָם בְּרוּחָנִיּוּת – לִידֵי הָאָדָם, אֵין לוֹ "לַחְשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת", וְלַעֲשׂוֹת רַק מַה שֶּׁהוּא לְפִי כְּבוֹדוֹ לְהַצִּיל, אֶלָּא עָלָיו לַעֲשׂוֹת כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר וּלְנַסּוֹת כָּל הָאֶפְשָׁרוּיוֹת. וַאֲפִילוּ אִם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁהוּא נֶגֶד טִבְעוֹ, עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת חֲבֵרוֹ מֵרֶדֶת שַׁחַת.

(כד) אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ:

כד מָאִים אִית חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ קַרְתָּא הֲבַרְגַּז תְּשֵׁיצֵי וְלָא תִשְׁבּוֹק לְאַתְרָא בְּדִיל חַמְשִׁין זַכָּאִין די בְּגַוַּהּ:

רש"י◄ אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם • עֲשָׂרָה צַדִּיקִים לְכָל כְּרַךְ וּכְרַךְ, כִּי חֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת יֵשׁ.

(כה) חָלִלָה לְךָ מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט:

כה קוּשְׁטָא אִנּוּן דִּינָךְ מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא הָדֵין לְקַטָּלָא זַכָּאָה עִם חַיָּבָא וִיהֵי זַכָּאָה כְּחַיָּבָא קוּשְׁטָא אִנּוּן דִּינָךְ דְּדִין (נ"י הֲדַיָּן) כָּל אַרְעָא לָא (נ"י בְּרַם) יַעְבֵּד דִּינָא:

רש"י◄ חָלִלָה לְךָ • וְאִם תֹּאמַר לֹא יַצִּילוּ הַצַּדִּיקִים אֶת הָרְשָׁעִים, לָמָּה תָּמִית הַצַّדִּיקִים?. חָלִלָה לְךָ • חֵלִין הוּא לְךָ, יֹאמְרוּ, כָּךְ הוּא אֻמָּנוּתוֹ: שׁוֹטֵף הַכֹּל, צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים. כָּךְ עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפַּלָּגָה. כַּדָּבָר הַזֶּה • לֹא הוּא וְלֹא כַּיּוֹצֵא בּוֹ. חָלִלָה לָךְ • לְעוֹלָם הַבָּא. הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ • נָקוּד בַּחֲטַ"ף פַּתָּ"ח הֵ"א שֶׁל "הֲשֹׁפֵט", לְשׁוֹן תְּמִיהָה, וְכִי מִי שֶׁהוּא שׁוֹפֵט, לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפַּט אֱמֶת?.

(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם:

כו וַאֲמַר יְיָ אִם אַשְׁכַּח בִּסְדוֹם חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ קַרְתָּא וְאֶשְׁבּוֹק לְכָל אַתְרָא בְּדִילְהוֹן:

רש"י◄ אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם וְגוֹ' לְכָל־הַמָּקוֹם • לְכָל הַכִּרְכִּים, לְפִי שֶׁסְּדוֹם הָיְתָה מֶטְרוֹפּוֹלִין וַחֲשׁוּבָה מִכֻּלָּם, תָּלָה בָּהּ הַכָּתוּב.

(כז) וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר:

כז וַאֲתֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא כְּעַן שָׁרֵיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ וַאֲנָא עָפָר וּקְטָם:

רש"י◄ וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר • וּכְבָר הָיִיתִי רָאוּי לִהְיוֹת עָפָר עַל־יְדֵי הַמְּלָכִים וְאֵפֶר עַל־יְדֵי נִמְרוֹד, לוּלֵי רַחֲמֶיךָ אֲשֶׁר עָמְדוּ לִי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק כה, עַמּוּד 79 וְאֵילָךְ – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

וּתוּר לְמַעַן הַזּוּלֵת

וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: (יח, כז)

בִּשְׁכַר שֶׁאָמַר אַבְרָהָם אָבִינוּ וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר, זָכוּ בָּנָיו לִשְׁתֵּי מִצְוֹת, אֵפֶר פָּרָה וַעֲפַר סוֹטָה (סוטה יז, א)

יָדוּעַ שֶׁהַקָּבָּ"ה מְשַׁלֵּם שְׂכַר "מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה" (ראה סוטה ח, ב ואילך), וְאִם־כֵּן יֵשׁ לְעַיֵּן בַּמָּה "אֵפֶר פָּרָה וַעֲפַר סוֹטָה" הֵם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה לַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

מָצִינוּ שֶׁעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ הָיְתָה בְּאֹפֶן דְּ"מֵשִׂים עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִּים" (ראה ראש השנה יז, ריש עמוד ב) בִּפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְעַד שֶׁוּתַּר עַל כָּל עִנְיָנָיו וַאֲפִילוּ עַל "קַבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה" בִּשְׁבִיל מִצְוַת "הַכְנָסַת אוֹרְחִים" (ראה שבת קכז, סוף עמוד א), וְאַף שֶׁהָיוּ אוֹרְחִים "עֲרָבִיִּים שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לַאֲבַק רַגְלֵיהֶם" (רש"י פרשתנו יח, ד).

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כז) **וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר.** רָאוּי אֲנִי לִהְיוֹת **עָפָר** בְּמִלְחֶמֶת אַרְבָּעָה מְלָכִים, **וָאֵפֶר** בְּאוּר כַּשְׂדִּים, לוּלֵי רַחֲמֶיךָ אֲשֶׁר הִצַּלְתַּנִי (ב"ר מט יא): תורה כח

וּבִשְׂכַר זֶה זָכָה לִשְׁתֵּי מִצְוֹת:

"אֵפֶר פָּרָה" – אַף שֶׁ"כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף" נִטְמָאִים, מִכָּל־מָקוֹם לֹא הִתְחַשְּׁבוּ הַכֹּהֲנִים בָּזֶה, וּכְשֶׁהָיָה מִישֶׁהוּ שֶׁהָיָה טָמֵא לְמֵת, וְתָרוּ הַכֹּהֲנִים וְנִטְמְאוּ כְּדֵי לְטַהֵר אֶת חֲבֵרָם מִטֻּמְאָתוֹ.

"עֵגֶל סוֹטָה" – אַף שֶׁמְּחִיקַת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, רַחֲמָנָא־לִיצְלָן, אֵין לְךָ חִלּוּל ה' גָּדוֹל מִזֶּה, הִנֵּה "לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, אָמְרָה תּוֹרָה שִׁמִּי שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדֻשָּׁה יִמָּחֶה עַל הַמַּיִם" (שבת קטז, א), דְּאַף שֶׁמְּדֻבָּר עַל אִשָּׁה שֶׁלֹּא הִתְנַהֲגָה בִּצְנִיעוּת, מִכָּל־מָקוֹם אָמְרָה תּוֹרָה לִמְחֹק שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה "לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ".

(כח) אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה:

כח מָאִים יַחְסְרוּן חַמְשִׁין זַכָּאִין חַמְשָׁא הַתְחַבֵּל בְּחַמְשָׁא יָת כָּל קַרְתָּא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל אִם אַשְׁכַּח תַּמָּן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא:

רש"י◄ הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה • וַהֲלֹא הֵן ט' לְכָל כְּרַךְ, וְאַתָּה צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם, תִּצְטָרֵף עִמָּהֶם.

(כט) וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים:

כט וְאוֹסִיף עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן אַרְבְּעִין וַאֲמַר לָא אֶעְבֵּד גְּמַרָא בְּדִיל אַרְבְּעִין:

רש"י◄ אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים • וְיִמָּלְטוּ ד' הַכְּרַכִּים. וְכֵן שְׁלֹשִׁים יַצִּילוּ ג' מֵהֶם, אוֹ כ' יַצִּילוּ ב' מֵהֶם, אוֹ י' יַצִּילוּ אֶחָד מֵהֶם.

(ל) וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים:

ל וַאֲמַר לָא כְּעַן יִתְקַף קֳדָם (נ"י רוּגְזָא) דַיְיָ וַאֲמַלֵּל מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן תְּלָתִין וַאֲמַר לָא אֶעְבֵּד גְּמַרָא אִם אַשְׁכַּח תַּמָּן תְּלָתִין:

(לא) וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים:

לא וַאֲמַר הָא כְּעַן שָׁרֵיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן עֶשְׂרִין וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל בְּדִיל עֶשְׂרִין:

רש"י◄ הוֹאַלְתִּי • רָצִיתִי, כְּמוֹ: "וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה".

(לב) וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה:

לב וַאֲמַר לָא כְּעַן יִתְקַף קֳדָם יְיָ וַאֲמַלֵּל בְּרַם זִמְנָא חָדָא מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן עַשְׂרָא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל בְּדִיל עַשְׂרָא:

רש"י◄ אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה • עַל פָּחוֹת לֹא בִּקֵּשׁ, אָמַר: דּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ שְׁמֹנָה, נֹחַ וּבָנָיו וּנְשֵׁיהֶם, וְלֹא הִצִּילוּ עַל דּוֹרָם, וְעַל ט' עַל־יְדֵי צֵרוּף כְּבָר בִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כד–לב) **אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה.** פֵּירַשׁ רַשִּׁ"י, וְתִשְׁעָה עַל־יְדֵי צֵירוּף כְּבָר בִּיקֵּשׁ וְלֹא מָצָא. וְלָא יָדַעְנָא מַאי שְׁנָא דְּגַבֵּי אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ כְּתִיב **לֹא אַשְׁחִית**, וְגַבֵּי אַרְבָּעִים וּשְׁלֹשִׁים כְּתִיב **לֹא אֶעֱשֶׂה**, וְהָדַר כְּתִיב **לֹא אַשְׁחִית** גַּבֵּי עֶשְׂרִים וַעֲשָׂרָה. לְכָךְ נִרְאֶה לְפָרֵשׁ קְרָאֵי הָכִי, **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִים**, דְּהַיְינוּ מִנְיָן שָׁלֵם לַחֲמִשָּׁה כְּרַכִּים, וְהֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **אִם אֶמְצָא** וגו' **וְנָשָׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם**, כְּלוֹמַר, דְּכֵיוָן שֶׁהוּא מִנְיָן שָׁלֵם אֶסְלַח לַעֲוֹנָם וְלֹא אַשְׁחִיתֵם, וְגַם לֹא אֲדוּנֵם בְּיִסּוּרִין. וַיֹּאמֶר **אוּלַי יַחְסְרוּן** [וגו'] **חֲמִשָּׁה**, דְּהַיְינוּ תִּשְׁעָה לְכָל כְּרַךְ וּכְרַךְ, וְאַתָּה תִּצְטָרֵף עִם כָּל תִּשְׁעָה וְתִשְׁעָה וְתִשְׁלִים הַמִּנְיָן, וְהֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **לֹא אַשְׁחִית אִם אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה**, כְּלוֹמַר, לֹא אַשְׁחִיתֵם, אַךְ אֲדוּנֵם בְּיִסּוּרִין, מִכֵּיוָן

(לג) **וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ:**

לג **וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ כַּד שֵׁצִי לְמַלָּלָא עִם אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם תָּב לְאַתְרֵהּ:**

רש"י ◄ **וַיֵּלֶךְ ה' וְגוֹ'** • כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק הַסַּנְגּוֹר, הָלַךְ לוֹ הַדַּיָּן. **וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ** • נִסְתַּלֵּק הַדַּיָּן, נִסְתַּלֵּק הַסַּנְגּוֹר וְהַקַּטֵּגוֹר מִקַּטְרֵג, וּלְפִיכָךְ "וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה" לְהַשְׁחִית: אֶחָד לְהַשְׁחִית אֶת סְדוֹם, וְאֶחָד לְהַצִּיל אֶת לוֹט וְהוּא אוֹתוֹ שֶׁבָּא לְרַפּוֹאוֹת אֶת אַבְרָהָם. וְהַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּא לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה, כֵּיוָן שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ, נִסְתַּלֵּק לוֹ.

◆ יום שלישי י"ד מרחשון ◆

יט (א) **וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה:**

א **וְעַלּוּ תְּרֵין מַלְאָכַיָּא לְסְדוֹם בְּרַמְשָׁא וְלוֹט יָתֵב בְּתַרְעָא** (נ"י **בִּתְרַע**) **דְּסְדוֹם וַחֲזָא לוֹט וְקָם לְקַדָּמוּתְהוֹן וּסְגִיד עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא:**

רש"י ◄ **הַמַּלְאָכִים** • וּלְהַלָּן קְרָאָם "אֲנָשִׁים", כְּשֶׁהָיְתָה שְׁכִינָה עִמָּהֶם קְרָאָם "אֲנָשִׁים". דָּבָר אַחֵר: אֵצֶל אַבְרָהָם שֶׁכֹּחוֹ גָּדוֹל, וְהָיוּ הַמַּלְאָכִים תְּדִירִין אֶצְלוֹ כַּאֲנָשִׁים קְרָאָם "אֲנָשִׁים", וְאֵצֶל לוֹט קְרָאָם: "מַלְאָכִים". **בָּעֶרֶב** • וְכִי כָּל־כָּךְ שָׁהוּ הַמַּלְאָכִים מֵחֲבְרוֹן לְסְדוֹם? אֶלָּא מַלְאֲכֵי רַחֲמִים הָיוּ וּמַמְתִּינִים שֶׁמָּא יוּכַל אַבְרָהָם לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סָנֵגוֹרְיָא. **וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם** • יָשַׁב כְּתִיב, אוֹתוֹ הַיּוֹם מִנּוּחוּ שׁוֹפֵט עֲלֵיהֶם (בראשית רבה). **וַיַּרְא־לוֹט וְגוֹ'** • מִבֵּית אַבְרָהָם לָמַד לְחַזֵּר עַל הָאוֹרְחִים.

(ב) **וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא־אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין:**

ב **וַאֲמַר הָבוּ כְּעַן רִבּוֹנַי זוּרוּ כְּעַן לְבֵית עַבְדְּכוֹן וּבִיתוּ וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וּתְקַדְּמוּן וּתְהָכוּן לְאָרְחֲכוֹן וַאֲמָרוּ לָא אֱלָהֵן בְּרְחוֹבָא נְבִית:**

רש"י ◄ **הִנֵּה נָא־אֲדֹנַי** • הִנֵּה נָא אַתֶּם אֲדוֹנִים לִי, אַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי. דָּבָר אַחֵר: הִנֵּה נָא צְרִיכִים אַתֶּם לָתֵת

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

שֶׁלֹּא יִמָּצֵא בָּהֶם מִנְיָן שָׁלֵם בְּלֹא צֵירוּף. **וַיֹּאמֶר** אַבְרָהָם **אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים**, דְּהַיְינוּ מִנְיָן שָׁלֵם לְאַרְבָּעָה כְּרָכִים, וְכֵן לִשְׁלֹשָׁה כְּרָכִים, **וַיֹּאמֶר** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים**, וְלֹא 'בַּעֲבוּר הַשְּׁלֹשִׁים', כְּלוֹמַר, אֶסְלַח וְלֹא אֶעֱשֶׂה לָהֶם שׁוּם דָּבָר, לֹא הַשְׁחָתָה וְלֹא יִסּוּרִין, כֵּיוָן שֶׁהַמִּנְיָן שָׁלֵם, וְגַם הֵם יִהְיוּ רוֹב הַכְּרָכִים. **וַיֹּאמֶר** אַבְרָהָם **אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים**, דְּהַיְינוּ מִנְיָן שָׁלֵם לִשְׁנֵי כְּרָכִים, וְכֵן עֶשְׂרָה לְכָרְךְ אֶחָד, **וַיֹּאמֶר** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים**, וְכֵן **בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה**, פֵּירוּשׁ, לֹא אַשְׁחִיתֵם לְגַמְרֵי, אֶמְנָם אֲדוּנִים בְּיִסּוּרִין, מֵאַחַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה כִּי־אִם הַמִּיעוּט שֶׁל חֲמִשָּׁה כְּרָכִים, אַף עַל פִּי שֶׁהַמִּנְיָן שָׁלֵם לִשְׁנַיִם אוֹ לְאֶחָד. וְהַיְינוּ דְּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י עַל תִּשְׁעָה וְצִירוּף לֹא שָׁאַל אַבְרָהָם כְּשֶׁלֹּא מָצָא עֲשָׂרָה, שֶׁהֲרֵי כְּבָר בִּיקֵּשׁ וְלֹא מָצָא, וְחָקַר מַה יִּהְיֶה הַצִּירוּף מוֹעִיל 'וְלֹא מָצָא' בְּדִבְרֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיְּהֵא הַצִּירוּף מְכַפֵּר כְּמוֹ מִנְיָן שָׁלֵם, וְהַצִּירוּף אֵינוֹ מַצִּיל כִּי־אִם מֵהַשְׁחָתָה וְלֹא מֵהַיִּסּוּרִין. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁעַל פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה לֹא בִּיקֵּשׁ, שֶׁהָיָה סָבוּר שֶׁיִּהְיוּ לוֹט וְאִשְׁתּוֹ וְאַרְבַּע בְּנוֹתָיו וְאַרְבָּעָה חֲתָנָיו שֶׁהֵן עֲשָׂרָה כְּדָאִים לְהַצִּיל הָעִיר בִּזְכוּתָם (ראה ב"ר מט יג; תורה לג

יט (א) **וַיָּבֹאוּ [שְׁנֵי] הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה וגו'.** אָמַר לָהֶם לָמָּה בָּאתֶם, אָמְר[וּ] לוֹ כִּי מְשַׁחֲתִים אֲנַחְנוּ (פסוק יג), כִּי אָמְרוּ בְּלִבָּם אִם נֹאמַר לְלוֹט צֵא מִן הַמָּקוֹם וְלֹא נְגַלֶּה לוֹ הַטַּעַם לֹא יִשְׁמַע אֵלֵינוּ. וּלְפִי שֶׁגִּילוּ מִסְתּוֹרִין שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דָּנָם יִתְבָּרֵךְ וְנִדְרְחוּ מִמְּחִיצָתוֹ מֵאָה שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנִים (תנחומא ישן כא). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכַּוָּנָתָם לְטוֹבָה, כִּי הַמַּלְאָכִים נִדּוֹנִין בְּדָבָר קַל, מִפְּנֵי הַחָכְמָה יְתֵירָה שֶׁבָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁמְּצִינוּ בְּמִטַּטְרוֹן, אַפְּקוּהוּ וּמַחְיוּהוּ שִׁתִּין פּוּלְסֵי דְנוּרָא (חגיגה טו.), מִפְּנֵי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ מַה בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם וכו'. וְהָרַב רַבִּי יְהוּדָה חָסִיד אָמַר, טַעַם לָמָּה מַלְקִין לְמַעְלָה שִׁשִּׁים, וּבֵית דִּין שֶׁל מַטָּה מַלְקִין אַרְבָּעִים חָסֵר אֶחָד. לְפִי שֶׁלְּמַטָּה עוֹנְשִׁין מִבֵּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, מַלְקִין אַרְבָּעִים חָסֵר אֶחָד שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, וּלְמַעְלָה אֵין עוֹנְשִׁין כִּי־אִם מִבֶּן עֶשְׂרִים (שבת פט:), וְלָכֵן מַלְקִין שִׁשִּׁים שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים עֶשְׂרִים: תורה ב

לֵב עַל הָרְשָׁעִים הַלָּלוּ שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בָּכֶם, וְזוֹ הִיא עֵצָה נְכוֹנָה (בראשית רבה). **סוּרוּ נָא** • עַקְּמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְבֵיתִי דֶּרֶךְ עֲקַלְּתוֹן, שֶׁלֹּא יַכִּירוּ שֶׁאַתֶּם נִכְנָסִין שָׁם, לְכָךְ נֶאֱמַר "סוּרוּ" (בראשית רבה). **וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם** • וְכִי דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לָלוּן תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ לִרְחֹץ? וְעוֹד, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם אָמַר לָהֶם תְּחִלָּה "וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם"? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹט: אִם כְּשֶׁיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם וְיִרְאוּ שֶׁכְּבָר רָחֲצוּ רַגְלֵיהֶם, יַעֲלִילוּ עָלַי וְיֹאמְרוּ: 'כְּבָר עָבְרוּ שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה, שֶׁבָּאוּ לְבֵיתְךָ וְלֹא הוֹדַעְתָּנוּ', לְפִיכָךְ אָמַר: מוּטָב שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּאן בַּאֲבַק רַגְלֵיהֶם, שֶׁיִּהְיוּ נִרְאִין כְּמוֹ שֶׁבָּאוּ עַכְשָׁו. לְפִיכָךְ אָמַר: "לִינוּ" תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ "רַחֲצוּ". **וַיֹּאמְרוּ לֹא** • וּלְאַבְרָהָם אָמְרוּ: "כֵּן תַּעֲשֶׂה", מִכָּאן שֶׁמְּסָרְבִין לַקָּטָן וְאֵין מְסָרְבִין לַגָּדוֹל (בראשית רבה). **כִּי בָרְחוֹב נָלִין** • הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֶלָּא', שֶׁאָמְרוּ: 'לֹא נָסוּר אֶל בֵּיתְךָ, אֶלָּא בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר נָלִין'.

(ג) וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ:

ג וְאַתְקֵף בְּהוֹן לַחְדָא וְזָרוּ לְוָתֵהּ וְעָלוּ לְבֵיתֵהּ וַעֲבַד לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וּפַטִּיר אֲפָא לְהוֹן וַאֲכָלוּ:

רש"י ◄ **וַיָּסֻרוּ אֵלָיו** • עִקְּמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְצַד בֵּיתוֹ. **וּמַצּוֹת אָפָה** • פֶּסַח הָיָה.

(ד) טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם מִקָּצֶה:

ד עַד לָא שְׁכִיבוּ וַאֲנָשֵׁי קַרְתָּא אֲנָשֵׁי סְדוֹם אַקִּיפוּ עַל בֵּיתָא מֵעוּלֵימָא וְעַד סָבָא כָּל עַמָּא מִסּוֹפֵהּ:

רש"י ◄ **טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם** • כָּךְ נִדְרַשׁ בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה': "טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ, וְאַנְשֵׁי הָעִיר" הָיוּ בְּפִיהֶם שֶׁל מַלְאָכִים, שֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִים לְלוֹט: מַה טִּיבָם וּמַעֲשֵׂיהֶם? וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: רַבָּם רְשָׁעִים. עוֹדָם מְדַבְּרִים בָּהֶם, "וְאַנְשֵׁי סְדֹם וְגוֹ'". וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: "וְאַנְשֵׁי הָעִיר", אַנְשֵׁי רֶשַׁע, נָסַבּוּ עַל הַבַּיִת. וְעַל שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים, נִקְרָאִים: "אַנְשֵׁי סְדֹם", כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים". **כָּל־הָעָם מִקָּצֶה** • מִקְּצֵה הָעִיר עַד הַקָּצֶה, שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶם מוֹחֶה בְּיָדָם, שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיק אֶחָד אֵין בָּהֶם.

(ה) וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם:

ה וּקְרוֹ לְלוֹט וַאֲמָרוּ לֵהּ אָן גֻּבְרַיָּא דִּי אֲתוֹ לְוָתָךְ לֵילְיָא אַפֵּקְנוּן לְוָתָנָא וְנִדַּע יָתְהוֹן:

רש"י ◄ **וְנֵדְעָה אֹתָם** • בְּמִשְׁכַּב זָכָר, כְּמוֹ: "אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ" (בראשית רבה).

(ו) וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו:

ו וּנְפַק לְוָתְהוֹן לוֹט לְתַרְעָא וְדָשָׁא אֲחַד בַּתְרוֹהִי:

(ז) וַיֹּאמַר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ:

ז וַאֲמַר בְּבָעוּ כְּעַן אַחַי לָא תַּבְאִישׁוּן:

(ח) הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי:

ח הָא כְּעַן לִי תַּרְתֵּין בְּנָן דִּי לָא יְדָעֵנוּן גֻּבַר אַפֵּק כְּעַן יָתְהֶן לְוָתְכוֹן וְעִיבִידוּ לְהֵן כִּדְתַקֵּן בְּעֵינֵיכוֹן לְחוֹד לְגֻבְרַיָּא הָאִלֵּין לָא תַּעְבְּדוּן מִדְּעַם אֲרֵי עַל כֵּן עַלּוּ בִּטְלַל שֵׁרוּתִי:

רש"י ◄ **הָאֵל** • כְּמוֹ הָאֵלֶּה. **כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ** • כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת תַּעֲשׂוּ לִכְבוֹדִי, עַל אֲשֶׁר בָּאוּ בְּצֵל קוֹרָתִי, תַּרְגּוּם: בִּטְלַל שֵׁרוּתִי. תַּרְגּוּם שֶׁל קוֹרָה: שֵׁרוּתָא.

(ט) וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָּלֶת:

ט וַאֲמָרוּ קְרֵב לְהַלָּא וַאֲמָרוּ חַד אֲתָא לְאִתּוֹתָבָא וְהָא דַיָּין דִּינָא כְּעַן נַבְאֵשׁ לָךְ מִדִּילְהוֹן וּתְקִיפוּ בְּגֻבְרָא בְּלוֹט לַחְדָא וּקְרִיבוּ לְמִתְבַּר דָּשָׁא:

רש"י◄ **וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה.** קָרֵב לְהָלְאָה, כְּלוֹמַר: הִתְקָרֵב לַצִּדְדִין וְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְכֵן כָּל "הָלְאָה" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן רִחוּק, כְּמוֹ: (במדבר יז) "זְרֵה הָלְאָה", (שמואל א כ) "הִנֵּה הַחִצִּי מִמְּךָ וָהָלְאָה". "גֶּשׁ־הָלְאָה", הִמָּשֵׁךְ לְהַלָּן, בְּלְשׁוֹן לַעַ"ז טריט"י דנו"ש, וּדְבַר נְזִיפָה הוּא, לוֹמַר: 'אֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁין לְךָ', וְדוֹמֶה לוֹ: (ישעיה סה) "קְרַב אֵלֶיךָ, אַל־תִּגַּשׁ־בִּי", וְכֵן: (ישעיה מט) "גְּשָׁה־לִּי וְאֶשְׁבָּה", הִמָּשֵׁךְ לַצִּדְדִין בַּעֲבוּרִי וְאֶשֵּׁב אֶצְלְךָ. אַתָּה מֵלִיץ עַל הָאוֹרְחִין, אֵיךְ מְלָאֲךָ לִבְּךָ? עַל שֶׁאָמַר לָהֶם עַל הַבָּנוֹת, אָמְרוּ לוֹ: "גֶּשׁ־הָלְאָה", לְשׁוֹן נַחַת, וְעַל שֶׁהָיָה מֵלִיץ עַל הָאוֹרְחִים, אָמְרוּ: "הָאֶחָד בָּא־לָגוּר", אָדָם נָכְרִי יְחִידִי אַתָּה בֵּינֵינוּ, שֶׁבָּאתָ לָגוּר: "וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט", וְנַעֲשֵׂיתָ מוֹכִיחַ אוֹתָנוּ. **הַדָּלֶת.** דֶּלֶת הַסּוֹבֶבֶת לִנְעֹל וְלִפְתֹּחַ.

(י) **וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֵלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגָרוּ:**

י וְאוֹשִׁיטוּ גֻּבְרַיָּא יָת יְדֵיהוֹן וְאַיְתִיאוּ יָת לוֹט לְוָתְהוֹן לְבֵיתָא וְיָת דְּשָׁא אַחֲדוּ:

(יא) **וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח:**

יא וְיָת גֻּבְרַיָּא דִּי בִתְרַע בֵּיתָא מְחוֹ בְּשַׁבְרִירַיָּא מִזְעֵירָא וְעַד רַבָּא וּלְאִיוּ לְאַשְׁכָּחָא תַרְעָא:

רש"י◄ **פֶּתַח.** הוּא הַחֻלָּל שֶׁבּוֹ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין. **בַּסַּנְוֵרִים.** מַכַּת עִוָּרוֹן. **מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל.** (בראשית רבה) הַקְּטַנִּים הִתְחִילוּ בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִנַּעַר וְעַד זָקֵן", לְפִיכָךְ הִתְחִילָה הַפֻּרְעָנוּת מֵהֶם.

(יב) **וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט עֹד מִי־לְךָ פֹּה חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם:**

יב וַאֲמָרוּ גֻּבְרַיָּא לְלוֹט עוֹד מָן לָךְ הָכָא חַתְנָא וּבְנָךְ וּבְנָתָךְ וְכֹל דִּי לָךְ בְּקַרְתָּא אַפֵּיק מִן אַתְרָא:

רש"י◄ **עֹד מִי־לְךָ פֹּה.** פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: מִי לְךָ עוֹד בָּעִיר הַזֹּאת, חוּץ מֵאִשְׁתְּךָ וּבְנוֹתֶיךָ שֶׁבַּבַּיִת?. **חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ.** אִם יֵשׁ לְךָ חָתָן, אוֹ בָּנִים וּבָנוֹת, הוֹצֵא מִן הַמָּקוֹם!. **וּבָנֶיךָ.** בְּנֵי בְּנוֹתֶיךָ הַנְּשׂוּאוֹת. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "עוֹד", מֵאַחַר שֶׁעוֹשִׂין נְבָלָה כָּזֹאת, מִי לְךָ פִּתְחוֹן פֶּה לְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא עֲלֵיהֶם. שֶׁכָּל הַלַּיְלָה הָיָה מֵלִיץ עֲלֵיהֶם טוֹבוֹת, קְרֵי בֵּיהּ: 'מִי לְךָ פֶּה'.

(יג) **כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ:**

יג אֲרֵי מְחַבְּלִין אֲנַחְנָא יָת אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי סְגִיאַת קְבִלְתְּהוֹן קֳדָם יְיָ וְשַׁלְחָנָא יְיָ לְחַבָּלוּתֵהּ:

(יד) **וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר׀ אֶל־חֲתָנָיו׀ לֹקְחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־הָעִיר וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו:**

יד וּנְפַק לוֹט וּמַלִּיל עִם חַתְנוֹהִי נָסְבֵי בְּנָתֵהּ וַאֲמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִן אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי מְחַבֵּל יְיָ יָת קַרְתָּא וַהֲוָה כִּמְחָיִךְ בְּעֵינֵי חַתְנוֹהִי:

רש"י◄ **חֲתָנָיו.** שְׁתֵּי בָּנוֹת נְשׂוּאוֹת הָיוּ לוֹ בָּעִיר. **לֹקְחֵי בְנֹתָיו.** שֶׁאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת אֲרוּסוֹת לָהֶם.

(טו) **וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר:**

טו וּכְמִסַּק צַפְרָא הֲוָא וּדְחִיקוּ מַלְאָכַיָּא בְּלוֹט לְמֵימַר קוּם דְּבַר יָת אִתְּתָךְ וְיָת תַּרְתֵּין בְּנָתָךְ דְּאִשְׁתְּכַחַן מְהֵימְנָא עִמָּךְ דֵּילְמָא תִּלְקֵי בְּחוֹבֵי קַרְתָּא:

רש"י◄ **וַיָּאִיצוּ.** כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וּדְחִיקוּ', מִהֲרוּהוּ. **הַנִּמְצָאֹת.** הַמְּזֻמָּנוֹת לְךָ בַּבַּיִת לְהַצִּילָם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ, וְזֶה יְשׁוּבוֹ שֶׁל מִקְרָא. **תִּסָּפֶה.** תִּהְיֶה כָּלֶה. עַד תֹּם כָּל הַדּוֹר, מְתֻרְגָּם: עַד דְּסַף כָּל דָּרָא.

(טז) **וַיִּתְמַהְמָהּ׀ וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר:**

טז וְאִתְעַכַּב וְאַתְקִיפוּ גֻּבְרַיָּא בִּידֵהּ וּבִידָא דְּאִתְּתֵהּ וּבְיַד תַּרְתֵּין בְּנָתֵהּ כְּרַחֲם (נ"י כַּד חָס) יְיָ עֲלוֹהִי וְאַפְּקוּהִי וְאַשְׁרוּהִי מִבָּרָא לְקַרְתָּא:

רש"י◄ **וַיִּתְמַהְמָהּ•** כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת מָמוֹנוֹ. **וַיַּחֲזִיקוּ•** (ב"ר) אֶחָד מֵהֶם הָיָה שָׁלִיחַ לְהַצִּילוֹ, וַחֲבֵרוֹ לַהֲפֹךְ סְדוֹם, לְכָךְ נֶאֱמַר: "וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט", וְלֹא נֶאֱמַר: 'וַיֹּאמְרוּ'.

(יז) **וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה:**

יז וְהָוָא כַּד אַפִּיקוּ יָתְהוֹן לְבָרָא וַאֲמַר חוּס עַל נַפְשָׁךְ לָא תִסְתְּכִי לַאֲחוֹרָךְ וְלָא תְקוּם בְּכָל מֵישְׁרָא לְטוּרָא אִשְׁתְּזֵב דִּלְמָא תִלְקֵי:

רש"י◄ **הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ•** דַּיֶּךָ לְהַצִּיל נְפָשׁוֹת, אַל תָּחוּס עַל הַמָּמוֹן. **אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ•** אַתָּה הִרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם, וּבִזְכוּת אַבְרָהָם אַתָּה נִצּוֹל, אֵינְךָ כְּדַאי לִרְאוֹת בְּפֶרְעָנוּתָם וְאַתָּה נִצּוֹל. **בְּכָל־הַכִּכָּר•** כִּכַּר הַיַּרְדֵּן. **הָהָרָה הִמָּלֵט•** אֵצֶל אַבְרָהָם בְּרַח, שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בָּהָר, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יב) "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה", וְאַף עַכְשָׁו הָיָה יוֹשֵׁב שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יג) "עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אָהֳלָה בַּתְּחִלָּה", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכָּתוּב: "וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וְגוֹ'", אֹהָלִים הַרְבֵּה הָיוּ לוֹ וְנִמְשְׁכוּ עַד חֶבְרוֹן. **הִמָּלֵט•** לְשׁוֹן הַשְׁמָטָה, וְכֵן כָּל אִמְּלָטָה שֶׁבַּמִּקְרָא, אשמוצי"ר בְּלַעַ"ז, וְכֵן: (ישעיה סו) "וְהִמְלִיטָה זָכָר", שֶׁנִּשְׁמַט הָעֻבָּר מִן הָרֶחֶם. (תהלים קכד) "כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה", (ישעיה מו) "וְלֹא יָכְלוּ מַלֵּט מַשָּׂא", לְהַשְׁמִיט מַשָּׂא הָרְעִי שֶׁבְּנִקְבֵיהֶם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 190)

אַתָּה הִרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם (רש"י יט, יז) וְקָשֶׁה, דַּהֲרֵי כְּתִיב "פֶּן תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן **הָעִיר**". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלּוֹט הִרְשִׁיעַ עִם אַנְשֵׁי סְדוֹם בְּכָךְ שֶׁלֹּא מִחָה בְּיָדָם (וְעַיֵּן רַשִׁ"י לְעֵיל פָּסוּק ד: שֶׁאֵין אֶחָד מוֹחֶה בְּיָדָם, שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיק אֶחָד אֵין בָּהֶם). דְּהַנָּה, מִסְתַּבְּרָא שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת צָרִיךְ לִמְחוֹת. וְגַם פְּשַׁט הַכְּתוּבִים מוֹכִיחַ שֶׁמַּגִּיעַ עַל כָּךְ עֹנֶשׁ חָמוּר, שֶׁלְּכֵן הָצְרַךְ אַבְרָהָם לְבַקֵּשׁ "הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע" (וְלֹא בִּקֵּשׁ רַק שֶׁיִּשָּׂא הַקָּבָּ"ה לְעִיר בִּזְכוּת הַצַּדִּיקִים שֶׁבָּהּ).

(יח) **וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא אֲדֹנָי:**

יח וַאֲמַר לוֹט לְהוֹן בְּבָעוּ כְּעַן רִבּוֹנָי (נ"י יְיָ):

רש"י◄ **אַל־נָא אֲדֹנָי•** (שבועות לה) רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: שֵׁם זֶה קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשִׁי", מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, וְתַרְגּוּמוֹ: 'בְּבָעוּ כְּעַן ה'". **אַל־נָא•** אַל נָא תֹּאמְרוּ אֵלַי לְהִמָּלֵט הָהָרָה. **נָא•** לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה.

(יט) **הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה וָמַתִּי:**

יט הָא כְּעַן אַשְׁכַּח עַבְדָּךְ רַחֲמִין קֳדָמָךְ וְאַסְגֵּיתָא טִיבוּתָךְ דִּי עֲבַדְתָּ עִמִּי לְקַיָּמָא יָת נַפְשִׁי וַאֲנָא לֵית אֲנָא יָכִיל לְאִשְׁתְּזָבָא לְטוּרָא דִּילְמָא תְּעַרְעַנֵּנִי בִּשְׁתָּא וְאֵימוּת:

רש"י◄ **פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה•** כְּשֶׁהָיִיתִי אֵצֶל אַנְשֵׁי סְדוֹם, הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹאֶה מַעֲשַׂי וּמַעֲשֵׂה בְּנֵי הָעִיר, וְהָיִיתִי נִרְאֶה צַדִּיק וּכְדַאי לְהִנָּצֵל, וּכְשֶׁאָבֹא אֵצֶל צַדִּיק, אֲנִי כְּרָשָׁע. וְכֵן אָמְרָה הַצָּרְפַת לְאֵלִיָּהוּ: (מ"א יז) "בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת עֲוֹנִי", עַד שֶׁלֹּא בָּאתָ אֶצְלִי הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹאֶה מַעֲשַׂי וּמַעֲשֵׂה עִמִּי, וַאֲנִי צַדֶּקֶת בֵּינֵיהֶם. וּמִשֶּׁבָּאתָ אֶצְלִי - לְפִי מַעֲשֶׂיךָ, אֲנִי רְשָׁעָה.

(כ) **הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָّלְטָה נָא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי:**

כ הָא כְּעַן קַרְתָּא הָדָא קְרִיבָא לְמֵעֵירוֹק לְתַמָּן וְהִיא זְעֵירָא אִשְׁתְּזֵב כְּעַן תַּמָּן הֲלָא זְעֵירָא הִיא וְתִתְקַיַּם נַפְשִׁי:

רש"י◄ **הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה•** (שבת י) קְרוֹבָה יְשִׁיבָתָהּ, נִתְיַשְּׁבָה מִקָּרוֹב, לְפִיכָךְ לֹא נִתְמַלְּאָה סְאָתָהּ עֲדַיִן, וּמַה הִיא קְרִיבָתָהּ? מִדּוֹר הַפְּלָגָה, שֶׁנִּתְפַּלְּגוּ הָאֲנָשִׁים וְהִתְחִילוּ לְהִתְיַשֵּׁב אִישׁ אִישׁ בִּמְקוֹמוֹ, וְהִיא הָיְתָה בִּשְׁנַת מוֹת פֶּלֶג, וּמִשָּׁם וְעַד כָּאן נ"ב שָׁנָה, שֶׁפֶּלֶג מֵת בִּשְׁנַת מ"ח לְאַבְרָהָם. כֵּיצַד? פֶּלֶג חַי אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת רְעוּ ר"ט שָׁנָה, צֵא מֵהֶם ל"ב כְּשֶׁנּוֹלַד שְׂרוּג וּמִשְּׂרוּג עַד שֶׁנּוֹלַד נָחוֹר ל', חֲרֵי ס"ב, וּמִנָּחוֹר עַד שֶׁנּוֹלַד תֶּרַח כ"ט, חֲרֵי צ"א, וּמִשָּׁם עַד שֶׁנּוֹלַד אַבְרָהָם ע', חֲרֵי קס"א. תֵּן לָהֶם מ"ח חֲרֵי ר"ט, וְאוֹתָהּ שָׁנָה הָיְתָה שְׁנַת הַפְּלָגָה, וּכְשֶׁנֶּחְרְבָה סְדוֹם, הָיָה אַבְרָהָם בֶּן צ"ט שָׁנָה, חֲרֵי מִדּוֹר הַפְּלָגָה עַד כָּאן נ"ב שָׁנָה, וְצוֹעַר אַחֲרָה יְשִׁיבָתָהּ

אַחֲרֵי יְשִׁיבַת סְדוֹם וְחַבְרוֹתֶיהָ שָׁנָה אַחַת. הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: ״אִמְּלָטָה נָּא״, נָא, בְּגִימַטְרִיָּא נ״א. **הֲלֹא מִצְעָר הִוא** • וַהֲלֹא עֲוֹנוֹתֶיהָ מוּעָטִין וְיָכוֹל אַתָּה לְהַנִּיחָהּ. **וּתְחִי נַפְשִׁי** • בָּהּ, זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: הֲלֹא עִיר קְטַנָּה הִיא וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט, אֵין לְךָ לְהַקְפִּיד אִם תְּנִיחֶנָּה וּתְחִי נַפְשִׁי בָּהּ.

◆ יום רביעי ט״ו מרחשון ◆

(כא) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:**

כא וַאֲמַר לֵהּ הָא נְסִיבִית אַפָּךְ אַף לְפִתְגָּמָא הָדֵין בְּדִיל דְּלָא לְמֵהְפַּךְ יָת קַרְתָּא דִּבְעֵיתָא עֲלַהּ:

רש״י◄ **גַּם לַדָּבָר הַזֶּה** • לֹא דַּיְּךָ שֶׁאַתָּה נִצּוֹל, אֶלָּא אַף כָּל הָעִיר אַצִּיל בִּגְלָלְךָ. **הָפְכִּי** • הוֹפֵךְ אֲנִי, כְּמוֹ: ״עַד בּוֹאִי״, ״אַחֲרֵי רֹאִי״, (ירמיה לא) ״מִדֵּי דַּבְּרִי בוֹ״.

(כב) **מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר:**

כב אוֹחִי לְאִשְׁתֵּזַב תַּמָּן אֲרֵי לָא אִכּוּל לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא עַד מֵיתָךְ לְתַמָּן עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְּקַרְתָּא צוֹעַר:

רש״י◄ **כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת** • זֶהוּ עָנְשָׁן שֶׁל מַלְאָכִים, עַל שֶׁאָמְרוּ: ״כִּי מַשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ״, וְתָלוּ הַדָּבָר בְּעַצְמָן, לְפִיכָךְ לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁהֵחֱזִקוּ לוֹמַר שֶׁאֵין הַדָּבָר בִּרְשׁוּתָן. **כִּי לֹא אוּכַל** • לְשׁוֹן יָחִיד, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהָאֶחָד הוֹפֵךְ וְהָאֶחָד מַצִּיל, שֶׁאֵין שְׁנֵי מַלְאָכִים נִשְׁלָחִים לְדָבָר אֶחָד. **עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר** • עַל שֵׁם: ״וְהִיא מִצְעָר״.

(כג) **הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעַרָה:**

כג שִׁמְשָׁא נְפַק עַל אַרְעָא וְלוֹט עַל לְצוֹעַר:

(כד) **וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם:**

כד וַיְיָ אַמְטַר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמוֹרָה גָּפְרִיתָא וְאֶשָׁתָא מִן קֳדָם יְיָ מִן שְׁמַיָּא:

רש״י◄ **וַה׳ הִמְטִיר** • כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַה׳״ הוּא וּבֵית דִּינוֹ. **הִמְטִיר עַל סְדֹם** • בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה״, שָׁעָה שֶׁהַלְּבָנָה עוֹמֶדֶת בָּרָקִיעַ עִם הַחַמָּה, לְפִי שֶׁהָיוּ מֵהֶם עוֹבְדִין לַחַמָּה וּמֵהֶם לַלְּבָנָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אִם אֶפְרַע מֵהֶם בַּיּוֹם, יִהְיוּ עוֹבְדֵי לְבָנָה אוֹמְרִים: ׳אִלּוּ הָיָה בַּלַּיְלָה, כְּשֶׁהַלְּבָנָה מוֹשֶׁלֶת, לֹא הָיֵינוּ חֲרֵבִים׳. וְאִם אֶפְרַע מֵהֶם בַּלַּיְלָה, יִהְיוּ עוֹבְדֵי הַחַמָּה אוֹמְרִים: ׳אִלּוּ הָיָה בַּיּוֹם, כְּשֶׁהַחַמָּה מוֹשֶׁלֶת, לֹא הָיֵינוּ חֲרֵבִים׳, לְכָךְ כְּתִיב: ״וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה״, וְנִפְרַע מֵהֶם בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה וְהַלְּבָנָה מוֹשְׁלִים. **הִמְטִיר וְגוֹ׳ גָּפְרִית וָאֵשׁ** • בַּתְּחִלָּה מָטָר, וְנַעֲשָׂה גָּפְרִית וָאֵשׁ (מכילתא בשלח). **מֵאֵת ה׳** • דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ ״נְשֵׂי לֶמֶךְ״, וְלֹא אָמַר: ׳נָשַׁי׳. וְכֵן אָמַר דָּוִד: (מלכים א א) ״קְחוּ עִמָּכֶם אֶת עַבְדֵי אֲדוֹנֵיכֶם״, וְלֹא אָמַר: ׳מֵעֲבָדַי׳. וְכֵן אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אָמַר: ״בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ״, וְלֹא אָמַר: ׳בִּשְׁמִי׳. אַף כָּאן אָמַר: ״מֵאֵת ה׳״, וְלֹא אָמַר ׳מֵאִתּוֹ׳. **מִן הַשָּׁמָיִם** • וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: (איוב לו) ״כִּי בָם יָדִין עַמִּים וְגוֹ׳״. כְּשֶׁבָּא לְיַסֵּר הַבְּרִיּוֹת, מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לִסְדוֹם, וּכְשֶׁבָּא לְהוֹרִיד הַמָּן מִן הַשָּׁמַיִם: (שמות טז) ״הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם״.

(כה) **וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל וְאֶת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה:**

כה וַהֲפַךְ יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת כָּל מֵישְׁרָא וְיָת כָּל יָתְבֵי קִרְוַיָּא וְצִמְחָא דְּאַרְעָא:

רש״י◄ **וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים וְגוֹ׳** • אַרְבַּעְתָּן יוֹשְׁבוֹת בְּסֶלַע אֶחָד, וַהֲפָכָן מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב כח) ״בַּחַלָּמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ וְגוֹ׳״.

(כו) **וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח:**

כו וְאִסְתְּכִיאַת אִתְּתֵהּ מִבַּתְרוֹהִי וַהֲוַת קָמָא דְּמִלְחָא:

רש"י◄ **וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו•** מֵאַחֲרָיו שֶׁל לוֹט. **וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח•** (ב"ר) בְּמֶלַח חָטְאָה וּבְמֶלַח לָקְתָה. אָמַר לָהּ: 'תְּנִי מְעַט מֶלַח לָאוֹרְחִים הַלָּלוּ', אָמְרָה לוֹ: 'אַף הַמִּנְהָג הָרַע הַזֶּה, אַתָּה בָא לְהַנְהִיג בַּמָּקוֹם הַזֶּה'?.

(כז) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה:

כז וְאַקְדֵּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא לְאַתְרָא דְּשַׁמֵּשׁ תַּמָּן בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ:

(כח) וַיַּשְׁקֵף עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן:

כח וְאִסְתְּכִי עַל אַפֵּי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְעַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא דְּמִישְׁרָא וַחֲזָא וְהָא סְלִיק תְּנָנָא דְּאַרְעָא כְּתְנָנָא דְּאַתּוּנָא:

רש"י◄ **קִיטֹר•** תִּמּוּר שֶׁל עָשָׁן, שור"א בְּלַעַ"ז. **הַכִּבְשָׁן•** חֲפִירָה שֶׁשּׁוֹרְפִין בָּהּ אֶת הָאֲבָנִים לְסִיד, וְכֵן כָּל 'כִּבְשָׁן' שֶׁבַּתּוֹרָה.

(כט) וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט:

כט וַהֲוָה בְּחַבָּלוּת (נ"י כַּד חֲבַל) יְיָ יָת קִרְוֵי מֵישְׁרָא וּדְכִיר יְיָ יָת אַבְרָהָם וְשַׁלַּח יָת לוֹט מִגּוֹ הֲפֶכְתָּא כַּד הֲפַךְ יָת קִרְוַיָּא דִּי הֲוָה יָתֵב בְּהֵן לוֹט:

רש"י◄ **וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם•** (ב"ר) מַהוּ זְכִירָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם עַל לוֹט? נִזְכַּר שֶׁהָיָה לוֹט יוֹדֵעַ שֶׁשָּׂרָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְשָׁמַע שֶׁאָמַר אַבְרָהָם בְּמִצְרַיִם עַל שָׂרָה: "אֲחֹתִי הִיא", וְלֹא גִּלָּה הַדָּבָר, שֶׁהָיָה חָס עָלָיו. לְפִיכָךְ, חָס הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָלָיו.

(ל) וַיַּעַל לוֹט מִצֹּעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו:

ל וּסְלֵק לוֹט מִצּוֹעַר וִיתֵב בְּטוּרָא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵהּ עִמֵּהּ אֲרֵי דָּחִיל לְמִתַּב בְּצוֹעַר וִיתֵב בִּמְעַרְתָּא הוּא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵהּ:

רש"י◄ **כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר•** לְפִי שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָה לִסְדוֹם.

(לא) וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ:

לא וַאֲמֶרֶת רַבְּתָא לְזְעֵרְתָּא אֲבוּנָא סִיב וּגְבַר לֵית בְּאַרְעָא לְמֵיעַל עֲלָנָא כְּאוֹרַח כָּל אַרְעָא:

רש"י◄ **אָבִינוּ זָקֵן•** וְאִם לֹא עַכְשָׁו, אֵימָתַי? שֶׁמָּא יָמוּת, אוֹ יִפְסֹק מִלְּהוֹלִיד. **וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ•** סְבוּרוֹת הָיוּ שֶׁכָּל הָעוֹלָם נֶחֱרַב כְּמוֹ בְּדוֹר הַמַּבּוּל (בראשית רבה).

(לב) לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:

לב אִיתָא נַשְׁקֵי יָת אֲבוּנָא חַמְרָא וְנִשְׁכּוּב עִמֵּהּ וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא בְּנִין:

(לג) וַתַּשְׁקֶיָן אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ:

לג וְאַשְׁקִיאָה יָת אֲבוּהֶן חַמְרָא בְּלֵילְיָא הוּא וְעַלַת רַבְּתָא וּשְׁכִיבָא עִם אֲבוּהָא וְלָא יְדַע בְּמִשְׁכְּבָהּ וּבְקִימָהּ:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(לא) **וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא.** פֵּירֵשׁ רַבִּי אַבְרָהָם אִבֶּן עֶזְרָא ז"ל **אִישׁ אֵין בָּאָרֶץ** רָאוּי **לָבוֹא עָלֵינוּ**, כִּי הָיוּ מַחֲזִיקוֹת עַצְמָן בְּמִיוּחָסוֹת: תורה לב

רש"י ◄ **וַתַּשְׁקֵין וְגוֹ'** • יַיִן נִזְדַּמֵּן לָהֶן בַּמְּעָרָה, לְהוֹצִיא מֵהֶן שְׁתֵּי אִמּוֹת. **וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ** • וּבַצְּעִירָה כְּתִיב: "וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ". צְעִירָה, לְפִי שֶׁלֹּא פָּתְחָה בִּזְנוּת, אֶלָּא אֲחוֹתָהּ לִמְדָתָהּ, חָסַךְ עָלֶיהָ הַכָּתוּב וְלֹא פֵּרַשׁ גְּנוּתָהּ. אֲבָל בְּכִירָה, שֶׁפָּתְחָה בִּזְנוּת, פֵּרְסְמָהּ הַכָּתוּב בִּמְפֹרָשׁ. **וּבְקוּמָהּ** • שֶׁל בְּכִירָה נָקוּד, (הֲרֵי כְּאִלּוּ נִכְתַּב וּבְקִימָהּ) לוֹמַר שֶׁבְּקוּמָהּ יָדַע, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא נִשְׁמַר לֵיל שֵׁנִי מִלְּשְׁתּוֹת. (אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל מִי שֶׁהוּא לָהוּט אַחַר בֵּלְמוּס שֶׁל עֲרָיוֹת, לְסוֹף מַאֲכִילִים אוֹתוֹ מִבְּשָׂרוֹ).

(לד) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:

לד וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וַאֲמֶרֶת רַבְּתָא לְזְעֻרְתָּא הָא שְׁכִיבִית רַמְשָׁא עִם אַבָּא נַשְׁקִנֵּהּ חַמְרָא אַף בְּלֵילְיָא וְעוּלִי שְׁכִיבִי עִמֵּהּ וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא בְּנִין:

(לה) וַתַּשְׁקֶיָן גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יָיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקֻמָהּ:

לה וְאַשְׁקִיאָה אַף בְּלֵילְיָא הַהוּא יָת אֲבוּהֵן חַמְרָא וְקָמַת זְעֻרְתָּא וּשְׁכִיבַת עִמֵּהּ וְלָא יְדַע בְּמִשְׁכְּבָהּ וּבְקִימָהּ:

(לו) וַתַּהֲרֶיָן שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן:

לו וְעַדְיַאן תַּרְתֵּין בְּנַת לוֹט מֵאֲבוּהֵן:

רש"י ◄ **וַתַּהֲרֶיָן וְגוֹ'** • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה, אֵלּוּ שָׁלְטוּ בְּעַצְמָן וְהוֹצִיאוּ עֶרְוָתָן (סְפָרִים אֲחֵרִים: עֵדוּתָן) לַחוּץ, וְנִתְעַבְּרוּ מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה.

(לז) וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם:

לז וִילִידַת רַבְּתָא בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ מוֹאָב הוּא אֲבוּהוֹן דְּמוֹאָבָא עַד יוֹמָא דֵין:

רש"י ◄ **מוֹאָב** • זוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה צְנוּעָה פֵּרְסְמָה שֶׁמֵּאָבִיהָ הוּא, אֲבָל צְעִירָה קְרָאתוּ בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה, וְקִבְּלָה שָׂכָר בִּימֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בִּבְנֵי עַמּוֹן: (דברים ב) "וְאַל תִּתְגָּר בָּם" כְּלָל, וּבְמוֹאָב לֹא הִזְהִיר אֶלָּא שֶׁלֹּא יִלָּחֵם בָּם, אֲבָל לְצַעֲרָן הִתִּיר לוֹ.

(לח) וְהַצְּעִירָה גַּם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם:

לח וּזְעֻרְתָּא אַף הִיא יְלִידַת בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר עַמִּי הוּא אֲבוּהוֹן דִּבְנֵי עַמּוֹן עַד יוֹמָא דֵין:

כ (א) וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר:

א וּנְטַל מִתַּמָּן אַבְרָהָם לְאַרְעָא דָרוֹמָא וִיתֵב בֵּין רְקָם וּבֵין חַגְרָא וְאִתּוֹתַב בִּגְרָר:

רש"י ◄ **וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם** • כְּשֶׁרָאָה שֶׁחָרְבוּ הַכְּרַכִּים וּפָסְקוּ הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים, נָסַע לוֹ מִשָּׁם. דָּבָר אַחֵר: לְהִתְרַחֵק מִלּוֹט, שֶׁיָּצָא עָלָיו שֵׁם רַע שֶׁבָּא עַל בְּנוֹתָיו (ב"ר).

(ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה:

ב וַאֲמַר אַבְרָהָם עַל שָׂרָה אִתְּתֵהּ אֲחָתִי הִיא וּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּגְרָר וּדְבַר יָת שָׂרָה:

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם** • כָּאן לֹא נָטַל רְשׁוּת, אֶלָּא עַל־כָּרְחָהּ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתָהּ, לְפִי שֶׁכְּבָר לֻקְּחָה לְבֵית פַּרְעֹה עַל־יְדֵי־כֵן. **אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ** • עַל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, וְכַיּוֹצֵא בוֹ: (שמואל א ד) "אֶל הִלָּקַח אֲרוֹן וְגוֹ'", "וְאֶל מוֹת חָמִיהָ", שְׁנֵיהֶם בִּלְשׁוֹן "עַל".

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(לו) **וַתַּהֲרֶיָן.** פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין מִתְעַבֶּרֶת אִשָּׁה מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה, אֵלּוּ שָׁלְטוּ בְּעַצְמָן וְהוֹצִיאוּ עֶרְוָתָן. 'עֵדוּתָן' גִּרְסִינַן, בְּרֵאשִׁית רַבָּה (נא ט). פֵּירוּשׁ, בְּתוּלֵיהֶן, וּרְאָיָה מִבְּרֵאשִׁית רַבָּה. וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי (דברים כב יז), עֵדוּת בִּתִּי. וְלָא גְּרִסִינַן בְּרֵי"שׁ כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים הָעוֹלָם: תורה לז

(ג) וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל׃

ג וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת אֲבִימֶלֶךְ בְּחֶלְמָא דְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵהּ הָא אַתְּ מִית עַל עֵיסַק אִתְּתָא דִּדְבַרְתָּא וְהִיא אִתַּת גְּבַר׃

(ד) וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג׃

רש"י◄ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ • הַמַּלְאָךְ מְנָעוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא נְתַתִּיךְ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ". הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג • אַף אִם הוּא צַדִּיק תַּהַרְגֶנּוּ? שֶׁמָּא כָּךְ דַּרְכְּךָ לְאַבֵּד הָאֻמּוֹת חִנָּם? כָּךְ עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפַּלְגָה. אַף אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהֲרַגְתָּם עַל לֹא דָּבָר, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לְהָרְגֵנִי.

(ה) הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי אֲחֹתִי הִוא וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתֻם־לְבָבִי וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת׃

ה הֲלָא הוּא אֲמַר לִי אֲחָתִי הִיא וְהִיא אַף הִיא אֲמָרַת אָחִי הוּא בְּקַשִּׁיטוּת לִבִּי וּבְזַכָּאוּת יְדַי עֲבָדִית דָּא׃

רש"י◄ גַּם־הִוא • לְרַבּוֹת עֲבָדִים וְגַמָּלִים וְחַמָּרִים שֶׁלָּהּ, אֶת כֻּלָּם שָׁאַלְתִּי וְאָמְרוּ לִי: 'אָחִיהָ הוּא'. בְּתֻם־לְבָבִי • שֶׁלֹּא דִּמִּיתִי לַחֲטֹא. וּבְנִקְיֹן כַּפַּי • נָקִי אֲנִי מִן הַחֵטְא, שֶׁלֹּא נָגַעְתִּי בָּהּ.

(ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתֻם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת וָאֶחְשָׂךְ גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ׃

ו וַאֲמַר לֵהּ מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ בְּחֶלְמָא אַף קֳדָמַי גְּלֵי אֲרֵי בְּקַשִּׁיטוּת לִבָּךְ עָבַדְתָּ דָּא וּמְנָעִית אַף אֲנָא יָתָךְ מִלְּמֶחֱטֵי קֳדָמַי עַל כֵּן לָא שְׁבָקִתָּךְ לְמִקְרַב לְוָתֵהּ׃

רש"י◄ יָדַעְתִּי כִּי בְתֻם־לְבָבְךָ וְגוֹ' • אֱמֶת שֶׁלֹּא דִּמִּיתָ מִתְּחִלָּה לַחֲטֹא, אֲבָל נְקִיּוֹן כַּפַּיִם אֵין כָּאן (הַדָּא אֲמָרָה: מִשְׁמוּשׁ יָדַיִם יֵשׁ כָּאן). לֹא־נְתַתִּיךָ • לֹא מִמְּךָ הָיָה שֶׁלֹּא נָגַעְתָּ בָּהּ, אֶלָּא חָשַׂכְתִּי אֲנִי אוֹתְךָ מֵחֲטֹא, שֶׁלֹּא נָתַתִּי לְךָ כֹּחַ, וְכֵן: (לקמן לא) "וְלֹא נְתָנוֹ אֱלֹהִים", וְכֵן: (שופטים טו) "וְלֹא נְתָנוֹ אָבִיהָ לָבוֹא".

(ז) וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃

ז וּכְעַן אֲתִיב אִתַּת גַּבְרָא אֲרֵי נְבִיָּא הוּא וִיצַלֵּי עֲלָךְ וּתְחֵי וְאִם לֵיתָךְ מְתִיב דַּע אֲרֵי מֵימַת תְּמוּת אַתְּ וְכָל דִּי לָךְ׃

רש"י◄ הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ • וְאַל תְּהֵא סָבוּר שֶׁמָּא תִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו וְלֹא יְקַבְּלֶנָּה, אוֹ יִשְׂנָאֶךָ וְלֹא יִתְפַּלֵּל עָלֶיךָ. (אָמַר לוֹ אֲבִימֶלֶךְ: 'מִי מְפָרְסְמוֹ שֶׁלֹּא נָגַעְתִּי בָּהּ'? אָמַר לוֹ) כִּי־נָבִיא הוּא • וְיוֹדֵעַ שֶׁלֹּא נָגַעְתָּ בָּהּ, לְפִיכָךְ: "וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ" (ב"ק צב).

(ח) וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד׃

ח וְאַקְדִּים אֲבִימֶלֶךְ בְּצַפְרָא וּקְרָא לְכָל עַבְדּוֹהִי וּמַלִּיל יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין קֳדָמֵיהוֹן וּדְחִילוּ גּוּבְרַיָּא לַחֲדָא׃

(ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לְךָ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי׃

ט וּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לֵהּ מָה עָבַדְתָּ לָנָא וּמָה חָבִית (נ"י חָטֵית) לָךְ אֲרֵי אַיְתֵיתָא עֲלַי וְעַל מַלְכוּתִי חוֹבָא רַבָּא עוֹבָדִין דִּי לָא כְשִׁרִין לְאִתְעֲבָדָא עֲבַדְתָּ עִמִּי׃

רש"י◄ מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ• מַכָּה אֲשֶׁר לֹא הֵרְגֻלָה לָבֹא עַל בְּרִיָּה, בָּאָה לָנוּ עַל־יָדְךָ: עֲצִירַת כָּל נְקָבִים שֶׁל זֶרַע וְשֶׁל קְטַנִּים, וּרְעִי, וְאָזְנַיִם וְחֹטֶם.

(י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה:

י וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה חֲזֵיתָ אֲרֵי עֲבַדְתָּ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין:

(יא) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי:

יא וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲרֵי אֲמָרִית לְחוֹד לֵית דַּחַלְתָּא דַיְיָ בְּאַתְרָא הָדֵין וְיִקְטְלֻנַנִי עַל עֵיסַק אִתְּתִי:

רש"י◄ רַק אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים• אַכְסְנַאי שֶׁבָּא לָעִיר, עַל עִסְקֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ, אוֹ עַל עִסְקֵי אִשְׁתּוֹ שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: (ב"ק שם) 'אִשְׁתְּךָ הִיא, אוֹ אֲחוֹתְךָ הִיא'?.

(יב) וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה:

יב וּבְרַם בְּקוּשְׁטָא אֲחָתִי בַּת אַבָּא הִיא בְּרַם לָא בַת אִמִּי וַהֲוַת לִי לְאִנְתּוּ:

רש"י◄ אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא• וּבַת אָב מֻתֶּרֶת לְבֶן נֹחַ, שֶׁאֵין אָבוֹת לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וּכְדֵי לְאַמֵּת דְּבָרָיו הֵשִׁיבוֹ כֵּן, וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלֹא בַּת אָחִיו הָיְתָה? בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵן כְּבָנִים, וַהֲרֵי הִיא בִּתּוֹ שֶׁל תֶּרַח, וְכֵן הוּא אוֹמֵר לְלוֹט: "כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ". אַךְ לֹא בַת־אִמִּי• הָרָן מֵאֵם אַחֶרֶת הָיָה.

(יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא:

יג וַהֲוָה כַּד טָעוּ עַמְמַיָּא בָּתַר עוֹבְדֵי יְדֵיהוֹן יָתִי קָרִיב יְיָ לְדַחַלְתֵּהּ מִבֵּית אַבָּא וַאֲמָרִית לַהּ דֵּין (נ"י דָּא) טֵיבוּתִיךְ דִּי תַעְבְּדִי עִמִּי לְכָל אַתְרָא דִּי נְהַךְ לְתַמָּן אֱמָרִי עֲלַי אָחִי הוּא:

רש"י◄ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי וְגוֹ'• אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם מַה שֶׁתִּרְגֵּם, וְיֵשׁ לַיָּשֵׁב עוֹד דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו: כְּשֶׁהוֹצִיאַנִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִבֵּית אָבִי לִהְיוֹת מְשׁוֹטֵט וְנָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְיָדַעְתִּי שֶׁאֶעֱבֹר בִּמְקוֹם רְשָׁעִים: "וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ". כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ• לְשׁוֹן רַבִּים, וְאַל תִּתְמַהּ, כִּי בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת לְשׁוֹן אֱלָהוּת וּלְשׁוֹן מָרוּת קָרוּי לְשׁוֹן רַבִּים: "אֲשֶׁר הָלְכוּ אֱלֹהִים", "אֱלֹהִים חַיִּים", "אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים". וְכָל לְשׁוֹן 'אֱלֹהִים' לְשׁוֹן רַבִּים, וְכֵן: "וַיַּקַּח אֲדוֹנִי יוֹסֵף", "וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים", "אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ", וְכֵן: "בְּעָלָיו יוּמָת", "וְהוּעַד בִּבְעָלָיו". וְאִם תֹּאמַר: מַהוּ לְשׁוֹן הִתְעוּ? כָּל הַגּוֹלֶה מִמְּקוֹמוֹ וְאֵינוֹ מְיֻשָּׁב, קָרוּי תּוֹעֶה, כְּמוֹ: (לקמן כא) "וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע", (תהלים קיט) "תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד", (איוב לח) "יִתְעוּ לִבְלִי־אֹכֶל", יֵצְאוּ וְיִתְעוּ לְבַקֵּשׁ אָכְלָם. אִמְרִי־לִי• עָלַי, וְכֵן: (לקמן כו) "וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ", עַל אִשְׁתּוֹ. וְכֵן: (שמות יד) "וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", כְּמוֹ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שופטים ט) "פֶּן יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הֲרָגָתְהוּ".

(יד) וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ:

יד וּדְבַר אֲבִימֶלֶךְ צָאן וְתוֹרִין וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וִיהַב לְאַבְרָהָם וַאֲתִיב לֵהּ יָת שָׂרָה אִתְּתֵהּ:

רש"י◄ וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם• כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּיֵּס וְיִתְפַּלֵּל עָלָיו.

(טו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב:

טו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ הָא אַרְעִי קֳדָמָךְ בִּדְתַקִּין בְּעֵינָיךְ תֵּיב:

רש"י◄ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ• אֲבָל פַּרְעֹה אָמַר לוֹ: "הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ", לְפִי שֶׁנִּתְיָרֵא, שֶׁהַמִּצְרִיִּים שְׁטוּפֵי זִמָּה.

(טז) וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת:

טז וּלְשָׂרָה אֲמַר הָא יְהָבִית אֶלֶף סַלְעִין דִּכְסַף לְאָחִיךְ הָא הוּא לִיךְ כְּסוּת דִּיקָר (עַיְנִין) חֻלַּף דִּשְׁלָחִית דְּבַרְתִּיךְ וַחֲזִית יָתִיךְ וְיָת כָּל דְּעִמָּךְ חֻלָּא (עַל) כָּל מַה דַּאֲמָרַת וְאִתּוֹכָחַת:

רש"י◄ **וּלְשָׂרָה אָמַר•** אֲבִימֶלֶךְ לִכְבוֹדָהּ, כְּדֵי לְפַיְּסָהּ: 'הִנֵּה עָשִׂיתִי לָךְ כָּבוֹד זֶה, נָתַתִּי מָמוֹן לְאָחִיךָ, שֶׁאָמַרְתָּ עָלָיו: "אָחִי הוּא", הִנֵּה הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד הַזֶּה לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם'. **לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ•** יְכַסּוּ עֵינֵיהֶם שֶׁלֹּא יִקְלוּךָ, שֶׁאִלּוּ הֲשִׁיבוֹתִיךָ רֵיקָנִית, יֵשׁ לָהֶם לוֹמַר: 'לְאַחַר שֶׁנִּתְעַלֵּל בָּהּ הֶחֱזִירָהּ'. עַכְשָׁו, שֶׁהָצַרְתִּי לְבַזְּבֵז מָמוֹן וּלְפַיְּסָךְ, יִהְיוּ יוֹדְעִים שֶׁעַל־כָּרְחִי הֲשִׁיבוֹתִיךָ וְעַל־יְדֵי נֵס. **וְאֵת כֹּל•** וְעִם כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם. **וְנֹכָחַת•** יְהֵא לָךְ פִּתְחוֹן פֶּה לְהִתְוַכֵּחַ וּלְהַרְאוֹת דְּבָרִים נִפְרָים הַלָּלוּ, וּלְשׁוֹן 'תּוֹכָחָה' בְּכָל מָקוֹם - בֵּרוּר דְּבָרִים, וּבְלַעַ"ז אשפרובי"ר, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּפָנִים אֲחֵרִים, וּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא כָּךְ הוּא נוֹפֵל עַל הַתַּרְגּוּם: 'הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת שֶׁל כָּבוֹד עַל הָעֵינַיִם שֶׁלִּי שֶׁשָּׁלְטוּ בָּךְ, וּבְכָל אֲשֶׁר אִתָּךְ', וְעַל כֵּן תַּרְגּוּמוֹ: 'וַחֲזִית יָתִיךְ וְיַת כָּל דְּעִמָּךְ', וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, אֲבָל יָשׁוּב לְשׁוֹן הַמִּקְרָא פְּרַשְׁתִּי.

(יז) וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ:

יז וְצַלִּי אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ וְאַסִּי יְיָ יָת אֲבִימֶלֶךְ וְיָת אִתְּתֵהּ וַאֲמָהָתֵהּ וְאִתְּרָוָחוּ:

רש"י◄ **וַיֵּלֵדוּ•** כְּתַרְגּוּמוֹ 'וְאִתְּרָוָחוּ', נִפְתְּחוּ נִקְבֵיהֶם וְהוֹצִיאוּ, וְהִיא לֵדָה שֶׁלָּהֶם.

(יח) כִּי־עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם:

יח אֲרֵי מִיחַד אֲחַד יְיָ בְּאַפֵּי כָּל פֶּתַח וַלְדָא לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל עֵיסַק שָׂרָה אִתַּת אַבְרָהָם:

רש"י◄ **בְּעַד כָּל־רֶחֶם•** כְּנֶגֶד כָּל פֶּתַח. **עַל־דְּבַר שָׂרָה•** עַל־פִּי דִּבּוּרָהּ שֶׁל שָׂרָה.

כא (א) וַיְהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר:

א וַיְיָ דְּכִיר יָת שָׂרָה כְּמָא די אֲמַר וַעֲבַד יְיָ לְשָׂרָה כְּמָא די מַלִּיל:

רש"י◄ **וַה' פָּקַד אֶת־שָׂרָה וְגוֹ'•** (ב"ק צב) סָמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲבֵרוֹ וְהוּא צָרִיךְ לְאוֹתוֹ דָּבָר, הוּא נַעֲנָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל וְגוֹ'" וּסְמִיךְ לֵיהּ: "וַה' פָּקַד אֶת־שָׂרָה", שֶׁפָּקְדָהּ כְּבָר קֹדֶם שֶׁרִפֵּא אֶת אֲבִימֶלֶךְ. **פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר•** בְּהֵרָיוֹן. **כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר•** בְּלִדָּה. וְהֵיכָן הִיא אֲמִירָה וְהֵיכָן הוּא דִּבּוּר? אֲמִירָה: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ וְגוֹ'". דִּבּוּר: "הָיָה דְּבַר ה' אֶל־אַבְרָם" בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, וְשָׁם נֶאֱמַר: "לֹא יִירָשְׁךָ זֶה וְגוֹ'", וְהֵבִיא הַיּוֹרֵשׁ מִשָּׂרָה. **וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר•** לְאַבְרָהָם.

(ב) וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים:

ב וְעַדְיָאת וִילִידַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם בַּר לְסִיבְתּוֹהִי לִזְמַן די מַלִּיל יָתֵהּ יְיָ:

רש"י◄ **לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ•** רַבִּי יוּדָן וְרַבִּי חָמָא. רַבִּי יוּדָן אוֹמֵר: מְלַמֵּד שֶׁנּוֹלַד לְט' חֳדָשִׁים, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

כ (טז) **הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךָ. אֶלֶף** לְשׁוֹן לִימּוּד, כְּמוֹ וַאֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה (איוב לג לג). **כֶּסֶף** לְשׁוֹן חִימּוּד, כִּי נִכְסֹף נִכְסַפְתָּ (להלן לא ל). וְהַפֵּירוּשׁ, הִנֵּה נָתַתִּי וְלִמַּדְתִּיךָ עֵצָה טוֹבָה וַחֲמוּדָה עַל אוֹדוֹת אָחִיךָ. **לְאָחִיךָ** עַל אָחִיךָ, עַל אוֹדוֹת אוֹתוֹ שֶׁאָמַרְתָּ עָלָיו אָחִי הוּא (הנה). וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים **אֶלֶף** כְּמוֹ שִׁגֵּר אֶלָּפֶיךָ (דברים ז יג), **כֶּסֶף** לְשׁוֹן חִימּוּד, כִּדְפֵירַשׁ רַשׁ"י. **הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם,** אוֹתוֹ שֵׁם דְּ'אָח' שֶׁאַתָּ קוֹרְאָה לוֹ, לְשׁוֹן כִּיבּוּד וְצָנוּעַ הוּא, שֶׁלֹּא לוֹמַר בַּעֲלִי הוּא, (ולמה) [וּלְמִי] תֹּאמַר כֵּן, **לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ,** כְּלוֹמַר, לָאֲנָשִׁים הָרְגִילִים אֶצְלְךָ, שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁבַּעֲלֶיךָ הוּא. **וְאֵת כֹּל וְנוֹכָחַת,** אֲבָל לְכָל הָעוֹלָם שֶׁאֵין מַכִּירִין בַּדָּבָר, תִּוָּכְרִי וְתִוָּכִיחִ[י] שֶׁלֹּא תֹּאמְרִי אָחִי הוּא, שֶׁלֹּא תָּבֹא לִידֵי תַּקָּלָה: תורה יז

׳מִבֵּיתוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ הוּא׳, רַבִּי חָמָא אוֹמֵר: לְז׳ חֲדָשִׁים. **לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ** • דְּמַלִּיל יָתֵיהּ, אֶת הַמּוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֵּר וְקָבַע, כְּשֶׁאָמַר לוֹ: "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ", שָׁרַט לוֹ שְׁרִיטָה בַּכֹּתֶל וְאָמַר לוֹ: כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לִשְׁרִיטָה זוֹ בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת, תֵּלֵד: (**לִזְקֻנָיו** • שֶׁהָיָה זִיו אִיקוּנִין שֶׁלּוֹ דּוֹמֶה לוֹ).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לא עמ׳ 42)

כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לִשְׁרִיטָה זוֹ בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת (רש"י כא, ב) לְרַשִּׁ"י הָקְשָׁה: לְאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר "וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה **כַּאֲשֶׁר אָמָר** וַיַּעַשׂ ה׳ לְשָׂרָה **כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר**", פְּשִׁיטָא שֶׁלִּדַּת יִצְחָק הָיְתָה בְּדִיּוּק "לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֵּר אוֹתוֹ אֱלֹקִים", וּלְשֵׁם מַה מְפָרֵט זֹאת הַכָּתוּב. לָכֵן מְפָרֵשׁ, שֶׁיִּתּוּר זֶה מִלַּמְּדֵנוּ שֶׁהַדָּבָר הָיָה **נִכָּר לַכֹּל**.

(ג) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֵׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק׃

ג וּקְרָא אַבְרָהָם יָת שׁוּם בְּרֵהּ דְּאִתְיְלִיד לֵהּ דִּילִידַת לֵהּ שָׂרָה יִצְחָק׃

(ד) וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים׃

ד וּגְזַר אַבְרָהָם יָת יִצְחָק בְּרֵהּ בַּר תְּמַנְיָא יוֹמִין כְּמָא דִי פַקִּיד יָתֵהּ יְיָ׃

◆ יום חמישי ט"ז מרחשון ◆

(ה) וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לּוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ׃

ה וְאַבְרָהָם בַּר מְאָה שְׁנִין כַּד אִתְיְלִיד לֵהּ יָת יִצְחָק בְּרֵהּ׃

(ו) וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי׃

ו וַאֲמֶרֶת שָׂרָה חֶדְוָא עֲבַד לִי יְיָ כָּל דִּשְׁמַע יֶחְדֵּי לִי׃

רש"י◄ **יִצְחַק־לִי** • יִשְׂמַח עָלַי. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הַרְבֵּה עֲקָרוֹת נִפְקְדוּ עִמָּהּ, הַרְבֵּה חוֹלִים נִתְרַפְּאוּ בּוֹ בַּיּוֹם, הַרְבֵּה תְּפִלּוֹת נַעֲנוּ עִמָּהּ וְרֹב שְׂחֹק הָיָה בָּעוֹלָם.

(ז) וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃

ז וַאֲמֶרֶת מָאן מְהֵימָן דַּאֲמַר לְאַבְרָהָם וְקַיִּים דִּתּוֹנִיק בְּנִין שָׂרָה אֲרֵי יְלִידִית בַּר לְסִיבְתּוֹהִי׃

רש"י◄ **מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם** • לְשׁוֹן שֶׁבַח וַחֲשִׁיבוּת, כְּמוֹ: (ישעיה מא) "מִי פָּעַל וְעָשָׂה", (שם מ) "מִי בָרָא אֵלֶּה", רְאוּ מַה הוּא וּמִי הוּא (וְכַמָּה הוּא גָּדוֹל), שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַבְטִיחַ וְעוֹשֶׂה. **מִלֵּל** • שִׁנָּה הַכָּתוּב וְלֹא אָמַר ׳דִּבֵּר׳, גִּימַטְרִיָּא שֶׁלּוֹ ק׳, כְּלוֹמַר: לְסוֹף מֵאָה לְאַבְרָהָם. **הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה** • וּמַהוּ ׳בָּנִים׳ לְשׁוֹן רַבִּים? בְּיוֹם הַמִּשְׁתֶּה הֵבִיאוּ הַשָּׂרוֹת אֶת בְּנֵיהֶן עִמָּהֶן וְהֵנִיקָה אוֹתָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת: ׳לֹא יָלְדָה שָׂרָה, אֶלָּא אֲסוּפֵי הֵבִיאָה מִן הַשּׁוּק׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ׳ 82)

שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת, לֹא יָלְדָה שָׂרָה, אֶלָּא אֲסוּפֵי הֵבִיאָה מִן הַשּׁוּק (רש"י כא, ז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי עֲדַיִן אֵין כָּאן הוֹכָחָה שֶׁזֶּה בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְאִם כֵּן הָיוּ יְכוֹלוֹת לוֹמַר שֶׁנִּתְעַבְּרָה מֵאֲבִימֶלֶךְ (כְּפִי שֶׁאָמְרוּ לֵיצָנֵי הַדּוֹר - רַשִּׁ"י רֵישׁ פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת), שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם הָיָה בֶּן מֵאָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשָּׂרוֹת לֹא הִתְפַּלְּאוּ עַל כָּךְ שֶׁאַבְרָהָם הוֹלִיד בְּגִיל זֶה, שֶׁהֲרֵי יָדְעוּ שֶׁהוֹלִיד אֶת

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

כא (ב) **וַתַּהַר וַתֵּלֶד.** מָה עִיבּוּרָהּ בְּלֹא צַעַר, אַף לִידָתָהּ בְּלֹא צַעַר (תנחומא ישן לז): תורה ג

(ד) **בֶּן שְׁמֹנַת יָמִים.** וְעַכְשָׁיו נוֹהֲגִין הָעוֹלָם כְּשֶׁמְּבִיאִין קָטָן לָמוּל לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹמְרִים ׳בָּרוּךְ הַבָּא׳, לְפִי שֶׁ׳הַבָּא׳ עוֹלֶה שְׁמוֹנֶה בְּגִימַטְרִיָּא, וְהַיְינוּ, בָּרוּךְ הַנִּמּוֹל לְשֶׁמּוֹנָה: תורה ה

(ז) **וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל. וַתֹּאמֶר** לְשׁוֹן שֶׁבַח, וְדוֹמֶה לוֹ אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב (ישעיה ג י), פֵּירוּשׁ, שֶׁבְּחוּ לַצַּדִּיק, הָכִי נַמִי שִׁבְּחָה שָׂרָה לְאוֹתוֹ שֶׁ**מִּלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה,** דְּהַיְינוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. דָּבָר אַחֵר, **מִי מִלֵּל,** מִי יֹאמַר לְאַבְרָהָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לַחְלוּחִית, וְהוּא כְּמוֹ (דברים כג כו) מְלִילֹת (תנחומא ישן לז): תורה ח

יִשְׁמָעֵאל בְּגִיל שְׁמוֹנִים וְשֵׁשׁ. וְרַק לִיצָנֵי הַדּוֹר, שֶׁלֹּא חִפְּשׂוּ אֶת הָאֱמֶת, וְלָצוֹן בְּעַלְמָא חָמְדוּ לָהֶם, אָמְרוּ "מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה".

(ח) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמֶל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק:

ח וּרְבָא רַבְיָא וְאִתְחַסִּיל וַעֲבַד אַבְרָהָם מִשְׁתְּיָא רַבָּא בְּיוֹמָא דְּאִתְחַסִּיל יָת יִצְחָק:

רש"י◄ וַיִּגָּמַל • לְסוֹף כ"ד חֹדֶשׁ (גיטין עה). מִשְׁתֶּה גָּדוֹל • שֶׁהָיוּ שֵׁם גְּדוֹלֵי הַדּוֹר, שֵׁם וְעֵבֶר וַאֲבִימֶלֶךְ (ב"ר).

(ט) וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק:

ט וַחֲזַת שָׂרָה יָת בַּר הָגָר מִצְרִיתָא דִּילִידַת לְאַבְרָהָם מְחַיְּךְ:

רש"י◄ מְצַחֵק • לְשׁוֹן עֲבוֹדַת אֱלִילִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק". דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמָה דְּתִימָא: "לְצַחֵק בִּי". דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן רְצִיחָה, כְּמָה דְּתִימָא: "יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ וְגוֹ'".

(י) וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק:

י וַאֲמֶרֶת לְאַבְרָהָם תְּרֵךְ אַמְתָא הָדָא וְיַת בְּרַהּ אֲרֵי לָא יַרֵת בַּר אַמְתָא הָדָא עִם בְּרִי עִם יִצְחָק:

רש"י◄ עִם־בְּנִי וְגוֹ' • מִתְּשׁוּבַת שָׂרָה: "כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי", אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיָה מֵרִיב עִם יִצְחָק עַל הַיְרֻשָּׁה, וְאוֹמֵר: 'אֲנִי בְּכוֹר וְנוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם', וְיוֹצְאִים בַּשָּׂדֶה וְנוֹטֵל קַשְׁתּוֹ וְיוֹרֶה בּוֹ חִצִּים, כְּמָה דְּתִימָא: (משלי כו) "כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיּוֹרֶה זִקִּים וְגוֹ', וְאָמַר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי". עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק • (ב"ר) מִכָּיוָן שֶׁהוּא בְּנִי, אֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק אוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק אֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ בְּנִי, אֵין זֶה כְּדַאי לִירַשׁ עִמּוֹ, קַל־וָחֹמֶר "עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק", שֶׁשְּׁתֵּיהֶן בּוֹ.

(יא) וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ:

יא וּבְאִישׁ פִּתְגָּמָא לַחֲדָא בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל עֵיסַק בְּרֵהּ:

רש"י◄ עַל אוֹדֹת בְּנוֹ • (ב"ר) עַל שֶׁשָּׁמַע שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה. וּפְשׁוּטוֹ: עַל שֶׁאוֹמֶרֶת לוֹ לְשַׁלְּחוֹ.

(יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע:

יב וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לָא יַבְאֵשׁ בְּעֵינָיךְ עַל עוּלֵימָא וְעַל אַמְתָךְ כֹּל דִּי תֵימַר לָךְ שָׂרָה קַבֵּל מִנַּהּ אֲרֵי בְּיִצְחָק יִתְקְרוּן לָךְ בְּנִין:

רש"י◄ שְׁמַע בְּקֹלָהּ • (בְּקוֹל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּהּ). לָמַדְנוּ, שֶׁהָיָה אַבְרָהָם טָפֵל לְשָׂרָה בִּנְבִיאוּת.

(יג) וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא:

יג וְאַף יָת בַּר אַמְתָא לְעַם אֲשַׁוּיֵנֵהּ אֲרֵי בְּנָךְ הוּא:

(יד) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֵהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע:

יד וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וּנְסִיב לַחֲמָא וְרָקְבָא דְּמַיָּא וִיהַב לְהָגָר שַׁוִּי עַל כַּתְפָּהּ וְיָת רַבְיָא וְשַׁלְחַהּ וַאֲזָלַת וְתָעַת בְּמַדְבְּרָא (נ"י בְּמִדְבַּר) בְּאֵר שָׁבַע:

רש"י◄ לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם • וְלֹא כֶּסֶף וְזָהָב, לְפִי שֶׁהָיָה שׂוֹנְאוֹ עַל שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה. וְאֶת־הַיֶּלֶד • אַף הַיֶּלֶד

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ח) בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת יִצְחָק. בְּיוֹם 'הג' מל אֶת יִצְחָק, וְהַיְינוּ לִשְׁמוֹנָה יָמִים: תורה ט

שָׁם עַל שִׁכְמָהּ, שֶׁהִכְנִיסָה בּוֹ שָׂרָה עַיִן רָעָה, וַאֲחַזַתּוּ חַמָּה וְלֹא יָכוֹל לֵילֵךְ בְּרַגְלָיו (בראשית רבה). **וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע** • חָזְרָה לְגִלּוּלֵי בֵּית אָבִיהָ (ב"ר).

(טו) וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם:

טו וּשְׁלִימוּ מַיָּא מִן רָקְבָּא וּרְמַת יָת רַבְיָא תְּחוֹת חַד מִן אִילָנַיָּא:

רש"י ◄ **וַיִּכְלוּ הַמַּיִם** • לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ חוֹלִים לִשְׁתּוֹת הַרְבֵּה.

(טז) וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיָּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ:

טז וַאֲזַל וִיתִיבַת לַהּ מִקֳּבֵל אַרְחִיקַת (נ"י אַרְחִיק) כְּמֵיגַר קַשְׁתָּא אֲרֵי אֲמָרַת לָא אֶחֱזֵי בְּמוֹתָא דְּרַבְיָא וִיתִיבַת מִקֳּבֵל וַאֲרִימַת יָת קָלַהּ וּבְכָת:

רש"י ◄ **מִנֶּגֶד** • מֵרָחוֹק (ב"ר). **כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת** • כִּשְׁתֵּי טִיחוֹת, וְהוּא לְשׁוֹן יְרִיַּת חֵץ. בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'שֶׁהִטִּיחַ בְּאִשְׁתּוֹ', עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כְּחֵץ. וְאִם תֹּאמַר: הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: 'כְּמַטָּחֵי קֶשֶׁת', מִשְׁפָּט הַנָּוִי"ו לִיכָּנֵס לְכָאן, כְּמוֹ: (שה"ש ב) "בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע", מִגִּזְרַת: (ישעיה יט) "וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָא", וּמִגִּזְרַת: (תהלים קז) "יָחוֹגוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר", וְכֵן: (שם סה) "קַצְוֵי אֶרֶץ", מִגִּזְרַת קָצֶה. **וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד** • כֵּיוָן שֶׁקָּרַב לָמוּת הוֹסִיפָה לְהִתְרַחֵק.

(יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים ׀ אֶל־הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם:

יז וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָלַהּ דְּרַבְיָא וּקְרָא מַלְאַכָא דַיְיָ לְהָגָר מִן שְׁמַיָּא וַאֲמַר לַהּ מַה לָךְ הָגָר לָא תִּדְחֲלִי אֲרֵי שְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָלַהּ דְּרַבְיָא בַּאֲתַר דְּהוּא תַּמָּן:

רש"י ◄ **אֶת־קוֹל הַנַּעַר** • מִכָּאן שֶׁיָּפָה תְּפִלַּת הַחוֹלֶה מִתְּפִלַּת אֲחֵרִים עָלָיו, וְהִיא קוֹדֶמֶת לְהִתְקַבֵּל (ב"ר). **בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם** • (ר"ה טז) לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עַכְשָׁו הוּא נִדּוֹן, וְלֹא לְפִי מַה שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת. לְפִי שֶׁהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַטְרְגִים וְאוֹמְרִים: 'רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד זַרְעוֹ לְהָמִית בָּנֶיךָ בַּצָּמָא, אַתָּה מַעֲלֶה לוֹ בְּאֵר? וְהוּא מֵשִׁיבָם: 'עַכְשָׁו, מַה הוּא, צַדִּיק אוֹ רָשָׁע'? אָמְרוּ לוֹ: 'צַדִּיק'. אָמַר לָהֶם: 'לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל עַכְשָׁו אֲנִי דָּנוֹ', וְזֶהוּ: "בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם". וְהֵיכָן הֵמִית אֶת יִשְׂרָאֵל בַּצָּמָא? כְּשֶׁהִגְלָם נְבוּכַדְנֶאצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כא) "מַשָּׂא בַּעֲרָב וְגוֹ' לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם וְגוֹ'", כְּשֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָם אֶצֶל עַרְבִיִּים, הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לַשַּׁבָּאִים: 'בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם, הוֹלִיכוּנוּ אֶצֶל בְּנֵי דוֹדֵינוּ יִשְׁמָעֵאל, וִירַחֲמוּ עָלֵינוּ', שֶׁנֶּאֱמַר: (שם כה) "אֹרְחוֹת דְּדָנִים", אַל תִּקְרֵי דְּדָנִים, אֶלָּא דּוֹדִים. וְאֵלּוּ יוֹצְאִים לִקְרָאתָם וּמְבִיאִין לָהֶם בָּשָׂר וְדָג מָלוּחַ וְנֹאדוֹת נְפוּחִים. כִּסְבוּרִים יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מְלֵאִים מַיִם, וּכְשֶׁמַּכְנִיסוֹ לְתוֹךְ פִּיו וּפוֹתְחוֹ, הָרוּחַ נִכְנֶסֶת בְּגוּפוֹ וּמֵת.

(יח) קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ:

יח קוּמִי טוּלִי יָת רַבְיָא וְאַתְקִיפִי יָת יְדֵךְ בֵּהּ אֲרֵי לְעַם סַגִּי אֲשַׁוּנֵּהּ:

(יט) וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר:

יט וּגְלָא יְיָ יָת עֵינָהּ וַחֲזַת בֵּירָא דְמַיָּא וַאֲזַלַת וּמְלַת יָת רָקְבָּא מַיָּא וְאַשְׁקִיאַת יָת רַבְיָא:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(טו) **וַיִּכְלוּ הַמַּיִם.** פֵּירַשׁ רַשִׁ"י, לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ חוֹלִים לִשְׁתּוֹת הַרְבֵּה. וְתִימַהּ דְּאָמְרִינַן בְּבָבָא מְצִיעָא (פז.) דְּעַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לָא הֲוָה חוּלְשָׁא. יֵשׁ לוֹמַר דְּעַד יַעֲקֹב לֹא חָלָה אָדָם מֵעַצְמוֹ, אַךְ זֶה לֹא חָלָה אֶלָּא מֵחֲמַת שָׂרָה, שֶׁהִכְנִיסָה בּוֹ עַיִן הָרָע: תורה טז

(כ) וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת׃

כ וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּרַבְיָא וּרְבָא וִיתֵב בְּמַדְבְּרָא וַהֲוָה רָבִי קַשְׁתָּא׃

רש"י◄ רֹבֶה קַשָּׁת • יוֹרֶה חִצִּים בְּקֶשֶׁת. קַשָּׁת • עַל שֵׁם הָאֻמָּנוּת, כְּמוֹ: חַמָּר, גַּמָּל, צַיָּד, לְפִיכָךְ הַשִּׁי"ן מֻדְגֶּשֶׁת, הָיָה יוֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וּמְלַסְטֵם אֶת הָעוֹבְרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל טז) "יָדוֹ בַּכֹּל וְגוֹ'".

(כא) וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כא וִיתֵב בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן וּנְסִיבַת לֵהּ אִמֵּהּ אִתְּתָא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

רש"י◄ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם • מִמְּקוֹם גִּדּוּלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וְגוֹ'", הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִנְשֵׁי: 'זְרֹק חוּטְרָא לַאֲוִירָא, אָעִקְרֵיהּ קָאֵי'.

◆ יום שישי י"ז מרחשון ◆

(כב) וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה׃

כב וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חֵילֵהּ לְאַבְרָהָם לְמֵימָר מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ בְּכֹל דִּי אַתְּ עָבֵד׃

רש"י◄ אֱלֹהִים עִמְּךָ • לְפִי שֶׁרָאוּ שֶׁיָּצָא מִשְּׁכוּנַת סְדֹם לְשָׁלוֹם, וְעִם הַמְּלָכִים נִלְחַם וְנָפְלוּ בְּיָדוֹ וְנִפְקְדָה אִשְׁתּוֹ לִזְקָנָיו.

(כג) וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ׃

כג וּכְעַן קַיֵּם לִי בְּמֵימְרָא דַיְיָ הָכָא דְּלָא תְּשַׁקַּר בִּי וּבִבְרִי וּבִבַר בְּרִי כְּטִיבוּתָא דִּי עֲבַדִית עִמָּךְ תַּעְבֵּד עִמִּי וְעִם אַרְעָא דְּאִתּוֹתַבְתָּא בַּהּ׃

רש"י◄ וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי • עַד כָּאן רַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן. כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי • שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ: "הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ" (בראשית רבה).

(כד) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ׃

כד וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲנָא אֶקַיֵּם׃

(כה) וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ׃

כה וְאוֹכַח אַבְרָהָם יָת אֲבִימֶלֶךְ עַל עִיסַק בֵּירָא דְמַיָּא דִּי אַנִּיסוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ׃

רש"י◄ וְהוֹכַח • נִתְוַכֵּחַ עִמּוֹ עַל כָּךְ.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כ) **וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת.** הָיָה מֵטִיל וּמַשְׁלִיךְ הַחִצִּים בְּקַשְׁתּוֹ, וְדוֹמֶה לוֹ, וָרֹבוּ (להלן מט כג). וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים **רוֹבֶה** לְשׁוֹן יֶלֶד, כְּדִמְתַרְגְּמִינַן (פסוקים יד–טז) 'רַבְיָא', וְכֵן, יִקְבְּלוּ הָרוֹבִין תְּשׁוּבָתָן, בְּמַסֶּכֶת חוּלִין (כ.), וְהַפֵּירוּשׁ **וַיְהִי** הַיֶּלֶד **קַשָּׁת,** בַּעַל קֶשֶׁת: תורה כא

(כב) **אֱלֹהִים עִמְּךָ.** שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים, אִילּוּ הָיָה צַדִּיק לֹא הָיָה דּוֹחֶה בְּנוֹ הַבְּכוֹר. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ מַעֲשָׂיו, אָמְרוּ **אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר אַתָּה עוֹשֶׂה** (ב"ר נד ב): תורה כג

(כו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם:

כו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לָא יְדָעִית מָאן עֲבַד יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְאַף אַתְּ לָא חַוִּיתָ לִי וְאַף אֲנָא לָא שְׁמָעִית אֶלָּהֵין יוֹמָא דֵין:

(כז) וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית:

כז וּדְבַר אַבְרָהָם עָאן וְתוֹרִין וִיהַב לַאֲבִימֶלֶךְ וּגְזָרוּ תַּרְוֵיהוֹן קְיָם:

(כח) וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדָּהֶן:

כח וַאֲקִים אַבְרָהָם יָת שְׁבַע חוּרְפַּן דְּעָאן בִּלְחוֹדֵיהֶן:

(כט) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה:

כט וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה אִנּוּן שְׁבַע חוּרְפַּן אִלֵּין דַּאֲקַמְתָּא בִּלְחוֹדֵיהֶן:

(ל) וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת:

ל וַאֲמַר אֲרֵי יָת שְׁבַע חוּרְפַּן תְּקַבֵּל מִן יְדִי בְּדִיל דִּתְהֵי לִי לְסַהֲדוּ אֲרֵי חֲפָרִית יָת בֵּירָא הָדֵין (נ״ הָדָא):

רש״י◄ **בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי** • זֹאת. **לְעֵדָה** • לְשׁוֹן עֵדוּת שֶׁל נְקֵבָה, כְּמוֹ: "וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה". **כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר** • מְרִיבִים הָיוּ עָלֶיהָ רוֹעֵי אֲבִימֶלֶךְ וְאוֹמְרִים: 'אֲנַחְנוּ חָפַרְנוּהָ'. אָמְרוּ בֵּינֵיהֶם: כָּל מִי שֶׁיִּתְרָאֶה עַל הַבְּאֵר וְיַעֲלוּ הַמַּיִם לִקְרָאתוֹ, שֶׁלּוֹ הִיא, וְעָלוּ לִקְרַאת אַבְרָהָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טו פרשת וירא)

"מַעֲשֵׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים" - יֵשׁ לִנְהוֹג כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ וּלְפַרְסֵם אֱלֹקוּת בְּעוֹלָם, כְּפִי שֶׁהוּא נָהַג, וְאַף **אֹפֶן** פְּעוּלָּתוֹ הוּא סִימָן לַבָּנִים.

אֵין לְהִסְתַּפֵּק בְּקֵירוּב יְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּבֵיתוֹ, אֶלָּא צָרִיךְ לָצֵאת לָ"רְחוֹב" וּלְטַפֵּל שָׁם בִּיהוּדִים הָ"עוֹבְרִים וְשָׁבִים".

בִּפְעִילוּת זוֹ יֵשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל בְּכָל דֶּרֶךְ אֶפְשָׁרִית, גַּם כַּאֲשֶׁר לְשֵׁם כָּךְ צָרִיךְ לָתֵת לָ"עוֹבְרִים וְשָׁבִים" מָזוֹן וּמַשְׁקֶה. יֶתֶר־עַל־כֵּן: אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר הַדֶּרֶךְ לְהַשְׁפָּעָה עֲלֵיהֶם הִיא בְּאֶמְצָעוּת **לַחַץ** (בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה, כַּמּוּבָן, שֶׁ"דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם").

וְאִם יָבוֹא הַטּוֹעֵן וְיִטְעַן: מַהִי הַתּוֹעֶלֶת בְּכָךְ? הָאָדָם שֶׁלָּחֲצוּ עָלָיו לְבָרֵךְ, לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע, לְהִתְפַּלֵּל - עוֹשֶׂה זֹאת לְלֹא רָצוֹן, לְלֹא חֵשֶׁק. הָאַחֵר מַנִּיחַ תְּפִלִּין בְּפַעַם הַזֹּאת, כְּדֵי לְ"הִתְפַּטֵּר" מִן הַלַּחַץ, אַךְ אֵין לָדַעַת מַה יִהְיֶה מָחָר.

עַל כָּךְ מְסוּפָּר לָנוּ **בַּתּוֹרָה** - מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה - בְּסִיפּוּר הַנֵּ"ל, וּבְדֶרֶךְ שֶׁל קַל־וָחוֹמֶר: אִם בִּימֵי אַבְרָהָם, כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר בִּ**בְנֵי נֹחַ**, וְלִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה, הֵבִיאָה דֶּרֶךְ זוֹ לְ"**הִכַּרְתָּ אוֹתִי בִּבְרִיּוֹתָי**",

עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה, וְכַאֲשֶׁר מְדֻבָּר עַל יְהוּדִי, שֶׁהוּא "רוֹצֶה לִהְיוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְרוֹצֶה הוּא לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת...", וַעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת הִיא לִרְצוֹנוֹ. יֶתֶר־עַל־כֵּן: הַכְּפִיָּה וְהַלַּחַץ יִגְרְמוּ לְכָךְ, שֶׁזֶּה יִהְיֶה רְצוֹנוֹ **הַגָּלוּי**, עַד לִידֵי "מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה", וְהוּא יְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת בְּאֹפֶן מֻשְׁלָם.

עֲבוֹדָה זֹאת שֶׁל פִּרְסוּם שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה בָּעוֹלָם בְּאֹפֶן שֶׁל "**הִכַּרְתָּ אוֹתִי בִּבְרִיּוֹתָי**", תָּחִישׁ בְּמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, אֶת קִיּוּם הַהַבְטָחָה "כִּי מְלֹא הָאָרֶץ דֵּעָה..." עַל־יְדֵי שֶׁ"יַּעֲמֹד מָלֵךְ מִבֵּית דָּוִד... **וְיָכוּף כָּל** יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ" שֶׁל הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְהַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

(לא) עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם:

לא עַל כֵּן קְרָא לְאַתְרָא הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע אֲרֵי תַּמָּן קַיָּמוּ תַּרְוֵיהוֹן:

(לב) וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים:

לב וּגְזָרוּ קְיָם בִּבְאֵר שָׁבַע וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חֵילֵהּ וְתָבוּ לְאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי:

(לג) וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם:

לג וּנְצִיב נִצְבָּא (נ״ אִילָנָא) בִּבְאֵר שָׁבַע וְצַלִּי תַּמָּן בִּשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָא דְּעַלְמָא:

רש"י◄ **אֶשֶׁל** • רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: 'פַּרְדֵּס לְהָבִיא מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת לָאוֹרְחִים בַּסְּעֻדָּה', וְחַד אָמַר: 'פַּנְדָּק לְאַכְסַנְיָא, וּבוֹ כָּל מִינֵי פֵּרוֹת', וּמְצִינוּ לְשׁוֹן נְטִיעָה בָּאֲהָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ". **וַיִּקְרָא־שָׁם וְגוֹ'** • עַל־יְדֵי אוֹתוֹ אֵשֶׁל נִקְרָא שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֱלֹהַּ לְכָל הָעוֹלָם. לְאַחַר שֶׁאוֹכְלִים וְשׂוֹתִים, אָמַר לָהֶם: 'בָּרְכוּ לְמִי שֶׁאֲכַלְתֶּם מִשֶּׁלּוֹ, סְבוּרִים אַתֶּם שֶׁמִּשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם, מִשֶּׁל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, אֲכַלְתֶּם'

(סוטה י')◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 122 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַתּוֹעֶלֶת בִּבְרָכָה שֶׁעַל־יְדֵי כִּפּוּיָה

וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם: (כא, לג)

אַל תִּקְרֵי וַיִּקְרָא אֶלָּא וַיַּקְרִיא, מְלַמֵּד שֶׁהִקְרִיא אַבְרָהָם אָבִינוּ לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה בְּפֶה כָּל עוֹבֵר וָשָׁב. כֵּיצַד, לְאַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, עָמְדוּ לְבָרְכוֹ. אָמַר לָהֶם, וְכִי מִשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם? מִשֶּׁל אֱלֹקֵי עוֹלָם אֲכַלְתֶּם, הוֹדוּ וְשַׁבְּחוּ וּבָרְכוּ לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם

(סוטה י', סוף עמוד א ואילך)

בַּמִּדְרָשׁ (בראשית רבה פרשה מט, ד) מוּבָא, שֶׁאִלּוּ שֶׁלֹּא רָצוּ לְבָרֵךְ אֶת הַקָּבָּ"ה, תָּבַע מֵהֶם אַבְרָהָם סְכוּם גָּדוֹל עַל מַה שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, וּמִכֵּיוָן שֶׁלֹּא רָצוּ לְשַׁלֵּם, נִתְרַצּוּ לוֹמַר "בָּרוּךְ אֵ־ל עוֹלָם שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ".

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ מְאֹד, מַה תּוֹעֶלֶת מָצָא אַבְרָהָם לְהַכְרִיחַ אֲנָשִׁים לְהַגִּיד "בָּרוּךְ אֵ־ל עוֹלָם כּוּ'", דְּאִם לֹא רָצוּ לְהַגִּיד אֶת זֶה מֵרְצוֹנָם הַטּוֹב, מַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ לְהַגִּיד דְּבָרִים אֵלּוּ רַק מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ, מִצַּד הַהֶכְרֵחַ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

כָּל אָדָם, אֲפִילּוּ בֶּן נֹחַ, בִּיכָלְתּוֹ לְהַגִּיעַ לַהַכָּרָה שֶׁ"יֵּשׁ בַּעַל הַבַּיִת לְבִירָה זוֹ", וְלָכֵן הִתְעַסֵּק אַבְרָהָם אָבִינוּ לְפָרְסֵם אֶת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ "בְּפֶה כָּל עוֹבֵר וָשָׁב".

אַךְ כְּשֶׁרָאָה אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם מְבִינִים אֶת זֶה, וְאֵין הֵם בָּאִים לְהַכָּרָה זוֹ מֵעַצְמָם, הֵבִין אַבְרָהָם שֶׁגַּסּוּתָם וְחֻמְרִיּוּתָם גְּדוֹלָה מְאֹד, וְלָכֵן אֵין הֵם יְכוֹלִים לְהַגִּיעַ לְהַכָּרָה זוֹ.

וְלָכֵן תָּבַע מֵהֶם אַבְרָהָם סְכוּם גָּדוֹל, דְּעַל־יְדֵי־זֶה פָּעַל בִּטּוּשׁ וּשְׁבִירָה בְּגַסּוּתָם וְחֻמְרִיּוּתָם, וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (חלק ג קסח, א. הובא בתניא ריש פרק כט) "אָעָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ, גּוּפָא דְּלֹא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא כּוּ' מְבַטְּשִׁין לֵיהּ", וְאָז הִגִּיעוּ כְּבָר מֵעַצְמָם לְהַכָּרָה שֶׁ"יֵּשׁ בַּעַל־הַבַּיִת לְבִירָה זוֹ".

(לד) **וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים:**

לד **וְאִתּוֹתַב אַבְרָהָם בְּאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי יוֹמִין סַגִּיאִין:**

רש"י◄ **יָמִים רַבִּים** • מְרֻבִּים עַל שֶׁל חֶבְרוֹן, בְּחֶבְרוֹן עָשָׂה כ"ה שָׁנָה, וְכָאן כ"ו, שֶׁהֲרֵי בֶּן ע"ה שָׁנָה הָיָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן, אוֹתָהּ שָׁנָה: "וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא", שֶׁלֹּא מָצִינוּ קֹדֶם לָכֵן שֶׁנִּתְיַשֵּׁב אֶלָּא שָׁם, שֶׁבְּכָל מְקוֹמוֹתָיו הָיָה כְּאוֹרֵחַ, חוֹנֶה וְנוֹסֵעַ וְהוֹלֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם", "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם", "וַיְהִי רָעָב... וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה", וּבְמִצְרַיִם לֹא עָשָׂה אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי שִׁלְּחוֹ פַּרְעֹה. מִיָּד: "וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו" עַד "וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן", שָׁם יָשַׁב עַד שֶׁנֶּהֱפְכָה סְדוֹם, מִיָּד: "וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם" מִפְּנֵי בּוּשָׁה שֶׁל לוֹט, וּבָא לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וּבֶן צ"ט שָׁנָה הָיָה, שֶׁהֲרֵי בִּשְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ בָּאוּ אֶצְלוֹ הַמַּלְאָכִים, הֲרֵי כ"ה שָׁנָה, וְכָאן כְּתִיב: "יָמִים רַבִּים", מְרֻבִּים עַל הָרִאשׁוֹנִים. וְלֹא בָּא הַכָּתוּב לִסְתֹּם, אֶלָּא לְפָרֵשׁ, וְאִם הָיוּ מְרֻבִּים עֲלֵיהֶם שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹ יוֹתֵר, הָיָה מְפָרְשָׁם, וְעַל־כָּרְחֲךָ אֵינָם יְתֵרִים יוֹתֵר מִשָּׁנָה, הֲרֵי כ"ו שָׁנָה, מִיָּד יָצָא מִשָּׁם וְחָזַר לְחֶבְרוֹן, וְאוֹתָהּ שָׁנָה קֹדֶמֶת לִפְנֵי עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנִים, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּ'סֵדֶר עוֹלָם' (ב"ר)◆

◆ שבת קודש י"ח מרחשון ◆

כב (א) **וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:**

א **וְהַוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וַיְיַ נַסִּי יָת אַבְרָהָם וַאֲמַר לֵהּ אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא אָנָא:**

רש"י◄ **אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** • יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: (סנהדרין פט) 'אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל שָׂטָן, שֶׁהָיָה מְקַטְרֵג וְאוֹמֵר: מִכָּל סְעֻדָּה שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם לֹא הִקְרִיב לְפָנֶיךָ פַּר אֶחָד, אוֹ אַיִל אֶחָד'. אָמַר לוֹ: 'כְּלוּם עָשָׂה אֶלָּא בִּשְׁבִיל בָּנוֹ, אִלּוּ הָיִיתִי אוֹמֵר לוֹ: זְבַח אוֹתוֹ לְפָנַי, לֹא הָיָה מְעַכֵּב'. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: 'אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, שֶׁהָיָה

מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק שֶׁמָּל בֶּן י"ג שָׁנָה, וְלֹא מִחָה, אָמַר לוֹ יִצְחָק: 'בְּאִבָּר אֶחָד אַתָּה מְיָרְאֵנִי, אִלּוּ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי', לֹא הָיִיתִי מְעַכֵּב'. **הִנֵּנִי** • כָּךְ הִיא עֲנִיָּתָם שֶׁל חֲסִידִים, לְשׁוֹן עֲנָוָה הוּא וּלְשׁוֹן זִמּוּן.

(ב) **וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ:**

ב וַאֲמַר דְּבַר כְּעַן יָת בְּרָךְ יָת יְחִידָךְ דִּי רְחַמְתָּ יָת יִצְחָק וְאֵיזֵל לָךְ לְאַרְעָא פּוּלְחָנָא וְאַסְקֵהּ קֻדָּמַי תַּמָּן לַעֲלָתָא עַל חַד מִן טוּרַיָּא דִּי אֵימַר לָךְ:

רש"י◄ **קַח־נָא** • אֵין 'נָא', אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, אָמַר לוֹ: 'בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עֲמֹד לִי בְּזֶה הַנִּסָּיוֹן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיָה בָּהֶן מַמָּשׁ' (סנהדרין פט). **אֶת־בִּנְךָ** • אָמַר לוֹ: 'שְׁנֵי בָנִים יֵשׁ לִי', אָמַר לוֹ: "אֶת־יְחִידְךָ". אָמַר לוֹ: 'זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ, וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ', אָמַר לוֹ: "אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ". אָמַר לוֹ: 'שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב', אָמַר לוֹ: "אֶת יִצְחָק". וְלָמָּה לֹא גִּלָּה לוֹ מִתְּחִלָּה? שֶׁלֹּא לְעָרְבְּבוֹ פִּתְאֹם, וְתָזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְתִטָּרֵף, וּכְדֵי לְחַבֵּב עָלָיו אֶת הַמִּצְוָה וְלִיתֵּן לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר. **אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה** • יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (ב ג): "לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַיִם, בְּהַר הַמּוֹרִיָּה". וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה פֵּרְשׁוּ, עַל שֵׁם שֶׁמִּשָּׁם הוֹרָאָה יוֹצְאָה לְיִשְׂרָאֵל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגְּמוּ עַל שֵׁם עֲבוֹדַת הַקְּטֹרֶת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹר, נֶרֶד וּשְׁאָר בְּשָׂמִים. **וְהַעֲלֵהוּ** • לֹא אָמַר לוֹ 'שְׁחָטֵהוּ', לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָפֵץ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִשְׁחָטוֹ, אֶלָּא לְהַעֲלֵהוּ לָהָר לַעֲשׂוֹתוֹ עֹלָה, וּמִשֶּׁהֶעֱלָהוּ, אָמַר לוֹ: הוֹרִידֵהוּ. **אַחַד הֶהָרִים** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַתְהֵא הַצַּדִּיקִים (סִפְרִים אֲחֵרִים: מַשְׁהֵא לַצַּדִּיקִים), וְאַחַר־כָּךְ מְגַלֶּה לָהֶם, וְכָל זֶה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרָן, וְכֵן: (לעיל יב) "אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ", וְכֵן בְּיוֹנָה: (יונה ג) "וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה".

(ג) **וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים:**

ג וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וְזָרֵז יָת חֲמָרֵהּ וּדְבַר יָת תְּרֵין עוּלֵימוֹהִי עִמֵּהּ וְיָת יִצְחָק בְּרֵהּ וְצַלַּח אֲעֵי לַעֲלָתָא וְקָם וְאָזַל לְאַתְרָא דִּי אֲמַר לֵהּ יְיָ:

רש"י◄ **וַיַּשְׁכֵּם** • נִזְדָּרֵז לַמִּצְוָה (פסחים ד). **וַיַּחֲבֹשׁ** • הוּא בְּעַצְמוֹ וְלֹא צִוָּה לְאֶחָד מְעַבְדָיו, שֶׁהָאַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה. **אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו** • (ב"ר) יִשְׁמָעֵאל וֶאֱלִיעֶזֶר, שֶׁאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לָצֵאת לַדֶּרֶךְ בְּלֹא ב' אֲנָשִׁים, שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ הָאֶחָד לִנְקָבָיו וְיִתְרַחֵק, יִהְיֶה הַשֵּׁנִי עִמּוֹ. **וַיְבַקַּע** • תַּרְגּוּמוֹ: וְצַלַּח, כְּמוֹ: (שמואל ב יח) "וְצָלְחוּ הַיַּרְדֵּן", לְשׁוֹן בִּקּוּעַ, סינדר"א בְּלַע"ז.

(ד) **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק:**

ד בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת אַתְרָא מֵרָחִיק:

רש"י◄ **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי** • לָמָּה אֵחַר מִלְּהַרְאוֹתוֹ מִיָּד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: 'הֲמָמוֹ וְעִרְבְּבוֹ פִּתְאֹם וְטָרַף דַּעְתּוֹ, וְאִלּוּ הָיָה לוֹ שָׁהוּת לְהִמָּלֵךְ אֶל לִבּוֹ, לֹא הָיָה עוֹשֶׂה'. **וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם** • רָאָה עָנָן קָשׁוּר עַל הָהָר.

(ה) **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם:**

ה וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעוּלֵימוֹהִי אוֹרִיכוּ לְכוֹן הָכָא עִם חֲמָרָא וַאֲנָא וְעוּלֵימָא נִתְמְטֵי עַד כָּא וְנִסְגּוּד וּנְתוּב לְוָתְכוֹן:

רש"י◄ **עַד־כֹּה** • כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ מוּעָט, לַמָּקוֹם אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: 'אֲרָאָה הֵיכָן הוּא מַה שֶׁאָמַר לִי הַמָּקוֹם: "כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ"'. **וְנָשׁוּבָה** • נִתְנַבֵּא שֶׁיָּשׁוּבוּ שְׁנֵיהֶם.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

כב (ה) **שְׁבוּ לָכֶם פֹּה [עִם הַחֲמוֹר].** מִדְרָשׁ (תנחומא כג) כְּשֶׁרָאָה אַבְרָהָם אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק וְעָנָן קָשׁוּר עָלָיו, אָמַר לְיִצְחָק בְּנוֹ מָה אַתָּה רוֹאֶה, אָמַר לוֹ הַר נָאֶה וְעָנָן קָשׁוּר עָלָיו, חָזַר אֵצֶל נְעָרָיו וְאָמַר לָהֶם מָה אַתֶּם רוֹאִים, אָמְרוּ לוֹ

(ו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:

ו וּנְסִיב אַבְרָהָם יָת אָעֵי דַעֲלָתָא וְשַׁוִּי עַל יִצְחָק בְּרֵהּ וּנְסִיב בִּידֵהּ יָת אֶשָּׁתָא וְיָת סַכִּינָא וַאֲזָלוּ תַרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא (נ״י כַּחֲדָא):

רש״י◄ הַמַּאֲכֶלֶת • סַכִּין, עַל שֵׁם שֶׁאוֹכֶלֶת אֶת הַבָּשָׂר, כְּמָה דְתֵימָא: (דברים לב) "וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר", וְשֶׁמַּכְשֶׁרֶת בָּשָׂר לַאֲכִילָה. דָּבָר אַחֵר: זֹאת, נִקְרֵאת 'מַאֲכֶלֶת', עַל שֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִים מַתַּן שְׂכָרָהּ. וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו • אַבְרָהָם, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוֹלֵךְ לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ, הָיָה הוֹלֵךְ בְּרָצוֹן וְשִׂמְחָה כְּיִצְחָק, שֶׁלֹּא הָיָה מַרְגִּישׁ בַּדָּבָר.

(ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה:

ז וַאֲמַר יִצְחָק לְאַבְרָהָם אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָא אָנָא בְּרִי וַאֲמַר הָא אֶשָּׁתָא וְאָעֵיָא וְאָן אִימְרָא לַעֲלָתָא:

(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:

ח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ גְּלֵי לֵהּ אִימְרָא לַעֲלָתָא בְּרִי וַאֲזָלוּ תַרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא:

רש״י◄ יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה • כְּלוֹמַר: יִרְאֶה וְיִבְחַר לוֹ הַשֶּׂה, וְאִם אֵין שֶׂה, לְעֹלָה בְּנִי. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵבִין יִצְחָק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְהִשָּׁחֵט: "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו", בְּלֵב שָׁוֶה.

(ט) וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים:

ט וְאָתוּ לְאַתְרָא די אֲמַר לֵהּ יְיָ וּבְנָא תַמָּן אַבְרָהָם יָת מַדְבְּחָא וְסַדַּר יָת אָעֵיָא וַעֲקַד יָת יִצְחָק בְּרֵהּ וְשַׁוִּי יָתֵהּ עַל מַדְבְּחָא עֵיל מִן אָעֵיָא:

רש״י◄ וַיַּעֲקֹד • (שבת נד) יָדָיו וְרַגְלָיו מֵאֲחוֹרָיו, הַיָּדִים וְהָרַגְלַיִם בְּיַחַד הִיא עֲקֵדָה, וְהוּא לְשׁוֹן "עֲקֵדִים", שֶׁהָיוּ קַרְסֻלֵּיהֶם לְבָנִים, מָקוֹם שֶׁעוֹקְדִין אוֹתָן בּוֹ, הָיָה נִכָּר.

(י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ:

י וְאוֹשֵׁיט אַבְרָהָם יָת יְדֵהּ וּנְסִיב יָת סַכִּינָא לְמֵיכַס יָת בְּרֵהּ:

(יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם ׀ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:

יא וּקְרָא לֵהּ מַלְאָכָא דַיְיָ מִן שְׁמַיָּא וַאֲמַר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא אָנָא:

רש״י◄ אַבְרָהָם אַבְרָהָם. לְשׁוֹן חִבָּה הוּא שֶׁכּוֹפֵל אֶת שְׁמוֹ.

(יב) וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי ׀ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי:

יב וַאֲמַר לָא תּוֹשֵׁיט יְדָךְ לְעוּלֵימָא וְלָא תַעְבֵּד לֵהּ מִדְּעָם אֲרֵי כְּעַן יְדַעְנָא (נ״י יְדָעִית) אֲרֵי דַחְלָא דַיְיָ אַתְּ וְלָא מְנַעְתְּ יָת בְּרָךְ יָת יְחִידָךְ מִנִּי:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

אֵין אָנוּ רוֹאִים שׁוּם דָּבָר, אָמַר לָהֶם אַתֶּם וְהַחֲמוֹר שָׁוִים, שֶׁאֵינְכֶם רוֹאִים כָּמוֹהוּ, אִם כֵּן **שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר**. וְנִרְאֶה לִי דְּהַיְינוּ הָךְ דְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (יבמות סב.), עִם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר, וּלְפִיכָךְ עֶבֶד אֵין לוֹ חַיָּיס כְּמוֹ חֲמוֹר: תורה ו

(י) **וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת.** שֶׁמַּכְשֶׁרֶת הַבָּשָׂר לַאֲכִילָה. דָּבָר אַחֵר, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל אוֹכְלִין זְכוּתָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה (ב"ר נו ג): תורה יא

רש"י◄ **אַל־תִּשְׁלַח•** לִשְׁחֹט, אָמַר לוֹ: 'אִם כֵּן לְחִנָּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה וְאוֹצִיא מִמֶּנּוּ מְעַט דָּם', אָמַר לוֹ: "אַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה", אַל תַּעַשׂ בּוֹ מוּם. **כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי•** אָמַר רַבִּי אַבָּא: אָמַר לוֹ אַבְרָהָם: 'אֶפְרֹשׂ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי: אֶתְמֹל, אָמַרְתָּ לִי: "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע", וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ: "קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ". עַכְשָׁו, אַתָּה אוֹמֵר לִי: "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר"'. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: "לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה", כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ 'קַח', מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ 'שְׁחָטֵהוּ', אֶלָּא "הַעֲלֵהוּ", אַסַּקְתִּיהּ אַחֲתִיהּ'. **כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי•** מֵעַתָּה, יֵשׁ לִי מַה לְהָשִׁיב לַשָּׂטָן וְלָאֻמּוֹת הַתְּמֵהִים: מַה הִיא חִבָּתִי אֶצְלְךָ. יֵשׁ לִי פִּתְחוֹן פֶּה עַכְשָׁו, שֶׁרוֹאִים: "כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש"פ וירא, ט"ו מרחשון ה'תשמ"ח)

כַּאֲשֶׁר לוֹמְדִים אֶת הַפְּסוּק "וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי" - מִתְעוֹרֶרֶת שְׁאֵלָה פְּשׁוּטָה אֵצֶל בֶּן חָמֵשׁ לְמִקְרָא:

מַהוּ הַצֹּרֶךְ **בִּנְתִינַת טַעַם** - "כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי גו'" -לַצִּיווּי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה", לִכְאוֹרָה, כְּשֶׁשָּׁמַע אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת הַצִּיווּי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר", בְּוַדַּאי **שָׂמַח בְּיוֹתֵר** שֶׁבְּנוֹ יְחִידוֹ יִשָּׁאֵר בַּחַיִּים, וּמַהוּ הַצֹּרֶךְ בִּנְתִינַת טַעַם "**כִּי** עַתָּה יָדַעְתִּי וְגוֹ'"?!

וְעַל־כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר **שֶׁהָיָה** אֵיזֶה עִנְיָן בֵּינְתַּיִם (לְאַחֲרֵי הַצִּיווּי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר"), שֶׁעַל זֶה בָּא הַמַּעֲנֶה "כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי וְגוֹ'".

וְלָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁבֵּנְתַּיִם הָיְתָה שִׂיחָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם לְהַקָּבָּ"ה, שִׂיחָה שְׁלֵימָה כּוּ', "אָמַר לוֹ אַבְרָהָם (לְהַקָּבָּ"ה) **אֶפְרֹשׂ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי**", וְתֹכֶן דְּבָרָיו, "אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כִּי בְּיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ קַח נָא אֶת בִּנְךָ, עַכְשָׁו אַתָּה אֹמֵר לִי אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר"?!

וְעַל זֶה הֵשִׁיב לוֹ הַקָּבָּ"ה, "לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ קַח, מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שְׁחָטֵהוּ, אֶלָּא הַעֲלֵהוּ, אַסַּקְתִּיהּ אַחֲתִיהּ, (וְטַעַם הַדָּבָר) כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי, מֵעַתָּה יֵשׁ לִי מַה לְהָשִׁיב לַשָּׂטָן וּלְאֻמּוֹת הַתְּמֵהִים מַה הִיא חִבָּתִי אֶצְלְךָ, יֵשׁ לִי פִּתְחוֹן פֶּה עַכְשָׁו שֶׁרוֹאִים כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה", כְּלוֹמַר, לֹא הָיָה זֶה אֶלָּא נִסָּיוֹן לְהַרְאוֹת לַכֹּל "כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה", מִכֵּיוָן שֶׁ"לֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי".

לְיֶתֶר בֵּאוּר:

לִכְאוֹרָה, גַּם אִם אֵינוֹ מֵבִין אֶת הַנְּהָגָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, "אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כּוּ' וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ כּוּ' עַכְשָׁו אַתָּה אֹמֵר לִי כּוּ'" - הָיָה לוֹ לִשְׁמֹחַ שֶׁיִּצְחָק נִשְׁאַר בְּחַיִּים, וּלְהִזְדָּרֵז לְהוֹרִידוֹ מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ כּוּ', מִבְּלִי לִשְׁאֹל שְׁאֵלוֹת מְיוּתָּרוֹת?!

אֶלָּא, שֶׁאַבְרָהָם לֹא הָיָה יָכֹל לַעֲבֹר לְסֵדֶר הַיּוֹם מִבְּלִי לְפָרֵשׁ אֶת שִׂיחָתוֹ לִפְנֵי הַקָּבָּ"ה, כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁאֵלָה וְקוּשְׁיָא עַל הַנְּהָגָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה - עִנְיָן הַנּוֹגֵעַ לָאֱמוּנָה בַּהקָּבָּ"ה.

וְהַגַּע עַצְמְךָ:

כָּל נִסָּיוֹן הָעֲקֵידָה לֹא הָיָה אֶלָּא כְּדֵי לְהוֹכִיחַ וּלְהַרְאוֹת לְכָל הָעַמִּים אֶת **גֹּדֶל וְתֹקֶף הָאֱמוּנָה** דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ בַּהקָּבָּ"ה, וְאֵיךְ יִתְּכֵן שֶׁבְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר יִשָּׁאֵר אַבְרָהָם אָבִינוּ עִם שְׁאֵלָה וְקוּשְׁיָא (הֵפֶךְ עִנְיָן הָאֱמוּנָה) עַל הַנְּהָגָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה - הֵפֶךְ תַּכְלִית וּמַטְּרַת נִסָּיוֹן הָעֲקֵידָה?!

וְלָכֵן, לֹא הָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ יָכֹל לְהַחֲרִישׁ, אֶלָּא אָמַר לְהַקָּבָּ"ה "**אֶפְרֹשׂ לְפָנֶיךָ** אֶת שִׂיחָתִי כּוּ'", עַד שֶׁהֵשִׁיב לוֹ הַקָּבָּ"ה שֶׁאֵין כָּאן שׁוּם שִׁינּוּי, "מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה וְכוּ'".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק לה, עמוד 76 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קִיּוּם מִצְוַת הָעֲקֵדָה בִּשְׁלֵמוּת

וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי | עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה

אַל תִּשְׁלַח – לִשְׁחֹט. אָמַר לוֹ אִם כֵּן לְחִנָּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה וְאוֹצִיא מִמֶּנּוּ מְעַט דָּם, אָמַר לוֹ אַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה, אַל תַּעַשׂ בּוֹ מוּם.

כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי – אָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר לוֹ אַבְרָהָם, אֶפְרֹשׂ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי, אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כִּי בְּיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ קַח נָא אֶת בִּנְךָ, עַכְשָׁו אַתָּה אֹמֵר לִי אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר. אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה, לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ קַח - מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שָׁחֲטֵהוּ אֶלָּא הַעֲלֵהוּ, אַסַּקְתִּיהּ אַחֲתִיהּ (כב, יב. ובפירוש רש"י)

וְלִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ (כְּמוֹ שֶׁהִקְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים): מַדּוּעַ תָּמַהּ אַבְרָהָם רַק כַּאֲשֶׁר נִצְטַוָּה "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר" וְלֹא לִפְנֵי־זֶה תֵּכֶף כְּשֶׁנִּצְטַוָּה "קַח נָא אֶת בִּנְךָ"?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁבִּדְבָרָיו אֵלּוּ לֹא בָּא אַבְרָהָם לְהַרְהֵר חַס־וְשָׁלוֹם אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה, (וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י לְהַלָּן (סוֹף פרשת שמות) שֶׁאָמַר הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה "הִרְהַרְתָּ עַל מִדּוֹתַי. לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁאָמַרְתִּי לוֹ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, וְאַחַר־כָּךְ אָמַרְתִּי לוֹ הַעֲלֵהוּ לְעוֹלָה וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי"), אֶלָּא דְּבָזֶה בָּא לְפָרֵשׁ דְּבָרָיו הַקּוֹדְמִים:

לְאַחֲרֵי שֶׁאָמַר אַבְרָהָם "אִם כֵּן לְחִנָּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה" כו', וְנַעֲנָה עַל כָּךְ בִּשְׁלִילָה, חָשַׁב אַבְרָהָם, שֶׁמָּא לִבּוֹ אֵינוֹ שָׁלֵם עִמּוֹ בְּמַעֲשֵׂה הָעֲקֵדָה, וְאֵינוֹ רָאוּי לְקִיּוּם מִצְוָה זוֹ. וּמִשּׁוּם הָכִי אֵין מַנִּיחִים אוֹתוֹ לְקַיֵּם צִוּוּי זֶה, וְלָכֵן - חָשַׁב אַבְרָהָם – לֹא נִתְקַבְּלָה בַּקָּשָׁתוֹ דְּ"אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה", כִּי בָּזֶה הוֹדָה שֶׁאֵינוֹ שָׁלֵם עִם מַעֲשֶׂה זֶה וּמְבַקֵּשׁ לְקַיֵּם הַצִּוּוּי רַק בְּמִקְצָתוֹ;

וּכְדֵי לִשְׁלֹל קַסְלְקָא־דַעְתָּךְ זוֹ, הִמְשִׁיךְ אַבְרָהָם לִטְעוֹן - "אַפְרֵשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי", שֶׁבַּקָּשָׁתוֹ "אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה" הָיְתָה – לֹא לִגְרֹעַ מִצִּוּוּי ה', אֶלָּא – לְקַיֵּם הַצִּוּוּי דְּ"קַח נָא אֶת בִּנְךָ", כִּי עַל־יְדֵי־זֶה תִּתְרַץ הַסְּתִירָה בֵּין הַצִּוּוּי דְּ"קַח נָא", לְבֵין הַהַבְטָחָה "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע". דְּבִתְחִלָּה לֹא הֵבִין אַבְרָהָם כֵּיצַד יְכוֹלִים לְהִתְקַיֵּם שְׁנֵי דְּבּוּרִים אֵלּוּ - הַסּוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה (וּמִכַּיָּוֵן שֶׁנִּצְטַוָּה בְּפֵרוּשׁ "קַח נָא" וְגוֹ', קִיֵּם הַצִּוּוּי מִבְּלִי לְהַרְהֵר אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה); אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁנִּצְטַוָּה לֹא לִשְׁחֹט, אִם כֵּן אֶפְשָׁר לְהַכְרִיעַ בֵּין שְׁנֵי הַכְּתוּבִים וּלְקַיֵּם שְׁנֵיהֶם – עַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת חַבָּלָה וְהוֹצָאַת דָּם (וּזְרִיקָתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ). וְעַל זֶה נַעֲנָה: "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה גוֹ'", כְּלוֹמַר, קִיּוּם הַמִּצְוָה הָיָה בִּשְׁלֵמוּת וְאֵין בָּהּ שׁוּם חִסָּרוֹן, וְלֹא נִמְנַע מִמֶּנּוּ לְקַיֵּם הַצִּוּוּי, שֶׁהֲרֵי מִלְּכַתְּחִלָּה "לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שָׁחֲטֵהוּ אֶלָּא הַעֲלֵהוּ, אַסְקֵתֵיהּ אַחְתֵּיהּ" (וּבָזֶה תִּתְרַץ גַּם הַסְּתִירָה בֵּין שְׁנֵי הַצִּוּוּיִים).

(יג) **וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ:**

יג וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי בָּתַר אִלֵּין וַחֲזָא וְהָא דִכְרָא בָּתַר אֲחִיד בְּאִילָנָא בְּקַרְנוֹהִי וַאֲזַל אַבְרָהָם וּנְסִיב יָת דִּכְרָא וְאַסְקֵהּ לַעֲלָתָא חֲלַף בְּרֵהּ:

רש"י◄ **וְהִנֵּה־אַיִל** • מוּכָן הָיָה לְכָךְ מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. **אַחַר** • אַחֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ: "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ", רָאָהוּ כְּשֶׁהוּא נֶאֱחָז, וְהוּא שֶׁמְּתַרְגְּמִינָן: וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי בָּתַר אִלֵּין (סִפְרִים אֲחֵרִים: וּלְפִי הָאַגָּדָה: אַחַר כָּל דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ וְהַשְּׁכִינָה וְאַחַר טַעֲנוֹתָיו שֶׁל אַבְרָהָם). **בַּסְּבַךְ** • אִילָן. **בְּקַרְנָיו** • שֶׁהָיָה רָץ אֵצֶל אַבְרָהָם, וְהַשָּׂטָן סוֹבְכוֹ וּמְעָרְבְּבוֹ בָּאִילָנוֹת. **תַּחַת בְּנוֹ** • מֵאַחַר שֶׁכָּתוּב "וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה", לֹא חָסַר הַמִּקְרָא כְּלוּם, מַהוּ "תַּחַת בְּנוֹ"? עַל כָּל עֲבוֹדָה שֶׁעָשָׂה מִמֶּנּוּ, הָיָה מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: 'יְהִי רָצוֹן, שֶׁתְּהֵא זוֹ כְּאִלּוּ הִיא עֲשׂוּיָה בִּבְנִי, כְּאִלּוּ בְּנִי שָׁחוּט, כְּאִלּוּ דָּמוֹ זָרוּק, כְּאִלּוּ בְּנִי מֻפְשָׁט, כְּאִלּוּ הוּא נִקְטָר וְנַעֲשָׂה דֶּשֶׁן'.

(יד) **וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה:**

יד וּפְלַח וְצַלִּי אַבְרָהָם תַּמָּן בְּאַתְרָא הַהוּא וַאֲמַר קֳדָם יְיָ הָכָא יְהוֹן פַּלְחַן דָּרָיָא בְּכֵן יִתְאַמַּר בְּיוֹמָא הָדֵין בְּטוּרָא הָדֵין אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ פְּלָח:

רש"י◄ **ה' יִרְאֶה** • פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: ה' יִבְחַר וְיִרְאֶה לוֹ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁרוֹת בּוֹ שְׁכִינָתוֹ וּלְהַקְרִיב כָּאן קָרְבָּנוֹת. **אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם** • שֶׁיֹּאמְרוּ לִימֵי הַדּוֹרוֹת עָלָיו: "בְּהַר זֶה יֵרָאֶה" הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְעַמּוֹ. **הַיּוֹם** • הַיָּמִים הָעַתִּידִין, כְּמוֹ: "עַד הַיּוֹם הַזֶּה" שֶׁבְּכָל הַמִּקְרָא, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים הַקּוֹרְאִים אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה, אוֹמְרִים: 'עַד הַיּוֹם הַזֶּה', עַל הַיּוֹם שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ. וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה: ה' יִרְאֶה עֲקֵדָה זוֹ לְסִלֹּחַ לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁנָה וּלְהַצִּילָם מִן הַפֶּרְעָנוּת, כְּדֵי שֶׁיֵּאָמֵר הַיּוֹם הַזֶּה בְּכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים "בְּהַר ה' יֵרָאֶה", אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק צָבוּר וְעוֹמֵד לְכַפָּרָה.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יג) **אַחַר נֶאֱחַז.** פְּסִיקְתָּא (רבתי מ), אָמַר לוֹ לְאַבְרָהָם, רְאֵה בְּנֶיךָ הָעוֹמְדִים אַחֲרֶיךָ כְּשֶׁיִּהְיוּ מְסוּבָּכִין [וְ]נֶאֱחָזִין (בעירות) [בַּעֲבֵירוֹת] מַה יִּהְיוּ עוֹשִׂין בְּקַרְנוֹת, יְהוּ תּוֹקְעִין אוֹתָן לְפָנַי, וַאֲנִי אֶזְכּוֹר לָהֶם עֲקֵידַת יִצְחָק וַאֲזַכֶּה אוֹתָן בַּדִּין. וּמָה עִסְקוֹ שֶׁל שׁוֹפָר, מַכְנִיס בָּזוֹ וּמוֹצִיא בָּזוֹ, כָּךְ בָּנֶיךָ, אֲפִילּוּ יֵשׁ לָהֶם כַּמָּה קַטֵּיגוֹרִין אֲנִי אַכְנִיס אוֹתָם בָּזוֹ וְלֹא אֶשְׁמַע לָהֶם. וּלְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, הַשּׁוֹפָר סַנֵּיגוֹרְיָא הוּא לָכֶם, תִּתְקְעוּ שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוֹר לָכֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲקֵידַת יִצְחָק וְתִזְכּוּ בַּדִּין: תורה יד

(יד) **וַיִּקְרָא [אַבְרָהָם] שֵׁם הַמָּקוֹם וגו'.** וְהוּא הַר הַמּוֹרִיָּה, וְנִקְרָא כֵּן לְפִי שֶׁמִּיְּרֵאָה נַעֲשָׂה הָר, שֶׁהָיָה בְּתִחִילָּה עֵמֶק, מִיַּד נַעֲשָׂה הַר גָּבוֹהַּ וְתָלוּל וּמְנוּשָׂא (תנחומא כב). וּלְפִי שֶׁמִּתְחִילָּה נִקְרָא 'שָׁלֵם' שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל יד יח) וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם, וְאַבְרָהָם קְרָאוֹ **יִרְאֶה**,

(טו) וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם׃

טו וּקְרָא מַלְאָכָא דַיְיָ לְאַבְרָהָם תִּנְיָנוּת מִן שְׁמַיָּא׃

(טז) וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ׃

טז וַאֲמַר בְּמֵימְרִי קַיֵּמִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי חֲלַף דִּי עֲבַדְתָּא יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְלָא מְנַעְתָּא יָת בְּרָךְ יָת יְחִידָךְ׃

(יז) כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו׃

יז אֲרֵי בָרְכָא אֲבָרְכִנָּךְ וְאַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וּכְחָלָא דִּי עַל כֵּיף יַמָּא וְיִרְתּוּן בְּנָיְךָ יָת קִרְוֵי סַנְאֵיהוֹן׃

רש"י ◄ בָּרֵךְ אֲבָרֶכְךָ • אַחַת לָאָב וְאַחַת לַבֵּן. וְהַרְבָּה אַרְבֶּה • אַחַת לָאָב וְאַחַת לַבֵּן.

(יח) וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי׃

יח וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָיְךָ כֹּל עַמְמַיָּא דְּאַרְעָא חֲלַף דִּי קַבֵּלְתָּא לְמֵימְרִי׃

(יט) וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע׃

יט וְתַב אַבְרָהָם לְוַת עוּלֵימוֹהִי וְקָמוּ וַאֲזָלוּ כַּחֲדָא לִבְאֵר שָׁבַע וִיתִיב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע׃

רש"י ◄ וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע • לֹא יְשִׁיבָה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי בְּחֶבְרוֹן הָיָה יוֹשֵׁב. י"ב שָׁנִים לִפְנֵי עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק, יָצָא מִבְּאֵר שָׁבַע וְהָלַךְ לוֹ לְחֶבְרוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים", מְרֻבִּים מִשֶּׁל חֶבְרוֹן הָרִאשׁוֹנִים, וְהֵם כ"ו שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה.

(כ) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַם־הִוא בָנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ׃

כ וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאִתְחַוָּא לְאַבְרָהָם לְמֵימַר הָא יְלִידַת מִלְכָּה אַף הִיא בְּנִין לְנָחוֹר אָחוּךָ׃

רש"י ◄ אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד וְגוֹ' • בְּשׁוּבוֹ מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, הָיָה אַבְרָהָם מְהַרְהֵר וְאוֹמֵר: 'אִלּוּ הָיָה בְּנִי שָׁחוּט כְּבָר, הָיָה הוֹלֵךְ בְּלֹא בָנִים, הָיָה לִי לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת עָנֵר, אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא', בִּשְׂרוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה בַּת זוּגוֹ, וְזֶהוּ "אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", הִרְהוּרֵי דְּבָרִים שֶׁהָיוּ עַל־יְדֵי עֲקֵדָה. גַּם־הִוא • אַף

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

נִקְרָא עַתָּה 'יְרוּשָׁלַיִם', שֶׁיֵּשׁ בְּמַשְׁמָעוּת 'יִרְאָה' וְ'שָׁלֵם' (ב"ר נו י):

ה' יִרְאֶה. הָכִי פֵּירוּשָׁא דִּקְרָא, **ה' יִרְאֶה** שֶׁרְצוֹנִי וְחֶפְצִי לִשְׁחוֹט אֶת בְּנִי כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי:

אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר ה' יֵרָאֶה. כְּלוֹמַר, יָדַעְתִּי שֶׁ**יֵּאָמֵר הַיּוֹם** מִכַּמָּה בְּנֵי אָדָם, **בְּהַר ה' יֵרָאֶה**, אֲפִילּוּ אַבְרָהָם יִרֵא אֱלֹהִים אִם שׁוֹחֵט אֶת בְּנוֹ בְּמִצְוַת הַצּוּר, וּכְשֶׁיִּרְאוּ אוֹתָנוּ חוֹזְרִין, יֹאמְרוּ שֶׁלֹּא רָצִיתִי לְקַיֵּים מִצְוַת ה', וְאָז **יֵרָאֶה** שֶׁאֵין הָעִיכּוּב מִצִּדִּי. וְאִתְּמַר בַּמִּדְרָשׁ, כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְהַעַל הָאַיִל תַּחַת בְּנוֹ, לֹא רָצָה אַבְרָהָם לְהַנִּיחוֹ, עַד שֶׁנִּשְׁבַּע לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיֵּחָשֵׁב לְפָנָיו אֶפְרוֹ שֶׁל אַיִל כְּאִילּוּ הָיָה אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק, וְנִשְׁבַּע לוֹ, וּמִיָּד הוֹרִידוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ, וְאַחַר שֶׁהוֹרִידוֹ אָמַר לוֹ, תֵּן לִי חוֹתָמְךָ עַל הַדָּבָר הַזֶּה, אָמַר לוֹ, מִן הַדִּין אֵין לִי לִמְסוֹר חוֹתָמִי, מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא שְׁאַלְתָּ אוֹתוֹ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה, וְעוֹד שֶׁכְּבָר נִשְׁבַּעְתִּי לְךָ, אֶמְנָם אֶעֱשֶׂה חֶסֶד עִמְּךָ, וּלְיַעֲקֹב בֶּן בִּנְךָ אֶמְסָרֶנּוּ, הָדָא הוּא דִּכְתִיב (מיכה ז כ) תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם, כְּלוֹמַר, 'תִּתֵּן אֱמֶת' שֶׁהוּא חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בִּשְׁבִיל 'חֶסֶד' שֶׁאָמַרְתָּ לְעֲשׂוֹת 'לְאַבְרָהָם': תורה טו

(יט) **וַיָּשָׁב אַבְרָהָם.** וְיִצְחָק הֵיכָן הָלַךְ, שְׁלָחוֹ בַּלַּיְלָה מִפְּנֵי עַיִן הָרָע, שֶׁכֵּן חֲנָנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִשָּׁעָה שֶׁיָּצְאוּ מִתּוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ לֹא נִתְפָּרֵשׁ לְהֵיכָן הָלְכוּ (ב"ר נו יא). וְיֵשׁ אוֹמְרִים בְּחֵלֶק (סנהדרין צג.) שֶׁמְּתוּ בְּעַיִן הָרָע, וּמִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק אָמְרוּ שֶׁשִּׁינּוּ מְקוֹמָן וְהָלְכוּ לִלְמוֹד תּוֹרָה לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, הָדָא הוּא דִּכְתִיב (זכריה ג ח) שְׁמַע נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה, מַאי כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת וכו': תורה כ

הִיא הִשְׁוָתָה מִשְׁפְּחוֹתֶיהָ לְמִשְׁפְּחוֹת אַבְרָהָם גַּם כֵּן, מָה אַבְרָהָם י"ב שְׁבָטִים שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב: ח' בְּנֵי הַגְּבִירוֹת וְד' בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת, אַף אֵלּוּ, ח' בְּנֵי גְּבִירוֹת וְד' בְּנֵי פִּלֶגֶשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב עמ' עז)

אַף אֵלּוּ, שְׁמוֹנָה בְּנֵי גְּבִירוֹת וְאַרְבָּעָה בְּנֵי פִּלֶגֶשׁ (רש"י כב, כ) לְפִי זֶה "מַעֲכָה" הוּא שֵׁם בֵּן, כַּמּוּבָן (וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּסֵדֶר הַדּוֹרוֹת). אֲבָל רְגִילִים לְפָרֵשׁ בְּלִמּוּד הַתַּלְמִידִים שֶׁהוּא שֵׁם בַּת (וְכֵן הוּא בִּסְפוֹרֵנוּ). וְכַנִּרְאֶה נִשְׁתַּרְבֵּב הַדָּבָר מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ **מְפֹרָשׁ** בְּרַשֹּׁ"י, וְכֵן מִפְּנֵי שֶׁמְּצִינוּ בְּנַ"דְּ שֶׁהוּא שֵׁם אִשָּׁה: שֵׁם אֵשֶׁת דָּוִד וְשֵׁם אֵשֶׁת רְחַבְעָם. אֲבָל מְצִינוּ גַּם כֵּן שֶׁהוּא שֵׁם אִישׁ (דה"א יא, מג. כג, טז), וְ"יֵשׁ לָנוּ שֵׁמוֹת רַבִּים לְזָכָר וְלִנְקֵבָה שָׁוִים" (אִבֶּן עֶזְרָא סוֹף פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח).

(כא) אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם:

כא עוּץ בּוּכְרֵהּ וְיָת בּוּז אָחוּהִי וְיָת קְמוּאֵל אֲבוּהִי דַאֲרָם:

(כב) וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל:

כב וְיָת כֶּשֶׂד וְיָת חֲזוֹ וְיָת פִּלְדָּשׁ וְיָת יִדְלָף וְיָת בְּתוּאֵל:

(כג) וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנֶה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם:

כג וּבְתוּאֵל אוֹלִיד יָת רִבְקָה תְּמַנְיָא אִלֵּין יְלִידַת מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחוּהִי דְּאַבְרָהָם:

רש"י ◄ **וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה •** כָּל הַיּוּחֲסִין הַלָּלוּ לֹא נִכְתְּבוּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל פָּסוּק זֶה.

(כד) וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה:

כד וּלְחֵנָתֵהּ וּשְׁמַהּ רְאוּמָה וִילִידַת אַף הִיא יָת טֶבַח וְיָת גַּחַם וְיָת תַּחַשׁ וְיָת מַעֲכָה:

פ פ פ

פפפ קמ"ז פסוקים. אמנו"ן סימן. חסלת פרשת וירא

הפטרה לפרשת וירא לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום נדפס בעמ' רי

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כא) **אֶת עוּץ בְּכֹרוֹ.** אוֹמְרִים בַּמִּדְרָשׁ (תנחומא ישן שלח כז) זֶה אִיּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב א א) אִישׁ הָיָה בְאֶרֶץ עוּץ אִיּוֹב שְׁמוֹ: קְמוּאֵל. זֶה בִּלְעָם, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ קְמוּאֵל, שֶׁקָּם עַל אוּמָּתוֹ שֶׁל אֵל (ילקוט בלק תשסו): תורה כב

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שישי עמ' א

הוא **כְּדֵי לִגְמוֹעַ שָׁלֹשׁ בֵּיצִים זוֹ אַחַר זוֹ**, ואילו **הָכָא** - בברייתא השנייה, **אָמַר** שהשיעור הוא **כְּדֵי לִגְמִיעָה** – לגמוע ביצה אחת. מתרצת הגמרא, מה שאמר רבי יהודה בן בתירא בברייתא הראשונה שהשיעור הוא כדי לגמוע שלש ביצים, אין זו דעתו, שהרי הוא סובר כדי גמיעת ביצה אחת. אלא **לְדִבְרֵיו דְּרַבִּי עֲקִיבָא קָאָמַר, דְּקָאָמַר** רבי עקיבא **שְׁמֹשַׁעֲרִין בִּצְלִיאָה וּבִגְמִיעָה** של ביצה אחת, וכפי שביארה הגמרא את שיטתו, ולדבריו אמר רבי יהודה בן בתירא, מדוע אתה משער בצלייה וגמיעה של ביצה אחת, **אֵימָא** - תאמר **שִׁיעוּר** של **גְּמִיעָה לְחוּדָהּ**, כלומר **כְּדֵי לִגְמַע שָׁלֹשׁ בֵּיצִים זוֹ אַחַר זוֹ, דְּהַיְינוּ צְלִיאָה וּגְמִיעָה** – ששיעור זה שווה לצלייה וגמיעה של ביצה אחת.

שנינו בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יִרְמְיָה אוֹמֵר** שהשיעור הוא **כְּדֵי שֶׁיְּקַשֵּׁר גַּרְדִּי נַיְמָא** – שיקשור האורג את החוטים שיוצאים מהבד. **בְּעֵי רַב אַשֵׁי** לפי איזה שיעור זמן משערים, **דְּמַרְחַק** – קשירת שני חוטים שרחוקים אחד מהשני, **אוֹ דְּמִקְרַב** – קשירת שני חוטים שקרובים אחד לשני, ונדרש פחות זמן לקושרם. מסיקה הגמרא, תֵּיקוּ.

שנינו בברייתא, **חָנִין בֶּן פִּנְחָס אוֹמֵר** שהשיעור הוא **כְּדֵי שֶׁתּוֹשִׁיט יָדָהּ לְתוֹךְ פִּיָּהּ לִיטּוֹל** את הקֵיסָם. **בְּעֵי רַב אַשֵׁי** לפי איזה שיעור זמן משערים, **דְּמַהֲדַק אוֹ דְּלָא מְהַדַּק** – להוציא קיסם שנמצא דחוק בין השניים, או שאינו דחוק ונדרש פחות זמן להוציאו. מסיקה הגמרא, תֵּיקוּ.

שנינו בברייתא, **פְּלֵימוֹ אוֹמֵר** שהשיעור הוא **כְּדֵי שֶׁתּוֹשִׁיט יָדָהּ לַסַּל לִיטּוֹל כִּכָּר** ותיטלו. **בְּעֵי רַב אַשֵׁי** לפי איזה שיעור זמן משערים, **דְּמַהֲדַק אוֹ דְּלָא מְהַדַּק** – להוציא ככר שנמצא דחוק בסל, או שאינו דחוק ונדרש פחות זמן להוציאו. וכן יש להסתפק האם משערים **בְּחַדְתָּא אוֹ בְּעַתִּיקָא** – בסל חדש או בישן, סל חדש אינו נוח לשימוש משום שיוצאים ממנו חוטי האריגה, אך סל ישן נוח לשימוש ונדרש פחות זמן להוציא ממנו את הככר. וכן יש להסתפק האם משערים **בַּחֲמִימָא אוֹ בְּקָרִירָא** – בככר חם או קר, ככר חם צריך להוציאו מן הסל בנחת כדי שלא ימעך ויפול מידו, אך ככר קר נדרש פחות זמן להוציאו מן הסל.

שיעורי תהלים לשבוע פרשת וירא

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ב מרחשון מפרק סו עד סוף פרק סח	**יום רביעי - ט"ו מרחשון** מפרק עז עד סוף פרק עח
יום שני - י"ג מרחשון מפרק סט עד סוף פרק עא	**יום חמישי - ט"ז מרחשון** מפרק עט עד סוף פרק פב
יום שלישי - י"ד מרחשון מפרק עב עד סוף פרק עו	**יום שישי - י"ז מרחשון** מפרק פג עד סוף פרק פז
שבת קודש - י"ח מרחשון פרק כ מפרק פח עד סוף פרק פט	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ב מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 290, כז אהובי אחיי... עד עמ' קמו, נמ"ו.

אגרת הקדש

כז מה שכתב ליושבי אה"ק תובב"א לנחמם בכפליים לתושיה על פטירת הרב הגאון המפורסם איש אלקים קדוש נ"י ע"ה פ"ה מהור"ר מנחם מענדל נ"ע.

אהוביי אחיי ורעיי אשר כנפשי כו' ה' עליהם יחיו חיים עד העולם וצאצאיהם אתם זרע אמת ברוכי ה' המה מעתה ועד עולם. אחד"ש כמשפט לאוהבי שמו באתי לדבר על לב נדכאים הנאנחים והנאנקים ולנחמם בכפליים לתושיה אשר שמעה אזני ותבן לה על מארז"ל דשבק חיים לכל חי כי צדיק באמונתו יחיה וביראת ה' לחיים וברשפי אש שלהבת אהבתו מחיים לכל בהן חיי רוחו [נ"א ונשמתו] כל ימי חלדו ויהי בהעלות ה' רוחו ונשמתו אליו יאסוף

כז. כפי המצויין בהקדמה לאגרת הקודש זו (סימן כז), כתב רבנו הזקן אגרת זו אל חסידים אחרי הסתלקות רבי מענדעלע מויטבסק (מהורודוק) זכר צדיק לברכה, בתור "אגרת תנחומים" לנחם את החסידים, וסיים את האגרת בקריאה של התעוררות אל החסידים אודות צדקה בכלל ואודות החזקת משפחת רבי מענדעלע מויטבסק בפרט. באגרת זו מנחם רבנו הזקן את החסידים שקבלו מהצדיק, גם ברוחניות, בענינים של תורה ועבודה, וגם בגשמיות, על ידי ברכותיו ועצותיו – שצדיק אחרי הסתלקותו נמצא עדיין בעולם **זה** (והוא מביא מהזוהר, שזה עוד **יותר** מאשר לפני זה כשהיה בחיים חיותו בעולם זה), וביכולת התלמידים לקבל ממנו ברוחניות בענינים של תורה ועבודה – **יותר** מאשר לפני ההסתלקות; וכן גם בגשמיות, מגינים הצדיקים על העולם **הזה** אחרי הסתלקותם יותר מאשר לפני הסתלקותם. **מה שכתב** – רבנו הזקן ל' – חסידים, **יושבי ארץ הקדש תבנה ותכונן בימינו אמן**[1], **לנחמם בכפלים לתושיה**[2], **על פטירת הרב הגאון והמפרסם איש אלקים קדוש**[3], **נר ישראל עמוד הימני פטיש החזק**[4], **מורנו הרב מנחם מנדל נשמתו־עדן.**

אהובי אחי ורעי אשר – יקרים לי **כנפשי כו'**, – בהתאם למובא ב"לקוטי הגהות" על "תניא", הכוונה ב"אהובייי" – על־דרך לשון המדרש[5] "לא זז מחבבה עד שקראה בתי", כבת החביבה על אביה במיוחד, "אחיי" – על־דרך "לא זז מחבבה עד שקראת אחותי", אהבה שהיא אחוואית, "ורעיי" – על־דרך "לא זז מחבבה עד שקראה אמי", כאהבתה של אם, ו"אשר כנפשי" – על־דרך "קראה בשמו"[6] – האהבה כפי שהיא לנפש העצמית, ו"כו'" הכוונה **יותר** מאשר הנפש העצמית, המוסב על יחידה שבנפש, **ה' עליהם יחיו, חיים עד העולם,** – בהתאם לפירוש האמור ב"לקוטי הגהות" מוסב "ה' עלידהם יחיו" על מקיפים – **עליהם**, ו"חיים עד העולם" היינו המשכת המקיף בפנימי, **וצאצאיהם אתם זרע אמת ברוכי ה' המה מעתה ועד עולם. אחד"ש כמשפט לאוהבי שמו באתי לדבר על לב נדכאים הנאנחים והנאנקים,** – מתוך צער על הסתלקות הצדיק רבי מענדעלע, **ולנחמם בכפלים לתושיה, אשר שמעה אזני** – מה ששמע רבנו הזקן מאחרים, **ותבן לה**[7], **על מאמר רז"ל**[8] **ד"שבק חיים לכל חי"** – שהשאיר חיים לכל החיים, כשצדיק מסתלק אומרים עליו שהשאיר חיים לכל החיים, שבפשטות הכוונה היא, שאחרים נשארו בחיים כשהוא עזב את העולם. ברם, לא ברור, לפי זה, הלשון "שבק", שהרי את החיים של האחרים לא **הוא** זה שהשאיר להם?!. יסביר רבנו הזקן להלן, שלשון חכמינו ז"ל מדוייקת, שכן הכוונה היא אכן שהוא **השאיר** מחייו לאחרים, שהרי מה הם החיים של צדיק – אין הם חיים בשריים, כי אם חיים רוחניים של אמונה, יראת ה' ואהבת ה", בהן כתוב הלשון "חיים", ובשעה שצדיק עוזב את העולם הוא משאיר מאמונתו, יראתו ואהבתו, לכל מקושריו, שיכולים לקבל **יותר** מאשר כשנשמתו היתה בגוף, **כי "צדיק באמונתו יחיה"**[9], – הרי שלגבי אמונה משתמשים בלשון "חיים", **וב"יראת ה'** – כתוב[10]: **לחיים"**, – שיראת ה' נותנת חיים, **וברשפי אש שלהבת אהבתו** – להקדוש ברוך הוא, שזה יותר מאשר **מחיים, לכל בהן** – להכניס בהם **חיי רוחו** [נֶסַח אַחֵר: **ונשמתו**] – שהוא מכניס בהם לא רק רוחו כי אם גם נשמתו, "רוח" יש לה יותר שייכות לתלמידים המקבלים מרוחו, כפי שיאמר רבנו הזקן להלן, אלא כפי המובא ב"לקוטי הגהות" שמן הסתם בבן הרי המועבר אליו כולל גם נשמה, למרות שבתלמיד אחר הרי זה רוח בלבד, **כל ימי חלדו,** – הוא מכניס את רוחו בענינים של אמונה, יראה ואהבה, **ויהי**

---

1. בלוח התיקון מציין כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאגרת זו נכתבה לחסידים שבחוץ לארץ, ומ"ש כאן שנכתב "ליושבי אה"ק תובב"א" הוא ט"ס "כיון שבסוף אגה"ק זה - נדפס בס' גנזי נסתרות - אור רב פ"ו - מדובר ע"ד שלא למעט "ח"ו מכל כסף הקדשים אשר יקדישו לה' מדי שנה בשנה (כצ"ל)..לרבותינו שבא"י תובב"א", וממשיך שמבקש שיהי' הכסף מוכן לשלחו בהקדם לאה"ק. **הוספה לאח"ז:** "מובן הדוחק גדול בכהנ"ל שהרי כותרת זו נמצאת בכל הדפוסים והייתה לעיני רבותינו נשיאינו מתחיל מ"בני המחבר" והצ"צ. ולכן נלפענ"ד לומר דתרווייהו איתנהו: חלק המתאים (והוא הנדפס, ובהשמטת השורה ע"ד "המוכ"ז" - שמזה ג"כ מובן שהגיהו אגה"ק זה) נכתב לאה"ק וכולה - ל"הנדכאים כו' שבמדינתנו". ובלאה"כ מסתבר לומר שכתב אדה"ז אגרת תנחומין להנדכאים כו' שבאה"ק". **2.** ע"ד ל' הכתוב - איוב יא, ו. **3.** ע"ד ל' הכתוב - מלכים ב' ד, ט. **4.** ע"ד ל' חז"ל - ברכות כח, ב. **5.** שמו"ר ס"פ פקודי. ועוד. **6.** זח"א קנד, ב. **7.** ע"ד ל' הכתוב - יחזקאל ט, ד. **8.** הובא בכמה שו"ת. (**הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א**): "וברמב"ם הלכות יבום ספ"ד בנוסח גט חליצה וכן בכתובת יבמין 'חיי לרבנן ולכל ישראל שבק'". **9.** חבקוק ב, ד. **10.** משלי יט, כג.

בְּהַעֲלוֹת ה' רוּחוֹ, – בשעת הסתלקותו של הצדיק, **וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו** – אל הקדוש ברוך הוא, **יֶאֱסֹף**[11], **וַיַּעֲלֶה בְּעָלוּי אַחַר שֶׁבַּכּ** – הוא משאיר אז, **חַיֵּי רוּחוֹ, "פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר עָבַד בָּהּ" לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל,** – שהשפיע בהם ברוחו הענינים של אמונה, יראת ה' ואהבת ה'. "לפנים" יכולה להיות משמעותה גם **הפנימיות,** מה שהשפיע בהם ענינים **אלה** בפנימיות, **פְּעֻלַּת צַדִּיק לְחַיִּים**[12] – שעבודת הצדיק היא **בשביל** החיים, לתת להם חיים, הרי הוא משאיר זאת **לְכָל חַי, הִיא נֶפֶשׁ כָּל חַי** – בחיים של תורה ומצוות, **הַקְּשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ בְּחַבְלֵי עֲבוֹתוֹת אַהֲבָה רַבָּה וְאַהֲבַת עוֹלָם,** – אהבה גדולה ואהבת נצח, **כָּל תְּמוּט לָנֶצַח, אֲשֶׁר מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים,** – המחפש **לְדָבְקָה בַּה' חַיִּים - בַּעֲבוֹדָתוֹ** – של הצדיק, **תִּדְבַּק נַפְשׁוֹ, וְהִיְתָה** – ותהיה **צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה',** בְּחַיֵּי רוּחַ אַפֵּנוּ – כמו האויר שאדם שואף על ידי נחיריו, שעל ידי זה הוא חי, **אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּצִלּוֹ נִחְיֶה בַּגּוֹיִם**[13], – כלומר, בחינת חי' שבנשמה שלמעלה מבחינת נשמה, וזה נותן חיות עליונה יותר בבחינת **מקיף,** שבחיות זו יכולים לעבור את הקשיים של הענינים הלא־יהודיים (ענינים שאינם קדושה), **אֲשֶׁר שָׁבַק לָנוּ, בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּתוֹ בֶּאֱמֶת,** – לצדיק, **וְאַהֲבָתוֹ,** – לצדיק, **אַהֲבַת אֱמֶת הַטְּהוֹרָה,** – אהבה אמיתית טהורה, **מְקָרֵב אִישׁ וְלֵב עָמֹק,** – בהתאם לכך, הרי כפי מדת התקשרותו אל הצדיק וכפי מדת האמת והטוהר של אהבתו לצדיק, משאיר לו הצדיק מרוחו והשפעתו בענינים של אמונה, יראה ואהבה, **כִּי "כַּמַּיִם הַפָּנִים וְכוּ'",** – לב האדם לאדם"[14], כשיש לו אהבה לצדיק, הרי זה משתקף ויוצר אהבה מהצדיק אליו, **וְרוּחַ** – רוח האהבה שיש לו לצדיק, **אָיְתִי** – מביאה **רוּחַ** – אל הצדיק, **וְאַמְשִׁיכָהּ** – וממשיכה **רוּחַ**[15], – שהיא גבוהה בהרבה, **וְרוּחוֹ** – של הצדיק, **עוֹמֶדֶת בְּקִרְבֵּנוּ מַמָּשׁ,** – רוחו של הצדיק עומדת ומשפיעה **בפנימיות** בנו – מקושריו, **כִּי בִּרְאוֹתוֹ יְלָדָיו** – תלמידים נקראים "בנים"[16], **מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲשֶׁר יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ, כַּאֲשֶׁר נֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה אֲשֶׁר הוֹרָנוּ מִדְּרָכָיו, וְנֵלֵכָה בְּאוֹרְחוֹתָיו נֶצַח־סֶלָה־וָעֶד.** – הרבי מציין, בקשר ל"הורנו מדרכיו ונלכה **באורחותיו**", לעיין בזוהר חלק ב' (רטו, א) ובזוהר חלק ג' (ס"פ קדושים), שם דן הזוהר בהבדל שבין "דרך" ל"אורח", ש"דרך" היינו דרך סלולה **שכבר** סלל הצדיק שכולם יכולים ללכת בה, ו"אורח" היינו דרכים חדשות ונתיבים הנוצרים כעת, מותאמים לפי אופן עבודתו של כל אחד, וכן – לעיין ב"לקוטי תורה" שיר השירים (יב, ב). ומה שרבנו הזקן מדבר בענין חיי הצדיק בשלשה ענינים **אלה,** אמונה, יראה ואהבה, דוקא – הוא מפני (כפי שהוא מביא ב"אגרת הקודש" סימן א') שהן ה"זרועות" המחזיקות את כל הגוף, הרי שהן היסוד והעיקר בעבודת ה'.

אגרת הקדש

ויעלה בעילוי אחר עילוי עד רום המעלות שבק חיי רוחו פעולתו אשר עבד בה לפנים בישראל פעולת צדיק לחיים לכל חי היא נפש כל חי הקשורה בנפשו בחבלי עבותות אהבה רבה ואהבת עולם בל תמוט לנצח אשר מי האיש החפץ חיים לדבקה בה' חיים בעבודתו תדבק נפשו והיתה צרורה בצרור החיים את ה' בחיי רוח אפינו אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים אשר שבק לנו בכל אחד ואחד כפי בחי' התקשרותו באמת ואהבתו אהבת אמת הטהורה מקרב איש ולב עמוק כי כמים הפנים וכו' ורוח אייתי רוח ואמשיך רוח ורוחו עומדת בקרבינו ממש כי בראותו ילדיו מעשה ידיו בקרבו יקדישו שמו יתברך אשר יתגדל ויתקדש כאשר נלך בדרך ישרה אשר הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו נס"ו.

יום שני י"ג מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמו, וז"ש בזוה"ק דצדיקא... עד עמ' 292, קודם לברכה;

וְזֶה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[17] **דְּצַדִּיקָא דְּאִתְפַּטַּר אִשְׁתַּכַּח בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין יָתִיר מִבְּחַיּוֹהִי,** – צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו, שלכאורה, נכון הדבר רק בעולמות עליונים, שם הוא נמצא יותר כשהוא עולה לשם, אך בעולם התחתון **הזה** – כיצד הוא נמצא שם יותר אחרי פטירתו והסתלקותו? – **דְּהֵינוּ שֶׁגַּם בְּזֶה הָעוֹלָם הַמַּעֲשֶׂה - "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם"**[18] – ש"היום" בעולם הזה, הוא עיקר ענין המעשה – קיום המצוות בפועל, כפי שהגמרא[19] אומרת: "היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם", שבעולם הזה הוא עיקר ענין

אגרת הקדש

וז"ש בזוה"ק דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי דהיינו שגם בזה העולם המעשה היום לעשותם אשתכח

---

11. ל' הכתוב - איוב לד, יד. **12.** משלי י, טז. **13.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' הכתוב איכה ד, כ". **14.** משלי כז, יט. **15.** זח"ב קסו, ב. ועוד. **16.** ספרי (הובא בפרש"י) עה"פ ואתחנן ו, ז. **17.** ח"ג עא, ב. **18.** ואתחנן ז, יא. **19.** עירובין כב, א.

המעשה, ואילו הענינים של קיבול שכר או כמו קיבול שכר – הם "למחר", בעולם הבא. על־כל־פנים העולם הזה הוא עולם המעשה – הרי גם בעולם המעשה **אִשְׁתַּכַּח יָתִיר,** – נמצא הצדיק שנפטר במדה מרובה יותר, ובתלמידים שעליהם השפיע ומשפיע, הכוונה היא, שגם בעולם המעשה **שלהם**, לא רק בעבודתם הרוחנית של אמונה, יראה ואהבה, נמצא הצדיק והשפעתו במדה מרובה יותר מאשר לפני פטירתו, אלא גם בעולם המעשה שלהם, בענינים של מעשה – תשובה ומעשים טובים – הוא נמצא במדה מרובה יותר, שהם מקבלים יותר השפעה, **כִּי הַמַּעֲשֶׂה** – של תלמידיו ומקושריו, (**גָּדוֹל**) [**גָּדֵל**] **וְהוֹלֵךְ, גְּדוֹלֵי גְּדוֹלִין, מִן אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק**[20] **בַּ"שֶּׁדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'",** – על־דרך הנאמר בספר בראשית[21], שהכוונה היא על גן־עדן. בהתאם לביאור דלהלן על אגרת זו, הכוונה היא לאור הנמשך ומאיר ב"מלכות דאצילות", הנקראת "שדה אשר ברכו ה'", שבה נמשך מ"ז"א דאצילות" המשכת יתר, מצד עליית התורה והעבודה של הצדיק, ומכך באים הרהורי התשובה והמעשים טובים בתלמידים, וזה נקרא "גידולי גידולין", **הַמֵּאִיר לְאֶרֶץ וְחוּצוֹת,** – בארץ ישראל ובחוץ לארץ, **וְגַם אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹּה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים בִּדְרָכָיו - "דֶּרֶךְ הַקֹּדֶשׁ יִקָּרֵא לָהּ"**[22]. – לא רק דרך של קדושה, כי אם דרך של "קדש" שלמעלה מ"קדוש" בוי"ו. על כל פנים יוצא שהצדיק והשפעתו נמצאים אחרי הסתלקותו גם בעולם המעשה ובמדה מרובה יותר. **זֹאת בַּעֲבוֹדַת ה' בְּמִלֵּי דְשְׁמַיָּא;** – בענינים רוחניים, שהתלמידים יכולים לקבל מהצדיק אחרי הסתלקותו יותר מאשר לפני הסתלקותו. **וּבְמִלֵּי דְעָלְמָא** – בענינים והשפעות גשמיות שהצדיק ממשיך, **בְּפֵרוּשׁ אִתְּמַר** – נאמר במפורש **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[23], **דְּצַדִּיקַיָּא מְגַנִּין עַל עָלְמָא,** – שהצדיקים מגינים על העולם, **וּבְמִיתָתְהוֹן יָתִיר מִבְּחַיֵּיהוֹן,** – ואחרי הסתלקותם – במדה מרובה יותר מאשר בחייהם בעולם זה, **וְאִלְמָלֵא צְלוֹתָא דְּצַדִּיקַיָּא בְּהַהוּא עָלְמָא** – ולולא תפלתם של הצדיקים בעולם **ההוא, לָא אִתְקַיֵּם עָלְמָא רִגְעָא חָדָא.** – לא היה העולם **הזה** מתקיים אפילו רגע אחד, הרי שהצדיקים מגינים על העולם הזה בענינים הגשמיים, אחרי הסתלקותם, במדה מרובה יותר מאשר בחייהם בעולם זה, **וְכָל הַקָּרוֹב קָרוֹב אֶל מִשְׁכַּן ה"** – לצדיק, **בְּחַיָּיו - קוֹדֵם לַבְּרָכָה:** – הבאה על ידי ומן הצדיק.

אגרת הקדש

יתיר כי המעשה (גדול) [גדל] והולך גידולי גידולין מן אור זרוע לצדיק בשדה אשר ברכו ה' המאיר לארץ וחוצות וגם אנחנו אלה פה היום כולנו חיים בדרכיו דרך הקדש יקרא לה. זאת בעבודת ה' במילי דשמיא. ובמילי דעלמא בפירוש אתמר בזוה"ק דצדיקיא מגינין על עלמא ובמיתתהון יתיר מבחייהון ואלמלא צלותא דצדיקיא בההוא עלמא לא אתקיים עלמא רגעא חדא וכל הקרוב קרוב אל משכן ה' בחייו קודם לברכה:

יום שלישי י"ד מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 292, איתא בזוה"ק... עד עמ' 292, ועלול כנודע.

בֵּאוּר עַל הַנַּ"ל:

רבנו הזקן מסביר בעצמו משמעותה העמוקה יותר של אגרת זו (סימן כ"ז): **אִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, דְּצַדִּיקָא דְּאִתְפַּטַּר - אִשְׁתַּכַּח בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין יָתִיר מִבְּחַיּוֹהִי כו'".** – כתוב בזוהר הקדוש, צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו. **וְצָרִיךְ לְהָבִין, תִּינַח בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים אִשְׁתַּכַּח יָתִיר כַּעֲלוֹתוֹ שָׁמָּה,** – מובן הדבר שבעולמות העליונים הוא נמצא אחרי הסתלקותו במדה מרובה יותר כאשר נשמתו עולה למעלה, **אֲבָל בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵיךְ אִשְׁתַּכַּח יָתִיר?** – כיצד הוא נמצא שם במדה מרובה יותר? **וְיֵשׁ לוֹמַר, עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁקִּבַּלְתִּי עַל מַאֲמַר חַז"ל דְּ"שֶׁבֶק** – השאיר, **חַיִּים לְכָל חַי",** – שבשעת הסתלקותו של צדיק אומרים שהוא השאיר חיים לכל החיים, וכנזכר לעיל, שבפשטות הלשון קשה, אם הכוונה היא רק לומר שהוא עזב את העולם ואחרים נשארו בחיים, הרי שלא השאיר את חייו הוא, לא מחייו הם חיים, אלא לפי ההסבר שקיבל רבנו הזקן הכוונה היא אכן שהוא השאיר מחייו **הוא** – לכל החיים, **כַּנּוֹדָע** – כידוע, **שֶׁחַיֵּי הַצַּדִּיק אֵינָם חַיִּים בְּשָׂרִים**[24] **כִּי־אִם חַיִּים רוּחָנִיִּים, שֶׁהֵם אֱמוּנָה וְיִרְאָה וְאַהֲבָה,** – אמונת ה', יראת ה' ואהבת ה' שיש לו עצמו

אגרת הקדש

ביאור על הנ"ל:

איתא בזוה"ק דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי כו' וצריך להבין תינח בעולמות עליונים אשתכח יתיר בעלותו שמה אבל בעוה"ז איך אשתכח יתיר. וי"ל ע"ד מה שקבלתי על מאמר חז"ל דשבק חיים לכל חי כנודע שחיי הצדיק אינם חיים בשרים כ"א חיים רוחניים שהם אמונה ויראה ואהבה כי באמונה כתיב וצדיק באמונתו יחיה

---

20. תהלים צז, יא. **21.** תולדות כז, כז. **22.** ע"ד ל' הכתוב - ישעי' לה, ח. **23.** ח"ג עא, ב. **24.** "כנראה צ"ל "בשריים" (ב' יודין), כמו "רוחניים", שבהמשכו" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בלקוטי שיחות חכ"ב ע' 138 הערה 8 בשולי הגליון).

והוא משפיע אותן לתלמידיו ומקושריו, שלש אלו מוגדרות בפסוקים בשם "חיים", **כִּי בֶּאֱמוּנָה כְּתִיב:** – כתוב: **"וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה", וּבְיִרְאָה כְּתִיב:** – כתוב: **"וְיִרְאַת ה' לְחַיִּים", וּבְאַהֲבָה כְּתִיב:** כתוב[25]: **"רוֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים", וְחֶסֶד הוּא אַהֲבָה.** – אהבה היא פנימיות החסד, הרי כשאומרים על חסד "חיים" הרי שאהבה היא ענין של חיים, וכל השלש: אמונה, יראה ואהבה, הרי מוגדרות בשם "חיים".

וּשְׁלֹשָׁה מִדּוֹת אֵלּוּ – אמונה, יראה ואהבה, **הֵם בְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת,** – והמדריגות שבעולמות, הרי בכל עולם ישנן הבחינות הנקראות אמונה, יראה ואהבה, **הַכֹּל לְפִי עֲרֶךְ בְּחִינַת מַעֲלוֹת הָעוֹלָמוֹת זֶה עַל זֶה** – לפי עליונות המדריגה של אותו עולם, כך עליונותן של הבחינות והמדות אמונה, יראה ואהבה שבאותו עולם, **כְּדֶרֶךְ עֵלָה וְעָלוּל, כַּנּוֹדַע.** – העולם העליון יותר משמש "עילה" וסיבה שממנו בא העולם התחתון יותר שהוא "עלול" ומסובב מהעולם העליון יותר.

אגרת הקדש

וביראה כתיב ויראת ה' לחיים ובאהבה כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים וחסד הוא אהבה ושלשה מדות אלו הם בכל עולם ועולם עד רום המעלות הכל לפי ערך בחי' מעלות העולמות זע"ז בדרך עילה ועלול כנודע.

יום רביעי ט"ו מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 292, והנה בהיות הצדיק... עד עמ' קמז, תאמין.

וְהִנֵּה, בִּהְיוֹת הַצַּדִּיק חַי עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, – בעולם הזה, **הָיוּ שְׁלֹשָׁה מִדּוֹת אֵלּוּ** – אמונה, יראה ואהבה, **בְּתוֹךְ כְּלִי וּלְבוּשׁ שֶׁלָּהֶם בִּבְחִינַת מָקוֹם גַּשְׁמִי, שֶׁהִיא בְּחִינַת נֶפֶשׁ הַקְּשׁוּרָה בְּגוּפוֹ, וְכָל תַּלְמִידָיו אֵינָם מְקַבְּלִים רַק הֶאָרַת מִדּוֹת אֵלּוּ וְזִיוָן, הַמֵּאִיר חוּץ לְכֶלִי** – מחוץ לכלי האמור, **עַל־יְדֵי דִּבּוּרָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים,** – אותיות הדיבור והמחשבה מגלות הרי הארה בלבד. **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[26] שֶׁאֵין אָדָם עוֹמֵד עַל דַּעַת רַבּוֹ וְכוּ'** – עד ארבעים שנה. **אֶכָל לְאַחַר פְּטִירָתוֹ,** – של הצדיק, **לְפִי שֶׁמִּתְפָּרְדִים בְּחִינַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁנִּשְׁאֶרֶת בַּקֶּבֶר מִבְּחִינַת הָרוּחַ שֶׁ**–אחרי ההסתלקות היא **בְּגַן־עֵדֶן, שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ מִדּוֹת הַלָּלוּ,** – אמונה, יראה ואהבה, הרי שאין שלש מדות אלו מוגבלות יותר בלבוש ובכלי שלהן שבגוף, אלא הן בגן־עדן שהוא מקום רוחני, ואוירו מתפשט בעולם מסביב לכל אדם, כפי שיסביר להלן, **לְפִיכָךְ יָכוֹל כָּל הַקָּרוֹב אֵלָיו** – המקושר אל הצדיק, **לְקַבֵּל חֵלֶק מִבְּחִינַת רוּחוֹ שֶׁבְּגַן־עֵדֶן,** – חלק מעצם המדות ולא הארה וזיו מהן בלבד, **הוּאִיל וְ**–בחינת הרוח של הצדיק, **אֵינָהּ בְּתוֹךְ כְּלִי וְלֹא בִּבְחִינַת מָקוֹם גַּשְׁמִי,** – אלא בגן עדן, שגם הוא, כפי שיסביר להלן, בעולם זה, **כַּנּוֹדַע מַאֲמַר רַז"ל[27] עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם שֶׁנִּכְנַס עִמּוֹ גַּן־עֵדֶן,** – כשנכנס אל יצחק לקבל את הברכות, הרי שגן־עדן נמצא בעולם הזה, **וְכֵן כָּתַב בְּסֵפֶר עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת[28] שֶׁאֲוִיר גַּן־עֵדֶן מִתְפַּשֵּׁט סָבִיב כָּל אָדָם, וְנִרְשָׁמִים בַּאֲוִיר זֶה** – של גן עדן, **כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וְדִבּוּרָיו הַטּוֹבִים בַּתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה' (וְכֵן לְהֵפֶךְ חַס־וְשָׁלוֹם** – כשאדם חושב ומדבר דברים שבניגוד לתורה ועבודת ה', **נִרְשָׁמִים בַּאֲוִיר הַמִּתְפַּשֵּׁט מִגִּיהֲנֹם סָבִיב כָּל אָדָם). הִלְכָּךְ,** – כיוון שכוחו של הצדיק, אמונתו, יראתו ואהבתו, אינם מוגבלים בכלי ולבוש ובמקום גשמי, אלא הם נמצאים בגן־עדן הקיים גם בעולם הזה, **נָקֵל מְאֹד** – קל מאד, **לְתַלְמִידָיו לְקַבֵּל חֶלְקָם מִבְּחִינַת רוּחַ רַבָּם הָעַצְמִית, שֶׁהֵם אֱמוּנָתוֹ וְיִרְאָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ אֲשֶׁר עָבַד בָּהֶם אֶת ה', וְלֹא זִיוָם** – והארתם **בִּלְבַד הַמֵּאִיר חוּץ לַכֶּלִי,** – כפי שהיה בחיים חיותו של הצדיק, כשהם קיבלו זיו בלבד על ידי מחשבותיו ודיבוריו הקדושים. **לְפִי שֶׁבְּחִינַת רוּחוֹ הָעַצְמִית** –

אגרת הקדש

והנה בהיות הצדיק חי על פני האדמה היו שלשה מדות אלו בתוך כלי ולבוש שלהם בבחי' מקום גשמי שהיא בחי' נפש הקשורה בגופו וכל תלמידיו אינם מקבלים רק הארת מדות אלו וזיון המאיר חוץ לכלי זה ע"י דבוריו ומחשבותיו הקדושים. ולכן ארז"ל שאין אדם עומד על דעת רבו וכו' אבל לאחר פטירתו לפי שמתפרדים בחי' הנפש שנשארה בקבר מבחי' הרוח שבג"ע שהן שלש מדות הללו לפיכך יכול כל הקרוב אליו לקבל חלק מבחי' רוחו שבג"ע הואיל ואינה בתוך כלי ולא בבחי' מקום גשמי כנודע מארז"ל על יעקב אבינו ע"ה שנכנס עמו ג"ע וכ"כ בספר עשרה מאמרות שאויר ג"ע מתפשט סביב כל אדם ונרשמים באויר זה כל מחשבותיו ודבוריו הטובים בתורה ועבודת ה' (וכן להיפך ח"ו נרשמים באויר המתפשט מגיהנם סביב כל אדם) הלכך נקל מאד לתלמידיו לקבל חלקם מבחי' רוח רבם העצמית שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבד בהם את ה' ולא זיוום בלבד המאיר חוץ לכלי לפי שבחי' רוחו העצמית מתעלה

---

25. משלי כא, כא. **26.** עבודה זרה ה, ב. פרש"י עה"פ נצבים כט, ו. **27.** ב"ר פס"ה, כ"ב. זח"ג פד, א. **28.** מאמר חקו"ד ח"ב פי"ב.

אמונתו, יראתו ואהבתו העצמיות, השייכות אליו בלבד ולא לתלמידיו, **מִתְעַלֶּה בְּעֻלּוּי אַחַר עֻלּוּי, לְהִכָּלֵל בִּבְחִינַת נִשְׁמָתוֹ שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן שֶׁבְּעוֹלְמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, וְנוֹדַע[29] שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה אֵינוֹ נֶעֱקָר לְגַמְרֵי מִכֹּל וְכֹל מִמְּקוֹמוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה, גַּם לְאַחַר שֶׁנִּתְעַלֶּה לְמַעְלָה לְמַעְלָה**, – גם אז אין הוא נעקר לגמרי ממקומו ומדריגתו הראשונים, אלא נשאר שם רושם, **וּבְחִינָה זוֹ** – מרוחו של צדיק, **הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּשְׁאֲרָה לְמַטָּה בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן** – שהרי בחינת גן עדן ישנה בכל עולם, גם למטה בעשיה ישנה בחינת גן עדן התחתון, הרי בחינה זו שנשארה למטה בגן עדן, **בִּמְקוֹמוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה, הֵיא הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת בְּתַלְמִידָיו,** – שכן, בחינה זו הרי נפרדה מרוחו העצמית של הרבי, וכל ענינה הוא מה שהיא מתפשטת בתלמידים, **כָּל אֶחָד כְּפִי בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּתוֹ וְקִרְבָתוֹ אֵלָיו** – אל הצדיק, **בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ, בְּאַהֲבָה רַבָּה,** – כל אחד לפי מדת היותו מקושר לרבו באהבה רבה – באותה מדה הוא מקבל מהתפשטות רוחו של הרבי, **כִּי הַמְשָׁכַת כָּל רוּחֲנִיּוּת אֵינָהּ אֶלָּא עַל יְדֵי אַהֲבָה רַבָּה,** – וכשישנה האהבה רבה, נמשכות המדות הרוחניות של אמונה, יראה ואהבה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[30] דִּרְוִחַ דִּרְעוּתָא דִּלְבָא אַמְשִׁיךְ רוּחַ מִלְּעֵילָא,** – הרוח של הרצון הפנימי של הלב ממשיך רוח מלמעלה, הרי שה"רעותא דלבא" (הרצון הפנימי של הלב) והאהבה של התלמיד לרבו, ממשיכים שיתפשט ממדותיו של הרבי לתלמיד, **רַק אִם יִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהָיו[31] בַּהֲכָנָה רַבָּה וְיִגִּיעָה עֲצוּמָה,** – לפי פירושו של חסיד קשיש, מובא ב"לקוטי הגהות" על "תניא", הכוונה ב"הכנה רבה" היא – ההכנה של **הנשמה** ו"יגיעה עצומה" – יגיעת **הגוף**, "יגיעת בשר", **לְקַבֵּל שָׁלֹשׁ מִדּוֹת הַלָּלוּ,** – אמונה, יראה ואהבה, **כְּדֶרֶךְ שֶׁהוֹרָהוּ רַבּוֹ, וּכְמַאֲמַר רַז"ל[32]: יָגַעְתָּ וּמָצָאתָ** - **תַּאֲמִין.** בהתאם לפירושו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ[33] על "רק אם יכון לקראת אלקיו בהכנה רבה ויגיעה עצומה כו'" – הכוונה היא, שהעבודה והיגיעה היא להכניס האמונה, היראה והאהבה בחיים בשריים של קיום התורה והמצוות, וכפי שמובן ממה שהוא מסיים שם, מסתבר (למרות שהדברים לא נאמרו במפורש) ש"יגעת ומצאת תאמין" הכוונה היא שימצא הרבה יותר מאשר יגיעתו, ענין של "מציאה". וכפי שאומר שם בפירוש, שעל־ידי היגיעה מתהווה התקשרות של גידולי הגידולין עם שרשם ומקורם שהוא "עצמות רוחו של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכלל בבחינת נשמתו שבגן־עדן העליון", הרי שלא זו בלבד שיש לתלמידים מרוחו שנשארה בגן־עדן התחתון, אלא גם מרוחו העצמית הנכללת בנשמה שבגן עדן העליון, הרי זו "מציאה" שלא בערך נעלה יותר מאשר הקבלה הקודמת מהרוח שנשארה בגן־עדן התחתון בלבד. אלא, כפי שהוא מסיים שם, זה מאיר עליהם בבחינת "מקיף" בלבד, אך מקיף **זה** מעניק כוח בגידולי הגידולין שגם בהם יהיה ענין הצמיחה עד אין שיעור. באותו מאמר אומר הרבי (אחרי שהוא מביא חלק גדול מלשון אגרת הקדש זו, ובשייכות למה שהוא אומר על ההכנה הרבה והיגיעה העצומה לקבלת שלש המדות, אמונה, יראה ואהבה) – שעל ידי עבודה ויגיעה בדרך שהרבי לימד, הוא מוריד ומביא את החיים הרוחניים של הרבי באמונה יראה ואהבה בחיים בשריים של כל עניני העבודה בלימוד התורה וקיום המצוות בפועל ממש, על ידי כך נעשה ההתקשרות של גידולי הגידולין (אודותם ידון להלן באגרת זו) עם שרשם ומקורם, שהוא הרוח העצמית של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכלל בנשמתו שבגן־עדן העליון שבעולמות העליונים, אלא שזה מאיר עליהם בבחינת "מקיף", אך "מקיף" זה מעניק כוח בגידולי הגידולין, שגם בהם יהיה כוח הצמיחה בתוספת וברבוי עד אין שיעור, כלומר (לפי המובא שם ב"קיצור") שהתלמידים שהם **גידולי גידולין** של הצדיק, מתקשרים, על ידי עבודתם, ברוח ובנשמה של הצדיק שבגן עדן העליון.

אגרת הקדש

בעילוי אחר עילוי להכלל בבחי' נשמתו שבג"ע העליון שבעולמות העליונים ונודע שכל דבר שבקדושה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו גם לאחר שנתעלה למעלה למעלה ובחי' זו הראשונה שנשארה למטה בגן עדן התחתון במקומו ומדרגתו הראשונה היא המתפשטת בתלמידיו כל אחד כפי בחי' התקשרותו וקרבתו אליו בחייו ובמותו באהבה רבה כי המשכת כל רוחניות אינה אלא ע"י אהבה רבה כמ"ש בזוה"ק דרוח דרעותא דלבא אמשיך רוח מלעילא רק אם יכון לקראת אלהיו בהכנה רבה ויגיעה עצומה לקבל שלש מדות הללו כדרך שהורהו רבו וכמארז"ל יגעת ומצאת תאמין.

---

29. פרדס שער י"ד פרק א'. ע"ח שער ל"ד פרק ג'. ובכ"מ. **30.** ראה זח"ב קסב, ב. ועוד. **31.** ע"פ ל' הכתוב - עמוס ד, יב. **32.** מגילה ו, ב. **33.** ד"ה פזר נתן לאביונים, תרצ"ב.

יום חמישי ט"ז מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמז, והנה יש עוד... עד עמ' 294, כוכבים;

וְהִנֵּה, יֵשׁ עוֹד בְּחִינַת הֶאָרָה – המאירה **לְתַלְמִידָיו,** – אחרי הסתלקות הצדיק, **רַק שֶׁאֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּתוֹךְ מוֹחָם**[34] **מַמָּשׁ כָּרִאשׁוֹנָה,** – כמו ההארה הראשונה המאירה לתלמידים מרוחו של הצדיק, הבאה בפנימיות במדות אמונה, יראה ואהבה של התלמיד, ואילו ההארה השניה איננה מתלבשת בפנימיות, **רַק מְאִירָה עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה,** – בבחינת "מקיף", שכן היא למעלה ממדריגתם, **וְהִיא מֵעֲלַיַּת רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ** – של הצדיק, **לְמָקוֹר חֶצְבוֹ,** – למקור שממנו באות הנשמה והרוח, **דְּהַיְנוּ לַ"חֶכֶל תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין",** – ל"מלכות דאצילות", מקור הנשמות, הנקראת שדה של "תפוחין קדישין", **וְעַל־יְדֵי־זֶה** – שהנשמה עולה שם, **נַעֲשָׂה שָׁם יִחוּד,** – ש"מלכות" מתייחדת עם מה שלמעלה ממנה, **עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין"** – התעוררות של אלקות, **מִכָּל מַעֲשָׂיו וְתוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ אֲשֶׁר עָבַד כָּל יְמֵי חַיָּיו,** – כפי שיסביר להלן בסימן כ"ח, שכל יגיעתו של האדם מה שעבדה נפשו במשך ימי חייו ו"פעל" למעלה, אשר במשך ימי חייו היה זה באופן של העלם והסתר – הרי זה מתגלה ומאיר בשעת הפטירה והסתלקות, **וְנִזְרְעוּ בַּ"חֶכֶל תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין"** – במקור הנשמה, **אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים מְאֹד, לְעֻמַּת** – ועל־ידי אורות **תַּחְתּוֹנִים,** – שבאו מהצדיק, **אֲשֶׁר הֵם תּוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ.** – הרי שעל־ידי תורתו ועבודתו נזרעו למעלה אורות נעלים ביותר, והם מתגלים ונמשכים למטה בשעת פטירתו והסתלקותו, **וְהָאָרַת אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים אֵלּוּ מְאִירָה עַל כָּל תַּלְמִידָיו, שֶׁנַּעֲשׂוּ עוֹבְדֵי ה' עַל יְדֵי תּוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ.** – הרי בשעה שהאורות העליונים מתורתו ועבודתו של הצדיק מתגלים, הם מאירים על כל התלמידים שנעשו על־ידי התורה והעבודה עובדי ה', **וְהָאָרָה זוֹ שֶׁ** – מאירה **עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה,** – למרות שהיא בבחינת "מקיף", **מַכְנֶסֶת בְּלִבָּם הַרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְכָל הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים הַנּוֹלָדִים** – ונוצרים, **מֵהָאָרָה זוֹ שֶׁמְּאִירָה מֵאוֹרוֹת הַזְּרוּעִים בַּשָּׂדֶה** – של "חקל תפוחין קדישין", **הַנִּזְכָּר לְעֵיל - נִקְרָא "גִּדּוּלֵי גְּדוֹלִין".** – שכן, האורות עצמם הם הרי "גידולין" מזריעתו של הצדיק, והמעשים הטובים הבאים מההארה של האורות הם "גידולי גידולין", **וְהָאָרָה זוֹ הִיא בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר גָּדוֹל**[35], **כְּמוֹ שֶׁמֶשׁ הַמֵּאִיר לַכּוֹכָבִים מִתַּחַת לָאָרֶץ, כִּדְאִיתָא** – כפי המובא **בַּתִּקּוּנִים**[36] **עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁאַחַר פְּטִירָתוֹ מִתְפַּשֶּׁטֶת הָאָרָתוֹ בְּכָל דָּרָא וְדָרָא** – דור ודור, **לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא נְשָׁמוֹת,** – לשש מאות אלף נשמות, שהן שרשים שכל שאר הנשמות הן ניצוצות מנשמות שרשיות אלו, כפי שהוסבר בפרק ל"ז בחלק ראשון של ספר ה"תניא", **כְּמוֹ שֶׁמֶשׁ הַמֵּאִיר מִתַּחַת לָאָרֶץ לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא כּוֹכָבִים:** – הרי כפי שנאמר בזוהר על משה רבנו, כך הדבר גם בצדיקים המאירים ל"גידולי גידולין", לתלמידים ולתלמידי תלמידים וכו', המקבלים מהארת תורתו ועבודתו כשהם מתנהגים בהתאם להוראותיו בעניני תורה ועבודה.

אגרת הקדש

והנה יש עוד

בחי' הארה לתלמידיו רק שאינה מתלבשת בתוך מוחם ממש כראשונה רק מאירה עליהם מלמעלה והיא מעליית רוחו ונשמתו למקור חוצבו דהיינו לחקל תפוחין קדישין ועי"ז נעשה שם יחוד ע"י העלאת מ"נ מכל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו ונזרעו בחקל תפוחין קדישין אורות עליונים מאד לעומת תחתונים אשר הם תורתו ועבודתו והארת אורות עליונים אלו מאירה על כל תלמידיו שנעשו עובדי ה' על ידי תורתו ועבודתו והארה זו שעליהם מלמעלה מכנסת בלבם הרהורי תשובה ומעשים טובים וכל המעשים טובים הנולדים מהארה זו שמאירה מאורות הזרועים בשדה הנ"ל נקרא גידולי גידולין והארה זו היא בהעלם והסתר גדול כמו שמש המאיר לכוכבים מתחת לארץ כדאיתא בתיקונים על משה רבינו ע"ה שאחר פטירתו מתפשטת הארתו בכל דרא ודרא לששים רבוא נשמות כמו שמש המאיר מתחת לארץ לששים רבוא כוכבים:

---

34. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כי המקשר תלמיד ורב הוא שכל התלמיד שמתבונן בתורת ושכל ודעת רבו". **35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לתרץ - כשמאיר יחוד שבאצי' באדם למטה (ועד למעשה "מע"ט" שלו) - ה"ז לכאורה יותר מגילוי אלי' (שזהו למטה מאצי') ואפילו מגילוי שרש נשמתו שבאצי' (שהרי המדובר ביחוד שבאצי' שכל יחוד נמשך מלמע' ממקום היחוד) וצ"ל לא רק "הרהורי תשובה ומע"ט", כ"א אן אנדער מענטש לגמרי! והביאור דוגמת השמש (שבמקומה - יום) המאיר לכוכבים (-שבמקומם - לילה גם כשמאיר השמש) מתחת ל(ובהפסק ה)ארץ (בין השמש והכוכבים) .. מרע"ה (אצי') כו'. ומוסיף "לס"ר" - שמזה ראי' לכל תלמידיו. ומוסיף בכל דרא ודרא - ראה ר"פ מ"ב: בכל דור ודור... בגו"נ של חכמי הדור - כבנדו"ד באגה"ק". **36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר": לע"ע מצאתי כל הענין בזח"ג רעג, א. וראה שם רטז, ב. ובתיקונים (תס"ט קיב, א. קד, א. ת"ע קלח, א) מצאתי רק חלק מהמבואר - ואולי טעות המעתיק הוא באגה"ק, ונשתרבב לו ממש"כ בתניא פמ"ד "בתיקונים".

יום שישי י"ז מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 294, כח למה נסמכה... עד עמ' קמח, מנוגה;

אגרת הקדש

כח

מה שכתב למחותנו הרב הגאון המפורסם איש אלקים קדוש ה' נ"י ע"ה פ"ה מו"ה לוי יצחק נ"ע אב"ד דק"ק בארדיטשוב לנחמו על פטירת בנו הרב החסיד מו"ה מאיר נ"ע:

כח. אחרי אגרת הקודש סימן כ"ז (זך), ששלח רבנו הזקן אל החסידים אחרי פטירתו של רבי מענדעלע מהורודוק (מויטבסק), בה הוא מסביר, שאחרי הסתלקות של צדיק ומנהיג, יכולים עדיין התלמידים לקבל את ההשפעה ממנו ברוחניות, ואף במדה מרובה יותר מאשר לפני ההסתלקות, כשהיה בחיים חיותו בעולם זה, ובגשמיות (בענינים גשמיים) מגינים הצדיקים שנסתלקו, על העולם הזה במדה מרובה יותר מאשר לפני הסתלקותם –

אחרי אגרת זו, קבעו מסדרי[1] ה'אגרות קודש', את האגרת שכתב רבנו הזקן אל הרב הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב, בתור ניחומים על פטירת בנו. באגרת זו מסביר רבנו הזקן איך הסתלקות צדיק "פועל ישועות בקרב הארץ", לכפר על עוון הדור, אפילו על זדונות, שגם הם יתכפרו.

מַה שֶּׁכָּתַב – רבנו הזקן, **לִמְחֻתָּנוֹ, הָרַב הַגָּאוֹן הַמְפֻרְסָם, אִישׁ אֱלֹקִים קְדוֹשׁ ה'**[2], **גַּר יִשְׂרָאֵל עָמוּד הַיְמָנִי פַּטִּישׁ הֶחָזָק**[3], **מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב לֵוִי יִצְחָק נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, אַב בֵּית דִּין דִּקְהִלַּת קֹדֶשׁ בַּארְדִּיטְשׁוֹב, לְנַחֲמוֹ עַל פְּטִירַת**[4] **בְּנוֹ הָרַב הֶחָסִיד מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב מֵאִיר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן:**

"לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מִרְיָם – פרשת "מיתת מרים", **לְפָרָשַׁת פָּרָה,** – אדומה, **לוֹמַר לְךָ: מַה פָּרָה מְכַפֶּרֶת וְכוּ'".** – כך מיתת צדיקים מכפרת, כך אומרת הגמרא במסכת מועד קטן[5], והתוספות[6] מפרשים, שפרה אדומה מכפרת על חטא העגל, הרי כשם שפרה אדומה מכפרת, כך גם מיתת צדיקים מכפרת. **וְצָרִיךְ לְהָבִין, לָמָּה נִסְמְכָה** – פרשת מרים **דַּוְקָא לְ**–פרשת **פָרָה אֲדֻמָּה (הַנַּעֲשֶׂה חוּץ לְשֹׁלֶשׁ מַחֲנוֹת**[7]**, אֶלָּא דְּחַטָּאת כַּרְיֶיהָ רַחֲמָנָא**[8] – התורה קוראת לה "חטאת". ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" מציין הרבי, שהמלים "הנעשה חוץ לשלש מחנות.. רחמנא" צריכות לבוא בסוגריים. [בכתב־יד[9], הנוסחא: 'הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ'. ומן תיבת 'לשלש' עד תיבת 'רחמנא' – ליתא בכתב־יד] על־כל־פנים, השאלה היא, מדוע הסמיכה התורה פרשת מרים לפרשת פרה אדומה דוקא? **וְלֹא נִסְמְכָה** – פרשת פרה אדומה, **לְפָרָשַׁת חַטָּאת הַנַּעֲשָׂה בִּפְנִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ** – שהיא **כַּפָּרָה מַמָּשׁ.** – המלים "כפרה ממש" יכולים לפרש, שהן מוסבות על המזבח – שהחטאת נעשה על מזבח־הכפרה, או כפי שנוח יותר לפרש, שזה מוסב על החטאת, שהחטאת היא "כפרה ממש" (שלא כפי שהדבר בפרה אדומה שהיא בעיקר ענין של טהרה). כדי לתרץ שאלה זו – יסביר רבנו הזקן, שענין הקרבנות הוא "העלאת מ"ן" (התעוררות מלמטה), מנפש הבהמה שבקליפת "נוגה", העולה לשרשה וממשיכה אור פנימי בעולם, אור שיכול להתלבש בפנימיות בעולם (שלכן נקראים הקרבנות "אכילת מזבח", שהם ענין של אכילה, שהיא אור פנימי, אור כזה כשבא בעולם נעשה מצומצם). ומה זה "פועל"? – לכפר על שוגג הבא מהתגברות הנפש הבהמית שמקליפת "נוגה"; ואילו בפרה אדומה ישנו הענין של "קידוש מי חטאת". "קידוש" מלשון "קדש" – שזה ממשיך אור מ"קדש העליון" שלמעלה מהעולם, וזה מהפך את חושך עולם התהו לאור של תיקון, פעולה והשפעה זו בעולם באה לטהר מהטומאה החמורה ביותר, "אבי אבות הטומאה", שלמטה מטה מקליפת "נוגה", וכך גם על־ידי פטירת צדיקים נמשך אור שלמעלה מהעולם, מתיקון "נוצר" המורכבת מאותיות "רצון", ויוצרת **"עת רצון"** לכפר על "עון הדור", אפילו על זדונות שהם משלש קליפות הטמאות שלמטה מ"נוגה". בזה משתווה פטירת צדיקים לענין פרה אדומה ולא לענין הקרבנות וקרבן חטאת. ובלשון רבנו הזקן: **אָמְנָם**[10] **נוֹדַע מִזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[11] **וְהָאֲרִיז"ל**[12]**, סוֹד הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁ**–הקריבו **עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, הֵן בְּחִינַת הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין"** – העלאה והתעוררות מהתחתונים, **מִנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁבְּנֹגַהּ אֶל שָׁרְשָׁן וּמְקוֹרָן, הֵן בְּחִינוֹת ד' חַיּוֹת שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה** – המוזכרות ביחזקאל פרק א', **הַנּוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא**[13]**: פְּנֵי שׁוֹר וּפְנֵי נֶשֶׁר וְכוּ',** – מ"פני שור" באות נפשות הבהמות, ומ"פני נשר" – נפשות העופות, שמהן מביאים

---

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה "הסכמת הרבנים שי' ... נ"ע" - הנדפסת בתחלת הס"". **2.** ע"ד ל' הכתוב - איוב יא, ו. **3.** ע"ד ל' חז"ל - ברכות כח, ב. **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בשנת תקס"ו". **5.** כח, א. **6.** ד"ה מה פרה. וראה גם פרש"י ר"פ חוקת. **7.** פרש"י עה"פ חוקת יט, ג. מיומא סח, א. **8.** פרש"י עה"פ שם, ט. מעבודה זרה כג, ב. חולין יא, א. **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה "מודעה רבה" שבראש הספר (משנת תר"ס - משא"כ בהדפוסים שקודם שנה זו)". **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בהבא לקמן ראה בארוכה לקו"ת ר"פ חוקת". **11.** ח"א סד, ב. **12.** לקוטי תורה להאריז"ל פרשת ויקרא. **13.** בחיי תרומה כה, י.

קרבנות, את השתים האחרות, "פני אדם" ו"פני אריה" הוא מרמז ב"וכו'", הרי קרבנות הם "העלאת מ"ן", העלאה מלמטה, אל ד' חיות ה"מרכבה", שהן שורש הענינים שבעולם ויש להן שייכות לעולם, **וְעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁכִים וְיוֹרְדִים "מַיִן דּוּכְרִין"** – (המשכה (מהמשפיע) מלמעלה), **מִבְּחִינַת "אָדָם" שֶׁעַל הַכִּסֵּא, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "מַלְכָּא" וּ"זְעֵיר אַנְפִּין"**. – הרי האור הנמשך משם הוא אור היורד ומתלבש בעולם בפנימיות, וכנזכר לעיל, שלכן נקראים קרבנות "**אבילת** מזבח", שהם ממשיכים אור פנימי, כדוגמת ענין האכילה והמזון שהם ענין פנימי. **אָכֵן בִּשְׁרֵפַת הַפָּרָה אֲדֻמָּה, הִנֵּה עַל־יְדֵי הַשְׁלָכַת עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וְכוּ'** – שגם זה הוא ענין של המשכה[14], ולאחרי זה מתווסף גם **וּנְתִינַת מַיִם חַיִּים אֶל הָאֵפֶר - נִקְרָא בְּשֵׁם "קְדוֹשׁ מֵי חַטָּאת" בַּמִּשְׁנָה[15]**, – קידוש" מלשון "קדש", **וְהִיא בְּחִינַת "קֹדֶשׁ הָעֶלְיוֹן"**, – הבחינה העליונה ביותר ב"קדש", **הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "טַלָּא דִּבְדוּלְחָא"**, – טל הבדולח, כמו הלשון "בעין הבדולח" הכתובה לגבי מן[16], הנקרא גם[17] "טל", "שכבת הטל"; וזה ענין של "טל", שהוא "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה) שלמעלה לגמרי מ"אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), שלא כמו מטר הבא על־ידי "אתערותא דלתתא", התעוררות מלמטה, כמו שכתוב[18]: "ואד יעלה מן הארץ והשקה", אלא כמו "טל" שהוא "אתערותא דלעילא" (הבא מהתעוררות מלמעלה), ובפרט "טלא דבדולחא" הוא "אתערותא דלעילא" שלמעלה לגמרי מ"אתערותא דלתתא", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[19], שֶׁ** – טלא דבדולחא" **הִיא בְּחִינַת "חָכְמָה עִלָּאָה"** – חכמה עליונה, **ו"מוֹחָא סְתִימָאָה" דְּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין"**, – "חכמה שבכתר" שלמעלה לגמרי מהעולם, **וַעֲלָה אִתְּמַר בְּדוּכְתֵּי טוּבָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ: בְּחָכְמָה אִתְבְּרִירוּ[20]**, – עליה, על "חכמה עילאה" ו"מוחא סתימאה", כתוב בהרבה מקומות בזוהר הקדוש "בחכמה אתברירו" על־ידי "חכמה" הם מתבררים, שעל־ידי "חכמה" נעשה הבירור והתיקון, הרי כשעל־ידי "קידוש מי חטאת" נמשך מבחינה **זו** – אזי: **וְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוּכָא לִנְהוֹרָא**, – מתהפך החושך לאור, **דְּהַיְנוּ עוֹלָם הַתִּקּוּן, שֶׁנִּתְבָּרֵר וְנִתְתַּקֵּן עַל־יְדֵי "מוֹחָא סְתִימָאָה" דְּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין"**, – זה מתברר ונתתקן **מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ וּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, שֶׁנָּפְלוּ בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה וְכוּ', כַּנּוֹדָע.** – שהניצוצות משבירת הכלים נפלו בעולמות בריאה־יצירה־עשיה, וזה מעבודתו של יהודי לברר ולתקן את הניצוצות, **וְלָזֹאת** – ולכן פרה אדומה **מְטַהֶרֶת טֻמְאַת הַמֵּת**, – ממי שנטמא למת, **אַף שֶׁהוּא** – המת הוא **אַבִּי אָבוֹת וְכוּ'**, – הטומאה, **וּלְמַטָּה מַטָּה מִנֵּהּ:** – המדריגה התחתונה ביותר בטומאה, אף־על־פי־כן מטהרת פרה אדומה טומאה זו. שכן, על־ידי **"קידוש** מי חטאת" נמשך מ"חכמה עילאה" ו"מוחא סתימאה", אור שלמעלה לגמרי מהעולם, ובכוח אור זה להפוך חושך העולם לאור.

אגרת הקדש

נמשכים ויורדים מ"ד מבחי' אדם שעל הכסא הנקרא בשם מלכא וז"א. אכן בשריפת הפרה אדומה הנה ע"י השלכת עץ ארז ואזוב וכו' ונתינת מים חיים אל האפר נקרא בשם קידוש מי חטאת במשנה והיא בחי' קדש העליון הנקרא בשם טלא דבדולחא כמ"ש בזוה"ק שהיא בחי' חכמה עילאה ומוחא סתימאה דא"א ועלה איתמר בדוכתי טובא בזוה"ק בחכמה אתברירו ואתהפכא חשוכא לנהורא דהיינו עולם התיקון שנתברר ונתתקן ע"י מוחא סתימאה דא"א מעולם התהו ושבירת הכלים שנפלו בבי"ע וכו' כנודע. ולזאת מטהרת טומאת המת אף שהוא אבי אבות וכו' ולמטה מטה מנוגה:

יום שבת קודש י"ח מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמח, והנה מודעת זאת... עד עמ' 296, וכו';

להלן יסביר רבנו הזקן השייכות למיתת צדיקים, שגם במיתת צדיקים נמשך אור נעלה כזה ה"פועל" ומשפיע בעולם להפוך חושך לאור ומכפרת על עון הדור. ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, מוֹדַעַת זֹאת[21], –** והרי ידוע הדבר, דְּ**"אַבָּא"** – "חכמה", **יוֹנֵק מִמַּזָּל הַשְׁמִינִי כוּ'** – שבי"ג מדות הרחמים הנקראות "מזלות" (שכן ההמשכה משם יכולה להיות רק באופן של "מזל" ו"שערות"), **וְהוּא תִּקּוּן "נוֹצֵר חֶסֶד", –** כפי שכתוב בי"ג מדות הרחמים[22]: "נוצר חסד לאלפים", **"נוֹצֵר" - אוֹתִיּוֹת "רָצוֹן",**

אגרת הקדש

והנה מודעת זאת דאבא יונק ממזל השמיני כו' והוא תיקון ונוצר אותיות רצון והיא ג"כ עת רצון

ובכ"מ. **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כן מפרש כאן. ועיין לקו"ת פ' חוקת שם ובפרט סד"ה תוספת כו' ויקחו אליך (סא, ב)". **15.** פרה פרק ו'. **16.** בהעלותך יא, ז. **17.** בשלח טז, יג. **18.** בראשית ב, ו. **19.** ראה זח"ג קכח, ב. **20.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: בלקוטי ביאורים לתניא (להר"י שי' קארף): "ראה תו"א פ' בראשית ד"ה ויאמר ה"א הן האדם. שם מג"א ד"ה ובבואה. בהוספות ד"ה להבין ענין חלב ודבש פ"ב. - וראה זח"ב רנד, ב. ע"ח שי"ח פ"ה. מבו"ש ש"ה ח"א פ"ב. סהמ"צ להצ"צ איסור עבודת בע"מ ועוד - ישוב הסתירות בזה". **21.** ע"ח שט"ז פ"ו. ובכ"מ. **22.** תשא לד, ז.

אגרת הקדש

המתגלה ומאיר בבחי' גילוי מלמעלה למטה בעת פטירת צדיקי עליון עובדי ה' באהבה במסירת נפשם לה' בחייהם ערבית ושחרית בק"ש שעי"ז היו מעלים מ"נ לאו"א בק"ש כידוע. (וכן בת"ת דמחכמה נפקא) ועי"ז היו נמשכים ויורדים בחי' מ"ד מתיקון ונוצר חסד והם הם המאירים בבחי' גילוי בפטירתם כנודע שכל עמל האדם שעמלה נפשו בחייו למעלה בבחי' העלם והסתר מתגלה ומאיר בבחי' גילוי מלמעלה למטה בעת פטירתו והנה ע"י גילוי הארת תיקון ונוצר חסד בפטירתן מאיר חסד ה' מעולם עד עולם על יראיו ופועל ישועות בקרב הארץ לכפר על עון הדור אף גם על הזדונות שהן מג' קליפות הטמאות שלמטה מנוגה לפי שמזל דנוצר ממו"ס דא"א מקור הבירורים ואתהפכא חשוכא דשבירת הכלים לנהורא דעולם התיקון. משא"כ בקרבנות שע"ג המזבח שאינן מכפרים אלא על השגגות שהן מהתגברות נפש הבהמית שמנוגה כמ"ש בלקוטי תורה פ' ויקרא ולכן נסמכה לפ' פרה דוקא מה פרה וכו' ובילקוט פ' שמיני הגי' מי חטאת וכו':

וְהִיא עֵת רָצוֹן[23] **הַמִּתְגַּלֶּה וּמֵאִיר בִּבְחִינַת גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, בְּעֵת פְּטִירַת צַדִּיקֵי עֶלְיוֹן, עוֹבְדֵי ה' בְּאַהֲבָה, בִּמְסִירַת נַפְשָׁם לַה' בְּחַיֵּיהֶם עַרְבִית וְשַׁחֲרִית בְּקְרִיאַת שְׁמַע, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הָיוּ מַעֲלִים "מַיִן נוּקְבִין" לְ"אַבָּא"־וְ"אִמָּא"** – ("חכמה" ו"בינה") **בִּקְרִיאַת שְׁמַע, כַּיָּדוּעַ** – שמסירות הנפש של קריאת שמע, היא "העלאת מ"ן" ל"חכמה" וכל "בינה", (**וְכֵן בְּתַלְמוּד תּוֹרָה דְּ** – תורה **מֵחָכְמָה נָפְקָא**), – התורה באה מ"חכמה", הרי בלימודם תורה יש בו גם מן "העלאת מ"ן" ל"חכמה", **וְעַל־יְדֵי־זֶה הָיוּ נִמְשָׁכִים וְיוֹרְדִים בְּחִינַת "מַיִן דּוּכְרִין"** – (המשכה מלמעלה), **מִתִּקּוּן "נוֹצֵר חֶסֶד"**, – שכאמור יונקת ומקבלת "חכמה" ממנו, **וְהֵם הֵם הַמְּאִירִים בִּבְחִינַת גִּלּוּי בִּפְטִירָתָם,** – ההמשכות שהיו נמשכות על ידי מסירות נפשם ב'קריאת שמע' ובלימוד התורה – מאירות באופן גלוי בשעת פטירתם, **כַּנּוֹדַע שֶׁכָּל עָמַל הָאָדָם שֶׁעָמְלָה נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו** – ו"פעל" **לְמַעְלָה בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר** – שזה נשאר נעלם ומוסתר למעלה, **מִתְגַּלֶּה וּמֵאִיר בִּבְחִינַת גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה בְּעֵת פְּטִירָתוֹ.** – הרי לכן, כל ההמשכות שפעלו "העלאת מ"ן" של קריאת שמע ולימוד התורה שלהם, שהיו לפני זה באופן של העלם והסתר למעלה – מתגלות ומאירות למטה בגילוי בשעת פטירתם. **וְהִנֵּה, עַל־יְדֵי גִּלּוּי הָאָרַת תִּקּוּן "נוֹצֵר חֶסֶד" בִּפְטִירָתָן** – של צדיקי עליון, **מֵאִיר "חֶסֶד ה' מֵעוֹלָם** – מ"עלמא דאתכסיא" (העולם המכוסה), **עַד עוֹלָם** – ל"עלמא דאתגליא" (העולם המגולה), **עַל יְרֵאָיו"**[24], **וּ"פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ"**[25], **לְכַפֵּר עַל עֲוֹן הַדּוֹר, אַף גַּם עַל הַזְּדוֹנוֹת** – עבירות שנעשו במזיד, **שֶׁהֵן מִג' קְלִפּוֹת הַטְּמֵאוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִנֹּגַהּ,** – שמ"נוגה" באות העבירות בשוגג שעליהן מכפרים **קרבנות, לְפִי שֶׁמַּזָּל דְּ"נוֹצֵר חֶסֶד"** – בא **מִ"מֹּחָא סְתִימָאָה"** – "חכמה שבכתר" **דַּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" מְקוֹר הַבֵּרוּרִים,** – משם בא הכוח לענין הבירורים, לברר ולתקן את החושך של שבירת הכלים, **וְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא** – ומתהפך החושך – **דִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים לִנְהוֹרָא** – לאור, **דְּעוֹלָם הַתִּקּוּן.** – לכן זה מכפר על הזדונות הבאים משלש קליפות הטמאות, שהן המדריגה התחתונה ביותר שנעשתה על ידי שבירת הכלים. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאֵינָן מְכַפְּרִים אֶלָּא עַל הַשְּׁגָגוֹת,** – על העבירות שנעשו בשוגג, **שֶׁהֵן** – באות, **מֵהִתְגַּבְּרוּת נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית** שֶׁ–חיותה היא **מִנֹּגַהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה"** – להאריז"ל, **פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא. וְלָכֵן נִסְמְכָה** – פרשת מרים, **לְפָרָשַׁת פָּרָה** – אדומה, **דַּוְקָא** – ללמד אותנו: **"מַה פָּרָה וְכוּ'"**. – מכפרת, כך גם מיתת צדיקים מכפרת, שכן **אופן** הכפרה של מיתת צדיקים הוא כאופן הפעולה של פרה אדומה, כמוסבר לעיל. **וּבְיִלְקוּט** – שמעוני, **פָּרָשַׁת שְׁמִינִי הַגִּירְסָא "מֵי חַטָּאת וְכוּ'":** – שם מובא אותו מאמר, אלא שבמקום "פרה" ("מה פרה מכפרת") כתוב שם "מי חטאת", זה מתאים יותר למה שהוסבר לעיל. שכן, ענין הפרה המכפרת ופועלת על שלש קליפות הטמאות – הוא הרי ענין "קידוש **מי** חטאת" שבפרה (לא שריפת הפרה, שברוחניות הענינים היא ענין של **העלאה** – כי אם "קידוש מי חטאת" שהוא **המשכה** מ"קדש העליון" עד "חכמה סתימאה" מקור הבירורים).

---

23. בתניא לפנינו: "והוא תיקון ונוצר אותיות רצון והוא ג"כ עת רצון". אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א כבפנים. **24.** ע"פ ל' הכתוב - תהלים קג, יז. **25.** ע"ד ל' הכתוב - תהלים עד, יב.

יום ראשון

יום רביעי — **יב חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וירא, רביעי עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: וז״ש . . . קודם לברכה.

אחת מתורות הראשונות של רבינו הזקן – ונקראו אז בשם ״ווערטער״: שמע ישראל – א איד דערהערט – הוי׳ אלקינו – אז כחנו וחיותינו איז דאָס למעלה מן הטבע, און – הוי׳ אחד.

אַחַת מִתּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן - וְנִקְרְאוּ אָז בְּשֵׁם ״וועֶרְטעֶר״ [״פִּתְגָּמִים״]: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל - יְהוּדִי ״קוֹלֵט״ - הַוָ״י אֱלֹקֵינוּ - שֶׁכֹּחֵנוּ וְחַיּוּתֵינוּ הֵם לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וַאֲשֶׁר - ״הַוָ״י אֶחָד״.

יום שני

יום חמישי — **יג חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וירא, חמישי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: איתא . . . 292 ועלול כנודע.

דער בעש״ט פלעגט לערנען מיט זיינע תלמידים א שיעור גמרא. דער אופן פון דעם לערנען איז געווען מיט גרויס חריפות און גאונות, און מ׳האָט געלערענט דעם רמב״ם אלפס רא״ש און אנדערע מפרשים פון די ראשונים וועלכע זיינען שייך געווען צו דער גמרא וואָס מ׳האָט געלערענט. דער בעש״ט פלעגט אָפּטייטשען די ווערטער אין אידיש. אז מ׳האָט געלערענט ערכין און געקומען צום מארז״ל (טו ב) לשון תליתאי קטיל תליתאי, האָט דער בעש״ט דאָס אויסגעטייטשט: לשון הרע הרג׳ט אלע דריי: דעם אויסטראכטער דעם דערציילער און דעם צוהערער, נאָר דאָס איז אין לבושים רוחנים, וואָס דאָס איז שווערער, ווי רציחה אין גשמיות.

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נָהַג לִלְמֹד עִם תַּלְמִידָיו שִׁעוּר בַּגְּמָרָא. אֹפֶן הַלִּמּוּד הָיָה בַּחֲרִיפוּת וּגְאוֹנוּת גְּדוֹלָה, וְלָמְדוּ אֶת הָרַמְבַּ״ם, אַלְפָּס, רא״ש וּשְׁאָר מְפָרְשִׁים מֵהָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ שַׁיָּכִים לַגְּמָרָא הַנִּלְמֶדֶת. הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב תִּרְגֵּם אֶת הַמִּלִּים לְאִידִישׁ. כְּשֶׁלָּמְדוּ [מַסֶּכֶת] עֲרָכִין וְהִגִּיעוּ לְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה (טו, ב): ״לָשׁוֹן תְּלִיתָאִי קָטִיל תְּלִיתָאִי״, פֵּרְשׁוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: ״לָשׁוֹן הָרַע קוֹטֶלֶת אֶת כָּל הַשְּׁלֹשָׁה: הַמַּמְצִיא, הַמְסַפֵּר וְהַשּׁוֹמֵעַ [זוֹ דַּעַת רַבֵּינוּ גֵּרְשׁוֹם שָׁם. עַיֵּן לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת ח״ה, עמ׳ 44 הע׳ 74] אַךְ זֶהוּ בִּלְבוּשִׁים רוּחָנִיִּים, שֶׁזֶּה חָמוּר יוֹתֵר מֵרְצִיחָה בְּגַשְׁמִיּוּת״.

יום שלישי

יום שישי — **יד חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וירא, ששי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: והנה בהיות . . . קמז תאמין.

״מה׳ מִצְּעָדֵי גֶבֶר כּוֹנָנוּ״, לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ תְּעוּדָה רוּחָנִית בַּחַיִּים, וְהוּא: לְהִתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדַת הַבְּנָיָן לַעֲשׂוֹת דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְכָל אֶחָד בַּאֲשֶׁר הוּא וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, צָרִיךְ לְהִתְעַנְיֵן בְּכָל מַאֲמְצֵי כֹּחוֹ לְחַפֵּשׂ בְּחֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ לִמְצֹא אֵיזֶה פַּרְנָסָה רוּחָנִית כְּמוֹ שֶׁהוּא מְחַפֵּשׂ אַחַר פַּרְנָסָה גַּשְׁמִית. וְהוּא לְפִי שֶׁדַּרְכּוֹ - שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא - יֶחְפָּץ, כִּדְכְתִיב בְּאַבְרָהָם ״כִּי יְדַעְתִּיו גוֹ׳ וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳״, כִּי יֵשׁ שְׁנֵי דְּרָכִים: דֶּרֶךְ הַטֶּבַע וְשֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, הָעוֹלָם בְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־

הוּא לִהְיוֹת נִרְאֶה כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע – בְּעֵינֵי בָּשָׂר – וְהוּא דֶּרֶךְ אֱלֹקִים. תּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם דֶּרֶךְ הָרַיִ׳, וְהוּא הַמְשָׁכָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע בַּטֶּבַע, אֲשֶׁר בִּגְלַל זֹאת הִנֵּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַשְׁפִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע בַּטֶּבַע.

יום רביעי

שבת — **טו חשון** — ה׳תש״ד

הַפְּטוֹרָה: וְאִשָּׁה – בְּנָהּ וַתֵּצֵא.

שיעורים. חומש: וירא, שביעי עם פירש״י.
תהלים: עז־עח.
תניא: והנה יש . . . כוכבים.

די נשמה ווארט אויבען אויף דעם זמן, ווען זי וועט זוכה זיין אראָפּגעהן אין א גוף, ווייל די נשמה פילט, וואָס זי קען אויפטאָן זייענדיק דָא למטה. זי קען קומען צו דעם להתענג על הוי׳. איז אויף ווען לייגט מען עס אָפּ?

הַנְּשָׁמָה מְצַפָּה לְמַעְלָה לַזְּמַן בּוֹ תִּזְכֶּה לָרֶדֶת לַגּוּף, כִּי הַנְּשָׁמָה חָשָׁה מַה הִיא מְסֻגֶּלֶת לִפְעֹל בִּהְיוֹתָהּ כָּאן לְמַטָּה. הִיא מְסֻגֶּלֶת לְהַגִּיעַ לַ״לְהִתְעַנֵּג עַל הָרַיִ״. אִם כֵּן, לְמָתַי דּוֹחִים זֹאת?

יום חמישי

יום ראשון — **טז חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ח״ש, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: עט־פב.
תניא: כח. למה . . . מטה מנוגה.

המחשבה היא לבוש ומשרת השכל והמדות. בשעה אשר אין לה שירות בשכל או במדות, גם אז פועלת פעולתה לחשוב ולהרהר, אבל פעולתה לא לבד שאינה תוכנית, אלא היא גם פרועה לשמצה . . . ומבואר כי סיבת המחשבות זרות או רעות הוא די פוסטקייט פון קאָפּ, דכאשר השכל עסוק אז יש להמחשבה מה לשרת ואין מקום למחשבות של שטות והבל שאין בהם ממש.

הַמַּחֲשָׁבָה הִיא לְבוּשׁ וּמְשָׁרֵת הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת. בְּשָׁעָה אֲשֶׁר אֵין לָהּ שֵׁרוּת בַּשֵּׂכֶל אוֹ בַּמִּדּוֹת, גַּם אָז פּוֹעֶלֶת פְּעֻלָּתָהּ לַחֲשֹׁב וּלְהַרְהֵר, אֲבָל פְּעֻלָּתָהּ לֹא לְבַד שֶׁאֵינָהּ תָּכְנִית, אֶלָּא הִיא גַּם פְּרוּעָה לְשִׁמְצָה... וּמְבֹאָר כִּי סִבַּת הַמַּחֲשָׁבוֹת זָרוֹת אוֹ רָעוֹת הוּא הָרֵיקָנוּת שֶׁל הָרֹאשׁ, דְּכַאֲשֶׁר הַשֵּׂכֶל עָסוּק אָז יֵשׁ לְהַמַּחֲשָׁבָה מַה לְּשָׁרֵת וְאֵין מָקוֹם לְמַחֲשָׁבוֹת שֶׁל שְׁטוּת וְהֶבֶל שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ.

יום שישי

יום שני — **יז חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, שני עם פירש״י.
תהלים: פג־פז.
תניא: והנה מודעת . . . חטאת וכו׳.

מ׳דארף היטען דעם זמן, מ׳דארף מקבל זיין עולה של תורה. יעדער זמן, יעדער טאָג וואָס גייט אוועק, איז דאס ניט נאָר א טאָג נאָר א ענין אין לעבען, די טעג גייען כמאמר (ירושלמי ברכות פ״א ה״א) יום נכנס ויום יוצא שבת נכנס כו׳ חדש כו׳ שנה כו׳. דער טאַטע האָט געזאָגט בשם רבינו הזקן: אזומערדיגער טאָג און אווינטערדיגע נאַכט איז א יאהר.

צָרִיךְ לִשְׁמֹר עַל הַזְּמַן, צָרִיךְ לְקַבֵּל עֲלֵהּ שֶׁל תּוֹרָה. כָּל זְמַן, כָּל יוֹם שֶׁחוֹלֵף, הֲרֵי זֶה לֹא רַק יוֹם, אֶלָּא עִנְיָן בַּחַיִּים. הַיָּמִים חוֹלְפִים כְּמַאֲמָר (יְרוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת פֶּרֶק א׳ הֲלָכָה א׳) "יוֹם נִכְנָס וְיוֹם יוֹצֵא שַׁבָּת נִכְנָס כּוּ׳ חֹדֶשׁ כּוּ׳ שָׁנָה כּוּ׳". אַבָּא [אַדְמוֹ"ר הָרַשַׁ"בַּ] אָמַר בְּשֵׁם רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: יוֹם קֵיצִי וְלַיְלָה חָרְפִּי – זוֹהִי שָׁנָה.

שבת קודש

יום שלישי — יח חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, שלישי עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: כט. אשת . . . קמט ורכ"ט.

בְּ"תוֹרָה אוֹר" פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל יָפָה שָׁעָה", יֵשׁ טָעוּת הַדְּפוּס. וְכָךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת: "וְיִהְיֶה בִּבְחִינַת בִּטּוּל (אֲבָל עַכְשָׁו... הֵינוּ בְּחִינַת אִיסָּר, וְעַיֵּן מַה שֶּׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּפֵרוּשׁ אִסְרִי לַגֶּפֶן) שֶׁהוּא בְּחִינַת חֵפֶץ, וּכְתִיב הוֹדוֹ... תּוֹךְ כָּל עָלְמִין, אֲבָל תַּכְלִית הַכַּוָּנָה".

אגרות קודש

ב"ה, ה' מ"ח, תשכ"א
ברוקלין.

הרה"ג וו"ח אי"א נו"נ צמ"ס מו"ה ראובן שי'

שלום וברכה!

נעם לי לקבל הפ"ש ממנו ע"י הוו"ח אי"א נו"נ רב פעלים בעל מדות הר"מ שי' ירוסלבסקי, בצירוף ספרו לחקר שמות וכינוים בתלמוד וכן התדפיס לתלמידי רבי יהודה הנשיא.

ויישר חילו לאורייתא להוסיף כהנה וכהנה כיד ה' הטובה עליו לברר נעלמות וכו' ויעיין בספר תניא לרבנו הזקן בקונטרס אחרון קנט :, ועוד.

ואתאפק לא אוכל מלהביע תמיהתי, לאחרי בקשת סליחתו בזה, והוא שכנראה מכמה מספריו מאז ומקדם מעדת החסידים הוא (איך אפשר להיות אחרת) ולפי"ז תקותי חזקה היתה שיקדיש זמנו וידיעותיו לתורת החסידות וגדוליה ונושאיה ועניניהם, וביחוד בשנה דאזלינן מינה שנת המאתים להסתלקות הילולא של מורנו הבעל שם טוב, וחפשתי ודרשתי ולע"ע לא מצאתי מהנ"ל, והרי בכלל כנראה סופר מהיר הוא.

מובן שאין כוונתי בהאמור ובכלל אין זה מעניני הטפת מוסר ח"ו, כי אם בהנוגע להבא, וכיון שעניני תורה כל שעה ורגע זמנם הוא, תקותי אשר בעתיד הקרוב ירבה בהנ"ל ולא רק ליהנות את עצמו כי אם כדרכו להדפיס לרבים בשטח האמור, וביחוד לפי המובא בכ"מ מדברי האריז"ל (הובא באגרת הקדש לרבנו הזקן סי' כו) שבזמננו חובה ומצוה לגלות זו החכמה, ולדכוותי' בודאי שהאריכות בכל האמור אך למותר.

בכבוד ובברכה.

הוספת דיינים בבית דין הגדול — יום ראשון י"ב חשון ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק ט, הלכה ג: בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבָּא לָהֶם מַחֲלֹקֶת... אֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם.

בית דין הגדול של שבעים ואחד שטעו בהוראתם ועשו רוב הציבור על פיהם - מביאים 'פר העלם דבר'. ואמר רבי יונתן (הוריות ג, ב) שמאה דיינים שישבו בבית דין הגדול וטעו בהוראתם חייבים להביא 'פר העלם דבר' רק אם כל הדיינים השתתפו בהוראה.

והקשו אחרונים (באר שבע הוריות שם. משנה למלך כאן)

איך יתכן שיהיו מאה דיינים בבית דין הגדול, והרי אין מוסיפים על בית דין של שבעים ואחד, ואם כשיש מחלוקת ביניהם לא מוסיפים דיינים, כל שכן שלכתחילה אין להוסיף?

ומבאר החיד"א (שער יוסף הוריות שם):

אין להוסיף על שבעים ואחד הדיינים "ולקרותם כולם בשם סנהדרין" באופן של קביעות, אבל באקראי, באופן זמני, אפשר להושיב דיינים נוספים.

וה'תומים' (סי' יח סק"ג) פירש על פי דברי הגמרא (סנהדרין מ, א) שאם אמר אחד מן התלמידים היושבים לפני הדיינים 'יש לי ללמד זכות על הנידון', מעלים אותו ומושיבים אותו ביניהם להשמיע דברו, ולא היה יורד משם כל היום כולו, ואם יש ממש בדברי התלמיד "לא היה יורד משם לעולם". וכיון שישב שם וודאי יכול להשמיע את דעתו. וכן יכולים להיות עוד תלמידים שירצו ללמד זכות ויושיבו אותם בבית דין הגדול.

ובספר 'הורה גבר' (הוריות שם) **תירץ:**

ב'זקן ממרא' נאמר (סנהדרין פו, ב) שהיו בירושלים שלושה בתי דינים — שניים של עשרים ושלושה דיינים והשלישי הוא בית דין הגדול של שבעים ואחד. וכאשר שני הראשונים לא יכלו להכריע במחלוקת שבין הזקן ובית הדין שבעירו - באו כולם, גם שני בתי הדין, לבית דין הגדול שיקבע את ההלכה.

ומשמעות הגמרא (בהוריות שם) **היא שדברי רבי יונתן על** מאה דיינים בבית דין הגדול הם באופן ששני בתי הדין שבירושלים באו לבית דין הגדול (כשלא הכריעו בדינו של הזקן) והצטרפו אליהם כשהורו בטעות, ועל זה אמר שמביאים 'פר העלם דבר' רק אם כל הדיינים השתתפו בהוראה זו.

דיין ללא דעה עצמית — יום שני י"ג חשון ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק י, הלכה א: אֶחָד מִן הַדַּיָּנִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהָיָה מִן הַמְזַכִּין אוֹ מִן הַמְחַיְּבִין, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאָמַר דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ, אֶלָּא נָטָה אַחַר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "לֹא תַעֲנֶה עַל רַב, לִנְטֹת".

הרמב"ם הביא דין זה בדיני נפשות, ובספר החינוך (מצווה עז) הביא את דברי ה'מכילתא' שמהפסוק "לא תענה על ריב לנטות" לומדים בדיני נפשות "שלא תאמר דיי שאהיה כרב פלוני, אלא אמור מה שלפניך". ומסיים: "יכול אף דיני ממונות כן? תלמוד לומר, 'אחרי רבים להטות'".

וכתב ה'מנחת חינוך' (שם), שתמוה מאד לומר שבדיני ממונות יכולים לסמוך על דיין שאין לו דעה והבנה עצמית ורק נוטה אחר דברי חברו, שהרי הלכה היא (לעיל פ"ח ה"ב) שאם אחד הדיינים אומר שאינו יודע מוסיפים דיינים אחרים. ועוד: בפרק הבא מונה הרמב"ם הבדלים רבים בין דיני ממונות לדיני נפשות, ולא ציין שבדיני נפשות אסור לדיין לסמוך על דברי חברו ובדיני ממונות מותר.

ולכן בהכרח לומר שגם בדיני ממונות אסור לפסוק דין שלא על סמך דעה עצמית, והדבר נכלל באיסור הטיית דין ועשיית עוול במשפט (להלן פ"כ הל' ו-ז). אלא שבדיני נפשות החמורים הוסיפה התורה עוד אזהרה שלא קיימת בדיני ממונות — "לא תענה על ריב לנטות".

אך ה'קרן אורה' (סנהדרין ל"ד, א ד"ה ונפקא) נקט ששיטת הרמב"ם היא כפשטות לשונו, שדווקא בדיני נפשות צריכה להיות דעה עצמית של הדיין אבל בדיני ממונות רשאי הדיין להיות דעתו נוטה אחר חברו, כי אין הכוונה שסומך על חברו לגמרי ולו עצמו אין דעה בעניין (ובמקרה זה, אכן, אין דעתו מצטרפת גם בדיני ממונות), אלא שבדיני נפשות צריך כל דיין לומר הסבר ונימוק משלו ואילו בדיני ממונות די אם יאמר שדעתו מבוססת על היסוד והנימוק שאמר חברו, אך זוהי דעה שלו.

מצות קבורה, בהרוגי בית דין ובשאר מתים — יום שלישי י"ד חשון ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק טו, הלכה ז-ח: וְתוֹלֶה אוֹתוֹ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לָן - עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ". וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִקְבֹּר אֶת כָּל הֲרוּגֵי בֵית דִּין בְּיוֹם הַהֲרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא".

בפסוק נאמר: 'לא תלין נבלתו על העץ, כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלוקים תלוי, ולא תטמא את אדמתך'.

ושני דינים שונים נאמרו בפסוק זה:

א. איסור הלנת המת על האילן שנתלה עליו, והוא איסור בפני עצמו ולא מצד מצות הקבורה, ולכן אפילו אם אין אפשרות לקיים את מצות הקבורה, כגון שנתלה בערב שבת ואין פנאי לקוברו קודם השבת, מכל מקום אסור להשאירו תלוי אלא יש להורידו מן העץ.

ואיסור זה נאמר דוקא לגבי הרוגי בית דין, וטעמו

מבואר בחלק הראשון של הפסוק: 'כי קללת אלוקים תלוי', כלומר: כאשר רואים אותו תלוי על העץ מזכירים את חטאו שקילל את ה' ונמצא שם שמים מתחלל (סנהדריו מו, א).

ב. חיוב קבורה הנוהג בכל המתים ולא רק בהרוגי בית דין, הנלמד מחלקו השני של הכתוב 'ולא תטמא את אדמתך', ולגבי טומאה אין הבדל בין הרוגי בית דין לשאר מתים וכולם מטמאים בשווה.

ולפי זה, מה שכתב הרמב"ם 'ומצות עשה לקבור כל הרוגי בית דין ביום ההריגה', אין כוונתו שמצות הקבורה נוהגת רק בהרוגי בית דין ולא בשאר מתים, שהרי בפירוש כתב בהלכות אבל (פי"ב ה"א) לגבי כל המתים: 'שהקבורה מצוה, שנאמר כי קבור תקברנו', והטעם שחילק את הרוגי בית דין בהלכה בפני עצמה הוא מחמת החילוק שיש ביניהם לשאר מתים, כי בעוד שבשאר מתים המצוה מוטלת על קרובי המת, בהרוגי בית דין מוטלת גם מצות הקבורה על הבית־דין.

(שו"ת שאגת אריה החדשות סי' ו)

מתי עושים מצוות 'חבילות חבילות'? יום רביעי ט"ו חשון ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק טז הלכה י: וְהִכָּהוּ - מִכָּאן, שֶׁאֵין מַלְקִין שְׁנַיִם כְּאֶחָד.

הקשו האחרונים (מנחת חינוך מצוה תקצד. ועוד):

מדוע צריך לימוד מיוחד שאין מלקים שני אנשים כאחד, הרי 'אין עושין מצוות חבילות חבילות', וכמובא בגמרא (סוטה ח, א) שאין משקים שתי סוטות כאחת ואין מטהרים שני מצורעים יחד, משום ש'אין עושין מצוות חבילות חבילות'?

והביא ה'מנחת חינוך' (שם) 'מה'מגן אברהם'(או"ח סי' קמז סקי"א), שלשיטת התוספות (שם ד"ה כאן), רק כשכהן אחד משקה שתי סוטות הרי זה נחשב 'חבילות חבילות', אבל אם השקאתן נעשית על ידי שני כהנים אין בזה משום 'חבילות חבילות', ואם כך לענין מלקות צריך לימוד מיוחד מ'והכהו' שגם שני אנשים אינם יכולים להלקות שנים יחד. אבל לשיטת הרמב"ם אסור לשני כהנים להשקות שתי סוטות כאחת משום 'חבילות חבילות', ואם כן מדוע צריך ללמוד מהפסוק שאין מלקין שנים כאחד?

ומתרץ על פי מה שכתבו התוספות (שם ד"ה והא) שהדין 'אין עושין מצוות חבילות' הוא מדרבנן, ולמדים מהכתוב 'והכהו' שהלקאת שנים כאחד הוא איסור תורה.

וה'אור שמח' (הל' טומאת צרעת פי"א ה"ו) מבאר:

הדין 'אין עושין מצוות חבילות חבילות' נאמר רק במצוות שאי אפשר לקיימן על ידי שליח, וכמו השקאת סוטה וטהרת מצורע שהכהן העושה הוא המקיים את המצוה ואינו יכול לעשותו על ידי שלוחו. אבל מצוה שאפשר לקיימה על ידי שליח מבלי לעשותה בפועל - מכיון שנתנה לו התורה רשות 'לפרוק' את ה'חבילה' ולהטילה על אחר שאינו מצווה עליה, יכול הוא עצמו לעשותן 'חבילות חבילות'.

ואם כן, במצוות מלקות המתבצעת על ידי שליח בית דין, ולא על ידי בית דין עצמו, אין בה משום 'חבילות חבילות', ומלמדנו הכתוב 'והכהו' - שאין מלקים שניים כאחד.

מתי אין תלמיד חכם יכול למחול על כבודו? יום חמישי ט"ז חשון ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק כא, הלכה ו: הָיוּ לִפְנֵי הַדַּיָּנִין בַּעֲלֵי דִּין הַרְבֵּה - מַקְדִּימִין אֶת דִּין הַיָּתוֹם לְדִין הָאַלְמָנָה... וְדִין תַּלְמִיד חֲכָמִים קוֹדֵם לְדִין עַם הָאָרֶץ.

מקורו מהמסופר (שבועות ל, א) שרב יוסף ביקש מרב נחמן שיקדים את דינו של עולא כי הוא תלמיד חכם (כסף משנה). וכן אמרו (כתובות קו, א) שיש להקדים דינו של תלמיד חכם כי "עשה דכבוד תורה עדיף". והמצוה לכבד חכמים נלמדת מהכתוב "והדרת פני זקן" (סהמ"צ להרמב"ם מצוה רט), או מהכתוב "את ה' אלקיך תירא - לרבות תלמידי חכמים" (רש"י שבועות ל, ב).

וכתבו התוספות (שם ד"ה למשרי, בתירוץ השני) שיש להקדים דין של תלמיד חכם אף אם בא אחרון – למרות שבדרך כלל צריך לדון תחילה את הבא ראשון שנאמר 'כקטן כגדול תשמעון', כי העשה של 'כבוד התורה' עדיף על העשה של 'כקטן כגדול תשמעון'. וכן נפסק ב'שלחן ערוך' (חו"מ סי' טו ס"א).

והקשה בעל ה'הפלאה' (כתובות שם):

בדין 'עשה דוחה לא תעשה' אמרו בגמרא (כתובות מ, א) שהוא רק אם אין אפשרות להיפטר מחובת קיום העשה (ולכן במילה בצרעת, המצוה למול דוחה את האיסור לחתוך את הצרעת), אבל כאשר אפשר להיפטר מקיום העשה - אין העשה דוחה לא תעשה. ואם כן, כאן שהרב יכול למחול על כבודו (הל' תלמוד תורה פ"ה הי"א) והעשה של 'כבוד התורה' מתבטל ממילא, מדוע יידחה העשה של 'כקטן כגדול תשמעון'?

ותירץ:

אם אין מניעה מלהיפטר מהעשה אכן ראוי לוותר עליו כדי לקיים מצוות לא תעשה מבלי לעבור על העשה, אך כאן לא ראוי לבקש שהתלמיד חכם ימחול על כבודו כי אם יאחרו את דינו יתבטל מלימודו יותר, ואין אומרים לאדם "חטא כדי שיזכה חברך", כלומר, בטל תורתך כדי שהדיין יזכה במצוות עשה.

ובספר 'ארח משפט' תירץ על פי דברי הריב"ש (סי' רכ) ש'הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול', נאמר רק בדברים שהם משום כבוד הרב (לעמוד בפניו וכדומה) אבל אין הרב רשאי למחול על בזיונו וכיון שאין דרכו של תלמיד חכם לעמוד ולהתדיין בבית דין – יש באיחור דינו משום בזיון ואינו יכול למחול על כך ויש להקדים דינו כי 'עשה דכבוד התורה (מניעת בזיונה) עדיף'.

פסיקת דין על סמך אומדן דעת

יום שישי י"ז חשון ה'תשע"ו

הלכות סנהדרין פרק כד, הלכה א: יֵשׁ לַדַּיָּן לָדוּן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, עַל פִּי הַדְּבָרִים שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה לָהֶם שֶׁהֵם אֱמֶת, וְהַדָּבָר חָזָק בְּלִבּוֹ שֶׁהוּא כֵּן.

הרמב"ם מביא מספר דוגמאות לפסיקה על סמך אומדן דעתו של הדיין, אך קיים הבדל בין הדוגמאות:

כאשר עד אחד מעיד על מקרה והדיין מכירו וסומך על דבריו, יכול הדיין להסתמך על עדותו כדי לדרוש מהצד השני בירור נוסף, כגון לחייבו להישבע על טענתו (למרות שמעיקר הדין היה צריך לזכות בדין ללא שבועה, כגון תובע המציג שטר חוב), אך אין באפשרותו להכריע את הדין על פי העד ולפסוק כדבריו.

אך בהמשך ההלכה מבואר שהטוען שיש לו פיקדון אצל פלוני שמת ונתן סימנים מובהקים על כך, אם הדיין יודע על סמך היכרותו את המת שאין סבירות שיהיה בבעלותו חפץ כזה, הרי הוא מוציאו מהיורשים ונותנו לתובע. ואם כן, אומדן דעת הדיין מועיל אפילו להוצאת ממון.

וטעם החילוק מבואר ב'נתיבות המשפט' (סי' טו, ב):

אכן, לא ניתן להוציא ממון על סמך אומדנא פרטית של הדיין, כגון שמכיר את העד ויודע שהוא נאמן, אך ניתן להוציא ממון על סמך אומדנא הידועה לכל, כגון שידוע שהמת היה עני ולא היו לו חפצים יקרי ערך.

אך יש הדוחים חילוק זה, כי מלשון הרמב"ם 'אם ידע הדיין שזה המת אינו אמוד להיות לו חפץ זה' משמע שגם בנידון זה די בידיעה של הדיין עצמו ואין צורך שהדבר יהיה ידוע לכל.

ולכן חילקו באופן אחר:

כאשר הדיין מסתמך על אדם אחר, למרות שהוא נאמן בעיניו, אינו יכול להכריע את הדין לפי דבריו אלא רק להצריך בירור נוסף, אך כאשר הדבר ידוע לדיין עצמו, ביכולתו לפסוק באופן וודאי ואפילו להוציא ממון (נחל יצחק סי' טו, ס"ה).

מצוות הגדת עדות

שבת קודש י"ח חשון ה'תשע"ו

הלכות עדות פרק א, הלכה א: הָעֵד מְצֻוֶּה לְהָעִיד בְּבֵית דִּין בְּכָל עֵדוּת שֶׁיּוֹדֵעַ... שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא עֵד, אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע; אִם לֹא יַגִּיד, וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ".

מלשון הרמב"ם משמע שאפילו עד אחד חייב להעיד. ואף שאין מוציאין ממון על פי עד אחד, הרי עדותו מחייבת את הנתבע להישבע כדי להפטר מתשלום, ויתכן שכדי לא להישבע לשקר יודה וישלם (רש"י בבא קמא נו, א ד"ה אלא).

והקשה ה'כסף משנה': הרי מהגמרא (ב"ק נו, א) מובן שהלאו 'אם לא יגיד ונשא עונו' נאמר רק בשני עדים, אבל בעד אחד אף שחייב לשלם בדיני שמים (ראה להלן פי"ז ה"ד) אינו עובר על הלאו אם אינו מעיד?

ותירץ: אכן, כוונת הרמב"ם היא שאם יש שני עדים, כל אחד מהם שאינו מעיד עובר על "אם לא יגיד..." אבל כאשר עד אחד אינו מעיד, מבואר דינו להלן (פי"ז ה"ד) שפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

וב'בית יוסף' (חו"מ סי' כח) כתב בשם ה'נמוקי יוסף', שהכובש עדותו גם כאשר יש שני עדים, אינו חייב בדיני אדם לשלם את הנזק שגרם, כי החובה להעיד לחברו היא משום 'גמילות חסדים'. ותמה עליו הב"ח (שם): הלא אי הגדת עדות היא איסור מן התורה ('אם לא יגיד ונשא עונו') והעדות היא גם מצוות עשה ('והוא עד', ראה רדב"ז כאן וספר המצוות, עשה קעח) ומדוע אינו חייב לשלם מדיני אדם?

ותירץ בספר 'חלקו של ידיד' (חו"מ סי' כח):

וודאי שהגדת עדות היא מצוה מן התורה ו'אם לא יגיד נשא עונו', אך טעם המצוה הוא "כדי לעשות גמילות חסד לחברו שלא יפסיד ממונו". והיות שכל מצוות עשה שמתן שכרה בצידה אין בית דין כופים על קיומה (חולין קי, ב), ועל גמילות חסדים אמרו חז"ל (פאה פ"א מ"א) שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה - לכן הכובש עדותו אינו חייב לשלם את הנזק שנגרם (אלא שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים אם כופים על הצדקה. ראה בית יוסף יו"ד סי' רמח).

אגרות קודש

[י"ז מרחשון, ה'תשל"ב]

שמלכתחילה צ"ל ההדגשה **ובהחלטיות** שהענין שיוקם – אין לו כל רשות להתערב בנוגע לרוחניות, תכנית לימודים, שכירת מורים **וכו'**.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ב־י"ח מרחשון תשע"ו

יום א' י"ב מרחשון ה'תשע"ו

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) דיינים בוררים, שכל אחד מבעלי הדין בחר באחד, ושניהם בוררים להם דיין שלישי לדון בשלושה. הסכמת הצדדים לקבלת קרוב או פסול לדון או להעיד. הבאת עדים או ראיות לסתור הדין לאחר שנגמר.

1 **א. אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין שֶׁאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי יָדוּן לִי,**
2 **וְאָמַר בַּעַל דִינוֹ[2]: פְּלוֹנִי יָדוּן לִי - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁנֵי**
3 **הַדַּיָּנִים, שֶׁבֵּרֵר זֶה אֶחָד וְזֶה אֶחָד, הֵם[3] בּוֹרְרִים לָהֶן**
4 **דַּיָּן שְׁלִישִׁי[4], וּשְׁלָשְׁתָּן דָּנִין לִשְׁנֵיהֶן; שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא**
5 **הַדִּין לַאֲמִתּוֹ[5]. אֲפִלּוּ הָיָה הָאֶחָד שֶׁבֵּרְרוּ בַּעֲלֵי הַדִּין[6]**
6 **חָכָם גָּדוֹל וְסָמוּךְ[7], אֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אֶת בַּעַל דִּינוֹ**
7 **שֶׁיָּדוּן אֵצֶל זֶה, אֶלָּא גַּם הוּא בּוֹרֵר מִי שֶׁיִּרְצֶה[8].**

2) הצד שכנגד. 3) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה וכן בשולחן ערוך חושן משפט סימן יג, א. 4) אבל אין צורך שבעלי הדין יסכימו על השלישי כי אינה קובעת כאן אלא דעת הדיינים שיבררו להם אדם הגון לישב עימהם (סנהדרין כג, א). 5) שם, שבעלי הדין יצייתו להם, שסובר החייב הרי אני בעצמי בירורתי האחד ואילו היה יכול להפך בזכותי היה מהפך (רש"י), ובירושלמי שם פרק ג, הלכה א אמרו: "מתוך שבירורו מרדף זכותו". וכתב הרא"ש שם אות ב: יש טועים וחושבים, שהדיין יש לו להפך בזכות שולחו ועומד במקומו לחפות דברים אשר לא כדין, ונהגו כמה אנשים לברור להם בעל תחבולות, וזוהי טעות, כי הדיין עצמו חלילה לו למצוא סברה לזכותו אם לא שייראה לו דין גמור, ולא אמרו: "מרדף זכותו" אלא לומר, שהדיין המבורר מבין דבר לאשורו, ואם יש לו צד זכות נושא ונותן עם חבירו, וכן הדיין המבורר השני, נמצא, שלא נעלמה ונסתרה שום זכות משניהם, והשלישי שומע נימוקי שניהם ומכריע ביניהם ועל ידי כן יוצא הדין לאמיתו. 6) בכתב יד תימן: שבירור בעל הדין. וכן בחושן משפט שם. 7) ראה לעיל פרק ד, הלכה א. 8) סנהדרין שם, כדברי רב פפא: כגון בתי דין של רב הונא ורב חסדא. שלא היה רב חסדא גדול כרב הונא, ובכל זאת יכול הצד השני לבחור בו (רדב"ז). וכל זה כששני הדיינים גרים בעיר אחת, אבל כשהשני גר בעיר אחרת אינו כופה את בעל דינו לילך עימו לעיר אחרת, כמבואר לעיל פרק ו, הלכה ו (כסף משנה). וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: כגון, ואם הצד השני רוצה לברור לו דיין שאינו תלמיד חכם אינו רשאי, משום כבודו של חכם, שאין זה ראוי לישב עימו בדין, אלא כופים אותו לברור לו תלמיד חכם, או ידון לפני החכם שבירר חבירו (רדב"ז וכן בחושן משפט שם).

8 **ב. מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו קָרוֹב אוֹ פָּסוּל[9], בֵּין לִהְיוֹתוֹ דַּיָּן**
9 **בֵּין לִהְיוֹתוֹ עֵד עָלָיו, אֲפִלּוּ קִבֵּל אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים**
10 **בַּעֲבֵרָה[10] כִּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים לְהָעִיד עָלָיו[11] אוֹ**
11 **כִּשְׁלֹשָׁה בֵּית דִּין מֻמְחִין לָדוּן לוֹ, בֵּין שֶׁקִּבֵּל עַל**
12 **עַצְמוֹ לְאַבֵּד זְכֻיּוֹתָיו וְלִמְחֹל מַה שֶׁהָיָה טוֹעֵן[12] עַל**
13 **פִּיהֶן, בֵּין שֶׁקִּבֵּל[13] שֶׁיִּתֵּן כָּל מַה שֶׁיִּטְעַן עָלָיו חֲבֵרוֹ**
14 **בְּעֵדוּת זוֹ הַפָּסוּל אוֹ בְּדִינוֹ[14]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ[15] עַל זֶה**
15 **- אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[16]; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ - יָכוֹל**
16 **לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיְּגָמֵר הַדִּין. נִגְמַר הַדִּין[17], וְהוֹצִיא**
17 **הַמָּמוֹן בְּדִין זֶה הַפָּסוּל[18] אוֹ בְּעֵדוּתוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל**
18 **לַחֲזֹר[19].**

9) לדון או להעיד, כגון מלווה בריבית ומשחק בקוביא. 10) שפסולים להעיד, ראה הלכות עדות פרק י, הלכה א־ג. 11) שהסכים מראש שיהיה זה נאמן עלי לחייב אותו כשני עדים כשרים (סנהדרין כג, א). 12) כלפי חבירו הנתבע. 13) הנתבע. 14) ובכתב יד תימן: "בעדות זה הפסול או בדיניו". 15) שקבלו ממנו בקבלת קניין סודר שהוא מתחייב לקיים כנ"ל, ראה לעיל פרק ו, הלכה ה ובביאורנו שם. 16) ואפילו לפני גמר דין (סנהדרין כד, ב) "אין לאחר קניין כלום". 17) שאמר בית הדין: צא תן לו. 18) לדון. 19) שם. וכדעת רבא. ואין זה תלוי ב"הוצאת הממון" אלא בגמר הדין, ולא נתכוון רבינו לומר, אלא שאפילו הספיק להוציא הממון לפני גמר הדין עדיין יכול החייב לחזור בו (רדב"ז). ולדעת הכסף משנה כוונת רבינו לומר: כל שנגמר הדין הרי זה כאילו הוציא הממון כבר. והשווה הלכות מלווה ולווה פרק ט"ו, הלכה ג־ד. וראוי להעיר, שב"לשונות הרמב"ם" להרדב"ז סימן פב מחליט שיש כאן טעות וצריך להיות: "נגמר הדין להוציא הממון" וכו'.

19 **ג. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין[20], וְאָמַר**
20 **לוֹ[21]: הִשָּׁבַע לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ[22] וְהִפָּטֵר, אוֹ הִשָּׁבַע לִי**
21 **בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ וְאֶתֵּן לְךָ כָּל מַה שֶׁתִּטְעַן[23]: אִם קָנוּ**
22 **מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[24]; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ -**
23 **יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיְּגָמֵר הַדִּין[25]. נִגְמַר הַדִּין וְנִשְׁבַּע**
24 **כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם.**

20) שבועה חמורה, שאוחז ספר תורה בזרועו ואומר: הריני נשבע בה' אלוקי ישראל (הלכות שבועות פרק י"א, הלכה ח־ט). 21) התובע לנתבע. 22) שזוהי שבועה קלה, שאינו מזכיר בה שם שמים. 23) שאמר הנתבע לתובע שנתחייב שבועה, כגון הפוגם שטרו, שטוען הלווה קבלת כבר את כל הסכום והמלווה טוען שלא קיבל אלא מקצתו (ראה הלכות מלווה פרק י"ד, הלכה א), ועל המלווה להישבע, כמבואר בשבועות מה, א. 24) סנהדרין כד, א ועמוד ב. 25) השבועה היא־היא הגמר דין כמו שאמרו (בבא בתרא קכח, א) "רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול

לחזור בו". הרי שאם עדיין לא נשבע, יכול הוא לחזור בו. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: הכי גרסינן ונשבע.

1 ד. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעַת הֶסֵּת[26] וַהֲפָכָהּ[27],
2 אִם קָנוּ מִיָּדוֹ אוֹ אִם נִשְׁבַּע זֶה שֶׁנֶּהֱפְכָה עָלָיו - אֵינוֹ
3 יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[28].

26) שהיא מתקנת חכמי התלמוד, ונקראת היסת, שהשיאוהו החכמים להישבע שמא יודה, כגון כופר הכל, שמן התורה פטור הוא מלהישבע וחכמים חייבוהו להישבע (שבועות מ, ב) וראה בביאורנו להלכות אישות פרק י"ב. 27) על התובע, שיישבע וייטול. "ואין לך שבועה שתיהפך אלא שבועת היסת בלבד" (הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ו).
28) בבא בתרא קכז, ב "האומר לחברו עבדי גנבת והוא אומר לא גנבתי... אתה מכרתו לי... רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור בו" והרי אין נשבעים על עבדים מן התורה, וכל השבועה שם אינה אלא שבועת היסת, הרי שגם בה אינו יכול לחזור (לחם משנה).

4 ה. וְהוּא הַדִּין בְּמִי שֶׁלֹּא הָיָה חַיָּב שְׁבוּעָה, וְאָמַר
5 אֶשְׁבַּע לְךָ שְׁבוּעָה[29]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר
6 בּוֹ; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁקִּבֵּל בְּבֵית דִּין[30]
7 - חוֹזֵר עַד שֶׁיִּגְמֹר הַדִּין וְיִשָּׁבַע[31].

29) בכתב יד התימנים: שבועה חמורה. 30) שהתחייב.
31) כלומר, קבלתו כשלעצמה אינה נחשבת "גמר דין" אלא השבועה עצמה היא גמר דינו (סמ"ע לחושן משפט כב, סעיף קטן כב).

8 ו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּבֵית דִּין, וְהֵבִיא עֵדִים אוֹ רְאָיָה[32]
9 לִזְכּוּתוֹ - סוֹתֵר אֶת הַדִּין, וְחוֹזֵר הַדִּין[33]. אַף עַל פִּי
10 שֶׁכְּבָר נִגְמַר הַדִּין, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא רְאָיָה[34] -
11 סוֹתֵר[35]. אָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִים: כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ, הָבֵא
12 מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם! אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא רְאָיָה
13 לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - סוֹתֵר אֶת הַדִּין. מַה יַּעֲשֶׂה אִם
14 לֹא מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[36]?

32) הוכחה שבכתב. 33) בית דינו סותר לו דינו שפסקו ומחייבים את שכנגדו (סנהדרין לא, א וברש"י). 34) שטר זכותו. 35) ירושלמי שם הלכה י"ב: אפילו לאחר גזר דין. ובשולחן ערוך חושן משפט סימן כ, סעיף א: "ואפילו אם פרע כבר". 36) סנהדרין שם, וכרבן שמעון בן גמליאל.

15 ז. אֲבָל אִם סָתַם[37] אֶת טַעֲנוֹתָיו - אֵינוֹ סוֹתֵר. כֵּיצַד?
16 אָמְרוּ לוֹ: יֵשׁ לְךָ עֵדִים? אָמַר: אֵין לִי עֵדִים. יֵשׁ לְךָ
17 רְאָיָה? אָמַר: אֵין לִי רְאָיָה. וְדָנוּ אוֹתוֹ וְחִיְּבוּהוּ. כֵּיוָן
18 שֶׁרָאָה שֶׁנִּתְחַיֵּב, אָמַר: קְרֵבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי
19 וְהַעִידוּנִי! אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אֲפֻנְדָּתוֹ[38] - אֵין
20 זֶה כְּלוּם, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל עֵדָיו וְעַל רְאָיָתוֹ[39].

37) סגר. 38) חגורתו, מלאה תפירות כעין כיסים.
39) כי חוששים שמא שכרם להעיד שקר וזייף שטרותיו. והוא הדין אם אמרו לו: הבא עדים, ואמר אין לי ולאחר זמן הביא, אין זה כלום, כדעת החכמים שם, אלא שרבינו משמיענו, שאפילו אם אמר "קרבו פלוני ופלוני" דווקא אם הצהיר תחילה: אין לי עדים - אינו סותר, אבל אם שתק עד שנתחייב בדין ואחרי כן אמר: קרבו פלוני ופלוני והעידוני, והעידו, סותר הדין (לחם משנה). וכן מבואר להלכה בחושן משפט כ סעיף א וראוי להעיר שבסמ"ע לחושן משפט שם סעיף קטן ב מחליט, שיש בדברי רבינו כאן חיסרון הניכר, וכך הוא הנוסח הנכון: "יש לך ראייה, אמר אין לי ראייה, אף על פי שמצא אחרי כן אינו כלום. ואין צריך לומר אם אמרו... אמר אין לי ראייה ודנו אותו וחייבוהו". והמדפיס השמיט מן תיבת "ראייה" הראשונה עד תיבת "ראייה" השנייה. וכן הוא לשון השולחן ערוך, שכידוע הוא נמשך אחרי לשון רבינו.

21 ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הָרְאָיָה[40] אֲצָלוֹ[41]
22 וְהָעֵדִים עִמּוֹ בַּמְּדִינָה; אֲבָל אִם אָמַר: אֵין לִי עֵדִים
23 וְאֵין לִי רְאָיָה, וּלְאַחַר מִכָּן בָּאוּ לוֹ עֵדִים מִמְּדִינַת
24 הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַחֵמֶת[42] שֶׁל אָבִיו שֶׁיֵּשׁ שָׁם
25 הַשְּׁטָרוֹת מֻפְקֶדֶת בְּיַד אֲחֵרִים, וּבָא זֶה שֶׁהַפִּקָּדוֹן
26 אֲצָלוֹ וְהוֹצִיא לוֹ רְאָיָתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְסוֹתֵר[43].
27 וּמִפְּנֵי מָה סוֹתֵר? מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה
28 שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ
29 מְצוּיִין אֶצְלִי. וְכָל זְמַן שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה
30 שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ
31 מְצוּיִין אֶצְלִי, אוֹ מִפְּנֵי כַּךְ וְכַךְ אָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים
32 וְאֵין לִי רְאָיָה, וְהָיָה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - הֲרֵי זֶה לֹא סָתַם
33 טַעֲנוֹתָיו, וְסוֹתֵר. לְפִיכָךְ, אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר: אֵין לִי
34 עֵדִים כְּלָל, לֹא הֵנָּה וְלֹא בִּמְדִינַת הַיָּם, וְלֹא רְאָיָה
35 כְּלָל, לֹא בְּיָדִי וְלֹא בְּיַד אֲחֵרִים - אֵינוֹ יָכוֹל לִסְתֹּר[44].

40) שטר זכותו. 41) ברשותו. 42) שק עור.
43) סנהדרין לא, ב. 44) תוספתא שם פרק ו משנה ו. וכן בירושלמי שם הלכה י"ב: "עד שיכפור בראיותיו" ומפרש ה'פני משה' שאמר: אין לי ראייה כלל לא בידי ולא ביד אחרים, שוב אינו יכול לסתור.

36 ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? בְּגָדוֹל שֶׁנִּתְחַיֵּב[46], וְהֵבִיא
37 רְאָיוֹת וְהֵבִיא עֵדִים אַחַר שֶׁסָּתַם טַעֲנוֹתָיו; אֲבָל יוֹרֵשׁ
38 שֶׁהוּא קָטָן כְּשֶׁמֵּת מוֹרִישׁוֹ, וּבָאוּ עָלָיו טְעָנוֹת מֵחֲמַת
39 מוֹרִישׁוֹ[47] אַחַר שֶׁהִגְדִּיל, וְאָמַר: אֵין לִי עֵדִים וְאֵין
40 לִי רְאָיָה, וְאַחַר שֶׁיָּצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב אָמְרוּ לוֹ
41 אֲחֵרִים: אָנוּ יוֹדְעִים לְאָבִיךָ עֵדוּת שֶׁתִּסְתֹּר בָּהּ דִּין
42 זֶה, אוֹ אָמַר לוֹ אֶחָד: מוֹרִישְׁךָ הִפְקִיד[48] רְאָיָה זוֹ -
43 הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִיָּד וְסוֹתֵר, שֶׁאֵין הַיּוֹרֵשׁ קָטָן יוֹדֵעַ
44 כָּל רְאָיוֹת מוֹרִישׁוֹ[49].

45) שאינו יכול לסתור. 46) מחמת עצמו. 47) נגד הנכסים שירש ממורישו. 48) בכתב יד תימן: הפקיד אצלי ראייה זו. 49) סנהדרין לא, א וכפסק רב נחמן שם. ואף על פי ששם כתוב: "ההוא ינוקא" - היה קטן, סובר רבינו כשנתבע לדין כבר היה גדול בשנים, שאם לא היה גדול לא

היה רב נחמן נזקק לדונו כלל, שהרי זה כאילו מקבל עדות שלא בפני בעל דין, ומתוך שהיה קטן כשמת מורישו לפיכך קוראים לו: ינוקא (כסף משנה).

י. מִי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[50], שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְיִשָּׁבַע[51] - יִהְיֶה חֲבֵרוֹ נֶאֱמָן בְּטַעֲנָתוֹ וְיִטֹּל[52] כָּל מַה שֶׁטָּעַן בְּלֹא שְׁבוּעָה, אוֹ שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְיִשָּׁבַע וְיִטֹּל - אֹבֵד אֶת זְכוּתוֹ[53] וְאֵין לוֹ כְּלוּם וְיִפָּטֵר חֲבֵרוֹ[54], וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא בָּא - נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִים, וְאִבֵּד אֶת זְכוּתוֹ[55]. וְאִם הֵבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה אָנוּס בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם[56] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקְּנָיָן זֶה, וְיִשָּׁבַע כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ חֲבֵרוֹ, כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם[57]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[58].

50) שהתחייב בקבלת "קניין סודר" מידו בפני בית דין. 51) להכחיש את טענת התובע ולהיפטר מלשלם. 52) התובע. 53) כאן מדובר כשקנו מהתובע. 54) הנתבע. 55) זה מוסב על שניהם גם על התובע וגם על תנאי הנתבע (סמ"ע לחושן משפט כא, סעיף קטן ב). ומקור ההלכה בנדרים כז, א. ושם עמוד ב' התנו שיהא הקניין נעשה בבית דין חשוב, כי בלא זה אין זו אלא "אסמכתא" שסמך על דעתו וסבר שיכול לבוא ליום פלוני וכל "אסמכתא" אינה קונה "שהרי לא גמר בליבו להקנותו", כמבואר בהלכות מכירה פרק י"א, הלכה ב, ואמנם שם הלכה י"ג מדגיש רבינו: "אסמכתא שקנו מידו עליה בבית דין חשוב הרי זה קנה". וכנראה שרבינו סמך כאן על דבריו בהלכות מכירה (על פי לחם משנה). 56) ולפיכך לא בא. 57) לפני הקניין, שהנתבע נפטר בשבועה (נדרים כז, א) "אנוס הוא, ואנוס רחמנא פטרו". ולדעת הסמ"ג מצוות עשה צז, הרי זו הוראת הגאונים. ומקורה בירושלמי קידושין פרק ג, הלכה ב: הַמַּתְנֶה אם לא אעשה כך ביום פלוני יהיה כך ואירע לו אונס - "רבי יוחנן אמר אונס כמאן דלא עבד". וראה בש"ך שם סעיף קטן ג. 58) השווה הלכות מכירה פרק י"א, הלכה י"ד.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שאין מטים בדיני נפשות לחובה, עד שיהיו המחייבים יתר על המזכים בשניים. בית דין של שלושה שנחלקו, שניים אומרים זכאי או חייב, והשלישי אומר: איני יודע. דיין האומר: איני יודע, אם צריך לנמק את טעמי ספיקו.

א. בֵּית דִּין שֶׁנֶּחְלְקוּ, מִקְצָתָם אוֹמְרִים זַכַּאי, וּמִקְצָתָם אוֹמְרִים חַיָּב - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[2]. וְזוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וּבִשְׁאָר דִּינֵי אָסוּר וּמֻתָּר[3] וְטָמֵא וְטָהוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[4]; אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[5], אִם נֶחְלְקוּ בְּזֶה הַחוֹטֵא אִם יֵהָרֵג אוֹ לֹא יֵהָרֵג: אִם הָיוּ הָרֹב מְזַכִּים - זַכַּאי, וְאִם הָיוּ הָרֹב מְחַיְּבִין - אֵינוֹ נֶהֱרָג עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמְחַיְּבִין יָתֵר עַל הַמְזַכִּים שְׁנַיִם[6]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ, שֶׁעַל זֶה הִזְהִירָה תּוֹרָה וְאָמְרָה[8]: לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת. כְּלוֹמַר: אִם הָרֹב נוֹטִים[9] לְרָעָה לַהֲרֹג - לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵיהֶם, עַד שֶׁיִּטּוּ הַטָּיָה גְּדוֹלָה וְיוֹסִיפוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת[10]. הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה - עַל פִּי אֶחָד, לְרָעָה - עַל פִּי שְׁנַיִם. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים קַבָּלָה הֵם[11].

2) משנה בסנהדרין כט, א. 3) חולין יא, א. 4) כגון כשר ופסול. 5) שהם בעשרים ושלשה - סנהדרין קטנה, כמבואר לעיל פ"ה, ה"ב. 6) משנה בסנהדרין ב, א. 7) ששמעו איש מפי איש עד למשה מסיני. 8) בכת"י תימן: שעל זה הזהיר בתורה, ואמר. 9) על־פי אחד בלבד. 10) אם אתה רוצה לנטות לרעה, אינה אלא אחרי הטייה מרובה, שהיא של שנים. 11) שקיבל משה מסיני, ובמשנה שם אמרו: "לא תהיה אחרי רבים לרעות, שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם־כן למה נאמר: אחרי רבים להטות? - לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה — על־פי אחד, הטייתך לרעה על־פי שנים". והשווה לעיל פ"ה, ה"ג.

ב. בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה[12] שֶׁנֶּחְלְקוּ: שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב[13], וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁנַיִם זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[14] - יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִים שְׁנַיִם[15]. נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בַּדָּבָר[16]. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה חַיָּב, וּשְׁנַיִם זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם מֵהֶם חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[17] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם[18]. אֲבָל אִם אָמְרוּ אַרְבָּעָה זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[19], אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁלֹשָׁה זַכַּאי, וְאֶחָד חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ, בֵּין שֶׁהָיָה זֶה[20] שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ בַּתְּחִלָּה, בֵּין שֶׁאָמַר אַחֵר - הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[21]. הָיוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים[22]. וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק הַדָּבָר[23] - מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד[24]. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, וְאָמְרוּ שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים עִמּוֹ עַד שֶׁיַּחֲזֹר לְדִבְרֵי הַצַּד הָאֶחָד, וְנִמְצְאוּ שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְזַכִּים אוֹ מְחַיְּבִין[25]. וְאִם לֹא חָזַר לֹא הוּא וְלֹא אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, וּמַעֲמִידִין אֶת הַמָּמוֹן בְּחֶזְקַת בְּעָלָיו[26].

12) הדן דיני ממונות. 13) שנאמר, אחרי רבים להטות (סנהדרין כט, א וברש"י). 14) נמצא זה שאמר: איני יודע, כאילו איננו במושב זה, ונשאר הדיון בשנים. וזה לא יתכן, שהרי צריכים שלשה דיינים (שם, וברש"י). 15) תוספתא שם פ"ו, מ"ד: "עד כמה מוסיפים - אין פחות משנים". 16) שאף זה שאמר תחילה: "איני יודע" יכול לחזור ולדון עמהם. ולא אמרו (סנהדרין יז, א) שאסור לו לחזור ולדון,

אלא בדיני נפשות (ראה לקמן פ"ט, ה"ב), אבל בדיני ממונות אפילו המסתפק חוזר ודן, שאינו גרוע מאחד התלמידים, שמלמד בדיני ממונות בין זכות ובין חובה (לקמן פי"א, ה"א). וכן נראה מפירוש רבינו חננאל שם, שכל הסוגיא אינה עוסקת אלא בדיני נפשות (רדב"ז ולחם־משנה). 17) נמצא שאין כאן הטייה לא לזכות ולא לחובה. 18) כמו שאמרו בתוספתא הנ"ל "לעולם מוסיפים הדיינים עד שיגמר הדין". 19) אע"פ שהדיין "המסתפק" הוא כמי שאינו, בכל זאת נשאר עדיין בית־דין שלם, וכשמוסיפים דיינים עושים "בית־דין שקול" אפילו לכתחילה, כמבואר בסנהדרין יז, א. 20) זה החמישי מהם. 21) ירושלמי שם פ"ה, ה"ה: "למה מוסיפים דיינים, שאם היו שנים מן הראשונים מזכים ואחד מן האחרונים, ליגמר הדין בשלשה". ומפרש רבינו: "ואחד מן האחרונים" - שגם הוא מזכה, והשני מן האחרונים מחייב, והראשון נשאר בספיקו - בכל זה הולכים אחר הרוב (הרשב"א בהבנת דברי רבינו, וכן בביאור הגר"א לחו"מ סי' יח, סק"ו). ואם שנים אומרים זכאי, ואחד - חייב, ושנים אומרים איננו יודעים, צריכים להוסיף, כיון שאין כאן רוב נגד השנים המסתפקים, כי לדעת רבינו גם "המסתפקים" הרי הם כישנם (רשב"א הנ"ל, וכן בסמ"ע לחו"מ סי' יח ס"ק ה, ובש"ך שם). 22) כנ"ל אות טז, ולא חזר רבינו כאן אלא להשמיענו את סוף דבריו שמוסיפים עד שבעים ואחד. 23) שתמיד היו מחצה למחצה ואחד מסתפק. 24) שאין דיני ממונות עדיפים מדיני נפשות שאין מוסיפים בהם אלא עד שבעים ואחד, כמבואר בסנהדרין מ, א (ביאור הגר"א שם ס"ק יב). 25) שם, לענין דיני נפשות, וממנו למד רבינו לדיני ממונות (לחם־משנה). 26) שם מב, א "אומר בדיני ממונות נזדקן הדין" (הגר"א שם ס"ק יד).

ג. כָּל מִי שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - אֵינוֹ צָרִיךְ לָתֵת טַעַם לִדְבָרָיו וּלְהוֹדִיעַ מֵאֵי זֶה טַעַם בָּא לוֹ הַסָּפֵק[27], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּרְאֶה הַמְזַכֶּה מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה, וְהַמְחַיֵּב מֵאֵי זֶה טַעַם מְחַיֵּב[28].

27) סנהדרין יז, א: זה שאמר איני יודע - כמו שאינו הוא, ואם אמר טעם - אין שומעים לו. כלומר, אינו צריך לנמק את טעמי ספיקו, וראה ברש"י שם ד"ה: ואי אמר (לחם־משנה). 28) ראה לקמן פ"י, ה"א־ד.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) סנהדרין שראו כולם לחובה - פטור. סנהדרי קטנה שנחלקו בדיני נפשות, ואחד אומר: איני יודע. סנהדרי גדולה שנחלקו בדיני נפשות, שלושים וחמישה מזכים, ושלושים ושישה מחייבים, איך חותכים את הדין.

א. סַנְהֶדְרִין שֶׁפָּתְחוּ כֻּלָּם בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה[2], וְאָמְרוּ כֻּלָּן חַיָּב - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[3], עַד שֶׁיְּהִיוּ שָׁם מִקְצָת מְזַכִּין שֶׁיַּהַפְכוּ בִּזְכוּתוֹ, וְיִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[4].

2) מיד בהתחלת הדיון. 3) סנהדרין יז, א "סנהדרי שראו כולם לחובה - פוטרים אותו". והטעם, כיון שצריך להלין את דינו עד למחר, כדי לחפש אחריו זכות (ראה לקמן פי"א, ה"א), אלה שחייבוהו כולם פה אחד, שוב לא ימצאו לו זכות. וראה בסמוך אות ג. ומעניין פירושו של רבי מאיר הלוי (בן דורו של הרמב"ם) הובא בקהלת יעקב לר"י אלגזי, ערך פטור, שכוונת דבריהם: "פוטרים אותו" לומר, פוטרים אותו מיד למיתה, ואין מענים את דינו עד למחר כבשאר הנידונים. וכיוצא בזה שנינו (שבועות לט, א) "אם אמר (זה שנתחייב שבועה ואיימו עליו על חומר עונש השבועה) איני נשבע - פוטרים אותו מיד", ומפרש רש"י: אין משהים אותו, ועל כרחו ישלם מיד (תורה תמימה, שמות כג, ב). 4) כי בכל מקרה יש צדדים לזכות ע"פ אופנים רחוקים, כגון אולי לא היה שפוי בדעתו, וכדומה, כמו שמקובל היום באומות הנאורות, שמעמידים לכל פושע ורוצח סניגור להשתדל בהצלתו ולהפוך בזכותו, וכיון שבית־דין זה לא נודעה לו שום זכות להצילו, אפילו בדרך הרחוקה ביותר, מוכח שאינו בקי בדינים, או שהחליט המשפט במהירות בלי עיון מספיק (מהר"ץ חיות בהגהותיו לסנהדרין שם).

ב. סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[5] שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי[6]. שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי[7], אוֹ שֶׁאָמְרוּ אַחַד עָשָׂר זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אֲפִלּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ מְחַיְּבִין, וְהָאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[8] - יוֹסִיפוּ שְׁנַיִם[9]. זֶה שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה[10]. וְנִמְצְאוּ אַחַר הַתּוֹסֶפֶת עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חוּץ מִזֶּה הַמִּסְתַּפֵּק. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי[11]. אַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים[12] אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הַמְחַיְּבִין רַבּוּ בִּשְׁנַיִם. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[13] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים[14]. וְכֵן מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין[15] עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמְזַכִּין אֶחָד וִיהֵא זַכַּאי, אוֹ יִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר וִיהֵא חַיָּב[16]. הָיוּ אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[17], אוֹ שֶׁהָיוּ הַמְחַיְּבִין יוֹתֵר אֶחָד בִּלְבַד[18] - מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי[19] - דָּנִים אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מֵהֶן דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ וּמְזַכִּין אוֹתוֹ[20] אוֹ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[21]. וְאִם לֹא רָאָה - גָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר: נִזְדַּקֵּן הַדִּין[22]! וּפוֹטְרִין אוֹתוֹ. שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[23]. אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים זַכַּאי, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי רַבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם[24].

5) שהיא של עשרים ושלשה. 6) שהטייתך לטובה מספיקה על־פי אחד (לעיל פ"ח, ה"א). 7) והטייה לרעה אינה אלא על־פי שנים (שם). 8) נמצא זה שאמר: איני יודע, כמי שאינו, ואין דנים דיני נפשות בפחות מכ"ג (סנהדרין מ, א וברש"י). 9) שם, נמצאו כולם עשרים וארבעה, י"א מהם יזכו וי"ג יחייבו, הרי הטייה לרעה על־פי שנים (שם יז, א וברש"י). 10) שם, משום חומר דיני נפשות אין לו לחזור וללמד חובה, אבל ודאי אם ירצה ללמד זכות - רשאי, שהרי אפילו מי שלימד חובה חוזר ומלמד זכות, כמבואר לקמן פי"א, ה"א. וכן דעת ה'תוספות' שם, לג, ב ד"ה אחד. ומטעם זה פסק רבינו לעיל פ"ח, ה"ב: העוסק בדיני ממונות, שאפילו הדיין שאמר איני יודע - חוזר ודן (ראה בביאורנו שם אות טו), שהרי בדיני ממונות מה שהוא חובה לזה - הוא זכות לבעל־דין השני (כסף־משנה). 11) שספק נפשות להקל. ואע"פ שאין עושים בתחילה בית־דין שקול (=זוגי) – במוסיפים, עושים אפילו לכתחילה (סנהדרין יז, א). וכן אין כאן צורך בהטייה של אחד, כי זה לא נאמר אלא כשבית־הדין לא היה אלא עשרים ושלשה, וכשאחד מהם אמר איני יודע, נמצא בית־דין זה חסר הוא, ואין גומרים בו דיני נפשות, אבל כאן יש בית־דין שלם, מזכים את הנהרג מכח ספק נפשות ולהקל (לחם־משנה). וב'תוספות יו"ט' לסנהדרין פ"ה מ"ה, מגיה בדברי רבינו כאן: אמרו י"ג זכאי וכו', שכל כ"ה הדיינים השתתפו בדיון, וי"ג אמרו זכאי, כי זה שאמר תחילה איני יודע, חזר ולימד זכות, באופן שיש כאן הטייה לטובה על־פי אחד. 12) בין שהוא המסתפק הקודם, בין שהוא אחר, והמסתפק חזר ולימד זכות. 13) כאן מדובר, שמתחילה היו י"ב מחייבים וי"א מזכים, והוצרכו להוסיף שנים והרי הם כ"ה, ואחד מן השנים הנוספים אמר: איני יודע. 14) כיון שאחד מן הנוספים אמר "איני יודע", הרי הוא כאינו, ולעולם צריך שיוסיפו שנים, כמו ששנינו בתוספתא סנהדרין פ"ר, מ"ד: "שעד עכשיו לא הוסיפו אלא אחד" (לחם־משנה). והטעם שאין מוסיפים אלא שנים, מפני שמעכשיו צריך להוסיף לישא וליתן מחדש, וכשיוסיפו שנים, כל דיין מהקודמים יעמיק במשאו ומתנו, בידעו ששנים חדשים נגדו, אבל אם לא יוסיפו אלא אחד, כל דיין מהקודמים לא יחוש לו, ויעמיד דעתו כפי סברתו הקודמת, באמרו: "גם לי לב כמוהו" (אור שמח). 15) בכל פעם כשאחד מן הנוספים יאמר: איני יודע. 16) כי בשעת גמר דין, יכול גם המלמד זכות לומר: חייב, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב. ואז אפילו אחד מן הנוספים יאמר: איני יודע, אין צורך להוסיף שנים אחרים, כי כל שיש רוב, אין משגיחים במסתפק החדש מן השנים הנוספים (לחם־משנה). 17) כגון שבתחילה היו י"ב מחייבים כנגד י"א מזכים והוסיפו שנים, וזיכה האחד, והשני אמר: איני יודע, נמצאו אלו כנגד אלו, ואחד אינו יודע (אור שמח). 18) שבתחילה היו י"א כנגד י"א, והוסיפו שנים, וחייב האחד, והשני אמר: איני יודע, והוסיפו עוד שנים, וזיכה האחד, והשני - חייב, נמצאו המחייבים יותר אחד בלבד. 19) וכבר נתבאר (לעיל פ"ח ה"א) שאין הטייה לרעה על־פי אחד. 20) שאחד מן המחייבים יעבור למזכים, ויהיה לו רוב מזכים. 21) שאחד מן המזכים יעבור למחייבים, ויהיו שלשים ושבעה מחייבים, ול"ד מזכים, ויש כאן הטייה לרעה על־פי שלשה (סנהדרין מ, א וברש"י). 22) "זקן דין זה ועמוק וקשה, וצריך להמתין בו" (שם, מב, א וברש"י). 23) שספק נפשות להקל, ומדובר כאן בבית־דין הגדול שהוא של שבעים ואחד, ונחלקו הדעות מתחילה בהרכב כזה. 24) וזה שאמר: איני יודע, הרי הוא כמי שאינו.

ג. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבָּא[25] לָהֶם מַחְלֹקֶת, בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי תּוֹרָה[26] - אֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[27], אֶלָּא דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, וְהוֹלְכִין אַחַר הָרֹב שֶׁלָּהֶן. וְאִם בְּדִין אֶחָד מִן הַנֶּהֱרָגִין נֶחְלְקוּ[28] - דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּפְטְרוּהוּ אוֹ יְתַחֵיב[29].

25) בכת"י תימן: שבאה. 26) בכת"י הנ"ל: בדין מדיני התורה. כגון איסור והיתר, טמא וטהור. 27) שאין אנו מוצאים במשנה (סנהדרין מ, א) הוספה אלא עד שבעים ואחד ולא יותר, וכן אמרו (שם מב, א) "כשם שאין מוסיפים על בית־דין של שבעים ואחד" וכו'. 28) בכת"י הנ"ל: מן הנהרגים בפניהם. כלומר, שהדיון נוגע כלפי נאשם העומד להיהרג על פיהם, והשאלה נשאלת למעשה להחיותו או להרגו, ואז לא מספיק רוב רגיל, אלא צריך שירבו המחייבים שנים (רדב"ז בתשובותיו ח"ה אלף תרצ), והשווה לעיל פ"ח, ה"א: "אם נחלקו בזה החוטא אם יהרג או לא יהרג" הרי שרוב על־פי שנים, נדרש בעיקר כלפי מעשה מסויים, ולא ב"דין נפשות" שאינו אלא דיון הלכתי גרידא. 29) "שיראה אחד מהם דברי חברו", וכמבואר לעיל סוף ה"ב.

יום ב' י"ג מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) דיין הנוטה אחר דברי חבירו, לא על פי טעם עצמו. האיסור ללמד חובה בדיני נפשות, אחרי שלימד זכות מתחילה. מה מותר לתלמיד לענות בדיני נפשות. בית דין שטעה בדיני נפשות ורוצה לסתור את דינו.

א. אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהָיָה מִן הַמְזַכִּין אוֹ מִן הַמְחַיְּבִין, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאָמַר דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ, אֶלָּא נָטָה אַחַר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְלֹא תַעֲנֶה עַל רָב לִנְטֹת[2]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר בִּשְׁעַת מִנְיָן[4]: דַּי שֶׁאֶהְיֶה כְּאִישׁ פְּלוֹנִי! אֶלָּא אֱמֹר מַה שֶּׁלְּפָנֶיךָ[5].

2) לנטות אחר דעת אחרים. 3) שקיבלו חכמינו איש מפי איש. 4) מניין הדיעות לאן נוטה הרוב. 5) תוספתא סנהדרין פרק ג, משנה ד "לנטות אחרי רבים - שלא תאמר בשעת הדין דיו לעבד שיהא כרבו, אמור מה שבדעתך". ובירושלמי שם פרק ד, הלכה ז אמרו: "לא תענה אפילו אחר מאה" והכוונה כנ"ל כמבואר ב"מראה הפנים" שם. ורבינו

בספר המצוות לא תעשה רפג מביא זה בשם המכילתא, והוא במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי לפסוק זה.

ב. וּבְכְלַל לָאו זֶה: שֶׁלֹּא יַחֲזֹר הַמְּלַמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְלַמֵּד חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲנֶה עַל רַב לִנְטֹת[6]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן[7]; אֲבָל בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין - יֵשׁ לַמְּלַמֵּד זְכוּת לַחֲזֹר וּלְהִתְמַנּוֹת עִם הַמְחַיְּבִים[8].

6) לנטות מדעתך הראשונה (רדב"ז). ומקור הדרש במכילתא פרשת משפטים: "אזהרה לדיין שלא יטה אלא לכף זכות" ומפרש רבינו, שהכוונה, אחר שלימד זכות לא ילמד חובה (מראה הפנים לירושלמי סנהדרין פרק ד, הלכה ז), והשווה ספר המצוות שם. ורש"י לסנהדרין לב, א אומר: סברה היא, שהרי אמרה תורה (במדבר לה, כה) "והצילו העדה". 7) מתוך שאתה אומר לו שלא לחזור, הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו ושמא ימצא ראיות נכונות (רש"י שם). 8) שחיפש כבר הכל, ועכשיו ראה שטעה (סנהדרין לד, א וברש"י).

ג. תַּלְמִיד[9] שֶׁהָיָה מְזַכֶּה[10] וָמֵת[11] - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מְזַכֶּה בִּמְקוֹמוֹ[12].

9) היושב כמתמחה לפני שורות הדיינים, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ז. 10) שהוציא דבריו וטעמו לאור. 11) טרם שעמדו למניין. 12) שם מג, א "רואים אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו". ומכאן, שאם היה מחייב ומת אינו כלום, נמצא המת המזכה מצטרף עם המזכים, והמת המחייב אינו מצטרף עם המחייבים (רדב"ז).

ד. אָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, וְנִשְׁתַּתֵּק[13] אוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיְּלַמֵּד זְכוּת וְיֹאמַר מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ[14].

13) נאלם. 14) סנהדרין שם.

ה. שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ טַעַם אֶחָד, אֲפִלּוּ מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת - אֵין נִמְנִין אֶלָּא כְּאֶחָד[15].

15) שם לד, א, שנאמר (תהלים סב, יב) "אחת דיבר אלוקים, שתיים זו שמעתי - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות" ומפרש רש"י: לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד, ובוודאי אחד מהם (=מהדיינים) טועה. ואין צריך לומר אם שניהם אמרו טעם ממקרא אחד שאין נמנים אלא כאחד (כסף משנה).ובש"ך לחושן משפט כה, סעיף קטן יט, סובר שיש טעות בנוסח שלפנינו והגירסה הנכונה היא: "שניים שאמרו טעם אחד משני מקראות" וכו', ותיבת אפילו איננה. ולדבריו אין צורך שיהיו ל"ו טעמים לכל פסק דין, וכי יעלה על הדעת, אם יאמר אחד, פלוני חייב מיתה, שעבר על לא תרצח, וכן השני, וגם השלישי יאמר כמוהו, שלא יהרגוהו? וודאי שיחייבוהו, למרות שרובם דנוהו מכוח אותו פסוק. ולא נתכווין רבינו אלא לומר, שאם שניים אמרו אותו טעם משני מקראות, וודאי אחד מהם טעה, ואינם נמנים אלא אחד, וכאמור לעיל בשם רש"י.

ו. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַגָּדוֹל[16]. שֶׁמָּא יִסְמְכוּ הַשְּׁאָר עַל דַּעְתּוֹ, וְלֹא יִרְאוּ עַצְמָן כְּדָאִין[17] לַחֲלֹק עָלָיו[18]. אֶלָּא יֹאמַר כָּל אֶחָד[19] דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ.

16) אלא מן הקטנים שבהם. 17) בכתב יד התימנים: כדאי. 18) שם לו, א, שנאמר לא תענה על רב (=רב חסר יו"ד כתוב), לא תענה על רב, כלומר הגדול, שלא תחלוק על המופלא של בית דין. וסובר רבינו, שאין הכוונה, שאסור לענות אחרי הגדול, שהרי להיפך, אסור לו לשתוק, כמבואר בסמוך הלכה ח, אלא כוונת הכתוב, שראוי לעשות בסדר כזה, שלא יצריכו לענות אחרי הגדול, שמא יתביישו ממנו ולא ירצו לחלוק עליו (לחם משנה). וראה בספר המצוות לא תעשה רפג, שכל זה הוא איסור לאוו. 19) לפני שיפתח הגדול. והשווה לקמן פרק י"א, הלכה ו.

ז. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין[20] בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה, אֶלָּא לִזְכוּת. כֵּיצַד? אוֹמְרִים לָזֶה שֶׁחָטָא: אִם לֹא עָשִׂיתָ דָּבָר זֶה שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ עָלֶיךָ - אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם[21].

20) מתחילים במשא ומתן. 21) שם לב, ב, שכן מצינו בתורה (במדבר ה, יט) "והשביע אותה הכהן ואמר... אם לא שכב איש אותך... הינקי ממי המרים" (=תחילת התנאי לזכות) - מכאן שפותחים בדיני נפשות תחילה לזכות.

ח. אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[22]. אָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - מַעֲלִין אוֹתוֹ עִמָּהֶן לַסַּנְהֶדְרִין[23]. אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם לְעוֹלָם; וְאִם אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - אֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[24]. אֲפִלּוּ אָמַר הַגָּדוֹל עַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת - שׁוֹמְעִין לוֹ[25] וְעוֹלֶה לַמִּנְיָן[26]; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו.

22) שם מ, א, שנאמר (שם לה, ל) "ועד אחד לא יענה בנפש למות" (סנהדרין לד, א). ולעניין דיני ממונות ראה לקמן פרק י"א, הלכה א. 23) שם, וכמו שדרשו שם: "למות אינו עונה אבל לזכות עונה". 24) שם מב, א, "כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו" ומפרש רש"י: שאם יורידוהו היום לעין כל, בושה היא לו. 25) שם מ, א. 26) דבר זה קשה להולמו, שהרי אדם קרוב הוא אצל עצמו ואיך יעלה למניין הדיינים, ובהגהות הרש"ש לסנהדרין שם החליט, שיש כאן טעות סופר, וזה שייך למשפט הקודם העוסק באחד מן התלמידים, ושם צריך להיות: "שומעים לו ועולה למניין" וכו'. ויש להעיר, שרבינו לא מנה כאן ולא לקמן פרק י"א, שעידי דיני נפשות אינם ראויים ללמד לא זכות ולא חובה, כמבואר שם לד, א, ואולי סמך על מה שיכתוב דין זה לקמן הלכות עדות פרק ה, הלכה ח. ראה בביאורנו שם.

ט. בֵּית דִּין שֶׁטָּעוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וְחִיְּבוּ אֶת הַפָּטוּר וְגָמְרוּ דִּינוֹ לְחוֹבָה, וְנִרְאָה לָהֶם הַטַּעַם שֶׁיִּסְתְּרוּ בּוֹ אֶת דִּינוֹ כְּדֵי לְזַכּוֹתוֹ - סוֹתְרִין, וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ[27]. אֲבָל אִם טָעוּ וּפָטְרוּ אֶת הַמְחַיָּב הֲרִיגָה - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[28]. בַּמֶּה דְּבָרִים

אֲמוּרִים[29]? בְּשֶׁטָּעוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין[30] מוֹדִין בּוֹ[31]; אֲבָל אִם טָעוּ בְּדָבָר שֶׁהַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ[32] - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְחוֹבָה[33]. כֵּיצַד? אָמְרוּ: הַבָּא עַל הָעֲרָוָה[34] שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ[35] - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ וּמְמִיתִין אוֹתוֹ[36]; אֲבָל אִם אָמְרוּ: הַמְעָרֶה[37] שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

27) שם לג, ב, שנאמר (שמות כג, ז) "ונקי ...אל תהרוג" ומפרש רש"י: נקי מן החטא ואף על פי שנתחייב בדין. 28) שם, שנאמר: "וצדיק אל תהרוג" ומפרש רש"י: שנצטדק בדין אף על פי שאינו נקי. 29) שאין מחזירים אותו. 30) הכופרים בתורה שבעל פה. 31) כגון, שטעו בדבר המפורש במשנה או בדברי האמוראים. 32) המפורש בתורה. 33) שהרי כל אדם יודע, שזוהי טעות, והוראתם - אינה הוראה. 34) אשה האסורה לו, כלשון הכתוב (ויקרא יח, ו) "לא תקרבו לגלות ערווה". 35) שלא במקום בתוליה. 36) שדבר זה מפורש בתורה (שם כ, יג), "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה (סנהדרין עד, א). ודבר זה גם הצדוקים מודים בו, כמבואר בהוריות ד, א. 37) הכנסת ראש העטרה בלבד, כלשון הכתוב: את מקורה הערה (מלשון רבינו הלכות איסורי ביאה פרק א, הלכה י). 38) שבדבר זה אין הצדוקים מודים בו, והם סוברים: כדרכה - חייב אפילו בהעראה: שלא כדרכה - אינו חייב אלא בגמר ביאה, שהיא הכנסת כל האבר, כמבואר בהוריות שם (סנהדרין לג, ב וכפירוש התוספות דיבור המתחיל שטעה).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) ההבדלים הדיוניים בין דיני ממונות לדיני נפשות. דרכי הדיונים במסית. השתתפות האב עם בנו במהלך הדיון. כשרות הגר לדיינות.

א. מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת? דִּינֵי מָמוֹנוֹת - בִּשְׁלֹשָׁה[2]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[3]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - פּוֹתְחִין[4] בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - פּוֹתְחִין לְזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[5], וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד[6] בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לִזְכוּת, וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה[7]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַחֲזִירִין[8] בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - מַחֲזִירִין לִזְכוּת, וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[9]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַכֹּל רְאוּיִין לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה, בֵּין הַדַּיָּנִים בֵּין הַתַּלְמִידִים[10]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת, וְאֵין מְלַמֵּד חוֹבָה אֶלָּא הַדַּיָּנִים[11]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַדַּיָּן הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, וְהַמְלַמֵּד זְכוּת חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה[12], אֶלָּא בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין יֵשׁ לוֹ לַחֲזֹר וּלְהַמְּנוֹת עִם הַמְחַיְּבִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[13]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה[14]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם[15]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם[16] בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לִזְכוּת, וּבַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה[17].

2) מדברי סופרים, אבל מדין תורה דן אפילו אחד, כמבואר לעיל פ"ב, ה"י. 3) מבואר לעיל פ"ה, ה"ג. 4) משאו ומתנו של דין. 5) לעיל פ"י, ה"ז: "אומרים לזה שחטא, אם לא עשית דבר זה... אל תירא מדבריהם". 6) דיין אחד המכריע לצד זה או אחר, והולכים אחר הרוב. 7) מבואר לעיל פ"ח, ה"א. 8) אם ראה בית־דין שטעה בדין - סותרו וחוזר ודן. 9) פ"י, ה"ט. 10) היושבים בשלש שורות לפני הדיינים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. 11) מבואר לעיל פ"י, ה"ח. 12) שנאמר "לא תענה על ריב לנטות", וכמבואר לעיל פ"י, ה"ב. 13) שם. 14) מותר לגמור, שנאמר: "ושפטו את העם בכל עת", ועיקר משפט - זה גמר הדין (ראה לעיל פ"ג, ה"ד ובביאורנו). 15) סנהדרין לד, ב, שנאמר (במדבר כה, ד) "והוקע אותם לה' נגד השמש". 16) אם רצו. 17) אם לא יכלו לזכותו ביום ראשון - אין פוסקין את דינו לחובה, אלא מלינים את דינו עד למחר, שמא ימצאו בלילה זכות (סנהדרין לב, א וברש"י). ושם לה, א דרשוהו מהפסוק (ישעיה א, כא) "צדק ילין בה", ומפרש רש"י: רגילים היו להלין את הדין כדי לצדקו. וכן דרשו: "אשרו חמוץ" (שם יז) - אשרו דיין שמחמץ את דינו. ומפרש רש"י: שמשהה ומלינו כדי להוציאו לאמיתו.

ב. לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא עֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא עֶרֶב יוֹם טוֹב; שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב, וְאִי אֶפְשָׁר לְהָרְגוֹ לְמָחָר[18], וְאָסוּר לְעַנּוֹת[19] אֶת דִּינוֹ וּלְהַנִּיחוֹ אַחַר הַשַּׁבָּת[20]. אֶלָּא אוֹסְרִין אוֹתוֹ[21] עַד אֶחָד בַּשַּׁבָּת, וּמַתְחִילִין בְּדִינוֹ.

18) שאין מיתת בית־דין דוחה שבת ויו"ט, כמבואר בהל' שבת פכ"ד, ה"ז: "שנאמר, לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת - זו אזהרה לבית־דין שלא ישרפו בשבת, מי שנתחייב שריפה, והוא־הדין לשאר עונשים". 19) להשהות. 20) שזהו צער לו, שמצפה כל שעה למיתה, אחרי שנגמר דינו (סנהדרין לה, א וברש"י). ושם אמרו, שלא יתכן לדונו בערב שבת ולגמור דינו בראשון בשבת, שמא ישכחו את טעמיהם שנשאו ונתנו ודקדקו בהם ביום ששי. 21) בבית הסוהר, כדברי רבינו בהל' רוצח פ"ד, ה"ג.

ג. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁדָּנִין אוֹתָן בְּכָל יוֹם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת, מִדִּבְרֵיהֶם לָמְדוּ[22] שֶׁאֵין דָּנִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת[23].

22) בכת"י התימנים תיבה זו איננה, וכן מצא הכסף־משנה בכת"י ישן. 23) ירושלמי סנהדרין פ"ד, ה"ו, משום כבוד השבת, שטרודים בו להכין צרכי שבת (פני משה). וגם הדיינים עצמם צריכים להיות מתונים בדין, ובערב שבת הם טרודים (סמ"ע לחו"מ סי' ה, ס"ק ג). ובנוגע לדיון דיני

ממונות ביום השבת, כבר כתב רבינו בהל' שבת פכ"ג הי"ד, שאין דנים, גזירה שמא יכתוב.

1 **ד. אֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְאֶחָד דִּינֵי מַלְקִיּוֹת וְאֶחָד דִּינֵי**
2 **גָלוּת[24] - הַדִּינִים הָאֵלּוּ[25] שָׁוִים בָּהֶן[26], אֶלָּא**
3 **שֶׁהַמַּלְקוּת בִּשְׁלֹשָׁה[27]. וְאֵין אֶחָד מֵהֶן[28] בְּשׁוֹר**
4 **הַנִּסְקָל, חוּץ מִדָּבָר אֶחָד: שֶׁדִּינוֹ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[29].**

24) לרוצח נפש בשגגה שגולה לערי מקלט. 25) שבין דיני נפשות לדיני ממונות, המנויים לעיל ה"א. 26) סנהדרין לג, ב. 27) בניגוד לדיני נפשות שהם בעשרים ושלשה, וראה לעיל פ"ה, ה"ד. 28) מכל הדינים המנויים למעלה הנוהגים בדיני נפשות. 29) שאמרו בו: "כמיתת בעלים, כך מיתת השור" כמבואר שם ה"ב. והטעם, שכל אלו הדינים מכוונים להצלת הנפש, ומה לנו לחוס על שור המועד, מוטב לקיים בו ובערת הרע מקרבך (לשון רש"י לסנהדרין לו. ב).

5 **ה. הַמְּסִית[30] - אֵין דִּינָיו כִּשְׁאָר דִּינֵי נְפָשׁוֹת:**
6 **מְכַמְּנִין[31] לוֹ אֶת הָעֵדִים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה[32] כִּשְׁאָר**
7 **הַנֶּהֱרָגִין[33]. וְאִם יָצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד:**
8 **יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. יָצָא חַיָּב,**
9 **וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - אֵין מַחֲזִירִין**
10 **אוֹתוֹ[34]. וְאֵין טוֹעֲנִין לְמֵסִית[35]. וּמוֹשִׁיבִין בְּדִינוֹ זָקֵן[36]**
11 **וְסָרִיס וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְרַחֲמוּ עָלָיו[38].**
12 **שֶׁהָאַכְזְרִיּוּת עַל אֵלּוּ שֶׁמַּטְעִין אֶת הָעָם אַחֲרֵי הַהֶבֶל**
13 **- רַחֲמִים הוּא[39] בָּעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ**
14 **מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים[40].**

30) את חבירו לעבוד עבודה־זרה. 31) מעמידים לו מארבים אחורי הגדר לשמוע דבריו. "וארב לו" (דברים יט, יא) מתרגם אונקלוס "ויכמן ליה". וכל זה כשלא רצה המסית להסית לשנים, כי אילו הסית לשנים, הרי הם עדיו ואין צורך בהכמנה (הל' ע"ז פ"ה, ה"ג). 32) סנהדרין פח, ב "מסית דלא בעי התראה". 33) שאין ממיתים אותם בלא התראה, כמבואר לקמן פי"ב ה"ב, וכן אין מכמינים עליהם (שם סז, א). 34) שם, לג, ב. שנאמר (דברים יג, ט) "ולא תחמול ולא תכסה עליו". 35) אם לא מצא לעצמו זכות - אין בית־הדין טוענין לו, בניגוד לשאר דיני נפשות שאפילו אחד מן התלמידים מצא לו זכות - מעלים אותו, כמבואר לעיל פ"י, ה"ח (שם כט, א), והשווה הל' טוען ונטען פ"ו, ה"ח. 36) ששכח כבר צער גידול בנים ואינו רחמני (רש"י שם לו, ב). 37) בניגוד לשאר דיני נפשות, שאלה פסולים לדון בהן, כמבואר לעיל פ"ב, ה"ג. 38) שם לו, ב, ככתוב: לא תחמול וגו'. 39) בכת"י התימנים: היא. 40) פסוק זה מדבר באנשי עיר הנדחת, ואמרו בסנהדרין קיא, ב "כל זמן שהרשעים בעולם - חרון אף בעולם, אבדו רשעים... נסתלק חרון אף מן העולם" (השווה הל' ע"ז פ"ד, הט"ז). ובמו"נ ח"ג, פל"ט "שהרחמנות על העבריינים אכזרית היא על כל הברואים".

15 **ו. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְכֵן הַטֻּמְאוֹת וְהַטְּהָרוֹת[41] - מַתְחִילִין**
16 **מִן הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים, וְשׁוֹמְעִין אֶת דְּבָרָיו[42]; וְדִינֵי**
17 **נְפָשׁוֹת - מַתְחִילִין מִן הַצַּד[43], וְאֵין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי**
18 **הַגָּדוֹל אֶלָּא בָּאַחֲרוֹנָה[44].**

41) אם בא אדם לשאול על דבר טהרות לידע אם טמא או טהור הוא. 42) משום כבודו. ובכל זאת, משום מדת ענוה - יותר כדאי להתחיל מן הצד, כמו שהעיד רב (סנהדרין לו, א): אני הייתי במניינו של רבי (=רבינו יהודה הנשיא) וממני היו מתחילים בראש. וראה ברש"י לגיטין נט, א שרב היה הקטן שבהם (על־פי לחם־משנה). 43) מן הקטנים. 44) משנה, שם לב, א. והטעם, מבואר לעיל פ"י ה"ו, ובביאורנו שם.

19 **ז. דִּינֵי מָמוֹנוֹת[45], וְכֵן הַטֻּמְאוֹת וְכֵן הַטְּהָרוֹת[46] -**
20 **הָאָב וּבְנוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בִּשְׁנַיִם[47]; וְדִינֵי**
21 **נְפָשׁוֹת וּמַכּוֹת, וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר הַשָּׁנָה[48] - אָב**
22 **וּבְנוֹ אוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בְּאֶחָד[49].**

45) שאינם צריכים מומחים, ומן התורה דן בהם אפילו דיין אחד (לעיל פ"ב, ה"י). 46) בכת"י התימנים: וכן הטמאות והטהרות. שהוראתן ביחיד, ואין בהן מנין, אלא־אם־כן חולקים ביניהם, וצריך לעמוד למנין אם רבו המטמאים או המטהרים (רש"י שם לו, א). 47) אע"פ שהם קרובים זה לזה, מתקבלות סברותיהם ונמנות לשתי דיעות (סנהדרין לו, א). ורבינו גורס: דיני ממונות יחד עם טומאות וטהרות, ואולם בנוסח התלמוד שלפנינו הושוו דיני ממונות לדיני נפשות שאין מונים אותם אלא באחד, וכן גירסת הראב"ד שם. 48) שמנין שלהם אף בתחילת הדין - מן התורה, ואין היחיד דן בהם בשום פנים, ראה לעיל פ"ה, ה"ד־ז. 49) סנהדרין לו, א, כי מאחר שסברת התלמיד היא מחכמת רבו, הרי לבו ושכלו כלב רבו והם אחד, כי אילו "היתה חכמתו מפי רב אחר, היה אומר טעם אחר" (רש"י שם ע"ב). וראה בסמוך ה"י.

23 **ח. זֶה שֶׁאָנוּ מוֹנִין הָאָב עִם הַבֵּן בֵּין בְּאֶחָד בֵּין**
24 **בִּשְׁנַיִם[50], כְּגוֹן שֶׁהָיָה הָאֶחָד מֵהֶן בַּסַּנְהֶדְרִין, וְהַשֵּׁנִי**
25 **הָיָה מִן הַתַּלְמִידִים[51] שֶׁאָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ**
26 **חוֹבָה[52]. שׁוֹמְעִין דְּבָרָיו, וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין עִמּוֹ,**
27 **וְנִמְנִין עִמּוֹ[53].**

50) והלא הקרובים פסולים לדון?! 51) כי בסנהדרין אי־אפשר שישבו קרובים כאחד. 52) בדיני ממונות, כי בדיני נפשות אין התלמיד מלמד חובה (לעיל פ"י ה"ח, ולעיל ה"א). 53) לראות אם רבו המזכים או המחייבים, ודעתו נמנית בפני עצמה בדיני ממונות, ובדיני נפשות — אע"פ שאינה נמנית בפני עצמה, עכ"פ נושאים ונותנים עמו, אולי ע"י שכנועו ההגיוני יחזרו הדיינים מדעתם הקודמת, אולם כל זה הוא בשעת הוויכוח בלבד, ולא בשעת גמר דין (על־פי כסף־משנה).

28 **ט. וּבִשְׁעַת גְּמַר דִּין[54] - אֵין גּוֹמְרִין אֶת הַדִּין**
29 **בִּקְרוֹבִים; שֶׁהַדַּיָּנִין הַקְּרוֹבִים[55] פְּסוּלִין לְדִין, כְּמוֹ**
30 **שֶׁיִּתְבָּאֵר[56].**

54) כשבית־הדין אומר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב. 55) שיהיו האב והבן במושב אחד, וכן אמרו בתוספתא שם פ"ז, ה"ב: "ולא יהא יושב בצדו ואפילו הוא שותק, אלא עומד והולך לו". ולדעת רבינו - אין זה אלא בשעת גמר דין. 56) בהל' עדות פט"ז, ה"ה: "אין סומכין בסנהדרין שנים הקרובים זה לזה".

1 **י. תַּלְמִיד שֶׁהָיָה חָכָם וּמֵבִין[57], וְהָיָה מְחַסֵּר קַבָּלָה[58]**
2 **- הֲרֵי רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהּ[59] בְּדִינֵי**
3 **זֶה, וְהוּא דָּן עִמּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[60].**

57) למצוא ראיות וליישב הטעמים מלבו. 58) השמועה שקיבל אף הוא מרבו. 59) שעל יסוד הקבלה, יש מקום לישא וליתן אם המקרא הנידון דומה בפרטיו לקבלה המסורה, או שיש חילוק ביניהם. 60) סנהדרין לו, ב, כגון רב כהנא ורב אסי תלמידי רב, לקבלתו הם זקוקים, שהוא בקי מהם ועשיר בידיעות יותר מהם, אבל לסברתו - לשכל ההגיוני וכח ההשוואה - אינם צריכים, ומפרש רש"י: הרי הם נמנים כאנשים נפרדים, כי אם תחוש לקבלת הידיעות ששמעו ממנו, הרי כל ישראל קיבלו ממשה. וראה לעיל אות מז.

4 **יא. הַכֹּל כְּשֵׁרִים לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אֲפִלּוּ גֵּר[61];**
5 **וְהוּא שֶׁתְּהֶיה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[62]. וְגֵר דָּן אֶת חֲבֵרוֹ הַגֵּר,**
6 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[63]. וְכֵן הַמַּמְזֵר[64]**
7 **וְהַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת[65].**
8 **אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - אֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם**
9 **וְיִשְׂרְאֵלִים הַמַּשִּׂיאִין לְכְהֻנָּה[66], וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶן**
10 **סוּמָא אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].**

61) אע"פ שאינו בא מטיפה כשרה (שם לו, ב). 62) כפירוש הרי"ף שם. כי אם אין אמו מישראל, הרי אמרו (יבמות מד, ב) "שום תשים עליך מלך - כל משימות שאתה משים, לא יהיו אלא מקרב אחיך", וכשאמו מישראל הוא נחשב "מקרב אחיך" כמבואר שם. והוא־הדין אם אביו מישראל הוא כשר לדון, כמבואר ב'תוספות' יבמות קב, א ד"ה לענין. וכן בחו"מ סימן ז, סעיף א. 63) יבמות קב, א, כי לא אמרה תורה אלא: "עליך מלך, מקרב אחיך" ולא על הגר חבירו. 64) אע"פ שאינו כשר לבוא בקהל (סנהדרין לו, ב), והשווה לעיל פ"ב, ה"ט. 65) שם לד, ב, שהרי דיני ממונות גומרים בלילה, ולילה אינו זמן ראיה כסומא. אבל הסומא בשתי עיניו פסול לכל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם. 66) מיוחסים הכשרים להשיא בנותיהם לכהנים, והגר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה, כמפורש במשנה קידושין עז, א (סנהדרין לב, א). והטעם מפורש שם לו, ב שנאמר (שמות יח, כב) "ונשאו אתך - בדומים לך". 67) לעיל פ"ב ה"ט, והשווה שם ה"ו ובביאורנו שם.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כיצד דנים דיני נפשות, תנאי ההתראה בעבריין, איומי בית דין על העדים. אשה מעוברת שנגמר דינה למות אם ממתינים לה עד שתלד. נגמר דינו למות, ועדיין לא הקריבו קרבנותיו, אם ממתינים לו עד שיקריבום.

11 **א. כֵּיצַד דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת? כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים לְבֵית דִּין**
12 **וְאוֹמְרִים: רָאִינוּ פְּלוֹנִי זֶה שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית -**
13 **אוֹמְרִין לָהֶן: מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ?[2] הִתְרִיתֶם בּוֹ?[3] אִם**
14 **אָמְרוּ[4]: אֵין אָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, אוֹ נִסְתַּפֵּק לָנוּ[5], אוֹ**
15 **שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[6].**

2) את העבריין, שמא נתחלף לכם באחר. ובסנהדרין (מ, ב) כתוב בברייתא: "מכירים אתם אותו, גוי הרג, ישראל הרג" וכו'. ובמשנה שם עמ' א, מפרש רש"י: מכירים אתם אותו - את ההרוג שמא גוי הוא" וכו'. ורבינו כנראה מפרש הכרה זו לענין העבריין גופו. ולענין הכרת ההרוג - ודאי שרבינו יודה, שזוהי בכלל בדיקת העדים, וכדבריו בהל' עדות פ"א, ה"ו: "כל המרבה בבדיקות - הרי זה משובח" (לחם־משנה). 3) שיפרוש מהעבירה, וכמבואר בסמוך ה"ב. 4) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: אמרו. 5) אם זהו העבריין. וראה בחולין צו, א: אמרו, פלוני שסימניו הם כך וכך הרג את הנפש - אין הורגים אותו, ומפרש רש"י: אין אנו מכירים בו מעולם, אלא סימניו כך וכך היו, בגופו ובכליו של הורג. 6) ראה בסמוך אות ט.

16 **ב. אֶחָד תַּלְמִיד חָכָם וְאֶחָד עַם הָאָרֶץ צָרִיךְ הַתְרָאָה;**
17 **שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד,**
18 **שֶׁמָּא שׁוֹגֵג הָיָה[7]. וְכֵיצַד מַתְרִין בּוֹ? אוֹמְרִין לוֹ:**
19 **פְּרֹשׁ, אוֹ אַל תַּעֲשֶׂה, שֶׁזּוֹ עֲבֵרָה הִיא, וְחַיָּב אַתָּה**
20 **עָלֶיהָ מִיתַת בֵּית דִּין[8] אוֹ מַלְקוּת. אִם פֵּרַשׁ - פָּטוּר.**
21 **וְכֵן אִם שָׁתַק אוֹ הִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ[9] - פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ**
22 **אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי - פָּטוּר. עַד שֶׁיַּתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה**
23 **וְיֹאמַר: עַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[10].**
24 **וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲבֹר וְיַעֲשֶׂה תֵּכֶף לַהַתְרָאָה בְּתוֹךְ כְּדֵי**
25 **דִּבּוּר[11]; אֲבָל אַחַר כְּדֵי דִּבּוּר - צָרִיךְ הַתְרָאָה אַחֶרֶת.**
26 **וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אֶחָד מִן הָעֵדִים וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ**
27 **אַחֵר[12] בִּפְנֵי עֵדִים, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שָׁמַע**
28 **קוֹל הַמַּתְרֶה וְלֹא רָאָהוּ[13], וַאֲפִלּוּ הִתְרָה בְּעַצְמוֹ[14] -**
29 **הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג.**

7) ואפילו תלמיד־חכם יכול לשגות, שלא ידע שחתיכה זו של חלב היא, או שהיום שבת ואסור במלאכה, וכן הוא יכול לומר חשבתי שלא ייעשה המעשה שנעשה וטעיתי (רדב"ז). והשווה הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ג: "אלא להבחין בין שוגג למזיד". ומפרש המגיד־משנה שם: להבחין המעשה אם נעשה בשלימות כוונה, אם הוא שוגג בשום דבר, כגון שלא ידע שזוהי ערוה וכו'. 8) אבל אין צורך שיודיעוהו באיזו מיתה יהרג (סנהדרין ח, ב) וכדעת החכמים. 9) נענע בראש לאות הסכמה. 10) תוספתא (סנהדרין פי"א, מ"א) וכן בירושלמי פ"ח, ה"א. ובסנהדרין מא, א אמרו: מנין להתראה מן התורה? שנאמר (שמות כא, יד) "וכי יזיד איש על רעהו להרגו" - שהתרו בו ועדיין הוא מזיד, ומפרש רש"י: יזיד — משמע, תמיד הוא בזדונו. ומניין שאינו נהרג עד שיתיר עצמו למיתה? שנאמר (דברים יז, ו) "יומת המת", ומפרש רש"י: משמע, כבר הוא מת קודם שבא לבית־דין, שחייב עצמו מיתה בפיו. והשווה לקמן פי"ח ה"ה, לענין עונש מלקות. 11) שאם שהה כדי

דיבור, יש לומר שכבר שכח ההתראה (שם מ, ב וברש"י). 12) בכת"י תימן: או שהתרה בו אחד. 13) מכות ו, ב. ושם אמרו: "ואפילו מן השד", ורבינו השמיטו, "לסיבה ידועה אצלו" (לשון הרדב"ז), שאינו מזכיר את השדים כלל בחיבורו, וכתב במקום זה: שמע קול המתרה ולא ראהו, שכן גם השדים אינם נראים. 14) שם, ומפרש רש"י: מפי עצמו - ההרוג עצמו התרה בהורג. והכסף־משנה מוסיף בזה עוד פירוש: שההורג עצמו היה מתרה בעצמו, ואומר: ראוי לי להמנע מלעשות זאת, שאם־כן יהרגוני בית־דין, ואח"כ גבר יצרו עליו ועבר.

1 **ג. אָמְרוּ הָעֵדִים: הָיְתָה לוֹ הַתְרָאָה וּמַכִּירִין אָנוּ אוֹתוֹ**
2 **- מְאַיְּמִין בֵּית דִּין עֲלֵיהֶן[15]. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עַל עִסְקֵי**
3 **נְפָשׁוֹת?[16] אוֹמְרִים לָהֶן: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד[17]**
4 **וּמִשְּׁמוּעָה[18], עַד מִפִּי עֵד[19], מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן**
5 **שְׁמַעְתֶּם? אוֹ שֶׁמָּא אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדֹּק**
6 **אֶתְכֶם בְּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה?[20] הֱווּ יוֹדְעִים, שֶׁלֹּא כְּדִינֵי**
7 **מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - אָדָם נוֹתֵן מָמוֹנוֹ**
8 **וּמִתְכַּפֵּר לוֹ[21]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ[22] תְּלוּיִין**
9 **בּוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם. שֶׁהֲרֵי בְּקַיִן נֶאֱמַר[23]: קוֹל דְּמֵי**
10 **אָחִיךָ צֹעֲקִים[24] - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ. לְפִיכָךְ[25] נִבְרָא אָדָם**
11 **יְחִידִי בָּעוֹלָם, לְלַמֵּד: שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִן**
12 **הָעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא; וְכָל**
13 **הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת בָּעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם**
14 **עוֹלָם מָלֵא. הֲרֵי כָּל בָּאֵי עוֹלָם בְּצוּרַת אָדָם הָרִאשׁוֹן**
15 **הֵם נִבְרָאִים[26], וְאֵין פְּנֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן דּוֹמִין לִפְנֵי**
16 **חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לוֹמַר: בִּשְׁבִילִי**
17 **נִבְרָא הָעוֹלָם[27]. שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ וּלְצָרָה זוֹ?[28]**
18 **הֲלוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע[29]. אוֹ**
19 **שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה?[30] וַהֲלוֹא**
20 **כְּבָר נֶאֱמַר: וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה[31]. אִם עָמְדוּ**
21 **בְּדִבְרֵיהֶן[32] - מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים וּבוֹדְקִים**
22 **אוֹתוֹ בְּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת**
23 **עֵדוּת[33]. אִם נִמְצֵאת עֵדוּתוֹ מְכֻוֶּנֶת[34] - מַכְנִיסִין אֶת**
24 **הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כָּרִאשׁוֹן. אֲפִלּוּ הָיוּ מֵאָה עֵדִים**
25 **- בּוֹדְקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה[35]. נִמְצְאוּ**
26 **דִּבְרֵי כָּל הָעֵדִים מְכֻוָּנִים - פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ**
27 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[36], וְאוֹמְרִים: אִם לֹא חָטָאתָ - אַל תִּירָא**
28 **מִדִּבְרֵיהֶם. וְדָנִין אוֹתוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת -**
29 **פְּטָרוּהוּ; וְאִם לֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - אוֹסְרִין אוֹתוֹ עַד**
30 **לְמָחָר[37]. וּבוֹ בַּיּוֹם מִזְדַּוְּגִין הַסַּנְהֶדְרִין זוּגוֹת זוּגוֹת[38]**
31 **לְעַיֵּן בְּדִינוֹ. וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן כָּל**
32 **אוֹתוֹ הַיּוֹם[39]. וְנוֹשְׁאִין בַּדָּבָר כָּל הַלַּיְלָה כָּל אֶחָד**
33 **וְאֶחָד עִם זוּג שֶׁלּוֹ אוֹ עִם עַצְמוֹ בְּבֵיתוֹ. וְלַמָּחֳרָת**
34 **מַשְׁכִּימִין לְבֵית דִּין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה,**
35 **וּמְזַכֶּה אֲנִי בִּמְקוֹמִי; וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר: אֲנִי הוּא**
36 **הַמְחַיֵּב, וּמְחַיֵּב אֲנִי בִּמְקוֹמִי, אוֹ חָזַרְתִּי בִּי וַאֲנִי**
37 **מְזַכֶּה. וְאִם טָעוּ בַּדָּבָר וְלֹא יָדְעוּ מִי הֵם שֶׁחִיְּבוּ אוֹ**
38 **זִכּוּ מִטַּעַם אֶחָד, שֶׁאֵינָן נֶחְשָׁבִין אֶלָּא כְּאֶחָד כְּמוֹ**
39 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[40] - הֲרֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין מַזְכִּירִין אוֹתָן[41],**
40 **שֶׁהֲרֵי כּוֹתְבִין טַעַם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[42]. וּמַתְחִילִין**
41 **בְּדִינוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פְּטָרוּהוּ; וְאִם הֵצְרְכוּ**
42 **לְהוֹסִיף - מוֹסִיפִין[43]. רַבּוּ הַמְחַיְּבִין וְנִתְחַיֵּב -**
43 **מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְהָרְגוֹ. וּמָקוֹם שֶׁהוֹרְגִין בּוֹ בֵּית דִּין**
44 **הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין וְרָחוֹק מִבֵּית דִּין[44], שֶׁנֶּאֱמַר:**
45 **הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַّחֲנֶה. וְיֵרֶאָה לִי,**
46 **שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק כְּמוֹ שִׁשָּׁה מִילִין[45], כְּמוֹ שֶׁהָיָה בֵּין בֵּית**
47 **דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהָיָה לִפְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד[46],**
48 **וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[47].**

15) מיירא אותם, שלא יעידו שקר. 16) בכת"י תימן: עידי נפשות. וכן לשון המשנה בסנהדרין לז, א. 17) מתוך השערה ואומד הדעת. 18) שמעתם אומרים, ואינכם יודעים מי הוא האומר. 19) מפי עד אחר שהעיד בבית־דין אחר. 20) ככתוב (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת", ולקמן בהל' עדות פ"א, ה"ד יבואר שבשבע חקירות בודקים אותם. 21) אם העיד שקר, נותן ממון לזה שהפסיד על ידו ומתכפר. 22) שעתיד היה להוליד. ובכת"י תימן: ודם זרעותיו. 23) בכת"י הנ"ל: לקין נאמר. 24) "אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך" (משנה בסנהדרין לז, א). 25) כל זה מדברי האיום (רש"י שם). 26) להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם (שם). 27) כלומר, חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד עצמי מן העולם בעבירה אחת (רש"י שם). ולשון המשנה שם: "להגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולן דומין זה לזה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחבירו". 28) להכניס ראשנו בדאגה זו ואפילו על האמת. 29) והפסוק מסיים: "אם לא יגיד ונשא עוונו", יש כאן נשיאות עוון אם לא תעידו. 30) להיות מתחייבים בדמיו, נוח לנו לעמוד ב"אם לא יגיד" (רש"י שם). 31) אם רשע הוא, אין כאן עונש. 32) שמוכנים הם להעיד, למרות האיום. 33) פ"א, ה"ד. 34) שיודע לכוון את הזמן והמקום ופרטי המעשה, כמבואר שם ה"ה. 35) שאם יכחיש בדבריו את דברי הקודמים - הרי כל העדות בטלה, וכדברי רבי עקיבא במכות ה, ב. וכן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה העדות כולה (סנהדרין ס, א), והשווה הל' עדות פ"ב ה"ג, פ"ה ה"ג. 36) לעיל פ"י ה"ז. 37) סנהדרין עח, ב, חבישה נלמדת ממקושש, שנאמר בו (במדבר טו, לד) "ויניחו אותו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו" (אור שמח). 38) בבתיהם או בשוק, ונושאים ונותנים בדבר (רש"י סנהדרין מ, א). 39) שנאמר (משלי לא, ד) "ולרוזנים אַי שכר" - העוסקים ברזו של עולם (דיני נפשות) אל ישתכרו (שם מב, א). 40) לעיל פ"י, ה"ה. 41) שם מ, א. 42) ראה לעיל פ"א, ה"ט. וראה בסנהדרין לד, א "כדי שלא יאמרו שנים, טעם אחד משני מקראות". 43) כמבואר לעיל פ"ט, ה"ב: "היו אלו כנגד אלו או שהיו המחייבים יותר אחד בלבד, מוסיפים והולכים עד שבעים ואחד". וראה שם ה"ג. 44) סנהדרין מב, ב "שמא בעוד

שמוליכים אותו לבית הסקילה ימצאו לו זכות (לקמן פי"ג, ה"א) ויפטר" (רע"ב שם). ובגמרא שם הוסיפו: כדי שלא ייראו בית־דין רוצחים. 45) מיל - הוא מידת ארץ של אלפים אמה (יומא סז, א וברש"י. וכן ברבינו חננאל שם). 46) באמצע מחנה שכינה. 47) שהיה שנים עשר מיל, נמצא שהיה בין משה לסוף המחנה מכל הצדדים ששה מילין. ולפי שהחצר, בה עומד המשכן, ממעטת ממחצית המחנה שיעור חציה, שהוא חמישים אמה על חמשים (החצר היתה מאה אמה על חמישים), לפיכך מדייק רבינו ואומר: "כמו" ששה מילין ('תוספות יו"ט' שם).

1 **ד. מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ, אֶלָּא יֵהָרֵג**
2 **בְּיוֹמוֹ[48]. אֲפִלּוּ הָיְתָה עֲבָרָה - אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד**
3 **שֶׁתֵּלֵד[49]. וּמַכִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד בֵּית הַהֲרִיוֹן עַד שֶׁיָּמוּת**
4 **הַוָּלָד תְּחִלָּה[50]. אֲבָל אִם יָשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר[51] -**
5 **מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[52]. וְכָל אִשָּׁה שֶׁתֵּהָרֵג - מֻתָּר**
6 **לֵהָנוֹת בִּשְׁעָרָהּ[53].**

48) סנהדרין לה, א, "נמצא אתה מענה את דינו" שכל היום הוא מצפה למיתה (רש"י שם). וכן שם פט, א "למה מענים דינו של זה, אלא ממיתים אותו מיד". 49) אלא הורגים ולדה עמה, שגוף אחד הוא (ערכין ז, א וברש"י). 50) שלא תבוא לידי ניוול (שם), שאם תהא חיות בוולד, יצא לאחר מיתת אמו וניוול הוא (רש"י שם). 51) הכסא שהיו מושיבים עליו את היולדת בשעת הלידה, מלשון הכתוב ישעיה לז, ג. 52) ערכין שם, כיון שעקר ונע הולד ממקומו - גוף אחר הוא (רש"י). 53) שם עמ' ב, אע"פ שהמת אסור בהנאה, שיער לאו בר מיתה הוא, שאינו עשוי להשתנות (רש"י). וכדברי רבינו לקמן בהל' אבל פי"ד, הכ"א: "חוץ משערו שהוא מותר בהנאה מפני שאינו גופו".

7 **ה. מִי שֶׁיָּצָא לֵהָרֵג וְהָיָה זִבְחוֹ[54] זָבוּחַ - אֵין הוֹרְגִין**
8 **אוֹתוֹ עַד שֶׁמַּזִּין עָלָיו[55] מִדַּם חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ[56]. וְאִם**
9 **נִגְמַר דִּינוֹ וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁחַט הַזֶּבַח - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ**
10 **עַד שֶׁיַּקְרִיבוּ עָלָיו קָרְבָּנוֹ, שֶׁאֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ[57].**

54) זבח קרבנו. 55) זורקים על המזבח בשבילו. 56) שאינם קרבים לאחר מיתתו, אבל עולתו קרבה אפילו לאחר מיתתו (ערכין שם, וב'תוספות' ד"ה מזין). 57) שם, "נעשה כמי שחטא באותה שעה ואין נזקקים לו", והשווה הל' שגגות פ"ג, הי"ב.

יום ג' י"ד מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יצא להיהרג, ונזכר שיש לו ללמד זכות על עצמו. הווידוי של הנידון לפני המתתו. הוצאת גזר דין למיתה בימי חול המועד, אנינות ואבלות על הרוגי בית דין, כיצד? נגמר דינו בבית דין שבחוץ לארץ וברח לבית דין שבארץ־ישראל.

11 **א. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְמִיתָה - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִבֵּית**
12 **דִּין, וְאֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין וְהַסּוּדָרִין[2] בְּיָדוֹ,**
13 **וְהַסּוּס[3] רָחוֹק מִמֶּנּוּ[4]. וְהַכְּרוּז[5] יוֹצֵא לְפָנָיו: פְּלוֹנִי**
14 **יוֹצֵא לֵהָרֵג בְּמִיתָה פְּלוֹנִית, עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית**
15 **בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי בִּזְמַן פְּלוֹנִי[6], וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו. מִי**
16 **שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת - יָבוֹא וִילַמֵּד עָלָיו. אָמַר אֶחָד[7]: יֵשׁ**
17 **לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - זֶה[8] מֵנִיף בַּסּוּדָרִין, וְזֶה הָרוֹכֵב**
18 **עַל הַסּוּס רָץ וּמַחֲזִיר אֶת הַנִּדּוֹן לְבֵית דִּין. אִם נִמְצָא**
19 **לוֹ זְכוּת[9] - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - יַחֲזֹר וְיֵצֵא**
20 **לַהֲרִיגָה. אָמַר הוּא בְּעַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי**
21 **זְכוּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ**
22 **פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה; שֶׁמָּא מִפְּנֵי הַפַּחַד נִסְתַּתְּמוּ**
23 **טַעֲנוֹתָיו, וּכְשֶׁיַּחֲזֹר לְבֵית דִּין - תִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וְיֹאמַר**
24 **טַעַם. הֶחֱזִירוּהוּ וְלֹא נִמְצָא מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מוֹצִיאִין**
25 **אוֹתוֹ פַּעַם שְׁלִישִׁית. אָמַר בַּשְּׁלִישִׁית: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד**
26 **עַל עַצְמִי זְכוּת, אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו[10] - מַחֲזִירִין**
27 **אוֹתוֹ אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. לְפִיכָךְ[11] מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי**
28 **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[12] שֶׁשּׁוֹמְעִין דְּבָרָיו בַּדֶּרֶךְ. אִם יֵשׁ**
29 **מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - אֵין**
30 **מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אִם לֹא נִמְצָא לוֹ זְכוּת - מוֹצִיאִין**
31 **אוֹתוֹ. וְעֵדָיו הֵם הַהוֹרְגִין אוֹתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁיִּתְחַיֵּב**
32 **בָּהּ[13]. וְרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא הִרְגּוּהוּ עֵדָיו - חַיָּבִין לַהֲמִיתוֹ**
33 **בְּיַד כָּל אָדָם[14]. רָחוֹק מִמְּקוֹם הַהֲרִיגָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת[15]**
34 **אוֹמְרִים לוֹ: הִתְוַדֶּה[16]! שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין**
35 **מִתְוַדִּין. וְכָל הַמִּתְוַדֶּה - יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[17].**
36 **אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת - אוֹמְרִים לוֹ: אֲמֹר: תְּהֵא**
37 **מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי. אֲפִלּוּ יָדַע בְּעַצְמוֹ**
38 **שֶׁשֶּׁקֶר הֵעִידוּ עָלָיו, כָּךְ הוּא מִתְוַדֶּה[18].**

2) מטפחות להניף בהן, כמבואר בסמוך. 3) ואדם רוכב עליו, כלשון המשנה שבמשניות (סנהדרין פרק ו, משנה א) "ואדם אחד רוכב הסוס". 4) בתוך תחום ראייתו, כדי שיוכל לראותו מניף בסודרין. 5) אדם מכריז. כלשון הכתוב (דניאל ג, ד) "וכרוזא קרא בחיל". 6) ביום פלוני ובשעה פלונית, ופלוני ופלוני עדיו, כדי שישמעו אחרים ויבואו להזים את העדים ויאמרו: והלא באותו יום ובאותה שעה עימנו הייתם במקום פלוני (סנהדרין מג, א). 7) מבית הדין. 8) העומד על הפתח. 9) שיש ממש בדבריו. 10) קצת ראייה הדומה לזכות. 11) הואיל ובפעם השלישית אין מחזירים עד שיראו אם יש ממש בדבריו. 12) בפעם השלישית, אבל בפעם הראשונה אין צורך שיהיו מוליכיו תלמידי חכמים. כי מתוך שהוא מבוהל ונפחד לא יוכל להטעים את דבריו ולנמקם (שם). 13) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו". 14) בכתב יד תימן: חייבים בית דין להמיתו ביד וכו' (שם מה, ב), שנאמר "מות יומת המכה - מכל מקום". אבל בשאר מחוייבי מיתת בית דין אין רשות להרגו אלא עדיו בלבד, ראה לקמן פרק י"ד, הלכה ח. 15) אבל קרוב לבית ההריגה יותר מזה, יש לחוש שמא תיטרף דעתו ולא יוכל להתוודות (רע"ב שם פרק ו, משנה ב). 16) על כל עוונותיך, הודה עליהם. 17) שם, "שכן מצינו בעכן

שאמר לו יהושע (יהושע ז, יט) "בני שים נא כבוד לה' אלוקי ישראל ותן לו תודה"... ומניין שכיפר לו וידויו? שנאמר (שם כה) "ויאמר יהושע... יעכרך ה' ביום הזה" - היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא". 18) לא כרבי יהודה האומר: אם היה יודע שהוא מזומם (=שעדיו הם זוממים) אומר, תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי חוץ מזה, אלא כחכמים, שהשיבו לו: "אם כן יהא כל אדם אומר כן כדי לנקות עצמו" (סנהדרין מג, ב), ויוציא לעז על העדים והדיינים (רש"י). וראוי להעיר שבספר המצוות לרבינו, עשה עג, נאמר: "יכול אף הנהרגים על פי זוממין? לא אמרתי אלא 'ואשמה הנפש ההיא', כלומר, שאינו חייב להתוודות אם ידע שלא חטא, אלא העידו עליו עדי שקר", וכנראה, ששם מדבר מדין תורה, וכאן הוא מדברי חכמים (פרי חדש).

1 **ב. וְאַחַר שֶׁמִּתְוַדֶּה מַשְׁקִין אוֹתוֹ קֹרֶט[19] שֶׁל לְבוֹנָה[20]**
2 **בְּכוֹס שֶׁל יַיִן, כְּדֵי שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו[21] וְיִשְׁתַּכֵּר,**
3 **וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ[22].**

19) גרגר קטן. 20) מין שרף חריף, ונזכר בתורה (שמות ל, לד). 21) ולא ידאג ויתמקמק בשרו (סנהדרין מג, א וברש"י). 22) שם, שנאמר (משלי לא, ו) "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש". והשווה מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "מביאים לו יין טוב וחזק ומשקים אותו, כדי שלא יצטער מן הסקילה".

4 **ג. זֶה הַיַּיִן וְהַלְּבוֹנָה, וְהָאֶבֶן שֶׁיִּסָּקֵל בָּהּ הַנִּסְקָל[23],**
5 **וְהַסַּיִף שֶׁיֵּהָרֵג בּוֹ הַנֶּהֱרָג[24], וְהַסּוּדָר שֶׁחוֹנְקִין בּוֹ**
6 **הַנֶּחֱנָק[25], וְהָעֵץ שֶׁתּוֹלִין עָלָיו הַנִּתְלֶה, וְהַסּוּדָרִין**
7 **שֶׁמְּנִיפִין בָּהֶן לִפְנֵי הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהַסּוּס שֶׁרָץ**
8 **לְהַצִּילוֹ - הַכֹּל בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר[26]. וּמִי שֶׁיִּרְצֶה**
9 **לְהִתְנַדֵּב - יָבוֹא וְיִתְנַדֵּב[27].**

23) ראה לקמן פרק ט"ו, הלכה א. 24) שם הלכה ד. 25) שם הלכה ה. 26) סנהדרין מג, א. 27) כמו שאמרו שם: "נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן".

10 **ד. אֵין בֵּית דִּין יוֹצְאִין אַחַר הַנֶּהֱרָג[28]. וְכָל בֵּית דִּין**
11 **שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ - אֲסוּרִים לֶאֱכֹל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. הֲרֵי זֶה**
12 **בִּכְלַל לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[29]. וְאֵין מַבְרִין הַקְּרוּבִים[30]**
13 **עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, מִשּׁוּם לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[31].**
14 **וּדְבָרִים אֵלּוּ אֲסוּרִין[32] וְאֵין בָּהֶן מַלְקוּת[33].**

28) שם מב, ב, כדי שלא יראו בית דין רוצחים. 29) שם סג, א. 30) האבלים, שאסור להם לאכול סעודה ראשונה משל עצמם, אלא אחרים מברים ומאכילים להם, ראה הלכות אבל פרק י"ד הלכה ט. 31) על הנרצח, על מחוייבי בית דין שנהרגים על עונש, שלא ינהגו בהם כבוד, משום כפרה (רש"י לסנהדרין שם). 32) מן התורה. 33) שם, שאין לוקים על לאו שבכללות, לאו אחד שכולל עניינים הרבה, וכמבואר לקמן פרק י"ח, הלכה ג, והשווה ספר המצוות לרבינו הכלל התשיעי.

15 **ה. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד[34] - מְעַיְּנִין**
16 **בְּדִינוֹ, וְאוֹכְלִין בֵּית דִּין וְשׁוֹתִין, וְאַחַר כָּךְ גּוֹמְרִין**
17 **אֶת דִּינוֹ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ[35].**

34) שאסור לצום בו משום מניעת שמחת יום טוב. 35) מועד קטן יד, ב.

18 **ו. הֲרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[36]. וּבָאִין**
19 **קְרוֹבֵיהֶן וְשׁוֹאֲלִים אֶת שְׁלוֹם הָעֵדִים וְאֶת שְׁלוֹם**
20 **הַדַּיָּנִים, לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין בְּלִבָּם עֲלֵיהֶן כְּלוּם, שֶׁדִּין**
21 **אֱמֶת דָּנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין נוֹהֲגִין אֲבֵלוּת - הֲרֵי הֵן**
22 **אוֹנְנִים[37] עֲלֵיהֶם; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[38].**

36) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (סנהדרין מו, ב וברש"י). ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: שאין ראוי להתאבל על הרוגי בית דין, לפי שאין עוונותיהם מכופרים עד שיתעכל הבשר, והאבילות אין חיובה אלא כשסותמים הקבר, והואיל ונדחתה תידחה. והשווה לקמן הלכות אבל פרק א, הלכה ט. 37) מצטערים. 38) ואין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך (רש"י שם).

23 **ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וּבָרַח, וּבָא לְבֵית דִּין אַחֵר - אֵין**
24 **סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ[39]. אֶלָּא כָּל מָקוֹם שֶׁיַּעַמְדוּ שְׁנַיִם**
25 **וְיֹאמְרוּ: מְעִידִין אָנוּ אֶת אִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ**
26 **בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו - הֲרֵי זֶה**
27 **יֵהָרֵג[40]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[41]? בְּרוֹצֵחַ[42]; אֲבָל שְׁאָר**
28 **חַיָּבֵי מִיתוֹת - עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדָיו הָרִאשׁוֹנִים וְיָעִידוּ**
29 **שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, וַיַּהַרְגוּהוּ בְּיָדָם[43]. וְהוּא שֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית**
30 **דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[44].**

39) לחזור ולישא וליתן אולי יזכה. 40) משנה במכות ז, א. 41) שאין צורך בביאת עדיו הראשונים. 42) שנאמר בו (במדבר לה, כא) "מות יומת המכה רוצח הוא" - מות יומת מכל מקום, ואפילו שלא על ידי עדיו הראשונים (סנהדרין מה, ב). 43) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו" (שם), וראה לקמן פרק י"ד הלכה ה בביאורנו. 44) כי אין דיני נפשות נחתכים אלא בבית דין של כ"ג, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ב. והואיל ובעדותם זו ייהרג הנאשם, אין מקבלים עדות זו אלא בית דין של כ"ג.

31 **ח. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁהָיָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ,**
32 **וּבָרַח לְבֵית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ**
33 **עַל כָּל פָּנִים[45]. וְאִם הָיוּ אוֹתָן בֵּית דִּין עַצְמָן שֶׁנִּגְמַר**
34 **דִּינוֹ בִּפְנֵיהֶם - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, אַף עַל פִּי**
35 **שֶׁגְּמָרוּהוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְהֵם עַתָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[46].**

45) אפילו כשבאו עדיו הראשונים (מכות ז, א) "משום זכותה של ארץ ישראל" - אלי תועיל למצוא לו פתח של זכות (רש"י). 46) שם. כיוון שגמרו דינו לחובה, שוב לא יראו לו זכות, אלא יושיבו בית דין אחר לדונו שנית.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) ארבע מיתות המסורות לבית דין. נגמר דינו למות ונתערב

עם שאר העם ולא נודע מיהו. מקום הקבורה להרוגי בית־דין, הזהירות והמתינות בהוצאת גזר־הדין למוות. הצמדת הדיון בדיני נפשות לזמן קיום בית המקדש. הקבלה, שבטבריה עתיד בית הדין הגדול לחזור תחילה.

א. אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין[2]: סְקִילָה, וּשְׂרֵפָה, וַהֲרִיגָה בְּסַיִף[3], וָחֶנֶק[4]. סְקִילָה וּשְׂרֵפָה - מִפָּרָשִׁין הֵן בַּתּוֹרָה[5]; וּמִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לָמְדוּ, שֶׁכָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם - הִיא חֶנֶק[6], וְהַהוֹרֵג אֶת חֲבֵרוֹ - מִיתָתוֹ בְּסַיִף[7]. וְכֵן אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת - מִיתָתָן בְּסַיִף[8].

2) משנה בסנהדרין מט, ב. 3) בחרב, ראה לקמן פט"ו, ה"ד. 4) שם, ה"ה. 5) סקילה - ויקרא כ, כז; שריפה - שם יד. 6) סנהדרין נב, ב. ושם נג, א אמרו: ארבע מיתות מקובלות הן למשה מסיני. 7) שם עו, ב. והוצרך רבינו לפרש שהרוצח הוא בסייף, שאל נטעה לומר הואיל וענשו אמור בתורה סתם (שמות כא, כ) "נקום ינקם", ודאי הכוונה למיתת חנק, כדין כל מיתה סתמית, משמיענו רבינו שנקימה זו נתפרשה למשה שהיא בסייף, כמבואר בסנהדרין נב, ב ובביאורנו לקמן פט"ו, אות סה. וכן הדגיש רבינו בהל' רוצח פ"א, ה"א: "מפי השמועה למדו שזו מיתת סייף". ועיר הנדחת נשנית כאן אגב דין רוצח (לחם־משנה). 8) שנאמר בהם (דברים יג, טז) "הכה... את יושבי העיר ההיא לפי חרב". ולקמן פט"ו, ה"י־יב, מונה רבינו את כל מחוייבי ארבע מיתות לסוגיהן ולמניינן המפורט.

ב. כָּל מִיתָה מֵהֶם[9] - מִצְוַת עֲשֵׂה[10] הִיא לְבֵית דִּין לַהֲרוֹג בָּהּ מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ. וְאֵין רְשׁוּת לַמֶּלֶךְ לַהֲרוֹג[11] בְּאַחַת מֵהֶן, אֶלָּא בְּסַיִף בִּלְבַד[12].

9) בכת"י תימן: מהן. 10) כמו שאמרו (יבמות ז, א): "אבל מיתת בית־דין דוחה שבת, שבאה 'עשה' ודוחה לא־תעשה". והשווה ספר המצוות לרבינו, עשין רכו־רכט. 11) שהוא הורג את המורדים בו, כמבואר בהל' מלכים פ"ב, ה"ח. וכן יש לו רשות "להרוג ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה" (שם ה"י). 12) תוספתא סנהדרין פ"ט, ה"ג: "הרשות לא ניתן לה אלא סייף בלבד", וכן בירושלמי שם פ"ז, ה"א. רמז לכך, דברי הכתוב (מלכים־א ב, ה) "ואשבע לו... אם אמיתך בחרב". וראה לקמן פי"ח, ה"ו "או דין מלכות היה" ובביאורנו שם.

ג. כָּל מְחֻיַּב מִיתַת בֵּית דִּין שֶׁלֹּא הֵמִיתוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין - בִּטְּלוּ מִצְוַת עֲשֵׂה, וְלֹא עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה[13]. חוּץ מִן הַמְכַשֵּׁף, שֶׁאִם לֹא הֱמִיתוּהוּ - עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה[14].

13) שהרי לא נאמרה בהן כל אזהרה בלשון לא־תעשה. וכתב הרדב"ז, אם עמד הנידון על נפשו, והרגוהו עדיו במיתה אחרת שיכולים להמיתו (ראה לקמן ה"ח), הרי בית־דין זה קיים מצות־עשה, שזוהי מצוותו. 14) השווה ספר המצוות לרבינו, לא־תעשה שי.

ד. סְקִילָה חֲמוּרָה מִן הַשְּׂרֵפָה[15], וּשְׂרֵפָה חֲמוּרָה מִן הַסַּיִף[16], וְהַסַּיִף חֲמוּרָה מִן הַחֶנֶק[17]. וְכָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[18]. בֵּין שֶׁעָבַר שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, בֵּין שֶׁעָבַר עֲבֵרָה אַחַת שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ שְׁתֵּי מִיתוֹת[19]. אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינוֹ לַקְּלָה, וְאַחַר כָּךְ עָבַר עַל הַחֲמוּרָה וְנִגְמַר דִּינוֹ - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[20].

15) סנהדרין מט, ב, שכן ניתנה למגדף את ה' (ויקרא כד, יד) ולעובד ע"ז, וזה חטא חמור ביותר, שכן פושט ידו בעיקר. 16) שם נ, א. שכן ניתנה לבת כהן שזינתה (ויקרא כא, ט) וחטאה חמור, שכן מחללת את כבוד אביה. 17) שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת. וענשם חמור, שהרי גם ממונם אבד. 18) כגון נערה המאורסה בת כהן שזינתה, נידונה בסקילה החמורה ולא בשריפה הקלה ממנה (שם עמוד ב). 19) כגון שבא על חמותו, שהיא אשת איש, איסור חמותו - בשריפה, ואיסור אשת איש - בחנק. 20) ואין אומרים שמאחר שנגמר דינו לקלה - הרי הוא כמת, ולא יענש על החמורה שעבר אח"כ (שם פא, א), רמז לכך הנביא (יחזקאל יח, י־יב) "והוליד בן פריץ שופך דם (=זה סייף), ואת אשת רעהו טמא (=בחנק), ואל הגילולים נשא עיניו" (=זו ע"ז, שבסקילה), והכתוב מסיים (שם יג) "מות יומת דמיו בו יהיה" - בסקילה (גמרא שם).

ה. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה דָּנִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע מִיתוֹת[21].

21) קידושין לה, א, "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם (במדבר ה, ו) - השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ג, ה"ה "שאין הפרש בין איש לאשה לעונשין, זולתי בשפחה חרופה בלבד".

ו. כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה - נִדּוֹן כָּל אֶחָד מֵהֶן בַּקַּלָּה שֶׁבָּהֶן[22].

22) משנה בסנהדרין עט, ב. ומפרש רש"י: מאחר שאי־אתה מכיר מי המחוייב החמורה ומי - הקלה, אי אתה רשאי להחמיר עליו, למשכו למיתה החמורה שלא נתחייב בה, אלא ידונו בקלה שישנה בכלל החמורה.

ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[23] שֶׁנִּתְעָרֵב עִם שְׁאָר הָעָם וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא מֵאֵלּוּ[24], אוֹ מִי שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב עִם מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא - כֻּלָּן פְּטוּרִין. לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו[25].

23) למיתה. 24) והלא אי־אפשר להמית את הכשרים בגללו, לפיכך נפטר אף הוא. 25) וכיון שאין מכירים אותו, אפילו כשיעמוד לפנינו אין זה בפניו (שם, וברש"י). וטעם זה נצרך רק למי שנתערב עם מי שנגמר דינו, אבל נתערב עם שאר העם, אינו צריך לטעם זה, שהרי שאר העם אינו חייב מיתה, ואיך נמית את כולם בגלל החייב שנתערב (כסף־משנה). ואם רוצח שלא נגמר דינו, נתערב ברוצחים

אחרים, כולם פטורים מן המיתה, ואוסרים את כולם בבית הסוהר, כמבואר בהל' רוצח פ"ד, ה"ז.

ח. מִי שֶׁעָמַד עַל נַפְשׁוֹ וְלֹא יָכְלוּ בֵּית דִּין לְאָסְרוֹ עַד שֶׁיְּמִיתוּהוּ בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ - הוֹרְגִין אוֹתוֹ עֵדָיו בְּכָל מִיתָה שֶׁיְּכוֹלִין לַהֲמִיתוֹ בָּהּ, מֵאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[26]. וְאֵין רְשׁוּת לִשְׁאָר הָעָם לַהֲמִיתוֹ תְּחִלָּה[27]. לְפִיכָךְ, אִם נִקְטְעָה יַד הָעֵדִים[28] - פָּטוּר[29]. וְאִם הָיוּ הָעֵדִים גְּדָמִין מִתְּחִלָּה - יֵהָרֵג בְּיַד אֲחֵרִים[30]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשְׁאָר מְחֻיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין חוּץ מִן הָרוֹצֵחַ; אֲבָל הוֹרֵג נֶפֶשׁ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - רוֹדְפִין אַחֲרָיו בְּכָל דָּבָר וּבְיַד כָּל אָדָם עַד שֶׁמְּמִיתִין אוֹתוֹ[32].

26) כמו שאמרו (סנהדרין מה, ב) "מניין שאם אי־אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו? תלמוד־לומר: מות יומת המכה, מכל־מקום". 27) שנאמר (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה" (שם). 28) אחרי העדתם. 29) שאי־אפשר לקיים בו: "יד העדים תהיה בו". 30) שם, שלא מצינו שעדים גדמים יהיו פסולים לדיני נפשות, ועל־כרחך כוונת הכתוב לומר: יד העדים, שהיתה להם בשעת העדתם, תהיה להם בשעת המתתו (רש"י שם). 31) שאם נקטעה יד העדים אחר העדתם, הרי זה פטור. 32) שם, שהרי הוא מזיק, וחוששים שמא יהרוג עוד, ולפיכך מיתתו בכל אדם (רדב"ז), והשווה הל' רוצח פ"א, ה"ד: "ואין לך דבר שהקפידה תורה עליו כשפיכות דמים, שנאמר ולא תחניפו את הארץ כי הדם הוא יחניף את הארץ". ושם פ"ד, ה"ט: "שאע"פ שיש עוונות חמורים משפיכות דמים, אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים".

ט. כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין קוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל[33], אֶלָּא שְׁנֵי קְבָרוֹת מְתַקְּנִין לָהֶן בֵּית דִּין: אֶחָד לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין, וְאֶחָד לַנֶּהֱרָגִין וְלַנֶּחֱנָקִין[34]. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[35]. נִתְאַכֵּל הַבָּשָׂר[36] - הָיוּ מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. וְיֵשׁ לִקְרוֹבֵיהֶן לַעֲשׂוֹת לָהֶן[37] אָרוֹן וְתַכְרִיכִין[38].

33) משנה בסנהדרין מו, א. וכפירוש הגמרא שם מז, א: "לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק". 34) שם, "אין קוברים רשע חמור אצל רשע קל", ונהרגים ונחנקים - קלים הם ביחס לנסקלים ונשרפים. 35) ששמעו מפי משה שקיבל מסיני, ולפיכך לא תיקנו ארבעה קברות לכל מחוייב מיתה לחוד, כי כך נתקבלה ההלכה (שם). 36) ולשון המשנה שם: נתעכל. ומפרש רש"י: כבר נתכפר במיתתו ובזיונו. 37) לעצמות, לאחר שנתעכל הבשר. 38) בגדים לכרוך בהם העצמות (שם מו, א) וראה לעיל פי"ג, ה"ו.

י. צְרִיכִין בֵּית דִּין לְהִתְיַשֵּׁב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּלְהַמִּתִּין, וְלֹא יָאִיצוּ[39]. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ בְּשֶׁבַע שָׁנִים - הֲרֵי אֵלּוּ חַבְּלָנִין[40]. אַף עַל פִּי כֵן, אִם אֵרַע לָהֶם לְהָרֵג בְּכָל יוֹם וָיוֹם - הוֹרְגִין[41]. אֲבָל אֵין דָּנִין לְעוֹלָם שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד[42], אֶלָּא דָּנִין זֶה הַיּוֹם וְהַשֵּׁנִי לְמָחָר. הָיוּ שְׁנֵיהֶם בַּעֲבֵרָה אַחַת וּמִיתָה אַחַת, כְּגוֹן נוֹאֵף עִם נוֹאֶפֶת - דָּנִין שְׁנֵיהֶם בְּיוֹם אֶחָד[43]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַנּוֹאֵף בּוֹעֵל בַּת כֹּהֵן, הוֹאִיל וְהוּא בְּחֶנֶק[44] וְהִיא בִּשְׂרֵפָה[45] - אֵין הוֹרְגִין שְׁנֵיהֶן בְּיוֹם אֶחָד[46].

39) ימהרו. 40) משחיתים ומזיקים (מכות ז, א). ובסנהדרין לה, א דרשו: "אשרו חמוץ (ישעיה א, יז) - אשרו דיין שמחמץ (משהה) את דינו". 41) שהרי אמרו (שם מה, ב) "אין דנים שנים ביום אחד" - הרי שבשני ימים דנים זה אחר זה (רדב"ז). 42) בבית־דין אחד, שלא יוכל להפוך בזכותם, שכל אחד מהדיינים צריך לבקש ראיות למיתה זו ולמיתה זו (רש"י שם). 43) שאפשר לעיין בדין שניהם כאחד (שם מו, א), פרט למיתה אחת ושתי עבירות, כגון חילול שבת ועבודה־זרה ששתיהן שתי עבירות נפרדות, וענשן סקילה (שם). 44) כדין בועל אשת איש. 45) שנאמר: היא מחללת - היא בשריפה, ואין בועלה בשריפה (שם נא, א). 46) שם מו, א.

יא. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[47]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שָׁם בַּלִּשְׁכָּה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר בְּזָקֵן מַמְרֵא: לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן וְגוֹמֵר[48]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן מַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - יֵשׁ דִּינֵי נְפָשׁוֹת[49]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּמְקוֹמוֹ[50].

47) בזמן שבית המקדש קיים, ואז דנים בכל המדינה ואפילו בחוץ לארץ, כמבואר בסמוך הי"ד. 48) בכת"י תימן: אל הכהן או אל השופט. 49) שם נב, ב: "בזמן שיש כהן - יש משפט. בזמן שאין כהן - אין משפט". 50) שאם בית־הדין גלה ממקומו שבמקדש, אין דנים דיני נפשות, ככתוב (שם ח) "וקמת ועלית אל המקום" - מלמד שהמקום גורם (שם פז, א), וכמבואר בסמוך הי"ג.

יב. בַּתְּחִלָּה, כְּשֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[51] שֶׁהָיְתָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[52]. וְהַמָּקוֹם שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בּוֹ - חֹל הָיָה[53], שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד[54]. וּכְשֶׁנִּתְקַלְקְלָה הַשּׁוּרָה[55], גָּלוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְלַעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת גָּלוּ, וְסוֹפָן לִטְבֶרְיָא[56], וּמִשָּׁם לֹא עָמַד בֵּית דִּין גָּדוֹל עַד עַתָּה. וְקַבָּלָה הִיא, שֶׁבִּטְבֶרְיָא עֲתִידִין לַחֲזֹר תְּחִלָּה, וּמִשָּׁם נֶעְתָּקִין לַמִּקְדָּשׁ[57].

51) שהיתה בנויה אבני גזית לכבוד הסנהדרין (תוספות יו"ט למדות פ"ה, מ"ד). 52) חצר המקדש, סמוכה לעזרת כהנים, ששם הכהנים עשו עבודת המקדש. 53) לא נתקדש בקדושת העזרה. 54) שנאמר בו (שמואל־ב, ז, יח) "ויבוא המלך דוד וישב לפני ה'". אבל אחרים אסור להם לשבת, ככתוב (דברים יח, ה) "לעמוד לשרת בשם ה'" (יומא כה, א וברש"י). ובסנהדרין (קא, ב) אמרו, שזוהי הלכה למשה מסיני, כדברי רש"י שם. וראה בהל' בית

הבחירה פ"ה, הי"ז "לשכת הגזית... חציה היה קודש וחציה היה חול... ובחצי של חול היו הסנהדרין יושבים". 55) כשגברו העוונות, ונתרבו רוצחים בישראל. 56) מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומשם לציפורי, ומשם לטבריא (ראש השנה לא, א), ובטבריא היו בימי אנטונינוס קיסר (רש"י שם). 57) שם.

1 **יג. אַרְבָּעִים שָׁנָה קֹדֶם חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי בָּטְלוּ דִּינֵי**
2 **נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם[58];**
3 **מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין, וְלֹא הָיוּ שָׁם בִּמְקוֹמָן**
4 **בַּמִּקְדָּשׁ[59].**

58) והכהן היה מקריב על גבי המזבח. 59) מכיון שראו שנתרבו הרוצחים, ולא יכלו לדונם, אמרו: מוטב שנגלה ממקום למקום כדי שלא יתחייבו מיתה, שהמקום גורם, כמבואר לעיל הי"א (עבודה זרה ח, ב).

5 **יד. בִּזְמַן שֶׁדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - דָּנִין**
6 **דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[60]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הַסַּנְהֶדְרִין**
7 **סְמוּכִין בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[61]. שֶׁהַסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת**
8 **בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ.**

60) מכות ז, א. 61) לעיל פ"ד, הי"ב. ולא הזכירה רבינו כאן אלא לומר שכל אותן ארבעים שנה שבטלו דיני נפשות בא"י, בטלו גם בחוץ־לארץ. אע"פ שעדיין היה הכהן מקריב על המזבח (כסף־משנה).

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביצוע מצוות סקילה, ואלה שחייבים תלייה אחרי סקילתם. מצוות קבורת הרוגי בית דין ביום הריגתם. מספר חייבי סקילה שבתורה, וכן חייבי שריפה, הרג וחנק, סכום כולם שלושים ושישה.

9 **א. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּסְקָלִין? רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה**
10 **אַרְבַּע אַמּוֹת מַפְשִׁיטִין אֶת הַמְחֻיָּב סְקִילָה בְּגָדָיו[2],**
11 **וּמְכַסִּין עֶרְוָתוֹ מִלְּפָנָיו. וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה,**
12 **אֶלָּא בְּחָלוּק אֶחָד[3]. וּבֵית הַסְּקִילָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי**
13 **קוֹמוֹת[4]. עוֹלֶה לְשָׁם הוּא וְעֵדָיו, וְיָדָיו אֲסוּרוֹת[5].**
14 **וְאֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֲפוֹ עַל מָתְנָיו מֵאֲחוֹרָיו, וְהוּא**
15 **נֶהְפָּךְ וְנוֹפֵל עַל לִבּוֹ לָאָרֶץ[6]. אִם מֵת בָּה - יָצָא[7].**
16 **שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: סָקֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה[8]. הִנֵּה הִשְׁוָה**
17 **הַנִּסְקָל שֶׁנָּפַל אֶת הָאֶבֶן עָלָיו[9] עִם הַנִּדְחָף שֶׁנָּפַל הוּא**
18 **בְּעַצְמוֹ עַל הָאָרֶץ[10]. וְאִם לֹא מֵת מִדְּחִיפָה זוֹ -**
19 **מַגְּבִיהִין הָעֵדִים אֶבֶן שֶׁהָיְתָה מֻנַּחַת שָׁם[11], מַשָּׁא שְׁנֵי**
20 **בְּנֵי אָדָם, וְהָעֵד הַשֵּׁנִי מַרְפֶּה אֶת יָדוֹ[12] וּמַשְׁלִיךְ[13]**
21 **הָאֶבֶן עַל לִבּוֹ. אִם מֵת בּוֹ - יָצָא, וְאִם לָאו - רְגִימָתוֹ**
22 **בְּכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה**
23 **לַהֲמִיתוֹ[14], וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה.**

2) שהוא ממהר למות כשהוא ערום (סנהדרין מד, ב ובפירוש המשנה לרבינו שם). ובגמרא שם מה, א דרשו: "ורגמו אותו" (ויקרא כד, יד) – "אותו" בלא כסותו. 3) שלא תתבזה, והתורה אמרה: "ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה" ולא תבזהו. ואע"פ שהיא שוהה למות עי"ז, נוח לה לסבול צער גופני ולא להתבזות (שם מה, א). 4) וקומתו של הנידון הרי כאן שלש, ומפילו משם לארץ, ומת מהר. אבל לא תיקנו שיהיה גבוה יותר, כדי "שלא יתנוול", שאם יפול מבנין גבוה יותר, יתפזר גופו, ואבריו מתפרקים, וכריסו נבקעת (שם וברש"י). 5) מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "ועוקרים לו ידיו ורגליו". 6) ובמשנה, שם מה, א כתוב: "נהפך על לבו - הופכו על מתניו", ומפרש רש"י: כשהוא מושכב פרקדן הוא מגונה יותר. ורבינו לא חשש לכתבו כי הוא סובר שכל הפיכתו על מתניו, אינה אלא לראות אם כבר יצאה נשמתו, וכיון שכתב: "אם מת בה יצא", הרי ההפיכה על מתניו בכלל זה, שע"י הפסקת דופק הלב בוחנים שהוא מת (לחם־משנה). 7) אע"פ שלא נרגם כלל באבן. 8) יושלך למטה לארץ (רש"י לתורה שם). 9) בכת"י תימן: "הנסקל שנפל האבן עליו". ותיבת: את, איננה. 10) ואע"פ שהסקילה הוזכרה בפסוק תחילה, עושים אותה בסוף, שמצינו שסמך הכתוב סקילה למיתה, שנאמר (דברים יז, ה) "וסקלתם באבנים ומתו" ('תוספות' שם מה, א ד"ה; "מניין שבדחיה). ומניין שאנו למדים מיתת בית־דין לדורות מסיני? תלמוד־לומר: סקול יסקל, לשון עתיד, לומר שאף לדורות יהא דין סקילה נוהג אף בדחיפה (שם מה, א). 11) לצורך זה. 12) כדי שחבירו ישליכנה בכל כוחו, ששנים אינם יכולים לכוון כוחם להשליך כאחד, כשזה משליך זה מעכב (שם מה, ב וברש"י). 13) חבירו הראשון. 14) שם עמ' א. וכתב רבינו בפירושו למשנה שם פ"ז, מ"ג: "וכבר ידעת שהעדים הם שממיתים בידים איזו מיתה שתהיה, לפי שאותו הדבר אצלם אמת, שהשיגוהו בחושיהם, והוא אצלנו סיפור דברים, שאין אנו יודעים אלא מה ששמענו מהם".

24 **ב. עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - אֵין סוֹקְלִין אוֹתוֹ אֶלָּא עַל**
25 **שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ[15]. וְאִם הָיְתָה עִיר שֶׁרֻבָּהּ עוֹבְדֵי**
26 **כּוֹכָבִים[16] - סוֹקְלִין אוֹתוֹ עַל פֶּתַח בֵּית דִּין[17]. וְדָבָר**
27 **זֶה קַבָּלָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: אֶל שְׁעָרֶיךָ - זֶה שַׁעַר**
28 **שֶׁעָבַד בּוֹ[18], וְלֹא שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בּוֹ.**

15) ואפילו נידון בעיר אחרת. 16) ויש חשש איבה, או שלא יתנו לסקול על שער עירם. 17) כתובות מה, ב. וכתבו ה'תוספות' שם, לאו דוקא ליד פתח בית־דין, אלא חוץ לבית־דין ורחוק ממנו, וכן מבואר לעיל פי"ב, ה"ג, שבית הסקילה היה רחוק מבית־הדין. 18) וכן דרשו שם: "נאמר שעריך למטה (=והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך... וסקלתם באבנים), ונאמר שעריך למעלה (=שם ב, כי ימצא בקרבך באחד שעריך... איש או אשה אשר יעשה את הרע... וילך ויעבוד אלהים אחרים), מה שעריך האמור למעלה - שער שעבד בו, אף שעריך האמור למטה - שער שעבד בו". וידוע שאין אדם דן "גזירה־שוה" אלא אם קיבלה מרבו, ורבו מרבו עד למשה מסיני, כמבואר בנדה יט, ב וברש"י שם. והשווה הל' איסורי ביאה פ"ג, הי"א.

ג. מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין: הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בְּזֶבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו[19], וְנוֹתְנִים סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ[20] וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. וּשְׁנֵי עֵדָיו - זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ אֶת פִּיו. וּמַתִּיכִים[21] אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעוֹפֶרֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְהוּא זוֹרֵק לְתוֹךְ פִּיו, וְהִיא יוֹרֶדֶת וְשׁוֹרֶפֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו[22].

19) שלא יתהפך אנה ואנה, ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ. 20) שהרך אינו חונק לפתוח פיו, והקשה מחבל את גרונו ומנוולו, לפיכך קשה מבפנים - לחנוק, ורכה מבחוץ להגן (רש"י לסנהדרין נב, א). 21) ממסים. 22) משנה, שם נב, א. ובגמרא שם דרשו: נאמר כאן "באש תשרף", ונאמר בבני אהרן (ויקרא י, ו) "יבכו את השריפה אשר שרף ה'". מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים, שנאמר בהם: וימותו לפני ה' - כעין מיתה, כלומר: שהגוף נשאר שלם, אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים.

ד. מִצְוַת הַנֶּחֱרָגִין: מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסַיִף, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים עוֹשִׂים[23].

23) למורדים בהם (משנה, שם עמ' ב), וכן הכתוב אומר (שמואל־ב יב, ט) "ואותו הרגת בחרב". ובמלכים־א ב, ח נאמר: ואשבע לו בה' לאמור אם אמיתך בחרב". וכתב הרדב"ז, מהמשנה הנ"ל יש ללמוד, שאין הרוגי מלכות נהרגים אלא בסייף, כדברי רבינו לעיל פי"ד, ה"ב.

ה. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין: מְשַׁקְּעִין אֶת הַמְחֻיָּב בְּזֶבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ[24].

24) שם במשנה. וראה בביאורנו לעיל אות יט והשווה לכאן.

ו. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתְלוֹת אֶת הַמְגַדֵּף[25] וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי[26] - הֲרֵי מְגַדֵּף אָמוּר. וּבְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נֶאֱמַר: אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף[27]. וְהָאִישׁ נִתְלֶה, וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ[28].

25) המברך (=המקלל) את השם, כלשון הכתוב (במדבר טו, ל) "את ה' הוא מגדף", ודיניו נתפרשו בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז. 26) מפני שבירך את ה' - הוא נתלה. 27) סנהדרין מה, ב "מה מקלל זה שכפר בעיקר, אף כל שכפר בעיקר". 28) שם מו, א. "איש ולא אשה".

ז. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּתְלִין? אַחַר שֶׁסּוֹקְלִין אוֹתָן מְשַׁקְּעִין[29] אֶת הַקּוֹרָה בָּאָרֶץ, וְעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה[30], וּמַקִּיפִין שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ לָזוֹ[31], וְתוֹלֶהוּ[32] סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לָן - עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ[33].

29) נועצים. 30) כמין יתד היה יוצא מן הקורה סמוך לראשה. 31) סומך זו אצל זו. 32) בידיו (רש"י שם). 33) משנה שם, והכתוב מסיים: "כי קללת אלקים תלוי", פירשו במשנה שם: "כלומר, מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל" שמזכירין, שזה בירכו (רש"י). ובגמרא שם עמ' ב שנינו: "משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו, וממיתין אותו, ואח"כ תולים אותו, אחד קושר ואחד מתיר (=אין שהות בינתיים, רש"י), כדי לקיים מצות תליה". וביהושע ח, כט וכן שם י, כו משמע שדין זה נוהג אפילו בנתלים גויים, שנאמר שם: "ויהיו תלויים על העצים עד הערב". וכתב הרד"ק שם: "מפני טומאת הארץ, היו הנתלים נקברים, אע"פ שאינם מבני ישראל... כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ... וכן לעתיד בגוג ומגוג אמר (יחזקאל לט, יב) "וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ". וראה ברד"ק שם ח, כט.

ח. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִקְבֹּר אֶת כָּל הֲרוּגֵי בֵית דִּין בְּיוֹם הַהֲרִיגָה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ[34] בַּיּוֹם הַהוּא. וְלֹא הֲרוּגֵי בֵית דִּין בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ - עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה[35]. הֵלִינוּ לִכְבוֹדוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין - אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו[36].

34) ירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור - זו מצוה־עשה" וכן ב'ספרי' לפסוק זה, ורבינו הביאו ב"ספר המצוות" מצוה רלא. והשווה הל' אבל פי"ב ה"א, שהקבורה בשאר מתים היא מצוה. 35) שנאמר "כי קבור תקברנו" לרבות שאר מתים (סנהדרין מו, ב). 36) שם עמ' א. וכן אם הלינו כדי לאסוף עליו עיירות להספידו או להביא לו מקוננות - אינו עובר עליו (שם מז, א).

ט. אֵין תּוֹלִין עַל אִילָן הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, אֶלָּא עַל הַתָּלוּשׁ[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מְחֻסַּר קְצִיצָה[38]. שֶׁהָעֵץ שֶׁנִּתְלֶה עָלָיו נִקְבָּר עִמּוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ זִכָּרוֹן רַע וְיֹאמְרוּ: זֶה הָעֵץ שֶׁנִּתְלָה עָלָיו פְּלוֹנִי[39]. וְכֵן הָאֶבֶן שֶׁנִּסְקָל בָּהּ, וְהַסַּיִף שֶׁנֶּחֱרַג בּוֹ הַנֶּחֱרָג, וְהַסּוּדָרִין שֶׁחוֹנְקִין בָּהֶן - הַכֹּל נִקְבָּרִים בִּתְפִישַׁת הַנֶּחֱרָג[40], אֲבָל לֹא בַּקֶּבֶר עַצְמוֹ[41].

37) והוא נעוץ בקרקע, כמבואר לעיל ה"ז. 38) והתורה אמרה: "כי קבור" - מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה (המחובר) שמחוסר קציצה וקבורה" (שם מו, ב). ואף שגם עץ הנעוץ מחוסר תלישה, אין זה מחוסר מעשה, כקציצה מן המחובר (שם). 39) כמו שאמרו שם (נד, א) לגבי הבא על הבהמה, שגם היא נסקלת, משום "שלא תהא הבהמה עוברת בשוק, ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה". 40) בתוך ארבע אמותיו (רש"י שם מה, ב). וכן אמרו (סוטה מג, ב), "מת תופס ארבע אמות". 41) שם מה, ב וראה בירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור תקברנו - קבורה לו ולעצו ולאבנו".

י. כָּל הַנִּסְקָלִין שֶׁבַּתּוֹרָה שְׁמוֹנָה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל הָאֵם[42], וְעַל אֵשֶׁת אָב, וְעַל כַּלָּתוֹ[43], וְעַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה[44], וְעַל הַזָּכוּר[45]. וְהַשּׁוֹכֵב עִם

1 בְּהֵמָה[46]. וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ[47].
2 וְהַמְגַדֵּף[48]. וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[49]. וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ
3 לַמֹּלֶךְ[50]. וּבַעַל אוֹב. וּבַעַל יִדְּעוֹנִי[51]. וְהַמֵּסִית[52].
4 וְהַמַּדִּיחַ[53]. וְהַמְכַשֵּׁף[54]. וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת[55]. וּמְקַלֵּל
5 אָבִיו אוֹ אִמּוֹ[56]. וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[57].

42) ויקרא יח, ז "אמך היא, לא תגלה ערותה". דרשו חכמינו (סנהדרין נד, א) לרבות אמו שאינה אשת אביו (כגון אנוסה ומפותה) כאמו שהיא אשת אביו, ובאשת אביו נאמר (שם כ, יא) "ואיש אשר ישכב את אשת אביו... מות יומתו... דמיהם בם", וכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה, כשם שנאמר באוב וידעוני (שם כז) "מות יומתו, באבן ירגמו אותם דמיהם בם" (שם נד, א). 43) ויקרא כ, יב. 44) דברים כב, כד. 45) ויקרא כ, יג. 46) שם, טו, "ואת הבהמה תהרוגו", ונאמר במסית (דברים יג, י) "כי הרוג תהרגנו", מה שם בסקילה, ככתוב (שם, יא) וסקלתו באבנים, אף כאן בסקילה (סנהדרין נד, ב). 47) ויקרא כ, טז, "דמיהם בם". וכבר הוכחנו באות מא, שכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה. 48) מברך את השם, וענשו מפורש בתורה (ויקרא כד, יד) "ורגמו אותו כל העדה". 49) דברים יז, ה. 50) לאליל ששמו מולך, שמעביר בנו על האש ברשות הכהנים, ולא שהוא שורפו, אלא מעבירו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת, וכמבואר בהל' ע"ז פ"ו, ה"ג. וסקילה מפורשת בו (ויקרא כ, ב) "עם הארץ ירגמוהו באבן". 51) שניהם מפורשים שם פ"ו, ה"א־ב, וענשם מפורש בתורה ויקרא כ, כז "באבן ירגמו אותם דמיהם בם". 52) את היחיד לע"ז, וענשו מפורש בדברים יג, יא "וסקלתו באבנים ומת". 53) עיר שלימה אחרי עבודה־זרה, ומדיחי עיר הנדחת למדים ממסית שהוא בסקילה, שגם בו נאמרה לשון הדחה (שם, שם) "כי בקש להדיחך", ודנים "גזירה־שוה": הדחה - הדחה (סנהדרין פט, ב). 54) שנאמר (שמות כב, יז) "מכשפה לא תחיה", וסמוך לה נאמר (שם, יח) "כל שוכב עם בהמה מות יומת" מה שם בסקילה (ראה לעיל אות מה), אף כאן בסקילה (שם סז, ב). 55) במדבר טו, לה "מות יומת האיש, רגום אותו באבנים". 56) ויקרא כ, א "מות יומת... דמיו בו", וכבר נתבאר לעיל אות מא, שכל מקום שנאמר בו "דמיו בו" הרי זה בסקילה. 57) דברים כא, כא, "ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת". וכל אלו הנסקלים מנויים במשנה סנהדרין נג, א.

6 **יא. כָּל הַנִּשְׂרָפִין עֲשָׂרָה, וְאֵלּוּ הֵן: בַּת כֹּהֵן שֶׁזָּנְתָה**
7 **תַּחַת בַּעְלָהּ[58]. וּבָא עַל בִּתּוֹ[59], וְעַל בַּת בִּתּוֹ[60], וְעַל**
8 **בַּת בְּנוֹ. וְעַל בַּת אִשְׁתּוֹ, וְעַל בַּת בִּתָּהּ, וְעַל בַּת**
9 **בְּנָהּ[61]. וְעַל חֲמוֹתוֹ[62], וְעַל אֵם חֲמוֹתוֹ, וְעַל אֵם**
10 **חָמִיו[63]. וְהוּא שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ; אֲבָל לְאַחַר**
11 **מִיתַת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי הֵן בְּכָרֵת בִּלְבַד, בִּכְלַל הָעֲרָיוֹת[64].**

58) כשהיא נשואה. אבל כשהיא ארוסה, הרי היא בסקילה, שסקילה חמורה משריפה, ונשואה יצאה לשריפה להחמיר עליה, ולא ארוסה, להקל עליה מסקילה לשריפה (סנה' ג, ב), וכן פסק רבינו בהל' איסורי ביאה פ"א, ה"ו; ופ"ג, ה"ג, ה. 59) מאנוסתו, שאינה בת אשתו. ואע"פ שלא נאמרה בתורה: "ערות בתך לא תגלה", מאחר שאסרה בת הבת (ויקרא יח, י) שתקה מן הבת, שהרי בת בתו אינה קרובה לו אלא מכח בתו (סנהדרין עו, א ולשון רבינו בהל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ו). 60) מאנוסתו, שאינה אשתו בקידושין. וראה בסמוך אות סא. 61) בשתיהן לא נאמרה שריפה בתורה, אלא אזהרה בלבד (ויקרא יח, י), וענשן נלמד ב"גזירה־שוה" מאשה ובתה, כמבואר באות הבאה. 62) ככתוב (שם כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זימה היא, באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, א) "אין לי אלא אשה ואמה, בת אשה ובת בתה ובת בנה מניין? נאמר כאן: זימה, ונאמר להלן (ויקרא יח, יז) ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה... שארה הנה זימה היא", מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה (בכלל האזהרה), אף כאן בתה ובת בתה ובת בנה" (=לענין שריפה), ומכאן אתה למד גם לענין בת בתו ובת בנו מאנוסתו שהן בשריפה, נאמר כאן (ויקרא יח, י) כי ערותך הנה, ונאמר בשאר אשתו: שארה הנה, אני למד "גזירה־שוה" "הנה־הנה", מה להלן (בשאר אשתו) "זימה" עמו, אף כאן "זימה", כאילו כתוב כאן "זימה". ושוב אני למד "גזירה־שוה" "זימה־זימה" מאשה ואמה שכתוב בה: "זימה היא, באש ישרפו" מה להלן שריפה, אף כאן שריפה (שם עה, א ועמ' ב). 63) ככתוב (ויקרא כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה... באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, ב) "מנין לעשות שלשה דורות למעלה (=למעלה מאשתו, כגון אם חמיו שהיא דור שלישי לאשתו, וכן אם חמותו) כשלשה דורות למטה (כבת בתה ובת בנה המפורשים בתורה, ויקרא יח, יז), נאמר למטה: זימה, ונאמר למעלה: זימה, מה למטה שלשה דורות, אף למעלה שלשה דורות". 64) שם עו, ב נאמר: "באש ישרפו אותו ואתהן" אתהן - שתיהן משמע, והרי אשתו אינה נשרפת? אלא לומר לך, כששתיהן קיימות. כלומר, אם אשתו חיה - תישרף חמותו, ואם לאו - אין כאן עונש שריפה. וכדברי רבי עקיבא שם. ואע"פ שאמרו שם "איסורא בעלמא", סובר רבינו שזהו איסור כרת. ולגבי שריפה שהיא בידי אדם, קורא לכרת: איסורא בעלמא, שאין בה מיתת בית־דין אלא עונש מן השמים בלבד. השווה הל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ח ובמגיד־משנה שם. והמאירי לסנהדרין שם מביא ראיה מסגנון התלמוד (קידושין סב, א) שאמרו שם: "אם שכב איש אותך - לא הנקי ולא הנקי, אלא איסורא בעלמא" - הרי שבאשת איש, קראו לאיסור כרת שבה "איסורא בעלמא". וכל אלו הנשרפים - מנויים במשנה סנהדרין עה, א.

12 **יב. הַנֶּהֱרָגִין[65] שְׁנַיִם: הָרוֹצֵחַ[66] וְהַנִּדָּח[67].**

65) בסייף. 66) שנאמר בו "נקום ינקם" (שמות כא, כ) "נקימה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר (ויקרא כו, כה), 'והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית' - הוי אומר נקימה, זו סיוף" (שם נב, ב). 67) ולשון המשנה שם עו, ב "הרוצח ואנשי עיר הנדחת", וסייף מפורש בהם בתורה (דברים יג, טז) "הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב".

יג. הַנֶּחֱנָקִין שִׁשָּׁה, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ. הַחוֹבֵל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ[68]. וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְזָקֵן מַמְרֵא[69]. וּנְבִיא הַשֶּׁקֶר[70]. וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה[71]. נִמְצְאוּ כָּל הָרוּגֵי בֵּית דִּין שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים[72].

68) שעשה בהם חבורה, ראה לקמן הל' ממרים פ"ה, ה"ה. 69) שמסרב על דברי בית־דין הגדול, ומורה לעשות כנגדם. 70) מתנבא על מה שלא שמע, וראה הל' ע"ז פ"ה, ה"ח. 71) שאומר: אמרה ע"ז. אפילו כיוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור (משנה בסנהדרין פט, א). וראה בהל' ע"ז פ"ה, ה"ו. ובכולם נאמר בתורה "יומת" או "ומת", וכלל הוא: "כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק" (שם פד, ב). והשווה לעיל פי"ד, ה"א "ומפי משה רבינו למדו שכל מיתה... היא חנק" ובביאורנו שם. וכל אלו הנחנקים - מנויים במשנה, שם פד, ב. 72) רמז לדבר (תהלים ז, יח): "ול'ו' הכין כלי מות" (תפארת ישראל בסוף מס' סנהדרין, "סוגר העונשים", אות א). וב"קרית ספר" נותן בהם סימן: "חיוב". ח"י נסקלים; י' נשרפים; ז' נחנקים; ב' נהרגים.

יום ד' ט"ו מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביאור מצוות הלקאת מי שמחוייב מלקות. דיני התראת ספק. המתחייב בדין גדול נפטר מדין קטן. שאין צורך בשני עדים להחזקת האיסור למלקות. סדר ההלקאה בפני בית דין.

א. כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לְהָמִית אֶת הַמְחֻיָּב מִיתָה, כָּךְ מִצְוָת עֲשֵׂה לְהַלְקוֹת אֶת הַמְחֻיָּב מַלְקוּת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּלְקוּת בִּשְׁלֹשָׁה[2] - בִּמְקוֹם מִיתָה הִיא עוֹמֶדֶת[3].

2) בניגוד לדיני נפשות, שהם בעשרים ושלושה, ראה לעיל פרק ה, הלכה ב, והלכה ד. 3) שהיא צריכה מומחים, עדים והתראה ודרישה וחקירה כדיני נפשות. וכן אמרו (סנהדרין י, א) "מלקות במקום מיתה עומדת" ומפרש רש"י: "כיוון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות, ומיתה זו קָנַס עליו הכתוב, והרי הוא כאחת מן המיתות".

ב. מַלְקִין בִּזְמַן הַזֶּה[4] בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה סְמוּכִין[5], אֲבָל לֹא בִּפְנֵי הֶדְיוֹטוֹת.

4) אף על פי שאין בית המקדש קיים, בניגוד לדיני נפשות, שאין דנים אותם אלא בפני הבית, ראה לעיל פרק י"ד, הלכה י"א, ומצינו במכות טז, ב שרב יהודה חייב מלקות בזמנו לאחד שעבר על איסור תורה. 5) שנסמכו בארץ מפי חכמים מוסמכים, כמבואר לעיל פרק ד, הלכה ו, וראה לעיל פרק ה הלכה ד ובביאורנו.

ג. וְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁמַּלְקִין דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ בְּכָל מָקוֹם[6], אֵינָהּ אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת[7].

6) שאינם מוסמכים. 7) שאינה שלושים ותשע מלקות, אלא כפי ראות עיני הדיין וכפי צורך השעה (רע"ב לנזיר פרק ד, משנה ג). ובריב"ש תשובה צג כתב: מכת מרדות, היא ל"ט כשל תורה, אלא שאינן חזקות כמותן. וראה ב"מגן אברהם" לאורח חיים תצו סעיף קטן ב, שמרדות היא שלוש עשרה הכאות. מרדות - לשון מרד, שמייסרים אותו על שמרד בדברי חכמים. וראה רש"י חולין קמא, ב דיבור המתחיל: מכת מרדות.

ד. אֵין אָדָם לוֹקֶה אֶלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה[8]. וּבוֹדְקִין הָעֵדִים בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[9]. עָבַר עַל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה[10], וְהִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: אַל תַּעֲשֶׂה דָּבָר זֶה, שֶׁאִם תַּעֲשֶׂנּוּ וְלֹא תְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ[11] - תִּלְקֶה, וְעָבַר וְלֹא קִיֵּם הָעֲשֵׂה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[12]. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְרָאָה בְּסָפֵק הִיא[13], שֶׁאִם יְקַיֵּם - יִפָּטֵר, הַתְרָאַת סָפֵק הַתְרָאָה הִיא[14].

8) כמבואר לעיל פרק י"א, הלכה ד, שהמלקות שווה בזה לדיני נפשות, על פי דברי התלמוד בסנהדרין לג, ב. ובכתובות לב, ב, אמרו: "כאן שלא התרו בו", כלומר, ולפיכך אינו לוקה. 9) שנאמר (ויקרא כד, כב) "משפט אחד יהיה לכם" - מכאן שכל הדינים צריכים דרישה וחקירה (סנהדרין לב, א), והשווה הלכות עדות פרק ג, הלכה ב. 10) שאמרה תורה אם עברת על הלאו, קיים העשה והיפטר, כגון "לא תיקח האם על הבנים" (דברים כב, ו) ואם לקחת: "שלח תשלח את האם" (שם ז). 11) כגון, שתמות האם ולא תוכל לקיים בה: "שלח תשלח". וכל שכן, אם שחט בעצמו האם, שביטל העשה בידיו. 12) מכות תט, ב וכגירסת הרי"ף שם: בדברי רבי יוחנן "קיימו (את העשה) פטור; לא קיימו חייב, כלומר, אף על פי שלא ביטל העשה, כיוון שלא קיימו, לוקה על הלא תעשה", ולפיכך, כל שמתה האם או ברחה מידו, לוקה. 13) בשעה שעבר על הלאו, והתרו בו, אין הדבר ידוע אם יקיים העשה או לא יקיים. 14) מכות שם, וראה בר"ן לחולין קמא, את הפירוש שמביא בשם "אחרים" (כסף משנה). וכתב הרדב"ז, אף על פי שבכל מקום אין לוקים על התראת ספק, כאן שונה, שבשעה שעבר על הלאו, הרי זה וודאי עבר, והספק אינו אלא ביחס לתיקון העשה, שמא יקיימה, וכל שלא קיים העשה הרי זה לוקה על הלאו, שלגביו הוא מותרה וודאי. והשווה הלכות שבועות פרק ה, הלכה ב ובביאורנו שם. וראה ב"נודע ביהודה" מה"ת לאבן העזר עז, שלא נתכוונו רבינו לפסוק התראת ספק - שמה התראה, אלא בדיני מלקות, אבל בדיני נפשות - אינה התראה. תדע, שהרי לעיל פרק י"ב כשדן רבינו על התראה בדיני נפשות לא הזכיר כלום מדיני התראת ספק.

ה. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַלְקוּת וּמִיתַת בֵּית דִּין כְּאַחַת, כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה: אִם הִתְרוּ בּוֹ לְמִיתָה - סוֹקְלִין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּדִין גָּדוֹל מִזֶּה[16]; וְאִם הִתְרוּ בּוֹ לְמַלְקוּת בִּלְבַד - לוֹקֶה[17].

15) שחייב מיתה משום עובד עבודה זרה, ומלקות משום איסור אותו ואת בנו, ראה ויקרא כב, כח. 16) והתורה אמרה (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו" - משום

רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות (מכות יג, ב). 17) שהרי לא יומת, ולא ייענש אלא על רשעה אחת (חולין פא, ב), והשווה הלכות שחיטה פרק י"ב, הלכה ז.

1 **ו. אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְמַלְקוּת אֶלָּא בִּשְׁעַת**
2 **מַעֲשֶׂה[18]; אֲבָל הָאִסּוּר עַצְמוֹ - בְּעֵד אֶחָד יֶחְזַק.**
3 **כֵּיצַד? אָמַר עֵד אֶחָד: חֵלֶב כְּלָיוֹת הוּא זֶה[19], כִּלְאֵי**
4 **הַכֶּרֶם[20] הֵם פִּרוֹת אֵלּוּ, גְּרוּשָׁה אוֹ זוֹנָה אִשָּׁה זוֹ[21],**
5 **וְאָכַל אוֹ בָּעַל בְּעֵדִים אַחֵר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ[22] - הֲרֵי זֶה**
6 **לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הָאִסּוּר בְּעֵד אֶחָד[23]. בַּמֶּה**
7 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִכְחִישׁ[24] הָעֵד בְּעֵת שֶׁקָּבַע**
8 **הָאִסּוּר; אֲבָל אִם אָמַר: אֵינוֹ חֵלֶב זֶה[25], וְזוֹ אֵינָהּ**
9 **גְּרוּשָׁה, וְאָכַל אוֹ בָּעַל אַחֵר שֶׁהִכְחִישׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה,**
10 **עַד שֶׁיִּקְּבְעוּ הָאִסּוּר שְׁנֵי עֵדִים[26].**

18) בשעת העבירה. 19) והרי זה חלב, שאסרתו תורה (ויקרא ג, יז) ולוקים עליו. 20) מין ממיני התבואה שנזרע עם הגפן ושניהם אסורים באכילה, שנאמר (דברים כב, ט) "לא תזרע כרמך כלאיים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע", כלומר, פן תתרחק ותאסור שניהם (לשון רבינו בהלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה ו), והאוכלם לוקה, כמבואר בביאורנו לקמן פרק י"ט, הלכה ד לאוו צו. 21) ואסורות לכהן. 22) בכתב יד תימן: שהותרה בו. 23) שכן אמרו (גיטין ב, ב) "עד אחד נאמן באיסורין" (כסף משנה). ומפורש הוא בירושלמי סוטה פרק ו, הלכה ב "אמר לו אחד חלב הוא, והתרו בו שניים, לוקה, ועיקר עדותו לא בעד אחד הוא"! והשווה הלכות שגגות פרק ג, הלכה ב. 24) העובר. 25) בכתב יד תימן: זה אינו חלב. כלומר, אין זה חלב אלא שומן ומותר. 26) וכן אמרו (קידושין סו, ב): אם הוא מכחישו כלום הוא נאמן?

11 **ז. שָׁתַק בְּעֵת שֶׁהֵעִיד הָעֵד הָאֶחָד בִּקְבִיעוּת הָאִסּוּר,**
12 **וְאַחֵר שֶׁעָבַר וְהִתְרוּ בּוֹ טָעַן לְהַכְחִישׁ הָעֵד - אֵין**
13 **שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא לוֹקֶה[27].**

27) שם סה, ב "אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך והלה שותק נאמן". וסובר רבינו, שאפילו הכחישו אחרי כן, נאמן העד, שאם לא הכחישו כלל אין בזה כל חידוש (כסף משנה). ומדברי רבינו יש לדייק, שאם הכחישו קודם שעבר אפילו שתק בתחילה, הכחשתו מועילה ואינו לוקה (שם).

14 **ח. כֵּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ? כּוֹפֶת[28] שְׁתֵּי יָדָיו עַל**
15 **הָעַמּוּד[29] אֵילָךְ וְאֵילָךְ, וְחַזָּן[30] הַכֶּנֶסֶת אוֹחֵז בִּבְגָדָיו[31].**
16 **אִם נִקְרְעוּ - נִקְרְעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ[32] - נִפְרְמוּ. עַד**
17 **שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ. שֶׁאֵינוֹ מַכֵּהוּ עַל כְּסוּתוֹ,**
18 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכָּהוּ - וְלֹא לְכְסוּתוֹ[33]. וְהָאֶבֶן נְתוּנָה**
19 **מֵאַחוֹרָיו[34], שֶׁהַחַזָּן הַמַּכֶּה עוֹמֵד עָלֶיהָ[35]. וּרְצוּעָה**
20 **שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה לִשְׁנַיִם וּשְׁנַיִם[36] לְאָרְבָּעָה.**
21 **וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת שֶׁל חֲמוֹר עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ[37]. וְרֹחַב**
22 **הָרְצוּעָה טֶפַח, וְאָרְכָּהּ כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מַגַּעַת עַד פִּי**
23 **כְּרֵסוֹ[38]. וְיָד[39] שֶׁל רְצוּעוֹת שֶׁאוֹחֵז בָּהּ אָרְכָּהּ טֶפַח[40].**

28) קושר. 29) עץ נעוץ בקרקע וגבוה כשתי אמות, והלוקה כפוף ומוטה עליו, כאדם הנסמך על בריח דלת (מכות כב, ב ובפירוש ריב"ן שם). 30) השמש, מלשון חוזה, שהוא רואה כל צרכי העיר. 31) בבית הצוואר. 32) נקרעו חוטי התפירה (שם). והרע"ב לסוטה פרק א, משנה ה מפרש: פרימה - מן הצדדים; קריעה - באורך. 33) ספרי שם אות רפו. 34) של הלוקה. 35) שתבוא ההכאה מלמעלה בכח. 36) כלומר, עוד רצועה אחת כפולה לשתיים והן שתי רצועות שהן ארבע (מכות כב, ב ובריב"ן שם). ובירושלמי (הובא בתוספות יום טוב שם) דרשו: והפילו השופט - אל תקרא והפילו, אלא והכפילו. וראה בגמרא שם כג, א. 37) כלומר, ברצועה. וכפירוש הריב"ן שם: כשמגביה ידו ומוריד, עולות הרצועות ויורדות. פירוש שני, כן דרך תפירת הרצועה, תוחב ראש רצועה בנקב (=של הידית) כנגד מטה, וחוזר ותוחב בנקב שני דרך מעלה, ונראה כמעלה ומוריד (שם). ובגמרא שם כג, א רמזו טעם לרצועה של עגל וחמור, משום שנאמר (ישעיה א, ג) "ידע שור קונהו, וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע" וגו' - אמר הקדוש־ברוך־הוא יבוא מי שמכיר אבוס בעליו וייפרע ממי שאינו מכיר בעליו. ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: "שתי הרצועות של החמור, לפי שעשה מעשה הבהמות ייענש בעורותיהן" וכו'. ותיקנו עגל במקום שור כי של עגל רך ונכפף יפה סביב גבו. 38) ומטעם זה אמרו בגמרא שם, צריך שיהיה בידית של הרצועה נקב והחזן המלקה יוכל להאריך ולקצר הרצועה כרצונו, שאין מכים אלא ברצועה שראשה מגעת על פי כרסו, שהוא טבורו (רע"ב שם). 39) הידית. 40) משנה שם כב, ב.

24 **ט. הָאִישׁ הַמַּכֶּה צָרִיךְ לִהְיוֹת יָתֵר בְּדַעְתּוֹ[41] וְחָסֵר**
25 **בְּכֹחַ[42]. וּמַגְבִּיהַּ אֶת הָרְצוּעוֹת בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וּמַכֶּה בְּיָדוֹ**
26 **אַחַת בְּכָל כֹּחוֹ[43]. וּמַלְקֵהוּ שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו [עַל**
27 **חָזֵהוּ[44]] בֵּין דַּדָּיו, וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים מֵאַחוֹרָיו: שְׁלִישׁ**
28 **עַל כָּתֵף זֶה, וּשְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זֶה[45].**

41) משכיל במדע. 42) שם כג, א וכפירוש המשנה לרבינו שם, "אדם משכיל ממוצע בכוחו, לא יהיה איש מתעורר ולא משתגע שיכה מכת נקמה באיש ההוא". 43) שבשתי ידיו כאחת לא יוכל להכות בכל כוחו (שם כג, א). והשווה לעיל פרק ט"ו, הלכה א. 44) בדפוס רומי ר"מ וכן בכתב יד תימן תיבות אלו אינן. 45) שפ כג, א, שנאמר (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו במספר - רשעה אחת מלפניו; שתי רשעיות מאחריו". ומפרש ב"תורה תמימה" כדי רשעתו - משמעה רשעה אחת, שהיא מכה אחת, ושוב כתוב: במספר, ואין מספר פחות משניים, מכאן, שלפניו - הכאה אחת; ולאחריו - שתיים.

29 **י. הַמַּכֶּה אֵינוֹ עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב, אֶלָּא מֻטֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר:**
30 **וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט[46] וְהִכָּהוּ לְפָנָיו - שֶׁיְּהוּ עֵינָיו שֶׁל**
31 **שׁוֹפֵט בּוֹ, לֹא שֶׁיִּהְיֶה מַבִּיט בְּדָבָר אַחֵר וּמַכֶּהוּ[47].**
32 **מִכָּאן, שֶׁאֵין מַכִּים שְׁנַיִם כְּאֶחָד[48].**

46) משנה מכות כב, ב, ואין לפרשו כפשוטו שיפילהו לארץ, שכבר נתבאר בהלכה הקודמת, שצריך להלקותו שליש

מלפניו, וזה לא ייתכן אלא כשהוא מוטה וכפוף על העמוד (תורה תמימה). 47) ספרי פרשת תצא אות רפו. והטעם, כדי שלא יוסיף להכותו וימות (רבינו הלל שם). 48) שאז אין השופט יכול לרכז את כל ראייתו בכל אחד מהם. ובכתב יד התימנים הנוסח: "והיכהו - מכאן שאין מלקים" וכו'. ואמנם בספרי שם דורשו מ"יכנו" - אין מלקים שניים כאחד.

יא. הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים קוֹרֵא כָּל זְמַן שֶׁזֶּה לוֹקֶה: אִם לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת, וְהִפְלָא יְיָ אֶת מַכֹּתְךָ. וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיִּגְמֹר הַפְּסוּקִים עִם הַמַּלְקִיּוֹת[49]. וְאִם לֹא גָּמַר - חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא, וְקוֹרֵא וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא עַד שֶׁתִּגְמֹר כָּל הַהַכָּאָה. וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּדַּיָּנִים מוֹנֶה, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר לַחַזָּן: הַכֵּה! כָּל זְמַן שֶׁמַּכֶּה - עַל פִּיו הוּא מַכֶּה[50].

49) מכות כג, א. ובכריתות יא, א שנינו: "בקורת תהיה" (ויקרא יט, כ) - תהא בקריאה. והכוונה לקריאת הפסוקים שלפנינו. 50) מכות שם.

יב. מֵת תַּחַת יָדוֹ - פָּטוּר[51]. וְאִם הוֹסִיף רְצוּעָה אַחַת עַל הָאֹמֶד[52] וָמֵת - הֲרֵי הַחַזָּן גּוֹלֶה[53]. וְאִם לֹא מֵת - הֲרֵי הַחַזָּן עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יֹסִיף[54]. וְהוּא הַדִּין לְכָל מַכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וּמָה אִם זֶה, שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ, צִוָּה הַכָּתוּב שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ עַל רִשְׁעוֹ[55]; קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר כָּל הָאָדָם[56]. לְפִיכָךְ, כָּל הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הִכָּה עֶבֶד, הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - לוֹקֶה[57]. אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[58], הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם מָמוֹן - אֵין אָדָם מְשַׁלֵּם וְלוֹקֶה[59], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[60].

51) שם כב, ב. והטעם מבואר שם ח, א, שנאמר (דברים יט, ה): "ואשר יבוא את רעהו ביער לחטוב עצים" וגו' - מה חטיבת עצים רשות (=אם רצה בא וחוטב, ואם לא רצה אינו בא), יצא... הרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין" המלקה ארבעים למחוייב מלקות. 52) שאמדוהו הדיינים, ראה לקמן פרק י"ז, הלכה ב. 53) לערי מקלט כדין כל רוצח נפש בשגגה, שהרי טעה חזן זה במניינו ושגג (מכות שם). 54) ספרי, הובא במכות כג, א. 55) בכתב יד תימן: יתר על רשעו. 56) סנהדרין פה, א, וראה שם נח, ב "המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא היכהו נקרא רשע", והשווה הלכות חובל ומזיק פרק ה, הלכה א־ב. 57) מכות ה, ב "ישראל גולה ולוקה על ידי עבד", והעמידוה שם, כגון שהיכהו הכאה שאין בה שווה פרוטה. ומפרש רש"י: לוקה, משום "לא יוסיף - פן יוסיף". 58) כגון, תשלומי דמי ריפוי או צער. 59) כלל הוא, שמשלם ממון ואינו לוקה (כתובות לב, ב) שנאמר (ויקרא כד, יט) "כאשר עשה כן ייעשה לו... כן יינתן בו" - דבר שיש בו נתינה, וזה ממון. 60) הלכות חובל ומזיק פרק ד, הלכה ט; ובהלכות נערה פרק א, הלכה י"א. וראה לקמן הלכות עדות פרק י"ח, הלכה א. והטעם שאין לוקה ומשלם, משום שנאמר: כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו, משום שתי רשעיות (כתובות לז, א).

פֶּרֶק שְׁבִיעָה עָשָׂר[1]

1) שאין מלקים את החוטא אלא לפי כוחו ובריאותו. המחוייב מלקיות הרבה כיצד אומדים אותו. הנפטרים ממלקות באמצע הלקאתם, מי אינו חוזר לשררתו אחרי הלקאתו.

א. כֵּיצַד מַלְקִין אֶת הַמְחֻיָּב מַלְקוּת? כְּפִי כֹּחוֹ[2]. שֶׁנֶּאֱמַר: כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר[3]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַרְבָּעִים - שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָאַרְבָּעִים, אֲפִלּוּ הָיָה חָזָק וּבָרִיא כְּשִׁמְשׁוֹן. אֲבָל פּוֹחֲתִין לְחַלָּשׁ; שֶׁאִם יַכֶּה לְחַלָּשׁ מַכָּה רַבָּה[4] - בְּוַדַּאי הוּא מֵת[5]. לְפִיכָךְ[6] אָמְרוּ חֲכָמִים[7]: שֶׁאֲפִלּוּ הַבָּרִיא בְּיוֹתֵר מַכִּין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע; שֶׁאִם יוֹסִיף לוֹ אַחַת, נִמְצָא שֶׁלֹּא הִכָּהוּ אֶלָּא אַרְבָּעִים הָרְאוּיוֹת לוֹ[8].

2) כפי שהוא יכול לקבל - בהתאם לבריאותו. 3) "שלא ילקה בלא שיעור, אלא במנין ידוע כפי מה שיוכל לסבול" (לשון רבינו בפירושו למשנה, מכות כב, א). וזה בהסתמך על לשון הפסוק: "רשעתו במספר", ולא נאמר: "ארבעים במספר" (שם). 4) למעלה מכוחו. 5) והתורה אמרה (שם, ג) "ונקלה אחיך לעיניך", אחר שלקה - ישאר אחיך חי לעיניך (סנהדרין י, ב). 6) הואיל ואסור להוסיף על הארבעים אפילו כשהוא בריא. 7) מכות כב, א. 8) ואמרו שם עמ' ב: כמה טפשים הם האנשים שקמים מפני ספר־תורה, ואינם עומדים מפני אדם גדול. שבספר־תורה כתוב: "ארבעים יכנו", ובאו החכמים וחיסרו אחת. ובמדרש תנחומא פ' קרח, אות יב, אמרו: "ארבעים יכנו... כנגד ארבעים קללות שנתקללו נחש וחוה ואדם ואדמה. ופחתו חכמים אחת, משום לא יוסיף".

ב. כְּשֶׁאוֹמְדִין אֶת הַחוֹטֵא כַּמָּה הוּא יָכוֹל לְקַבֵּל, אֵין אוֹמְדִין אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ[9]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיָּכוֹל לְקַבֵּל עֶשְׂרִים - אֵין אוֹמְרִין: יִלְקֶה עֶשְׂרִים וְאַחַת כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יְכוֹלִין לְהִשְׁתַּלֵּשׁ, אֶלָּא יִלְקֶה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה[10]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, וּמִשֶּׁהִתְחִיל לִלְקוֹת רָאוּהוּ חַלָּשׁ, וְאָמְרוּ: אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר עַל אֵלּוּ הַתֵּשַׁע אוֹ הַשְּׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שֶׁלָּקָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[11]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה, וְאַחַר שֶׁלָּקָה רָאוּהוּ חָזָק וְיָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה יוֹתֵר עַל הָאֹמֶד[12].

9) לשלשה חלקים, שליש מלפניו, ושני שלישים מאחוריו, כמבואר לעיל פט"ז, ה"ט (מכות כב, א), וראה ברש"י לסנהדרין י, א. 10) סנהדרין שם, כי אין להלקותו יותר מכפי כוחו, שמא ימות בה. נמצא חסך המחוייב שתי מלקויות. 11) ואין אומרים ילקה לאחר זמן כשיתחזק, אלא מכיון שנתבזה בבית־דין ולקה קצת - די בזה (מכות כב, ב וברש"י). אבל אם עדיין לא לקה כלום, ימתין עד שיבריא וילקה כל הארבעים כפי שאמדוהו מתחילה (כסף־

משנה). וראה בסמוך ה"ג. 12) מכיון שלקה, כבר נתבזה בבית־דין ונתכפר לו ואין לחייבו לפי אומד חדש (מכות שם).

ג. אֲמָדוּהוּ הַיּוֹם שֶׁיִּלְקֶה שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה[13], וְלֹא הִלְקוּהוּ עַד לְמָחָר, וַהֲרֵי הוּא לְמָחָר יָכוֹל לְקַבֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה[14]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיִּלְקֶה לְמָחָר שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה, וְלֹא לָקָה עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הוּא חָזָק לְקַבֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - לוֹקֶה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה; שֶׁהֲרֵי בִּשְׁעַת הָאֹמֶד לֹא אֲמָדוּהוּ לִלְקוֹת אֶלָּא לְאַחַר זְמַן[15]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[16].

13) היום. 14) אפילו כשעדיין לא לקה כלום, מכיון שהאומד הראשון היה לאותו יום, הרי זה כאילו לקה כבר, ואין לבטל את האומד הקודם (שם בברייתא). 15) והרי הוא כמי שאינו. ואם עדיין לא לקה, הולכים בו אחרי האומד השני בין להקל בין להחמיר. ולפי זה, מה שמצריך רבינו בהלכה הקודמת "משהתחיל ללקות ראוהו חלש" - הכוונה כשאמדוהו ללקות למחר, אבל אמדוהו שילקה היום, אפילו עדיין לא לקה, הרי זה כאילו "התחיל ללקות", ומכיון שהוא חלש, הרי זה פטור. והרי זה כאילו התחילו להלקותו מאתמול, ואמרו אינו יכול לקבל עוד (כסף־משנה). וכשאמדוהו ללקות למחר ולא לקה, וביום השני הרי הוא חזק לקבל י"ח, ג"כ לוקה שמונה־עשרה, שהרי הוברר שהאומד הראשון היה בטעות, ורבינו משמיענו שאפילו לא התחזק אלא ביום השלישי, ויש להניח שהאומד הראשון לא היה מוטעה, הרי הוא כמי שאינו, והולכים רק אחרי האומד האחרון. 16) בכל המספרים שהם, הולכים אחרי האומד האחרון אפילו להחמיר, וכל־שכן להקל.

ד. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה[17], בֵּין עַל עֲבֵרוֹת הַרְבֵּה בֵּין עַל מַעֲשֶׂה אֶחָד שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה: אִם אָמְדוּהוּ אֹמֶד אֶחָד[18] - לוֹקֶה וּפָטוּר; וְאִם לָאו - לוֹקֶה וּמִתְרַפֵּא, וְחוֹזֵר וְלוֹקֶה[19]. כֵּיצַד? נִתְחַיֵּב שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת, וְאָמְדוּ שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַבֵּל אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ נִפְטַר[20]. אֲבָל אִם אָמְדוּהוּ לְמַלְקוּת אַחַת, וְהִכָּהוּ שָׁלֹשׁ אוֹ תֵּשַׁע אוֹ שְׁלֹשִׁים כְּמוֹ הָאֹמֶד[21] - הֲרֵי זֶה מִתְרַפֵּא, וְחוֹזְרִין וְאוֹמְדִין אוֹתוֹ לְמַלְקוּת שְׁנִיָּה[22], עַד שֶׁיִּלְקֶה לְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן.

17) כגון שחרש בשור ובחמור, ובחרישתו מחפה חיטה ושעורה וחרצן בעפר, נמצא עובר משום "לא תחרוש בשור ובחמור", ומשום "לא תזרע כרמך כלאים". 18) לשני הלאוים כאחד. 19) משנה, במכות כב, ב. 20) של"ט מלקיות הן לעבירה אחת, והשש הנוספות הן לעבירה השניה. ובגמרא שם, אמרו כן לגבי מספר מ"ב, ל"ט - לעבירה אחת, והשלש הנוספות - לשניה, אולם רבינו נאמן לשיטתו לעיל ה"א, שמן התורה עליו ללקות ארבעים, והחכמים פיחתו אחת משום "פן יוסיף". וכל זה יוצדק כשלא לקה אלא מלקות אחת, אבל כשנתחייב שתים וילקוהו מ"ב, אזי כל הארבעים ההכאות יתייחסו למלקות הראשונה, ולא נשארו אלא שתיים, ואין זה אומד כלל, שהרי אינו ראוי להשתלש, ועל כרחו ילקה ויתרפא, ויחזור וילקה שנית. שכלל הוא, כל שאינו יכול ללקות שלש הכאות, אינו בר מלקות עכשיו על העבירה השניה. וכן אם אמדוהו לקבל מ"ג אינו לוקה שתים, שהרי מספר זה אינו ראוי להשתלש, ואין זה אומד, ולפיכך לא יתכן דין זה אלא כשאמדוהו למ"ה, ל"ט – לראשונה, ושש - לשניה, והכל ניתן להשתלש (אור שמח). 21) כפי האומד. 22) כל שלא לקה יותר מל"ט בבת אחת, נחשב הכל למלקות אחת.

ה. מִי שֶׁאָמְדוּהוּ, וּכְשֶׁהִתְחִיל לִלְקוֹת נִתְקַלְקֵל[23] מִכֹּחַ הַהַכָּאָה, בֵּין בִּרְעִי[24] בֵּין בְּמִימֵי רַגְלַיִם - אֵין מַכִּין אוֹתוֹ יוֹתֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ - כֵּיוָן שֶׁנִּקְלָה[25] פָּטוּר[26]. אֲבָל אִם נִתְקַלְקֵל מִן הַפַּחַד מִקֹּדֶם הַהַכָּאָה, אֲפִלּוּ נִתְקַלְקֵל מִשֶּׁיָּצָא מִבֵּית דִּין לִלְקוֹת[27], וַאֲפִלּוּ מִבָּעֶרֶב[28] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה כָּל הָאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ. אָמְדוּהוּ[29] לִשְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת[30], וְלָקָה[31] וְנִתְקַלְקֵל, בֵּין בָּרִאשׁוֹנָה בֵּין בַּשְּׁנִיָּה - פָּטוּר[32]. נִפְסְקָה הָרְצוּעָה[33] בַּשְּׁנִיָּה - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[34]; נִפְסְקָה בָּרִאשׁוֹנָה - נִפְטַר מִמַּלְקוּת רִאשׁוֹנָה, וְלוֹקֶה הָאֹמֶד הַשֵּׁנִי[35].

23) לשון זלזול, כלשון הכתוב "ונקלה אחיך". 24) שהוציא ריעי. 25) שנתבזה. 26) משנה, במכות כב, ב. 27) אין אומרים הרי זה כאילו נתקלקל בשעת ההלקאה ויפטר, שהתורה אמרה: "והכהו.... ונקלה", ולא שנקלה לפני ההכאה (שם כג, א). 28) אור ליום הלקאתו, אין אומרים אדם חלש הוא זה ובוודאי לא יוכל לסבול את האומד שבית־דין אמדוהו. 29) כי פחד לחוד, וחולשת הגוף לחוד. יש אדם חזק ובריא ומחמת הפחד מתקלקל, ויש שהוא חלש בגופו ואינו מפחד ולא יתקלקל (רדב"ז). ולדעת הלחם־משנה, נתכוון רבינו לומר "אפילו מבערב" שהוא לילה, ואין ראוי ללקותו אלא למחר, ובכל זאת נכנס בו פחד גדול ונתקלקל, אין אומרים בוודאי יתקלקל בשעת הכאה יותר ויותר, ונפטרנו. וזהו מה שאמרו בגמרא שם: "ולא עוד אלא אפילו קלה (=נתבזה) בתחילה". הכוונה ליום אחד לפני ההכאה. 30) על שתי עבירות. 31) באומד אחד, כלעיל ה"ד. 32) אפילו כשנתקלקל בראשונה פטור אף מהשניה, כיון שהן באומד אחד, הרי נתקיים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (מכות כג, א). 33) של עגל, שמלקים בה. כלעיל פט"ז, ה"ח. 34) שכבר "נקלה לעיניך" ונפטר. 35) (מכות שם) שעדיין לא התחיל בו, ואין הפסקת הרצועה פוטרת אלא אחרי ההתחלה.

ו. כְּפָתוּהוּ עַל הָעַמּוּד לִלְקוֹת, וְכָרַת אֶת הַמֵּיתָרִים[36] וּבָרַח - פָּטוּר[37], וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ.

36) החבלים. 37) שנתבזה בבריחתו, ואנו קוראים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (שם), וכן בשבועת כח, א. וכתב ב"הגהות מיימוניות": "מעשה באחד שישב לארץ ללקות

בבית הכנסת, ולא בא הממונה להלקותו ופטרו רבינו, כיון שלא הורגלו בכפיתה", כלומר: הרי זה ככפתוהו וברח, שהרי נתבזה, והממונה לא בא, ומה יש לו לעשות עוד.

ז. כָּל מִי שֶׁחָטָא וְלָקָה - חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְלָה אָחִיךָ[38] לְעֵינֶיךָ - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה הֲרֵי הוּא אָחִיךָ. אַף כָּל מְחֻיָּבֵי כָּרֵת שֶׁלָּקוּ - נִפְטְרוּ מִידֵי כְּרִיתָתָן[39].

38) 'ספרי' כי־תצא אות רפו: "כל היום קורא אותו הכתוב רשע, שנאמר: והיה אם בן הכות הרשע, אבל כשלקה, הכתוב קוראו אחיך, שנאמר: ונקלה אחיך". והשווה הל' עדות פי"ב, ה"ד: "כל מי שנתחייב מלקות - בין שעשה תשובה, בין שלקה בבית־דין חוזר לכשרותו" וראה בביאורנו שם. ונראה שגם אם לקה יש לו לחזור בתשובה, שמלקות בלא תשובה אינה מכשירתו עדיין, שכן הם דברי רבינו בהל' טוען ונטען פ"ב, ה"י: "אם היו עליו עדים שלקה ועשה תשובה - יחזור לכשרותו בין לעדות בין לשבועה", וראה רדב"ז בהל' עדות שם. 39) משנה, במכות כג, א. וכפירוש רבינו שם: "המלקות עם התשובה יכפרו הכרת". וראה לקמן פי"ח, ה"א ובביאורנו שם.

ח. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחָטָא - לוֹקֶה בִּשְׁלֹשָׁה[40], כִּשְׁאָר כָּל הָעָם[41], וְחוֹזֵר לִגְדֻלָּתוֹ[42].

40) דיינים, בניגוד לדיני נפשות שאין דנים אותו אלא בבית־דין הגדול, כלעיל פ"ה, ה"א. 41) כמבואר שם, ה"ד. וכן אמרו (סנהדרין יח, ב) "אם עבר על 'עשה' ועל 'לא תעשה' הרי הוא כהדיוט לכל דבריו" - ומפרש רש"י: לידון בשלשה. ובירושלמי סנהדרין פ"ב, ה"א אמרו: מלקים אותו בשלשה, אם תאמר בעשרים ושלשה, נמצאת עלייתו ירידתו. שמתבזה הוא בפני רבים, ואין זו עליה לו אלא ירידה. 42) ירושלמי שם. שנאמר (ויקרא כא, יב) "כי נזר שמן משחת אלקיו... אני ה' - מה אני בקדושתו, אף אהרן בקדושתו".

ט. אֲבָל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה[43] שֶׁחָטָא - מַלְקִין אוֹתוֹ[44], וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְשָׁרְרוּתוֹ[45]. גַּם אֵינוֹ חוֹזֵר לִהְיוֹת כְּאֶחָד מִשְּׁאָר הַסַּנְהֶדְרִין, שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[46].

43) זהו נשיא הסנהדרין, כמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 44) בבית־דין של שלשה (שם). 45) להיות ראש הסנהדרין (ירושלמי שם) שאם יחזירוהו יהרוג אותם, שיתנקם בהם. ובירושלמי הוריות פ"ג, ה"א הנוסח: מוטב שלא יחזירוהו, שהורגים אותו. ומפרש הכסף־משנה, כאילו הורגים אותו, מפני שיזלזלו בכבודו, ונוח לו שלא יחיזרוהו. וראה בהל' רוצח פ"ז, הי"ד. 46) משנה, במנחות צט, ב. וכיוצא בזה אמרו (יומא יב, ב) "אירע בו (בכהן גדול) פסול, ומינו אחר תחתיו, ראשון חוזר לעבודתו, שני אינו ראוי לא לכהן גדול (=משום איבה), ולא לכהן הדיוט משום מעלין בקודש ולא מורידין", והשווה הל' כלי המקדש פ"ד הכ"א־כ"ב, וראה במוספנו "תשובות הרמב"ם".

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) הגדרות לסוגי לאווין שאין לוקים עליהם. עונש מיוחד למי שעבר שלוש פעמים על איסור לאו, שיש בו כרת. גזירת הכתוב לא לענוש עונש גופני על־פי הודאת העבריין.

א. אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין: כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת[2] וְאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין[3], כְּגוֹן אוֹכֵל חֵלֶב וָדָם וְחָמֵץ בְּפֶסַח[4]. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[5], כְּגוֹן אוֹכֵל טֶבֶל[6] וְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה[7]. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן אוֹכֵל בָּשָׂר בְּחָלָב אוֹ לוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז[8]. אֲבָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן הוֹלֵךְ רָכִיל[9] וְנוֹקֵם וְנוֹטֵר וְנוֹשֵׂא שֵׁמַע שָׁוְא[10] - אֵינוֹ לוֹקֶה[11].

2) שימות קודם זמנו, ונפשו נכרתת מחיי העולם הבא, כמבואר בהל' תשובה פ"ח, ה"א. 3) מארבע מיתות שנמסרו לבית־דין, המנויות לעיל פי"ד, ה"א. 4) משנה במכות יג, א. ומדובר שהתרו בהם משום מלקות. ואין זה מחוייב "משום שתי רשעיות" - לפי שיכול לפטור עצמו מעונש כרת, שאם יעשה תשובה בית־דין של מעלה מוחל לו, וכבר נתבאר לעיל פי"ז, ה"ז: "כל מחוייבי כרת שלקו - נפטרו מידי כריתתם", אבל מחוייבי מיתת בית־דין אינם לוקים, שאי־אפשר לחיבם בשתי פורעניות. שאפילו ילקו, סופם להיהרג, ואפילו יעשו תשובה אין בית־דין של מטה מוחל להם, והתורה אמרה (דברים כה, ב) "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ולא משום שתי רשעיות (שם עמ' ב). וראה לקמן פי"ט, ה"א, מנין כל לא־תעשה שיש בהן כרת. 5) שימות קודם זמנו, אבל אין נפשו נכרתת מחיי עולם־הבא (פירוש המשנה לרבינו סנהדרין פ"ט, מ"ו). 6) תבואה שלא הופרשו ממנה מתנותיה תרומות ומעשרות (מכות יג, א). 7) סנהדרין פג, א. וראה לקמן פי"ט, ה"ב אות ז ובביאורנו שם. ובתוספתא מכות פ"ד, מ"ח שנינו: "חייבי מיתה בידי שמים מלקים אותם". ומהטעם הנזכר לעיל אות ג, שהרי עונש מיתה בידי שמים קל מעונש כרת. ובוודאי אם עשה תשובה – בית־דין של מעלה מוחל לו (קרית ספר). 8) בגד מצמר ופשתים, ראה דברים כב, יא. ולוקה, כמפורש במשנה, מכות כא ב "אף הלובש כלאים". 9) שטוען דברים, והולך מזה לזה (הל' דעות פ"ז, ה"ב). 10) דיין השומע אחד מבעלי־הדין שלא בפני בעל־דינו חבירו (ראה לקמן פכ"א, ה"ז). 11) מכות טז, א, והטעם מבואר שם יג, ב שעונש מלקות נסמך אל לא־תעשה של "חוסם שור בדישו" (ראה דברים כה, ד) - לומר לך: כל לאו שאין בו מעשה ואינו דומה ל"חוסם שור" - אינו לוקה. וראוי להעיר, שעל הלאו של "לא תשא שמע שוא" ממילא אינו לוקה, שהרי הוא כולל ענינים הרבה (ראה לקמן פכ"א, ה"ז), ואין לוקים על "לאו שבכללות", כמבואר בסמוך ה"ג, ולא נקטו רבינו כאן אלא לדוגמא בלבד (לחם־משנה).

ב. כָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה - אֵין לוֹקִין עָלָיו, חוּץ מִנִּשְׁבָּע[12] וּמֵמֵר[13] וּמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם[14]. וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, כְּגוֹן לֹא תִנְאָף[15], לֹא

1 **תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת[16] - אֵין לוֹקִין עָלָיו[17]. וְכָל לָאו**
2 **שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, כְּגוֹן לֹא תִגְזֹל וְלֹא תִגְנֹב - אֵין**
3 **לוֹקִין עָלָיו[18]. וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, כְּגוֹן לֹא תִקַּח**
4 **הָאֵם עַל הַבָּנִים[19], לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ[20] - אֵין לוֹקִין**
5 **עָלָיו, אֶלָּא אִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶן[21]. וְעַל לָאו**
6 **שֶׁבִּכְלָלוֹת[22] - אֵין לוֹקִין עָלָיו. וּשְׁאָר כָּל הַלָּאוִין**
7 **שֶׁבַּתּוֹרָה[23] - לוֹקִין עֲלֵיהֶן.**

12) שבועת שוא או שקר, שנאמר (שמות כ, ז) "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא" – בית־דין של מעלה אין מנקים אותו, אבל בית־דין של מטה מלקים אותו ומנקים אותו (שבועות כא, א). 13) ובכת"י התימנים: וממר. שמחליף בהמת קדשים בבהמת חולין, והכתוב אומר (ויקרא כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", ולוקה עליה משום שבדיבורו עשה מעשה, שעושה מחולין קדשים (תמורה ג, ב). 14) בשמו של הקב"ה. שנאמר (דברים כח, נח), אם לא תשמור לעשות... ליראה את השם... והפלא ה' את מכותך - הפלאה - זוהי מלקות, ככתוב: והפילו השופט. ואזהרה למקלל: לא תקלל חרש (תמורה שם) וראה לקמן פכ"ו, ה"א, ג. וראוי להעיר, שגם עד זומם וכן מוציא שם־רע לוקה, ראה לקמן פי"ט, ה"ד אות קל, וקס"א, אלא מוציא שם־רע נקרא: יש בו מעשה, שאינו חייב עד שיבעל; ועד זומם - התורה קוראתו מעשה, ככתוב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (בבא־קמא ה, א. וראה בשבועות כא, א ב'תוספות' ד"ה: חוץ מנשבע). 15) שחייבים עליו חנק. 16) שחייבים עליו סקילה. 17) מכות יג, ב, כשהתרו בו למלקות בלא מיתה, לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין, שהרי הוצרך להזהירו, שאם לא כן - לא היה יכול לחייבו מיתה (רש"י שם). 18) שם טז, א, שנפטר בתשלומין. וכבר נתבאר לעיל פט"ז, הי"ב "שאין אדם משלם ולוקה". וכן אמרו (משנה, במכות ד, א) "כל המשלם - אינו לוקה". 19) שכתוב אחריו: "שלח תשלח את האם" – לומר, זוהי תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו (רש"י שם, ד, ב). וראה במשנה, שם יז, א. 20) וכתוב אחריו: "לעני ולגר תעזוב אותם" - לומר לך: לא תכלה, ואם כילית - תעזוב אותם לעניים (שם טז, ב וברש"י). 21) כגון שנשחטה האם שלקח, או אכל העיסה שלא הפריש ממנה פאה, וראה לעיל פט"ז, ה"ד. 22) מבואר בסמוך ה"ג. 23) שהם לאוין מפורשים, לא שיבואו מכלל 'עשה', כגון איסור בעולה לכהן גדול, שמכלל שנאמר (ויקרא כא, יג) "והוא אשה בבתוליה יקח" אתה למד, שאינה בתולה - לא יקח, ולאו הבא מכלל 'עשה', הרי הוא כ'עשה' (ראה הל' אישות פ"א, ה"ח), ואין לוקים עליו, כמבואר ביבמות עג, ב. נמצאו ששה מיני לאוים שאין לוקים עליהם: אין בו מעשה; ניתן לאזהרה מיתת בית־דין; ניתן לתשלומין; ניתק ל'עשה'; לאו שבכללות; לאו הבא מכלל 'עשה' (פירוש המשנה לרבינו, מכות פ"ג, מ"א).

8 **ג. אֵי זֶהוּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת? זֶה לָאו אֶחָד שֶׁכּוֹלֵל**
9 **עִנְיָנִים הַרְבֵּה, כְּגוֹן לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[24]. וְכֵן אִם**
10 **נֶאֱמַר: לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, הוֹאִיל וְלֹא**
11 **יִחֵד[25] לוֹ לָאו לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן - אֵין לוֹקִין עַל**
12 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֶלָּא אִם כֵּן חִלֵּק אוֹתָהּ בְּלָאוִין**
13 **אֲחֵרִים, אוֹ נֶאֱמַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[26] שֶׁנֶּחְלְקוּ[27]. כֵּיצַד?**
14 **כְּגוֹן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל**
15 **- אֵינוֹ לוֹקֶה עַל הַנָּא וְהַמְבֻשָּׁל[28] שְׁתַּיִם[29] אֶלָּא**
16 **אַחַת[30]. וּבֶחָדָשׁ[31] הוּא אוֹמֵר: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא**
17 **תֹאכְלוּ, וְחַיָּב עַל שְׁלָשְׁתָּן שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת. מִפִּי**
18 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[32] שֶׁזֶּה לְחַלֵּק[33]. הֲרֵי נֶאֱמַר: לֹא**
19 **יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ, קֹסֵם קְסָמִים. וְאַף**
20 **עַל פִּי[34] שֶׁכָּלַל כָּל הָעִנְיָנִים בְּלָאו אֶחָד, הֲרֵי חִלֵּק**
21 **אוֹתָם בְּלָאוִין אֲחֵרִים, וְאָמַר: לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא**
22 **תְעוֹנְנוּ. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן בְּלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ[35].**
23 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[36].**

24) שהוא כולל: לא לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה; לא לאכול בשר הקרבן ועדיין הדם במזרק; ואין מברים הקרובים על הרוגי בית־דין (ראה לעיל פי"ג, ה"ד); ובית־דין שהרג את הנפש אסור לאכול כל היום (שם), ואזהרה לבן סורר ומורה (הכל בסנהדרין סג, א). שכל אלה אינם דומים ללאו של "חוסם שור בדישו", שהוא לאו מיוחד לעצמו, וכבר נתבאר לעיל אות י' שעונש מלקות נסמך ללאו של חסימה, ללמוד ממנו עונש מלקות ללאוין הדומים בדיוק כמותו (פסחים מא, ב). 25) הכתוב. 26) שקיבלנו ממשה. 27) שיש להם דין של לאוין שנחלקו כל אחד לעצמו. 28) שאכלם כאחד. 29) הואיל ולא נאמר: "אל תאכלו ממנו נא, ולא בשל מבושל". 30) והוא־הדין כשיאכל ממנו "נא" בלבד ילקה (פסחים מא, ב). וגירסת רבינו שם: "רבא אמר, אין לוקין על לאו שבכללות" (=ולא כגירסתנו: אביי אמר וכו'). כי כן העתיק הגירסא ב'ספר המצוות' כלל ט. והשווה הל' קרבן פסח פ"ח, ה"ד. וכאן הוא חייב מלקות אחת על־כל־פנים, בניגוד ללאו של: "לא תאכלו על הדם" שאין לוקין כלום על כל ענין שבו. כי כאן פירט הכתוב בעצמו את הענינים: נא ומבושל, וכאילו אמר על כל אחד מהם ילקה, ואילו ב"לא תאכלו על הדם" לא פירט הכתוב שום ענין מהם, ולפיכך אין לוקין על שום ענין הנכלל בלאו כולל זה. 31) באיסור אכילת התבואה החדשה לפני שהקריבו את העומר. 32) כריתות ה, א. 33) השווה הל' מאכלות אסורות פ"י, ה"ג. 34) חסר כאן, ובכת"י תימן הנוסח: ...קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף אע"פ וכו'. 35) "וכאן מעונן ומנחש לחלק - והזכירם באמצע - כך כל מה שלפניהם ואחריהם הם כמו מעונן ומנחש" (לשון רבינו ב'ספר המצוות' שם). ומקור הדברים בירושלמי סנהדרין פ"ז, ה"ה. 36) כגון: אשה זונה וחללה לא יקחו, ואשה גרושה מאישה לא יקחו (ויקרא כא, ז) "וכבר נתבאר (בקידושין עז, ב) שהוא חייב על כל אחת ואחת, אפילו באשה אחת" ('ספר המצוות' שם), והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז ה"י, וב'ספר המצוות' ל"ת קסא.

24 **ד. מִי שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין עַל אִסּוּר כָּרֵת[37], וְלָקָה פַּעַם**
25 **שְׁנִיָּה עַל אוֹתוֹ כָּרֵת עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל חֵלֶב וְלָקָה**

1 עָלָיו, וְאָכַל חֵלֶב כַּעַם שְׁנֵיָה וְלָקָה עָלָיו, אִם אָכַל
2 כַּעַם שְׁלִישִׁית - אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ[38]. אֶלָּא מַכְנִיסִין
3 אוֹתוֹ לְכִפָּה[39], וְהוּא מָקוֹם צַר כְּפִי קוֹמָתוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל
4 לִשְׁכַּב בּוֹ, וְנוֹתְנִין לוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לַחַץ, עַד שֶׁיֵּצְרוּ
5 מֵעָיו וְיִכְלֶה[40]. וְאַחַר כָּךְ מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִים[41],
6 עַד שֶׁכְּרֵסוֹ נִבְקַעַת[42].

37) שהתרו בו משום מלקות, כמבואר לעיל ה"א. 38) כיון שהפקיר עצמו כל כך, מקרבים מיתתו ואין ממתינים לו עד שיכרתוהו בידי שמים, כי סוף־סוף בן מות הוא (סנהדרין פא, ב). 39) חדר שגגו עגול ומקומר "ונתת אותו אל המהפכת" (ירמיה כא, כו) מתרגם יונתן: ותתן יתיה לכיפתא. 40) טעות דפוס, וצ"ל: ויחלה, וכן הוא בדפוסים קדומים ובכת"י. 41) שנופחות בתוך מעיו. 42) מתוך שנתכווצו מעיו, הן נבקעים (שם). ודוקא כשעבר על אותו איסור כרת עצמו שלש פעמים, אבל עבר על שתים ושלש כריתות נפרדות, טעם איסורים רצה לטעום, ועדיין לא הפקיר כל־כך (שם).

7 ה. מִי שֶׁעָבַר עַל אִסּוּר כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, וְהִתְרוּ
8 בּוֹ[43], וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק וְלֹא קִבֵּל עָלָיו
9 הַתְרָאָה[44] - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46], וְאֵין
10 מַלְקִין אוֹתוֹ[47]. חָזַר וְעָשָׂה כָּךְ, וְהִתְרוּ בּוֹ, וְהִרְכִּין
11 בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק - אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ וְאֵין מַלְקִין
12 אוֹתוֹ. חָזַר כַּעַם שְׁלִישִׁית וְעָבַר, וְהִתְרוּ בּוֹ, אַף עַל
13 פִּי שֶׁהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק[48] - כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה
14 עַד שֶׁיָּמוּת[49]. וְכָל אֵלּוּ שֶׁלֹּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן הַהַתְרָאָה
15 - מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת[50], הוֹאִיל וְחָטְאוּ מִכָּל
16 מָקוֹם[51]. אֲפִלּוּ עַל אִסּוּר שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים - מַכִּין
17 אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[52].

43) למיתה, או למלקות - באיסור כרת. 44) נענע בראשו כמסכים. 45) שלא אמר: על־מנת־כן אני עושה. 46) לעיל פי"ב, ה"ב. 47) כמבואר לעיל פט"ז, ה"ד. 48) אין זו התראה להמיתו מיתת בית־דין באופן ישיר. 49) שהרי הוחזק רשע בשלוש עבירות של התראת מלקות (שם). וחכמינו שם מצאו רמז לכך "תמותת רשע רעה" (תהלים לד, כב), ומפרש רש"י: מי שהוחזק רשע - תמיתנו רעתו, הרי שמוחזק רשע - בר מיתה הוא. ועצם הדין של "כניסה לכיפה" הלכה למשה מסיני הוא, שמפורש ברש"י שם. והשווה הל' רוצח פ"ד, ה"ח. 50) מפורשת לעיל פט"ז ה"ג בביאורנו שם. 51) והרי התרו בהם. 52) תוספתא מכות פ"ג, ה"י: כהן שנכנס לארץ העמים או שיצא לחוץ לארץ (=שגזרו עליה טומאה) מכים אותו מכת מרדות. ושם הוסיפו: "מכת תורה - ארבעים חסר אחת, אומדים אותו - אם יש לו ללקות לוקה, ואם לאו אינו לוקה; מכת מרדות - אינה כן, אלא מכים אותו עד שיקבל עליו (=לפרוש מהעבירה), או עד שתצא נפשו".

18 ו. הַגּוֹנֵב כְּלִי שָׁרֵת מִן הַמִּקְדָּשׁ[53], וְהַמְקַלֵּל בְּקוֹסֵם[54],
19 וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית[55] - אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לָהֶן[56]; אֶלָּא
20 הַקַּנָּאִין[57] פּוֹגְעִין[58] בָּהֶן, וְכֹל שֶׁהוֹרְגָן - זָכָה. וְכֵן כֹּהֵן
21 שֶׁשִּׁמֵּשׁ[59] בְּטֻמְאָה[60] - לֹא הָיוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין
22 אוֹתוֹ לְבֵית דִּין[61], אֶלָּא פִּרְחֵי כְּהֻנָּה[62] הָיוּ מוֹצִיאִין
23 אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה[63] וּפוֹצְעִין אֶת מֹחוֹ בִּגְזִירִין[64]. גְּזֵרַת
24 הַכָּתוּב הִיא, שֶׁאֵין מְמִיתִין בֵּית דִּין וְלֹא מַלְקִין אֶת
25 הָאָדָם בְּהוֹדָאַת פִּיו[65], אֶלָּא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים[66]. וְזֶה
26 שֶׁהָרַג יְהוֹשֵׁעַ לְעָכָן[67] וְדָוִד לְגֵר עֲמָלֵקִי[68] בְּהוֹדָאַת
27 פִּיהֶם - הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה[69], אוֹ דִּין מַלְכוּת הָיָה[70].
28 אֲבָל הַסַּנְהֶדְרִין - אֵין מְמִיתִין וְלֹא מַלְקִין הַמּוֹדֶה
29 בַּעֲבֵרָה. שֶׁמָּא נִטְרְפָה[71] דַּעְתּוֹ בְּדָבָר זֶה. שֶׁמָּא מִן
30 הָעֲמַלִּין מָרֵי נֶפֶשׁ הוּא, הַמְחַכִּים לָמוּת, שֶׁתּוֹקְעִין
31 הַחֲרָבוֹת בְּבִטְנָם וּמַשְׁלִיכִין עַצְמָן מֵעַל הַגַּגּוֹת. שֶׁמָּא
32 כָּךְ זֶה יָבוֹא וְיֹאמַר דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה, כְּדֵי שֶׁיֵּהָרֵג[72].
33 וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: גְּזֵרַת מֶלֶךְ הִיא[73].

53) ואיסורו רמוז בתורה (במדבר ד, כ) "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו" - לשון גניבה, שמבליע ומחביא (סנהדרין פא, ב וברש"י), וכן הכתוב אומר (איוב כ, טו) "חיל בלע ויקיאנו" - הרי שבלע - לשון גניבה. 54) מברך את השם (=הקב"ה) בשם עבודה־זרה (שם, ובפירוש המשנה לרבינו שם). והרי זה נראה כמברך את השם, שענשו סקילה, כמבואר בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז (שם פב, ב). 55) וענשו מפורש בנביאים (מלאכי ב, יא) "כי חילל יהודה קודש ה'... ובעל בת אל נכר" - זה הבא על הגויה, והכתוב מכריז: "יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה" (שם פב, א) והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ו. 56) להלקותם או לענשם עונש אחר. 57) בני אדם כשרים, המקנאים קנאתו של מקום (שם פא, ב וברש"י). 58) ממיתים, ככתוב (מלכים־א, ב, כט) "לך פגע בו", ודבר זה הלכה למשה מסיני, כמבואר ברש"י שם. וכתב רבינו בפירושו שם: "ובועל ארמית - שיבעול בת עובדי ע"ז בפרהסיא בעשרה מישראל... ובשעת מעשה, כגון פינחס (ראה במדבר כה, ח), אבל אחר שבא עליה ופירש... או שאינה עובדת ע"ז, אסור להרגו, לפי שהוא מחוייב בכרת... ואם ישאל לנו הקנאי אם יפגע בו אם לא - ואפילו הוא בשעת מעשה - אין מורים לו". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ד־ה. ע"פ סוגיית התלמוד בסנהדרין פב, א. 59) שעבד עבודת המקדש. 60) כשהוא טמא, וענשו מיתה בידי שמים, שנאמר (ויקרא כב, ב) "דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי", וזה החילול הוא כמו החילול האמור בתרומה (שם ט) "ומתו בו כי יחללוהו" (פירוש המשנה לרבינו בסנהדרין פ"ט מ"ו, ע"פ הגמרא שם פג, ב). 61) להלקות מלקות ארבעים, כמבואר לקמן פי"ט, ה"ב, אות יג. 62) בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח בהם. 63) שלא יטמא את העזרה במותו. עזרה - חצר המקדש. 64) בקעיות של עצים (משנה בסנהדרין פא, ב). ובהל' ביאת המקדש פ"ד ה"ב, מסיים רבינו: "ואין ממחים עליהם בכך". 65) שאדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע (יבמות כה, ב), ומפרש רש"י: וזה שאמרו (בבא־מציעא ג, ב) "הודאת פיו כמאה

עדים" - אין זה אלא בממון, אבל לקנס ולעונש מלקות ולהפסל - לא. וב'ספרי' פרשת שופטים אות קפח: "ומה במקום שאין פיו מצטרף עם עד אחד למיתה" וכו'. ובירושלמי קידושין פ"א, ה"א מנו החילוקים בין דיני ישראל לדיני הגוים, ואמרו: "רבי יודה בן פזי מוסיף: בחנק ומפי עצמו, מה טעם? כי דם באדם", כלומר, שמיתת בני נח אינה אלא בחנק, ועל־פי הודאת עצמו, שנאמר (בראשית ט, ו) "באדם דמו ישפך", באדם - אפילו ע"י הודאת עצמו, דמו ישפך (קרבן העדה, שם) הרי שבדיני ישראל אינו כן. 66) ככתוב (דברים יט, טו) "על־פי שני עדים... יקום דבר". 67) יהושע ז, כ, כה. 68) שמואל־ב א, טו. ושם טז: "דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר, אנכי מותתי את משיח ה'". 69) על־פי הדיבור, "שכן נאמר לו מפי הגבורה" ('מדרש רבה' במדבר פכ"ג, אות ו). 70) ואע"פ שכתב רבינו לעיל פי"ד ה"ב: "אין רשות למלך להרוג... אלא בסייף בלבד" - בכל זאת דן יהושע את עכן לשריפה. כי לעיל מדובר כשהמלך עושה לכבוד עצמו כשמורדים בו, וכאן מדובר כשהוא עושה סייג לתורה, לענוש את הפוקרים בה, הרשות בידו להרוג בכל המיתות (הגהות 'מנחת חינוך'). 71) נתבלבלה. 72) כמסופר ב'מדרש קהלת' פ"ב על הפסוק: ושנאתי את החיים, מעשה באחד שכתב מכתב גנאי לאדריאנוס קיסר, גזר הקיסר, שכל מי ששלח המכתב יפרסם עצמו למלך. הלך אחד ופרסם עצמו. ציוה המלך להוריד ראשו, אמר לו המלך, למה אמרת כן? ענהו, אתה פודה אותי משלש צרות. אין לי מה לאכול, ולא לאשתי ולא לבני. אמר המלך: הואיל והוא חי חיי צער, הניחו לו. קרא על עצמו: "ושנאתי את החיים". 73) אע"פ שטעם זה הגיוני הוא, אינו מספיק לגבי עונש מלקות, ולפיכך מחליט רבינו שזוהי גזירת המלך. והרדב"ז מוסיף: שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה, ככתוב (יחזקאל יח, ד) "כל הנפשות לי הנה". ולפיכך אין הודאתו מועילה על דבר שאינו שלו, וגם מלקות היא חצי מיתה, אבל ממונו הוא שלו, ולפיכך אומרים בו: "הודאת בעל־דין כמאה עדים". ועם כל זה, אף הוא מסיים ואומר: גזירת המלך היא ואין להרהר.

יום ה' ט"ז מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) מספר הלאווין שיש בהם כרת, ואין בהם מיתת בית דין, שלוקים עליהם. מניין הלאווין שיש בהם מיתה בידי שמים ולוקים עליהם. רשימת שאר הלאווין שבתורה, שאין בהם כרת, ולא מיתה בידי שמים, ולוקים עליהם.

1 **א. כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת[2] וְאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית**
2 **דִּין[3] שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן[4] - אֶחָד וְעֶשְׂרִים. וְאֵלּוּ הֵן: א)**
3 **הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ[5]. ב) הַבָּא עַל אֲחוֹת אָבִיו[6]. ג) הַבָּא**
4 **עַל אֲחוֹת אִמּוֹ[7]. ד) הַבָּא עַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ[8]. ה) הַבָּא**
5 **עַל אֵשֶׁת אָחִיו[9]. ו) הַבָּא עַל אֵשֶׁת אַחִי אָבִיו[10]. ז)**
6 **הַבָּא עַל הַנִּדָּה[11]. ח) הָאוֹכֵל חֵלֶב[12]. ט) הָאוֹכֵל דָּם[13].**
7 **י) הָאוֹכֵל חָמֵץ בַּפֶּסַח[14]. יא) הָאוֹכֵל בְּיוֹם**
8 **הַכִּפּוּרִים[15]. יב) הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[16].**
9 **יג) הָאוֹכֵל הַנּוֹתָר[17]. יד) הָאוֹכֵל פִּגּוּל[18]. טו) הַטָּמֵא**
10 **שֶׁאָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ[19]. טז) הַטָּמֵא שֶׁנִּכְנַס לָעֲזָרָה[20]. יז)**
11 **הַשּׁוֹחֵט קָדָשִׁים בַּחוּץ[21]. יח) הַמַּעֲלֶה קָדָשִׁים**
12 **בַּחוּץ[22]. יט) הַמְפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן[23]. כ) הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן**
13 **הַמִּשְׁחָה[24]. כא) הַמְפַטֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת[25].**

2) עונש כרת, שנפשו נכרתת מחיי עולם הבא ואובדת כבהמה, כלשון רבינו בהלכות תשובה פרק ח, הלכה א. 3) של מטה. 4) אבל לא תעשה שיש בו מיתת בית דין אין לוקים עליו, שלא ניתן אלא לאזהרת מיתת בית דין, כמבואר לעיל פרק י"ח, הלכה ב ובביאורנו שם. ולעיל פרק ט"ו, הלכה י־יג נמנו כל שישה ושלושים הרוגי בית־דין. 5) ויקרא יח, ט. 6) שם יב. 7) שם, יג. 8) שם, יח. 9) שם, טז. 10) שם, יד. 11) שם, יט. וכל עריות אלה ענשן כרת, ככתוב (שם, כט) "כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות". 12) שם, ז, כג. 13) שם, כו. 14) שמות יג, ג. 15) ויקרא כג, כט. ואזהרה לאוכל לא נתבארה בלשון התורה, אבל כיוון שהזכיר את העונש וחייב כרת למי שיאכל, ידענו שמוזהרים על האכילה, והוא אמרו "כי כל הנפש אשר לא תעונה... ונכרתה" (לשון ספר המצוות לרבינו לא תעשה קצו). וביומא פא, א אמרו: נאמר עונש במלאכה (=ביום הכיפורים) ונאמר עונש בעינוי, מה מלאכה ענש והזהיר, אף עינוי ענש והזהיר. 16) שם, כח. 17) שנשאר מבשר הקדשים אחר זמן הקבוע לאכילתם, ועונשו כרת, ככתוב (שם, יט, ח) "ואוכליו עוונו יישא... ונכרתה הנפש". ולא נתבאר בתורה לאו מפורש לאיסור אכילתו, אבל בפרשת ה"מלואים" אמר הכתוב (שמות כט, לג) "וזר לא יאכל כי קודש הם" אמרו חכמינו (פסחים כד, א) "כל שבקודש פסול, בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו" (ספר המצוות לא־תעשה קלא). וראוי להעיר, שבנוסח הגמרא שלפנינו בפסחים שם מובא הפסוק: "ושרפת את הנותר באש, לא יאכל כי קדש הוא" (שם, לד). וראה ב"ספר המצוות" הוצאת מוסד הרב קוק, בפירושו של הרב קאפח, שם, אות תלו. 18) הוא הקרבן, שחשב האיש בשעת שחיטתו או הקרבתו שיאכל ממנו אחר זמנו, או יקטיר ממנו אחר זמנו ועונשו מפורש בתורה, ויקרא ז, יח. ואזהרתו מהפסוק: "לא יאכל כי קדש הם", כמבואר לעיל באות הקודמת (ספר המצוות לא־תעשה קלב). 19) ויקרא ז, כ, ואזהרתו: "בכל קודש לא תגע" (ויקרא יב, ד), כמבואר במכות יד, ב (ספר המצוות לא־תעשה קכט). 20) לחצר המקדש ואזהרתו: "ולא יטמאו את מחניהם" (במדבר ה, ג). וראה מכות יד, ב. 21) חוץ לעזרה, ועונשו מפורש בויקרא יז, ג־ד. אבל אזהרתו לא נתפרשה בתורה, והיא תתבאר בסמוך. 22) מקריבם בחוץ, ואזהרתו: "הישמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה" (דברים יב, יג). וכל מקום שנאמר בו "הישמר" אינו אלא לא תעשה (זבחים קו, א), ונאמר (שם, יד) "שם תעלה עולותיך ושם תעשה" - הקיש הכתוב עשייה לעלייה (=ההקטרה על האש) מה עלייה ענש והזהיר, אף עשייה ענש והזהיר, והשחיטה בכלל עשייה

היא (זבחים קז, א). וראה ספר המצוות לא־תעשה צ. 23) ממזג ורוקח בשמים שונים ועושה אותם כעין שמן המשחה שעשה משה למשכן, ואזהרתו: "ובמתכונתו לא תעשו כמוהו" (שמות ל, לב). 24) את גופו, משמן שעשה משה למשכן ולאהרון ובניו, ואזהרתו: "על בשר אדם לא ייסך" (שם, שם). 25) מחקה ועושה קטורת, כמעשה הקטורת של משה המפורשת שם, לה. ואזהרתו: "במתכונתה לא תעשו לכם (שם, לז). וכל אלה הכריתות מנויות בכריתות ב, א, ונשנו לעניין מלקות במשנה מכות יג, א.

1 **ב. כָּל מְחֻיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[26], שֶׁהֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה**
2 **וְיֵשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה[27], שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן - שְׁמוֹנֶה עָשָׂר.**
3 **וְאֵלּוּ הֵן: א) זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[28], בֵּין**
4 **טְהוֹרָה[29] בֵּין טְמֵאָה[30]. ב) זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[31].**
5 **ג) זָר שֶׁאָכַל בְּכוּרִים אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם[32]. ד)**
6 **זָר שֶׁאָכַל חַלָּה[33]. ה) הָאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁלֹּא הוּרַם מִמֶּנּוּ**
7 **תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[34]. ו) הָאוֹכֵל עִסָּה**
8 **שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[35]. ז) כֹּהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה**
9 **טְהוֹרָה[36]. ח) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים שֶׁלֹּא**
10 **לַעֲבוֹדָה[37]. ט) כֹּהֵן שֶׁיָּצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁעַת**
11 **עֲבוֹדָה[38]. י) לֵוִי שֶׁעָבַד בַּעֲבוֹדַת כֹּהֲנִים[39]. יא) זָר**
12 **שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ[40]. יב) מְחֻסַּר בְּגָדִים[41] - הֲרֵי הוּא**
13 **כְּזָר, וְלוֹקֶה אִם עָבַד[42]. יג) כֹּהֵן טָמֵא שֶׁשִּׁמֵּשׁ[43]. יד)**
14 **שְׁתוּי יַיִן שֶׁשִּׁמֵּשׁ[44]. טו) טְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמֵּשׁ[45]. טז)**
15 **מְחֻסַּר כִּפּוּרִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ[46]. יז) פְּרוּעַ רֹאשׁ שֶׁשִּׁמֵּשׁ[47].**
16 **יח) קְרוּעַ בְּגָדִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ[48].**

26) מיתה בידי שמים קלה מכרת, שהכרת יש עליו עונש לאחר מיתה; ומחוייב מיתה, כשמת נתכפר לו (פירוש המשנה לרבינו סנהדרין פרק ט, משנה ו). ולדעת רש"י בשבת כה, א, כרת - ימיו נכרתים והולך ערירי בלא בנים, ומיתה בידי שמים - ימיו נקצרים אבל אינו הולך ערירי. 27) כי לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו, כמבואר לעיל פרק י"ח, הלכה ב. 28) היא ראשית כל ההפרשות אחרי מריחת הכרי, שנותן לכהן אחד מן החמישים. 29) שחייב עליה מיתה. ככתוב (ויקרא כב, ט) "ומתו בו כי יחללוהו, ואזהרתו: "וכל זר לא יאכל קדש" (שם, י), כמבואר בסנהדרין פג, ב. 30) תוספתא תרומות פרק ו, הלכה ה: "באוכלי תרומה לזרים, טהור שאכל את הטהור וטהור שאכל את הטמא... כולם במיתה", וראה הלכות תרומות פרק ו, הלכה ו. 31) שהלוי מפריש מעשר, מן המעשר שקיבל מבעל הבית, ונותנו לכהן, ודינו כתרומה גדולה, להתחייב עליו מיתה בידי שמים, כמבואר בסוטה מח, א. ואזהרתו מ"וכל זר לא יאכל קודש" המכוון לתרומה, ותרומת מעשר וביכורים וכן חלה הכול נקראים תרומה. כמבואר בספר המצוות לא־תעשה קלג, ובהלכות תרומות פרק י, הלכה ד. 32) חייב מיתה בידי שמים, ואם התרו בו לוקה, שכבר נתבאר באות הקודמת, שגם ביכורים נקראים תרומה "לפי שכיוון שקראם יתעלה 'תרומת ידיך' (דברים יב, יז) חלו עליהם כל דיני התרומה" (ספר המצות לא־תעשה קמח). וכך שנינו (ביכורים פרק ב, משנה א) "התרומה והביכורים חייבים עליהן מיתה". וראה הלכות ביכורים פרק ג, הלכה א. אמנם במכות יט, א הנוסח: "מאימתי חייבים עליהם משיראו פני הבית" אבל רבינו מפרשו: לפנים מחומת ירושלים, כדבריו בספר המצוות לא־תעשה קמא, שמשנכנס לפנים מהחומה רואים פני הבתים שבעיר (כסף משנה בהלכות ביכורים שם). 33) שגם היא נקראת תרומה, ככתוב (במדבר טו, כ) "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" וכמבואר בהלכות ביכורים פרק ה, הלכה י"ד־ט"ו, ובפירוש שנינו (חלה פרק א משנה ט) "החלה והתרומה חייבים עליהן מיתה וחומש". 34) אזהרתו - "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה'" (ויקרא כב, טו) - אשר ירימו: בעתידים להיתרם, הכתוב מדבר, שעדיין לא הורמו קדשיהם מהם וזהו טבל, עונש מיתה - נאמר כאן; ולא יחללו, ונאמר בתרומה; ומתו בו כי יחללוהו, מה שם במיתה אף כאן במיתה (סנהדרין פג, א). וכן האוכל מעשר ראשון, שלא הופרשה ממנו תרומת מעשר חייב מיתה, ככתוב "ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו" (במדבר יח, לב) ראה ספר המצוות לא־תעשה קנג שזה מכוון לאסור אכילת מעשר ראשון בטבלו. ובתוספתא סוטה פרק י"ג, הלכה י שנינו: "ותרומת מעשר טבל עוון מיתה". והשווה הלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה כ. וטבל, שהורמו תרומותיו, ולא הופרשו ממנו מעשרותיו יתבאר דינו לקמן הלכה ד לאו עח. 35) הרי היא טבל, שהרי לא ניטלה ממנה תרומתה, כמבואר לעיל, ובפירוש שנינו (שביעית פרק ט, משנה ט) "האוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה חייב מיתה. וראה חלה פרק ג, משנה א "גלגלה - בחיטים, וטמטמה - בשעורים האוכל ממנה חייב מיתה", שנגמרה מלאכתה והרי היא טבל. 36) אזהרתו - "איש־איש מזרע אהרן... בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר" (ויקרא כב, ד) איזהו דבר שהוא שווה בזרעו של אהרן (=בין זכרים בין נקיבות) הוי אומר זו תרומה (מכות יד, ב); מיתה - שנאמר (שם, ט) "ושמרו את משמרתי... ומתו בו כי יחללוהו" (סנהדרין פג, א) וכן בספר המצוות לא־תעשה קלו. וכהן טמא שאכל תרומה טמאה, אינו במיתה, שהרי היא מחוללת ועומדת, ואף על פי שהוא בלאו אינו לוקה, כמבואר בהלכות תרומות פרק ז, הלכה א. 37) שנאמר (ויקרא טז, ב) "ואל יבוא בכל עת אל הקודש מבית לפרוכת... ולא ימות". וכשנכנס להיכל דינו יתבאר לקמן הלכה ד לא־תעשה כז (ספר המצוות לא־תעשה סח). 38) שנאמר (ויקרא י, ז) "ומפתח אוהל מועד לא תצאו פן תמותו" (ספר המצוות לא־תעשה קסה). 39) שנאמר (במדבר י, ג) "אך אל כלי הקודש ואל המזבח לא יקרבו ולא ימותו" וכמבואר בספרי שם. ובנוגע לכהן שעבד עבודת הלויים, ראה להלן הלכה ד, לא־תעשה לב (ספר המצוות לא־תעשה עב). 40) זר - שאינו מזרע אהרן; ששימש - שעבד עבודת הקודש. אזהרתו: "וזר לא יקרב אליכם" (במדבר יח, ד) ועונשו: "והזר הקרב יומת" (שם ז). ובספרי שם אמרו: "והזר הקרב יומת" - לעבודה, (ספר המצוות לא־תעשה עד). 41) בגדי כהונה, שמונה - לכהן גדול; ארבעה - לכהן הדיוט. 42) שנאמר (שמות כט, ט) "וחגרת אתם אבנט... והייתה להם כהונה" - בזמן

שבגדיהם עליהם, כהונתם עליהם; אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והרי הם זרים, וזר ששימש במיתה (סנהדרין פג, ב). וראה ספר המצוות עשה לג. 43) במקדש, שנאמר (ויקרא כב, ב) "ויינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי" ולמדו חכמים (סנהדרין פג, ב) גזירה שווה חילול־חילול מתרומה שנאמר בה (שם, ט) "ומתו בו כי יחללוהו" מה שם במיתה אף כאן במיתה (ספר המצוות לא־תעשה עה). וכבר נתבאר לעיל פרק י"ח, הלכה ו, אף על פי שהדין כן, "פרחי כהונה היו מוציאים אותו חוץ לעזרה ופוצעים את מוחו בגזירים". והשווה הלכות ביאת מקדש פרק ד, הלכה ב. 44) במקדש, אזהרתו - שנאמר (ויקרא י, ט) "יין ושכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד ולא תמותו". ובתורת כוהנים שם אמרו: "מניין שאינו חייב אלא בשעת עבודה? תלמוד לומר: אתה ובניך... בבואכם אל אוהל מועד" (ספר המצוות לא־תעשה עג). וראה הלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה א־ב. ושתוי שנכנס שם ולא עבד, יתבאר דינו להלן הלכה ד לא־תעשה כט. 45) כוהן שטבל לטומאתו ועדיין לא העריב שמשו, ועליו הזהירה תורה (ויקרא כא, ו) "ולא יחללו שם אלוקיהם". ובסנהדרין פג, ב אמרו: אם אינו עניין לטמא ששימש, שכבר נכתב שם, כב, ב, תנהו עניין לטבול יום ששימש, ולמד חילול - חילול מתרומה, כדלעיל (ספר המצוות לא־תעשה עו). 46) שכבר העריב שמשו, ועדיין לא הביא קרבנות טהרתו לכפר עליו, ראה ויקרא טו, יג־טו, ובסנהדרין פג, ב אמרו: "וכפר עליה הכהן וטהרה" (שם יב, ח) - טהרה, מכלל, שהיא טמאה. וטמא ששימש במיתה, אולם מפרשי רבינו העירו, שבפירוש כתב רבינו בהלכות ביאת מקדש פרק ד, הלכה ד, "מחוסר כיפורים שעבד, אף על פי שעבודתו פסולה וחילל הרי זה פטור" ולפיכך החליט הר' יוסף קורקוס (הובא בכסף משנה, כאן) שיש כאן טעות סופר וצריך להיות: "יתר בגדים שימש", שכל כהן, שלבש בגד נוסף על בגדי כהונתו חייב מיתה, כמבואר בזבחים יח, א ובהלכות כלי המקדש פרק י, הלכה ה. 47) שעברו עליו יותר משלושים יום שלא גילח ראשו, ואזהרתו - "ראשיכם אל תפרעו" (ויקרא י, ו). וכן מיתתו - שנאמר שם: "ולא תמותו" וביחזקאל מד, כ נאמר: "ופרע ראשם לא ישלחו... ויין לא ישתו כל כהן" הוקש פרוע ראש לשתוי יין, שהוא במיתה (סנהדרין פג, ב) והשווה ספר המצוות לא־תעשה קסג והלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה ה. ודין כהן שנכנס למקדש פרוע ראש ולא עבד יתבאר להלן הלכה ד, לא־תעשה לג. 48) והתורה אמרה (ויקרא י, ו) "ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו" (ספר המצוות לא־תעשה קסד). ודין כהן שנכנס למקדש קרוע בגדים ולא עבד, יתבאר להלן הלכה ד, לא־תעשה לד, וראה הלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה י"ד.

1 **ג. אֲבָל הַמְשַׁמֵּשׁ בְּלֹא קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[49], אַף עַל**
2 **פִּי שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה[50] - אֵינוֹ לוֹקֶה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
3 **מִצְוַת עֲשֵׂה[51]. וְכֵן נָבִיא שֶׁכָּבַשׁ נְבוּאָתוֹ[52], אוֹ שֶׁעָבַר**
4 **עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, וְהָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, אַף עַל פִּי**
5 **שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן בְּמִיתָה[53] - אֵינוֹ לוֹקֶה. שֶׁהֵן בָּאִין מִכְּלַל**
6 **עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן; וְלָאוּ הַבָּא מִכְּלַל**
7 **עֲשֵׂה - הֲרֵי הוּא כַּעֲשֵׂה[54], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.**

49) שלא רחץ ידיו ורגליו. 50) ככתוב (שמות ל, כא) "ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו". 51) לא הוזכר בה לאו, אלא לשון עשה בלבד ואין לוקים על ביטול מצוות עשה. 52) שלא אמרה, כגון יונה בן אמיתי, ראה יונה א, ג. 53) בידי שמים, ככתוב (דברים יח, יט) "והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנוכי אדרוש מעימו" - קרא בו: "לא ישמע, לא יִשָּׁמע, לא ישמיע" סנהדרין פט, א), וכמבואר בספר המצוות עשה קעב ובהלכות יסודי התורה פרק ט, הלכה ב־ג. 54) יבמות נד, ב. והשווה הלכות אישות פרק א, הלכה ח.

8 **ד. כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא כָּרֵת וְלֹא**
9 **מִיתַת בֵּית דִּין[55], שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן - מֵאָה שִׁשִּׁים**
10 **וּשְׁמוֹנֶה. וְאֵלּוּ הֵן: א) הָעוֹשֶׂה אֱלִיל[56]. ב) הָעוֹשֶׂה**
11 **אֱלִיל לְנוֹי[57]. ג) הַפּוֹנֶה אֶל אֱלִילִים[58] בְּאֶחָד מִן**
12 **הַמַּעֲשִׂים[59]. ד) הַמֵּקִים מַצֵּבָה[60]. ה) הַנּוֹטֵעַ אִילָן**
13 **בַּמִּקְדָּשׁ[61]. ו) הַנּוֹתֵן אֶבֶן מַשְׂכִּית[62]. ז) הַנּוֹדֵר בְּשֵׁם**
14 **עֲבוֹדָה זָרָה[63]. ח) הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמָהּ[64]. ט) הַנֶּהֱנֶה בָּהּ[65].**
15 **י) הַבּוֹנֶה עִיר הַנִּדַּחַת[66]. יא) הַנֶּהֱנֶה מִמֶּנָּהּ[67]. יב)**
16 **הָעוֹשֶׂה כְּחֵקּוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[68]. יג) הַקּוֹסֵם[69]. יד)**
17 **הַמְעוֹנֵן[70]. טו) הַמְנַחֵשׁ[71]. טז) הַחוֹבֵר[72]. יז) הַדּוֹרֵשׁ**
18 **אֶל הַמֵּתִים[73]. יח) הַמּוֹחֵק שֵׁם[74] וְכֵיוֹצֵא בּוֹ, כְּגוֹן**
19 **הוֹרֵס[75] אֶבֶן מִן הַמִּזְבֵּחַ אוֹ שׂוֹרֵף עֵץ מִן הַמִּקְדָּשׁ[76].**
20 **יט) הַמְכַבֶּה אֵשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ[77]. כ) הָעוֹלֶה עָלָיו**
21 **בְּמַעֲלוֹת[78]. כא) הַנִּכְנָס לָעֲזָרָה בִּבְגָדִים טְמֵאִים[79].**
22 **כב) זָב וְכֵיוֹצֵא בּוֹ[80] שֶׁנִּכְנַס לְהַר הַבַּיִת[81]. כג) הַמֵּסִיר**
23 **בַּדֵּי אָרוֹן[82]. כד) הַמֵּזִיחַ[83] חֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד[84]. כה)**
24 **הַקּוֹרֵעַ פִּי הַמְּעִיל[85]. כו) הַמַּקְרִיב עַל מִזְבַּח הַזָּהָב[86].**
25 **כז) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לַהֵיכָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה[87]. כח)**
26 **בַּעַל מוּם שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם[88]. כט) שָׁתוּי[89] שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם[90].**
27 **ל) בַּעַל מוּם שֶׁשִּׁמֵּשׁ[91]. לא) עָרֵל שֶׁשִּׁמֵּשׁ[92]. לב) כֹּהֵן**
28 **שֶׁעָבַד בַּעֲבוֹדַת הַלְוִיִּם[93]. לג) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ**
29 **פְּרוּעַ רֹאשׁ[94]. לד) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ קְרוּעַ**
30 **בְּגָדִים[95]. לה) הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין[96]. לו)**
31 **הַשּׁוֹחֲטָן[97]. לז) הַזּוֹרֵק דְּמֵיהֶן[98]. לח) הַמַּקְטִיר**
32 **אֵמוּרֵיהֶן[99]. לט) הַמַּקְרִיב קָרְבְּנוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**
33 **בַּעֲלֵי מוּמִין[100]. מ) הַמַּטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים בִּזְמַן**
34 **הַמִּקְדָּשׁ[101]. מא) הָעוֹבֵד בְּקָדָשִׁים[102]. מב) הַגּוֹזֵז**
35 **אוֹתָן[103]. מג) הַמַּקְטִיר שְׂאוֹר אוֹ דְבַשׁ[104]. מד)**
36 **הָעוֹשֶׂה שְׁיָרֵי מִנְחוֹת מֶחָמֵץ[105]. מה) הַמַּקְרִיב[106]**
37 **מֶלַח[107]. מו) הַמַּקְרִיב אֶתְנַן אוֹ מְחִיר כֶּלֶב[108]. מז)**
38 **הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן עַל מִנְחַת חוֹטֵא[109]. מח) הַנּוֹתֵן עָלֶיהָ[110]**
39 **לְבוֹנָה[111]. מט) הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן בְּקָרְבַּן סוֹטָה[112]. נ) הַנּוֹתֵן**
40 **עָלָיו[113] לְבוֹנָה. נא) הַמַּבְדִּיל בְּחַטַּאת הָעוֹף[114]. נב)**
41 **הַמֵּמִר בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ[115]. נג) הָאוֹכֵל בְּשַׂר קֹדֶשׁ**

1 שֶׁנִּטְמָא[116]. נד) הָאוֹכֵל מִפְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[117]. נה)
2 כֹּהֵן שֶׁאָכַל בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים[118] חוּץ לָעֲזָרָה[119]. נו)
3 זָר שֶׁאָכַל בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אַחַר מַתַּן דָּמִים[120]. נז)
4 זָר שֶׁאָכַל בְּשַׂר בְּכוֹר[121]. נח) כֹּהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר
5 שֶׁאוֹכֶלֶת[122] חָזֶה וָשׁוֹק[123], אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתַת
6 בַּעְלָהּ[124]. נט) חֲלָלָה[125] שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה[126]. ס)
7 הָאוֹכֵל קָדָשִׁים קַלִּים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[127]. סא) הָאוֹכֵל
8 קָדָשִׁים קַלִּים קֹדֶם זְרִיקַת דָּמִים[128]. סב) הָאוֹכֵל בְּכוֹר
9 חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[129]. סג) הָאוֹכֵל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[130] אַחַר
10 שֶׁרָאָה פְּנֵי הַבַּיִת[131] חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[132]. סד) כֹּהֵן
11 שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם קֹדֶם הַנָּחָה
12 בָּעֲזָרָה[133]. סה) כֹּהֵן שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם
13 אַחַר שֶׁהִנִּיחָם בָּעֲזָרָה[134]. סו) הָאוֹכֵל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי
14 שֶׁנִּטְמָא בִּירוּשָׁלַיִם קֹדֶם שֶׁיִּפָּדֶה[135]. סז) טָמֵא שֶׁאָכַל
15 מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הַטָּהוֹר בִּירוּשָׁלַיִם[136]. סח) הָאוֹכֵל מַעֲשֵׂר
16 שֵׁנִי בַּאֲנִינוּת[137], וְכֵן כָּל הַקֳּדָשִׁים[138]. סט) עָרֵל
17 שֶׁאָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ אוֹ תְּרוּמוֹת[139]. ע) הָאוֹכֵל מִמִּנְחַת
18 כֹּהֵן[140], וְכֵן מִכָּל דָּבָר שֶׁהוּא כָּלִיל לָאִשִּׁים[141]. עא)
19 הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת[142], וְכֵן מִכָּל הַטָּעוּן
20 שְׂרֵפָה[143]. עב) הַשּׁוֹחֵט פֶּסַח עַל הֶחָמֵץ[144]. עג)
21 הַשּׁוֹבֵר בּוֹ עֶצֶם, בֵּין בָּרִאשׁוֹן בֵּין בַּשֵּׁנִי[145]. עד)
22 הַמּוֹצִיא מִבְּשָׂרוֹ חוּץ לַחֲבוּרָתוֹ[146]. עה) הָאוֹכֵל
23 מִבְּשָׂרוֹ חוּץ מֵחֲבוּרָתוֹ[147]. עו) הָאוֹכֵל מִבְּשָׂרוֹ נָא[148]
24 אוֹ מְבֻשָּׁל[149]. עז) הַנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ בְּמֵזִיד[150]. עח)
25 הָאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁעֲדַיִן לֹא הֻפְרַשׁ מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר, אֲפִלּוּ
26 מַעֲשֵׂר עָנִי[151], אַף עַל פִּי שֶׁהוּרְמוּ תְּרוּמוֹתָיו[152]. עט)
27 הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר נֶפֶשׁ חַיָּה שֶׁנִּגְמַר דִּינָהּ לִסְקִילָה[153], אַף
28 עַל פִּי שֶׁנִּשְׁחֲטָה[154]. פ) הָאוֹכֵל בְּהֵמָה טְמֵאָה[155]. פא)
29 הָאוֹכֵל עוֹף טָמֵא[156]. פב) הָאוֹכֵל דָּג טָמֵא[157]. פג)
30 הָאוֹכֵל שֶׁרֶץ הָעוֹף[158]. פד) הָאוֹכֵל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ[159].
31 פה) הָאוֹכֵל שֶׁרֶץ הַמַּיִם[160]. פו) הָאוֹכֵל רֶמֶשׂ
32 הָאֲדָמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רָבֶה[161]. פז) הָאוֹכֵל
33 תּוֹלָעִים שֶׁבַּפֵּרוֹת אַחַר שֶׁפֵּרְשׁוּ[162]. פח) הָאוֹכֵל
34 גְּבֵלָה[163]. פט) הָאוֹכֵל טְרֵפָה[164]. צ) הָאוֹכֵל אֵבֶר מִן
35 הַחַי[165]. צא) הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה[166]. צב) הָאוֹכֵל בָּשָׂר
36 בְּחָלָב[167]. צג) הַמְבַשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב[168]. צד) הָאוֹכֵל
37 מִתְּבוּאָה חֲדָשָׁה[169] קֹדֶם הֲבָאַת הָעֹמֶר[170]. צה) הָאוֹכֵל
38 עָרְלָה[171]. צו) הָאוֹכֵל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[172]. צז) הָאוֹכֵל
39 תַּעֲרֹבֶת חָמֵץ בַּפֶּסַח[173]. צח) הָאוֹכֵל חָמֵץ אַחַר
40 חֲצוֹת[174]. צט) הַמְקַיֵּם[175] חָמֵץ בִּרְשׁוּתוֹ, וּכְגוֹן שֶׁחִמֵּץ
41 עִסָּתוֹ[176]. ק) הַשּׁוֹתֶה יַיִן נֶסֶךְ[177]. קא) נָזִיר שֶׁאָכַל
42 מִגֶּפֶן הַיַּיִן[178]. קב) נָזִיר שֶׁגִּלַּח[179]. קג) נָזִיר שֶׁנִּטְמָא
43 לְמֵת[180]. קד) הַמְגַלֵּחַ אֶת הַנֶּתֶק[181]. קה) הַחוֹתֵךְ
44 סִימָנֵי צָרַעַת[182] אוֹ שֶׁכְּרָאָן בָּאֵשׁ[183]. קו) הָעוֹבֵד בַּנַּחַל
45 שֶׁנִּתְעָרְפָה בּוֹ הָעֶגְלָה[184]. קז) הַזּוֹרֵעַ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
46 בַּשְּׁבִיעִית[185]. קח) הַזּוֹמֵר אֶת הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית[186].
47 קט) הַקּוֹצֵר סָפִיחַ[187] בְּלֹא שִׁנּוּי[188]. קי) הַבּוֹצֵר[189]
48 בְּלֹא שִׁנּוּי[190]. קיא) הַזּוֹרֵעַ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל. קיב) הַקּוֹצֵר
49 בָּהּ בְּלֹא שִׁנּוּי. קיג) הַבּוֹצֵר בָּהּ בְּלֹא שִׁנּוּי[191]. קיד)
50 הַמְכַלֶּה[192] פְּאַת שָׂדֶה וְלֹא נְתָנָהּ לְעָנִי[193]. קטו)
51 הַמְעוֹלֵל כַּרְמוֹ וְלֹא נְתָנָהּ[194] לְעָנִי[195]. קטז) הַמְלַקֵּט
52 לֶקֶט[196] וְלֹא נְתָנוֹ לְעָנִי[197]. קיז) פָּרֵט[198] כַּרְמוֹ וְלֹא
53 נְתָנוֹ לְעָנִי[199]. קיח) הַלּוֹקֵחַ עֹמֶר הַשִּׁכְחָה[200] וְלֹא נְתָנוֹ
54 לְעָנִי[201]. קיט) הַלּוֹקֵחַ אֵם עַל בָּנִים[202] וְלֹא שִׁלַּח
55 הָאֵם[203]. קכ) הַזּוֹרֵעַ כִּלְאַיִם[204] בָּאָרֶץ בִּזְרָעִים[205].
56 קכא) הַזּוֹרֵעַ כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בָּאָרֶץ[206]. קכב) הַמַּרְכִּיב
57 אִילָנוֹת כִּלְאַיִם בְּכָל מָקוֹם[207]. קכג) הַמַּרְבִּיעַ בְּהֵמָה
58 כִּלְאַיִם[208] בְּכָל מָקוֹם. קכד) הַמַּנְהִיג בְּכִלְאַיִם בְּכָל
59 מָקוֹם[209]. קכה) הַחוֹסֵם בְּהֵמָה[210] בְּעֵת מְלָאכָה בְּכָל
60 מָקוֹם. קכו) הַשּׁוֹחֵט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּכָל מָקוֹם[211].
61 קכז) הַמְמַשְׁכֵּן חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ הָעֲבוֹט[212].
62 קכח) הַחוֹבֵל אַלְמָנָה וְלֹא הֶחֱזִיר הַמַּשְׁכּוֹן[213]. קכט)
63 הַחוֹבֵל כֵּלִים שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶן אֹכֶל נֶפֶשׁ[214]. קל) עֵד
64 זוֹמֵם שֶׁאֵין בּוֹ תַּשְׁלוּמִין[215]. קלא) הַמַּכֶּה חֲבֵרוֹ
65 הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[216]. קלב) בֵּן סוֹרֵר
66 וּמוֹרֶה בְּעֵדוּת רִאשׁוֹנָה[217]. קלג) הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע[218]
67 שֶׁנִּמְצָא דְּבָרוֹ שֶׁקֶר[219]. קלד) הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ
68 בַּה׳[220]. קלה) הַנִּשְׁבָּע לַשֶּׁקֶר[221]. קלו) הַנִּשְׁבָּע
69 לַשָּׁוְא[222]. קלז) הַמְחַלֵּל נִדְרוֹ[223]. קלח) הַיּוֹצֵא חוּץ
70 לַתְּחוּם בְּשַׁבָּת[224]. קלט) הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם
71 טוֹב[225]. קמ) הַמַּקִּיף פְּאַת הָרֹאשׁ[226]. קמא) הַמַּקִּיף
72 פְּאַת זָקָן[227]. קמב) הַשּׁוֹרֵט עַל מֵת[228]. קמג) הַקּוֹרֵחַ
73 רֹאשׁוֹ עַל הַמֵּת[229]. קמד) הַכּוֹתֵב כְּתֹבֶת קַעֲקַע[230].
74 קמה) הַלּוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז[231]. קמו) הַקּוֹצֵץ אִילְנֵי מַאֲכָל
75 דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה[232]. קמז) אִישׁ שֶׁלָּבַשׁ מַלְבּוּשׁ אִשָּׁה[233].
76 קמח) אִשָּׁה שֶׁלָּבְשָׁה מַלְבּוּשׁ אִישׁ[234]. קמט) כֹּהֵן
77 שֶׁנִּטְמָא לְמֵת[235]. קנ) כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה זוֹנָה
78 וּבְעָלָהּ[236]. קנא) כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ גְּרוּשָׁה וּבְעָלָהּ[237]. קנב)
79 כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ חֲלָלָה וּבְעָלָהּ[238]. קנג) כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּעַל
80 אַלְמָנָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִדְּשָׁהּ[239]. קנד) הַמַּחֲזִיר
81 גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[240]. קנה) הַנּוֹשֵׂא זְקוּקָה
82 לְיָבָם[241]. קנו) הַבָּא עַל הַקְּדֵשָׁה[242]. קנז) מַמְזֵר[243]
83 שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וּבְעָל[244]. קנח) פְּצוּעַ דַּכָּא[245]
84 שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל וּבְעָל. קנט) הַמְסֹרָס אִישׁ[246], וְכֵן
85 שְׁאָר זִכְרֵי בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[247]. קס) אוֹנֵס שֶׁגֵּרַשׁ
86 אֲנוּסָתוֹ וְלֹא הֶחֱזִירָהּ[248]. קסא) הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע
87 שֶׁגֵּרַשׁ אִשְׁתּוֹ וְלֹא הֶחֱזִירָהּ[249]. קסב) הַקָּרֵב אֶל
88 הָעֲרָיוֹת בְּדֶרֶךְ מִדְּרְכֵי הַזְּנוּת[250], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא גִּלָּה
89 עֶרְוָה[251]. וְזֶהוּ הֶחָשׁוּד עַל הָעֲרָיוֹת[252]. קסג) הַמִּתְחַתֵּן
90 בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[253]. קסד) גֵּר עַמּוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת

1 **יִשְׂרָאֵל וּבָעַל[254]. קסה) גֵּר מוֹאָבִי שֶׁנָּשָׂא בַּת יִשְׂרָאֵל**
2 **וּבָעַל[255]. קסו) מֶלֶךְ שֶׁהִרְבָּה נָשִׁים[256]. קסז) מֶלֶךְ**
3 **שֶׁהִרְבָּה סוּסִים[257]. קסח) מֶלֶךְ שֶׁהִרְבָּה כֶּסֶף וְזָהָב.[258]**

4 **נִמְצְאוּ כָּל הַלּוֹקִים[259] מָאתַיִם וְשִׁבְעָה. וְסִימָן לָהֶם:**
5 **יִלְקוּ זָרִים.**

55) לדעת הרש"ש יש כאן טעות סופר וצריך להיות: "ולא מיתה בידי שמים" כי במיתה זו ידובר בפרק זה, כאמור בראש הלכה ב. 56) ובכתב יד התימנים: צלם. ואפילו לזולתנו - לעבדו. ואפילו המזמין הוא גוי, ואזהרתו: "ואלוהי מסכה לא תעשו לכם" (ויקרא יט, ד). ואם יעשנו לעצמו ילקה גם משום: "לא תעשה לך פסל" (שמת כ, ד), כמבואר בספר המצוות לא־תעשה ג וכן בהלכות עבודה זרה פרק ג, הלכה ט. 57) ובכתב יד התימנים: "צורה לנואי". והיא צורת אדם, ואף על פי שלא נעשית כדי לעבדה. ואזהרתה: "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב" (שמות כ, כג), כלומר, צורות כסף וזהב, שאינן אלא לנוי, כדי שלא יטעו בהן הטועים, וידמו שהן לעבודה־זרה (ספר המצוות לא־תעשה ד ובהלכות עבודה־זרה פרק ג, הלכה י). 58) להתעסק בענייניהם. 59) כגון, שהיה האליל מכוסה וגילהו כדי לראותו (מהרש"ל בפירושו לסמ"ג). ואזהרתו: "אל תפנו אל האלילים" (ויקרא יט, ד) ולוקה, כמבואר בעירובין יז, ב (ספר המצוות לא־תעשה י והלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ג). 60) בניין שהכל מתקבצים אצלו, ואפילו לעבוד את ה', שכן היה דרך הגויים. ואזהרתו: "ולא תקים לך מצבה" (דברים טז, כב). וראה ספר המצוות לא־תעשה יא והלכות עבודה־זרה פרק ו, הלכה ו. 61) אף על פי שעשאו לנוי, כיוון שכך היו מכבדים גם לעבודה זרה, שהיו נוטעים לה עצים נאים בבתי עבודתם, ואזהרתו: "לא תיטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלוקיך" (דברים טז, כא) וכמבואר בספר המצוות לא־תעשה יג ובהלכות עבודה־זרה פרק ו, הלכה ט. 62) אבל מצויירת, שהכול סוכים (=מסתכלים) בה, שכך היו עושים אבנים מצויירות, משוכללות בעשייתן לפני הפסילים. ואזהרתו: "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה" (ויקרא כו, א). וראה ספר המצוות לא־תעשה יב והלכות עבודה זרה פרק ו, הלכה ו. 63) שאמר: יאסרו עלי פירות אלו בשם עבודה זרה פלונית אם ארחץ (סנהדרין ס, ב וברש"י). ואזהרתו: "ושם אלוהים אחרים לא תזכירו" (שמות כג, יג). וראה בהערה הבאה. 64) בין לעצמו, בין לגוי, כגון, שיש לו שותף גוי ונשבע לו באלילו שלא מעל בו. ואזהרתו - כנ"ל בהערה הקודמת (ספר המצוות לא־תעשה יד ובהלכות עבודה זרה פרק ה, הלכה י). ואף על פי שכל לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו, אפשר שנשבע שיאכל ואכל, והרי זה מעשה, וכן אמרו בתמורה (ג, א) בנשבע בשם ה' לשקר, שלוקה, כגון שנשבע שלא לאכול ואכל, שעשה מעשה (לחם משנה). 65) ממנה. שנאמר (דברים ז, כו) "ולא תביא תועבה אל ביתך" (ספר המצוות לא־תעשה כה) ושם לא־תעשה כב מנה רבינו הנהנה מתכשיטים שקישטו בהם עבודה זרה, שהוא לוקה, ככתוב (דברים ז, כה) "לא תחמוד כסף וזהב עליהם". וראה הלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה ב ופרק ח, הלכה ז. 66) שהודחו תושביה אחרי עבודה זרה, והתורה אמרה (דברים יג, יז) "והייתה תל עולם לא תיבנה עוד" (ספר המצוות לא־תעשה כג). 67) עיר הנידחת, שנאמר (שם, יח) "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" (שם לא־תעשה כד והלכות עבודה זרה פרק ד, הלכה ז־ח). 68) שמתנהג כמנהגם, במלבושם וכינוסם במסיבותיהם, והתורה אמרה (ויקרא כ, כג) "ולא תלכו בחוקות הגוי" (ספר המצוות לא־תעשה ל והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה א). 69) מגיד עתידות על ידי מעשה שהוא עושה, כגון, האוחז במקלו ואומר: אם אלך, או לא אלך, והתורה אמרה (דברים יח, י) "לא יימצא בך... קוסם קסמים" (ספר המצוות לא־תעשה לא והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה ו־ז). 70) שמכוונין מעשיו לפי בחירת העיתים על ידי מערכות הכוכבים, לומר: יום זה ראוי לפעולה פלונית, ויום זה אינו ראוי לה, והתורה אמרה (שם) "לא יימצא בך... מעונן", מלשון עונה ועת (ספר המצוות לא־תעשה לב והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה ח־ט). 71) שעושה מעשיו על פי ניחוש, כגון, אלו שאומרים: נפלה פיתי מפי או נפל מקלי מידי, איני הולך למקום פלוני, שאם אלך אין חפצי נעשים, וכן המשים סימנים לעצמו: אם יארע לי כך, אעשה דבר פלוני, ואם לא יארע לי - לא אעשה, והתורה אמרה (ויקרא יט, כו) "לא תנחשו" (ספר המצוות לא־תעשה לג והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה ד). 72) מדבר דברים שאין להם שום מובן, וחושב בסכלותו שהם מועילים אם יאמרום כך על הנחש או על העקרב - שלא יזיקו, או על האיש - שלא יוזק, והתורה אמרה (שם) "לא יימצא בך... וחובר חבר" (ספר המצוות לא־תעשה לה, והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה י). 73) שעושה מעשים משונים, ומדמה שעל ידי כך יבוא אליו המת בחלום ויודיעו מה ששאל עליו, והתורה אמרה (שם) "לא יימצא בך... ודורש אל המתים" (ספר המצוות לא־תעשה לה והלכות עבודה זרה פרק י"א, הלכה י"ג). 74) מן השמות הקדושים, שנקרא בהם הקדוש־ברוך־הוא. 75) דרך השחתה. 76) מעצי הֶקדש, והתורה אמרה (דברים יב, ג־ד) "ונתצתם את מזבחותם.. ואשריהם תשרפון באש... ואבדתם את שמם... לא תעשון כן לה' אלוקיכם" (ספר המצוות לא־תעשה סה והלכות יסודי התורה פרק ו, הלכה א והלכה ז). 77) אפילו גחלת אחת מגחלי המזבח, שנאמר (ויקרא ו, ו) "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ספר המצוות לא־תעשה פא, והלכות תמידים ומוספים פרק ב, הלכה ו). 78) במדריגות, כדי שלא יפסע פסיעות גסות בשעת עלייתו ותיגלה ערוותו עליו (ספר המצוות לא־תעשה פ והלכות בית הבחירה פרק א, הלכה י"ז). 79) אף על פי שהוא בעצמו טהור, אלא שבגדיו טמאים טומאת אב הטומאה. והתורה אמרה (במדבר ה, ג) "ולא יטמאו את מחניהם". וב"תורת כוהנים" (אחרי מות פרק י"ב, הלכה י"ג) אמרו: "ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עוונו" (ויקרא יז, טז) - על רחיצת גופו - ענוש כרת, ועל כיבוס בגדיו - בארבעים (ספר המצוות לא־תעשה עז והלכות ביאת מקדש פרק ג, הלכה ט"ז־י"ז). 80) כגון, נידה ויולדת, שטומאתן יוצאת מגופן. 81) הוא הנקרא מחנה לוייה, והתורה אמרה (דברים כג, יא) "לא יבוא אל תוך המחנה"

ואמרו בפסחים סח, א - זה מחנה לוייה, וכן בספרי שם. וראוי להעיר, שטמא מת ואפילו המת עצמו מותר להיכנס להר הבית, שנאמר (שמות יג, יט) "ויקח משה את עצמות יוסף עימו" - עימו במחנה לוייה (ספר המצוות לא־תעשה עח והלכות ביאת מקדש פרק ג, הלכה ג־ד). ודע, שמצורע הנכנס לירושלים, שהיא מחנה ישראל, לוקה, כמבואר שם הלכה ח, וכבר תמה התוספות יום טוב בכלים פרק א, למה לא מנה רבינו לאו זה בין הלאווין שלוקים עליהם. 82) מתוך טבעותיו, והתורה אמרה (שמות כה, טו) "בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו" (ספר המצוות לא־תעשה פו והלכות כלי המקדש פרק ב, הלכה י"ג). 83) המסיר. 84) והתורה אמרה (שמות כח, כח) "ולא יזח החושן מעל האפוד", וכל המפרק חיבורם דרך השחתה לוקה (לשון רבינו בהלכות כלי המקדש פרק ט, הלכה י), וראה ספר המצוות לא־תעשה פז. 85) מעיל כהן גדול, אלא יהיה ארוג כמו סוף וגבול, שנאמר (שמות כח, לב) "כפי תחרא יהיה לו לא יקרע" (ספר המצוות לא־תעשה פח). והוא הדין לכל בגדי כהונה, שהקורעם דרך השחתה לוקה (הלכות כלי המקדש פרק ט, הלכה ג). 86) שבהיכל, המיוחד להקטרת קטורת, והזאות דם פר ושעיר של יום הכיפורים, ודם פרים ושעירים הנשרפים. וכל המקריב עליו זולת זה, עובר על "לא תעלו עליו קטורת זרה ועולה ומנחה ונסך לא תסכו עליו" (שמות ל, ט) ולוקה, כמבואר בהלכות כלי המקדש פרק ב, הלכה י"א וספר המצוות לא־תעשה פב. 87) והתורה אמרה (ויקרא טז, ב) "ואל יבוא בכל עת אל הקודש". ואם נכנס לקודש הקדשים, שהוא לפני ולפנים - חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב ובביאורנו שם (ספר המצוות לא־תעשה סח והלכות ביאת מקדש פרק ב, הלכה ד). 88) להיכל. והוא הדין בין האולם ולמזבח, כמבואר בהלכות ביאת מקדש פרק ו, הלכה א, שנאמר (ויקרא כא, כג) "אך אל הפרוכת לא יבוא ואל המזבח לא ייגש כי מום בו" (ספר המצוות לא־תעשה סט). 89) רביעית יין חי, או שיכור משאר המשקים המשכרים. 90) להיכל, או בין האולם ולמזבח, שנאמר (ויקרא י, ט) "יין ושכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד". ואם עבד כשהוא שתוי חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב לא־תעשה יד (הלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה א־ב וספר המצוות לא־תעשה עג). 91) שעבד במקדש, שנאמר (ויקרא כא, יז) "אשר יהיה בו מום לא יקרב". ולוקה על עבודתו נוסף על המלקות שחייב על כניסתו למזבח (הלכות ביאת מקדש פרק ו, הלכה א וספר המצוות לא־תעשה ע). 92) ישראל, שמתו אחיו מחמת מילה, שאין מלים אותו מפני הסכנה, והרי הוא לעניין עבודה כבן־נכר, שנאמר בו (יחזקאל מד, ט) "כל בן נכר ערל־לב וערל־בשר לא יבוא אל מקדשי" ואם עבד לוקה, ואינו חייב מיתה (סנהדרין פג, א והלכות ביאת מקדש פרק ו, הלכה ח). 93) שנאמר (במדבר יח, ג) "ולא ימותו גם הם (=הלויים) גם אתם" - גם אתם הכוהנים, כולל אתכם לאו זה, אלא שאינכם במיתה אלא בלאו, וכמבואר בספרי זוטא לפסוק זה. וגירסת רבינו שם: "ואין הכוהנים על הלויים אלא בלא תעשה" (ספר המצוות לא־תעשה ע"ב והלכות כלי המקדש פרק ג, הלכה י"א), וראה לעיל הלכה ב לא־תעשה י. 94) מגודל שיער למעלה משלושים יום, שנאמר (ויקרא י, ו) "ראשיכם אל תפרעו", וביחזקאל מד, כ נאמר: "ופרע לא ישלחו" (ספר המצוות לא־תעשה קסג והלכות ביאת מקדש פרק א, הלכה ט"ו). ואם שימש במקדש חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב לא־תעשה יז. 95) שנאמר (ויקרא י, ו) "ובגדיכם אל תפרומו" (ספר המצוות לא־תעשה קסד והלכות ביאת מקדש שם). ואם שימש ובגדיו קרועים חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב לא־תעשה יח. 96) למזבח. שנאמר (ויקרא כב, כ) "כל אשר בו מום לא תקריבו" (ספר המצוות לא־תעשה צא והלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ב). 97) לשם קרבן, שנאמר (שם, כב) "עוורת או שבור... לא תקריבו אלה לה'" (ספר המצוות לא־תעשה צב והלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ד). 98) על גבי המזבח, שנאמר (שם, כד) "ומעוך וכתות... לא תקריבו לה'" (שם לא־תעשה צג, והלכות איסורי מזבח שם). 99) אלו החלבים (=שהם מורים ואדונים על כל האיברים ועולים על המזבח לחלק אדון העולם, הערוך, ערך מר) והתורה אמרה (שם, כב) "ואשה לא תיתנו מהם על המזבח לה'". נמצא, המקדיש בעל מום ושחטו וזרק דמו והקטיר אימוריו לוקה ארבע מלקויות (ספר המצוות לא תעשה צד והלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ד). 100) שלא נאמר, כיוון שהם גוים יוקרב בעדם בעל מום (ספר המצוות לא־תעשה צו). שנאמר (שם, כה) "ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלוהיכם מכל אלה" (הלכות איסורי מזבח פרק א, הלכה ו). 101) שראוי לקרבן, שנאמר (שם, כא) "כל מום לא יהיה בו" - קרא בו: לא יְהַיֶּה בו, כלומר, שלא יטיל בו (=מנחות נו, ב וברש"י שם), שלא יסמא את עינו או יקטע את ידו וכדומה (ספר המצוות לא־תעשה צז והלכות איסורי מזבח שם, הלכה ז־ח). 102) בקרבנות. שאסור לעבוד בהם כל מלאכה שהיא, ככתוב (דברים טו, יט) "לא תעבוד בבכור שורך" והוא הדין לשאר הקדשים (ספר המצוות לא־תעשה קיג, והלכות מעילה פרק א, הלכה ז). 103) את צמרם, ככתוב (שם, שם) "ולא תגוז בכור צאנך" (שם לא־תעשה קיד, והלכות מעילה שם). 104) על המזבח, שנאמר (ויקרא ב, יא) "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'". ואם הקטיר שניהם כאחד, אינו לוקה אלא מלקות אחת, לפי ששניהם נאמרו בלאו אחד (הלכות איסורי מזבח פרק ה, הלכה א וספר המצוות לא־תעשה צח). 105) בכתב יד התימנים: שיירי מנחות חמץ", שיירי מנחות - הם הנשאר לכהנים לאכילה, אחרי שהכהן קמץ ממנה מלוא קומצו ומקטירו על גבי המזבח, ואסור לאפות אותם חמץ, שנאמר (ויקרא ו, י) "לא תיאפה חמץ חלקם נתתי אותה מאשי", כאילו אמר, שחלקם שהוא שיירי המנחה לא ייאפה חמץ (ספר המצוות לא־תעשה קכד והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה י"ד). 106) קרבן או מנחה. 107) שנאמר (שם, ב, יג) ולא תשבית מלח ברית אלוקיך" (ספר המצוות לא־תעשה צט והלכות איסורי מזבח פרק ה, הלכה י"א). 108) אתנן - האומר לזונה: הא לך דבר זה בשכרך; מחיר כלב - האומר לחבירו הא לך טלה זה תחת כלב זה. ושניהם אסורים למזבח, שנאמר (דברים כג, יט) "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלוקיך". ואם הקריב שניהם כאחד אינו לוקה אלא מלקות אחת, מפני שנאמרו בלאו אחד,

כמבואר בהלכות איסורי מזבח פרק ג, הלכה ז (ספר המצוות לא־תעשה ק והלכות איסורי מזבח פרק ד, הלכה ח, טז). 109) המנחה שיקריב העני החוטא, כשיתחייב חטאת בהמה ואין ידו משגת להביאה - קרוייה: מנחת חוטא (הלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ד), ואסור ליתן בה שמן, ככתוב (ויקרא ה, יא) "לא ישים עליה שמן" (ספר המצוות לא־תעשה קב והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ז). 110) על מנחת חוטא. 111) מין שרף מעצי בושם, ככתוב (שם, שם) "ולא ייתן עליה לבונה" (ספר המצוות לא־תעשה קג והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ח). 112) שבעלה מביא עליה מנחת קנאות - מזכרת עוון והיא קמח שעורים, והתורה אמרה (במדבר ה, טו) "לא יצוק עליו שמן" (ספר המצוות לא־תעשה קד והלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב, הלכה ז־ח). 113) על הקרבן וכנ"ל, והתורה אמרה (שם, שם) "ולא ייתן עליו לבונה" (שם, לא־תעשה קה והלכות מעשה הקרבנות שם). 114) שהבדיל ראש העוף מהגוף במליקתו והתורה אמרה (ויקרא ה, ח) "ומלק את ראשו... ולא יבדיל" (ספר המצוות לא־תעשה קיב והלכות מעשה הקרבנות פרק ז, הלכה ו). 115) המחליף בהמת קדשים בבהמת חולין, ואומר: הרי זו תחת זו, והתורה אמרה (שם כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו" ואינו לוקה אלא בקדשים שנועדו למזבח, ולא בבהמות שהוקדשו לצרכי בדק הבית (ספר המצוות לא־תעשה קו והלכות תמורה פרק א, הלכה א, יב). 116) ככתוב (שם ז, יט) "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", ואם אכל קדשים בטומאת הגוף, חייב כרת, כמבואר לעיל הלכה א, לא־תעשה טו (ספר המצוות לא־תעשה קל והלכות פסולי המוקדשים פרק י"ח, הלכה י"ב). 117) כגון, שנפסלו במחשבה, שחשב הכהן לאכלם חוץ למקומם הראוי, או שהוטל בהם מום, או שנשפך הדם ולא נזרק, ואזהרתו: "לא תאכל כל תועבה" (דברים יד, ג). דרשו בספרי: "בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר" (ספר המצוות לא־תעשה קצ והלכות פסולי המוקדשים שם, הלכה ג־ה). 118) כגון, חטאת ואשם. 119) ואזהרתו: "לא תוכל לאכול בשעריך... בקרך וצאנך" - לא בא הכתוב אלא לאוכל מחטאת ואשם אפילו לאחר זריקה חוץ לקלעים, כמבואר במכות יז, א (ספר המצוות לא־תעשה קמה והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ה). 120) הזריקה על המזבח, ואזהרתו: "וזר לא יאכל כי קודש הם" (שמות כט, לג). אבל אם אכלם קודם זריקת הדם, לוקה משום אוכל קודם זריקה (ראה בסמוך לא־תעשה סא) ולא משום זרות (ספר המצוות לא־תעשה קמט והלכות מעשה הקרבנות שם, הלכה ח). 121) שנאמר (דברים יב, יז) "לא תוכל לאכול בשעריך... ובכורות בקרך" - "לא בא הכתוב ללמד אלא לזר, שאכל בכור בין לפני זריקה ובין לאחר הזריקה, שהוא עובר בלא תעשה" (מכות יז, א ובספרי). וראה בסמוך לא־תעשה סב (ספר המצוות לא־תעשה קמד והלכות בכורות פרק א, הלכה ט"ז). 122) בכתב יד התימנים: שאכלה. 123) הניתן לכהנים מזבחי השלמים (ראה ויקרא ז, לד). 124) שחוזרת לבית אביה לאכול בתרומה - בקדשים אסורה, ככתוב (שם כב, יב) "ובת כהן כי תהיה לאיש זר, היא בתרומת הקדשים לא תאכל" (ספר המצוות לא־תעשה קלז והלכות תרומות פרק ו, הלכה ז). 125) שנולדה מאיסורי כהונה, כגון, אלמנה לכוהן גדול וגרושה לכוהן הדיוט, הרי הוולד הנולד מהם חלל וכן אשה האסורה לכוהן, שנבעלה לכוהן נתחללה בביאתו. 126) שנאמר (שם) "ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל" - לאיש זר: כיוון שנבעלה לפסול לה, נפסלת לתרומה, כמבואר ביבמות סח, א (ספר המצוות לא־תעשה קלז והלכות תרומות פרק ו, הלכה ז). 127) שנאמר (דברים יב, יז) לא תוכל לאכול בשעריך... ונדבותיך" - זו תודה ושלמים, שהם קדשים קלים, שאין נאכלים אלא במקומם, והוא לפנים מחומת ירושלים, כמבואר במכות שם (ספר המצוות לא־תעשה קמה והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ה). 128) ואפילו כן, שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך... ונדבותיך" - לא בא הכתוב אלא לאוכל תודה ושלמים לפני זריקת דמים כאילו אמר: "לא תוכל לאכול בשעריך קודם שזורקים דמם בשערי המקום" (ספר המצוות לא־תעשה קמז והלכות מעשה הקרבנות שם, הלכה ד). 129) כשהוא תמים, ואפילו כהן, שנאמר (שם) ""לא תוכל לאכול בשעריך... ובכורות בקרך" (ספר המצוות לא־תעשה קמד והלכות בכורות פרק א, הלכה ט"ז). 130) שלא נפדה. 131) כלומר, שנכנס לפנים מחומת ירושלים, ובמכות יט, ב הנוסח: "משראה פני החומה". 132) שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך דגנך... ואכלת לפני ה' אלוקיך" - כיוון שנכנס למקום אכילתו ואכלו בחוץ לוקה (ספר המצוות לא־תעשה קמא והלכות מעשר שני פרק ב, הלכה ה־ו 133) לפני המזבח, ככתוב (שם כו, י) "והנחתו לפני ה' אלוקיך" והרי זה כאילו אכלם בחוץ, ואזהרתו: "לא תוכל לאכול בשעריך... ותרומת ידך" (שם יב, יז) - תרומת ידך - אלו הביכורים (מכות יז, א) אבל קריאת פרשת מקרא ביכורים אינה מעכבת בהם (ספר המצוות לא־תעשה קמח והלכות ביכורים פרק ג, הלכה ג־ד). 134) שנאמר (שם) "לא תוכל לאכול בשעריך... ותרומת ידך" וכבר נתבאר עיל בהערה הקודמת שתרומה זו כוונתה לביכורים, אבל קודם שהונחו בעזרה, הואיל ולא נראו עדיין לאכילה בפנים אין לוקים על אכילתם בחוץ, השווה לעיל. (ספר המצוות לא־תעשה קמח והלכות ביכורים שם, הלכה ג). 135) שאם נטמא עליו לפדותו אפילו בירושלים, כמבואר במכות יט, ב. ואזהרה לאוכלו בטומאה: "ולא ביערתי ממנו בטמא" (שם כו, יד) - בין שהוא טמא והמעשר טהור, בין שהוא טהור והמעשר טמא (ספר המצוות לא־תעשה קנ והלכות מעשר שני פרק ג, הלכה א). 136) שהיא מקום אכילתו, כשהוא טהור, ואזהרתו כנ"ל, "בין שהמעשר טמא והוא טהור בין שהמעשר טהור והאוכל טמא" (שם, שם). 137) ביום שמת לו אחד מקרוביו שחייב להתאבל ולאונן עליו, והתורה אמרה (שם, שם) "לא אכלתי באוני ממנו". 138) אסור לאכלם באנינות מאותו הפסוק, וכן אמר אהרן למשה (ויקרא י, יט) "ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'" (ספר המצוות לא־תעשה קנא והלכות מעשר שני שם הלכה ה־ז). 139) נאמר: 'תושב ושכיר' בפסח (שמות יב, מה) ונאמר 'תושב ושכיר' בתרומה (ויקרא כב, י) מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור בו (=שבפירוש אמרה תורה

(שם, מח) "וכל ערל לא יאכל בו") אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו" (יבמות ע, א), והוא הדין לקדשים, שהרי פסח מקדשים קלים הוא, כל שכן לקדשי קדשים שערל אסור בהם (ספר המצוות לא־תעשה קלה, והלכות תרומות פרק ז, הלכה י והלכות מעשה הקרבנות פרק י, הלכה ט), וראה הלכות קרבן פסח פרק ט, הלכה ח. **140)** שהיא כולה כליל על המזבח. **141)** כגון, האימורים, שהם כליל למזבח ככל קרבן עולה, ואזהרתם: "וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל" (ויקרא ו, טז) - כל שבכליל תהיה, ליתן לא תעשה על אכילתו, כמבואר במנחות עד, ב (ספר המצוות לא־תעשה קלח והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ג). **142)** כגון, פר ושעיר של יום הכיפורים וכן של פר כהן משיח, הנשרפים בבית הדשן שמחוץ לירושלים. **143)** כגון, חטאת חיצונה שהובא מדמה להיכל. ואזהרתם: "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אוהל מועד... לא תאכל, באש תישרף" (שם, כג) - כל שהוא טעון שריפה, ליתן עליו לא תעשה על אכילתו (ספר המצוות לא־תעשה קלט והלכות מעשה הקרבונות שם). **144)** שיש ברשותו חמץ בשעת שחיטתו, שנאמר (שמות כג, יח) "לא תזבח על חמץ דם זבחי" (ספר המצוות לא־תעשה קטו והלכות קרבן פסח פרק א, הלכה ה). **145)** בפסח שני שחל בי"ד באייר, והתורה אמרה בשניהם: "ועצם לא תשברו בו" (שם יב, מו), ובפסח שני: "ועצם לא ישברו בו" (במדבר ט, יב). וכל זה בפסח טהור (ספר המצוות לא־תעשה קכא־ב והלכות קרבן פסח פרק ו, הלכה א). **146)** הקבוצה שנתקבצה לאכלו, שנאמר (שמות שם) "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה" (ספר המצוות לא־תעשה קכג והלכות קרבן פסח פרק ט, הלכה א). **147)** שיצא הבשר חוץ לחבורתו, ואפילו חזר לחבורתו אסור לאכלו, הרי הוא כבשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת ירושלים שאסור באכילה, ואזהרתו: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" (שם כב, ל) - כיוון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה (ספר המצוות שם והלכות מאכלות אסורות פרק ה, הלכה ט, והלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ו והלכות קרבן פסח פרק ט הלכה ב). **148)** הבשר שנצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם (הלכות קרבן פסח פרק ח, הלכה ו). **149)** אלא צלי, שנאמר (שם יב, ט) "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל". ואם אכל נא ומבושל כאחת, אינו לוקה אלא אחת, לפי ששניהם נכללים בלאו אחד (ספר המצוות לא־תעשה קכה והלכות קרבן פסח שם הלכה ד). **150)** שנאמר, (דברים יב, יז) "לא תוכל לאכול בשעריך... וכל נדריך אשר תדור" כאילו אמר: לא תוכל לאכול נדריך אשר תידור. ולאוו זה הוא אזהרה לכל מועל, וכן אמרו (סנהדרין פג, א): "הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה" ואם מעל בשוגג מקריב קרבן מעילה (ספר המצוות לא־תעשה קמו והלכות מעילה פרק א, הלכה ג). **151)** הניתן בשנה השלישית והשישית לשמיטה. **152)** תרומה גדולה ותרומת מעשר, שנאמר (שם, שם) "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך", ונאמר להלן (שם כו, יב) "ואכלו בשעריך ושבעו", מה להלן מעשר עני אף כאן מעשר עני, ואמרה תורה, לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר שכתוב בו: בשעריך - בתוכו (מכות טז, ב). אבל האוכל טבל שלא הורמו ממנו תרומותיו חייב מיתה, כמבואר לעיל הלכה ב, לא־תעשה ה (ספר המצוות לא־תעשה קנג והלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה כ־כא). **153)** כגון, שהרגה אדם ונתחייבה סקילה. **154)** שקדמו בעליה ושחטוה, שנאמר (שמות כא, כח) "סקול ייסקל השור ולא ייאכל את בשרו" ממשמע שנאמר סקול ייסקל, איני יודע שנבילה הוא, ונבילה אסורה באכילה, מה תלמוד לומר ולא ייאכל את בשרו? מגיד הכתוב: שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה" (בבא קמא מא, א) "שנעשה כבהמה טמאה" (ספר המצוות לא־תעשה קפח והלכות מאכלות אסורות פרק ד, הלכה כ"ב). **155)** או חיה טמאה, שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה, שנאמר (דברים יד, ו) "וכל בהמה מפרסת פרסה... מעלת גרה... אותה תאכלו" - שומע אני שכל שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה אסורה, ולאו הבא מכלל עשה - עשה הוא, ובגמל ובחזיר ובארנבת נאמר (שם ז־ח) "אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה" וגו', והרי הדברים קל וחומר: מה אלו שיש בהם סימן טהרה אחד הרי הם בלא תעשה על אכילתם, שאר בהמה טמאה וחיה טמאה שאין בהן סימן טהרה כלל אינו דין שאיסור אכילתן הוא בלא־תעשה (ספר המצוות לא־תעשה קעב והלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה א־ב). **156)** ככתוב (ויקרא יא, יג) "ואת אלה תשקצו מן העוף לא ייאכלו... את הנשר ואת הפרס" וגו'. וסימני עוף טמא מבוארים בהלכות מאכלות אסורות פרק א, הלכה ט"ז־כ (ספר המצוות לא־תעשה קעד והלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה ד). **157)** שאין לו סנפיר וקשקשת, ואזהרתו: "ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו" (שם, יא), וראה הלכות מאכלות אסורות פרק א, הלכה כ"ד (ספר המצוות לא־תעשה קעג והלכות מאכלות אסורות שם). **158)** כגון, הזבובים והדבורים והיתושים, ככתוב (דברים יד, יט) "וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו" (ספר המצוות לא־תעשה קעה והלכות מאכלות אסורות שם, הלכה ה־ו). **159)** כגון, התולעים והחיפושיות, נחשים ועקרבים, וכן שמונה שרצים האמורים בתורה (ויקרא יא, כט) "החולד והעכבר והצב" וגו'. ואזהרתם: "וכל השרץ השורץ על הארץ... לא יאכל" (שם, מא), אלא שעל שמונה שרצים הוא לוקה על אכילתם בכעדשה, כשיעור טומאתם, ועל שאר שרצים אינו לוקה על אכילתם אלא בכזית, כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה ו־ז (ספר המצוות לא־תעשה קעו והלכות מאכלות אסורות שם). **160)** כגון, התולעים והעלוקה שבמים, וכן חיות הים, כללו של דבר, כל שאינו בצורת הדגים, כגון, כלב המים והדולפן וכיוצא בהם. ואזהרתם: "אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם" (ויקרא יא, מג) והוא כולל כל מיני שרצים שהם (ספר המצוות לא־תעשה קעט והלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה י"ב). **161)** שלא נולד מזכר ונקבה אלא מן הגללים שהסריחו וכיוצא בהם, וזהו "השרץ הרומש" שהוא מתהווה מן העפושים, ואינו מוליד כמוהו בעוד ש"השרץ השורץ" הוא הנולד מזכר ונקבה, ומוליד כמוהו. ואזהרתו: "ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ" (ויקרא יא, מד), כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה י"ג (ספר המצוות לא־תעשה קעז). **162)** מן הפרי ורומשים עליו, ואפילו חזרו לתוך הפרי הרי הם אסורים.

ואזהרתם: "לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום" (שם, מב). אבל אם לא פירשו, מותר לאכול הפרי והתולעת שבתוכו (ספר המצוות לא־תעשה קעח והלכות מאכלות אסורות שם, הלכה י"ד). 163) בהמה ועוף שמתו מאליהם או שלא נשחטו כהלכה, שנאמר (דברים יד, כא) "לא תאכלו כל נבלה" (ספר המצוות לא־תעשה קפ והלכות מאכלות אסורות פרק ד, הלכה א). 164) שטרפה אותה חיית היער, ואינה יכולה עוד לחיות מחמת אותה טריפה ודריסה, וזוהי טריפה האמורה בתורה, ויש עוד מיני מחלות, שאם תֻּחְלֶה בהן הבהמה אינה יכולה עוד לחיות מהן, והואיל והיא נוטה למות, הרי זו אסורה אפילו קֻדַּם ושחטה. והאוכל מטריפה שנטרפה על ידי חיית השדה לוקה מן התורה, ומבהמה שחלתה ונוטה למות מחמת מחלתה - לוקה מדרבנן (ספר המצוות לא־תעשה קפא). ואזהרה לטריפה: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" (שמות כב, ל) ושמונה מיני טריפה נאמרו למשה מסיני (הלכות שחיטה פרק ה, הלכה א־ג וספר המצוות שם). 165) שחותך אבר מן הבהמה כשהיא חיה. ואזהרתו: "ולא תאכל הנפש עם הבשר" (דברים יב, כג). והוא הדין כשאוכל כזית בשר מן החי לוקה משום אוכל טריפה. ואזהרתו: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו", שהרי בשר זה מבהמה שלא נשחטה ולא מתה, - כיוון שנעשית הבהמה בשר בשדה הרי היא טריפה (ספר המצוות לא־תעשה קפב והלכות מאכלות אסורות פרק ד, הלכה י, ופרק ה, הלכה א־ג). 166) שנאמר (בראשית לב, לג) "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה (=שקפץ ממקומו ועלה) אשר על כף הירך". והאוכל את הגיד בשלימותו אף על פי שאין בו כזית, או כזית מגיד גדול - לוקה (ספר המצוות לא־תעשה קפ"ג והלכות מאכלות אסורות פרק ח, הלכה ב). 167) שנתבשל בחלב, ואף על פי שהוא בעצמו לא בישלו, שנאמר (שמות לד, כו) "לא תבשל גדי בחלב אמו" בפעם השנייה (נוסף על מה שנאמר שם כג, יט) לומר לך, שלוקה על אכילתו, כמבואר בחולין קטו, ב (ספר המצוות לא־תעשה קפז והלכות מאכלות אסורות פרק ט, הלכה א־ב). 168) ואף על פי שלא אכלו, שנאמר (שם) "לא תבשל גדי בחלב אמו" (ספר המצוות לא־תעשה קפו והלכות מאכלות אסורות שם). 169) שנשרשה בארץ אחרי שישה עשר בניסן, שהוא יום הבאת מנחת העומר. 170) שנאמר (ויקרא כג, יד) "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד... הביאכם את קרבן אלוקיכם". ובזמן שאין בית המקדש, אסור לאכול תבואה חדשה עד גמר יום שישה עשר בניסן, כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה ב (ספר המצוות לא־תעשה קפט). 171) פירות האילן, שגדלו בשלוש השנים לנטיעתו, ככתוב (ויקרא יט, כג) "וערלתם ערלתו את פריו, שלוש שנים יהיה לכם ערלים, לא ייאכל". ואיסור ערלה נוהג גם בחוץ לארץ, על פי הלכה למשה מסיני (ספר המצוות לא־תעשה קצב והלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה י־יא). 172) מין ממיני תבואה או מיני ירקות שנזרעו בכרם, או שנטע הגפן בתוך הירק, שניהם אסורים באכילה, שנאמר (דברים כב, ט) "לא תזרע כרמך כלאיים, פן תקדש המלאה, הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם" - דרשו חכמינו: פק ת'ק'ד'ש' - פן תוקד אש (חולין קטו, א). וכל מקום שנאמר: "פן" אינו אלא מצוות לא תעשה, כמבואר במכות יג, ב (ספר המצוות לא־תעשה קצג והלכות מאכלות אסורות שם, הלכה ו). 173) דברים שהחמץ מעורב בהם, כגון, כותח הבבלי (חלב ופת מעופשת מעורבת בתוכו) וכדומה, שנאמר (שמות יב, כ) "כל מחצת לא תאכלו". ואינו לוקה אלא אם יש בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת שלוש ביצים, אבל אם אין בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת שלוש ביצים אינו לוקה, אלא מכים אותו מכת מרדות (ספר המצוות לא־תעשה קצח והלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ו). 174) חצות יום ארבעה עשר בניסן, שנאמר (דברים טז, ג) "לא תאכל עליו חמץ" כלומר, על קרבן פסח, שזמן שחיטתו הוא מחצות היום ומעלה, ומשעה שהוא ראוי להישחט אסור הוא באכילת חמץ. אבל האוכל חמץ בפסח עצמו חייב כרת (ספר המצוות לא־תעשה קצט והלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ח). 175) המניח. 176) בפסח, שעשה בה מעשה, ואזהרתו: "שבעת ימים שאור לא יימצא בבתיכם" (שמות יב, יט). אבל המניח חמץ בביתו ולא עשה בו מעשה (=כגון, שהחמיץ לפני הפסח) הרי זה עובר בלאו ואינו לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רא, והלכות חמץ ומצה שם, הלכה ב־ג). 177) שנתנסך לעבודה זרה, והשותה ממנו כל שהוא לוקה, שנאמר (דברים לב, לח) "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם" יין שנתנסך לה, כזבח שקרב לה, ונאמר בעבודה זרה "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" (שם יג, יח) מאומה - אפילו כל שהוא (ספר המצוות לא־תעשה קצד והלכות מאכלות אסורות פרק י"א, הלכה א־ב) וראה הלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה ב. 178) כגון, ענבים או צימוקים ואפילו חרצן וזג, ככתוב (במדבר ו, ג־ד) "וענבים לחים ויבשים לא יאכל... מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל" (ספר המצוות לא־תעשה רג־רו והלכות נזירות פרק ה, הלכה ב־ג). 179) בימי נדר נזרו, ככתוב (שם, ה) "כל ימי נדר נזרו תער לא יעבור על ראשו", ואחד המגלח ואחד המתגלח בכלל לאו זה (ספר המצוות לא־תעשה רט והלכות נזירות פרק ה, הלכה י"א). 180) טומאת שבעה ימים, כגון, שנגע בו או שנכנס לאהלו, והתורה אמרה (שם, ז) "לאביו ולאמו... לא ייטמא להם במותם" (ספר המצוות לא־תעשה רז והלכות נזירות שם, הלכה ט"ו־יח). 181) השיער הסמוך לנגע הנתק שבראש או בזקן (=שיפול השיער שבהן מעיקרו ויישאר מקום השיער פנוי, וזהו הנקרא נתק), והתורה אמרה (ויקרא יג, לג) "ואת הנתק לא יגלח", שצריך להניח שתי שערות סמוך לו כדי שיהא ניכר אם פשה הנתק (ספר המצוות לא־תעשה שז והלכות טומאת צרעת פרק ח, הלכה ב ופרק י, הלכה א). 182) כגון, שיער לבן שבבהרת (שם, כ) או שקצץ הנגע כולו מבשרו. 183) כדי שישתנה מראה המחייה (שם, כד), והתורה אמרה (דברים כד, ח) "הישמר בנגע הצרעת" - בלא תעשה, תשמור שלא לתלוש ולא לקוץ (ספר המצוות לא־תעשה שח והלכות טומאת צרעת פרק י, שם). 184) באדמת הנחל, והוא נחל מים ששוטף בחזקה, ואסור בזריעה ובחרישה, ובכל עבודה בגופה של קרקע, ככתוב (שם כא, ד) "לא יעבד בו ולא ייזרע" (ספר המצוות לא־תעשה שט והלכות רוצח פרק י, הלכה ט). 185) היא שנת השמיטה, שעליה נאמר (ויקרא כה, ד) "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ... שדך לא תזרע", ועבודת הארץ אסורה בה (ספר

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

המצוות לא־תעשה רכ והלכות שמיטה ויובל פרק א, הלכה א־ב). 186) כורת ענפיו המיותרים להגדיל את פוריותו, והתורה אמרה (שם, שם) "וכרמך לא תזמור" (ספר המצוות לא־תעשה רכא והלכות שמיטה שם, הלכה ב־ג). 187) מה שהאדמה מצמיחה מעצמה מן הזרע שנפל בה לפני שביעית, או מן העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו, שניהם נקראים ספיח (הלכות שמיטה פרק ד, הלכה א). 188) מן הרגיל, והתורה אמרה (שם, ה) "את ספיח קצירך לא תקצור" - לא תקצרנו כדרך שקוצרים תבואת שאר השנים, שקוצרים כל השדה בבת אחת ומעמידים כרי, אלא קצור מעט־מעט וחבוט ואכול (ספר המצוות לא־תעשה רכב והלכות שמיטה פרק ה, הלכה א). 189) קוטף פרי האילן. 190) מן הרגיל. והתורה אמרה (שם, שם) "ואת ענבי נזירך לא תבצור" שלא תאספם כדרך שאתה אוספם בכל שנה, כגון ענבים - אין דורכים אותם בגת אלא בעריבה, וכן זיתים אין עושים אותם בתוך הבד, אלא כותשם ומכניסם לתוך בד קטן ביותר (ספר המצוות לא־תעשה רכג והלכות שמיטה פרק ד, הלכה כב־כג). 191) והתורה אמרה (שם, יא) "יובל היא... לא תזרעו, ולא תקצרו... ולא תבצרו" (ספר המצוות לא־תעשה רכד־כו והלכות שמיטה פרק י, הלכה ט"ז). 192) לקצור. 193) שצריך היה להשאיר קמה מחוברת לעניים, ככתוב (שם כג, כב) "לא תכלה פאת שדך בקצרך". ואם אכל את התבואה או נשרפה, שאינו יכול עוד ליתנה לעניים ולתקן את הלאו, הרי זה לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רי, כיד והלכות מתנות עניים פרק א, הלכה ג). 194) בכתב יד תימן: נתנו. 195) שבצר כל כרמו ולא השאיר בו עוללות, שהן אשכולות קטנים שאין ענביהם נוטפים זה על זה, אלא מפוזרים ודלילים ונקראים עוללות, שהם "לשאר האשכולות כעולל (=יונק) לאיש" והתורה אמרה (שם יט, י) "וכרמך לא תעולל" (ספר המצוות לא־תעשה ריב והלכות מתנות עניים פרק ד, הלכה י"ז־יח). 196) שיבלים הנופלות בשעת הקצירה. 197) והתורה אמרה (שם, ט) "ולקט קצירך לא תלקט". ואם אבדו או נשרפו אחר שליקטם, קודם שיתנם לעניים לוקה (ספר המצוות לא־תעשה ריא והלכות מתנות עניים פרק א, הלכה ד). 198) בדפוס רומי ר"מ וכן בכתב יד תימן: המלקט פרט וכו'. פרט - זה גרגר אחד או שניים הנפרטים (=נופלים) מן האשכול בשעת הבצירה. 199) והתורה אמרה (שם, י) "ופרט כרמך לא תלקט" ואם נבצר ממנו לקיים את העשה: לעני ולגר תעזוב אותם, הרי זה לוקה על לקיטתו לעצמו (ספר המצוות לא־תעשה ריג־ריד והלכות מתנות עניים פרק ד, הלכה ט"ו). 200) ששכחו בשדה בשעת עימור האלומות. 201) והתורה אמרה (דברים כד, יט) "ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו". והוא הדין שכחת האילנות (ספר המצוות לא־תעשה ריד והלכות מתנות עניים פרק א, הלכה ו ופרק ה שם). 202) הציפור ואפרוחיה. 203) והתורה אמרה (שם, כב, ו) "לא תיקח האם על הבנים שלח תשלח את האם", ואם לקחה ומתה קודם שישלחנה לוקה (ספר המצוות לא־תעשה שו והלכות שחיטה פרק י"ג, הלכה א). 204) שני מיני זרעים כאחד. 205) כגון, חיטה ושעורה, או פול ועדשה, וכן כל מיני זרעים הראויים למאכל אדם. ואזהרה לכלאי זרעים "שדך לא תזרע כלאיים" (ויקרא יט, יט). ואין איסורם אלא בארץ ישראל (ספר המצוות לא־תעשה רטו והלכות כלאיים פרק א, הלכה א־ג). 206) בארץ ישראל, שזרע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות עם זרע הכרם ואז לוקה שתים, אחת משום: שדך לא תזרע כלאיים, ואחת משום: לא תזרע כרמך כלאיים (דברים כב, ט). אבל אם זרע ירק אצל גפן או נטע גפן בצד ירק אינו לוקה, אלא שנאסרו שניהם בהנאה (ספר המצוות לא־תעשה רטז והלכות כלאיים פרק ה, הלכה א, ז). 207) אפילו בחוץ לארץ, כגון, שהרכיב יחור של עץ אתרוג בעץ תפוח, וכן המרכיב אילן בירק לוקה, ואזהרתם: שדך לא תזרע כלאיים (ויקרא שם) ותחילת הפסוק: "בהמתך לא תרביע כלאיים" - מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה, מה בהמתך בין בארץ בין בחוץ לארץ (=שהרי חובת הגוף היא ונוהגת גם בחו"ל) אף שדך (הרכבת אילן) בין בארץ בין בחו"ל, כמבואר בסנהדרין ס, א (ספר המצוות לא־תעשה רטז והלכות כלאיים פרק א, הלכה ה). 208) מין על שאינו מינו בין בבהמה בין בחיה ובעופות, בין בארץ בין בחו"ל, שנאמר (שם, שם) "בהמתך לא תרביע כלאיים" (ספר המצוות לא־תעשה ריז והלכות כלאיים פרק ט, הלכה א). 209) מושך בשני מינים את העגלה או מנהיגם כאחד, שנאמר (דברים כב, י) "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", ומן התורה אינו אסור אלא במין אחד טמא ואחד טהור, אבל מדברי סופרים כל שני מינים שהם כלאיים בהרבעה אסורים במלאכה או בהנהגה כאחד (ספר המצוות לא־תעשה יח והלכות כלאיים פרק ט, הלכה ז־ח. 210) פי בהמה מלאכול מן הדבר שהיא עושה בו בשעת מלאכתה, כגון, שתדוש תבואה או תישא תבן על גבה, שנאמר (שם כה, ד) "לא תחסום שור בדישו" (ספר המצוות לא־תעשה ריט והלכות שכירות פרק י"ג, הלכה ב). 211) בהמה ובנה ביום אחד, בין בחולין בין בקדשים, שנאמר (ויקרא כב, כח) "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ספר המצוות לא־תעשה קא והלכות שחיטה פרק י"ב, הלכה א). 212) והוא צריך לו, כגון: כר - בלילה, והמחרשה - ביום, והתורה אמרה (דברים כד, יב) "לא תשכב בעבוטו" - לא תשכב ועבוטו עימך (ספר המצוות לא־תעשה רמ והלכות מלווה ולווה פרק ג, הלכה ה). 213) שאסור בכלל למשכן את האלמנה, ככתוב (שם, יז) "ולא תחבול בגד אלמנה", ואם אבד המשכון או נשרף קודם שיחזיר לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רמא והלכות מלווה שם, הלכה א). 214) כגון, כלי טחינה או כלי בישול ואפייה, ככתוב (שם, ו) "לא יחבול ריחיים ורכב כי נפש הוא חובל" ואם אבד המשכון או נשרף קודם שיחזירנו לוקה (ספר המצוות לא־תעשה רמב והלכות מלווה שם, הלכה ב). 215) שהעיד עדות שקר שאין בה עדות ממון, כגון שהעיד על פלוני כוהן, שהוא בן גרושה או בן חלוצה, והוזם. או שהעיד על פלוני שהוא חייב מלקות והוזם, והתורה אמרה (שמות כ, טו) "לא תענה בריעך עד שקר". ואף על פי שאין בו מעשה, קיבלו חכמינו מפי השמועה, שהכתוב האומר (דברים כח, א־ב) "והרשיעו את הרשע - והיה אם בֶן הכות הרשע" רומז לעד זומם שילקה (ספר המצוות עשה קפ ולא־תעשה רפה והלכות עדות פרק כ, הלכה ח־ט). 216) כי אם יש בה שווה פרוטה (=דמי

רפואתו וכדומה) חייב לשלם לו ממון ואין אדם משלם ולוקה. ואזהרה למכה חבירו: "ארבעים יכנו לא יוסיף" (שם, ג) "ומה אם זה שנתנה תורה רשות להכותו, ציווה הכתוב שלא להכותו על רשעו, קל וחומר לשאר כל האדם" (ספר המצוות לא־תעשה ש והלכות סנהדרין פרק ט"ז, הלכה י"ב). 217) שהעידו עליו בפעם הראשונה שגנב משל אביו וקנה בשר ויין ואכל. ולוקה, ככתוב (שם כא, יח) "ויסרו אותו". ואזהרתו: "לא תאכלו על הדם" (ויקרא יט, כו) - לא תאכלו אכילה המביאה לידי שפיכות דמים (ספר המצוות לא־תעשה קצה והלכות ממרים פרק ז, הלכה א, והלכה ז). 218) על אשתו, שלא מצא לה בתולים. 219) שהביא אבי האשה עדים והזימו את עדי הבעל, שאמרו שזנתה תחתיו אחרי האירוסין, הרי העדים נסקלים והבעל לוקה, ככתוב (דברים כב, יח) "ויסרו אותו". ואזהרתו: "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא שם, טז), כמבואר בכתובות מו, א (ספר המצוות לא־תעשה שא והלכות נערה בתולה פרק ג, הלכה א והלכה ו). 220) כגון, שאמר יכהו ה', או: ארור פלוני לה', ואזהרתו: "לא תקלל חרש" (שם, יד), שאפילו חרש שאינו שומע ולא נצטער בקללה, לוקה עליו (ספר המצוות לא־תעשה שיז ולהלן פרק כ"ו, הלכה א). 221) כגון שנשבע שלא אכלתי ואכל, או שלא יאכל ואכל הרי זו שבועת שקר ולוקה. ואזהרתו: ולא תישבעו בשמי לשקר" (שם, יב), כמבואר בשבועות כ, ב (ספר המצוות לא־תעשה סא והלכות שבועות פרק א, הלכה ב־ג). 222) שנשבע על דבר ידוע, שהוא כן, כגון, שנשבע על שמיים, שהם שמיים, או שנשבע לבטל את המצוה, ועוד. ואזהרתו: "לא תישא את שם ה' אלוקיך לשווא" (שמות כ, ו). ואף על פי שאין בה מעשה לוקה, שנאמר שם: "כי לא ינקה ה' את אשר יישא את שמו לשווא" - בית דין של מעלה אינו מנקה אותו, אבל בית דין של מטה מלקה אותו ומנקה אותו, כמבואר בשבועות כא, א (ספר המצוות לא־תעשה סב והלכות שבועות פרק א, הלכה ד־ז). 223) שעובר על מה שנדר, ואפילו לא נשבע, והתורה אמרה (במדבר ל, ג) "לא יחל דברו" - לא יעשה דבריו חולין (ספר המצוות לא־תעשה קנז והלכות נדרים פרק א, הלכה ה). 224) חוץ לתחום העיר, והוא חוץ לשנים עשר מיל. והתורה אמרה (שמות טז, כט) "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפיים אמה (ספר המצוות לא־תעשה שכא והלכות שבת פרק כ"ז, הלכה א). 225) והתורה אמרה (שם יב, יח) "כל מלאכה לא ייעשה בהם אך אשר ייאכל לכל נפש הוא לבדו ייעשה לכם" (ספר המצוות לא־תעשה שכג והלכות יום טוב פרק א, הלכה א־ב). 226) שמגלח את שער הצדעים בתער, והתורה אמרה (ויקרא יט, כז) "לא תקיפו פאת ראשכם" וחייב מלקות על כל צדע מהם (ספר המצוות לא־תעשה מג והלכות עבודה זרה פרק י"ב, הלכה א, והלכה ו). 227) מגלחו. וחמש פיאות הן: לחי העליון ולחי התחתון מימין וכן מצד שמאל, ושיבולת הזקן. ולוקה על כל פאה ופאה. ואזהרתו: "ולא תשחית את פאת זקנך" (שם) ואינו חייב עד שיגלחנו בתער (ספר המצוות לא־תעשה מד והלכות עבודה זרה שם, הלכה ז). 228) שורט בבשרו מרוב צער על מתו, כדרך שהיו הגויים עושים, והתורה אמרה (שם, כה) "ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם" (ספר המצוות לא־תעשה מה והלכות עבודה זרה שם, הלכה י"ב). 229) תולש שער ראשו מרוב צערו על מתו, כדרך שעושים הסכלים, והתורה אמרה (דברים יד, א) "ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת". וחייב על כל הראש כבין העיניים, שנאמר (ויקרא כא, ה) לא יקרחו קרחה בראשם (ספר המצוות לא־תעשה קעא והלכות עבודה זרה שם, הלכה ט"ו). 230) ששורט בבשרו וממלא מקום השיטה כוחל או דיו או שאר צבעונים, וזה היה מנהג הגויים שרושמים עצמם לעבודה זרה, שאלו עבדים מכורים הם לה ומורשמים לעבודתה. והתורה אמרה (שם, יט, כח) "וכתובת קעקע לא תתנו בכם" (ספר המצוות לא־תעשה מא והלכות עבודה זרה שם, הלכה י"א). 231) בגד ארוג מצמר ופשתים, כמו שלבשו כומרי עבודה זרה באותו הזמן. ואזהרתו: "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו" (דברים כב, יא). ואפילו חוט אחד של צמר בבגד גדול של פשתן אסור (ספר המצוות לא־תעשה מב והלכות עבודה זרה פרק י, הלכה א והלכה ה). 232) (שם כ, יט) "לא תשחית את עצה... ואותו לא תכרות" וכל השחתה בכלל זה, כגון: שישרוף בגד לבטלה או ישבור כלי לבטלה, אלא שאינו לוקה עליהם אלא מכת מרדות מדבריהם, כמבואר בהלכות מלכים פרק ו, הלכה י (ספר המצוות לא־תעשה נז והלכות מלכים שם, הלכה ח). 233) כגון, שילבש בגדים צבעוניים וחלי זהב, במקום שאין לובשים אותם אלא נשים, והתורה אמרה (שם כב, ה) "ולא ילבש גבר שמלת אשה" ובכלל זה אם צבע שערו שחור (ספר המצוות לא־תעשה מ והלכות עבודה זרה פרק י"ב הלכה י). 234) כגון שתשים בראשה מצנפת, או שתלבש שריון או שתגלח ראשה כאיש, שנאמר (שם, שם) "לא יהיה כלי גבר על אשה" (ספר המצוות לא־תעשה לט והלכות עבודה זרה שם). 235) שנגע בו או נכנס לאהלו, והוא אינו מקרוביו המפורשים בכתוב (ויקרא כא, ב־ג). והתורה אמרה (שם, א) "לנפש לא ייטמא בעמיו" (ספר המצוות לא־תעשה קסו והלכות אבל פרק ג, הלכה א־ג). 236) כגון, שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאיש, שהיא אסורה להינשא לו, איסור השווה בכל ישראל, ואינו מיוחד בכוהנים. והתורה אמרה (שם, ז) "אשה זונה וחללה לא ייקחו". אבל אם בא עליה דרך זנות ולא קידשה אינו לוקה, שנאמר: "לא יקחו" - עד שייקח (=בקידושין) ויבעול (ספר המצוות לא־תעשה קנח והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ב ופרק י"ח, הלכה א). 237) בין מן הנישואין בין מן האירוסין, כמבואר ביבמות נט, א. והתורה אמרה (שם, שם) "ואשה גרושה מאישה לא ייקחו" (ספר המצוות לא־תעשה קס והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ב, והלכה י"י). 238) חללה - זו שנולדה מאיסורי כהונה, וכן אחת הנשים האסורות לכהונה נבעלה לכוהן - נתחללה (הלכות איסורי ביאה פרק י"ט, הלכה א). והתורה אמרה (שם): "אשה זונה וחללה לא יקחו" (ספר המצוות לא־תעשה קס והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה א־ב). 239) שנאמר (שם, טו) "ולא יחלל זרעו בעמיו" - כיוון שבעלה, חיללה, ופסלה לכהונה, והוא מוזהר שלא יחלל כשרים, לא אשה ולא זרעו, בניגוד לזונה וחללה וגרושה,

שהן מחוללות ועומדות קודם בעילתו, ולפיכך אינו לוקה עליהן עד שיקדש ויבעול (ספר המצוות לא־תעשה קסב והלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ג). 240) לאיש אחר, והתורה אמרה (דברים כד, ד) "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה". ואפילו לא נישאה לאחר, אלא נתארסה לו אסורה לחזור לראשון, שנאמר (שם, ב) "והייתה לאיש אחר" הוויה - זו קידושין, כמבואר ביבמות יא, ב (ספר המצוות לא־תעשה שנו והלכות גירושין פרק י"א, הלכה י"ב). 241) שמת בעלה בלא בנים והיא זקוקה להתייבם לאחד האחים, או לחלוץ להם, וכל שלא נפטרה מהיבם אסורה להינשא לאיש אחר, ככתוב (שם כה, ה) "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" (ספר המצוות לא־תעשה שנז והלכות ייבום פרק ב, הלכה י"ח). 242) שבועל אשה לשם זנות בלא קידושין, והתורה אמרה (שם כג, יח) "לא תהיה קדשה מבנות ישראל" (ספר המצוות לא־תעשה שנה והלכות אישות פרק א, הלכה ד). 243) ממזר - זה שנולד מן העריות שחייבים אליהן איסור כרת, חוץ מן הנידה, שהבן הנולד ממנה הוא פגום לכהונה ואינו ממזר. 244) והתורה אמרה (שם, ג) "לא יבוא ממזר בקהל ה'". והראב"ד שואל: מה צורך בנישואין, והלא אם יבעל ולא יקדש תחילה הרי זה לוקה, וכבר השיב רבינו לחכמי לוניל והצדיק את שיטתו בזה. ראה במוספנו תשובות הרמב"ם להלכות איסורי ביאה, פרק ט"ו, הלכה ב (ספר המצוות לא־תעשה שנד והלכות איסורי ביאה שם, הלכה א־ב). וראה תשובות הרמב"ם סימן קנב. 245) כל שנפצעו ביציו. ובספר המצוות מגדיר רבינו: מי שנשחתו אברי התשמיש שלו עד שאי אפשר לו להוליד. והתורה אמרה (שם, ב) "לא יבוא פצוע דכה וכרות שפכה בקהל ה'" (ספר המצוות לא־תעשה שס והלכות איסורי ביאה פרק ט"ז, הלכה א־ג). 246) מפסיד איברי הזרע. 247) והתורה אמרה (ויקרא כב, כד) וכתות ונתוק וכרות - ובארצכם לא תעשו" - קיבלו חז"ל (ספרא, שם) "ובכם לא תעשו", כלומר "עניין הכתוב לא יעשה זאת בישראל, בין בגופם בין בגוף אחרים" (ספר המצות לא־תעשה שסא והלכות איסורי ביאה פרק ט"ז, הלכה ט־י). 248) והתורה אמרה (דברים כב, כט) "ולו תהיה לאשה תחת אשר עינה לא יוכל שלחה כל ימיו". ואם גירשה ומתה, או שנישאה לאחר הרי זה לוקה, שאינו יכול לקיים עוד העשה: ולו תהיה לאשה (ספר המצוות לא־תעשה שנח והלכות נערה פרק א, הלכה ז). 249) והתורה אמרה (שם, יט) "ולו תהייה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו", וגם זה לוקה, כדרך שלוקה האונס שגירש אנוסתו ולא החזירה, (ספר המצוות לא־תעשה שנט והלכות נערה פרק ג, הלכה ד). 250) כגון, החיבוק והנישוק וכיוצא בהם מפעולות שאדם נהנה בהן. 251) שלא בא עליה, והתורה אמרה (ויקרא יח, ו) "איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערווה" - כלומר, לא תתקרבו אליהן קירבה המביאה לגלות ערווה (ספר המצוות לא־תעשה שנג והלכות איסורי ביאה פרק כ"א, הלכה א־ב). 252) שאמרו עליו שהוא פסול לעדות אשה (סנהדרין כו, ב). וכן מלקים אותו על "לא טובה השמועה" (קידושין פא, א) וכמבואר לקמן פרק כ"ד, הלכה ה. 253) והתורה אמרה (דברים ז, ג) "ולא תתחתן בם, בתך לא תיתן לבנו ובתו לא תיקח לבנך" אחד שבעה עממים ואחד כל האומות באיסור זה (ספר המצוות לא־תעשה נב והלכות איסור ביאה פרק י"ב, הלכה א), וראה שם הלכה ד־ז. 254) והתורה אמרה (שם כג, ד) "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" אפילו אחר שנתגיירו אסורים הם לבוא בקהל (ספר המצוות לא־תעשה נג והלכות איסורי ביאה פרק י"ב, הלכה י"ז). 255) כנ"ל בהערה הקודמת. וכבר ביאר רבינו, שם הלכה כ"ה, שסנחריב מלך אשור בלבל את כל האומות ועירבן זה בזה, וכל הפורש מהן להתגייר, חזקתו שפירש מן הרוב, ולפיכך כל הגרים מותרים בזמן הזה לבוא בקהל ה' בכל מקום שהוא, אחד הזכרים ואחד הנקיבות. 256) נוסף על שמונה־עשרה הראויות לו, והתורה אמרה (שם יז, יז) "ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו" - קיבלו חכמינו שמותר לו ליקח עד שמונה־עשרה (ספר המצוות לא־תעשה שסד והלכות מלכים פרק ג, הלכה ב). 257) נוסף על כדי מרכבתו, אפילו סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך שעושים שאר המלכים, והתורה אמרה (שם, טז) "רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצריימה למען הרבות סוס" (ספר המצוות לא־תעשה שסג והלכות מלכים שם, הלכה ג). 258) והניחו בגנזיו לעצמו, להתגאות בו או להתנאות בו, והתורה אמרה (שם, יז) "וכסף וזהב לא ירבה לו מאד". אבל כסף וזהב שירבה לאוצר בית ה' להיות שם מוכן לצרכי ציבור ולמלחמותיו - מצווה להרבותו (ספר המצוות לא־תעשה שסה והלכות מלכים שם, הלכה ד). 259) כולל מצוות לא תעשה שיש בהן כרת, או מיתה בידי שמים, המנויות לעיל הלכה א־ב שלוקים עליהן, כמבואר שם.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) שאין בית דין מעניש על־פי אומד הדעת, אלא על־פי ראייה ברורה. דין עובר עבירה באונס. האיסור לחוס על העבריין, או לרחם בדין על הנאשם בכל חיוב שהוא. אזהרת חכמינו למי שמגיס ליבו בהוראה, וכן לתלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. זיקת הדיינים לדין פחות משווה פרוטה.

א. אֵין בֵּית דִּין עוֹנְשִׁין בְּאֹמֶד הַדַּעַת[2], אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים בִּרְאִיָּה בְּרוּרָה. אֲפִלּוּ רָאוּהוּ הָעֵדִים רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ, וְהִתְרוּ בּוֹ, וְהֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם, אוֹ שֶׁנִּכְנַס אַחֲרָיו לְחָרְבָּה וְנִכְנְסוּ[3] אַחֲרָיו, וּמְצָאוּהוּ הָרוּג וּמְפַרְפֵּר[4] וְהַסַּיִף[5] מְנַטֵּף דָּם בְּיַד הַהוֹרֵג, הוֹאִיל וְלֹא רָאוּהוּ בְּעֵת שֶׁהִכָּהוּ - אֵין בֵּית דִּין הוֹרְגִין בְּעֵדוּת זוֹ[6]. וְעַל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ נֶאֱמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג[7]. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנַיִם שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, זֶה רָאָהוּ שֶׁעָבַד אֶת הַחַמָּה וְהִתְרָה בּוֹ, וְזֶה רָאָהוּ שֶׁעָבַד אֶת הַלְּבָנָה וְהִתְרָה בּוֹ - אֵין מְצָטָרְפִין[8]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג. הוֹאִיל וְיֵשׁ שָׁם צַד לְנַקּוֹתוֹ וְלִהְיוֹתוֹ צַדִּיק - אַל תַּהַרְגֵהוּ[9].

2) השערה ע"פ השכל וההגיון. 3) בכת"י תימן: שנכנס אחריו. והכוונה, שהרודף נכנס אחרי הנרדף. 4) מפרכס ומזדעזע. 5) החרב. 6) סנהדרין לז, ב "אם כך ראיתם

- לא ראיתם כלום", שהרי התורה אמרה: על־פי שנים עדים (=עדי ראיה) יומת המת. 7) מכילתא פרשת משפטים לפסוק זה. מי שהוא נקי ע"פ דין תורה - אל תהרגנו. וכתב רבינו ב'ספר המצוות' ל"ת רצ: "לפי שהדברים האפשריים יש מהם שאפשרותם קרובה מאד, ומהם שאפשרותם רחוקה מאד... וה"אפשר" רחב מאד. ואילו הרשתה תורה לקיים ענשים כאפשר הקרוב מאד... כי אז היו מקיימים את הענשים במה שהוא יותר רחוק מזה... עד שיקיימו את הענשים וימיתו בני אדם באומדן קל, לפי דמיון השופט, לפיכך סתם (=הבורא) יתעלה את הפתח הזה, וציוה שלא יקויים שום עונש אלא עד שיהיו שם עדים המעידים, שברור להם אותו המעשה... ויותר טוב ויותר רצוי לפטר אלף חוטאים, מלהרוג נקי אחד ביום מן הימים". 8) שעל כל עבירה אין בה אלא עד אחד, ואינו נאמן. 9) מכילתא שם, והכתוב מסיים: "כי לא אצדיק רשע". כלומר, אם יצא מידך זכאי - יש לי הרבה שלוחים להמיתו במיתה שנתחייב בה (ירושלמי סנהדרין פ"ד, ה"ג. וכן ברש"י לתורה שם). ובסנהדרין שם אמרו: "מיום שחרב בית־המקדש אע"פ שבטלה סנהדרין, דין ארבע מיתות (=פורענות בידי שמים) לא בטל, מי שנתחייב סקילה: או נופל מן הגג, או חיה דורסתו" וכו'.

1 **ב. כָּל מִי שֶׁעָשָׂה דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין[10]**
2 **בְּאֹנֶס - אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה**
3 **מְצֻוֶּה שֶׁיֵּהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. אַף עַל פִּי שֶׁחִלֵּל אֶת**
4 **הַשֵּׁם[11] וְהוּא אָנוּס - אֵינוֹ נֶהֱרָג. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַנַּעֲרָה**
5 **לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר[12]. זוֹ אַזְהָרָה לְבֵית דִּין, שֶׁלֹּא יַעֲנְשׁוּ**
6 **אֶת הָאָנוּס[13].**

10) כגון ע"ז, גילוי עריות ושפיכות דמים, ראה הל' יסודי התורה פ"ה, ה"ב. 11) שכל מי שנצטווה להיהרג ולא לעבור, ועבר ולא נהרג - הרי זה מחלל את השם, ועבר על לא־תעשה (ויקרא כב, לב) "ולא תחללו את שם קדשי" (שם, ה"ד). 12) וכדברי הכתוב, שם כח "צעקה הנערה המאורשה ואין מושיע לה". וכן אמרו (נדרים כז, א) "אנוס - רחמנא פטריה". 13) ולדעת הרמב"ן בהשגותיו על 'ספר המצוות' לרבינו שורש ח, אין זו אזהרה אלא שלילת עונש מיתה, ולא יותר. אולם רבינו סובר, הואיל והכתוב מדגיש: "אין לנערה חטא מות" - איך יעלה על הדעת שבית־הדין יענשה, כמו שאמרו (סנהדרין פב, ב) "היתכן, שהתורה פטרתו - ואנו נעמוד ונהרגנו". ועל־כרחך, זה שאמרה תורה: "ולנערה לא תעשה דבר", לאזהרה היא ולאיסור לאו (מגילת אסתר, שם).

7 **ג. אִישׁ שֶׁאֲנָסוּהוּ עַד שֶׁבָּא עַל הָעֶרְוָה - חַיָּב מִיתַת**
8 **בֵּית דִּין; שֶׁאֵין קִשּׁוּי[14] אֶלָּא לְדַעַת[15]. אֲבָל הָאִשָּׁה**
9 **הַנִּבְעֶלֶת בְּאֹנֶס, אֲפִלּוּ אָמְרָה אַחַר שֶׁנֶּאֱנְסָה[16]: הַנִּיחוּ**
10 **לוֹ - הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה[17], מִפְּנֵי שֶׁיִּצְרָהּ נִתְגַּבֵּר עָלֶיהָ[18].**

14) התקשות האבר. 15) מרצון. והרי הוא כעושה מעשה מעצמו. שכל שאינו מרוצה בדבר אי־אפשר לו להתקשות, וכיון שנתקשה - ודאי מרוצה הוא (כסף־משנה). ועדיין קשה, איך ממיתים אותו, והלא אין עונש מיתה בלא התראה, וזה שאנסוהו לבעול - ודאי לא התרו בו? וע"כ, לא נתכוון לומר שממיתים אותו, אלא יש עליו דין חיוב מיתת בית־דין, כאדם שעשה במזיד בלא התראה, ומאחר שלא הותרה כחוק, אין בית־דין ממיתים אותו. וזה שדייק רבינו וכתב: חייב מיתת בית־דין, ולא כתב: בית־דין ממיתים אותו, כדרך שכתב בהלכה הקודמת: אין בית־דין ממיתים אותו (כסף־משנה). 16) בסוף הביאה. 17) "שאלמלא נזקק לה - היא שוכרתו" (לשון התלמוד כתובות נא, ב). 18) "וגם זה אונס, שבתחילת בעילה שהיא באונס - הלבישה הבועל יצר" (רש"י שם). ושם מדובר לענין היתר האשה לחזור לבעלה, וממנו למד רבינו לענין פטור העונש. והשווה הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ט: "שמשהתחיל לבעול באונס - אין בידה שלא תרצה, שיצר האדם וטבעו כופה אותה לרצות". וראה הל' אישות פכ"ד, הי"ט.

11 **ד. אָסוּר לְבֵית דִּין לָחוּס עַל הַהוֹרֵג. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ:**
12 **כְּבָר נֶהֱרַג זֶה, וּמַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בַּהֲרִיגַת הָאַחֵר?**
13 **וְנִמְצְאוּ מִתְרַשְּׁלִין בַּהֲרִיגָתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָחוֹס עֵינְךָ**
14 **עָלָיו, וּבִעַרְתָּ דַם הַנָּקִי[19]. וְכֵן אָסוּר לְבֵית דִּין לָחוּס**
15 **עַל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב קְנָס[20]. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: עָנִי הוּא זֶה,**
16 **שֶׁלֹּא בְּכָוָנָה עָשָׂה. אֶלָּא מַגְבִּין מִמָּמוֹנוֹ כֹּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
17 **בְּלֹא חֲנִינָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ[21]. וְכֵן בְּדִינֵי**
18 **מָמוֹנוֹת אֵין מְרַחֲמִין עַל הַדַּל. שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָנִי הוּא**
19 **זֶה, וּבַעַל דִּינוֹ עָשִׁיר; הוֹאִיל וַאֲנִי וְהֶעָשִׁיר חַיָּבִין**
20 **לְפַרְנְסוֹ - אֲזַכֶּנּוּ בַּדִּין, וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בְּכָבוֹד. עַל**
21 **זֶה הִזְהִירָה תּוֹרָה: וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ. וְנֶאֱמַר: לֹא**
22 **תִשָּׂא פְּנֵי דָל[22]. אָסוּר לְהַדֵּר פְּנֵי גָדוֹל. כֵּיצַד? הֲרֵי**
23 **שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ שְׁנַיִם לְדִין, אֶחָד חָכָם גָּדוֹל וְאֶחָד**
24 **הֶדְיוֹט - לֹא תַקְדִּים לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמוֹ שֶׁל גָּדוֹל, וְלֹא**
25 **תַּסְבִּיר לוֹ פָּנִים, וְלֹא תְכַבְּדֶנּוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסְתַּתְּמוּ**
26 **טַעֲנוֹתָיו שֶׁל אַחֵר; אֶלָּא אֵינוֹ נִפְגָּה לְאֶחָד מֵהֶן עַד**
27 **שֶׁיִּגְּמֹר הַדִּין. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל. אָמְרוּ**
28 **חֲכָמִים[23]: אַל תֹּאמַר: עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן גְּדוֹלִים הוּא**
29 **זֶה, הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּכָשְׁתּוֹ? לָכֵן נֶאֱמַר: לֹא**
30 **תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל.**

19) 'ספרי' שופטים אות קפז. ונוסח הכתוב: "לא תחוס עינך עליו, ובערת" וגו'. 20) תשלום על שקיטע יד חבירו או סימא עינו. 21) "נפש בנפש, עין בעין, שן בשן, יד ביד", השווה הל' חובל פ"א, ה"ד וב'ספר המצוות' ל"ת רעט. 22) 'תורת כהנים' פ' קדושים לפסוק זה, וכן בספרי דברים אות יז. 23) 'תורת כהנים' שם, וראה שבועות ל, ב לענין תלמיד־חכם ועם־הארץ שבאו לדון.

31 **ה. בָּאוּ לְפָנֶיךָ שְׁנַיִם, אֶחָד כָּשֵׁר וְאֶחָד רָשָׁע - אַל**
32 **תֹּאמַר: הוֹאִיל וְרָשָׁע הוּא וְחֻזְקָתוֹ מְשַׁקֵּר, וְחֻזְקַת זֶה**
33 **שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה בִּדְבָרוֹ, אַטֶּה הַדִּין עַל הָרָשָׁע[24]. עַל זֶה**
34 **נֶאֱמַר: לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ - אַף עַל פִּי**
35 **שֶׁהוּא אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת, לֹא תַטֶּה דִינוֹ[25].**

24) לחייבו, מבלי לחקור באמיתת הדבר. 25) מכילתא לפרשת משפטים לפסוק זה.

1 **ו. לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט - זֶה הַמְעַוֵּת אֶת הַדִּין,**
2 **וּמְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי. וְכֵן הַמְעַנֶּה[26]**
3 **אֶת הַדִּין, וּמַאֲרִיךְ בִּדְבָרִים בְּרוּרִים כְּדֵי לְצַעֵר אֶחָד**
4 **מִבַּעֲלֵי דִינִים - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל עָוֶל[27].**

26) המשהה את פסק הדין. 27) כמו שאמרו (אבות פ"ה, מ"ט) "חרב באה לעולם על עינוי הדין ועל עיוות הדין", ומפרש רבינו שם: "עינוי הדין" - הוא: איחור המשפט ועיון בו ימים רבים בדרך המבואר. ו"עיוות הדין" - הוא, שידון במה שאינו ראוי.

5 **ז. הַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה[28], וְקוֹפֵץ וְחוֹתֵךְ[29] אֶת הַדִּין קֹדֶם**
6 **שֶׁיַּחְקְרֵהוּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ עַד שֶׁיְּהֵא לוֹ בָּרוּר כַּשֶּׁמֶשׁ**
7 **- הֲרֵי זֶה שׁוֹטֶה, רָשָׁע וְגַס רוּחַ[30]. כָּךְ צִוּוּ חֲכָמִים[31]:**
8 **הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין[32]. וְכֵן אִיּוֹב הוּא אוֹמֵר: וְרִב לֹא**
9 **יָדַעְתִּי אֶחְקְרֵהוּ.**

28) מתגאה בלבו להורות בלי מורא ובלי מתינות. 29) ממהר ופוסק. 30) אבות פ"ד, מ"ז, שוטה - שמרבה עליו איבה; רשע - שאינו מקפיד אם יגזול ויוציא מידי הזכאי שלא כדין; גס רוח - שגאוותו הביאתו לקפוץ ולהורות בחפזון לקנות לו שם כאחד הגדולים (תוספות יו"ט שם). 31) אבות פ"א, מ"א. וכן אמרו (סנהדרין ז, ב) "צדק את הדין ואח"כ תחתכהו". 32) השווה סנהדרין לה, א "אשרו חמוץ - אשרי דיין שמחמץ את דינו, וברש"י שם.

10 **ח. כָּל דַּיָּן שֶׁבָּא לְפָנָיו דִּין, וְהִתְחִיל לְדַמּוֹתוֹ בְּדִין**
11 **פָּסוּק שֶׁכְּבָר יָדַע אוֹתוֹ, וְיֵשׁ בַּמְּדִינָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ**
12 **בְּחָכְמָה[33] וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ וְנִמְלָךְ בּוֹ - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל**
13 **הָרְשָׁעִים שֶׁלִּבָּם גַּס בְּהוֹרָאָה[34]. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: רָעָה**
14 **עַל רָעָה תָּבוֹא לוֹ[35]. שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
15 **- מְגַסּוּת הָרוּחַ הֵן, הַמְּבִיאוֹת לִידֵי עִוּוּת הַדִּין. כִּי**
16 **רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה - זֶה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ**
17 **לְהוֹרָאָה וּמוֹרֶה[36]; וַעֲצֻמִים כָּל הֲרֵגֶיהָ - זֶה שֶׁהִגִּיעַ**
18 **לְהוֹרָאָה וְאֵינוֹ מוֹרֶה[37]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדּוֹר צָרִיךְ לוֹ;**
19 **אֲבָל אִם יָדַע שֶׁיֵּשׁ לְשָׁם רָאוּי לְהוֹרָאָה, וּמָנַע עַצְמוֹ**
20 **מִן הַהוֹרָאָה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[38]. וְכָל הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ**
21 **מִן הַדִּין - מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא[39];**
22 **וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה - שׁוֹטֶה, רָשָׁע וְגַס רוּחַ[40].**

33) אע"פ שאינו רבו. ובמקום רבו - יתבאר דינו בסמוך ה"ט. 34) שיכול להיות, שדין זה אינו דומה לראשון (סמ"ע לחו"מ סימן י ס"ק ה). 35) יבמות קט, ב "רע ירוע כי ערב זר (משלי יא, טו) - רעה אחר רעה תבוא... לתוקע עצמו לדבר הלכה". ומפרש רש"י: סומך ונשען על ההלכה שהוא יודע. 36) הפילה - לשון נפל, שלא מלאו ימיו. 37) עצומים - לשון מחרישים ומתאפקים מלהורות (ע"ז יט, ב וברש"י), והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ד. 38) כמו שאמרו (ברכות סג, א) "בשעת המכניסים - פזר (=שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים, פזר אתה לשנות לתלמידים, רש"י), בשעת המפזרים - כנס", ומפרש רש"י: כנס אתה ולא תיטול שררה עליהם, שאף זו לכבוד שמים לאחוז במדת הענוה. ובמדרש תנחומא פ' משפטים אות ב, אמרו: "מעשה ברבי אסי כשנסתלק מן העולם מצאוהו בוכה, אמרו לו: רבי, מפני מה אתה בוכה?... יש גמילות חסדים שלא עשית? ועל כל מידות שהיו בך היית מתרחק מן הדינים... אמר להם: בני, עליה אני בוכה, שמא אתן דו"ח על שהייתי יכול לעשות דיניהם של ישראל". 39) שמא יחייב שבועה למי שאינו חייב בה, ונמצא מביא לידי שבועת שוא (אבות פ"ד, מ"ז וברע"ב שם). 40) שם. וכבר נתבאר לעיל ה"ז.

23 **ט. תַּלְמִיד אַל יוֹרֶה הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ[41], אֶלָּא אִם כֵּן**
24 **הָיָה רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת[42] - כְּנֶגֶד מַחֲנֵה**
25 **יִשְׂרָאֵל[43].**

41) במקום רבו, כי בפניו ממש חייב מיתה, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ה ה"ב, ע"פ סוגיית התלמוד ברכות לא, ב. 42) שהן שנים־עשר מיל, והמיל אלפים אמה. 43) סנהדרין ה, ב. שכל מי שהוצרך לשאול, היה מוכרח לפנות אל משה שנמצא מחוץ למחנה, ככתוב (שמות לג, ז) "והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה", ושטח מחנה ישראל שלש פרסאות (רש"י שם). ובהל' תלמוד תורה שם, כותב רבינו: "במה דברים אמורים, בדבר שנקרה מקרה, אבל לקבוע עצמו להוראה... אפילו הוא בסוף העולם ורבו בסוף העולם - אסור לו להורות עד שימות רבו, אלא־אם־כן נטל רשות מרבו". וכן נפסק להלכה ביו"ד רמב, סעיף ד.

26 **י. אַל תֹּאמַר: שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים בְּדִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ**
27 **הוֹצָאַת מָמוֹן הַרְבֵּה מִזֶּה וּנְתִינָתוֹ לָזֶה. לְעוֹלָם יְהִי**
28 **דִּין אֶלֶף מָנֶה וְדִין פְּרוּטָה אַחַת שָׁוִין בְּעֵינֶיךָ לְכָל**
29 **דָּבָר[44].**

44) סנהדרין ח, א "כקטן כגדול תשמעון" (דברים א, יז), שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה - לענין הקדמה, ומפרש רש"י: בא לפניך דין של פרוטה, וחזר ובא דין אחר של מנה (=מאה זוז), הקודם לפניך - הקדם לחתוך. וכתב הרדב"ז: מסתבר, אם הדיון של פרוטה מצריך עיון ומיתון, ואותו של מנה הוא פשוט מאד, חותכים תחילה הדין של מנה, שאין ראוי לענות אותו מפני מיתון של זה.

30 **יא. אֵין הַדַּיָּנִין יוֹשְׁבִין לָדוּן בְּדִין פָּחוֹת מִשָּׁוֶה**
31 **פְּרוּטָה[45]. וְאִם הֶזְקִקוּ לְשָׁוֶה פְּרוּטָה - גּוֹמְרִין אֶת**
32 **דִּינוֹ אֲפִלּוּ לְפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה[46].**

45) בבא־מציעא נה, א, שאין זה נקרא ממון לענין גזל. כדברי רבינו בהל' טוען ונטען פ"ג, ה"ו: "וכל פחות מפרוטה אינו ממון ואין בית־דין נזקקים לו". ומדברי רבינו שם ה"ה, משמע שבכלים הראויים לעשות בהם מלאכה, אפילו אינם שוים פרוטה - נזקקים עליהם ונשבעים עליהם.

וכן פסק השו"ע בחו"מ פח, סעיף ג. 46) בבא־מציעא שם עמ' ב, ומפרש רש"י: אם חזר השני (הנתבע) ותבעו פחות משוה פרוטה - נזקקים לו. ומדברי רבינו, נראה כוונתו, דוקא אם התובע חזר ותבע "גומרים את דינו", שהרי זה כאילו תבע מתחילה פחות מפרוטה זו עם הפרוטה שתבע בראשונה, אבל אם הנתבע תובע, הרי זה כאיש אחר ואין נזקקים לו. ויתכן שגם רבינו יודה בזה, שהרי אם יזכה הנתבע יצטרך בית־דין לנכות לו ממה שחייבוהו לפרוע תחילה, והרי זה דין אחד (כסף־משנה).

יב. כָּל הַמַּטֶּה מִשְׁפַּט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט. וְאִם הָיָה גֵּר - עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר[47]. וְאִם הָיָה[48] יָתוֹם - עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין, שֶׁנֶּאֱמַר: מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם[49].

47) 'ספרי' פ' כי־תצא לפסוק זה. 48) הגר. 49) מתוך פירוש רבינו הלל ל'ספרי' שם, נראה שכן היא הגירסא בדברי ה'ספרי'. וכתב הרדב"ז: הואיל ונאמר: "משפט גר יתום", ולא נאמר: גר ויתום, אנו למדים, שאם היטה משפט יתום ישראל - אינו עובר אלא בלאו אחד הכולל כל ישראל. והשווה 'ספר המצוות' ל"ת רפ.

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) מתבארת בו 'מצוות עשה' לשפוט משפט צדק. השוויית זכויות הופעת בעלי הדין. יחס בית הדין לתלמיד חכם המופיע בדין. דין מי מקדימים בתור בעלי הדין. אזהרה לדיין לא לשמוע דברי אחד מבעלי הדין שלא בפני בעלי הדין. אזהרה לדיין לא לשמוע דברי אחד מבעלי הדין שלא בפני בעל דין חבירו. שאסור לדיין להיות מליץ וסניגור לדברי בעל הדין. המקרים המיוחדים בהם מותר לדיין לסעוד מעט לאחד מבעלי הדין.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁפֹּט הַשּׁוֹפֵט בְּצֶדֶק. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ. אִי זֶהוּ צֶדֶק הַמִּשְׁפָּט? זוֹ הַשְׁוָיַת שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין בְּכָל דָּבָר[2]. לֹא יְהֵא אֶחָד מְדַבֵּר כָּל צָרְכּוֹ, וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ: קַצֵּר דְּבָרֶיךָ! וְלֹא יַסְבִּיר פָּנִים לְאֶחָד וִידַבֵּר לוֹ רַכּוֹת, וְיֵרַע פָּנָיו לְאַחֵר וִידַבֵּר לוֹ קָשׁוֹת[3].

2) שבועות ל, א. 3) תוספתא סנהדרין פ"ו, ה"ב: "ולא יהא מאריך פניו כנגד אחד ולא מעיז כנגד אחד". ובכתובות מו, א דרשו: "לא תלך רכיל בעמך - אזהרה לבית־דין שלא יהא רך לזה (=לשון רך לי תהיה, רש"י) וקשה לזה".

ב. שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם מְלֻבָּשׁ בְּגָדִים יְקָרִים, וְהַשֵּׁנִי מְלֻבָּשׁ בְּגָדִים בְּזוּיִין - אוֹמֵר לַמְכֻבָּד: אוֹ הַלְבִּישֵׁהוּ כְּמוֹתְךָ עַד שֶׁתִּדּוֹן עִמּוֹ, אוֹ לְבַשׁ כְּמוֹתוֹ עַד שֶׁתִּהְיוּ שָׁוִין, אַחַר כָּךְ תַּעֲמְדוּ בְּדִין[4].

4) שבועות לא, א, ומפרש רש"י: שלא תגרום לנו לישא לך פנים, או יסתתמו דברי שכנגדך מפני חשיבותך וכו', שנאמר: "מדבר שקר תרחק", ומפרש רש"י: כיון שאיש מריבו מסותם, מעמיד זה את שקרו.

ג. לֹא יִהְיֶה אֶחָד יוֹשֵׁב וְאֶחָד עוֹמֵד, אֶלָּא שְׁנֵיהֶם עוֹמְדִים[5]. וְאִם רָצוּ בֵּית דִּין לְהוֹשִׁיב אֶת שְׁנֵיהֶם - מוֹשִׁיבִין[6]. וְלֹא יֵשֵׁב אֶחָד לְמַעְלָה וְאֶחָד לְמַטָּה, אֶלָּא זֶה בְּצַד זֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן[7]; אֲבָל בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין - שְׁנֵיהֶם בַּעֲמִידָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל מֹשֶׁה[8]. וְאֵי זֶהוּ גְּמַר דִּין? אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבַעֲלֵי דִינִין; אֲבָל הָעֵדִים - לְעוֹלָם בַּעֲמִידָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים[9].

5) שנאמר (דברים יט, יז) "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'". 6) שבועות ל, א "אינו אסור אלא שלא יהא אחד עומד ואחד יושב". 7) כשבית־הדין שומע דבריהם וטענותיהם וחוקרם. 8) ותחילת הפסוק: "וישב משה לשפוט את העם" - כלומר, משה ישב לגמור הדין, ואז עמד העם עליו. 9) ופסוק זה מדבר בעדים, וכן דרשו: "כשהוא אומר: אשר להם הריב, הרי בעלי דינין אמור, הא מה אני מקיים: ועמדו שני האנשים - בעדים" (שם). ושם עמ' ב אמרו: בשעת גמר דין - דיינים בישיבה, ובעלי דינים בעמידה, שהרי עדים כגמר־דין דומה (=קבלת עדות, היא כשעת גמר־דין, 'תוספות' לסנהדרין יט, ב), וכתוב בהם: ועמדו שני האנשים.

ד. תַּלְמִיד חָכָם וְעַם הָאָרֶץ שֶׁבָּאוּ לְדִין - מוֹשִׁיבִין אֶת הֶחָכָם[10], וְאוֹמְרִים לְעַם הָאָרֶץ: שֵׁב! אִם לֹא יָשַׁב - אֵין מַקְפִּידִין עַל כָּךְ[11]. וְלֹא יַקְדִּים הַתַּלְמִיד כְּשֶׁיָּבוֹא לְדִין וְיֵשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ כְּרוֹצֶה[12] לָדוּן לְפָנָיו. וְאִם הָיָה קָבוּעַ לוֹ[13] זְמַן לִקְרוֹת[14], וּבָא זְמַנּוֹ - מֻתָּר[15].

10) שמצוה לכבדו ולהדרו, ככתוב (ויקרא יט, לב) "והדרת פני זקן", וכמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ו, ה"א. 11) שבועות ל, ב. 12) בכת"י תימן: שרוצה לדון לפניו. כלומר, אל ישב לפני רבו קודם שיבוא בעל־דינו, ואפילו יושב ושותק, שלא יחשדהו בעל־דינו, שבא להטעים את דבריו לפני הדיין, וזה אסור כמבואר בסמוך ה"ז. 13) בכת"י תימן: היה קבוע לו. 14) שיעור קבוע לתלמיד עם רבו. 15) שהכל יודעים שבא לפניו ללמוד תורה כדרכו תמיד (שם). ובכת"י תימן: ובא בזמנו, וכבר העיר הכסף־משנה, שזוהי נוסחת רבינו האמיתית.

ה. כְּבָר נָהֲגוּ כָּל בָּתֵּי דִינֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַחַר הַגְּמָרָא[16] בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת[17], שֶׁמּוֹשִׁיבִין בַּעֲלֵי דִינִין וּמוֹשִׁיבִין הָעֵדִים, כְּדֵי לְסַלֵּק הַמַּחְלֹקֶת[18]. שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ לְהַעֲמִיד מִשְׁפְּטֵי הַדָּת עַל תִּלְּם[19].

16) בדפ' רומי ובכת"י: התלמוד. 17) בסורא ובפומבדיתא שבבבל. 18) שלא יקפידו עמי הארץ, ויריבו כשיצוום לעמוד. הואיל ובדיעבד כשרה עדות אפילו בישיבה, כמבואר בירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ח, שאפילו הדיינים שקיבלו עדות עומדים (=שהדיינים עמדו) - דינם דין, וכמו כן בישיבת העדים, ראה 'תוספות' זבחים טז, א

ד"ה: מה ליושב. - לפיכך התירו הגאונים הדבר "כדי לסלק המחלוקת" (ע"פ כסף־משנה והגהות מיימוניות). 19) מכונם ומקומם הקבוע, מלשון הכתוב (יהושע יא, יג) "הערים העומדות על תלם". וכתב הב"ח, הובאו דבריו בש"ך לחו"מ סי' יז ס"ק ז, "מכל־מקום העדים ובעלי־דין עצמם כל מי שנגעה יראת ה' בלבבו, ועמדו רגלי אבותיו על הר סיני, יחושו לכבוד התורה... לקיים: ועמדו שני האנשים, וראוי להם להשיב לדיינים: ואנחנו נעמוד לפני ה' ולפניכם, כי המשפט לאלוקים הוא".

1 **ו. הָיוּ לִפְנֵי הַדַּיָּנִים בַּעֲלֵי דִין הַרְבֵּה - מַקְדִּימִין אֶת**
2 **דִּין הַיָּתוֹם לְדִין הָאַלְמָנָה. שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁפָטוּ יָתוֹם רִיבוּ**
3 **אַלְמָנָה. וְדִין אַלְמָנָה קוֹדֵם לְדִין תַּלְמִיד חָכָם[20]. וְדִין**
4 **תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְדִין עַם הָאָרֶץ[21]. וְדִין הָאִשָּׁה**
5 **קוֹדֵם לְדִין הָאִישׁ; שֶׁבִּשֵּׁת הָאִשָּׁה מְרֻבָּה[22].**

20) שדמעתה מצויה וצערה מרובה, וכן אמרו (שבת יא, א) "תחת תלמיד־חכם (=לשמשו), ולא תחת יתום ואלמנה", הרי שיש להזהר בכבודם ביותר (אור שמח). 21) כמבואר לעיל אות ט. וגם משום ביטול תורה, כמבואר בבבא־בתרא כב, א: כיון שחכמים הם, יש להעדיפם שלא יטרדו מגירסתם. וכן אמרו (כתובות קו, א) "עשה של כבוד התורה עדיף". ובשבועות ל, א מסופר: רב עולא היה לו דין לפני רב נחמן, שלח לו רב יוסף: עולא חברינו עמית בתורה ובמצוות, הבין רב נחמן, שהתכוון להקדימו לאחרים. והשווה הל' תלמוד תורה פ"ו, ה"י. 22) יבמות ק, א.

6 **ז. אָסוּר לַדַּיָּן לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין קֹדֶם**
7 **שֶׁיָּבוֹא חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ[23]. וַאֲפִלּוּ דָּבָר אֶחָד**
8 **- אָסוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁמֹעַ בֵּין אַחֵיכֶם[24]. וְכָל הַשּׁוֹמֵעַ**
9 **מֵאֶחָד - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע**
10 **שָׁוְא[25]. וּבְכְלָל לָאו זֶה: אַזְהָרָה לִמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרָע,**
11 **וּמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, וּמֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר[26]. וְכֵן בַּעַל דִּין**
12 **מֻזְהָר שֶׁלֹּא יַשְׁמִיעַ דְּבָרָיו לַדַּיָּן קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא בַּעַל דִּין**
13 **חֲבֵרוֹ[27]. וְגַם עַל זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[28] נֶאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר**
14 **תִּרְחָק[29].**

23) אפילו בא חבירו, ויצא לרגע, אסור להשמיע דבריו שלא בפניו. 24) כשיהיו שניהם יחד שמעו דבריהם, ולא תשמעו דברי זה שלא בפני זה, שמסדר דברי שקר כדברי אמת, לפי שאין מכחישין, ומכיון שלב הדיין נוטה לו לזכות, שוב אין לבו מהפך בזכות השני (סנהדרין ז, ב וברש"י). 25) שם. 26) פסחים קיח, א, שכשמספר או מעיד, הרי נושא בפיו שמע שוא (רשב"ם), והשווה 'ספר המצוות' לרבינו ל"ת רפא. 27) סנהדרין שם קרא: לא תשיא, אל תגרום שהדיין ישמע דבריך שלא בפני חברך. 28) ראה בסמוך ה"י, ולקמן פכ"ב, ה"ב־ג. 29) שבועות לא, א, שהמטעים דבריו שלא בפני בעל־דינו אינו בוש מדברי שקר (רש"י).

15 **ח. לֹא יִהְיֶה הַדַּיָּן שׁוֹמֵעַ מִפִּי הַתַּרְגְּמָן[30], אֶלָּא אִם**
16 **כֵּן הָיָה מַכִּיר לְשׁוֹן בַּעֲלֵי דִינִין וְשׁוֹמֵעַ טַעֲנוֹתֵיהֶם.**
17 **וְאִם אֵינוֹ מָהִיר בִּלְשׁוֹנָם כְּדֵי לְהָשִׁיב לָהֶם - יַעֲמֹד**
18 **הַתַּרְגְּמָן לְהוֹדִיעַ אוֹתָם פְּסַק הַדִּין[31], וּמֵאֵי זֶה טַעַם**
19 **חַיֵּב זֶה וְזִכָּה זֶה[32].**

30) שאין האמת יכולה להתברר אלא כששומע מפי בעלי־הדין עצמם (סמ"ע לחו"מ סי' יז, ס"ק יד). 31) מכות ו, ב, וראה בחו"מ כח, ו לענין לשון העדים, שאין מעמידים מתרגם בין הדיין והעדים. 32) ראה לעיל פ"ו, ה"ו.

20 **ט. צָרִיךְ הַדַּיָּן לִשְׁמֹעַ טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי דִינִין וְלִשְׁנוֹת**
21 **טַעֲנוֹתֵיהֶן[33]. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ, זֹאת אוֹמֶרֶת זֶה**
22 **בְּנִי הַחַי וּבִנְךָ הַמֵּת[34]. וּמְצַדֵּק אֶת הַדִּין בְּלִבּוֹ, וְאַחַר**
23 **כָּךְ חוֹתְכוֹ[35].**

33) לחזור עליהן בפני בעלי הדין, שמא לא עמד היטב על דברי טענותיהם, וכששונה אותן בפניהם יגיבו על כך ויתקנום, וגם שתהא דעת הצדדים נוחה, שלא יערערו על הדיינים, לומר שפסקו ולא הבינו טענותיהם כראוי (סמ"ע לחו"מ סי' יז, ס"ק טו). 34) ירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ח, הרי שחזר על דבריהן. 35) סנהדרין ז, ב, שנאמר: "ושפטתם צדק" - מה שהוא צדק ואמת בלבך, אותו תשפוט לאחרים. אבל כל עוד לבו נוקפו, לא יחתוך הדין.

24 **י. מִנַּיִן לְדַיָּן שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מְלִיץ[36] לִדְבָרָיו שֶׁל בַּעַל**
25 **דִּין?[37] שֶׁנֶּאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. אֶלָּא יֹאמַר[38] מַה**
26 **שֶׁנִּרְאֶה לוֹ וְיִשְׁתֹּק[39]. וְלֹא יְלַמֵּד אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין**
27 **טְעָנָה כְּלָל. אֲפִלּוּ הֵבִיא[40] עֵד אֶחָד - לֹא יֹאמַר לוֹ:**
28 **אֵין מְקַבְּלִין עֵד אֶחָד! אֶלָּא יֹאמַר לַנִּטְעָן[41]: הֲרֵי זֶה**
29 **הֵעִיד עָלֶיךָ! הַלְוַאי שֶׁיּוֹדֶה וְיֹאמַר: אֱמֶת הֵעִיד! עַד**
30 **שֶׁיִּטְעַן הוּא וְיֹאמַר: עֵד אֶחָד הוּא, וְאֵינוֹ נֶאֱמָן**
31 **עָלַי[42]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[43].**

36) סניגור. 37) לומר, יפה הוא טוען ועי"ז הוא מעודדו ונעשה לו סניגור. 38) הבעל־דין. 39) הדיין, ולא יגיב (שבועות ל, ב), וראה בסמ"ע שם, יז. 40) התובע. 41) הנתבע. 42) ירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ח, רב הונא היה מבזה את הדיין, שהיה אומר: אין מקבלים עד אחד. 43) וכן אמרו (אבות פ"א, מ"ח) "אל תעש עצמך כעורכי הדיינים" ומפרש רבינו שם: "אע"פ שידע בו שהוא העשוק, ושחברו טוען עליו שקר... עם כל זה אין מותר לו שילמדהו טענה, שתצילהו ותועילהו כלל".

32 **יא. רָאָה הַדַּיָּן זְכוּת לְאֶחָד מֵהֶן, וּבַעַל דִּין מְבַקֵּשׁ**
33 **לְאָמְרָהּ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְחַבֵּר[44] הַדְּבָרִים, אוֹ שֶׁרָאָהוּ**
34 **מִצְטַעֵר לְהַצִּיל עַצְמוֹ בְּטַעֲנַת אֱמֶת, וּמִפְּנֵי הַחֵמָה**
35 **וְהַכַּעַס נִסְתַּלֵּק[45] מִמֶּנּוּ, אוֹ נִשְׁתַּבֵּשׁ מִפְּנֵי הַסִּכְלוּת -**
36 **הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְסַעֲדוֹ מְעַט, לַהֲבִינוֹ[46] תְּחִלַּת הַדָּבָר,**
37 **מִשּׁוּם פְּתַח פִּיךָ לְאִלֵּם[47]. וְצָרִיךְ לְהִתְיַשֵּׁב בְּדָבָר זֶה**
38 **הַרְבֵּה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין[48].**

44) לנסחם ולהסבירם. 45) בכת"י תימן: נסתלקה. 46) להסבירו. 47) ירושלמי סנהדרין שם. כאילו בעל־דין זה אלם הוא ולפיכך אינו טוען, ועלינו לפתוח לו פה שיוכל

לטעון זכויותיו. וכן אמרו (כתובות לו, א ובגיטין לז, ב) "כגון זה, פתח פיך לאלם הוא". השווה הל' שמיטה ויובל פ"ט, הכ"ד: "כשיביא בעל־חוב את שטרו... אומרים לנתבע שלם לו, ואם טען הנתבע איה פרוזבול שלו? אומר (=הדיין) לתובע, היה לך פרוזבול ואבד? אם אמר הן - נאמן", וזה נקרא בגיטין שם "פתח פיך לאלם". **48)** הרבה צריך לשקול ולהבחין בין סעד קל זה, לאיסור של "עושה עצמו כעורכי הדיינים", בזה שמלמדו טענות ודרכים איך לזכות על־ידו. ומצינו ברבי יוחנן (כתובות נב, ב) שהצטער מאד על שסייע במידת מה לאחד מבעלי הדין, ע"י הדרכה בטענות, ולבסוף הרגיש והתחטא: "עשינו עצמנו כעורכי הדיינים", ומפרש רש"י: עורך הדין לפני הדיינים לזכותו... שעורך את הדיינים להפוך לבם לטובתו של זה.

יום ו' י"ז מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) בו מתבארת מצוות לא־תעשה, שלא יירא הדיין מפני איש בעל זרוע. שמצוה על הדיין לומר לבעלי הדין בתחילה: בדין אתם רוצים, או בפשרה. האיסור לדיין לומר: אני זיכיתי וחבריי חייבו. מנהג דייני ירושלים בסדרי הדיון. הליכות נקיי הדעת שבירושלים בדרכי חברתם.

א. שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, אֶחָד רַךְ[2] וְאֶחָד קָשֶׁה[3]: עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם, אוֹ מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה[4] - אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם: אֵינִי נִזְקָק לָכֶם[5]! שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב הַקָּשֶׁה, וְנִמְצָא רוֹדֵף אַחַר הַדַּיָּן[6]. אֲבָל מִשֶּׁתִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵיהֶם וְתֵדַע לְהֵיכָן נוֹטֶה - אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר: אֵינִי נִזְקָק לָכֶם! שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ[7]. שֶׁלֹּא תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי רָשָׁע הוּא, שֶׁמָּא יַהֲרֹג אֶת בְּנִי, שֶׁמָּא יַדְלִיק אֶת גְּדִישִׁי, שֶׁמָּא יְקַצֵּץ נְטִיעוֹתַי[8]. וְאִם הָיָה מְמֻנֶּה לָרַבִּים - חַיָּב לְהַזְקִק לָהֶם[9].

2) נוח. **3)** בעל מריבה ומטריח דיינים. **4)** מי זכאי ומי חייב. **5)** לעיין בדינכם ולפסוק לכם. **6)** להפוך את הדין לזכותו. **7)** סנהדרין ו, ב, וכתבו התוספות שם דיבור המתחיל ונמצא חזק: שאם היו שניהם חזקים, אין לו לחוש, שהשני יסייעו, וכך נפסק להלכה בחושן משפט יב, א. **8)** ספרי דברים אות יז. **9)** אפילו בתחילה, שאין לו לחוש לקשה, שהרבים יסייעוהו ויצילוהו (רדב"ז).

ב. וְכֵן תַּלְמִיד שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, וְרָאָה זְכוּת לֶעָנִי וְחוֹבָה לֶעָשִׁיר[10], אִם שָׁתַק - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ[11]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[12]. וּמִנַּיִן לְדַיָּן שֶׁלֹּא יוֹשִׁיב תַּלְמִיד בּוּר[13] לְפָנָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[14].

10) ורבו טועה בדין. **11)** סנהדרין שם - לא תכניס דבריך מפני איש, ומפרש: לא תגורו מלשון כנוס, ככתוב (דברים כח, לט): "ויין לא תשתה ולא תאגור". וכתב הסמ"ע לחושן משפט ט, יח: הוא הדין כששניהם עניים או עשירים, אלא נקט: אחד עני, להורות שאפילו הוא חושש משום כבוד רבו, ומשום כבוד העשיר, בכל זאת לא ישתוק. **12)** שבועות לא, א, שגורם לפסוק דין שקר. **13)** עם הארץ, ויישא וייתן עימו ויטעהו. **14)** שם ל, ב, וברש"י.

ג. וּמִנַּיִן לְתַלְמִיד שֶׁרָאָה רַבּוֹ שֶׁטּוֹעֶה בַּדִּין, שֶׁלֹּא יֹאמַר: אַמְתִּין לוֹ עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין וְאֶסְתְּרֶנּוּ וְאֶבְנְנֶנּוּ[15], כְּדֵי שֶׁיִּקָּרֵא הַדִּין עַל שְׁמִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[16].

15) מלשון בניין, וכן הנוסח בתלמוד (שם לא, א). **16)** ובחושן משפט סימן ט, ח מסיים: אלא יאמר לו דרך כבוד: רבי! כך וכך לימדתני. וראה הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט.

ד. מִצְוָה לוֹמַר לְבַעֲלֵי דִינִים בַּתְּחִלָּה: בְּדִין אַתֶּם רוֹצִים אוֹ בְּפִשְׁרָה[17]? אִם רָצוּ בְּפִשְׁרָה - עוֹשִׂין[18] בֵּינֵיהֶן פִּשְׁרָה. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁעוֹשִׂין פִּשְׁרָה תָּמִיד - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וְעָלָיו נֶאֱמַר: מִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם. אֵי זֶהוּ מִשְׁפַּט שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שָׁלוֹם[19]? הֲוֵי אוֹמֵר: זֶה בִּצּוּעַ[20]. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ. אֵי זֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ צְדָקָה[21]? הֲוֵי אוֹמֵר: זֶהוּ בִּצּוּעַ וְהִיא הַפְּשָׁרָה[22]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? קֹדֶם גְּמַר דִּין. אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע דִּבְרֵיהֶם וְיָדַע לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה - מִצְוָה לִבְצֹעַ. אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁגָּמַר הַדִּין וְאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב - אֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן[23], אֶלָּא יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר[24].

17) הסכם על ידי וויתור מסויים מכל צד. פשרה - לשון פושרים, לא חם ולא קר (פירוש המשנה לרבינו כתובות פרק י, משנה ה). והבדל יש בין דין לפשרה, שבראשון, אחד יוצא זכאי והשני חייב, ובפשרה אין הזכאי זוכה בכול, ואין החייב מפסיד הכול. **18)** הדיינים מפשרים. **19)** "והלא במקום שיש משפט אין שלום"? שהחייב יוצא מקופח ובלתי מרוצה. **20)** מיצוע הדין. **21)** "והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה"? שמשמעה: וויתור ועשייה לפנים משורת הדין. **22)** סנהדרין ו, ב. שהפשרה כאילו מבצעת וחותכת התביעה בין שני הצדדים כנ"ל. **23)** לומר לצדדים: יריאים אנו שמא טעינו בדין ודיינים אחרים יהפכו את פסק דיננו (תוספות שם דיבור המתחיל: נגמר הדין). **24)** לנהוג לפי מידת הדין ללא משוא פנים ורחמים. וראה בתוספות שם, אם חייב בית הדין שבועה לאחד מהם, רשאי הבית דין לפשר ביניהם, כדי להיפטר מעונש שבועה. וכן בחושן משפט יב, ב.

ה. אַף עַל פִּי שֶׁרָצוּ בַּעֲלֵי הַדִּין בְּפִשְׁרָה בְּבֵית דִּין - יֵשׁ לָהֶם[25] לַחֲזֹר וְלִתְבֹּעַ אֶת הַדִּין, עַד שֶׁיִּקְּנוּ מִיַּד שְׁנֵיהֶם[26].

25) רשאים הם. **26)** קבלת קניין סודר (ראה לעיל פרק ז,

הלכה ב ובביאורנו), המבטאת את הסכמתם והתחייבותם ההדדית (סנהדרין ו, א) "פשרה צריכה קניין".

1 **ו. יָפֶה כֹּחַ פְּשָׁרָה מִכֹּחַ הַדִּין. שֶׁשְּׁנֵי הֶדְיוֹטוֹת שֶׁדָּנוּ**
2 **- אֵין דִּינֵיהֶן דִּין[27], וְיֵשׁ לְבַעֲלֵי דִּינִין לַחֲזֹר בָּהֶן;**
3 **וְאִם עָשׂוּ פְּשָׁרָה[28] וְקָנוּ מִיָּדָן - אֵין יְכוֹלִין לַחֲזֹר**
4 **בָּהֶן[29].**

27) כמבואר לעיל פרק ב, הלכה י, שאין בית דין פחות משלושה, אבל אחד מומחה מותר לו לדון יחידי ודינו דין, שם הלכה י. 28) אפילו אחד עשה פשרה ביניהם. 29) כי קבלת הקניין מידם מחייבתם, ולפיכך, נקט רבינו שהמפשרים היו שניים, כדי שיהיו עדים שהסכימו וקנו מידם, אבל כל שהצדדים אינם מכחישים את הקניין אפילו אחד מפשר ביניהם מועיל (סנהדרין שם, וכן דעת הרדב"ז בהבנת דברי רבינו). ומובן, שאם קנו מיד שניהם, שדיין אחד ידון להם - דינו דין, ואין יכולים לחזור בהם, כמבואר לעיל פרק ז, הלכה ב, אלא שסתם דין אינו על ידי קניין, וכל פשרה אינה מועילה אלא על ידי קניין (כסף משנה).

5 **ז. אָסוּר לְאֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, כְּשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית דִּין, לוֹמַר:**
6 **אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה אוֹ הַמְחַיֵּב, וַחֲבֵרַי חוֹלְקִין עָלַי;**
7 **אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁהֵם רַבּוּ עָלַי? וְאִם אָמַר כֵּן - הֲרֵי**
8 **הוּא בִּכְלַל הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד[30]. וּמַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד**
9 **אֶחָד, שֶׁהוֹצִיא דְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לְאַחַר**
10 **שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְהוֹצִיאוּהוּ בֵּית דִּין מִבֵּית**
11 **הַמִּדְרָשׁ, וְהִכְרִיזוּ עָלָיו: זֶה מְגַלֶּה סוֹד הוּא[31]!**

30) משנה בסנהדרין כט, א. 31) שם לא, א ודבר לשון הרע היה (=רש"י שם). ובכלל זה, שלא יאמר אחד לנידון, הדיין עשה לך שלא כדין במה שחייב אותך, כמוכח מסוגיית התלמוד בבא קמא צט, ב בעובדה של שחיטה מוגרמת (ש"ך לחושן משפט יט, סעיף קטן ב).

12 **ח. שָׁאַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִּינִים לִכְתֹּב לוֹ פְּסַק דִּין[32] -**
13 **כּוֹתְבִין לוֹ כָּךְ: בָּא פְּלוֹנִי לְבֵית דִּין שֶׁל פְּלוֹנִי עִם**
14 **פְּלוֹנִי בַּעַל דִּינוֹ שֶׁטָּעָנוֹ בְּכָךְ, וְיָצָא זַכַּאי אוֹ חַיָּב[33].**
15 **וְנוֹתְנִין לוֹ. וְאֵין מַזְכִּירִין שֵׁם הַמְזַכִּין וְלֹא שֵׁם**
16 **הַמְחַיְּבִין[34], אֶלָּא: בֵּית דִּין שֶׁל פְּלוֹנִי, מִדִּבְרֵיהֶם**
17 **נִזְדַּכֶּה פְּלוֹנִי[35].**

32) שרוצה להראותו לבית דין גדול, אולי יוכל לסתור הדין, ראה לעיל פרק ו, הלכה ו ובביאורינו שם. 33) ואין צריכים לכתוב לו הטעמים והראיות, אלא הטענות והפסק דין (חושן משפט יד, ד). כי כל בית דין יפה, כשישמע הטענות יידע לפסוק לפיהן, שתורה אחת לכולנו (סמ"ע שם). 34) במקרה והדין נחתך על פי רוב דעות נגד דעת המיעוט. 35) מסגנון זה יבינו שלא נחתך על פי דיעה אחידה, ולא יזכירו את שם הדיין החולק, כדי שלא ילכו רכיל, וגם לא יסתמו לכתוב: פלוני יצא זכאי, שזה נראה כשקר, כאילו כל הדיינים זיכוהו פה אחד (סנהדרין ל, א כדעת רבי אליעזר).

18 **ט. כַּךְ הָיָה מִנְהָגָם שֶׁל אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם: מַכְנִיסִין**
19 **בַּעֲלֵי דִּינִין וְשׁוֹמְעִים דִּבְרֵיהֶם וְטַעֲנוֹתֵיהֶם, וּמַכְנִיסִים**
20 **הָעֵדִים וְשׁוֹמְעִים דִּבְרֵיהֶם. וּמוֹצִיאִין כָּל אָדָם**
21 **לַחוּץ[36], וְהַדַּיָּנִים נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בֵּינֵיהֶם בַּדָּבָר,**
22 **וְגוֹמְרִין אֶת הַדָּבָר. וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין בַּעֲלֵי דִּינִים,**
23 **וְגָדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים[37] אוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ**
24 **פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב. כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵדַע אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִּינִים**
25 **אֵי זֶה דַּיָּן הוּא מִי שֶׁזִּכָּה אוֹתוֹ, וְלֹא אֵי זֶה דַּיָּן הוּא**
26 **שֶׁחִיְּבוֹ[38].**

36) שלא ישמעו את הוויכוח של הדיינים מי המזכה ומי המחייב, וגם שלא ישאו פנים לאחד מבעלי הדין (פירוש המשנה לרבינו שם פרק ג, משנה ז). 37) לחלוק לו כבוד, שכן מידת החכמים, שאינם מדברים בפני מי שהוא גדול מהם, כדברי המשנה באבות פרק ה, משנה ז (תוספות יום טוב שם). 38) משנה בסנהדרין כט, ובגמרא שם ל, א כדברי רבי נחמיה שם. ורבינו בפירושו שם הוסיף: "כדי שיהיו הדיינים אהובים אצל בני אדם".

27 **י. דַּיָּן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא גַּזְלָן אוֹ רָשָׁע[39] -**
28 **אָסוּר לְהִצְטָרֵף עִמּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[40].**
29 **וְכַךְ הָיוּ נְקִיֵּי הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין: אֵין יוֹשְׁבִים**
30 **בְּדִין עַד שֶׁיֵּדְעוּ עִם מִי הֵם יוֹשְׁבִים[41], וְלֹא חוֹתְמִים**
31 **אֶת הַשְּׁטָר עַד שֶׁיֵּדְעוּ מִי חוֹתֵם עִמָּהֶם[42], וְלֹא נִכְנָסִים**
32 **לִסְעֻדָּה עַד שֶׁיֵּדְעוּ מִי מֵסֵב עִמָּהֶן[43].**

39) עובר עבירות שבין אדם לשמים. 40) שבועות ל, ב, וזה עלול להטעותו ולהטותו מדרך האמת. 41) שמא יצטרף עם אנשים שאינם הגונים ונמצא בכלל קשר בוגדים (לעיל פרק ב, הלכה י"ד). 42) שמא יחתמו עימהם עד אחד פסול, ומבטל עדות כולם ונמצאו בושים בדבר (סנהדרין כג, א וברש"י). 43) שגנאי הוא לתלמיד חכם לישב אצל עם הארץ בסעודה (שם וברש"י), וראה ברכות מג, ב "שישה דברים גנאי לו לתלמיד חכם... ואל יסב בחבורה של עמי הארץ", וכן בהלכות דעות פרק ה, הלכה ב, ובהלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה י"א.

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) איסור לקיחת שוחד אפילו לזכות את הזכאי. מקרי שוחד דברים, שצריך הדיין להתרחק מהם. האיסור לדון לאהובו או לשנוא עליו. חרדת הדיין מאימת הדין.

33 **א. לֹא תִקַּח שֹׁחַד. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְעַוֵּת אֶת הַדִּין[2],**
34 **אֶלָּא אֲפִלּוּ לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי[3] וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב -**
35 **אָסוּר, וְעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל אָרוּר**
36 **לֹקֵחַ שֹׁחַד[4]. וְחַיָּב לְהַחֲזִיר הַשֹּׁחַד כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַנּוֹתֵן[5].**

2) לזכות את החייב, שעל זה הוא מוזהר משום: לא תטה משפט. 3) שלא יחייבו אם זכאי הוא (כתובות קה, א וברש"י). 4) ושם עמ' ב אמרו: "מה שוחד? שהוא חד", כלומר, הנותן והמקבל נעשים לב אחד, כיון שלקח ממנו שוחד, נתקרבה דעתו אצלו ונעשה כגופו, "ואין אדם רואה חובה לעצמו" (שם). 5) כמו שאמרו (תמורה ד, ב) כל דבר שאמרה תורה אל תעשה ועשה, אינו עשוי ואינו מועיל,

ושם ו, ב הסיקו, שרבית שלקח המלוה יוצאה ללווה ע"י תביעתו בבית־הדין, וממנה למד רבינו לענין שוחד (ביאור הגר"א לחו"מ ט, ב). וכן אמר הנביא שמואל (שמואל־א, יב, ג) "ומיד מי לקחתי כופר ואעלים עיני בו ואשיב לכם".

ב. וּכְשֵׁם שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, כַּךְ הַנּוֹתֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[6].

6) כמו שאמרו לענין איסור ריבית (בבא־מציעא עה, ב) שהלווה הנותן עובר משום ולפני עור וגו'. הוא־הדין לענין שוחד (ביאור הגר"א שם ס"ק ג).

ג. כָּל דַּיָּן שֶׁיּוֹשֵׁב וּמְגַדֵּל מַעֲלָתוֹ, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שָׁכָר לְחַזָּנָיו[7] וּלְסוֹפְרָיו[8] - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הַנּוֹטִים אַחֲרֵי הַבָּצַע. וְכֵן עָשׂוּ בְּנֵי שְׁמוּאֵל. וּלְכַךְ נֶאֱמַר לָהֶם[9]: וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְּחוּ שֹׁחַד[10]. וְלֹא שֹׁחַד מָמוֹן בִּלְבַד, אֶלָּא אַפִּלּוּ שֹׁחַד דְּבָרִים. וּמַעֲשֶׂה בְּדַיָּן אֶחָד, שֶׁהָיָה עוֹלֶה בְּדוּגִית[11] קְטַנָּה לַעֲבֹר בַּנָּהָר, וּפָשַׁט אֶחָד יָדוֹ וְסִיְּעוֹ בַּעֲלִיָּתוֹ, וְהָיָה לוֹ דִּין, וְאָמַר לוֹ הַדַּיָּן: הֲרֵינִי פָּסוּל לְךָ לְדִין[12]. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד, שֶׁהֶעֱבִיר אֶבְרָה[13] - נוֹצָה שֶׁל עוֹף - מֵעַל רְדִידוֹ[14] הַדַּיָּן, וְאַחֵר כִּסָּה רַק[15] מִלִּפְנֵי הַדַּיָּן, וְאָמַר לוֹ: הֲרֵינִי פָּסוּל לְךָ לְדִין. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד, שֶׁהֵבִיא מַתָּנָה אַחַת מִמַּתָּנוֹת כְּהֻנָּה לְדַיָּן כֹּהֵן, וְאָמַר לוֹ: פָּסוּל אֲנִי לְךָ לְדִין. וּמַעֲשֶׂה בְּאָרִיס[16] אֶחָד שֶׁל דַּיָּן, שֶׁהָיָה מֵבִיא לוֹ תְּאֵנִים מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. פַּעַם אַחַת הִקְדִּים וְהֵבִיא בַּחֲמִישִׁי בַּשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ דִּין. וְאָמַר לוֹ הַדַּיָּן: הֲרֵינִי פָּסוּל לְךָ לְדִין. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְּאֵנִים מִשֶּׁל דַּיָּן, הוֹאִיל וְהֵבִיאָן שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן - נִפְסַל לוֹ לְדִין[17].

7) שמשיו המזמינים את הנתבעים לדין. 8) הכותבים את פסקי הדין. 9) בכת"י תימן: בהן. 10) ואמרו (שבת נו, א) "כל האומר בני שמואל חטאו (במקח שוחד והטיית דין) אינו אלא טועה... ומה אני מקיים "ויטו אחרי הבצע"? שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם... והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם". 11) סירה, מלשון הכתוב (עמוס ד, ב) "ואחריתכן כסירות דוגה". 12) כתובות קה, ב. 13) כנף, הנוצות הגדולות בכנף, מלשון הכתוב (דברים לב, יא) "ישאהו על אברתו". ובכת"י תימן, תיבה זו איננה. ויתכן, שסגנון זה נמשך אחר הכתוב (איוב לט, יג) "אם אברה חסידה ונוצה". 14) צעיף עליון, ככתוב (ישעיה ג, כג) "והצניפות והרדידים". 15) שעל הארץ. 16) פועל המעבד אדמת בעל השדה, בתנאי שיקח לעצמו חלק מן היבול, והשאר לבעל השדה. 17) כתובות שם, וכן סנהדרין ז, ב. וכתב הסמ"ע לחו"מ סי' ט, ס"ק ד שאפילו שוחד דברים ממש, כגון להקדים שלום לדיין, כשלא היה דרכו להקדים לו עד כה - אסור. כמו שאסרו זה לענין ריבית, ראה הל' מלוה ולוה פ"ה, הי"ב.

ד. כָּל דַּיָּן שֶׁשָּׁאַל שְׁאֵלָה[18] - פָּסוּל לְדִין לָזֶה שֶׁהִשְׁאִילוֹ[19]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לַדַּיָּן לְהַשְׁאִיל; אֲבָל הָיָה לוֹ לְהַשְׁאִיל - כָּשֵׁר, שֶׁהֲרֵי גַּם זֶה שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ.

18) כלים, או חפץ שימושי איזה שהוא. 19) כתובות קה, ב ורש"י שם מפרש: שרגיל לשאול, משמע מזה, שאם אינו רגיל לשאול ממנו אלא במקרה בלבד, מותר לו לדונו, וכן בשו"ע חו"מ סי' ט, סע' א.

ה. כָּל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל שְׂכָרוֹ לָדוּן - דִּינָיו בְּטֵלִים[20]. וְהוּא שֶׁלֹּא[21] יִהְיֶה שָׂכָר הַנִּכָּר; אֲבָל אִם הָיָה עוֹסֵק בְּמְלַאכְתּוֹ, וּבָאוּ לְפָנָיו שְׁנַיִם לְדִין, וְאָמַר לָהֶן: תְּנוּ לִי מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה תַּחְתַּי עַד שֶׁאָדוּן לָכֶם, אוֹ תְּנוּ לִי שְׂכַר בַּטָּלָתִי - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר נִכָּר שֶׁהוּא שְׂכַר הַבַּטָּלָה בִּלְבַד וְלֹא יוֹתֵר[22], וְיִטֹּל מִשְׁנֵיהֶם בְּשָׁוֶה זֶה בִּפְנֵי זֶה[23] - כְּגוֹן זֶה מֻתָּר[24].

20) משנה, בבכורות כט, א. וכתב הר"ן בקידושין סוף פ"ב, שלא דין זה בלבד, שנטל עליו שכר, הוא בטל, אלא כל דיניו שדן קודם לכן בטלים אלא־אם־כן ידוע שלא נטל בהם שכר, זהו ששנינו: "דיניו בטלים". 21) כבר העיר ה"פרי חדש", שהנוסחה האמיתית היא: "והוא שיהיה שכר הניכר", וכן הנוסח בדפ' וינציאה, כלומר: שיהא ניכר ששכר זה הוא שכר הדיינות. 22) כתובות קה, א. ובירושלמי סנהדרין פ"א, ה"א אמרו: נותנים לדיין שכר בטלו, ולעד שכר בטלו. 23) שאם יטול מזה שלא בפני זה, יחשוב חבירו שנתן לו יותר, או הנותן עצמו יחשוב שלא נטל רק ממנו ויחשדהו שנוטל שוחד (כסף־משנה). 24) ואם הוא שכר בטלה, אלא שאינו ניכר לאחרים, על זה שנינו (כתובות קה, א) "מכוער הדיין שנוטל שכר לדון, אלא שדינו דין".

ו. אָסוּר לַדַּיָּן לָדוּן לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֲבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ שׂוֹשְׂבִינוֹ[25] וְלֹא רֵעוֹ אֲשֶׁר כְּנַפְשׁוֹ; וְלֹא לְמִי שֶׁשּׂוֹנְאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ[26]; אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִים שָׁוִין בְּעֵינֵי הַדַּיָּנִים וּבְלִבָּם[27]. וְאִם לֹא הָיָה מַכִּיר אֶת אֶחָד מֵהֶם וְלֹא מַעֲשָׂיו - אֵין לְךָ דַּיָּן צֶדֶק כָּמוֹהוּ[28].

25) ידידו המלווה אותו בימי חופתו. "רעה דוד" (שמואל־ב, טו, לז) מתרגם יונתן: "שושבינא דדוד". 26) כתובות קה, ב, אוהבו - לא יראה לו חובה; שונאו - לא יראה לו זכות. ובשבת קיט, א אמר מר בר רב אשי: פסול אני לדון לתלמיד־חכם, מתוך שחביב עלי כגופי, ואין אדם רואה חובה לעצמו, וראה סנהדרין כט, א. ומדקדוק לשון רבינו: אסור לדיין לדון, נראה שאין זה אלא איסור, אבל אין הדין נפסל משום כך (רדב"ז, וכן בשו"ע חו"מ ז, ז). 27) סנהדרין ז, ב, "לא תכירו פנים במשפט - לא תכירהו (=מחמת אהבה); לא תנכרהו" (=מחמת שנאה), וכן בבאורי הגר"א (חו"מ ז, ל). 28) 'ספרי' דברים, פט"ז: "ושפטתם צדק - צדיק בצדקו, תובע ומביא ראיות" (ביאור הגר"א שם, אות לא), כוונת ה'ספרי', שלא ידון הדיין ע"פ השערה, מתוך נאמנות של בעל־דין אחד נגד חבירו, אלא

שיהיה "צדיק בצדקו", במה שנוגע לדין זה, ע"פ ראיות והוכחות, ומכאן, שיותר טוב שלא יכיר הדיין את הבעל־דין ואת מעשיו, כדי שהכרעת המשפט תוחלט רק ע"פ צדקת המשפט הנידון (באר אליה, להרב ר' א"י הכהן קוק).

ז. כָּל שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁשּׁוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה - אֲסוּרִין לֵישֵׁב בְּדִין זֶה עִם זֶה[29]. שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לִיצִיאַת מִשְׁפָּט מְעֻקָּל[30], מִפְּנֵי הַשִּׂנְאָה שֶׁבֵּינֵיהֶן דַּעַת כָּל אֶחָד נוֹטָה לִסְתּוֹר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ.

29) סנהדרין כט, א. 30) מלשון הכתוב (חבקוק א, ד) "על כן יצא משפט מעוקל".

ח. לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ עַל צַוָּארוֹ[31], וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו[32]. וְיֵדַע אֶת מִי הוּא דָן, וְלִפְנֵי מִי הוּא דָן[33], וּמִי עָתִיד לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ אִם נָטָה מִקַּו הָאֱמֶת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל[34]. וְאוֹמֵר: רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים, כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַיְ[35].

31) סנהדרין ז, א וכגירסת הרי"ף שם, ונוסח התלמוד: כאילו חרב מונחת לו בין יריכיו. 32) שם. החרב - רומזת לעונש בעולם־הזה, והגיהנם — לעולם־הבא (סמ"ע לחו"מ ח, ח). 33) את הקב"ה (סנהדרין ו, ב). 34) מכאן, שהוא דן לפני הקב"ה, והכתוב מסיים: "בקרב אלהים ישפוט", כלומר: הקב"ה הנזכר בראש הפסוק, ישפוט בקרב אלהים - הם הדיינים להפרע מהם (סמ"ע שם, יא). 35) הרי שהוא כדן את הקב"ה.

ט. כָּל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ דָן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל[36]. וְכָל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין - הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ נְפָשׁוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ[37]. וְכָל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת - כְּאִלּוּ תִּקֵּן אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ[38], וְגוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּשְׁרֶה בְּיִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל[39]. וְשֶׁמָּא יֹאמַר הַדַּיָּן: מַה לִּי וְלַצָּרָה הַזֹּאת?[40] תַּלְמוּד לוֹמַר: וְעִמָּכֶם בְּדִבַר מִשְׁפָּט[41] - אֵין לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת[42].

36) סנהדרין ז, א. 37) שם. 38) שבת י, א "כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית". 39) סנהדרין שם. 40) שאם יטעה יענש. 41) לפי הטענות שעמכם במשפט, לפי אותם דברים תשפטו, ולא תיענשו (שם ו, ב וברש"י). 42) עליו להתכוון להוציאו לאמיתו, ושוב לא יענש (שם וברש"י).

י. וּלְעוֹלָם יִהְיוּ בַּעֲלֵי דִינִין לְפָנֶיךָ כִּרְשָׁעִים[43], וּבְחֶזְקַת שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן טוֹעֵן שֶׁקֶר[44], וְדוּן לְפִי מַה שֶּׁתִּרְאֶה מִן הַדְּבָרִים. וּכְשֶׁיִּפָּטְרוּ מִלְּפָנֶיךָ - יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּצַדִּיקִים, כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, וְדוּן כָּל אֶחָד מֵהֶם לְכַף זְכוּת[45].

43) שלא יטה לבך לאחד מהם, לומר: איש פלוני חשוב הוא ולא יטעון שקר, שאם אתה אומר כן, אין אתה רואה לו חובה (אבות פ"א מ"ח וברע"ב). 44) כדי שיחפש בטענותיהם וברמאות של כל אחד, ועי"ז ירד לאמיתת הדין (תוספות יו"ט שם). 45) שלא תחשוד בחייב לומר: גזלן היה זה, אלא תזכהו לומר: שמא טועה היה ולא נתכוון לגזול (שם וברע"ב).

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) דיני ממונות שחותכים בהם על פי אומדנות חזקות, למרות שאין בהם ראיות ברורות. אזהרה לדיין לא לחתוך הדין כשיודע בו שהוא מרומה. הסמכות לדיין לענוש ולהכות משום סייג וגדר בלבד. שלא יהיה כבוד הבריות קל בעיני הדיין.

א. יֵשׁ לַדַּיָּן לָדוּן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת עַל פִּי הַדְּבָרִים שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה לָהֶן שֶׁהֵן אֱמֶת, וְהַדָּבָר חָזָק בְּלִבּוֹ שֶׁהוּא כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הָיָה יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהַדָּבָר כֵּן הוּא, שֶׁהוּא דָן כְּפִי מַה שֶּׁיּוֹדֵעַ. כֵּיצַד? הָרֵי שֶׁנִּתְחַיֵּב אָדָם שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין[2], וְאָמַר לַדַּיָּן אָדָם שֶׁהוּא נֶאֱמָן אֶצְלוֹ וְשֶׁדַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת עַל דְּבָרָיו, שֶׁזֶּה הָאִישׁ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה - יֵשׁ לַדַּיָּן לַהֲפֹךְ הַשְּׁבוּעָה[3] עַל שֶׁכְּנֶגְדּוֹ[4], וְיִשָּׁבַע וְיִטֹּל; הוֹאִיל וְסָמְכָה דַעְתּוֹ שֶׁל דַּיָּן עַל דִּבְרֵי זֶה[5]. אֲפִלּוּ הָיְתָה אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד[6] נֶאֱמָנִים אֶצְלוֹ, הוֹאִיל וּמָצָא הַדָּבָר חָזָק וְנָכוֹן בְּלִבּוֹ - סוֹמֵךְ עָלָיו וָדָן[7]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם יָדַע הוּא עַצְמוֹ שֶׁזֶּה חָשׁוּד. וְכֵן אִם יָצָא[8] שְׁטַר חוֹב לְפָנָיו, וְאָמַר לוֹ אָדָם שֶׁסָּמַךְ עָלָיו, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ קָרוֹב[9]: זֶה פָּרוּעַ הוּא! אִם סָמְכָה דַעְתּוֹ עַל דְּבָרָיו - יֵשׁ לוֹ לוֹמַר לָזֶה: לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[10]. אוֹ אִם הָיָה עָלָיו[11] שְׁטַר חוֹב לְאַחֵר[12] - יִתֵּן לָזֶה שֶׁלֹּא נִפְגַּם שִׁטְרוֹ כְּלָל[13], וְיַנִּיחַ זֶה שֶׁנִּפְגַּם שִׁטְרוֹ בְּדִבְרֵי הָאֶחָד[14]. אוֹ יַשְׁלִיךְ הַשִּׁטָּר בְּפָנָיו[15] וְלֹא יָדוּן בּוֹ. כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה. וְכֵן מִי שֶׁבָּא וְטָעַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ פִּקָּדוֹן אֵצֶל פְּלוֹנִי שֶׁמֵּת בְּלֹא צַוָּאָה, וְנָתַן סִימָנִין מַבְהִקִּין[16], וְלֹא הָיָה זֶה הַטּוֹעֵן רָגִיל לְהִכָּנֵס בְּבֵית זֶה הָאִישׁ שֶׁמֵּת[17], אִם יָדַע הַדַּיָּן שֶׁזֶּה הַמֵּת אֵינוֹ אָמוּד[18] לִהְיוֹת לוֹ חֵפֶץ זֶה[19], וְסָמְכָה דַעְתּוֹ שֶׁאֵין זֶה הַחֵפֶץ שֶׁל מֵת - מוֹצִיאוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין וְנוֹתְנוֹ לָזֶה הָאָמוּד בּוֹ[20] וְנָתַן סִימָנִים[21]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. שֶׁאֵין הַדָּבָר מָסוּר אֶלָּא לְלִבּוֹ שֶׁל דַּיָּן, לְפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לוֹ שֶׁהוּא דִּין הָאֱמֶת. אִם כֵּן, לָמָּה הִצְרִיכָה תּוֹרָה שְׁנֵי עֵדִים? שֶׁבִּזְמַן שֶׁיָּבוֹאוּ לִפְנֵי הַדַּיָּן שְׁנֵי עֵדִים - יָדוּן עַל פִּי עֵדוּתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם בֶּאֱמֶת הֵעִידוּ אוֹ בְּשֶׁקֶר[22].

2) שהיה אדם תובעו ממון והוא כפר. 3) אע"פ שבדרך כלל אין עד אחד נאמן לפסול את חבירו לשבועה. 4) התובע. 5) כתובות פה, א. 6) שהם פסולים לעדות לגמרי. 7) שם, רבא האמין את אשתו בעדות כזו, בהיותו משוכנע שהיא לא תשקר. 8) מידי המלוה הטוען את

הלווה. 9) שהם פסולים לעדות, כי אילו עד אחד כשר, נאמן לטעון שטר פרוע הוא זה, לחייב את המלוה להשבע, אפילו כשאין דעת הדיין סומכת על דבריו, כמבואר בהל' מלוה ולווה פי"ד, ה"א. 10) כתובות שם, וכפירוש ה'תוספות' שם בשם רבינו חננאל. 11) על הלווה. 12) שלוה ממנו כסף, ואין לו לשלם אלא לאחד מהם. 13) שלא ערערו עליו לומר: פרוע הוא. 14) כדעת רב אלפס שם: "בשודא דדיינא", וכפי שפירשו הרא"ש שם פ"ט, אות ו. 15) וגם לא יקרענו, אלא שלא יגבה בו. ויתכן, אם ילך לבית־דין אחר, שאינו סומך על עד פסול זה, יגבה בו (רא"ש שם בשם רש"י). וכן סיכמו בכתובות פה, א שלא קורעים השטר לגמרי. 16) מצויינים וברורים ביותר. 17) שנוכל לחשוד בו, שהסתכל בסימנים והתחקה עליהם. 18) אין אנשים אומדים אותו על כך (רש"י לגיטין נב, ב). 19) כגון שהיה עני, והחפץ הוא דבר יקר מאד. 20) שהוא מוחזק כעשיר, ואנשים אומדים אותו בחפץ כזה. 21) אבל אילו היה הנפקד "אמוד בו" - אין סימני המפקיד מועילים לו, כי שמא קנהו הנפקד ממנו (כתובות פה, ב) והשווה הל' שאלה פ"ו, ה"ד. וכתבו ה'תוספות' שם, אע"פ שאילו היה הנפקד חי וטוען שלי הוא החפץ הוא נאמן, אע"פ שאינו אמוד, כי אולי מציאה מצא או קיבלו במתנה, בכל זאת אין אנו טוענים כן לטובת היתומים, כי זהו דבר נדיר מאד. 22) ומכאן, שאם יודע הדיין שהעידו שקר, עליו לדון כפי מה שהוא יודע ולא יחוש לעדים (רדב"ז, וראה בסמוך ה"ג).

1 **ב. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הֵן עִקַּר הַדִּין. אֲבָל מִשֶּׁרַבּוּ בָּתֵּי**
2 **דִּינִין שֶׁאֵינָן הֲגוּנִים, וַאֲפִלּוּ הָיוּ הֲגוּנִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם**
3 **- אֵינָן חֲכָמִים כָּרָאוּי וּבַעֲלֵי בִּינָה, הִסְכִּימוּ רֹב בָּתֵּי**
4 **דִּינֵי יִשְׂרָאֵל: שֶׁלֹּא יַהַפְכוּ שְׁבוּעָה[23] אֶלָּא בִּרְאָיָה**
5 **בְּרוּרָה. וְלֹא יִפְגְּמוּ שְׁטָר וְיַפְסִידוּ חֶזְקָתוֹ בְּעֵדוּת**
6 **אִשָּׁה אוֹ פָּסוּל. וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַדִּינִין. וְלֹא יָדוּן הַדַּיָּן**
7 **בִּסְמִיכַת דַּעְתּוֹ וְלֹא בִּידִיעָתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמַר כָּל**
8 **הֶדְיוֹט: לִבִּי מַאֲמִין לְדִבְרֵי זֶה, וְדַעְתִּי סוֹמֶכֶת עַל זֶה.**
9 **וְכֵן אֵין מוֹצִיאִין מִן הַיְּתוֹמִים אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה,**
10 **לֹא בְּדַעַת הַדַּיָּן וְלֹא בְּאֶמְדַּן הַמֵּת[24] אוֹ הַטּוֹעֵן[25]. וְאַף**
11 **עַל פִּי כֵן, אִם הֵעִיד אָדָם נֶאֱמָן בְּדָבָר מִכָּל הַדְּבָרִים,**
12 **וְנָטְתָה דַעַת הַדַּיָּן שֶׁאֱמֶת הוּא אוֹמֵר - מַמְתִּין בַּדִּין[26],**
13 **וְאֵינוֹ דוֹחֶה עֵדוּתוֹ, וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִם בַּעֲלֵי דִינִין עַד**
14 **שֶׁיּוֹדוּ לְדִבְרֵי הָעֵד, אוֹ יַעֲשׂוּ פְּשָׁרָה[27], אוֹ יִסְתַּלֵּק מִן**
15 **הַדִּין[28].**

23) על התובע. 24) אם הוא אמוד או לא. 25) דעת הגאונים, הובאה ברי"ף לכתובות פ"ט. 26) משהה הדין ומחמיצו. 27) רי"ף שם. 28) וכתוב ב"הגהות מיימוניות": צריכים הדיינים להתרחק בכל יכלתם, שלא יקבלו עליהם דין תורה (אלא דרך פשרה), כי מאד נתמעטו הלבבות. ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א, אמרו: בימי שמעון בן שטח ניטלו דיני ממונות, אמר רבי שמעון בר יוחאי: ברוך ה' שאיני חכם לדון. ופירש ה"פני משה": איני יכול לדון, ואין עלי עונש המשפט, וחושך עצמו מן הדין היה.

16 **ג. וּמִנַּיִן לַדַּיָּן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּדִין שֶׁהוּא מְרַמֶּה[29],**
17 **שֶׁלֹּא יֹאמַר: אֶחְתְּכֶנּוּ[30], וְיִהְיֶה הַקּוֹלָר[31] תָּלוּי בְּצַוְּארֵי**
18 **הָעֵדִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[32]. כֵּיצַד**
19 **יַעֲשֶׂה? יִדְרֹשׁ בּוֹ וְיַחְקֹר הַרְבֵּה בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה**
20 **שֶׁל דִּינֵי נְפָשׁוֹת[33]. אִם נִרְאֶה לוֹ לְפִי דַעְתּוֹ [שֶׁאֵין בּוֹ**
21 **רַמָּאוּת - חוֹתֵךְ אֶת הַדִּין עַל פִּי הָעֵדוּת. אֲבָל אִם**
22 **הָיָה לִבּוֹ נוֹקְפוֹ] שֵׁשׁ בּוֹ רַמָּאוּת; אוֹ שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ**
23 **סוֹמֶכֶת עַל דִּבְרֵי הָעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל**
24 **לְפַסְּלָן; אוֹ שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁבַּעַל דִּין זֶה רַמַּאי וּבַעַל**
25 **עָרְמָה, וְהִשִּׁיא[34] אֶת הָעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים**
26 **וּלְפִי תֻּמָּם הֵעִידוּ, וְזֶה הִטְעָם; אוֹ שֶׁנִּרְאֶה לוֹ מִכְּלַל**
27 **הַדְּבָרִים, שֵׁשׁ שָׁם דְּבָרִים אֲחֵרִים מְסֻתָּרִין[35], וְאֵינָן**
28 **רוֹצִים לְגַלּוֹתָם - כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אָסוּר**
29 **לוֹ לַחְתֹּךְ אוֹתוֹ הַדִּין, אֶלָּא יְסַלֵּק עַצְמוֹ מִדִּין זֶה,**
30 **וִידִינֶנּוּ מִי שֶׁלִּבּוֹ שָׁלֵם בַּדָּבָר[36]. וַהֲרֵי הַדְּבָרִים**
31 **מְסוּרִים לַלֵּב. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים**
32 **הוּא[37].**

29) שמבין מדברי העדים שאין עדותם אמת. 30) אפסקנו. 31) שלשלת העוון. 32) שבועות ל, ב. 33) שהיא מדוקדקת מאד, ומבוארת בהל' עדות פ"א, ה"ד-ה. 34) שידלם או הסיתם. 35) נעלמים. 36) ודוקא שלא נתברר אצלו שהוא מרומה, אבל אם יודע הדיין בבירור שעידי שקר הם, אינו רשאי להסתלק מן הדין אלא ידון כפי ידיעתו את האמת (רדב"ז). "וכשהיה הרא"ש רואה באומד מוכח, שהדין מרומה, היה כותב ונותן ביד הנתבע, שאין לשום דיין להשתדל בדין זה" (שו"ע חו"מ טז, ג). וכתוב בהגהות מיימוניות, כל זה כשהתובע רמאי, אבל אם הנתבע טוען ברמאות - יש לחתכו, ואין הדיין יכול להסתלק, שלא יהא חוטא נשכר. וכן בשו"ע שם סעיף ד. 37) שאל יתנצל הדיין לומר, איני רואה בטענות שום צד של רמאות, כי דברים אלה מסורים ללב, והקב"ה יודע מה שבלבו, ועל כגון זה נאמר (ויקרא כה, יז) "ויראת מאלהיך" (סמ"ע לחו"מ טו, יא). וראה בבא־מציעא נח, ב "כל דבר המסור ללב, נאמר בו: ויראת מאלהיך".

33 **ד. יֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַלְקוֹת מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב מַלְקוּת,**
34 **וְלַהֲרֹג מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב מִיתָה. וְלֹא לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי**
35 **תּוֹרָה[38], אֶלָּא לַעֲשׂוֹת סְיָג[39] לַתּוֹרָה. וְכֵיצַד יָרוּאִים**
36 **בֵּית דִּין שֶׁפָּרְצוּ הָעָם בַּדָּבָר[40], יֵשׁ לָהֶן לִגְדֹּר וּלְחַזֵּק**
37 **הַדָּבָר כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לָהֶם. הַכֹּל הוֹרָאַת שָׁעָה, לֹא**
38 **שֶׁיְּקַבֵּעַ הֲלָכָה לְדוֹרוֹת. מַעֲשֶׂה וְהִלְקוּ אָדָם שֶׁבַּעַל**
39 **אִשְׁתּוֹ תַּחַת אִילָן[41]. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁרָכַב עַל סוּס**
40 **בְּשַׁבָּת בִּימֵי יְוָנִים[42], וְהֵבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהוּ[43].**
41 **וּמַעֲשֶׂה וְתָלָה שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח שְׁמוֹנִים נָשִׁים[44] בְּיוֹם**
42 **אֶחָד בְּאַשְׁקְלוֹן. וְלֹא הָיוּ שָׁם כָּל דַּרְכֵי הַדְּרִישָׁה**
43 **וַחֲקִירָה וְהַהַתְרָאָה, וְלֹא בְּעֵדוּת בְּרוּרָה, אֶלָּא הוֹרָאַת**
44 **שָׁעָה כְּפִי מַה שֶּׁרָאָה[45].**

38) שיתכוון לבוד מלבו חיוב מיתה לשאינו חייב.

39) גדר. 40) הרסו את הגדר וזלזלו בו. 41) בפרהסיא, והרי זו פריצות גדר הערוה. וכלשון רבינו בהל' איסורי ביאה פכ"א הי"ד: "שלא יראה כזנות, וירגילו עצמם לידי זנות". 42) שהיוונים גזרו גזירות על ישראל, והיו המצוות בזויות בעיניהם. 43) אע"פ שאין זה אלא איסור מדרבנן בלבד, ואין עליו עונש מיתה, כמבואר בהל' שבת פכ"א ה"ט. 44) מכשפות. 45) שהיו בנות ישראל פרוצות בכשפים, ותלאן לפרסם חומר העוון, ודן את כולן ביום אחד, אע"פ שאין דנים שנים ביום אחד - מפני קרוביהן שלא יתקשרו להצילן (סנהדרין מה, ב וברש"י), ושאר כל ההוראות מנויות שם מו, א.

1 ה. וְכֵן יֵשׁ לְבֵית דִּין בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן לְהַלְקוֹת
2 אָדָם שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה[46], וְהָעָם מְרַגְּנִים עָלָיו[47] שֶׁהוּא
3 עוֹבֵר עַל הָעֲרָיוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה קוֹל שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק,
4 כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרְנוּ[48], וְלֹא יִהְיוּ אֵלּוּ אוֹיְבִים יְדוּעִים
5 שֶׁמּוֹצִיאִין עָלָיו שְׁמוּעָה רָעָה[49]. וְכֵן מְבַזִּין אֶת זֶה
6 שֶׁשְּׁמוּעָתוֹ רָעָה, וּמְחָרְפִין אֶת יוֹלַדְתּוֹ[50] בְּפָנָיו[51].

46) ששומעים עליו, שהוא עובר עבירות (קידושין פא, א), שנאמר (שמואל־א ב, כד) "אל בני, כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע". 47) מדברים בו. "ודבת עם" (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: ורננת עם. 48) בהל' סוטה פ"ב, הי"ד. 49) כי אם יש לו אויבים - הם הם שהוציאו הקול ואין חוששים לו (יבמות כה, א). 50) אמו. 51) מגילה כה, ב, ומפרש רש"י שם, ד"ה: בגימ"ל ושי"ן בשם תשובות הגאונים: מותר לבזות גם את אמו שילדתו. וכתב הר"ן שם: כל זה באדם רגיל, אבל תלמיד־חכם - אסור לבזותו אלא כסהו כלילה, והשווה הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"א.

7 ו. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן תָּמִיד לְהַפְקִיר מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים,
8 וּמְאַבֵּד וְנוֹתֵן[52] כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לְגָדֵר פִּרְצוֹת הַדָּת
9 וּלְחַזֵּק הַבֶּדֶק[53], אוֹ לִקְנֹס אַלָּם[54] זֶה. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר
10 בְּעֶזְרָא: וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבוֹא לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים כַּעֲצַת
11 הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים יָחֳרַם כָּל רְכוּשׁוֹ. מִכָּאן, שֶׁהֶפְקֵר
12 בֵּית דִּין - הֶפְקֵר[55].

52) מזה לזה. ובכת"י תימן: ומאבד זכותם כפי מה שיראה. 53) הסדק, שנראה בחומת הדת. 54) תקיף ואנס. 55) מועד קטן טז, א. ובגיטין לו, ב. ושם הוסיפו עוד מקור, שנאמר (יהושע יט, נא) "אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן... וראשי האבות" וגו' - וכי מה ענין ראשים אצל אבות? לומר לך, מה אבות מנחילים את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילים העם כל מה שירצו.

13 ז. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן לְנַדּוֹת[56] וּלְהַחֲרִים[57] מִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן
14 נִדּוּי, כְּדֵי לִגְדֹּר פֶּרֶץ, כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לוֹ וְהַשָּׁעָה
15 צְרִיכָה לְכָךְ. וְיֹאמַר, שֶׁנִּדָּהוּ וְהֶחֱרִימָהוּ[58] עַל דַּעְתּוֹ[59].
16 וִיפַרְסֵם חֶטְאוֹ בָּרַבִּים. שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר
17 מַלְאַךְ יְיָ[60], אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ, כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרַת
18 יְיָ[61].

56) להרחיקן, שאומר: פלוני יהא בשמתא. 57) לומר עליו: פלוני מוחרם, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ב. והמנודה - אין כוללים אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה, ולא יושבים בארבע אמותיו, אבל מלמד הוא לאחרים ומלמדים אותו, ונשכר לאחרים, ושוכר. יותר עליו המוחרם, שאינו שונה לאחרים ואין שונים לו, אינו נשכר ואין נשכרים לו, ואחרי שישב בנידוי שלשים יום ולא ביקש להתירו - מנדים אותו שנית, ישב שלשים יום אחרים ולא ביקש להתירו - מחרימים אותו (שם ד־ו). 58) בכת"י תימן: או שהחרימהו. 59) השליח אומר: שמנדהו על דעתו של גדול בית־הדין, כדי שהחוטא יחוש לנפשו, שאם לא ידגיש שליח בית־הדין, שזה על דעת גדול בית־הדין, אין להאשים את החוטא כשלא יחוש לדבריו (כסף־משנה). 60) הרי שמחרימו על דעת הגדול. 61) הרי שמפרסם חטאו ברבים (מועד קטן טז, א).

19 ח. וְכֵן יֵשׁ לַדַּיָּן לַעֲשׂוֹת מְרִיבָה עִם הָרָאוּי לָרִיב עִמּוֹ,
20 וּלְקַלְלוֹ וּלְהַכּוֹתוֹ וְלִתְלֹשׁ שְׂעָרוֹ, וּלְהַשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים
21 בְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹ שֶׁלֹּא עָשָׂה. שֶׁנֶּאֱמַר:
22 וָאָרִיב עִמָּם וָאֲקַלְלֵם[62], וָאַכֶּה מֵהֶם אֲנָשִׁים וָאֶמְרְטֵם,
23 וָאַשְׁבִּיעֵם בֵּאלֹהִים[63].

62) את אלה שהושיבו נשים נכריות. 63) שלא יתנו בנותיהם לבני הגויים (מועד קטן, שם).

24 ט. וְכֵן יֵשׁ לוֹ לִכְפּוֹת[64] יָדִים וְרַגְלַיִם, וְלֶאֱסֹר בְּבֵית
25 הָאֲסוּרִים, וְלִדְחֹף וְלִסְחֹב עַל הָאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן
26 לְמוֹת[65] הֵן לִשְׁרֹשׁ[66], הֵן לַעֲנָשׁ נִכְסִין[67] וְלֶאֱסוּרִין[68].

64) לקשור. 65) ארתחשסתא מלך פרס נתן רשות לעזרא לענוש את העבריינים כל אחד כראוי לו וכראות עיניו. 66) לעקרו מן השורש אותו ואת זרעו (רש"י לעזרא שם), אבל בתלמוד מועד קטן שם, אמרו: לשרושי - זו הרדפה, ומפרש רבינו: לסחוב על הארץ (כסף־משנה). 67) עונש ממון. 68) מפרש רבינו: לאסרו בבית הסוהר, אבל רש"י שם מפרש: לקשרו על העמוד ולהלקותו, וכן בעזרא מפרש רש"י: "ולאסורין - לייסרו ביסורין", ועונש בית הסוהר לא הוזכר בדבריו.

27 י. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - לְפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן שֶׁזֶּה
28 רָאוּי לְכָךְ וְשֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה. וּבַכֹּל יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם
29 שָׁמַיִם[69]. וְאַל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת קַל בְּעֵינָיו, שֶׁהֲרֵי
30 הוּא דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[70]. וְכָל שֶׁכֵּן
31 כְּבוֹד בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב[71], הַמַּחֲזִיקִין בְּתוֹרַת
32 הָאֱמֶת, שֶׁיִּהְיֶה זָהִיר שֶׁלֹּא יֵהָרֵס כְּבוֹדָם; אֶלָּא
33 לְהוֹסִיף בִּכְבוֹד הַמָּקוֹם בִּלְבַד. שֶׁכָּל הַמְבַזֶּה אֶת
34 הַתּוֹרָה[72] - גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת; וְהַמְכַבֵּד אֶת
35 הַתּוֹרָה - גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת[73]. וְאֵין כְּבוֹד
36 הַתּוֹרָה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת עַל פִּי חֻקֶּיהָ וּמִשְׁפָּטֶיהָ[74].

69) לגדור פרצות הדת, ולעשות סייג לתורה, וכן אמרו (אבות פ"ב, מי"ב) "וכל מעשיך יהיו לשם שמים". 70) של החכמים, שעליהם אמרה תורה (דברים יז, יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך" (ברכות יט, ב) וכדברי רבינו

בהל' אבל פ"ג הי"ד: "מיטמא (הכהן) בטומאה מדבריהם לכבוד הבריות, כיצד? אָבל שהלך בבית הפרס, הכל הולכים אחריו שם לנחמו" וכו'. 71) כדברי רבי עקיבא, במשנה בבא־קמא צ, ב. 72) העוסקים וההוגים בה. 73) אבות פ"ד מ"ו, וכפירוש רבינו והרע"ב שם. 74) כמו שאמרו (מדרש 'שמות רבה' פרשה ל אות כג) "שלא נתן לכם הקב"ה את התורה, אלא על־מנת שתעשו את הדינים", וכשהוא משתדל לעשות סייג לתורה ולדון את הפורצים בה, הרי זה מכבד את התורה.

יום ש"ק י"ח מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) האיסור לפרנס ומנהיג, לנהוג בשררה ובגסות על הציבור. הכיבוד ההדדי בין הדיין והציבור. שאסור לפרנס ולדיין להתבזות בפני הציבור. שלא לפגוע בכבודו של שליח בית דין, המוזמן לבוא לבית דין ולא בא, מה עונשו. זמנים ידועים שאין קובעים בהם ימי דיון לבעלי דין.

1 **א. אָסוּר לְאָדָם לִנְהֹג בִּשְׂרָרָה עַל הַצִּבּוּר וּבְגַסּוּת**
2 **הָרוּחַ[2], אֶלָּא בַּעֲנָוָה וְיִרְאָה. וְכָל פַּרְנָס[3] הַמִּטִּיל אֵימָה**
3 **יְתֵרָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם - נֶעֱנָשׁ, וְאֵינוֹ**
4 **רוֹאֶה לוֹ בֵּן תַּלְמִיד חָכָם. שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן יֵרָאוּהוּ**
5 **אֲנָשִׁים, לֹא יִרְאֶה כָּל חַכְמֵי לֵב[4].**

2) יהירות. 3) מנהיג. "את שלושת הרועים" (זכריה יא, ח) מתרגם יונתן: ית תלתא פרנסיא. 4) ראש השנה יז, א, אליהוא אמר לאיוב: לפי שהיית מטיל אימה יתירה על דורך חינם, לפיכך, לא זכית להתקיים לך בנים חכמי לב (רש"י לאיוב שם), ובסנהדרין צב, א אמרו: "כל פרנס שמנהיג את הציבור בנחת, זוכה ומנהיגם לעולם הבא". והשווה הלכות תשובה פרק ג, הלכה י"ג.

6 **ב. וְכֵן אָסוּר לוֹ לִנְהֹג בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, אַף עַל פִּי**
7 **שֶׁהֵן עַמֵּי הָאָרֶץ[5]. וְלֹא יַפְסִיעַ[6] עַל רָאשֵׁי עַם הַקֹּדֶשׁ[7].**
8 **אַף עַל פִּי שֶׁהֵן הֶדְיוֹטוֹת וּשְׁפָלִים - בְּנֵי אַבְרָהָם**
9 **יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם, וְצִבְאוֹת הַשֵּׁם שֶׁהוֹצִיא מֵאֶרֶץ**
10 **מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה. וְסוֹבֵל טֹרַח הַצִּבּוּר**
11 **וּמַשָּׂאָן. כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן**
12 **אֶת הַיֹּנֵק[8]. וְהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְאַצֵּוֶה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם. זוֹ**
13 **אַזְהָרָה לַדַּיָּן, שֶׁיִּסְבֹּל אֶת הַצִּבּוּר כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן**
14 **אֶת הַיּוֹנֵק. צֵא וּלְמַד מִמֹּשֶׁה, רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים.**
15 **כֵּיוָן שֶׁשִּׁלְּחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם, וְנֶאֱמַר[9]:**
16 **וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ מִפִּי הַקַּבָּלָה[10], שֶׁאָמַר**
17 **לָהֶם לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן: עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ מְקַלְּלִים אֶתְכֶם**
18 **וְסוֹקְלִין אֶתְכֶם בָּאֲבָנִים.**

5) שאינם בני תורה, וחכמינו אמרו (נדרים פא, א) "מפני מה אין מצויים תלמידי חכמים לצאת תלמידי חכמים מבניהם... משום שקורים לאנשים חמורים" (=מבזים אותם מפני תורה שבהם, רש"י). 6) בכתב יד תימן: ולא יפסע. 7) סנהדרין ז, ב. כשהיה המתורגמן דורש היו הציבור יושבים לארץ, והמפסיע ביניהם לילך ולישב במקומו, נראה כמפסיע על ראשם (רש"י). 8) שם ח, א. 9) בכתב יד תימן: הקדוש־ברוך־הוא להם במצרים נאמר וכו'. 10) ספרי פרשת בהעלותך אות צא.

19 **ג. כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּצְטַוָּה הַדַּיָּן לִנְהֹג בְּמִצְוָה זוֹ, כָּךְ נִצְטַוּוּ**
20 **הַצִּבּוּר לִנְהֹג כָּבוֹד בַּדַּיָּן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֲצַוֶּה אֶתְכֶם. זוֹ**
21 **אַזְהָרָה לַצִּבּוּר שֶׁתִּהְיֶה אֵימַת הַדַּיָּן עֲלֵיהֶן[11]. וְלֹא**
22 **יִתְבַּזֶּה בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יִנְהַג קַלּוּת רֹאשׁ בְּעַצְמוֹ[12].**

11) סנהדרין שם. 12) כמבואר בסמוך הלכה ד.

23 **ד. כֵּיוָן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, אָסוּר**
24 **בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה**
25 **בִּפְנֵיהֶם[13]. אִם הַמְּלָאכָה בָּרַבִּים אֲסוּרָה עָלָיו, קַל**
26 **וָחֹמֶר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת[14] וּלְהִשְׁתַּכֵּר בִּפְנֵי רַבִּים**
27 **וּבְכִנִּיסַת עַמֵּי הָאָרֶץ וּבִסְעֻדַּת מֵרֵעוּת[15]. אוֹי לָהֶם**
28 **לְאוֹתָן הַדַּיָּנִים שֶׁנָּהֲגוּ בְּכָךְ מֵעֶלְבּוֹן תּוֹרַת מֹשֶׁה!**
29 **שֶׁבָּזוּ דִּינֵיהָ, וְהִשְׁפִּילוּהָ עַד אָרֶץ, וְהִגִּיעוּהָ עַד**
30 **עָפָר[16], וְגָרְמוּ רָעָה לָהֶן וּלְבָנֶיהָ בְּעוֹלָם הַזֶּה**
31 **וְלָעוֹלָם הַבָּא[17].**

13) קידושין ע, א. שגנאי הוא ושפלות לדור שכפופים לזה, שאין לו מי שיעשה מלאכתו (רש"י). ובירושלמי סנהדרין פרק ב, הלכה ו אמרו: כל דיין, שאין לו מי שישמשנו אסור לו לקבל מינוי דיין, וכן בשולחן ערוך חושן משפט ח, ד. 14) אפילו בסעודת מצוה. 15) שהיא סעודת הרשות, הרי זה קל וחומר בנו של קל וחומר (סמ"ע שם סעיף קטן כב). 16) על פי מליצת הכתוב בישעיה כה, יב. 17) פסחים מט, א "וגורם שם רע לו ולבניו עד סוף כל הדורות". והשווה הלכות דעות פרק ה, הלכה ב־ג, ובביאורנו שם אות יד בשם ה"זוהר".

32 **ה. אָסוּר לִנְהֹג קַלּוּת רֹאשׁ בִּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין[18]. וַהֲרֵי**
33 **הַשְּׁלִיחַ נֶאֱמָן כִּשְׁנַיִם לְעִנְיַן הַנִּדּוּי. שֶׁאִם אָמַר: פְּלוֹנִי**
34 **הִקְלַנִי[19], אוֹ הִקְלָה הַדַּיָּן, אוֹ לֹא רָצָה לָבוֹא לְדִין -**
35 **מְשַׁמְּתִין[20] אוֹתוֹ עַל פִּיו. אֲבָל אֵין כּוֹתְבִין פִּתְחָא[21]**
36 **עָלָיו עַד שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנַיִם וְיָעִידוּ עָלָיו שֶׁנִּמְנַע לָבוֹא**
37 **לְבֵית דִּין[22].**

18) ההולך להזמין איש לדין. 19) ביזה אותי. 20) מנדים, וכמבואר לעיל פרק כ"ד, הלכה ז ובביאורנו שם. 21) שטר־שמתא. המודיע שפלוני נתנדה על שלא רצה לבוא לדין. ומוסרים אותו בידי התובע, ראה בהלכות מלווה פרק כ"ב, הלכה ג. ונקרא פיתחא - שזוהי הפתיחה וההתחלה לסדר הפעולות שבית דין נוקט לגביית החוב מידי הלווה למלווה (הערוך). ויש מפרשים: לשון חרב שלופה, ככתוב (תהילים נה, כב) "והמה פתיחות". ורש"י שם מפרש: לשון קללה הוא בארמית, כמו פתיחה שבש"ס, שהוא "שטר שמתא". 22) בבא קמא קיב, ב, כי הואיל ויצטרך לשלם דמי סופר הדיינים, כשיתירו לו את נידויו, כמבואר בסמוך הלכה ח, אין אנו מוציאים ממון פחות משני עדים (שם).

ו. אֵין שְׁלִיחַ בֵּית דִּין חַיָּב בַּאֲמִירַת דְּבָרִים[23] מִשּׁוּם לָשׁוֹן הָרָע[24]. וְכָל הַמְצַעֵר שְׁלִיחַ בֵּית דִּין - יֵשׁ לְבֵית דִּין רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[25].

23) דברי הגנאי של הנתבע לדיין. 24) מועד קטן טז, א. שנאמר: "העיני האנשים ההם תנקר" ומניין ידע משה לכתוב את זה בספר, אם לא שהשליח סיפר לו (רש"י שם). 25) קידושין יב, ב. מכת מרדות - מפורשת לעיל פרק י"ח, הלכה ה.

ז. שָׁלִיחַ שֶׁאָמַר: פְּלוֹנִי שְׁלָחַנִי בְּשֵׁם אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, וְלֹא רָצָה בַּעַל דִּין לָבוֹא - אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא שֶׁל שַׁמְתָּא, עַד שֶׁיֹּאמַר מִשֵּׁם שְׁלָשְׁתָּן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ בְּיוֹם שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ לִישִׁיבַת הַדַּיָּנִים; אֲבָל בְּיוֹם הַיָּדוּעַ שֶׁהַדַּיָּנִים יוֹשְׁבִים בּוֹ לְדִין - הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁכָּל הַדַּיָּנִים מְקֻבָּצִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּא הַשָּׁלִיחַ בְּשֵׁם אֶחָד - כְּאִלּוּ בָּא בְּשֵׁם שְׁלָשְׁתָּן[26].

26) סנהדרין ח, א. ודווקא, שיהא שווה לשני הדיינים הנשארים, אבל לא שיהא הפחות שבכולם (ש"ך לחושן משפט יא, ג).

ח. מִי שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ בֵּית דִּין לָבוֹא, וְלֹא בָּא לְדִין - מְנַדִּין אוֹתוֹ[27], וְכוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא, וְנוֹתֵן שְׂכַר הַסּוֹפֵר[28]. וּבְעֵת שֶׁיָּבוֹא קוֹרְעִין הַפִּתְחָא[29]. כָּתְבוּ לוֹ פִּתְחָא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבֵּל הַדִּין, כֵּיוָן שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי מְקַבֵּל הַדִּין - קוֹרְעִין נִדּוּיוֹ[30]. קָבְעוּ לוֹ בֵּית דִּין זְמַן שֶׁיָּבוֹא הַיּוֹם, וְלֹא בָּא כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם - כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא לָעֶרֶב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה בְּמִדִינָה[31], וּמָרַד וְלֹא בָּא; אֲבָל אִם הָיָה בַּכְּפָרִים[32] וְיוֹצֵא וְנִכְנָס - קוֹבְעִים לוֹ זְמַן שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[33]. וְאִם שָׁלַם יוֹם שֵׁנִי וְלֹא בָּא - אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו פִּתְחָא עַד לְמָחָר[34].

27) מרחיקים אותו מן הציבור, אין כוללים אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה ואין יושבים עימו בארבע אמותיו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ד. 28) כשיבוא לבקש היתר נידויו, משלם שכר כתיבת הפיתחא. 29) אבל לא כשיבטיח לבוא ועדיין לא בא. 30) אף על פי שעדיין לא קיימו בפועל, כי שמא אין לו כסף כעת, ומשתדל להשיג, אבל כשלא הופיע לפני בית הדין, הרי זו חציפות ואין מתרצים לו עד שיבוא ממש (בבא קמא קיג, א וברש"י). 31) בעיר. 32) שהם חוץ לעיר והרי הוא טרוד ואנוס. 33) שהם ימי ישיבה קבועים של הדיינים, ואם לא יבוא ביום שני, מזמנים אותו ליום חמישי, ואם לא יבוא, מזמנים אותו שוב ליום שני הבא (רש"י שם). והוא הדין אם הדיינים יושבים בקביעות בכל יום, שולחים לו שלוש הזמנות זו אחר זו בכל יום שהוא, וכמבואר בחושן משפט יא, א. 34) בבא קמא שם.

ט. אֵין קוֹבְעִין זְמַן[35] לֹא בִּימֵי נִיסָן וְלֹא בִּימֵי תִּשְׁרֵי, מִפְּנֵי שֶׁהָעָם טְרוּדִין בַּמּוֹעֲדוֹת. וְלֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב. אֲבָל קוֹבְעִין בְּנִיסָן שֶׁיָּבוֹא אַחַר נִיסָן, וּבְתִשְׁרֵי שֶׁיָּבוֹא אַחַר תִּשְׁרֵי. אֲבָל לֹא קוֹבְעִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת שֶׁיָּבוֹא אַחַר שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל טְרוּדִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת[36].

35) לבוא לדין. 36) ויכול להתנצל ולומר: מפני טרדות שבת ויום־טוב שכחתי את דבר ההזמנה (בבא קמא שם).

י. מִי שֶׁהוּא בַּמְּדִינָה, וְהָלַךְ שְׁלִיחַ בֵּית דִּין וְלֹא מְצָאוֹ - אֵין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן עַד שֶׁיִּמְצָא אוֹתוֹ הַשָּׁלִיחַ וְיֹאמַר לוֹ. הָיָה בִּכְפָר חוּץ לַמְּדִינָה, אִם דַּרְכּוֹ לָבוֹא בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם - אוֹמֵר הַשָּׁלִיחַ אֲפִלּוּ לְאֶחָד מִן הַשְּׁכֵנִים, אֲפִלּוּ לְאִשָּׁה: אִם יָבוֹא פְּלוֹנִי, הוֹדִיעוּהוּ שֶׁבֵּית דִּין קָבְעוּ לוֹ זְמַן שֶׁיָּבוֹא[37] לְבֵית דִּין. וְאִם לֹא בָּא - מְנַדִּין אוֹתוֹ לָעֶרֶב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאֵין הַדֶּרֶךְ שֶׁדַּרְכּוֹ לֵילֵךְ בָּהּ[38] עַל מְקוֹם בֵּית דִּין; אֲבָל אִם דַּרְכּוֹ עֲלֵיהֶן - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעוּ הַשָּׁלִיחַ בְּעַצְמוֹ; שֶׁמָּא לֹא אָמְרוּ לוֹ הַשְּׁכֵנִים, שֶׁהֲרֵי הֵם אוֹמְרִין: דַּרְכּוֹ עַל פֶּתַח בֵּית דִּין, וּכְבָר הָלַךְ אֲלֵיהֶם וְנִפְטַר[39]. וְכֵן אִם לֹא בָּא בַּמְּדִינָה עַד לְמָחָר - אֵין סוֹמְכִין עַל הַשְּׁכֵנִים, שֶׁמָּא שָׁכְחוּ וְלֹא אָמְרוּ לוֹ.

37) ובכתב יד תימן: שיבוא היום. 38) חזרה לביתו. 39) נמצא שלא קיבל בכלל את ההזמנה, וצריך השליח להזמינו בעצמו (שם).

יא. מִי שֶׁבָּא לְבֵית דִּין וְקִבֵּל הַדִּין, וְאָמְרוּ לוֹ לְשַׁלֵּם, וְהָלַךְ וְלֹא שִׁלֵּם - אֵין מְנַדִּין אוֹתוֹ[40] עַד שֶׁיַּתְרוּ בּוֹ שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, וְאַחַר כָּךְ מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן מַה שֶׁהוּא חַיָּב. וְאִם עָמַד שְׁלִשִׁים יוֹם וְלֹא תָּבַע לְהַתִּיר נִדּוּיוֹ - מַחֲרִימִין אוֹתוֹ[41].

40) לאלתר, שהרי לא התחצף, אלא משתמט מלשלם. 41) והחרם חמור מהנידוי, שאינו שונה לאחרים ואין שונים לו ואינו נשכר ואין נשכרים לו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ה. ולדעת הרשב"א הובאה ברדב"ז כאן: החרם - הוא מן התורה; ונידוי אינו אלא מדברי חכמים. וראה תשובות הרשב"א תקצא וב"נודע ביהודה" מהדורא תניינא יורה דעה קמו. ודווקא כאן, שהסירוב הוא בענייני ממון - אזי מתרים בו תחילה, אבל כשהתחצף כלפי הדיינים, או שאמר איני מקבל עלי הדין, מנדים אותו לאלתר, כמבואר במועד קטן טז, א. ואם עמד שלושים יום ולא ביקש להתירו מנדים אותו שנית, וכשישב שלושים יום אחרים בנידויו - מחרימים אותו, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ו. נמצאת ההתראה שמתרים במסרב לשלם, משמשת כנידוי של שלושים יום הראשונים, ואם ישב אחריה שלושים יום בנידוי ולא יתבע להתירו, מחרימים אותו (כסף משנה).

פֶּרֶק שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) דיני מקלל נשיא, דיין, אביו, או אחד משאר ישראל.

חומר עוון מחרף תלמיד חכם, או המבזה את בית הדין. האיסור להישפט בפני ערכאות של גויים.

א. כָּל הַמְקַלֵּל דַּיָּן מִדַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל[2]. וְכֵן אִם קִלֵּל הַנָּשִׂיא, אֶחָד רֹאשׁ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה אוֹ הַמֶּלֶךְ[3] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר. וְלֹא דַּיָּן וְנָשִׂיא בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. וְלָמָּה נֶאֱמַר חֵרֵשׁ?[4] שֶׁאֲפִלּוּ זֶה שֶׁהוּא אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְלֹא נִצְטַעֵר בְּקִלְלָה זוֹ - לוֹקֶה עַל קִלְלָתוֹ[5]. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת הַקָּטָן הַנִּכְלָם - לוֹקֶה. (הֲרֵי הוּא כְּחֵרֵשׁ[6]).

2) אלהים זה, חול הוא (סנהדרין סו, א), ומכוון אל הדיין המכונה בשם זה, ככתוב (שמות כב, ז) "ונקרב בעל הבית אל האלקים". 3) וב'ספר המצוות' ל"ת שטז, כותב רבינו: "ושם זה כלומר: נשיא, מניחו הכתוב על המלך אשר בידו השלטון, והוא אמרו: "אשר נשיא יחטא" (ויקרא ד. כב). והחכמים אומרים אותו בסתם על ראשי ישיבה של שבעים זקנים בלבד... לפי שענין לאו זה להזהיר מלקלל כל מי שיש בידו שלטון, והוא במעלה הגבוהה ביותר, בין שזו מעלה שלטונית או מעלה תורנית, והיא הישיבה". וכן אמרו (בבא־בתרא ד, א) "ולא יהא אלא נשיא, וכתיב ונשיא בעמך לא תאור". 4) שבועות לו, א. 5) כמו שאמרו במכילתא (שמות כא, יז) "לא תקלל חרש - דיבר הכתוב באומללים שבאדם". וב'ספר המצוות' ל"ת שיז, כותב רבינו: "והיה עולה על דעתנו שכוונת התורה, שאסרה קללת אדם מישראל, היא: אם הוא שומע את זה, מחמת הבושה והצער המגיעים לו, אבל קללת החרש כיון שאינו שומע... אין חטא בדבר - לפיכך השמיענו שאסור... לפי שאין התורה מביטה על מצב המתחרף בלבד, אלא הביטה גם על מצב המחרף, שהוזהר שלא יעורר נפשו לנקמה ולא ירגילנה לכעוס". ומקור הדברים ב'פסיקתא' הובאה בכסף־משנה: "ולא תקלל חרש - מרבה אני אפילו בר ישראל שאינו שומעך, ק"ו לפניו". וצ"ל: ק"ו לפקח (באר אליהו להרב קוק לחו"מ סי' כז, ס"ק ה), וראה בסמוך בביאורנו אות ו. 6) כמו שאמרו (בבא־קמא פו, ב) קטן יש לו בושת - שכשמכלימים אותו הוא נכלם, ומכאן למד רבינו לענין חיוב קללתו (כסף־משנה). וראוי להעיר, שב'טור' חו"מ סימן כז מביא דברי רבינו בנוסח זה: שהמקלל את הישן חייב מפני שהוא כחרש, והכסף־משנה סובר שזוהי הגירסא הנכונה.

ב. הַמְקַלֵּל אֶת הַמֵּת - פָּטוּר[7]. הוֹאִיל וּמְקַלֵּל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[8] - חַיָּב, לָמָּה יִחֵד לָאו עַל דַּיָּן וְלָאו עַל נָשִׂיא? לְחַיְּבוֹ שְׁתַּיִם. נִמְצֵאתָ לָמֵד: שֶׁהַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן - לוֹקֶה אַחַת; וְאִם קִלֵּל דַּיָּן - לוֹקֶה שְׁתַּיִם; וְאִם קִלֵּל נָשִׂיא - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וּבֶן[9] נָשִׂיא שֶׁקִּלֵּל אָבִיו - חַיָּב מִשּׁוּם אַרְבָּעָה שְׁמוֹת: שְׁלֹשָׁה שֶׁל כָּל אָדָם, וְאֶחָד מִשּׁוּם הָאָב[10].

7) 'תורת כהנים' פ' קדושים: "לא תקלל חרש - אין לי אלא חרש, מניין לרבות כל אדם? תלמוד־לומר: ונשיא בעמך (=כל מי שבעמך) לא תאור, אם כן למה נאמר חרש? מה חרש מיוחד שהוא בחיים (=שאינו חסר לו, אלא חוש השמע בלבד), יצא המת שאינו בחיים". וכן אמרו (סנהדרין פה, א) "ונשיא בעמך - במקויים שבעמך" ולא מי שנגמר דינו למיתה, שאין חייבים על קללתו, כמבואר בהל' ממרים פ"ה, הי"ב. וראה שם ה"א. 8) למעט גויים, כמו ששנינו במס' סופרים פ"ד, ה"ט: "גויים ומתים פטור", וכגירסת הגר"א שם. 9) כך הוא הנוסח בכת"י התימנים. ובדפוסים כתוב: וכן נשיא, וזוהי טעות גלויה וניכרת. 10) ובמכילתא (שמות כב, כז) אמרו: "מכאן אמרו: יש מדבר דבר אחד, וחייב עליו משום ארבעה דברים: משום האב, ומשום דיין, ומשום נשיא, ומשום בעמך".

ג. הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ - לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁקִּלֵּל אֲחֵרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ[11]. וְאֶחָד הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ אוֹ חֲבֵרוֹ אוֹ נָשִׂיא אוֹ דַּיָּן - אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיְּקַלֵּל בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת, כְּגוֹן יָהּ וֵאלֹהִים וְשַׁדַּי וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[12], אוֹ בְּכִנּוּי מִן הַכִּנּוּיִים[13], כְּגוֹן חַנּוּן וְקַנָּא וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[14]. הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב אִם קִלֵּל בְּכָל הַכִּנּוּיִים, כָּךְ אִם קִלֵּל בְּכָל לָשׁוֹן - חַיָּב; שֶׁהַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן הַגּוֹיִם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - הֲרֵי הֵן כְּכָל הַכִּנּוּיִים[15]. וְאָרוּר - בּוֹ שְׁבוּעָה, בּוֹ קְלָלָה, בּוֹ נִדּוּי[16].

11) שבועות לו, א, "וכל מקום שנאמר: השמר, פן ואל - אינו אלא לא־תעשה" (שם). 12) והם מנויים בהל' יסודי התורה פ"ו, ה"ב. 13) תארי כבוד שמכנים בהם את שם ה'. 14) כגון רחום, ארך אפים ורב חסד (שבועות לה, א) "בכולם עובר בלא־תעשה", והשווה הל' שבועות פ"ב, ה"ב. ולדעת הראב"ד אינו לוקה כשמקלל בכינוי מן הכינויים עד שיקלל בשם מן השמות שאינם נמחקים, והוא סובר שכן הוא בירושלמי, וכוונתו לירושלמי שבועות פ"ד, ה"י: "קללם בכינוי, רבי מאיר מחייב, וחכמים פוטרים" (פרי חדש). אבל יש לדחות שזה מדובר במקלל אביו ואמו ולענין מיתה, כמבואר במשנה, שם לה, א. אבל המקלל את חבירו, שהוא בלאו, לוקה גם בכינוי, כמפורש במשנה שם, וכמבואר שם בגמרא (לו, א) "אמר רבי ינאי ודברי הכל", שגם החכמים מודים לרבי מאיר בזה. 15) השווה הל' שבועות פ"ב, ה"ה ובביאורנו שם. והגר"א לחו"מ כז, ב מביא ראיה לזה מדברי הש"ס (סנהדרין ס, א) בקשר לפסוק (שופטים ג, כ) "ויאמר אהוד, דבר אלקים לי אליך ויקם מעל הכסא" - ומה עגלון מלך מואב שהוא גוי ולא ידע אלא בכינוי - עמד, ישראל ושם המפורש על־אחת־כמה־וכמה (=שצריך לקום עם הזכרתו), הרי שהשמות שקוראים הגויים נקראים כינוי. 16) כל הלשונות הללו הוא משמש: אם חכם נידהו בלשון ארור צריכים לפרוש ממנו; אם השביעו חבירו ב"ארור" וקיבלו עליו - הרי זו שבועה, וכן המקלל את חבירו בלשון: ארור הוא לה', קללה היא וחייב המקלל (שבועות לו, א וברש"י). והשווה הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ג.

ד. אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיַּתְרוּ בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים, כִּשְׁאָר כָּל חַיָּבֵי לָאוִין[17]. אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה שָׁם הַתְרָאָה[18]; אוֹ שֶׁקִּלֵּל בְּלֹא שֵׁם וּבְלֹא כִּנּוּי, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אָרוּר פְּלוֹנִי; אוֹ שֶׁהָיְתָה הַקְּלָלָה בָּאָה מִכְּלַל הַדְּבָרִים, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אַל יְהִי פְּלוֹנִי בָּרוּךְ לַיְיָ, אוֹ אַל יְבָרְכֵהוּ אֵל[19], וְכַיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ - אֵינוֹ לוֹקֶה[20].

17) ראה לעיל פט"ו, ה"ד. וכבר ביארנו לעיל פי"ח ה"ב, למה לוקה המקלל את חבירו, למרות שהוא לאו שאין בו מעשה. 18) רבינו משמיענו, שלא נאמר הואיל ודרך המקלל לקלל מתוך ריתחא וכעס, לא יצטרך התראה (כסף־משנה). 19) שמשמעו: יהיה מקולל, שכשהקב"ה מסתיר פניו ממנו מלברכו, הרי הוא מקולל ממילא (סמ"ע לחו"מ כז, ז). 20) משנה בשבועות לה, א וכדעת החכמים, שאין אומרים בזה: "מכלל לאו אתה שומע הן", וכהסבר הרמב"ן הובא בר"ן שם, שהתורה כתבה (ויקרא ה, א) "ושמעה קול אלה" - אינו חייב (=בשבועת העדות) עד שישמע קול אלה עצמה, ולא ששמעה ברכה הנשמעת מתוכה קללה. וכן לענין מקלל חבירו.

ה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה, אִם חֵרֵף תַּלְמִיד חָכָם - מְנַדִּין אוֹתוֹ[21]. וְאִם רָצוּ הַדַּיָּנִים לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[22] - מַכִּין. וְעוֹנְשִׁין אוֹתוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ[23], שֶׁחֲרֵי בָּזָה אֶת הַזָּקֵן[24]. וְאִם חֵרֵף עַם הָאָרֶץ - עוֹנְשִׁין הַדַּיָּנִים בַּדָּבָר כְּפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לוֹ[25] לְפִי הַמְחָרֵף וּלְפִי זֶה שֶׁנִּתְחָרֵף[26].

21) קידושין ע, ב. 22) נוסף על הנידוי, או שרואים שהנידוי קל בעיניו וההכאה קשה לו (סמ"ע שם כז, ט). 23) קידושין שם. 24) זה שקנה חכמה. וראה ברכות יט, א "בית־דין מנדים על כבוד הרב". והשווה הל' תלמוד תורה פ"ו, הי"ב. 25) דעת רב שרירא גאון, הובאה בראש לב"ק פ"ח אות טו, בקשר למה שאמרו בגמרא שם צא, א "ביישו בדברים - פטור מכלום" - שמנדים אותו עד שייפסנו כראוי לפי כבודו, וכמו שאמרו בערכין טו, א "נמצא האומר בפיו, חמור מן העושה מעשה". וראה הל' חובל ומזיק פ"ג, ה"ה. 26) כמו שאמרו (ב"ק פג, ב) "הכל לפי המבייש והמתבייש" - שאינו דומה מתבייש מן הקטן, למתבייש מאדם גדול ומכובד, שזה שביישו זה הקל - בשתו מרובה (הל' חובל פ"ג, ה"א).

ו. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לַדַּיָּן אוֹ לַנָּשִׂיא[27] לִמְחֹל עַל כְּבוֹדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחֹל עַל קִלְלָתוֹ. וְכֵן שְׁאָר הָעָם, אַף עַל פִּי שֶׁמָּחַל הַמְקַלֵּל - מַלְקִין אֶת הַמְקַלֵּל; שֶׁכְּבָר חָטָא וְנִתְחַיֵּב[28]. אֲבָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב נִדּוּי מִפְּנֵי שֶׁהִפְקִיר[29] בְּבֵית דִּין, וְרָצוּ בֵּית דִּין לִמְחֹל עַל כְּבוֹדָן וְלֹא נִדּוּהוּ - הָרְשׁוּת בְּיָדָן[30]. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּדָּבָר הֶכְסֵד בִּכְבוֹד הַבּוֹרֵא. כְּגוֹן שֶׁהָיוּ הָעָם מְבַעֲטִין בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וּבַדַּיָּנִים, הוֹאִיל וּפָקְרוּ[31] הָעָם בַּדָּבָר - צְרִיכִין לְחַזֵּק וְלַעֲנֹשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לָהֶם[32].

27) בנשיא תורה ידובר כאן, אבל נשיא שהוא מלך במובן המדיני - אין כבודו מחול (קידושין לב, ב). וראה הל' מלכים פ"ב, ה"ג. 28) כיון שהתורה חייבתו מלקות, חטא למקום, ואין מחילת זה מועילה לו (כסף־משנה). וב"אור שמח" מסביר, שאין זה עדיף ממקלל עצמו שלוקה כלעיל ה"ג. ובוודאי המקלל עצמו מחל על כבודו כלפי עצמו. ומה גם לפי המבואר לעיל אות ד שהחטא הוא מצד המחרף, שלא ירגיל את נפשו לנקמה וכעס, ובמובן זה אין מחילת המקולל מצילתו. 29) התחצף. 30) שאפילו נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול (קידושין לב, ב). ומצינו ברבי יהושע בן לוי ששלח לקרוא לאדם אחד שלש פעמים - ולא בא, שלח לו: אלמלא אני שלא החרמתי אדם מימי הייתי מחרימך, שעל עשרים וארבעה דברים מנדים - וזה אחד מהם (ירושלמי מו"ק פ"ג, ה"א). והשווה הל' תלמוד תורה פ"ז, הי"ג: "אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו, אינו שבח לתלמיד להנהיג עצמו בדבר זה... וחכמים גדולים היו משתבחים... שמעולם לא נידו אדם... וזו היא דרכם של תלמידי חכמים שראוי לילך בה". 31) כפרו ופרקו העול. 32) וכן אם ביזו תלמיד־חכם או חרפוהו בפרהסיא "אסור לו למחול על כבודו, ואם מחל נענש, שזה בזיון תורה". וראה בביאורנו שם.

ז. כָּל הַדָּן בְּדַיָּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[33] וּבְעַרְכָּאוֹת[34] שֶׁלָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ דִּינֵיהֶם כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה רָשָׁע, וּכְאִלּוּ חֵרֵף וְגִדֵּף וְהֵרִים יָד בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם. לִפְנֵיהֶם - וְלֹא לִפְנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[35]; לִפְנֵיהֶם - וְלֹא לִפְנֵי הֶדְיוֹטוֹת[36]. הָיְתָה יַד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים תַּקִּיפָה, וּבַעַל דִּינוֹ אַלָּם, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ בְּדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל - יִתְבַּעֲנוּ לְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה. אִם לֹא רָצָה לָבוֹא - נוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין, וּמַצִּיל בְּדַיָּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִיַּד בַּעַל דִּינוֹ[37].

33) בכתב־יד התימנים: בדיני גוים. 34) מקום מושב משפטיהם. 35) מדרש תנחומא פ' משפטים אות ג: "שכל מי שמניח דייני ישראל והולך לפני גויים, כפר בהקב"ה תחילה ואחרי־כן כפר בתורה, שנאמר: כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים" - כשאויבינו פלילים, זוהי עדות לעילוי יראתם (רש"י לשמות שם). 36) שאינם מומחים (גיטין פח, ב). ובשו"ע חו"מ סי' כו סע' א "ויש ביד בית־דין לנדותו ולהחרימו עד שיסלק יד עכו"ם מעל חבירו". 37) שלא לתת יד לבעלי זרוע שאינם מציתים לדיננו (רדב"ז). ומקור הדברים בתשובת רב פלטוי גאון, הובאה בראש לב"ק פ"ח אות יז, בקשר למה שאמרו (שם צב, ב): קראת חברך ולא ענך, דחה קיר גדול והשלך עליו - "מכאן לראובן שיש לו תביעה על שמעון ומסרב לבוא עמו לדין, שרשאי להביאו לערכאות של נכרים, כדי להוציא את שלו מתחת ידו", וכן בהגהות מיימוניות.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּיעָן

הִלְכוֹת עֵדוּת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת: שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ

מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לְהָעִיד לְבֵית דִּין לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדוּת. ב) לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר הָעֵדִים. ג) שֶׁלֹּא יוֹרֶה הָעֵד בְּדִין זֶה שֶׁהֵעִיד עָלָיו בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. ד) שֶׁלֹּא יָקוּם דָּבָר בְּעֵד אֶחָד. ה) שֶׁלֹּא יָעִיד בַּעַל עֲבֵרָה. ו) שֶׁלֹּא יָעִיד קָרוֹב. ז) שֶׁלֹּא לְהָעִיד בְּשֶׁקֶר. ח) לַעֲשׂוֹת לְעֵד זוֹמֵם כַּאֲשֶׁר זָמַם.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מתבארת בו המצוה, על היודע עדות לחבירו שיבוא לפני בית דין ויעיד. האישים הפטורים מלהעיד, משום כבודם. חקירת העדים ובדיקתם בשאלות שונות.

א. הָעֵד מְצֻוֶּה לְהָעִיד בְּבֵית דִּין בְּכָל עֵדוּת שֶׁיּוֹדֵעַ. בֵּין בְּעֵדוּת שֶׁיְּחַיֵּב בָּהּ אֶת חֲבֵרוֹ[2], בֵּין בְּעֵדוּת שֶׁיְּזַכֶּהוּ בָּהּ[3]. וְהוּא שֶׁיִּתְבָּעֵנוּ לְהָעִיד[4] בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ[6].

2) לשלם לתובע כפי תביעתו, נמצא שהוא מעיד לטובת התובע ולרעת הנתבע. 3) כגון שיודע ששטר זה הוא פרוע, ומעיד לטובת הלווה ומזכהו מלשלם. ודקדק רבינו לכתוב: "את חבירו" למעט גוי, שאינו חייב להעיד לו (סמ"ע לחו"מ סי' כח, ס"ק ב). 4) אבל אם לא תבעו הבעל־דין, אינו חייב להעיד מעצמו, שנאמר: אם לוא יגיד וגו' לו - בוא"ו, קרא בו: לו לא יגיד, ונשא עוונו, ואם לאחר לא יגיד - פטור (שבועות לה, א). 5) אבל בדיני נפשות אפילו לא תבעוהו חייב להעיד, כדי להנקם מהרוצח, וכדברי הרא"ש (מכות פ"א, אות יא), שכל הרואה דבר ערוה חייב להעיד, לקיים מה שנאמר: ובערת הרע מקרבך (כסף־משנה). 6) זה מוסב על תחילת ההלכה, לומר שמכאן אתה שומע שמצוה להעיד, שהרי אם לא יגיד ישא עוון. ושיעור הכתוב כך הוא: או ראה או ידע - יגיד, ואם לא יגיד - ונשא עונו (רדב"ז). ומדברי רבינו משמע, שאפילו עד אחד חייב להעיד, שאע"פ שאין עד אחד מחייבו ממון - מחייבו שבועה, ואולי לא ירצה הנתבע להשבע וישלם, נמצא מרויח התובע בעדותו, אבל אם אינו יכול לחייבו גם שבועה, פטור מלהעיד (חו"מ סי' כח סעיף א), וראה בסמוך ה"ב בביאורנו אות יג, והשווה לקמן פי"ז, ה"ז "עד אחד שכבש עדותו - פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים" (ע"פ בבא־קמא נו, א).

ב. הָיָה הָעֵד חָכָם גָּדוֹל, וְהָיָה בְּבֵית דִּין[7] פָּחוּת מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה, הוֹאִיל וְאֵין כְּבוֹדוֹ שֶׁיֵּלֵךְ לִפְנֵיהֶם - עֲשֵׂה שֶׁל כְּבוֹד תּוֹרָה[8] עָדִיף[9], וְיֵשׁ לוֹ לְהִמָּנַע[10]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵדוּת מָמוֹן; אֲבָל בְּעֵדוּת שֶׁמַּפְרִישׁ בָּהּ מִן הָאִסּוּר[11], וְכֵן בְּעֵדוּת נְפָשׁוֹת[12] אוֹ מַכּוֹת[13] - הוֹלֵךְ וּמֵעִיד. שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה לְנֶגֶד יְיָ. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם - אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב[14].

7) בכת"י התימנים: והיה בית־דין. 8) שנצטוינו לכבד את החכמים, ככתוב: "והדרת פני זקן" וכמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ו, ה"א. 9) שבועות ל, ב. 10) אינו חייב לילך, אבל בית־דין שולח אליו שלשה אנשים ומעיד בפניהם (חו"מ סי' כח סעיף ה, ובסמ"ע שם). 11) כגון אשה הבאה לפני חכם להתירה להנשא, ועד זה יודע שבעלה חי. 12) שיודע להעיד זכות על הנידון, ובעדותו יצילנו מעונש מות. וכן להיפך, אם בעדותו יבררו את האמת ויחייבוהו מיתה, חייב להעיד, כדי לקיים: ובערת הרע מקרבך, ואם לא יעיד - הרי זה כאילו הרג את הנרצח, כיון שיודע לנקום את נקמתו ואינו נוקם (כסף־משנה). 13) אם דנים את הנידון על עבירה שיש בה עונש מלקות, אם יודע לו זכות לפטרו, יעיד משום פגמו של לוקה, שהתורה קוראתו: רשע. וכן שמא תארע לו תקלה ע"י ההכאה והרי זו כדיני נפשות, ואם יודע לו חובה - מצוה להעיד, משום: ובערת הרע מקרבך (משנה־למלך). 14) לגדול (שבועות ל, ב). ובכת"י התימנים: "אין משגיחים על כבוד הרב". והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ג. ועד אחד לא יעיד אלא כשרוצה להפריש מן האיסור שעדיין לא נעשה, אבל אם כבר נעשה האיסור, לא יעיד - שאינו אלא כמוציא שם רע על חבירו, שהרי עדותו של אחד אינה מתקבלת בבית־דין, ואין זו אלא הוצאת שם רע (הגהות מיימוניות לקמן פ"ה, ה"א). וכן בחו"מ סי' כח, סעיף א.

ג. כֹּהֵן גָּדוֹל - אֵינוֹ חַיָּב לְהָעִיד[15]. אֶלָּא עֵדוּת שֶׁהִיא לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[16] - הוֹלֵךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וּמֵעִיד בָּהּ. אֲבָל בִּשְׁאָר הָעֵדֵיוֹת - פָּטוּר[17].

15) שזלזול הוא לו לבוא להעיד לבעל־דין (סנהדרין יח, ב וברש"י). 16) שם, כרב יוסף. וכל זה מצד הדין, אבל ממעשה שאירע בימי שמעון בן שטח, שגזרו חכמים לא לדון את מלכי ישראל, שאינם נכנעים לדברי תורה, כמבואר לעיל בהל' סנהדרין פ"ב, ה"ה ובביאורנו שם - אינו מעיד אלא למלכי בית דוד בלבד, שכשרים הם ודנים אותם, כמבואר שם יט, א (כסף־משנה להל' כלי המקדש פ"ה, ה"ט). וראה לקמן הל' מלכים פ"ג, ה"ז. 17) שאין זה כבוד לילך ולהעיד (הל' כלי המקדש פ"ה, ה"ט). ומובן, שבעדות להפריש בה מן האיסור, גם כהן גדול מעיד, כמבואר לעיל ה"ב, ש"אין חולקים כבוד לרב" (לחם־משנה, וכן ב'תוספות' לסנהדרין יח, ב, דיבור־המתחיל: מעיד), וראה הל' שגגות פ"י, ה"ז: "המלך וכהן משיח מביאים קרבנם על שבועת העדות".

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לִדְרֹשׁ אֶת הָעֵדִים[18] וּלְחָקְרָן[19] וּלְהַרְבּוֹת בִּשְׁאֵלָתָן. וּמְדַקְדְּקִין עֲלֵיהֶן, וּמַסִּיעִין[20] אוֹתָן מֵעִנְיָן לְעִנְיָן בְּעֵת הַשְּׁאֵלָה, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתְּקוּ[21] אוֹ יַחְזְרוּ בָּהֶן[22] אִם יֵשׁ בְּעֵדוּתָן דֹּפִי[23]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב. וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִים לְהִזָּהֵר בְּעֵת חֲקִירַת הָעֵדִים[24], שֶׁמָּא מִתּוֹכָהּ יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר. וּבְשֶׁבַע חֲקִירוֹת בּוֹדְקִין אוֹתָם: בְּאֵי זֶה שָׁבוּעַ?[25] בְּאֵי זוֹ שָׁנָה? בְּאֵי זֶה חֹדֶשׁ? בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ? בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשַּׁבָּת? וּבְכַמָּה שָׁעוֹת בַּיּוֹם? וּבְאֵי זֶה מָקוֹם?[26] אֲפִלּוּ אָמַר: הַיּוֹם הֵרָגוֹ, אוֹ אֶמֶשׁ הֵרָגוֹ -

18) בכת"י התימנים: "והדרת פני זקן" וכמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ו, ה"א. 19) שבועות ל, ב. 20) אינו חייב לילך, אבל בית־דין שולח אליו שלשה אנשים ומעיד בפניהם (חו"מ סי' כח סעיף ה, ובסמ"ע שם). 21) כגון אשה הבאה לפני חכם להתירה להנשא, ועד זה יודע שבעלה חי. 22) שיודע להעיד זכות על הנידון, ובעדותו יצילנו מעונש מות. וכן להיפך, אם בעדותו יבררו את האמת ויחייבוהו מיתה, חייב להעיד, כדי לקיים: ובערת הרע מקרבך, ואם לא יעיד - הרי זה כאילו הרג את הנרצח, כיון שיודע לנקום את נקמתו ואינו נוקם (כסף־משנה). 23) אם דנים את הנידון על עבירה שיש בה עונש מלקות, אם יודע לו זכות לפטרו, יעיד משום פגמו של לוקה, שהתורה קוראתו: רשע. וכן שמא תארע לו תקלה ע"י ההכאה והרי זו כדיני נפשות, ואם יודע לו חובה - מצוה להעיד, משום: ובערת הרע מקרבך (משנה־למלך). 24) לגדול (שבועות ל, ב). ובכת"י התימנים: "אין משגיחים על כבוד הרב". והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ג. ועד אחד לא יעיד אלא כשרוצה להפריש מן האיסור שעדיין לא נעשה, אבל אם כבר נעשה האיסור, לא יעיד - שאינו אלא כמוציא שם רע על חבירו, שהרי עדותו של אחד אינה מתקבלת בבית־דין, ואין זו אלא הוצאת שם רע (הגהות מיימוניות לקמן פ"ה, ה"א). וכן בחו"מ סי' כח, סעיף א.

1 שׁוֹאֲלִין לָהֶן: בְּאֵי זֶה שָׁבוּעַ? בְּאֵי זוֹ שָׁנָה? בְּאֵי זֶה
2 חֹדֶשׁ? בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ? בְּאֵי זֶה יוֹם? בְּאֵי זוֹ שָׁעָה?[27]
3 וּמִכְּלַל הַחֲקִירוֹת, יָתֵר עַל הַשֶּׁבַע הַשָּׁווֹת בַּכֹּל[28]:
4 שֶׁאִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה - שׁוֹאֲלִין לָהֶן:
5 אֶת מָה עָבַד?[29] וּבְאֵי זוֹ עֲבוֹדָה עָבַד?[30] הֵעִידוּ
6 שֶׁחִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: אֵי זוֹ מְלָאכָה
7 עָשָׂה? וְהֵיאַךְ עָשָׂה?[31] הֵעִידוּ שֶׁאָכַל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים
8 - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: אֵי זֶה מַאֲכָל אָכַל? וְכַמָּה אָכַל?[32]
9 הֵעִידוּ שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ - שׁוֹאֲלִין אוֹתָן: בַּמֶּה
10 הֲרָגוֹ?[33] וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי הוּא מִכְּלַל
11 הַחֲקִירוֹת[34].

18) לבדקם, אם עדותם מכוונת. 19) שבע חקירות המנויות להלן. 20) מעבירים. 21) ימנעו עצמם מלהעיד מחמת ריבוי השאלות ועומק החקירה. סנהדרין לב, ב: "מסיעים את העדים ממקום למקום" - ומפרש רבינו: מענין לענין. 22) על מה שכבר הספיקו להעיד לפני גמר החקירה. 23) פגם וספק. 24) שלא יאמרו: שמא כך וכך היא מעשה, או אם הדבר היה כך היה פלוני זכאי, ומתוך דבריהם לומדים העדים לשקר (אבות פ"א, מ"ט): "הוי מרבה לחקור את העדים, והוי זהיר בדבריך" וכו'. 25) שמיטה, של יובל. 26) סנהדרין מ, א, שכל שבע חקירות אלו, מביאות העדים לידי הזמה, שיבואו עדים אחרים ויאמרו: והלא עמנו הייתם באותו יום במקום פלוני. ולפיכך שואלים אותם באיזו שעה? כי שמא אין עדים להזימם לכל היום, ויש עדים להזימם לאותה שעה (רש"י שם). וכן אמרה תורה (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת ושאלת היטב" - הרי שלש חקירות: "והוגד לך ושמעת ודרשת היטב (שם יז, ד) - הרי שתים אחרות: "ודרשו השופטים היטב" (שם יט, יח) - הרי שתים נוספות, נמצאו שבע חקירות הן (גמרא שם). 27) שם עמ' ב, והכל כדי להטריחם ולהכביד עליהם, אולי ישתקו או יחזרו בהם, כלעיל אות כ (רש"י, שם). 28) בכל עדות שהיא. 29) לאליל פעור או מרקוליס (ובמשנה, שם: את מי עבד). 30) בזביחה או בהשתחוואה. שאלו החקירות שייכות לגוף המעשה, בעוד ששבע חקירות הקודמות הן חקירות חיצוניות ואינן בגוף המעשה. 31) ביחיד, או בשנים בשותפות, נתכוון לאותה מלאכה, או נתכוון לעשות מלאכה זו ונעשתה לו אחרת (ראה הל' שבת פ"א, ה"ח, טו). 32) כשיעור החיוב, או פחות ממנו (ראה הל' שביתת עשור פ"ב, ה"א-ה). 33) בסייף או ברומח. 34) כדין החקירות, אבל שמן הנכון הוא: "דרישות", כמבואר בסמוך ה"ה. והשווה לקמן פ"ג ה"ג: "שהרי הכחישו בדרישה".

12 ה. הַחֲקִירוֹת וְהַדְּרִישׁוֹת הֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵן עִקַּר
13 הָעֵדוּת[35], וּבָהֶן יִתְחַיֵּב[36] אוֹ יִפָּטֵר. וְהֵן כַּוָּנַת הַמַּעֲשֶׂה
14 שֶׁעָשָׂה[37], וְכִוּוּן הַזְּמַן וְכִוּוּן הַמָּקוֹם[38], שֶׁבָּהֶן יָזֻמּוּ[39]
15 הָעֵדִים אוֹ לֹא יָזֻמּוּ; שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְהָזִים הָעֵדִים
16 עַד שֶׁיְּכַוְّנוּ הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם[40].

35) בניגוד לבדיקות, שאינן בגוף העדות, וכפי שיתבאר בסמוך ה"ו. 36) הנידון. 37) מה עשה ואיך עשה. 38) מתי עשה, ואיפה מקום המעשה. 39) יוכחשו, ע"י שיבואו עדים אחרים להזימם. 40) ואז ישמעו אחרים ויבואו להזים, לומר: והלא באותו מקום ובאותו יום עמנו הייתם. וכלל הוא: "כל עדות שאי־אתה יכול להזימה - לא שמה עדות" (סנהדרין מא, א), הואיל ואי־אפשר לקיים בה: ודרשת וחקרת ודרשו השופטים והנה עד שקר העד (רש"י שם). וראה ברש"י לפסחים יב, א ד"ה: דהויא ליה, שהתורה אמרה: ודרשו השופטים והנה עד שקר העד... ועשיתם לו כאשר זמם וגו' - עדות שאתה יכול לקיים בה תורת הזמה - היא עדות, ואם לא - לא. ובנוגע לדרישות, שהן כוונת המעשה, אע"פ שאין בהן משום הזמה - בכל זאת הואיל והן נוגעות בגוף המעשה שהוא עיקר העדות, ודאי שהן מעכבות, שבלעדן אין העדות ראויה להתקיים (לחם־משנה).

17 ו. וְעוֹד מַרְבִּין לִבְדֹּק הָעֵדִים בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָן עִקָּר
18 בָּעֵדוּת וְאֵינָהּ תְּלוּיָה בָּהֶם. וְהֵם הַנִּקְרָאִים בְּדִיקוֹת[41].
19 וְכָל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. כֵּיצַד הֵן
20 הַבְּדִיקוֹת? הֲרֵי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו שֶׁהָרַג, וְנֶחְקְרוּ בְּשֶׁבַע
21 חֲקִירוֹת שֶׁמָּנִינוּ, שֶׁהֵן בְּכַוָּנַת הַזְּמַן וְכַוָּנַת הַמָּקוֹם,
22 וְנִדְרְשׁוּ בְּכַוָּנַת הַמַּעֲשֶׂה, וְכִוְּנוּ הַמַּעֲשֶׂה[42] וְכִוְּנוּ הַכְּלִי
23 שֶׁהָרַגוּ בּוֹ[43], בּוֹדְקִין אוֹתָן עוֹד וְאוֹמְרִים לָהֶן: מֶה
24 הָיָה לָבוּשׁ הַנֶּהֱרָג אוֹ הַהוֹרֵג, בְּגָדִים לְבָנִים אוֹ
25 שְׁחֹרִים? עֲפַר הָאָרֶץ שֶׁנֶּהֱרַג עָלֶיהָ - לָבָן אוֹ אָדֹם?
26 אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הֵם הַבְּדִיקוֹת. מַעֲשֶׂה שֶׁאָמְרוּ
27 הָעֵדִים: הֲרָגוּ בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי תַּחַת הַתְּאֵנָה[44]. וּבָדְקוּ
28 הָעֵדִים וְאָמְרוּ לָהֶם: תְּאֵנִים שֶׁלָּהּ שְׁחֹרוֹת הָיוּ אוֹ
29 לְבָנוֹת? עֲקָצִין[45] שֶׁל אוֹתָם הַתְּאֵנִים אֲרֻכּוֹת הָיוּ אוֹ
30 קְצָרוֹת? וְכָל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי
31 זֶה מְשֻׁבָּח[46].

41) סנהדרין מ, א. וחילוק בדין ישנו בין חקירות ודרישות לבדיקות, כמבואר בסמוך פ"ב, ה"א. 42) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. 43) ראה לעיל ה"ד ובביאורנו אות לא. 44) עץ התאנה. 45) עוקץ - זנב הפרי במקום חיבורו לאילן. 46) סנהדרין שם.

שיעורי רמב"ם פרק א' ליום – י"ב־י"ח מרחשון תשע"ו

יום ראשון י"ב מרחשון ה'תשע"ו

הִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) שבועה באונס, ושאר השבועות שאינן מחייבות את הנשבע.

א. כָּל הַנִּשְׁבָּע שְׁבוּעָה מֵאַרְבַּע מִינֵי שְׁבוּעוֹת אֵלּוּ בְּאֹנֶס - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִכְּלוּם. וְאֶחָד הַנִּשְׁבָּע מִתְּחִלָּתוֹ בְּאֹנֶס, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ, אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע וְנֶאֱנַס וְלֹא הִנִּיחוּהוּ לְקַיֵּם שְׁבוּעָתוֹ, אוֹ שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ אֹנֶס. לְפִיכָךְ נִשְׁבָּעִין לֶחָרְמִין וְלַהוֹרְגִין וְלַמּוֹכְסִין.

ב. בְּאֵי זֶה מוֹכֵס אָמְרוּ? בְּמוֹכֵס הָעוֹמֵד מֵאֵלָיו, שֶׁלּוֹקֵחַ מָמוֹן שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת מֶלֶךְ הַמְּדִינָה, אוֹ שֶׁלּוֹקֵחַ בִּרְשׁוּת הַמֶּלֶךְ אֲבָל מוֹסִיף לְעַצְמוֹ עַל הַדָּבָר הַקָּצוּב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה.

ג. וְצָרִיךְ הַנִּשְׁבָּע בְּאֹנֶס לִהְיוֹת כַּוָּנָתוֹ בְּלִבּוֹ בְּעֵת הַשְּׁבוּעָה לְדָבָר הַפּוֹטְרוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁבַּלֵּב - אֵינָן דְּבָרִים, הוֹאִיל וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו מִפְּנֵי הָאֹנֶס - הֲרֵי זֶה סוֹמֵךְ עַל דְּבָרִים שֶׁבְּלִבּוֹ.

ד. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע לְאַנָּס שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר סְתָם, וּבְלִבּוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל הַיּוֹם אוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר חֲזִיר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ה. וְכֵן שְׁבוּעַת הֲבַאי וְשֶׁל שְׁגָגוֹת - פָּטוּר עֲלֵיהֶן. שְׁבוּעַת הֲבַאי כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁרָאָה חֲיָלוֹת גְּדוֹלוֹת וְחוֹמָה גְּבוֹהָה, וְנִשְׁבַּע: שֶׁרָאִיתִי חֵיל פְּלוֹנִי הַמֶּלֶךְ וְהֵם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְשֶׁרָאִיתִי חוֹמַת עִיר פְּלוֹנִית גְּבוֹהָה עַד לָרָקִיעַ, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. שֶׁזֶּה לֹא גָּמַר בְּלִבּוֹ שֶׁהַדָּבָר כָּךְ בְּלֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, וְלֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְסַפֵּר אֶת גֹּבַהּ הַחוֹמָה אוֹ רֹב הָעָם.

ו. שְׁבוּעָה שֶׁל שְׁגָגוֹת כֵּיצַד? אִם שְׁבוּעַת הָעֵדוּת אוֹ הַפִּקָּדוֹן הִיא - כְּגוֹן שֶׁשָּׁגַג בַּפִּקָּדוֹן וּבָעֵדוּת, שֶׁהוּא פָּטוּר מִכְּלוּם, כְּמוֹ שֶׁבִּאַרְנוּ. וְאִם שְׁבוּעַת שָׁוְא הִיא - כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִלְבַּשׁ תְּפִלִּין, וְלֹא יָדַע שֶׁהַתְּפִלִּין מִצְוָה. וְאִם שְׁבוּעַת שֶׁקֶר הִיא - כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא אָכַל, וְנִזְכַּר שֶׁאָכַל; אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל, וְשָׁכַח וְאָכַל; אוֹ שֶׁלֹּא תֵּהָנֶה אִשְׁתּוֹ לוֹ מִפְּנֵי שֶׁגְּנָבָה כִּיסוֹ אוֹ שֶׁהִכְּתָה אֶת בְּנוֹ, וְנוֹדַע שֶׁלֹּא גְּנָבָה וְשֶׁלֹּא הִכְּתָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ז. אִם כֵּן, אֵי זֶהוּ שְׁגָגַת שְׁבוּעַת בִּטּוּי שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד לְשֶׁעָבַר? כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא אָכַל, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאָכַל וְשֶׁשְּׁבוּעַת שֶׁקֶר זוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע אֲסוּרָה, אֲבָל לֹא יָדַע שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ קָרְבָּן. זוֹ הִיא הַשְּׁגָגָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי לְשֶׁעָבַר.

ח. וְכֵיצַד הִיא הַשְּׁגָגָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ קָרְבָּן לְהַבָּא? כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל פַּת חִטִּים, וְשָׁגַג וְדִמָּה שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁיֹּאכַל פַּת חִטִּים, וַאֲכָלָהּ. שֶׁזֶּה נֶעְלְמָה מִמֶּנּוּ הַשְּׁבוּעָה הֵיאַךְ הָיְתָה, וַהֲרֵי הוּא זוֹכֵר אֶת הַחֵפֶץ שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו. זוֹ הִיא שְׁגָגַת שְׁבוּעַת בִּטּוּי לְהַבָּא שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ קָרְבָּן.

ט. אֲבָל אִם נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל פַּת חִטִּים, וְאָכַל פַּת חִטִּים עַל דַּעַת שֶׁהוּא פַּת שְׂעוֹרִים - הֲרֵי זֶה אָנוּס וּפָטוּר. שֶׁהֲרֵי לֹא נֶעְלְמָה מִמֶּנּוּ שְׁבוּעָה, וְלֹא נֶעְלַם מִמֶּנּוּ אֶלָּא חֵפֶץ שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו.

י. נֶעְלְמָה מִמֶּנּוּ שְׁבוּעָה הֵיאַךְ הָיְתָה, וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ חֵפֶץ שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל פַּת חִטִּים, וְדִמָּה שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁיֹּאכַל פַּת חִטִּים, וְאָכַל פַּת חִטִּים עַל דַּעַת שֶׁהוּא פַּת שְׂעוֹרִים, שֶׁהֲרֵי הֶעְלַם שְׁבוּעָה וְחֵפֶץ בְּיָדוֹ - הֲרֵי זֶה כְּאָנוּס וּפָטוּר.

יא. נִשְׁבַּע עַל כְּכָר שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנּוּ, וְנִצְטַעֵר עָלָיו וַאֲכָלוֹ מִפְּנֵי הַצַּעַר, וְהוּא שׁוֹגֵג, שֶׁהֲרֵי דִּמָּה שֶׁמֻּתָּר לוֹ לְאָכְלוֹ מִפְּנֵי הַצַּעַר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן; לְפִי שֶׁאֵינוֹ שָׁב מִידִיעָתוֹ, אֶלָּא יָדַע שֶׁאֲסוּרָה הִיא וַאֲכָלָהּ בְּטָעוּת.

יום שני י"ג מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) שבועת ביטוי לפרטיה, שבועה על שבועה, חיוב מלקות בשבועת ביטוי כיצד?

א. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל הַיּוֹם[2] כְּלוּם, וְאָכַל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת - פָּטוּר[3]; שֶׁאֵין אֲכִילָה פְּחוּתָה מִכַּזַּיִת[4], וַהֲרֵי הוּא כְּאוֹכֵל חֲצִי שְׁעוּר מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת[5] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[6]. וְאִם אָמַר: שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל דָּבָר זֶה, וַאֲכָלוֹ - חַיָּב[7], וַאֲפִלּוּ הָיָה הַדָּבָר שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו זֶרַע חַרְדָּל[8] אֶחָד אוֹ פָּחוֹת מִמֶּנּוּ[9].

2) אבל אם לא הדגיש "היום" אסר עצמו לאכול לעולם, כי איזה זמן תקבע לו. וכמבואר בנדרים טו. לעניין שינה.

ומכיוון שזה דבר בלתי אפשרי, הרי זו שבועת שווא, ומלקים אותו מיד, ויאכל בכל עת שירצה. 3) מקרבן - אם שגג, וממלקות - אם הזיד. 4) "וכזית שאמרו לא גדול ולא קטן אלא בינוני". ושיעור זה הוא הלכה למשה מסיני. 5) נבילה - שמתה מאליה, או שלא נשחטה כראוי. טריפה - שנולד בה חולי ואינה ראוייה לחיות עוד, ואף על פי שקדם ושחטה קודם שתמות הרי זו אסורה. 6) שאסור מן התורה, אבל אין לוקים עליו. והטעם שחצי שיעור אסור - משום שראוי הוא להצטרף לשיעור שלם, ושם איסור עליו. וחידש רבינו, שאפילו באיסור שבועה, שהאדם מביא על עצמו בדיבור פיו גם כן נאסר בחצי שיעור, ואין אומרים שלא הייתה דעתו אלא לכזית שלם. והוא הדין כשלא יזכיר בשבועתו תיבת "כלום" גם ייאסר באכילת חצי שיעור, אלא שרבינו משמיענו, שאפילו הדגיש "כלום" פטור מקרבן וממלקות. ואפשר שתיבת "כלום", מוסבת על כל מין מאכל שהוא, ואינה מכוונת לגודל שיעור האכילה. 7) בקרבן ומלקות. 8) שהוא קטן מאוד. 9) הואיל ונשבע עליו בייחוד, החשיבו ואסרו עליו, והרי זה כאוכל נמלה, שהוא חייב מלקות מפני שהיא ברייה שלימה וחשובה.

1 **ב. נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִטְעַם כְּלוּם, וְאָכַל כָּל שֶׁהוּא -**
2 **חַיָּב**[10].

10) שהרי לא הזכיר לשון אכילה בשבועתו. ואפילו לא הדגיש תיבת "כלום", אלא נשבע שלא יטעם, סתם, הרי זה חייב בכל שהוא, כי משמעות לשון טעימה אפילו כל שהוא.

3 **ג. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל הַיּוֹם, וְשָׁתָה - חַיָּב;**
4 **שֶׁהַשְׁתִּיָּה בִּכְלַל אֲכִילָה**[11]. **לְפִיכָךְ**[12], **אִם אָכַל וְשָׁתָה**
5 **- אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת, אִם הָיָה מֵזִיד, אוֹ**
6 **חַטָּאת אַחַת, אִם הָיָה**[13] **שׁוֹגֵג.**

11) שנאמר "ואכלת לפני ה' אלוקיך ... מעשר דגנך תירושך ויצהרך" ותירוש יין הוא, וכתוב בו "ואכלת". ומכאן, שאם נשבע שלא אכל ונמצא ששתה חייב. 12) הואיל ושתייה בכלל אכילה היא. 13) שהרי זה דומה, כאכל וחזר ואכל בהעלם אחד, שאינו חייב אלא קרבן אחד.

7 **ד. נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה הַיּוֹם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל;**
8 **שֶׁאֵין אֲכִילָה בִּכְלַל שְׁתִיָּה**[14]. **וְכַמָּה יִשְׁתֶּה וִיהֵא חַיָּב?**
9 **נִרְאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּשְׁתֶּה רְבִיעִית**[15], **כִּשְׁאָר**
10 **הָאִסּוּרִין**[16].

14) שאין דרכם של אנשים לומר נלך ונשתה, וייכנסו לאכול. 15) רביעית הלוג. ושיעורה ביצה ומחצה. 16) כי יש לנו ללכת אחר לשון בני אדם. ואין שתייה נקראת בפחות מרביעית.

11 **ה. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל הַיּוֹם, וְאָכַל מִינִין הַרְבֵּה; אוֹ**
12 **שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה הַיּוֹם, וְשָׁתָה מִינֵי מַשְׁקִין הַרְבֵּה**
13 **- אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת**[17]. **וַאֲפִלּוּ אָמַר: שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא**
14 **אֹכַל הַיּוֹם בָּשָׂר וּפַת וְקִטְנִית, וְאָכַל הַכֹּל - אֵינוֹ חַיָּב**
15 **אֶלָּא אַחַת**[18]. **וְכֻלָּן מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת**[19].

17) ואין אומרים: מינים מחלקים לקרבן חטאת או למלקות, אלא כיוון שאכלם בהעלם אחד או בהתראה אחת אינו חייב אלא אחת. 18) שלא הייתה דעתו אלא שלא יאכלם כולם, ואם אכל רק אחד מהם אינו חייב כלום, שיכול לומר לא היה בדעתי אלא שלא לאכול כולם, אם לא שיאמר: שבועה שלא אוכל היום בשר ולא פת ולא קטנית, שאז לוקה על כל מין ומין לעצמו, הואיל ופרט ואמר "לא" על כל מין ומין. 19) שאם אכל מכל המינים יחד כדי כזית אחד חייב, כאילו הם מין אחד, ואין צורך שיאכל מכל מין כזית. והוא הדין כשנשבע לא לאכול, ואכל ושתה מצטרפת השתייה לשיעור האכילה, הואיל ושתייה בכלל אכילה היא.

16 **ו. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְשֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה, וְאָכַל וְשָׁתָה -**
17 **חַיָּב שְׁתַּיִם. שֶׁהַשְׁתִּיָּה בִּכְלַל אֲכִילָה, וְהוּאִיל וּפָרַט**
18 **וְאָמַר 'וְשֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה' - גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁלֹּא כָּלַל הַשְׁתִּיָּה**
19 **בִּכְלַל הָאֲכִילָה**[20], **וְנִמְצָא כְּנִשְׁבַּע עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ**
20 **וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּלְפִיכָךְ חַיָּב שְׁתַּיִם**[21].

20) כי אילו כלל השתייה בכלל האכילה, לא הייתה שבועתו השנייה על השתייה חלה כלל שאין שבועה חלה על שבועה והרי זה כנשבע שלא יאכל - שלא יאכל שתי פעמים שאין השבועה השנייה חלה כלל. 21) שתי חטאות - כששגג, ושתי פעמים מלקות - כשהזיד.

21 **ז. וְכֵן הָאוֹמֵר: שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל פַּת חִטִּין וּפַת**
22 **שְׂעוֹרִין וּפַת כֻּסְּמִין, וַאֲכָלָן - חַיָּב עַל כָּל אַחַת**
23 **וְאַחַת. שֶׁלֹּא אָמַר 'פַּת וּפַת וּפַת' אֶלָּא לְחַלֵּק וּלְחַיֵּב**
24 **עַל כָּל אַחַת**[22].

22) אבל אילו היה נשבע שלא לאכול "פת חיטים ושעורים וכוסמין" לא היה חייב אלא אחת, כי יכול הוא לומר לא נתכוונתי אלא להוציא פת של מין אחר מכלל שבועתי, כי אילו נשבעתי פת סתם הייתי אסור בכל מיני פת שהם.

25 **ח. הָיָה חֲבֵרוֹ מְסַרְהֵב**[23] **בּוֹ לֶאֱכֹל אֶצְלוֹ, וְאָמַר**
26 **לוֹ: בּוֹא וּשְׁתֵה עִמִּי יַיִן וְחָלָב וּדְבַשׁ, וְאָמַר**[24]**:**
27 **שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי שׁוֹתֶה יַיִן וְחָלָב וּדְבַשׁ, וְשָׁתָה מֵהֶן**
28 **- חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת בִּפְנֵי עַצְמוֹ. שֶׁהָיָה לוֹ**
29 **לוֹמַר: שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי שׁוֹתֶה כְּלוּם, אוֹ מַה**
30 **שֶׁאָמַרְתָּ; וּמִשֶּׁחָזַר וּפָרַט - גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁחִיֵּב עַצְמוֹ**
31 **בִּשְׁבוּעָה עַל כָּל מִין וָמִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ. לְפִיכָךְ**[25]
32 **אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה**[26], **וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֹּאכַל**
33 **כְּשִׁעוּר מִמִּין אֶחָד. הוּאִיל וְהֵן חֲלוּקִין לְחַטָּאוֹת**
34 **- הֲרֵי הֵן כְּחֵלֶב וָדָם שֶׁאֵינָן מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת, כְּמוֹ**
35 **שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת**[27].

23) מפציר מאוד. 24) המוזמן. 25) הואיל וחייב על כל מין בפני עצמו. 26) שאם שתה פחות משיעור רביעית יין ופחות מרביעית חלב אינם מצטרפים לרביעית אחת ופטור כדין השותה חצי שיעור. וכן אמרו "שתי שבועות אין מצטרפין". 27) "מתוך שחלוקות לחטאות (לקרבן חטאת על כל כיכר) אין מצטרפות".

36 **ט. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל כִּכָּר זוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא אֹכַל אוֹתָהּ,**

כֵּיוָן שֶׁאָכַל מִמֶּנָּה כְּזַיִת - חַיָּב[28]. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכְלֶנָּה - אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֹּאכַל אֶת כֻּלָּהּ[29]. אָמַר: שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל כִּכָּר זוֹ, שְׁבוּעָה[30] שֶׁלֹּא אוֹכְלֶנָּה, וַאֲכָלָהּ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת[31].

28) כיוון שהזכיר לשון אכילה בפני עצמה בלא כינוי, לסתם אכילה האמורה בתורה נתכוון והיא כזית, ואף על פי שהוסיף: כיכר זו, או "אותה" אין זה אלא מפרש לאיזו כיכר נתכוון ולהתיר עצמו בכיכרות אחרות. 29) הואיל והזכיר האכילה עם הכינוי, לא נתכוון זה לאכילה האמורה בתורה, אלא לאכילת הכיכר כולה, ששיור פחות מכזית לאו שיור הוא. 30) וחזר ונשבע שנית. 31) שאין השבועה השנייה חלה עליו כלל, שהרי משבועה ראשונה נאסר לאכול אפילו כזית ממנה, כל שכן, שלא יאכלנה כולה.

י. וְכֵן אִם אָמַר: שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל[32] הַיּוֹם, וְחָזַר וְנִשְׁבַּע עַל הַכִּכָּר שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנָּה, וַאֲכָלָהּ כֻּלָּהּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת[33]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. שֶׁאֵין שְׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁבוּעָה[34]. אֲבָל אִם נִשְׁבַּע עַל הַכִּכָּר שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנָּה, וְחָזַר וְנִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל כְּלוּם, אוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל כִּכָּר זוֹ, וַאֲכָלָהּ כֻּלָּהּ - חַיָּב שְׁתַּיִם. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּשְׁבַּע בַּתְּחִלָּה שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנָּה - אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֹּאכַל כֻּלָּהּ; וּכְשֶׁחָזַר וְנִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל [כְּלוּם] אוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל אוֹתָהּ - מִשֶּׁיֹּאכַל מִמֶּנָּה כְּזַיִת יִתְחַיֵּב[35], וּכְשֶׁיֹּאכַל כֻּלָּהּ יִתְחַיֵּב בִּשְׁבוּעָה רִאשׁוֹנָה.

32) משמעו אפילו כזית. 33) כי אין שבועה חלה על שבועה. והראב"ד שואל: הלא מתחילה לא נשבע אלא ליומו ולבסוף נשבע על אותה כיכר לעולם, כלומר, שעלינו לומר הואיל וחלה שבועתו השנייה על שאר הימים תחול גם לאותו יום כדין "איסור מוסיף" או "כולל", שאף על פי שאין איסור חל על איסור, אם האיסור השני מוסיף דברים אחרים על האיסור הקודם, דינו לחול. ורבינו סובר, הואיל ובשאר הימים כשאיסור השני בא, כבר פקע האיסור הראשון, שהרי לא נאסר בשבועה הראשונה אלא יום אחד בלבד, אין זה נקרא: "איסור מוסיף" (או כולל) הואיל והאיסור הראשון אינו קיים עוד בשאר הימים, ולפיכך אין השבועה השנייה חלה לאותו יום כלל, ומובן, שאם עבר היום ואכלה למחר, וודאי יתחייב משום השבועה השנייה, כיוון שכבר נסתלקה השבועה הראשונה - מייד חלה עליו השבועה השנייה, וזהו שדקדק רבינו: "ואכלה כולה באותו היום". 34) והטעם שאין שבועת בטוי חלה על שבועה, כי התורה אמרה: "להרע או להטיב" - מכאן, שאין שבועת בטוי חלה אלא על דברי רשות, שאם רצה עושה, ואם לא רצה אינו עושה. וזה שנשבע כבר שלא לאכול, הרי נאסר באכילתה, ואיך יישבע שנית על דבר שכבר נאסר בו, ואינו ברשותו לאכלו. 35) משום שבועה שנייה, שעל כזית זה אינו אסור מחמת שבועתו הראשונה.

יא. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל תְּאֵנִים, וְחָזַר וְנִשְׁבַּע עַל הַתְּאֵנִים וְעַל הָעֲנָבִים - חַיָּב עַל הַתְּאֵנִים שְׁתַּיִם. שֶׁהֲרֵי כְּלַל הַתְּאֵנִים שֶׁנֶּאֱסְרוּ בִּשְׁבוּעָה רִאשׁוֹנָה עִם הָעֲנָבִים שֶׁהָיוּ מֻתָּרִין, וּמִתּוֹךְ שֶׁחָלָה שְׁבוּעָה שְׁנִיָּה עַל הָעֲנָבִים - חָלָה עַל הַתְּאֵנִים, וְנִתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי שְׁבוּעוֹת[36], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת[37].

36) ואם הוא מזיד לוקה שתיים, ואם הוא שוגג מביא שני קרבנות חטאת. 37) שאף על פי, שאין איסור חל על איסור, - כשהאיסור השני כולל דברים אחרים, שהיו מותרים מתחילה, ואסרם, נכלל גם האיסור הראשון ונוסף עליו האיסור השני, וזה נקרא: "איסור כולל", שמתוך חומרו הוא חל על האיסור הראשון הקל ממנו.

יב. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל שְׁמוֹנֶה[38], שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל תֵּשַׁע[39], שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל עֶשֶׂר - בֵּין שֶׁאָכַל שְׁמוֹנֶה בֵּין שֶׁאָכַל תֵּשַׁע בֵּין שֶׁאָכַל עֶשֶׂר[40], אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת[41].

38) תאנים, או כיוצא בהן. 39) שחזר ונשבע פעם שנייה. 40) בהעלם אחד. 41) משום שבועה ראשונה, שהנשבע שלא יאכל שמונה, נאסר ממילא באכילת עשר, שהרי אי אפשר לאכול עשר אם לא יאכל שמונה, ואין השבועה על תשע ועשר חלה כלל, שאין שבועה חלה על שבועה.

יג. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל עֶשֶׂר[42], שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל תֵּשַׁע[43], שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל שְׁמוֹנֶה[44]: אִם אָכַל עֶשֶׂר - חַיָּב שָׁלֹשׁ, עַל כָּל שְׁבוּעָה וּשְׁבוּעָה אַחַת[45]; וְכֵן אִם אָכַל תֵּשַׁע - חַיָּב שְׁתַּיִם[46]; אָכַל שְׁמוֹנֶה - חַיָּב אַחַת[47].

42) עדיין לא נאסר באכילת תשע. 43) חלה עליו שבועה שנייה, ועדיין מותר הוא בשמונה. 44) חלה עליו גם שבועה שלישית. 45) חטאת אחת. 46) משום שבועה שנייה ושלישית. 47) משום שבועתו האחרונה בלבד.

יד. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכַל תְּאֵנִים, וְחָזַר וְנִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל תְּאֵנִים וַעֲנָבִים כְּאַחַת[48], וְשָׁגַג וְאָכַל תְּאֵנִים וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן[49], וְאַחַר כָּךְ שָׁגַג וְאָכַל עֲנָבִים[50] - אֵינוֹ חַיָּב עַל הָעֲנָבִים; מִפְּנֵי שֶׁהֵן כַּחֲצִי שִׁעוּר[51], וְאֵין מְבִיאִין קָרְבָּן עַל חֲצִי שִׁעוּר.

48) יחד, מכל אחד משניהם שיעור שלם, שהוא כזית מכל מין ומין ושבועתו השנייה חלה כשיאכל משניהם, הואיל והיא כוללת גם ענבים, שעדיין לא נשבע עליהם. ואין זה דומה לדין: שבועה שלא אוכל תשע וחזר ונשבע שלא יאכל עשר, שאין השבועה השנייה חלה, הואיל ואם לא יאכל תשע ממילא לא יבוא לכלל עשר, והרי גם בנידון שלפנינו אם מושבע ועומד שלא יאכל תאנים, ממילא אסור בתאנים וענבים, שאי אפשר לאכול תאנים וענבים אם לא יאכל תאנים תחילה וכבר נשבע ועומד עליהן משבועתו הראשונה? - שבדין "תשע ועשר" הוא נאסר בכל עשר ותשע תאנים שבעולם, מאז שבועתו הראשונה, ואין כאן שום "איסור כולל" הנזכר למעלה הלכה י"א - ואילו בנידון שלפנינו, מתחילה מותר היה בענבים, ועכשיו אסר עצמו גם בענבים, נמצא, מתוך שחלה שבועתו השנייה על הענבים

(שלא נאסר בהם מתחילה) חלה גם על התאנים כדין "איסור כולל". 49) על שבועתו הראשונה. 50) בהעלם שבועתו השנייה. 51) אף על פי שאכל מהם כזית, אינם נחשבים לשיעור שלם הואיל ואינו חייב עד שיאכל תאנים וענבים כאחד. והתאנים אינן מצטרפות לשיעור שלם, הואיל והפריש עליהן קרבן על חיוב שבועתו הראשונה - הפרשת הקרבן מפסקת ביניהן, כאילו כבר כופר עליהן, ולא אכלן כלל.

1 **טו. וְכֵן הַנִּשְׁבָּע שֶׁלֹּא יֹאכַל עֶשֶׂר, וְחָזַר וְנִשְׁבַּע שֶׁלֹּא**
2 **יֹאכַל עֶשֶׂר וְתֵשַׁע[52], וְאָכַל עֶשֶׂר וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן[53],**
3 **וְחָזַר וְשָׁגַג וְאָכַל תֵּשַׁע - הֲרֵי זֶה כַּחֲצִי שִׁעוּר, וְאֵין**
4 **מְבִיאִין קָרְבָּן עַל חֲצִי שִׁעוּר. שֶׁעִנְיַן שְׁבוּעָה**
5 **אַחֲרוֹנָה, שֶׁלֹּא יֹאכַל תֵּשַׁע וְעֶשֶׂר.**

52) וכגון שנשבע בראשונה על עשר תאנים אלו ובשנייה נשבע על עשר אלו ועוד תשע אחרות, ששבועתו השנייה חלה על העשר, מתוך שהיא חלה על התשע האחרות, וכדין תאנים וענבים המבואר למעלה הלכה יא. 53) על שבועתו הראשונה.

6 **טז. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל כְּכָר זוֹ הַגְּדוֹלָה אִם אֹכַל כְּכָר**
7 **זוֹ הַקְּטַנָּה[54], וְשָׁכַח תְּנַאי זֶה בְּעֵת שֶׁאָכַל הַקְּטַנָּה[55],**
8 **וְאָכַל אַחַר כָּךְ הַגְּדוֹלָה בְּמֵזִיד[56] - חַיָּב[57].**

54) נמצא, הכיכר הגדולה היא "כיכר האיסור", שנשבע עליה שלא לאכלה, והכיכר הקטנה - היא "כיכר התנאי" שבה תלה איסור אכילת הכיכר הגדולה. 55) נמצא שוגג באכילתה. 56) שידע שכבר אכל את כיכר התנאי ונאסר באכילת הגדולה. 57) מלקות. והוא שהתרו בו ואמרו: אל תאכל כיכר זו, כי כבר אכלת "כיכר התנאי" ונאסרת בזו. וגירסת רבינו שם כגירסת רבינו חננאל: "ראשונה בשוגג ושנייה במזיד חייב". ואף על פי שעל כיכר התנאי שוגג היה, אין זה פוטרו ממלקות, כי עיקר תחולת השבועה באכילת כיכר האיסור היא, והרי אכלה במזיד וחייב מלקות. אבל אם אכל "כיכר האיסור" תחילה בשוגג, ואחר כך אכל "כיכר התנאי" במזיד פטור מכלום, שתחולת שבועתו היא עם אכילת "כיכר האיסור" ועליה שגג, שלא ידע כלום על שבועתו, וכבר מבואר לעיל פרק ג הלכה ו: שבועת שגגות - פטור, שנאמר: "האדם בשבועה" שיהא אדם בשעת שבועה.

9 **יז. אָכַל אֶת הַקְּטַנָּה וְהוּא זוֹכֵר הַתְּנַאי וְיוֹדֵעַ**
10 **שֶׁבַּאֲכִילָתָהּ תֵּאָסֵר הַגְּדוֹלָה, וְשָׁכַח[58] וְאָכַל אֶת**
11 **הַגְּדוֹלָה וְכִמְדֻמֶּה לוֹ שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶאֱסְרָה[59] - פָּטוּר[60].**
12 **אָכַל שְׁתֵּיהֶן בִּשְׁגָגָה - פָּטוּר[61]; שְׁתֵּיהֶן בְּמֵזִיד, בֵּין**
13 **שֶׁאָכַל הַגְּדוֹלָה בַּתְּחִלָּה[62] אוֹ בָּאַחֲרוֹנָה[63] - חַיָּב[64].**

58) כשאכלה. 59) שחושב שעדיין לא אכל את הקטנה ומותר לו לאכול את הגדולה. 60) שהרי שוגג הוא באכילת כיכר האיסור ופטור גם מקרבן. וגירסת רבינו שם: "ראשונה במזיד, ושנייה בשוגג פטור". 61) שאין כאן "אדם בשעת שבועה", על איזה שוגג הוא חייב קרבן. 62) והתרו בו: אל תאכל זו, שמא תאכל את הקטנה ותתחייב למפרע, ואף על פי שזוהי התראת ספק, כי בשעת ההתראה לא נודע עדיין אם יאכל את הקטנה ויתחייב? - לוקה עליה, כי רבינו פוסק התראת ספק - שמה התראה. 63) והתרו בו באכילתה - התראת וודאי, שהרי כבר אכל את "כיכר התנאי" - אינו דין שהוא חייב. 64) אבל אם אכל את ה"גדולה" במזיד והתרו בו אל תאכלנה, שמא תאכל אחר כך את הקטנה, ובאחרונה אכל הקטנה בשוגג פטור מכלום, על הגדולה פטור ממלקות - כי אכלה בהיתר, כי עדיין לא נאסר בה עד שיאכל הקטנה, ועל אכילת הקטנה אין לחייבו מלקות למפרע, שהרי שגג בה, ומה מועילה ההתראה על אכילת הראשונה, שבהיתר אכלה, שהיה בדעתו לא לאכול הקטנה, ומה אשמתו אם שכח ואכל הקטנה - אין זה אלא שוגג ופטור ממלקות (לחם משנה). וגם מקרבן הוא פטור, שבשעת אכילת כיכר האיסור, מזיד היה ואין מביאין קרבן עד שיהא תחילתו וסופו בשגגה. כללו של דבר: תחולת השבועה תלוייה באכילת כיכר האיסור, ואם היה שוגג באכילת ה"איסור" אין השבועה חלה עליו, הואיל ואינו "אדם בשעת שבועה" ואפילו הזיד ב"כיכר האיסור" ואכל באחרונה "כיכר התנאי" בשגגה, פטור ממלקות, שהראשונה בהיתר אכלה (שעדיין לא אכל את כיכר התנאי) וכן פטור הוא מקרבן הואיל ולא שגג מתחילה ועד סוף. הזיד באכילת האיסור ולא התרו בו ואחרי כן אכל "כיכר התנאי" והתרו בו פטור, הואיל ולא הייתה ההתראה בשעת אכילת האיסור.

14 **יח. וְכֵן אִם תְּלָאָן זוֹ בָּזוֹ[65] וְנִשְׁבַּע וְאָמַר: שְׁבוּעָה**
15 **שֶׁלֹּא אֹכַל אַחַת מֵהֶן אִם אָכַלְתִּי הָאַחֶרֶת[66], וְשָׁכַח**
16 **הַתְּנַאי וְאָכַל אַחַת מֵהֶן, וְאָכַל הַשְּׁנִיָּה בְּזָדוֹן - חַיָּב[67].**

65) הגדולה בקטנה והקטנה בגדולה. 66) נמצאת אכילת הראשונה משמשת תמיד תנאי לשנייה, ואכילת השנייה היא אכילת האיסור. 67) מלקות, שבשעת אכילת האיסור מזיד היה, ושבועתו חלה בשעת אכילתה, אף על פי שבשעת התנאי שוגג היה.

17 **יט. אָכַל הָרִאשׁוֹנָה בְּזָדוֹן וְהַשְּׁנִיָּה בִּשְׁגָגָה - פָּטוּר[68];**
18 **שְׁתֵּיהֶן בְּזָדוֹן[69] - חַיָּב[70].**

68) ממלקות ומקרבן, שבשעת אכילת האיסור שוגג היה, ואין הוא "אדם בשעת שבועה" ופטור גם מקרבן. 69) והתרו בו באכילת השנייה, שהיא אכילת האיסור. 70) מלקות. ומובן שאם שגג בשתיהן פטור.

19 **כ. שְׁבוּעָה שֶׁאֹכַל כְּכָר זוֹ הַיּוֹם, וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא אֲכָלָהּ:**
20 **בְּשׁוֹגֵג - מֵבִיא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד[71]; בְּמֵזִיד - אֵינוֹ לוֹקֶה,**
21 **שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה מַעֲשֶׂה[72], וְאַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עַל שְׁבוּעַת**
22 **שֶׁקֶר[73].**

71) כבשה - לעשיר, ושתי תורים או שני בני יונה - לעני. 72) וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו שתיכף לעונש מלקות האמור בתורה "ארבעים יכנו לא יוסיף" - כתבה התורה: "לא תחסום שור בדישו" להקיש ללאו של "חסימה" שיש בו מעשה ולוקין עליו אף כל לאו אין לוקין עליו עד שיהא בו מעשה. 73) בכל זאת אין לוקין עליו משום חוסר מעשה.

כא. וּמִפְּנֵי מָה לוֹקֶה אִם נִשְׁבַּע שֶׁאָכַל וְהוּא לֹא אָכַל, אוֹ שֶׁלֹּא אָכַל וְהוּא אָכַל, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה[74]? מִפְּנֵי שֶׁמִּעֵת שְׁבוּעָתוֹ לַשֶּׁקֶר נִשְׁבַּע[75]; אֲבָל אִם נִשְׁבַּע שֶׁיַּעֲשֶׂה וְהוּא לֹא עָשָׂה - אֵינָהּ שְׁבוּעַת שֶׁקֶר מִשְּׁעַת שְׁבוּעָה[76].

74) כי השבועה עצמה אינה מעשה אלא דיבור בלבד, והאכילה שאכל הרי בהיתר אכל ואין כאן מעשה עבירה. 75) שידע שלא אכל, ונשבע לשקר, והרי זו דומה לשבועת שווא, שנשבע לשנות את הידוע לאדם וגילתה התורה שחייב מלקות אף על פי שלא עשה מעשה ככתוב "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשווא" - בית דין של מעלה אינו מנקה, אבל בית דין של מטה מלקים אותו ומנקים אותו, ומתוך שנאמר בפסוק זה: לשווא לשווא שתי פעמים, ריבתה תורה שגם שבועת שקר לשעבר הדומה לשבועת שווא לוקים עליה. 76) שבדעתו היה לעשות כשבועתו, ולא יצא שבועה מפיו לשקר, ואין זו דומה לשבועת שווא, ואפילו עבר אחרי כן על שבועתו ולא עשה אין בעבירתו מעשה ואין לוקים עליה.

כב. מִי שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ: שְׁבוּעָה לֹא אֹכַל לָךְ[77], אוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי אוֹכֵל לָךְ; אוֹ שֶׁהָיָה מְסַרְהֵב[78] בּוֹ לֶאֱכֹל אֶצְלוֹ, וְהוּא נִמְנַע[79], וְנִשְׁבַּע וְאָמַר: שְׁבוּעָה שֶׁאֹכַל[80] לָךְ; וְכֵן הָאוֹמֵר: לֹא שְׁבוּעָה לֹא אֹכַל לָךְ[81] - כָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין[82], וַהֲרֵי נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל אֶצְלוֹ. וְאִם אָמַר כָּל הַלְּשׁוֹנוֹת הָאֵלּוּ[83], וְעָבַר וְאָכַל - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת[84].

77) בשבועה עלי, שלא אוכל משלך. 78) מפציר. 79) ממאן. 80) הואיל ונמנע נתכוון לומר: שבועה תהא חלה עלי אם אוכל משלך. 81) כלומר, לא יהא אסור מה שלא אוכל לך, אבל מה שאוכל לך יהא אסור בשבועה, ש"מכלל לאו אתה שומע הן" ואפילו ר' מאיר, שאינו סובר: "מכלל לאו אתה שומע הן" אין זה אלא בדיני ממון, אבל באיסור שבועה החמורה מאוד - מודה. 82) יש בהן משמעות לשון איסור. 83) יחד. 84) שאין שבועה חלה על שבועה ולדעת הרדב"ז נתכוון רבינו לומר, שאין כאן שבועת שווא, כי לכאורה אם נשבע: שלא אוכל לך, וכשחזר חבירו והפציר בו לאכול אצלו, נשבע שוב: שבועה שאוכל לך, לעשות רצון חבירו המפציר נתכוון ונשבע לאכול אצלו, שבועה זו מכוונת לבטל את השבועה הראשונה, והרי זה כנשבע לבטל המצוה ויתחייב משום שבועת שווא? - לפיכך משמיענו רבינו שכל הלשונות הללו משמעותן לאיסור ואין כאן אלא שבועת ביטוי בלבד, ומתוך שאין שבועה חלה על שבועה אינו חייב אלא אחת.

יום שלישי י"ד מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) הנשבע שבועת ביטוי על אחרים, שבועת שוא לפרטיה, שבועת שוא על גודל השמש ושאר דברי חכמה שאינם ניכרים אלא לאנשים מלומדים.

א. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁזָּרַק אִישׁ פְּלוֹנִי צְרוֹר לַיָּם, וְהוּא לֹא זָרַק; אוֹ שֶׁלֹּא זָרַק, וְהוּא זָרַק - הֲרֵי זֶה חַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי[2]; וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בִּלְהַבָּא[3], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבַּע שֶׁיִּזְרֹק וְשֶׁלֹּא יִזְרֹק אִישׁ פְּלוֹנִי[4]. וְכָל מִי שֶׁנִּשְׁבַּע עַל אֲחֵרִים שֶׁיַּעֲשׂוּ כָּךְ וָכָךְ אוֹ לֹא יַעֲשׂוּ, אֲפִלּוּ הָיוּ בָּנָיו אוֹ אִשְׁתּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי; שֶׁהֲרֵי אֵין בְּיָדוֹ לֹא לְקַיֵּם וְלֹא לְבַטֵּל[5]. וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[6]; שֶׁהֲרֵי אֵין בְּיָדוֹ לְקַיֵּם שְׁבוּעָה זוֹ, וְנִמְצָא גּוֹרֵם לִשְׁבוּעַת שָׁוְא[7].

2) שבועות כה. כרב, שהלכה כמותו בדיני איסור לגבי שמואל בן מחלוקתו. 3) והכתוב אומר: "להרע או להטיב" - שמשמע לעתיד, בכל זאת אין זה מעכב, כי עיקר ההקפדה היא שיהיה הדבר בהן ולאו. 4) שאין פלוני ברשותו לזרוק או לא לזרוק (שם וברש"י). 5) ואעפ"י שיכול הוא לכוף את בניו הקטנים או לסגור עליהם הדלת שלא יזרקו צרור לים - כיון שהבן רוצה לזרוק והאב מונעו, נמצא האב גורם שלא יזרוק, ושבועתו היתה: שלא יזרוק הבן מדעתו הוא, ולא מכח מניעת האב. ואם נשבע: אמנע את בני מלזרוק, והיה בידו למנעו ולא מנעו חייב (רדב"ז). 6) מדברי סופרים, כפי מראה עיני הדיין וכפי צורך השעה, בניגוד למלקות מן התורה, שהיא שלשים ותשע מכות (ברטנורה לנזיר פ"ד, מ"ג ע"פ פירוש המשנה לרבינו שם). מרדות - שמרד על דברי חכמים, וראה בר"ן לכתובות פ"ד, לדף מה. ורש"י בחולין קמא: מפרש: "מרדות - רידוי בתוכחות, שלא ירגיל בזה, ואין לה קצבה עד שיקבל עליו". 7) ולדעת רש"י בשבועות כה. הרי זו שבועת שוא, ולוקין עליה, כמבואר בש"ך ליו"ד רלו ס"ק ד.

ב. וְלָמָּה אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא? שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְאוֹתָן אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִמֶּנּוּ וְתִתְקַיֵּם שְׁבוּעָתוֹ, וְנִמְצָא כְּשֶׁמַּתְרִים בּוֹ בְּעֵת שֶׁנִּשְׁבַּע הַתְּרָאַת סָפֵק, שֶׁאֵין לוֹקִין עָלֶיהָ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לָאו שֶׁבּוֹ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין[8]. וְאֵין אוֹתָן אֲחֵרִים נִזְקָקִין[9] לְקַיֵּם דִּבְרֵי זֶה הַנִּשְׁבָּע, אֶלָּא אִם כֵּן עָנוּ אָמֵן[10], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[11].

8) פט"ז, ה"ד. המעיין שם ימצא רק נוסח זה: "עבר על לאו שניתק לעשה (כגון שילוח הקן, ראה דברים כב, ו־ז) והתרו בו ואמרו לו אל תעשה דבר זה, שאם תעשנו ולא תקיים עשה שבו תלקה, ועבר ולא קיים העשה הרי זה לוקה, אעפ"י שהתראה בספק היא, שאם יקיים יפטר, התראת ספק התראה היא", אם כן, מבואר שם, שלוקים על התראת ספק, וכן מבואר למעלה פ"ד, הי"ז, גם לא מצינו בהל' סנהדרין, שיחלק רבינו בין לאו מפורש בתורה לבלתי מפורש. ומה גם כשלאו "לא תשא את שם ה' אלוקיך לשוא" מפורש הוא בתורה, וכבר עמד על מדוכה זו מרן ה"כסף משנה". ולדעת הרדב"ז, נתכוין רבינו לומר, שאין זו שבועת שוא המפורשת בתורה, כי התורה מדברת בנשבע לשנות הידוע או להודיע את הידוע לאדם שהוא כן (ראה לעיל פ"א, ה"ד־ה) אבל בשבועה שלפנינו, שהוא סומך על

אחרים שיקיימו את שבועתו, אעפ"י שאח"כ לא יקיימו - חושב הוא שאין זו שבועת שוא, כי איסור זה אינו מפורש בתורה, ואין זה דומה לכל התראת ספק, שיודע הוא שאם לא יקיים העשה, יעבור על הלאו למפרע, אבל כאן סמך בדעתו על אחרים, שיקיימו שבועתו וחושב שאין זו שבועת שוא. והגר"א בביאורו ליו"ד רלו ס"ק ח מבאר: כיון שהנשבע תלוי עד שיקיימו אחרים את שבועתו - אפילו לא קיימו, אינו לוקה, שהרי זה לאו שאין בו מעשה, וכמבואר לעיל פ"ג, ה"כ, שאילו היה יודע בשעת שבועה, שלא יקיימו - היה לוקה משום שבועת שוא שיצאה מפיו לשקר, כמבואר שם הכ"א. אבל מתוך שאין זה ידוע מראש, אלא כשאחרים לא יקיימו שבועתו, ואז אינו לוקה על אי־קיומם, שאין בזה מעשה. וכך היא הנוסחה לדבריו: "ונמצא כשמתרים בו בעת שנשבע התראת ספק, ואחר־כך הוא לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו כמו שיתבאר בהל' סנהדרין" והכוונה לפרק יח, ה"א. והיה כתוב כאן: שב"מ - ראשי תיבות: שאין בו מעשה, ונתחלף בטעות ב־שמ"ב = ראשי תיבות: שבו מפורש בתורה, ולדעתו היא "טעות מפורסמת". 9) קשורים. חייבים. 10) כיון שנשבע: יזרוק פלוני צרור לים, ואין הדבר בידו, הרי זה כאילו אמר: משביעך אני שתזרוק צרור לים וענה אמן. 11) פ"ב ה"א "שכל העונה אמן אחר שבועה, כמוציא שבועה מפיו".

1 **ג. וְאִם קִיְּמוּ דְּבָרָיו - הֲרֵי אֵלּוּ מְשֻׁבָּחִין, שֶׁלֹּא**
2 **הִרְגִּילוּ[12] לְהוֹצִיא שְׁבוּעָה לַשָּׁוְא[13].**

12) את הנשבע. 13) ובכל זאת מכים את הנשבע מכת מרדות - דרך קנס, שנשבע על דבר שאין בידו לקיים (מעשה רוקח). וכתב הרמ"א ביו"ד רלו סעיף ב: "וכל־שכן שהנשבע עצמו צריך לקיים שבועתו, אעפ"י שבתחילה היתה שבועת שוא, כגון שנשבע לישא אשה פלונית, ושמא לא תתרצה וישנה שבועת שוא, מכל־מקום כשהיא רוצה צריך לקיים שבועתו".

3 **ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[14]? כְּשֶׁנִּשְׁבַּע עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ**
4 **בִּרְשׁוּתוֹ, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע רְאוּבֵן עַל שִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא יֵלֵךְ**
5 **בִּסְחוֹרָה אוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה; אֲבָל אִם**
6 **נִשְׁבַּע רְאוּבֵן שֶׁלֹּא יִכָּנֵס שִׁמְעוֹן בְּבֵיתוֹ וְשֶׁלֹּא יֵהָנֶה**
7 **מִנְּכָסָיו, וְעָבַר שִׁמְעוֹן וְנִכְנַס לְבֵיתוֹ שֶׁל רְאוּבֵן וְנֶהֱנָה**
8 **מִנְּכָסָיו שֶׁלֹּא מִדַּעַת רְאוּבֵן - רְאוּבֵן פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי**
9 **הוּא אָנוּס[15], וְשִׁמְעוֹן חַיָּב, שֶׁעָבַר עַל דָּבָר הָאָסוּר לוֹ**
10 **לַעֲשׂוֹתוֹ, שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע זֶה אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁהוּא**
11 **בִּרְשׁוּתוֹ[16]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[17].**

14) שאין אחרים נזקקים לקיים דברי הנשבע. 15) ששמעון נכנס שלא בידיעתו, ואנוס פטור מכלום, כמבואר לעיל פ"ג, ה"א. 16) הטור ביו"ד רלו תמה על זה, שאין אדם יכול לאסור שלו על חברו אלא בלשון נדר, שהוא חל על עצם החפץ, שאוסרו על חברו כהקדש. אבל לא בלשון שבועה, שהיא חלה על האדם, ואינה חלה עליו אלא אם כן יקבל עליו השבועה? והט"ז שם ס"ק ז מתרץ, שרבינו סובר כדעת הרמב"ן (הובאה בר"ן לנדרים ב:(שנדר שאמרו בלשון שבועה, ושבועה שאמרה בלשון נדר מועילה, וזה נתכוין לאסור את שלו על חברו באיסור נדר אלא שביטאו בלשון שבועה, ולפיכך חברו חייב, וראה בביאור הגר"א ליו"ד רו ס"ק כ. וב"לחם משנה" העיר, שבכל זאת אין חברו לוקה, שהרי גם בנדר ממש פסק רבינו לקמן הל' נדרים פ"ה, ה"א, שאם עבר חברו ונהנה אינו לוקה "שהרי לא אמר שמעון כלום" אלא כוונת רבינו לומר, שיש כאן איסור תורה. 17) וכן אמרו "שהשוה הכתוב הקטן כגדול לזדון שבועה" והכוונה, שנשבע הקטן ואחרים חייבים עליו, כגון שנשבע לאסור חפצו על חברו, כמבואר שם לענין הקדש, הרי שאחרים חייבים על דבר שהוא ברשות הנשבע (משנה למלך). ובירושלמי נדרים פי"א, ה"א לא רצה ר' יוסי להתיר את שבועתו של פלוני שנשבע, לא להרשות לאשתו שתיכנס לביתו, הרי שחלה שבועתו על אחר, בדבר שהוא ברשותו (יד איתן).

12 **ה. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל, וְאָכַל אֲכָלִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין**
13 **לַאֲכִילָה[18] וְשָׁתָה מַשְׁקִים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִּיָּה -**
14 **פָּטוּר[19]. אָכַל דְּבָרִים הָאֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה בַּאֲכִילָה,**
15 **כְּגוֹן שֶׁאָכַל כְּזַיִת נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת[20] שְׁקָצִים[21]**
16 **וּרְמָשִׂים[22] - פָּטוּר מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי[23]. שְׁבוּעָה**
17 **שֶׁאֹכַל, וְאָכַל אֲכָלִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִים לַאֲכִילָה וְשָׁתָה**
18 **מַשְׁקִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִּיָּה אוֹ שֶׁאָכַל נְבֵלוֹת**
19 **וּטְרֵפוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁהֲרֵי**
20 **יָצָא יְדֵי אֲכִילָה[24]; מֵאַחַר שֶׁהֵן חֲשׁוּבִין אֲצָלוֹ[25] -**
21 **אֲכִילָתָן שְׁמָהּ אֲכִילָה[26].**

18) כגון עפר וכדומה. 19) משנה בשבועות כב: כי כדי שלא לעבור על שבועתו הוא אוכל מאכלים אלה, למלאות נפשו כי ירעב, ולא משום שהחשיבם כמאכל. 20) נתפרש למעלה פ"ד, ה"א. 21) כל הברואים הטמאים, שביבשה ובים הפרים ורבים, ועל כולם אמרה תורה "ושקץ יהיו לכם, מבשרם לא תאכלו". 22) "אלו המינים שנבראים באשפות... וכיוצא בהם שאינם נבראים מזכר ונקבה אלא מן הגללים שהסריחו... הם נקראים: רומש על הארץ, והאוכל כזית מהם לוקה, שנאמר... בכל השרץ הרומש על הארץ, ואעפ"י שאינם פרים ורבים" (רבינו בהל' מאכלות אסורות פ"ב הי"ג, ע"פ ה"ספרא" פרשת שמיני פרק יב). 23) משנה בשבועות שם, שאין שבועת ביטוי חלה על דברים האסורים מן התורה, שהרי מושבע ועומד הוא מהר סיני, שלא לאכלם, וכמבואר להלן הי"א. ומובן, שלוקה הוא משום איסור נבילה וטריפה וכו'. ויש לדקדק מלשון רבינו, שאם יאכל דברים האסורים רק מדברי חכמים, יתחייב משום שבועת ביטוי, שאינו מושבע עליהם מהר סיני. וראה להלן ה"ז. 24) שנשבע לאכול. 25) גילה דעתו שאינו קץ בהם. 26) שבועות כד. וגירסת רבינו כגירסת הרי"ף שם: "אמר רבא: שבועה שאוכל ואכל עפר, פטור" כי הואיל ונשבע שיאכל, ודאי העלה בדעתו, שבכל מה שיאכל יצא ידי חובתו, אבל כשנשבע "שלא יאכל" אין שבועתו מכוונת לדברים שאינם ראויים לאכילה או לאיסורי תורה, שלא נתכוין בשבועתו אלא לדברים הראויים, כילדברים שאינן ראויים לא היה צריך להתחייב ולהשבע.

22 **ו. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אָכַלְתִּי, וְהוּא אָכַל דְּבָרִים שֶׁאֵינָן**

רְאוּיִין לַאֲכִילָה אוֹ נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת - חַיָּב; שֶׁאֲכִילָתָן שְׁמָהּ אֲכִילָה, שֶׁכְּבָר הֵן חֲשׁוּבִין אֶצְלוֹ, שֶׁהֲרֵי אֲכָלָן[27]. אֲבָל לְהַבָּא, שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל[28], וְנִקְרָה מִקְרֶה[29] וַאֲכָלָן - אֵינָהּ אֲכִילָה[30], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[31].

27) קודם שנשבע, ללא כל סיבה. ועכשיו שנשבע שלא אכל - נשבע לשקר. וכן אמרו במשנה שם כב: "קונם אשתי נהנית לי אם אכלתי היום, והוא אכל נבילות וטריפות... הרי אשתו אסורה". ובגמרא שם כג: השוו דין דברים שאינם ראויים לאכילה כלל, לנבילות וטריפות. 28) כאן חוזר רבינו להצדיק את הדין שבהלכה הקודמת: נשבע שלא יאכל ואכל דברים שאינם ראויים לאכילה... פטור. 29) ובכת"י התימנים: "ונקרא נקרית" - מלשון הכתוב "נקרא נקריתי בהר הגלבוע". 30) כי לא החשיבם, אלא כדי שלא יעבור על שבועתו הוכרח לאכלם, למלאות נפשו כי ירעב. 31) בהלכה הקודמת.

ז. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל כָּל שֶׁהוּא מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, וְאָכַל פָּחוֹת מִכְּזַיִת - חַיָּב בַּשְּׁבוּעָה[32], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מֻשְׁבָּע עַל חֲצִי שְׁעוּר מֵהַר סִינַי[33].

32) שבועות כג: "במפרש חצי שיעור". 33) ואעפ"י שחצי שיעור אסור מן התורה, אלא שאין לוקים עליו, כמבואר בהלכות מאכלות אסורות פי"ד, ה"ב - אינו מושבע עליו מהר סיני, שאין איסור מפורש בתורה, אלא אסור הוא משום שראוי להצטרף לשיעור שלם, כמבואר ביומא עד. ולא הושבענו בהר־סיני "ארור אשר לא יקיים את דברי התורה הזאת" אלא על דברים המפורשים בתורה.

ח. שְׁבוּעָה שֶׁאֹכַל פָּחוֹת מִכְּזַיִת נְבֵלָה וּטְרֵפָה - חַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי[34]. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל עָפָר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה: אִם אָכַל כְּזַיִת - חַיָּב; אָכַל פָּחוֹת מִכְּזַיִת - הֲרֵי זֶה סָפֵק, שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב בְּכָל שֶׁהוּא, מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה דַּרְכּוֹ לַאֲכִילָה כְּדֵי לְהַצְרִיכוֹ שִׁעוּר[35].

34) מוטב שיאכלנו ואל יעבור על שבועתו, כי הואיל ואינו מושבע על איסור זה מהר סיני, חלה עליו שבועת ביטוי (ובתוס' שבועות כג: חולקים על זה, ולדעתם אין השבועה חלה כלל). ומובן, שאם אפשר להתיר לו שבועתו ע"י פתח חרטה (ראה לקמן פ"ו, ה"א, י') משתדלים להתירה לו, כדי שלא יצטרך לאכול איסור תורה. 35) או אולי, כיון שהזכיר בשבועתו לשון אכילה - דעתו לכזית, כי אין אכילה פחותה מכזית. בשבועות כב: היא בעיה שלא נפשטה, ומספק אינו חייב קרבן ואינו לוקה.

ט. וְכֵן הַנִּשְׁבָּע שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חַרְצָן[36], וְאָכַל מִמֶּנּוּ פָּחוֹת מִכְּזַיִת - הֲרֵי זֶה סָפֵק[37]. הָיָה הַנִּשְׁבָּע נָזִיר, שֶׁהוּא אָסוּר בְּחַרְצָן בִּכְזַיִת[38], וְאָכַל מִמֶּנּוּ פָּחוֹת מִכְּזַיִת - אֵינוֹ חַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי; שֶׁהֲרֵי אֵין דַּעְתּוֹ בִּשְׁבוּעָתוֹ אֶלָּא עַל (כָּל) כְּזַיִת שֶׁהוּא מֻשְׁבָּע עָלָיו[39], וְאֵין שְׁבוּעָה חָלָה עָלָיו[40]. לְפִיכָךְ[41], אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר: שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל חַרְצָן אֶחָד, וַאֲכָלוֹ - חַיָּב[42].

36) גרעיני הענבים, ולשון רבינו לקמן הל' נזירות פ"ה, ה"ב: "החרצנים והם הזגים הפנימיים שזורעים אותם". 37) שבועות שם, בעיה שלא נפשטה, כיון שנאכל ע"י תערובת (עם הענבים) דעתו לכזית כמו כל מאכל, או אולי מכיון שאין אוכלים אותו בעינו (לעצמו) אין זה מאכל, ודעתו לכל שהוא. 38) ככתוב בתורה "מחרצנים ועד זג לא יאכל". 39) לזרז את עצמו, שלא יעבור על איסור תורה, ושלא יכשל לאכול כזית חרצן בימי נזירותו, כמו שכתב הטור ליו"ד רג: כשרגיל לשכוח ולעבור על אחת ממצות לא־תעשה, מותר לו לנדור ולהשבע להחמיר על עצמו. 40) שהרי מושבע ועומד הוא מהר סיני שלא לאכול חרצן בכזית, וכמבואר בסמוך הי"א (שבועות שם, בעיה שנפשטה). 41) הואיל וכל הטעם שאין השבועה חלה עליו, הוא משום שמושבע ועומד הוא. 42) שאין הנזיר מוזהר על חרצן אחד, והרי הוא לגבי חרצן אחד כשאר כל האנשים שאינם נזירים, וכבר נתבאר למעלה פ"ד ה"א, שאם נשבע "לא לאכול דבר זה ואכלו חייב, ואפילו הוא כזרע חרדל אחד או פחות ממנו".

י. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל תְּמָרִים וּנְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, וְאָכַל כְּזַיִת נְבֵלָה אוֹ טְרֵפָה - חַיָּב אַף מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי[43]; שֶׁהֲרֵי כָּלַל דְּבָרִים הָאֲסוּרִין עִם דְּבָרִים הַמֻּתָּרִין[44], וּמִתּוֹךְ שֶׁחָלָה שְׁבוּעָה עַל הַתְּמָרִים - חָלָה עַל דְּבָרִים הָאֲסוּרִים[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46].

43) נוסף על איסור נבילה. 44) ואין אומרים שלא יתחייב עד שיאכל תמרים ונבילות יחד - הואיל ולא אמר: תמרים ונבילות כאחת, ודאי התכוין לכל מין בפני עצמו. וראה למעלה פ"ד, הי"ד. 45) שבועות כג: ואפילו באיסור הבא ע"י עצמו (כגון זה שבא לו ע"י דיבורו) אומרים בו "איסור כולל", כמבואר שם כד. 46) למעלה פ"ד, הי"א.

יא. אֲבָל אִם נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה וְכַיּוֹצֵא[47] בָּהֶן, בֵּין אָכַל בֵּין לֹא אָכַל - אֵין כָּאן חִיּוּב שְׁבוּעָה כְּלָל[48], לֹא שְׁבוּעַת בִּטּוּי וְלֹא שְׁבוּעַת שָׁוְא[49].

47) איסורי תורה, שמושבע עליהם מהר סיני שלא לאכלם. 48) שאין שבועה חלה על שבועה, והרי הוא מושבע מהר סיני על נבילות שלא לאכלן, וכמבואר לעיל ה"ה, ע"פ דברי הגמרא בשבועות כג: "מפרש גופו תקשה אמאי, מושבע מהר סיני הוא". 49) שהרי לא נשבע לבטל מצוה, אלא לקיימה.

יב. נִשְׁבַּע שֶׁיֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מֵאִסּוּרֵי תּוֹרָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא[50], בֵּין אָכַל בֵּין לֹא אָכַל[51].

50) שהנשבע לבטל מצוה חייב משום שבועת שוא. וכמבואר למעלה פ"א, ה"ו. 51) שמשעה שיצאה שבועה מפיו - יצאה לשוא, וכמבואר בסמוך הי"ג.

יג. שְׁבוּעָה שֶׁאֹכַל כְּכָר זוּ, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכְלֶנָּה - הַשְּׁנִיָּה שְׁבוּעַת שָׁוְא, שֶׁהֲרֵי מִצְוָה עָלָיו לְאָכְלָהּ[52], וְלוֹקֶה[53] עַל שְׁבוּעָה שְׁנִיָּה בֵּין אָכַל בֵּין לֹא אָכַל[54]. וְאִם לֹא אֲכָלָהּ - חַיָּב אַף בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי[55].

52) מחמת שבועתו הראשונה. 53) מיד, שהרי נשבע לבטל את המצוה. 54) שמשעה שיצאה שבועה מפיו - יצאה לשוא. 55) היא השבועה הראשונה, ועליה אינו עובר עד שיעבור הזמן שקבע בשבועתו, או אם יאבד הככר, ולא יוכל שוב לקיים שבועתו.

יד. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל כִּכָּר זוּ, שְׁבוּעָה שֶׁאֹכְלֶנָּה - הַשְׁנִיָּה שְׁבוּעַת שָׁוְא, שֶׁהֲרֵי זוּ אֲסוּרָה עָלָיו לְאָכְלָהּ, וְלוֹקֶה עַל שְׁבוּעָה שְׁנִיָּה זוּ בֵּין אֲכָלָהּ בֵּין לֹא אֲכָלָהּ. וְאִם אֲכָלָהּ - לוֹקֶה אַף מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בְּטוּי[56]. וְכֵן כָּל הַנִּשְׁבָּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה וְלֹא בִּטֵּל - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת בְּטוּי[57], וְלוֹקֶה מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא[58], וְעוֹשֶׂה הַמִּצְוָה שֶׁנִּשְׁבַּע לְבַטְּלָהּ[59].

56) דין זה נלמד מדין ההלכה הקודמת, אלא שרצה רבינו לבאר אופני שבועת ביטוי ב"הן ולאו" דבר וחילופו. בהלכה הקודמת נשבע לאכול ככר זו, ובהלכה שלפנינו, נשבע לא לאכול הככר, ונמשך רבינו אחר לשון הפסוק "להרע או להטיב". וראה בתוספתא שבועות פ"ב, ב. 57) שאין שבועת ביטוי חלה אלא על דברי רשות, שאם רצה עושה ואם רצה אינו עושה, וזה נשבע על דבר שהוא מצווה לא לעשותו, וכמבואר בדברי רבינו בסמוך הט"ז. 58) משנה בשבועות כט. 59) כי שבועת ביטוי - לא חלה עליו כלל, ושבועת שוא אינה מחייבת אותו כלל. ועליו לקיים המצוה כמצווה. ובנדרים טז: אמרו: "מנין שאין נשבעים לעבור על המצוות (שאם נשבע לבטלן, אין זו שבועה) תלמוד לומר: לא יחל דברו - דברו לא יחל, אבל מיחל הוא לחפצי שמים" שאין שבועה חלה עליו ויכול לחלל דברו.

טו. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה סֻכָּה[60] וְשֶׁלֹּא יִלְבַּשׁ תְּפִלִּין[61] וְשֶׁלֹּא יִתֵּן צְדָקָה[62]. וְכֵן הַנִּשְׁבָּע לַחֲבֵרוֹ: שֶׁלֹּא אָעִיד לְךָ עֵדוּת זוֹ שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ, אוֹ שֶׁלֹּא אָעִיד לְךָ אִם אֵדַע לְךָ עֵדוּת - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצַוֶּה לְהָעִיד[63]. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֵדַע לְךָ עֵדוּת - הֲרֵי זוֹ שְׁבוּעַת שָׁוְא, שֶׁאֵין בְּיָדוֹ שֶׁלֹּא יֵדַע לוֹ עֵדוּת[64]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[65].

60) סתם סוכה בלשון בני אדם - היא סוכה של מצוה. 61) משנה בשבועות כט. ושם הנוסח: "שלא להניח תפילין". 62) לעני, והתורה אמרה "נתון תתן לו". 63) ככתוב בתורה "אם לא יגיד ונשא עונו" וזה שנשבע לבטל, נשבע על דבר שאי־אפשר לו. 64) כי אולי יראה לו עדות וידע (שם): "שבועה שלא נעידך", ומפרש רבינו, שזה כולל שתי משמעויות: שלא נעיד מה שיודעים אנו, וכן שלא נדע לך, וזהו "דבר שאי אפשר". וראה שם כה: "ידעתי ולא ידעתי - מחלוקת", שאינה בלהבא, שנשבע לבטל מצוה הוא. 65) כגון "אם לא ראיתי גמל שפורח באויר, ואם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד" השנויים במשנה שם.

טז. נִשְׁבַּע לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה וְלֹא קִיֵּם - פָּטוּר מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בְּטוּי[66]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁיַּעֲשֶׂה לוּלָב אוֹ סֻכָּה אוֹ שֶׁיִּתֵּן צְדָקָה לְעָנִי אוֹ שֶׁיָּעִיד לוֹ אִם יֵדַע לוֹ עֵדוּת, וְלֹא עָשָׂה[67] וְלֹא נָתַן וְלֹא הֵעִיד - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בְּטוּי[68]. שֶׁאֵין שְׁבוּעַת בְּטוּי חָלָה אֶלָּא עַל דִּבְרֵי הָרְשׁוּת, שֶׁאִם רָצָה עוֹשֶׂה וְאִם לֹא רָצָה אֵינוֹ עוֹשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר: לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב[69]. לְפִיכָךְ[70], כָּל הַנִּשְׁבָּע לְהָרַע לַאֲחֵרִים - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת בְּטוּי. כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁיַּכֶּה אֶת פְּלוֹנִי[71] אוֹ יְקַלְלֶנּוּ אוֹ יִגְזֹל מָמוֹנוֹ אוֹ יִמְסְרֶנּוּ בְּיַד אַנָּס[72]. מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְצֻוֶּה שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת[73]. וְיֵרֶאָה לִי, שֶׁהוּא לוֹקֶה מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא[74].

66) והוא־הדין משום שבועת שוא, שהרי בשעה שנשבע לא יצאה שבועה מפיו לשקר, והכתוב אומר "נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך" - מכאן שנשבעים לקיים את המצוה. והשוה לקמן פי"א, ה"ג: "ומותר לאדם להשבע על המצוה לעשותה כדי לזרז את עצמו, ואעפ"י שהוא מושבע עליה מהר סיני". 67) לולב או סוכה. 68) משנה בשבועות כז. 69) שם בגמרא: "מה הרעה רשות (בדבר רשות, שבדבר מצוה אינו יכול להרע ולבטלו, שהרי מושבע הוא מסיני), אף הטבה רשות" - מכאן שאין הפסוק מדבר בנשבע לקיים את המצוה. 70) הואיל ואין הפסוק מדבר אלא בדברי הרשות. 71) והתורה אמרה "פן יוסיף להכותו". וראה הל' חובל ומזיק פ"ה, ה"א. 72) איש אלם, העושה מעשי אונס. וראה הל' רוצח פ"ב ה"ב. 73) שבועות כז. "אוציא נשבע להרע לאחרים ולא הרע, שאין הרשות בידו... ואיזו היא הרעת אחרים: אכה את פלוני ואפצע את מוחו" וכו'. 74) זה מוסב רק על נשבע להרע לאחרים וכו' אבל הנשבע לקיים את המצוה אינו לוקה משום שבועת שוא, כמבואר לעיל אות סד. והדגיש רבינו: "יראה לי" אעפ"י שמשנה מפורשת היא: "נשבע לבטל את המצוה... זו היא שבועת שוא"? כי שם מדובר במצוות שבין אדם למקום, כגון תפילין וסוכה וכדומה, ואילו כאן עוסק רבינו במצוות שבין אדם לחברו, הייתי אומר: הואיל וחברו המוכה והמקופח יכול למחול לו, אין זה נשבע לבטל את המצוה, וכן אמרו "הכני פצעני על־מנת לפטור - פטור" לפיכך מציין רבינו: יראה לי, שהוא לוקה, שמצד ציווי ה' יש לחייבו משום שבועת שוא (מעשה רוקח).

יז. נִשְׁבַּע לְהָרַע לְעַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁיַּחְבֹּל בְּעַצְמוֹ[75], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשָּׁאי[76] - שְׁבוּעָה חָלָה עָלָיו[77], וְאִם לֹא הֵרַע לְעַצְמוֹ - חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בְּטוּי[78]. נִשְׁבַּע לְהֵיטִיב לַאֲחֵרִים הֲטָבָה שֶׁבְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ, כְּגוֹן שֶׁיְּדַבֵּר עָלָיו לַשִּׁלְטוֹן אוֹ יְכַבְּדֶנּוּ - שְׁבוּעָה חָלָה עָלָיו[79], וְאִם עָבַר וְלֹא עָשָׂה - חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בְּטוּי.

75) בגופו. 76) בבא קמא צא: שנאמר, וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, וכי באיזה נפש חטא זה? אלא שציער עצמו מן היין וכו', וראה הל' דיעות פ"ג, ה"א והל' חובל ומזיק

פ"א, ה"א. 77) ואין זה נשבע לבטל את המצוה, כי אין דין זה מפורש בתורה אלא נלמד מתוך מדרש חכמים. והרי זה דומה לדין "חצי שיעור" המבואר לעיל ה"ז. 78) שבועות כז. 79) שם. שנאמר "או להטיב" - או, לרבות הטבת אחרים, שישנה ב"הן ולאו", שאם אינו רוצה אינו מטיב, כגון מתנה לעשיר.

יח. נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל מַצָּה שָׁנָה אוֹ שְׁנָתַיִם - הֲרֵי זֶה אָסוּר לֶאֱכֹל מַצָּה בְּלֵילֵי הַפֶּסַח, וְאִם אָכַל - חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי. וְאֵין זֶה[80] שְׁבוּעַת שָׁוְא[81], שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל מַצָּה בְּלֵילֵי הַפֶּסַח, אֶלָּא כָּלַל עִתִּים שֶׁאֲכִילַת מַצָּה בָּהֶם רְשׁוּת עִם עֵת שֶׁאֲכִילָתָהּ בּוֹ מִצְוָה, וּמִתּוֹךְ שֶׁחָלָה שְׁבוּעָה עַל שְׁאָר הַיָּמִים - חָלָה עַל לֵיל הַפֶּסַח[82]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵשֵׁב בְּצֵל סֻכָּה לְעוֹלָם[83], אוֹ שֶׁלֹּא יַעֲלֶה עָלָיו בֶּגֶד[84] שָׁנָה אוֹ שְׁנָתַיִם[85].

80) בכ"י תימן: ואין זו. 81) שחייב בהכל מי שנשבע לבטל את המצוה, כמבואר לעיל הי"ד. 82) ולפיכך אינו לוקה על שבועתו ויאכל מצה כדין שבועת שוא, אלא אסור לאכול מצה בליל פסח שלא לעבור על שבועתו - שבועת ביטוי. 83) אסור לו לישב בסוכה בחג הסוכות מחמת שבועתו, הואיל וכלל זמנים שישיבה בסוכה בהם - רשות, עם זמן שהישיבה בו מצוה. אבל אם נשבע שלא יאכל מצה בליל פסח או שלא ישב בסוכה בחג הסוכות הרי זה לוקה משום שבועת שוא, כמבואר לעיל פ"א, ה"ו: "שבועה שלא אוכל מצה - אסור לאכול מצה בליל הפסח. שלא אוכל מצה בליל הפסח - לוקה ואוכל מצה". ואעפ"י, שמלשון הירושלמי משמע שאם נשבע "שלא יאכל מצה", הרי זה כולל זמני רשות עם זמני מצוה, בעוד שלרבינו אין השבועה חלה עד שיאמר: "שנה או שנתיים", אפשר לחלק, שבני ארץ ישראל (מקום חיבור הירושלמי) היו רגילים לאכול מצה כל ימי השנה, ולפיכך אם נשבע סתם "שלא יאכל מצה" - כוונתו לזמני הרשות יחד עם זמני מצוה, ושבועתו חלה ב"כולל", ובני חוץ לארץ אינם רגילים לאכול מצה בכל ימי השנה אלא בחג הפסח, ולפיכך הנשבע בחוץ לארץ סתם, כוונתו למצה בפסח, ולוקה משום שבועת שוא, ובהם עוסק רבינו. ומה שכתב רבינו: שלא ישב בצל סוכה "לעולם" הוא לאו דוקא, והוא־הדין אם אמר: "שנה או שנתיים" (מראה הפנים לירושלמי שם). ובירושלמי שם הנוסח: "שלא אשב בצל - אסור לישב בצל סוכה (דעתו היתה על כל צל, אפילו שאינו של סוכת מצוה) שלא אשב בצל סוכה (כוונתו לסוכת מצוה) לוקה ויושב בצל סוכה", וכן הנוסח ביו"ד שם. ויתכן, שגם רבינו יודה לזה (מעשה רוקח). ודע, שאין שבועת ביטוי חלה על ביטול מצוה"בכולל", אלא כשהביטול הוא ב"שב ואל תעשה" כגון שלא לאכול מצה או לא לישב בסוכה, אבל הנשבע לבטל מצוה ב"קום ועשה", כגון לאכול נבילות וטריפה - אפילו בדרך "כולל" אין שבועתו חלה, שאין אומרים לאדם חטא ואכול דברים אסורים כדי לקיים שבועתך, וכן אמרו בשבועות כד. "לאו - משכחת לה (שלא לאכול נבילות חלה שבועתו בכולל) אלא הן, היכי משכחת לה", שאם ישבע לאכול נבילות ושחוטות, אין שבועתו חלה (ר"ן שם, וכן בשו"ע יו"ד רלו, סעיף ה ובש"ך שם ס"ק טו). 84) בעל ארבע כנפות המחוייב בציצית. 85) מצוייץ בציצית. כלומר, שנשבע שיתעטף בבגד המחוייב ציצית ולא יטיל בו ציצית, שבזה הוא מבטל מצות ציצית, ומתוך שהוא כולל זמני פטור (לילה אינו זמן ציצית) עם זמני חיוב שהם ביום, שבועתו חלה. אבל אם ישבע שלא יתעטף בציצית, ולא ילבש בגד המחויב בציצית, אין זה נשבע לבטל את המצוה, שיכול ללבוש בגד הפטור ממצות ציצית, וכבר כתב רבינו (הל' ציצית פ"ג, הי"א) "אעפ"י שאין אדם מחוייב לקנות לו טלית ולהתעטף בה, כדי שיעשה בה ציצית, אין ראוי לאדם חסיד, שיפטור עצמו ממצוה זו", הרי שאין זו אלא מידת חסידות, ומצד הדין אינו מחוייב ללבוש בגד המחוייב בציצית (רדב"ז). ולדעת ה"מעשה רוקח" כוונת רבינו כאן: "שלא יעלה עליו בגד" לבגדי כהונה, שהכהנים מצווים ללבשם בזמן הבית בעת עבודתם, כמבואר בהל' כלי המקדש פ"י, ה"ד. ואם נשבע שלא ללבשם ביטל מצות־עשה, ואין שבועתו חלה אלא בדרך "כולל" בגדי חול עם בגדי כהונה.

יט. נִשְׁבַּע שֶׁהִנִּיחַ תְּפִלִּין הַיּוֹם אוֹ לֹא הִנִּיחַ, שֶׁנִּתְעַטֵּף בְּצִיצִית אוֹ לֹא נִתְעַטֵּף - הֲרֵי זֶה שְׁבוּעַת בִּטּוּי לְשֶׁעָבַר[86]; שֶׁזֶּה מַגִּיד דָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה, וְלֹא נִשְׁבַּע עַל הַמִּצְוָה לֹא לְקַיְּמָהּ וְלֹא לְבַטְּלָהּ.

86) אעפ"י שאינה בלהבא, שהרי אינו יכול להשבע שלא יניח תפילין, כי אז הוא נשבע לבטל המצוה ופטור משום ביטוי, כמבואר למעלה הי"ד - כבר השמיענו רבינו לעיל ה"א, שחייבים על שבועת ביטוי אעפ"י שאינה בלהבא, הואיל וישנה ב"הן ולאו", ורק על זה הקפיד הכתוב: "להרע או להטיב" דבר וחילופו, ומקור הדברים בשבועות כה: "לא הנחתי תפילין היום... חייב".

כ. נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִישַׁן שְׁלֹשֶׁת יָמִים אוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל כְּלוּם שִׁבְעַת יָמִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה[87] שֶׁהִיא שְׁבוּעַת שָׁוְא[88] - אֵין אוֹמְרִין: יֵעוֹר זֶה עַד שֶׁיִּצְטַעֵר וְיָצוּם עַד שֶׁיִּצְטַעֵר וְלֹא יִהְיֶה בּוֹ כֹּחַ לִסְבֹּל וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל אוֹ יִישַׁן; אֶלָּא מַלְקִין אוֹתוֹ מִיָּד[89] מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא, וְיִישַׁן וְיֹאכַל בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[90].

87) כל דבר שאין בו כח לעשות, וכמבואר למעלה פ"א, ה"ז. 88) שמשעה שיצאה שבועה מפיו יצאה לשוא, כי אי־אפשר לו להתקיים שבעה ימים מבלי שיאכל. 89) שבועות כה. ואפילו עדיין לא לקה, מותר לו לישון מיד, וכשיזדמן לו בית־דין ילקה על ידו (רדב"ז). 90) כבר העירונו למעלה פ"א, ה"ז בביאורנו, שבתלמוד בבלי אין זכר לזמן תענית של שבעה ימים, כי בשבועות כה. אינו מוזכר אלא: שלא יישן שלשה ימים - הרי זו שבועת שוא, ובירושלמי נדרים פ"ב, ה"א אמרו: "שבועה שלא אוכל שלשה ימים, ממתינים אותו עד שיאכל ומלקים אותו", הרי שסובר הירושלמי, שיתכן לאדם להתקיים אפילו כשלא יאכל שלשה ימים, ולפיכך אין זו שבועת שוא אלא שבועת ביטוי, ומקרא מסייעו (אסתר ד, טז): "וצומו

עלי, ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום" (אמנם בילקוט שם, שאלו: "ואיך היו צמים שלשה ימים... ולא היו מתים? אלא שהיו מפסיקים מבעוד יום" שהפסיקו התענית לפני תום יום שלישי, אולם הירושלמי כנראה חולק על זה) ועינינו רואות, שאנשים יכולים להתענות משבת לשבת, ולפיכך דקדק רבינו לכתוב: "שלא יאכל כלום שבעת ימים" שידע רבינו מחכמת הרפואה, שהנשבע לא לאכול בזמן ארוך זה אינו יכול להתקיים עוד, נמצאת שבועתו שבועת־שוא ומשעת שבועה יצאה לשקר, ולפיכך לוקה מיד, ויאכל בכל עת שירצה, ואינו חייב לשמור על שבועתו כי אין זו שבועת ביטוי כלל (מרכבת המשנה). וב"אור שמח" מביא רמז לדעת רבינו מדברי התלמוד (יומא ד:) על הפסוק (שמות כד, טו) "ויעל משה אל ההר... ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי" - ר' נתן אומר, לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתיה שבמעיו לשומו כמלאכי השרת, הרי שזהו הזמן המעכל את כל מה שבמעיו, והכח האנושי פוסק מלפעול בו, אם לא שיזכה לדרגת מלאכי השרת.

1 **כא.** נִשְׁבַּע שֶׁרָאָה גָּמָל פּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר, אָמְרוּ לוֹ:
2 הֵיאַךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַשָּׁוְא? וְאָמַר: עוֹף גָּדוֹל רָאִיתִי
3 וּמִגָּדְלוֹ קְרָאתִיו גָּמָל, וְכָךְ הָיָה בְּדַעְתִּי - אֵין זֶה
4 כְּלוּם; שֶׁאֵין כָּל אָדָם קוֹרְאִין גָּמָל אֶלָּא לְגָמָל,
5 וּבְטֵלָה דַעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם, וְלוֹקֶה[91]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
6 בָּזֶה[92].

91) משום שבועת שוא, שזהו דבר בלתי אפשרי (משנה שבועות כט.). ובגמרא שם אמרו: כשנשבע, על דעתנו הוא נשבע. **92)** כגון שנשבע"שראה נחש כקורת בית הבד" = כתבניתה וצורתה, שזה בלתי אפשרי הוא (משנה ובגמרא שם עמ' ב).

7 **כב.** דָּבָר יָדוּעַ אֵצֶל הַחֲכָמִים בַּעֲלֵי שֵׂכֶל וּמַדָּע,
8 שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ גְּדוֹלָה מִן הָאָרֶץ מֵאָה וְשִׁבְעִים פְּעָמִים[93].
9 נִשְׁבַּע אֶחָד מִן הָעָם שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ גְּדוֹלָה מִן הָאָרֶץ[94] -
10 אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר
11 כֵּן הוּא - אֵין דָּבָר זֶה גָּלוּי וְיָדוּעַ לְכָל הָעָם, אֶלָּא
12 לִגְדוֹלֵי הַחֲכָמִים בִּלְבַד. וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אִם כֵּן נִשְׁבַּע
13 עַל דָּבָר שֶׁגָּלוּי וְיָדוּעַ לִשְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם[95] מִשְּׁאָר
14 הָעָם[96], כְּגוֹן אִישׁ שֶׁהוּא אִישׁ וְאֶבֶן שֶׁהוּא[97] אֶבֶן. וְכֵן
15 אִם נִשְׁבַּע שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ קְטַנָּה מִן הָאָרֶץ - אֵינוֹ לוֹקֶה,
16 וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה יָדוּעַ לְכָל
17 אָדָם. וְאֵינוֹ כְּמִי שֶׁנִּשְׁבַּע עַל הָאִישׁ שֶׁהוּא אִשָּׁה,
18 שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁבַּע אֶלָּא עַל רְאִיַּת עֵינָיו, שֶׁהֲרֵי הוּא
19 רוֹאֶה אוֹתָהּ קְטַנָּה[98]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִדִּבְרֵי
20 חֶשְׁבּוֹן תְּקוּפוֹת מַזָּלוֹת[99] וְגִימַטְרִיָּאוֹת[100], וְכַיּוֹצֵא
21 בָּהֶן מִדִּבְרֵי חָכְמָה שֶׁאֵין נִכָּרִין אֶלָּא לַאֲנָשִׁים
22 אֲחֵרִים[101].

93) השוה הלכות יסודי התורה פ"כ, ה"ח: "והארץ גדולה מן הירח כמו ארבעים פעמים, והשמש גדולה מן הארץ כמו מאה ושבעים פעמים", ובהקדמת רבינו לפירוש המשנה, הוא אומר: "מאה וששים וששה פעם, ושלשה שמיני פעם". **94)** והנשבע על דבר ידוע... שהוא כן, לוקה משום שבועת שוא, כמבואר לעיל פ"א, ה"ה. **95)** שבועות כט. שכל שיודעים בו שלשה בני אדם, הרי זה מפורסם לכל (רש"י שם כה:) **96)** וזהו שדקדק עולא שם, ואמר: "לשלשה בני אדם", כי בני אדם הם המון העם, ככתוב (תהילים מט, ג) "גם בני אדם גם בני איש" (הגהות בן אריה על הרמב"ם). וראה ב"שירי קרבן" לירושלמי נדרים פ"ג ה"ב, דיבור־המתחיל אלא כגון ביעה. **97)** ובכת"י התימנים: שהיא. וכתב הרדב"ז, אפילו הנשבע הוא חכם גדול בתכונה הוא פטור משבועת שוא, כיון שאין הדבר ידוע לאחרים. **98)** ואפילו הוא חכם בתכונה אינו חייב, שזה החכם לא נשבע על ידיעתו אלא על ראיית אחרים שרואים אותה קטנה, ואינם יודעים אם היא באמת קטנה מן הארץ אם לא (רדב"ז). ולדעת רש"י בשבועות כט. כל שנשבע לשנות את הידוע, ואין זה ידוע לשלשה בני אדם, הרי זה פטור משום שבועת שוא וחייב משום שבועת שקר, וכן הוא מבואר שם בגמרא דף כה: **99)** ובכת"י התימנים: "ומזלות". תקופות - חכמת מהלך השמש והירח והגלגלים המקיפים את העולם ככתוב (תהלים יט, ז) "ותקופתו על קצותם", וכמבואר בהל' יסודי התורה פ"ג, ה"ה. מזלות - הכוכבים המכוונים תחת הגלגל התשיעי המקיף את הכל, ושנים־עשר הם ששמותם: טלה, שור, תאומים, וכו' כמבואר שם ה"ו, מזל - שרשו: נזל - הלך, ונזכר במקרא (מלכים־ב, כג, ה) "ולירח ולמזלות". **100)** ובכת"י התימנים: וגימטריות. היא חכמת המדידה וההנדסה, גיאומטריה. כלשון רבינו בהל' גניבה ואבידה פ"ח, ה"א: "וכן במדת הקרקע, צריך לדקדק בחשבון משיחת (מדידת) הקרקע ע"פ העיקרים המתבארים בכתבי הגימטריא" וראה במ"מ שם, והשוה תוי"ט לאבות פ"ג מכ"א. **101)** הנשבע עליהם להודיע את הידוע או לשנות הידוע פטור משבועת שוא. והמקור לדברי רבינו על גודל השמש וכו' גילה רבינו בהל' יסודי התורה פ"ג, ה"ו, האומר: "וספרים רבים חיברו בה חכמי יון", וכן הוא אומר בהלכות קידוש החודש פי"ז, הכ"ה: "חכמת התקופות והגימטריות שחיברו בה חכמי יון ספרים הרבה, והם הנמצאים עכשיו ביד החכמים, אבל הספרים שחיברו חכמי ישראל, שהיו בימי הנביאים מבני יששכר לא הגיעו אלינו" וכו'.

יום רביעי ט"ו מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) אופני התרת השבועה, מי יכול להתיר שבועה, כיצד מתירים ומתי.

23 **א.** מִי שֶׁנִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת בִּטּוּי וְנִחַם עַל שְׁבוּעָתוֹ,
24 וְרָאָה שֶׁהוּא מִצְטַעֵר אִם יְקַיֵּם שְׁבוּעָה זוֹ, וְנֶהֱפְכָה
25 דַעְתּוֹ לְדַעַת אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁנּוֹלַד לוֹ דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה
26 בְּדַעְתּוֹ בִּשְׁעַת הַשְּׁבוּעָה וְנִחַם בִּגְלָלוֹ - הֲרֵי זֶה נִשְׁאָל
27 לְחָכָם אֶחָד, אוֹ לִשְׁלֹשָׁה הֲדִיוֹטוֹת בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם
28 חָכָם, וּמַתִּירִין לוֹ שְׁבוּעָתוֹ. וְיִהְיֶה מֵתֵּר לַעֲשׂוֹת דָּבָר

שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹתוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁנִּשְׁבַּע לַעֲשׂוֹתוֹ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא הֶתֵּר שְׁבוּעוֹת.

ב. וְדָבָר זֶה אֵין לוֹ עִקָּר כְּלָל בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, אֶלָּא כָּךְ לָמְדוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ מִפִּי הַקַּבָּלָה, שֶׁזֶּה הַכָּתוּב: לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ - שֶׁלֹּא יְחַלֵּל הוּא בְּעַצְמוֹ דֶּרֶךְ קַלּוּת רֹאשׁ בִּשְׁעָט נֶפֶשׁ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ; אֲבָל אִם נִחַם וְחָזַר בּוֹ - חָכָם מַתִּיר לוֹ.

ג. וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהַתִּיר שְׁבוּעַת עַצְמוֹ. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהַתִּיר שְׁבוּעָה אוֹ נֶדֶר בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה. וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַבּוֹ - אָסוּר לוֹ לְהַתִּיר אֶלָּא מִדַּעַת רַבּוֹ.

ד. זֶה שֶׁנִּשְׁבַּע הוּא שֶׁיָּבוֹא לִפְנֵי הֶחָכָם לְהַתִּיר לוֹ, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה. וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְהִשָּׁאֵל לוֹ עַל נִדְרוֹ. וְהַבַּעַל נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לַחֲרָטַת אִשְׁתּוֹ וּמַתִּירִין לָהּ; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁלֹשָׁה מְקַבָּצִים, אֲבָל לֹא יְקַבֵּץ אוֹתָן לְהַתִּיר לָהּ לְכַתְּחִלָּה. וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְהַתִּיר נֶדֶר לְאִשְׁתּוֹ.

ה. כֵּיצַד מַתִּירִין? יָבוֹא הַנִּשְׁבָּע לֶחָכָם הַמֻּבְהָק, אוֹ לִשְׁלֹשָׁה הֲדִיוֹטוֹת אִם אֵין שָׁם מֻמְחֶה, וְאוֹמֵר: אֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי עַל כָּךְ וָכָךְ, וְנִחַמְתִּי; וְאִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי מִצְטַעֵר בְּדָבָר זֶה עַד כֹּה, אוֹ שֶׁאֵרַע לִי כָּךְ וָכָךְ - לֹא הָיִיתִי נִשְׁבָּע; וְאִלּוּ הָיְתָה דַעְתִּי בְּעֵת הַשְּׁבוּעָה כְּמוֹ עַתָּה - לֹא הָיִיתִי נִשְׁבָּע. וְהֶחָכָם אוֹ גְּדוֹל הַשְּׁלֹשָׁה אוֹמֵר לוֹ: וּכְבָר נִחַמְתָּ? וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: הֵן. חוֹזֵר וְאוֹמֵר לוֹ: שָׁרוּי לָךְ, אוֹ מֻתָּר לָךְ, אוֹ מָחוּל לָךְ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בְּעִנְיָן זֶה בְּכָל לָשׁוֹן. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: מוּפָר לָךְ, אוֹ נֶעְקְרָה שְׁבוּעָתְךָ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בְּעִנְיָן זֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם; שֶׁאֵין מֵפֵר אֶלָּא הַבַּעַל אוֹ הָאָב, אֲבָל הֶחָכָם אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא לְשׁוֹן הַתָּרָה וּמְחִילָה.

ו. הַקְּרוֹבִים כְּשֵׁרִים לְהַתִּיר נְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת. וּמַתִּירִין בַּלַּיְלָה וּמֵעֵמֶד. שֶׁאֵין הַהֶתֵּר הַזֶּה דִּין. לְפִיכָךְ נִשְׁאָלִין לִשְׁבוּעוֹת וְלִנְדָרִים בְּשַׁבָּת, אִם הָיוּ לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת, כְּגוֹן שֶׁיַּתִּירוּ לוֹ שְׁבוּעָתוֹ כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה הַיּוֹם. וַאֲפִלּוּ הָיָה לוֹ פְּנַאי לְהַתִּיר שְׁבוּעָתוֹ אוֹ נִדְרוֹ מֵעֶרֶב שַׁבָּת - הֲרֵי זֶה מַתִּיר בְּשַׁבָּת, הוֹאִיל וְהוּא לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת.

ז. רְאוּבֵן שֶׁהִשְׁבִּיעַ לְשִׁמְעוֹן וְעָנָה אָמֵן אוֹ קִבֵּל הַשְּׁבוּעָה, וְנִחַם שִׁמְעוֹן עַל שְׁבוּעָתוֹ וְנִשְׁאַל עָלֶיהָ - אֵין מַתִּירִין לוֹ אֶלָּא בִּפְנֵי רְאוּבֵן שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ. וְכֵן אִם נִשְׁבַּע רְאוּבֵן אוֹ נָדַר שֶׁלֹּא יֵהָנֶה מִשִּׁמְעוֹן אוֹ שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בּוֹ שִׁמְעוֹן, וְנִחַם וְנִשְׁאַל לֶחָכָם - אֵין מַתִּירִין לוֹ אֶלָּא בִּפְנֵי שִׁמְעוֹן שֶׁנָּדַר מִמֶּנּוּ הֲנָיָה. וַאֲפִלּוּ הָיָה שִׁמְעוֹן קָטָן אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵין מַתִּירִין לוֹ אֶלָּא בִּפְנָיו. כְּדֵי שֶׁיֵּדַע הַנֹּדֶר שֶׁהִתִּיר זֶה נִדְרוֹ אוֹ שְׁבוּעָתוֹ, וּלְפִיכָךְ יֵהָנֶה מִמֶּנּוּ אוֹ יְהַנֶּה לוֹ.

ח. אֶחָד הַנִּשְׁבָּע בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְאֶחָד הַנִּשְׁבָּע בְּרַבִּים. וַאֲפִלּוּ נִשְׁבַּע בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד בַּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִחַם - הֲרֵי זֶה נִשְׁאָל עַל שְׁבוּעָתוֹ וּמַתִּירִין לוֹ. נִשְׁבַּע עַל דַּעַת רַבִּים אוֹ שֶׁנָּדַר עַל דַּעַת רַבִּים - אֵין מַתִּירִין לוֹ לְעוֹלָם, אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה.

ט. כֵּיצַד? נִשְׁבַּע וְתָלָה שְׁבוּעָתוֹ בְּדַעַת רַבִּים שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בִּפְלוֹנִי לְעוֹלָם, וְהֵצְרְכוּ בְּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר לִלְמֹד תּוֹרָה אוֹ לְמִי שֶׁיָּמוּל אֶת בְּנֵיהֶם אוֹ שֶׁיִּזְבַּח לָהֶם, וְלֹא נִמְצָא אֶלָּא זֶה בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה נִשְׁאָל לְחָכָם אוֹ לִשְׁלֹשָׁה הֲדִיוֹטוֹת וּמַתִּירִין לוֹ שְׁבוּעָתוֹ, וְעוֹשֶׂה לָהֶם מִצְוֹת אֵלּוּ, וְנוֹטֵל שְׂכָרוֹ מֵאוֹתָן הָאֲנָשִׁים שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵהָנֶה מֵהֶם.

י. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע וְלֹא נִחַם עַל שְׁבוּעָתוֹ, וּבָא לְבֵית דִּין לְקַיֵּם שְׁבוּעָתוֹ, אִם רָאוּ הַדַּיָּנִין שֶׁהֶתֵּר שְׁבוּעָה זוֹ גּוֹרֵם לְמִצְוָה וּלְשָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְשֶׁקִּיּוּם שְׁבוּעָה זוֹ גּוֹרֵם לַעֲבֵרָה וְלִקְטָטָה - פּוֹתְחִין לוֹ פֶּתַח, וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִמּוֹ בַּדָּבָר, וּמוֹדִיעִין לוֹ דְּבָרִים שֶׁגּוֹרֶמֶת שְׁבוּעָתוֹ, עַד שֶׁיִּתְנָחֵם. אִם נִחַם בְּדִבְרֵיהֶם - מַתִּירִין לוֹ, וְאִם לֹא נִחַם וְעָמַד בְּמִרְיוֹ - הֲרֵי זֶה יְקַיֵּם שְׁבוּעָתוֹ.

יא. כֵּיצַד? נִשְׁבַּע שֶׁיְּגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא יֵהָנֶה יִשְׂרָאֵל מִנְּכָסָיו, אוֹ שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה יַיִן שְׁלֹשִׁים יוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - אוֹמְרִים לוֹ: בְּנִי, אִם תְּגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתְּךָ - אַתָּה מוֹצִיא לַעַז עַל בָּנֶיךָ, וְאוֹמְרִים הָעָם: מִפְּנֵי מָה נִתְגָּרְשָׁה אִמָּן שֶׁל אֵלּוּ? וּלְמָחָר קוֹרְאִים לָהֶם בְּנֵי גְרוּשָׁה. וְשֶׁמָּא תִּנָּשֵׂא לְאַחַר וְאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ. וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. וְכֵן זֶה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ שֶׁלֹּא יֵהָנֶה יִשְׂרָאֵל מִנְּכָסֶיךָ - לְמָחָר יִצְטָרֵךְ זֶה, וְתִהְיֶה עוֹבֵר עַל וְחִי אָחִיךָ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ, אוֹ פָּתֹחַ תִּפְתַּח וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְזֶה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר וְשֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה יַיִן שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי אַתָּה פּוֹגֵעַ בְּרֶגֶל וּמְבַטֵּל שִׂמְחַת יוֹם טוֹב וְעֹנֶג שַׁבָּת. אִם אָמַר: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ זֶה לֹא הָיִיתִי נִשְׁבָּע - מַתִּירִין לוֹ; וְאִם אָמַר: אַף עַל פִּי כֵן לֹא נִחַמְתִּי וְרוֹצֶה אֲנִי בְּכָל זֶה - אֵין מַתִּירִין לוֹ.

יב. אֵין פּוֹתְחִין בְּנוֹלָד. כֵּיצַד? נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵהָנֶה

בִּפְלוֹנִי, וְנַעֲשָׂה סוֹפֵר הָעִיר - הוֹאִיל וְלֹא נִחַם עַל שְׁבוּעָתוֹ, אֵין פּוֹתְחִין לוֹ בְּדָבָר זֶה. וַאֲפִלּוּ אָמַר הוּא מֵעַצְמוֹ: אִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ לֹא הָיִיתִי נִשְׁבָּע - אֵין מַתִּירִין לוֹ; הוֹאִיל וַעֲדַיִן לֹא נִחַם, אֶלָּא רְצוֹנוֹ שֶׁלֹּא יֵהָנֶה לוֹ וְשֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה זֶה סוֹפֵר. אֲבָל אִם נִחַם הוּא מֵעַצְמוֹ מִפְּנֵי הַנּוֹלָד וְנֶהֱפְכָה דַעְתּוֹ - מַתִּירִין לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יג. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע עַל דָּבָר, וְנִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יַתִּיר שְׁבוּעָה זוֹ, וְנִחַם - הֲרֵי זֶה נִשְׁאָל עַל הַשְּׁבוּעָה הָאַחֲרוֹנָה תְּחִלָּה, שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יַתִּיר, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׁאֵל עַל הָרִאשׁוֹנָה.

יד. נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יְדַבֵּר עִם פְּלוֹנִי, וְנִשְׁבַּע אַחַר כָּךְ שֶׁאִם יִשָּׁאֵל עַל שְׁבוּעָה זוֹ וְיַתִּירָהּ יִהְיֶה אָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן לְעוֹלָם, וְנִחַם - הֲרֵי זֶה נִשְׁאָל עַל הַשְּׁבוּעָה הָרִאשׁוֹנָה וּמַתִּירָהּ, וְאַחַר כָּךְ יִשָּׁאֵל עַל הַשְּׁנִיָּה. שֶׁאֵין מַתִּירִין נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלוּ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עוֹמֵד בְּנִיסָן, וְנִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר שְׁלֹשִׁים יוֹם מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיָּר, וְנִחַם - אֵינוֹ נִשְׁאָל עַד שֶׁיִּכָּנֵס אִיָּר.

טו. נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵהָנֶה לִפְלוֹנִי, וְשֶׁלֹּא יֵהָנֶה לֶחָכָם שֶׁיִּשָּׁאֵל לוֹ עַל שְׁבוּעָה זוֹ - נִשְׁאָל עַל הָרִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ יִשָּׁאֵל עַל הַשְּׁנִיָּה.

טז. נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֵהָנֶה לִפְלוֹנִי, וַהֲרֵי הוּא נָזִיר אִם יִשָּׁאֵל עַל שְׁבוּעָה זוֹ - יִשָּׁאֵל עַל שְׁבוּעָתוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ עַל נְזִירוּתוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יז. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל הַיּוֹם, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל הַיּוֹם, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל הַיּוֹם; אוֹ שֶׁאָמַר עַל כְּפָר זוֹ: שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכְלֶנָּה, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכְלֶנָּה, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכְלֶנָּה; וְנִשְׁאַל עַל שְׁבוּעָה רִאשׁוֹנָה וְהַתֹּרָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעָה שְׁנִיָּה. וְכֵן אִם נִשְׁאַל עַל הַשְּׁנִיָּה - חַיָּב מִשּׁוּם שְׁלִישִׁית. נִשְׁאַל עַל הַשְּׁלִישִׁית בִּלְבַד - חַיָּב מִשּׁוּם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. נִשְׁאַל עַל הַשְּׁנִיָּה - חַיָּב מִשּׁוּם רִאשׁוֹנָה. אִם כֵּן, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ אֵין שְׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁבוּעָה? שֶׁאִם לֹא נִשְׁאַל וַאֲכָלָהּ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יח. מִי שֶׁנִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת בִּטּוּי לְהַבָּא וְשִׁקֵּר בִּשְׁבוּעָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכַל פַּת זוֹ וַאֲכָלָהּ, וְאַחַר שֶׁאֲכָלָהּ, קֹדֶם שֶׁיָּבִיא קָרְבָּנוֹ אִם הָיָה שׁוֹגֵג, אוֹ קֹדֶם שֶׁיְּלַקֶּה אִם הָיָה מֵזִיד, נִחַם וְנִשְׁאַל לֶחָכָם וְהִתִּירָהּ לוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן אוֹ מִן הַמַּלְקוּת. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ כְּפָתוּהוּ לְלִקּוֹת, וְנִשְׁאַל וְהִתִּירוּ לוֹ קֹדֶם שֶׁיַּתְחִילוּ לְהַלְקוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

יום חמישי ט"ז מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) שבועת הפקדון לפרטיה, הנשבע לכמה תובעים כאחד, הנשבע למורשה של התובע.

א. הַתּוֹבֵעַ חֲבֵרוֹ בְּמָמוֹן שֶׁאִם הוֹדָה בּוֹ יִהְיֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם[2], וְכָפַר וְנִשְׁבַּע, אוֹ שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ הַתּוֹבֵעַ[3] וְכָפַר[4] - הֲרֵי זֶה הַנִּתְבָּע הוּא חַיָּב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[5], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָנָה אָמֵן[6]. שֶׁבִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן, אֶחָד הַנִּשְׁבָּע מִפִּי עַצְמוֹ וְאֶחָד שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ אַחֵר וְכָפַר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָנָה אָמֵן - חַיָּב; שֶׁכִּפְּרָתוֹ אַחַר שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ הַתּוֹבֵעַ - כַּעֲנִיַּת אָמֵן[7].

2) בניגוד לתבעו בקנס, שאפילו הודה בו פטור הוא מלשלם. 3) שאמר: משביעך אני שתחזיר לי פקדוני שיש לי בידך. 4) הנתבע ואמר: אין לך בידי כלום. 5) תשלומי קרן, תוספת חומש, וקרבן אשם. 6) כי אילו ענה אמן, אין כאן חידוש, שהרי הוא כנשבע מפי עצמו. "שכל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו". 7) משנה בשבועות לו: "וחכמים אומרים בין מפי עצמו בין מפי אחרים כיוון שכפר בו חייב". ואף על פי שאינו מפורש בתורה שיהיה מושבע מפי אחרים חייב בשבועת הפיקדון, שלא כתוב בה אלא: "אשר יישבע עליו לשקר" שמשמעו מושבע מפי עצמו - למדים אנו גזירה שווה: "תחטא־תחטא" משבועת העדות, מה שם מושבע מפי אחרים חייב. שנאמר בה: "ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה" שמשמעה: מושבעת מפי אחרים, אף כאן: מושבע מפי אחרים חייב. ואפילו לא כפר בבית דין אלא בינו לבין התובע, שהרי לא הוזכר בית דין בשבועת הפיקדון. בניגוד לשבועת העדים, שאין העדים חייבים אלא כשישביעם בבית דין ויכפרו בבית דין. וזהו שהדגיש רבינו: "שבשבועת הפיקדון". וכשם שבשבועת העדות חייב המושבע מפי אחרים וכפר, אף על פי שלא ענה אמן, שהרי נאמר בה: "אם לא יגיד" וגו', שמשמעו כיוון שאינו מגיד עדותו, ואומר איני יודע לך עדות - חייב, אף הכופר בשבועת הפיקדון חייב, אף כשלא ענה אמן, שהושוו זה לזה בגזירה שווה "תחטא־תחטא". וכל זה כשכפר אחרי שהושבע, אבל אם קדם וכפר ואמר: אין לך בידי, ואחר כך השביעו התובע, ושתק הנתבע, ולא ענה אמן, פטור.

ב. תְּבָעוֹ בְּמָמוֹן שֶׁאִם יוֹדֶה לוֹ וְיֹאמַר 'כֵּן הַדָּבָר' לֹא יִהְיֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם, כְּגוֹן שֶׁתְּבָעוֹ בִּקְנָס[8], שֶׁאֵין אָדָם מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּי עַצְמוֹ[9], וְכָפַר וְנִשְׁבַּע - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[10], וְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי[11].

8) כגון שאמר לו: גנבת שורי וטבחתו או מכרתו ונמצאת חייב לי תשלומי חמישה, וזהו קנס, שמשלם - בתור עונש - יתר על מה שהזיק. 9) על פי הודאתו, אלא על פי עדים, שנאמר "אשר ירשיעון אלהים" - ולא המרשיע את עצמו. 10) שאין כאן כפירת ממון אלא כפירת דברים. 11) שהרי נשבע על שקר, ואינו חייב בשבועת בטוי עד שישבע מפי

עצמו או מפי אחרים ויענה אמן, או דבר, שעניינו קבלת שבועה.

ג. וְכֵן אִם תְּבָעוֹ בְּקַרְקַע[12] אוֹ בְּעֶבֶד[13] אוֹ בִּשְׁטָר[14], וְכָפַר וְנִשְׁבַּע - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן, וְחַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁהֲרֵי נִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר.

12) שאמר לו: קרקע זו, שלי היא, ואתה גזלתיה ממני. 13) כנעני, שהושווה לקרקע. 14) שטר זה העומד לגביית חוב שבתוכו, שלי הוא.

ד. וְלָמָּה נִפְטַר מִשּׁוּם שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן, וַהֲרֵי זֶה אִלּוּ הוֹדָה חַיָּב הָיָה וּמְשַׁלֵּם מַה שֶּׁכָּפַר[15]? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּפִקָּדוֹן: אוֹ בִּתְשׂוּמֶת יָד[16] אוֹ בְּגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ אוֹ מָצָא אֲבֵדָה - הַכֹּל מִטַּלְטְלִין[17], שֶׁאִם יוֹדֶה בָּהֶן יוֹצִיא מָמוֹן מִתַּחַת יָדוֹ; וְיָצְאוּ[18] קַרְקָעוֹת, שֶׁאֵין מִטַּלְטְלִין[19] וַהֲרֵי הֵן לִפְנֵי בַּעֲלֵיהֶן וּבְחֶזְקָתָן[20]; וְיָצְאוּ עֲבָדִים, שֶׁהֶקְשׁוּ[21] לְקַרְקָעוֹת[22]; וְיָצְאוּ שְׁטָרוֹת, שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן[23].

15) שאין זה קנס אלא ממון חבירו שעליו להחזירו. 16) ששם בידו ממון להתעסק בו או במלווה. 17) מיד ליד וממקום למקום והם: נכסי דניידי. 18) יתמעטו מכאן. 19) שאינם ניידים, והם: הנקראים נכסי דלא ניידי. 20) ברשותן, שאין קרקע נגזלת. "שהקרקע בחזקת בעליה קיימת". 21) שהושוו. 22) שנאמר "והתנחלתם אותם (העבדים) לבניכם אחריכם לרשת אחוזה" - הרי הם כאחוזה. 23) אלא גורמים לממון, שאינם עומדים אלא לראיה.

ה. אֶחָד הַנִּשְׁבָּע אַחַר שֶׁתְּבָעוֹ בַּעַל הַמָּמוֹן אוֹ הַנִּשְׁבָּע מֵעַצְמוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תְּבָעוֹ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁקָּדַם וְאָמַר: לָמָּה אַתָּה הוֹלֵךְ אַחֲרַי? כְּלוּם יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי מָמוֹן? שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי מָמוֹן - הֲרֵי זֶה חַיָּב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן, הוֹאִיל וְכָפַר וְנִשְׁבַּע, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תְּבָעוֹ זֶה[24].

24) שנאמר "וכיחש בעמיתו" - כל הוא משמע, באיזה אופן שהוא מכחש ונשבע.

ו. אֶחָד הַנִּשְׁבָּע לְבַעַל הַמָּמוֹן עַצְמוֹ אוֹ לְשִׁלּוּחוֹ הַבָּא בְּהַרְשָׁאָתוֹ[25]; שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ[26].

25) שהורשה ממנו בכתב לגבות את ממונו מידי הנתבע - ולא לעניין ההשבעה בלבד - ואז הריהו כבעל דבר עצמו. אבל אם לא נשתלח אלא להשביעו בלבד, אין לו דין כבעל דבר עצמו, ופטור הנתבע על שבועתו, כי התורה אמרה: "וכיחש בעמיתו" הקפידה שתהא השבועה בפני התובע או מורשו לגבות ממונו והוא הדין כשלא נתן לו כתב הרשאה, אלא מינהו שליח בפני שני עדים לגבות ממונו, הרי הוא משביעו כבעל דבר עצמו. 26) אלא, שאם לא הורשה לגבות את ממונו מהנתבע, אלא להשביעו בלבד, אין אני קורא בו: וכיחש בעמיתו, שמשמעו שיישבע לשקר בפני עמיתו שהוא בעל דינו או בפני שלוחו שהורשה לכך.

ז. וְאֵינוֹ חַיָּב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן עַד שֶׁיַּשְׁבִּיעוֹ בְּלָשׁוֹן שֶׁהוּא מַכִּירָהּ[27].

27) שנאמר בשבועת העדות: "ושמעה קול אלה" - בכל לשון שהיא שומעת ומכירה, ושבועת הפיקדון נלמדת בגזירה שווה: "תחטא־תחטא" שבשתיהן נאמר: "כי תחטא".

ח. הַנִּשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן בְּמֵזִיד, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, וְהִתְרוּ בּוֹ עֵדִים בִּשְׁעַת שְׁבוּעָתוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה, אֶלָּא מֵבִיא אֲשָׁמוֹ בִּלְבַד. שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב מוֹצִיאוֹ מִכְּלַל חַיָּבֵי מַלְקוּת, וְחִיְּבוֹ אָשָׁם בֵּין בְּזָדוֹן[28] בֵּין בִּשְׁגָגָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

28) והתרו בו שהוא ראוי למלקות.

ט. כָּפַר וְנִשְׁבַּע[29] אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ פְּעָמִים, אוֹ שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ הַתּוֹבֵעַ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ פְּעָמִים וְהוּא כּוֹפֵר עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, בֵּין בְּבֵית דִּין[30] בֵּין שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין - הֲרֵי זֶה חַיָּב קָרְבַּן אָשָׁם עַל כָּל שְׁבוּעָה וּשְׁבוּעָה[31]. שֶׁאִלּוּ הוֹדָה אַחַר שֶׁכָּפַר - הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף עַל פִּי שֶׁכָּפַר בְּבֵית דִּין[32], וְנִמְצָא פּוֹטֵר עַצְמוֹ בְּכָל כְּפִירָה וּכְפִירָה מִן הַתַּשְׁלוּמִין, לְפִיכָךְ חַיָּב עַל כָּל שְׁבוּעָה וּשְׁבוּעָה.

29) מפי עצמו. 30) שכפר בבית דין. 31) שנשבע לשקר וכפר ממון. 32) אין כפירתו בבית דין פוטרתו מלשלם כשיודה אחריה, בניגוד לשבועת העדות, שאם השביע התובע את העדים בבית דין וכפרו וחזר והשביעם ארבע וחמש פעמים אינם חייבים אלא אחת, מפני שאחר שכפרו בבית־דין אם חזרו והודו אין עדותם מועילה כלום (משהגידו, שוב אינם חוזרים ומגידים).

י. הָיוּ חֲמִשָּׁה תּוֹבְעִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: תֵּן לָנוּ פִּקָּדוֹן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בְּיָדְךָ, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לָכֶם בְּיָדִי - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא קָרְבַּן אֶחָד[33]. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי, לֹא לְךָ וְלֹא לְךָ וְלֹא לְךָ - חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[34].

33) הואיל וכלל את כולם כאחד, אין זו אלא שבועה אחת. 34) הואיל ופרט את כל אחד מהם לעצמו, יש כאן חמש שבועות נפרדות, אף על פי שהשתמש באות וא"ו המחברת לא התכוון לכללם יחד אלא לפרטם אחד לאחד, וכל שכן אם אמר: לא לך, לא לך, וכו' בלי וא"ו המחברת, שחייב חמישה שהרי פרט כל אחד לעצמו.

יא. אָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: תֵּן לִי פִּקָּדוֹן וּתְשׂוּמֶת יָד[35] גָּזֵל וַאֲבֵדָה שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת[36]. וַאֲפִלּוּ הָיָה לוֹ פְּרוּטָה אַחַת מִכֻּלָּן - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין וְחַיָּב[37].

35) הלוואה ששמתי בידך וברשותך לעשות בה מה שתרצה. 36) שאין כאן אלא שבועה אחת לכולם. 37) הואיל ונשבע על כולם כאחד, בדין הוא שאפילו אין

בכל אחד מהם שווה פרוטה, שיצטרפו לפרוטה ויתחייב, כי על תביעה בפחות מפרוטה אינו חייב קרבן.

יב. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי פִּקָּדוֹן תְּשׁוּמֶת יָד גָּזֵל וַאֲבֵדָה - חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[38].

38) הואיל ופרט את כל המינים, נשבע על כל אחד לעצמו, ומובן, שבדין זה לא יצטרפו כולם לפרוטה, שהרי נשבע על כל מין בפני עצמו, וכל מין שאין בו שווה פרוטה יהיה פטור על שבועתו.

יג. תֵּן לִי חִטִּים וּשְׂעוֹרִים וְכֻסְּמִין שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי חִטִּים וּשְׂעוֹרִין וְכֻסְּמִין - חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[39].

39) ואף על פי שהכוסמין מין חטים הם לעניין חלה, בכל זאת חייב על כל אחת ואחת, הואיל ושני שמות נפרדים הם.

יד. הָיוּ חֲמִשָּׁה תּוֹבְעִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: תֵּן לָנוּ פִּקָּדוֹן גָּזֵל וַאֲבֵדָה וּתְשׁוּמֶת יָד שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בְּיָדְךָ[40]; וְאָמַר לְאֶחָד מֵהֶן: שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי פִּקָּדוֹן וְגָזֵל וַאֲבֵדָה וּתְשׁוּמֶת יָד, וְלֹא לְךָ וְלֹא לְךָ וְלֹא לְךָ - הֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל טַעֲנָה[41] וְטַעֲנָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[42], וְנִמְצָא זֶה חַיָּב עֶשְׂרִים אָשָׁם[43].

40) נמצאו ביחד עשרים טענות. 41) תביעה. 42) שבשבועתו: "ולא לך" התכוון על כל הפרטים שהזכיר בשבועתו לראשון. 43) ומובן שחייב גם קרן ותוספת חומש על כל תביעה.

טו. טָעַן שֶׁאָבַד הַפִּקָּדוֹן[44] אוֹ כָּפַר[45] בּוֹ וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ הוֹדָה[46], וְחָזַר וְטָעַן שֶׁאָבַד וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר וְהוֹדָה - מְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן הָרִאשׁוֹן, וְחֹמֶשׁ אֶחָד עַל כָּל שְׁבוּעָה וּשְׁבוּעָה[47]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַחֲמִשִׁתָיו[48] - הַתּוֹרָה רִבְּתָה חֲמִשִּׁין הַרְבֵּה עַל קֶרֶן אֶחָד. כֵּיצַד? הָיָה הַקֶּרֶן אַרְבָּעָה, וְכָפַר וְנִשְׁבַּע וְהוֹדָה[49], וְחָזַר וְטָעַן שֶׁאָבַד וְנִשְׁבַּע וְחָזַר וְהוֹדָה[50], וְחָזַר וְטָעַן שֶׁאָבַד וְנִשְׁבַּע וְהוֹדָה - מְשַׁלֵּם שִׁבְעָה[51]. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

44) והוא שומר חינם שפטור על אבידה. 45) שאין לו בידו כלום. 46) הרי נתחייב קרן ותוספת חומש וקרבן אשם. 47) מחוץ לקרבן אשם, שחייב על כל שבועה ושבועה. 48) ולא נאמר: וחמישיתו. 49) נתחייב חמישה, שהחומש הוא מלבר (מבחוץ) על ארבעה רבעים שבקרן מוסיף חומש מן החוץ. 50) נתחייב שישה. 51) אבל אינו משלם חומש על חומש. אם לא כשישלם את הקרן ויכפור פעם שנייה בחומש ונשבע עליו נעשה החומש כקרן ומוסיף עליו חומש אחר.

טז. פָּחוֹת מִפְּרוּטָה - אֵינוֹ מָמוֹן. לְפִיכָךְ, הַתּוֹבֵעַ חֲבֵרוֹ בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה אוֹ בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, וְכָפַר וְנִשְׁבַּע - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן וְחַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי[52].

52) שהרי נשבע לשקר.

יום שישי י"ז מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שבועת הפקדון על דבר שיש בו חיוב ממון ותשלומי קנס, החייב ממון לשני שותפים ונשבע וכפר לאחד מהם.

א. הַגּוֹנֵב שׁוֹרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וּטְבָחוֹ[2] אוֹ מְכָרוֹ[3], תְּבָעוֹ בַּעַל הַשּׁוֹר וְאָמַר לוֹ: גָּנַבְתָּ שׁוֹרִי וְטָבַחְתָּ אוֹ מָכַרְתָּ, וְהוּא אוֹמֵר: גָּנַבְתִּי[4] אֲבָל לֹא טָבַחְתִּי וְלֹא מָכַרְתִּי, וְנִשְׁבַּע[5] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[6]; שֶׁאִלּוּ הוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר - לֹא הָיָה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, מִפְּנֵי[7] שֶׁהוּא קְנָס, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גְּנֵבָה[8], וְנִמְצָא זֶה כְּמוֹ שֶׁלֹּא כָּפַר מָמוֹן, וּלְפִיכָךְ פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן. וְחַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי[9], שֶׁהֲרֵי נִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר שֶׁלֹּא טָבַח, וְהוּא טָבַח.

2) ושחטו. 3) וחייב לשלם חמשה בקר תחת השור, ככתוב בתורה (שמות כא, לז). 4) ובנוגע לתשלומי כפל - ראה בסמוך אות ו. 5) לשקר, ואחר־כך הודה. 6) משנה בשבועות לו: 7) בדפוס רומי ר"מ, וכן בוינציה של"ד: "ומפני", כאילו יש כאן שני טעמים: א. שאין כאן חיוב תשלומי חמשה, הואיל והודה על הגניבה ונפטר מן הכפל, כדין מודה בקנס, שהוא פטור, ממילא נפטר על המכירה, שאין עוד תשלומי חמשה אלא תשלומי ארבעה (הכפל בכלל תשלומי חמשה), והתורה אמרה: תשלומי חמשה, ולא ארבעה, וכמבואר בבבא קמא עה: ב. שתשלומי חמשה עצמם - הם קנס וכו' (משנה למלך). אבל כבר החליט ה"מעשה רוקח" שזוהי נוסחה מוטעת, וצ"ל: "מפני" בלא וא"ו. וכן בכת"י התימנים. והכל טעם אחד, שתשלומי חמשה הם קנס. ומדובר כאן, שתבעו ואמר: גנבת שורי והעמדתיך בדין ונתחייבת לשלם לי כפל, ואח"כ טבחת או מכרת, נמצא שאפילו יודה עכשיו שגנב, חייב הוא לשלם כפל, כדין כל ממון, ויש כאן תשלומי חמשה כדין, ובכל זאת פטור משבועת הפקדון, משום טעם קנס (אור שמח). 8) פ"א, ה"ה, שכלל הוא: כל המשלם יותר ממה שהזיק, או שדמיו קצובים בתורה - הרי זה קנס. וראה לעיל פ"ז, ה"ב ובביאורנו. 9) שבועות מט: כדעת רב. וחיובי שבועת ביטוי מפורשים לעיל פ"א, ה"ג.

ב. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת עַבְדִּי[10], וְכָפַר וְנִשְׁבַּע; וְהָעֶבֶד[11] שֶׁתָּבַע רַבּוֹ וְאָמַר: הִפַּלְתָּ שִׁנִּי וְסִמִּיתָ עֵינִי[12], וְכָפַר וְנִשְׁבַּע - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[13]; שֶׁאִלּוּ הוֹדָה - לֹא הָיָה מְשַׁלֵּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קְנָס[14]. אֲבָל חַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי[15]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

10) וחייב לשלם שלשים שקלים (שמות כא, לב) מדין קנס,

שאפילו אינו שוה העבד אלא דינר - נותן לו שלושים שקלים (רש"י לכתובות מא). 11) כל עבד המוזכר בהלכה זו - הכוונה לעבד כנעני. 12) וחייב להוציאו לחרות (שמות כא, כו־כז) וגם זהו מדין קנס, שבגלל אבר אחד שחיסרו, מוציאו לחירות, והלא הוא כבהמתו? (רש"י לשבועות לו:). 13) משנה בשבועות לו: 14) ואין אדם משלם קנס ע"פ עצמו (לעיל פ"ז, ה"ב). 15) שהרי נשבע לשקר.

1 **ג. הַתּוֹבֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קְנָס, שֶׁאֵינוֹ**
2 **מְשַׁלֵּם אוֹתוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ[16] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17], וְיֵשׁ בּוֹ**
3 **מָמוֹן[18], שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם אוֹתוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ, וְכָפַר בְּכָל**
4 **דָּבָר[19] וְנִשְׁבַּע - חֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן.**
5 **כֵּיצַד? תְּבָעוֹ וְאָמַר לוֹ: אָנַסְתָּ[20] אוֹ פִּתִּיתָ[21] בִּתִּי,**
6 **וְהוּא אָמַר: לֹא אָנַסְתִּי וְלֹא פִּתִּיתִי, וְנִשְׁבַּע - חַיָּב**
7 **בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס[22]**
8 **עַל פִּי עַצְמוֹ, אִלּוּ הוֹדָה הָיָה מְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם עַל**
9 **פִּי עַצְמוֹ[23]. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: גָּנַבְתָּ שׁוֹרִי[24], וְהוּא**
10 **אוֹמֵר לֹא גָּנַבְתִּי, וְנִשְׁבַּע - חַיָּב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן;**
11 **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם כֶּפֶל בְּהוֹדָאָתוֹ[25], מְשַׁלֵּם**
12 **הוּא אֶת הַקֶּרֶן בְּהוֹדָאָתוֹ[26].**

16) ע"פ הודאת עצמו. 17) לעיל פ"ז, ה"ב. 18) חלק מהתביעה יש לו דין ממון ואינו קנס. 19) בכת"י התימנים, וכן בדפוס רומי: הדבר. 20) שבאת עליה בעל־כרחה. 21) לרצונה. ו"המפתה משלם שלשה דברים: קנס (חמשים שקלים של כסף), ובושת ופגם (רואים אותה כמה היא שוה בעולה וכמה היתה שוה בתולה, ורואים כמה פחתה וישלם - לשון רבינו הל' נערה פ"ב, ה"ו), והאונס - ארבעה: קנס ובושת צער ופגם" (שם ה"ב). 22) אלו החמישים שקלים, הקצובים לה מן התורה ושוים בכל אדם, בין "גדולה שבכהונה ובין קטנה שבישראל" כלשון המשנה בערכין יד:. 23) שיש להם דין ממון, "הכל לפי המבייש והמתבייש", כלשון המשנה שם, והרי הם כשאר מזיק את חברו המשלם לו בושת ופגם, ואפילו אם יודה יתחייב לשלם, ובודאי כשתבע את חברו ואמר לו: אנסת או פתית וכו' לא התכוין לקנס בלבד אלא גם לבושת ופגם, כי אין אדם מניח מלתבוע דבר שאם יודה בו הנתבע - יתחייב לשלם, ויתבע דבר שאפילו יודה בו בעל־דינו יפטר (משנה בשבועות לו: ובגמרא שם לח:). 24) והגונב שור משלם את הכפל. 25) שתשלומי כפל - מדין קנס הם, ומודה בקנס פטור. 26) נמצא שכפר לו ממון, וחייב בשבועת הפקדון (משנה שם).

13 **ד. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: עָשִׂיתָ בִּי חַבּוּרָה[27], וְהוּא אוֹמֵר:**
14 **לֹא עָשִׂיתִי; הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת שׁוֹרִי[28], וְהוּא אוֹמֵר:**
15 **לֹא הֵמִית, וְנִשְׁבַּע - חַיָּב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[29]; שֶׁאִלּוּ**
16 **הוֹדָה הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם.**

27) והחובל בחברו חייב לשלם לו נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת, כלשון המשנה בבא קמא פ"ח, מ"א. וכולם - דין ממון להם. 28) וחייב אתה לשלם לי דמי שורי. ובשור מועד ידובר כאן. שחייב לשלם נזק שלם מתורת ממון, כי אילו שור תם שהמית, בעליו משלמים רק חצי נזק בתורת קנס (כתובות מא.), וכלשון רבינו בהלכות נזקי ממון פ"ב, ה"ח "זה הכלל, כל המשלם מה שהזיקו הרי זה ממון, וכל המשלם יתר או פחות, כגון תשלומי כפל או חצי נזק, הרי היתר על הקרן או הפחות - קנס". 29) משנה בשבועות לו:

17 **ה. נָתַן שׁוֹרוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם, וּמֵת הַשּׁוֹר[30], תְּבָעוֹ**
18 **וְאָמַר לוֹ: הֵיכָן שׁוֹרִי שֶׁהִפְקַדְתִּי אֶצְלְךָ? אָמַר לוֹ:**
19 **לֹא הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי כְּלוּם, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: הִפְקַדְתָּ**
20 **וְנִגְנַב אוֹ אָבַד[31], וְנִשְׁבַּע - חֲרֵי זֶה פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת**
21 **הַפִּקָּדוֹן; שֶׁאִלּוּ הוֹדָה וְאָמַר הַדָּבָר כְּשֶׁהָיָה[32] - לֹא**
22 **הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם מָמוֹן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שׁוֹמֵר חִנָּם[33].**
23 **אֲבָל חַיָּב הוּא מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי[34], שֶׁחֲרֵי נִשְׁבַּע**
24 **עַל שֶׁקֶר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[35].**

30) שלא בפשיעתו, והרי השומר פטור עליו. 31) ושומר חינם פטור על גניבה ואבידה. 32) שמת השור. 33) משנה שם מט. 34) שם עמוד ב. וכן בבא מציעא לו. 35) כגון שנגנב השור אצל השומר, וטען שמת, והשביעו, שגם בזה אילו הודה ואמר כשהיה, היה פטור מלשלם, מפני שהוא שומר חנם, לפיכך פטור משבועת הפקדון (שם במשנה).

25 **ו. הִשְׁאִיל שׁוֹרוֹ לַחֲבֵרוֹ, וּתְבָעוֹ וְאָמַר לוֹ: הֵיכָן שׁוֹרִי**
26 **שֶׁשָּׁאַלְתָּ מִמֶּנִּי? וַחֲרֵי הַשּׁוֹר מֵת[36], וְאָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל:**
27 **נִגְנַב אוֹ אָבַד, וְנִשְׁבַּע עַל זֶה - חֲרֵי זֶה פָּטוּר**
28 **מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן; שֶׁחֲרֵי לֹא פָּטַר עַצְמוֹ מִן**
29 **הַתַּשְׁלוּמִין בִּכְפִירָתוֹ, וּמִכָּל מָקוֹם[37] חַיָּב הוּא לְשַׁלֵּם,**
30 **בֵּין מֵת אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד אוֹ נִשְׁבָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
31 **שׁוֹאֵל[38], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[39]. אֲבָל חַיָּב הוּא**
32 **מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁחֲרֵי נִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר. וְכֵן כֹּל**
33 **כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[40].**

36) כלומר, האמת היא, שהשור מת ושואל חייב עליו, כמבואר בסמוך. 37) בכל האופנים שהם. 38) ושואל חייב גם על האונסין. 39) הל' שכירות פ"א, ה"ב "שכך כתוב בשואל (שמות כב, יג): ונשבר או מת, בעליו אין עמו שלם ישלם". 40) כגון שנגנב השור, ואמר השואל שמת, ונשבע - הרי זה פטור משבועת הפקדון, שהמשנה מחובה לחובה - פטור (משנה שם).

34 **ז. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאֵינוֹ פּוֹטֵר עַצְמוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין**
35 **אֶלָּא בִּכְפִירָה זוֹ וְנִשְׁבַּע, בֵּין מִפִּי עַצְמוֹ[41] בֵּין**
36 **שֶׁהִשְׁבִּיעוּ הַתּוֹבֵעַ וְכָפַר[42] - חֲרֵי זֶה חַיָּב בִּשְׁבוּעַת**
37 **הַפִּקָּדוֹן[43], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָנָה אָמֵן וְלֹא הוֹצִיא**
38 **שְׁבוּעָה מִפִּיו[44].**

41) שלא השביעו התובע אלא קפץ ונשבע מפי עצמו לשקר. 42) שאמר לו: אין לך בידי כלום, ואפילו כפר שלא בפני בית־דין. 43) משנה בשבועות לו: וכדעת

ח. הַגּוֹנֵב שׁוֹר חֲבֵרוֹ, וּתְבָעוֹ[45] וְאָמַר לוֹ: שׁוֹרִי גָּנַבְתָּ, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גְּנַבְתִּי. מַה טִּיבוֹ[46] אֶצְלְךָ? אַתָּה הִפְקַדְתּוֹ אֶצְלִי, וְנִשְׁבַּע[47] - חַיָּב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן; שֶׁאִלּוּ הוֹדָה שֶׁגְּנָבוֹ - הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם דְּמֵי הַשּׁוֹר מִכָּל מָקוֹם[48], וְעַכְשָׁו שֶׁאָמַר פִּקָּדוֹן הוּא - הֲרֵי פָּטַר עַצְמוֹ בִּכְפִירָה זוֹ מִן הַגְּנֵבָה וּמִן הָאֲבֵדָה, שֶׁאִם נִגְנַב הַשּׁוֹר אוֹ אָבַד אַחַר הוֹדָאָה זוֹ - הָיָה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[49].

45) בעליו. 46) שייכותו. 47) לא שחייב להשבע מן התורה, שלא מצינו שיתחייב אדם שבועה מן התורה, אלא כשהוא שומר ורוצה לפטור עצמו מחיוב תשלומין, אבל זה שאינו שומר ורוצה לפטור עצמו בטענה שהוא שומר, אינו חייב להשבע, אלא כשנשבע מרצונו ידובר כאן, וכל בכל שבועות הפקדון שבפרקים אלו (תוספות יו"ט לשבועות פ"ה, מ"ב). 48) אפילו כשאירע אונס, ומת השור או נשבה, שגנב חייב באונסין. 49) כדין שומר חנם שפטור על גניבה ואבידה וכל־שכן על האונס (בבא קמא קה:).

ט. וְכֵן אִם טָעַן שֶׁשְּׁכָרוֹ[50] וְנִשְׁבַּע - חַיָּב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן; שֶׁהֲרֵי פָּטַר עַצְמוֹ מִן הַשְּׁבוּרָה וּמִן הַמִּיתָה[51]. וְכֵן אִם טָעַן וְאָמַר: הִשְׁאַלְתּוֹ לִי, וְנִשְׁבַּע - חַיָּב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[52]; שֶׁהֲרֵי פָּטַר עַצְמוֹ מִן הַמִּיתָה בִּשְׁעַת הַמְּלָאכָה[53], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַשְּׁאֵלָה[54].

50) למלאכתו, ושוכר חייב על גניבה ואבידה ופטור על האונסין. 51) כמו ששנינו (שבועות פ"ח, מ"א) "ארבעה שומרים הם: שומר חנם, והשואל, נושא שכר (שומר בשכר) והשוכר, שומר חנם נשבע על הכל (שלא פשע, ונפטר), והשואל משלם את הכל (חוץ ממתה מחמת מלאכה), נושא שכר והשוכר נשבעים על השבורה ועל השבוייה... (מקרי אונס) ומשלמים את האבידה ואת הגניבה". 52) הכל בבבא קמא שם. 53) שאם תמות מחמת מלאכתו בה, משבועה ואילך יפטר בדברי שקר אלו, בעוד שלמעשה הוא עצמו גנבו, והגנב חייב בכל האונסין עד שיחזירנו (ע"פ רש"י שם). 54) פ"א, ה"א, ובכת"י התימנים: "בהל' שאלה". וכן אמרו (בבא מציעא צו:) מתה מחמת מלאכה - השואל פטור עליה, שיכול לומר למשאיל "לא להעמידה בכילה (רשת שפורשים כעין חופה מעל המיטה להגן מפני הזבובים) שאלתיה".

י. לְפִיכָךְ[55], אִם אָמַר: לֹא גְּנַבְתִּי, אֲבָל אַתָּה הִפְקַדְתּוֹ אֶצְלִי אוֹ שְׁכַרְתַּנִי לְשָׁמְרוֹ אוֹ הִשְׁאַלְתָּהוּ לִי, וַהֲרֵי שׁוֹרְךָ לְפָנֶיךָ קָחֵהוּ, וְנִשְׁבַּע עַל זֶה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן; שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בַּקֶּרֶן, וְלֹא פָּטַר עַצְמוֹ בִּכְפִירָה זוֹ מִכְּלוּם[56].

55) הואיל וכל הטעם שחייב בשבועת הפקדון הוא מפני "שסוף שבועה זו לבוא לידי כפירת ממון" (לשון רש"י שם). 56) אלא שיקר לומר שלא גנבו, מפני הבזיון, ואין זו אלא כפירת דברים.

יא. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: אַתָּה מְכַרְתּוֹ לִי וַעֲדַיִן לֹא נָתַתִּי דָּמָיו, אִם תִּרְצֶה קַח דָּמָיו אוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ; אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: אַתָּה נְתַתּוֹ לִי בִּשְׁכַר מְלָאכָה שֶׁאֶעֱשֶׂה לְךָ, אִם תִּרְצֶה שֶׁאֶעֱשֶׂה לְךָ אוֹ קָחֵנוּ וָלֵךְ; תּוֹעֶה בַּדֶּרֶךְ מְצָאתִיו וְלֹא יָדַעְתִּי שֶׁהוּא שֶׁלְּךָ, עַכְשָׁו שֶׁיָּדַעְתִּי קָחֵנוּ וָלֵךְ; אוֹ שֶׁאָמַר: אַחַר פָּרָתִי רָץ, וַהֲרֵי הוּא לְפָנֶיךָ; וְנִשְׁבַּע עַל כָּל טַעֲנָה מֵאֵלּוּ - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[57], שֶׁהֲרֵי לֹא פָּטַר עַצְמוֹ מִכְּלוּם. וְחַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁהֲרֵי נִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר.

57) בבא קמא קה: שנאמר "וכחש בה (ויקרא ה, כב) - פרט למודה בעיקר" כלומר, שאינו כופר בעיקר התביעה.

יב. מִי שֶׁהָיָה חַיָּב מָמוֹן לִשְׁנֵי שֶׁתָּפִין, וּתְבָעוֹ אֶחָד מֵהֶן, וְכָפַר בּוֹ וְנִשְׁבַּע - חַיָּב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[58], שֶׁהֲרֵי כָּפַר מָמוֹן[59]. תְּבָעוּהוּ שְׁנֵיהֶם, וְהוֹדָה בַּכֹּל[60] לְאֶחָד מֵהֶם וְאָמַר: לֹא לָוִיתִי אֶלָּא מִזֶּה לְבַדּוֹ, וְנִשְׁבַּע - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[61], שֶׁהֲרֵי לֹא פָּטַר עַצְמוֹ מִכְּלוּם, אֲבָל חַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי.

58) שבועות לז. 59) ואעפ"י שמודה לשותף השני בחלקו המגיע לו, כמבואר שם. אולם בירושלמי שבועות פ"ה, ה"א אמרו: וכחש בעמיתו - פרט למכחש באחד מן השותפים. ומפרש הטעם שם, לפי ששנים שהפקידו כאחד וביקש האחד ליטול את שלו אין שומעים לו, שהנפקד יכול לומר לא נתחייבתי אלא לשניכם כאחד, נמצא שאין הודאתו מחייבתו לשלם, וממילא אין בשבועתו משום כפירת ממון, וכן הובא ירושלמי זה ברי"ף לשבועות פ"ה. וכבר כתב רבינו אפרים. הובא ברא"ש ובר"ן שם, שדברי ירושלמי אלה נדחים מסוגיית הבבלי בשבועות לז. שמתוכה משמע שהכופר לאחד מן השותפים ונשבע לשקר, חייב בשבועת הפקדון, וכנראה שזוהי דעת רבינו. 60) בכל סכום התביעה. 61) שבועות שם, וכחש בה - פרט למודה לאחד מן השותפים, וכאמור.

יג. וְכֵן מִי שֶׁהָיְתָה עָלָיו מִלְוָה בִּשְׁטָר[62], וְכָפַר בָּהּ[63] וְנִשְׁבַּע - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן; שֶׁהֲרֵי בַּשְּׁטָר נִשְׁתַּעְבֵּד הַקַּרְקַע[64], וְנִמְצָא זֶה כְּכוֹפֵר בְּקַרְקַע[65]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[66], שֶׁהַכּוֹפֵר בְּקַרְקַע - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן[67], וְחַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁהֲרֵי נִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר[68].

62) שיש למלוה שטר חוב על הלוה. 63) בהלואה זו שיש עליה שטר. 64) שלא הלוה למלוה, ואפילו מכר הלוה הקרקעות לאחרים, הרי הם מושבעים למלוה, ויכול לטרפם מידי הלקוחות בשטר זה, שהוא קודם להם. 65) כאילו התובע תובעו קרקעו, וזה כופר בה. 66) לעיל פ"ז, ה"ב־ג. 67) וכן בשבועות לז: "אין מביאים קרבן על כפירת שעבוד קרקעות". וב"תורה תמימה" ויקרא ה, כב, מסביר: אם יש למלוה שטר חוב על הלוה, לא מפיו של

הלוה אנו חיים בהודאתו וגם בכפירתו, שהשטר מעיד עליו, ואין כאן שבועה שיש עמה כפירת ממון, אלא כפירת דברים בלבד, ולפיכך פטור מן הקרבן. 68) הוצרך רבינו לכפול כל פעם שחייב משום שבועת ביטוי, כי הדבר כשלעצמו הוא תמוה ומוזר ביותר, שבזמן שכפר ממון וחייב בשבועת הפקדון הוא נפטר בקרבן אשם, ובזמן שהוא פטור משבועת הפקדון וחייב רק משום ביטוי בלבד, אתה מחמיר עליו ומחייבו מלקות כדין שבועת ביטוי במזיד (ראה לעיל פ"א, ה"ג) והרי זה מופלא ומחוסר הגיון? לפיכך משמיענו שבכל חלקי הפטור משבועת הפקדון בין שנפטר משום קנס ובין שנפטר משום קרקע, בין שנפטר משום חוסר שוה פרוטה (לעיל פ"ז הט"ז), ובין כשאומר לא לויתי אלא מזה לבדו (לעיל הי"ב), בכל המקרים חייב לפחות משום שבועת ביטוי, ע"פ דברי הש"ס בשבועות מט: (רדב"ז).

1 **יד. הָיְתָה עָלָיו מִלְוָה בְּעֵדִים בִּלְבַד[69], וְכָפַר וְנִשְׁבַּע**
2 **- חַיָּב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן, שֶׁהֲרֵי פָּטַר עַצְמוֹ בִּכְפִירָתוֹ**
3 **מִלְּשַׁלֵּם עַתָּה[70]. וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּשֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים**
4 **יִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא הוֹעִילָה לוֹ כְּפִירָתוֹ -**
5 **הֲרֵי הוֹעִילָה בְּעִתָּהּ, וְשֶׁמָּא לֹא יָבוֹאוּ הָעֵדִים[71] אוֹ**
6 **יָבוֹאוּ וְלֹא תִתְקַיֵּם עֵדוּתָן[72] אוֹ יִפָּסְלוּ[73], וּלְפִיכָךְ**
7 **חַיָּב[74].**

69) ואין לו עליה שטר. 70) כשהעדים עדיין לא באו. 71) שימותו (שבועות לז:) או ילכו למדינת הים. 72) שיוכחשו, ולא ימצאו דבריהם מכוונים זה לזה. 73) ע"י קרבה שביניהם, או ע"י עבירה הפוסלתם לעדות, או שיזומו. 74) שפטר עצמו בכפירתו מלשלם.

יום ש"ק י"ח מרחשון ה'תשע"ו

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) שבועת העדות, השבעת עדי קנס, העדים שנשבעו לכמה תובעים כאחד, נשבעו שיודעים להעיד ונמצאו שאינם יודעים.

8 **א. הַתּוֹבֵעַ עֵדָיו לְהָעִיד לוֹ עֵדוּת שֶׁיִּתְחַיֵּב הַנִּתְבָּע**
9 **בְּעֵדוּתָן לִבְדָּהּ לִתֵּן לְתוֹבֵעַ זֶה מָמוֹן הַמִּטַּלְטֵל, וְכָפְרוּ**
10 **בְּעֵדוּתָן וְנִשְׁבְּעוּ, בֵּין שֶׁנִּשְׁבְּעוּ בְּבֵית דִּין בֵּין**
11 **שֶׁנִּשְׁבְּעוּ חוּץ לְבֵית דִּין - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין מִשּׁוּם**
12 **שְׁבוּעַת הָעֵדוּת, שֶׁהֲרֵי הִפְסִידוּהוּ מָמוֹן בִּכְפִירָתָם.**
13 **וְכֵן אִם הִשְׁבִּיעָם הַתּוֹבֵעַ וְכָפְרוּ בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
14 **נִשְׁבְּעוּ הֵן וְלֹא עָנוּ אָמֵן אַחַר שְׁבוּעָתוֹ, כֵּיוָן שֶׁכָּפְרוּ**
15 **- הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. וְהוּא שֶׁהִשְׁבִּיעָם בְּבֵית דִּין.**

16 **ב. אֵין הָעֵדִים חַיָּבִין בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת עַד שֶׁיִּכְפְּרוּ**
17 **בְּעֵדוּתָן בְּבֵית דִּין. בֵּין שֶׁנִּשְׁבְּעוּ אוֹ הִשְׁבִּיעָן בְּבֵית**
18 **דִּין, בֵּין שֶׁנִּשְׁבְּעוּ אוֹ הִשְׁבִּיעָן חוּץ לְבֵית דִּין,**
19 **וְהִכְפִּירָה בְּבֵית דִּין בִּלְבַד. שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא יַגִּיד**
20 **וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ - מָקוֹם שֶׁיַּגִּיד וְיוֹעִיל הוּא שֶׁאִם לֹא יַגִּיד**
21 **שָׁם יִתְחַיֵּב.**

22 **ג. תְּבָעָן בְּעֵדוּת שֶׁאֵינָהּ מְחַיֶּבֶת מָמוֹן אוֹ בְּעֵדוּת**
23 **קַרְקָעוֹת אוֹ עֲבָדִים אוֹ שְׁטָרוֹת, וְכָפְרוּ וְנִשְׁבְּעוּ -**
24 **פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת; שֶׁאֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל**
25 **כְּפִירַת עֵדוּת מָמוֹן שֶׁדּוֹמֶה לְפִקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד וְגָזֵל**
26 **וַאֲבֵדָה שֶׁפְּרָטָן הַכָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, שֶׁהֵן מִטַּלְטְלִין**
27 **שֶׁגּוּפָן מָמוֹן, וּכְשֶׁיָּעִידוּ לָזֶה - יִתֵּן זֶה.**

28 **ד. וְכֵן הַמַּשְׁבִּיעַ עֵדֵי קְנָס וְכָפְרוּ - פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעַת**
29 **הָעֵדוּת. מִפְּנֵי שֶׁאִם קָדַם הַנִּתְבָּע וְהוֹדָה בַּקְּנָס -**
30 **יִפָּטֵר מִלְּשַׁלֵּם וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּאוּ הָעֵדִים אַחַר כֵּן**
31 **וְהֵעִידוּ, נִמְצְאוּ הָעֵדִים לֹא חִיְּבוּ זֶה בְּעֵדוּתָן לְבַדָּהּ,**
32 **אֶלָּא עֵדוּתָן עִם כְּפִירַת הַנִּתְבָּע הִיא הַמְחַיֶּבֶת אוֹתָן;**
33 **וְהוֹאִיל וְאִם הוֹדָה - לֹא תּוֹעִיל עֵדוּתָן, אִם כָּפְרוּ בָּהּ**
34 **וְנִשְׁבְּעוּ - פְּטוּרִין.**

35 **ה. מַשְׁבִּיעֵכֶם אֲנִי שֶׁתָּבוֹאוּ וְתָעִידוּ לִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד**
36 **פְּלוֹנִי תַּשְׁלוּמֵי כֶּסֶף וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה,**
37 **וְכָפְרוּ - חַיָּבִין בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת מִפְּנֵי הַקֶּרֶן שֶׁהוּא**
38 **מָמוֹן, לֹא מִפְּנֵי הַכֶּפֶל שֶׁהוּא קְנָס. וְכֵן אִם הִשְׁבִּיעָם**
39 **שֶׁיָּעִידוּ לוֹ שֶׁאָנַס פְּלוֹנִי אוֹ פִּתָּה בִּתּוֹ, וְכָפְרוּ - חַיָּבִין**
40 **בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת מִפְּנֵי הַבּשֶׁת וְהַפְּגָם, שֶׁאִם הוֹדָה**
41 **בָּהֶם הַנִּתְבָּע מְשַׁלֵּם, לֹא מִפְּנֵי הַקְּנָס. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
42 **בָּזֶה.**

43 **ו. אֵין הָעֵדִים חַיָּבִין בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת עַד שֶׁיִּכְפְּרוּ**
44 **וְיִשְׁבְּעוּ אַחַר תְּבִיעַת בַּעַל דִּין עַצְמוֹ אוֹ שְׁלוּחוֹ; אֲבָל**
45 **אִם קָדְמוּ וְנִשְׁבְּעוּ קֹדֶם שֶׁיִּתְבָּעֵם - פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעַת**
46 **הָעֵדוּת.**

47 **ז. כֵּיצַד? רָאוּ הַתּוֹבֵעַ הוֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶן, אָמְרוּ לוֹ: לָמָּה**
48 **אַתָּה בָּא אַחֲרֵינוּ? שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת**
49 **- הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא**
50 **תְּבָעָן הַתּוֹבֵעַ, אֶלָּא הֵם קָדְמוּ וְנִשְׁבְּעוּ בִּתְבִיעַת**
51 **עַצְמָן. וְכֵן אִם הִשְׁבִּיעָם הַנִּתְבָּע: שֶׁאִם תִּדְעוּ לָזֶה**
52 **שֶׁתּוֹבֵעַ אוֹתִי עֵדוּת שֶׁתָּבוֹאוּ וְתָעִידוּ לוֹ, וְכָפְרוּ - הֲרֵי**
53 **אֵלּוּ פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת, עַד שֶׁיַּשְׁבִּיעֵם הַתּוֹבֵעַ.**
54 **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם הִשְׁבִּיעָם שֶׁיָּבוֹאוּ וְיָעִידוּ שֶׁיֵּשׁ**
55 **לִפְלוֹנִי בְּיַד פְּלוֹנִי מָמוֹן, וְכָפְרוּ - שֶׁהֵן פְּטוּרִין;**
56 **שֶׁאֵין זֶה הַתּוֹבֵעַ בַּעַל דִּין עַצְמוֹ. וְכֵן אִם קָדְמָה**
57 **שְׁבוּעָה לָעֵדוּת - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת;**
58 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד - שֶׁקָּדְמָה עֵדוּת**
59 **לִשְׁבוּעָה, לֹא שֶׁקָּדְמָה שְׁבוּעָה לְעֵדוּת.**

60 **ח. כֵּיצַד? מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּשֶׁתִּדְעוּ לִי עֵדוּת**
61 **שֶׁתָּבוֹאוּ וּתְעִידוּנִי, וְאָמְרוּ אָמֵן, וְיָדְעוּ לוֹ עֵדוּת אַחַר**
62 **כֵּן, וּתְבָעָם לְהָעִיד וְכָפְרוּ בּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין**
63 **מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת.**

טו. אֵין הָעֵדִים חַיָּבִים בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת עַד שֶׁיִּיחֵד אוֹתָם הַתּוֹבֵעַ וַיַּשְׁבִּיעֵם אוֹ יִשָּׁבְעוּ. כֵּיצַד? עָמַד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאָמַר: מַשְׁבִּיעַ אֲנִי כָּל מִי שֶׁיֵּדַע לִי עֵדוּת שֶׁיָּבוֹא וְיָעִיד לִי, וְעָנוּ כֻּלָּם אָמֵן, וְעֵדָיו בִּכְלָלָם, וְאַחַר כָּךְ תָּבַע עֵדָיו וְכָפְרוּ בּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יִחֵד עֵדָיו בִּשְׁבוּעָה בִּפְנֵי עַצְמָן. אֲבָל אִם אָמַר: מַשְׁבִּיעַ אֲנִי כָּל הָעוֹמְדִים כָּאן שֶׁאִם יֵדְעוּ לִי עֵדוּת שֶׁיָּבוֹאוּ וְיָעִידוּ לִי, וְהָיוּ עֵדָיו בִּכְלָלָם, וְכָפְרוּ - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת, שֶׁהֲרֵי יִחֲדָם בִּכְלַל אֲחֵרִים.

י. וְכֵן אִם אָמַר לָעֵדִים: בּוֹאוּ וְהָעִידוּ לִי שֶׁיֵּשׁ לִי מָנֶה בְּיַד פְּלוֹנִי, וְאַחַר כָּךְ עָמַד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְהִשְׁבִּיעַ כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת יָבוֹא וְיָעִיד, וְלֹא בָּאוּ וְלֹא הֵעִידוּ - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין, שֶׁהֲרֵי תְּבָעָן תְּחִלָּה. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ אָז בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְיִהְיֶה שָׁם בֵּית דִּין. אֲבָל אִם לֹא הָיוּ בִּפְנֵי בֵּית דִּין: אִם עָנוּ אָמֵן - חַיָּבִין בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת כְּשֶׁיִּכְּפְרוּ בְּעֵדוּתָן בְּבֵית דִּין; וְאִם לֹא עָנוּ אָמֵן - אֵינָן חַיָּבִין.

יא. אֶחָד הַמַּשְׁבִּיעַ עֵדָיו בִּשְׁבוּעָה, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶן: מְצַוֶּה אֲנִי עֲלֵיכֶם בִּשְׁבוּעָה, אוֹסֵרְכֶם אֲנִי בִּשְׁבוּעָה - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. וְהוּא שֶׁיַּשְׁבִּיעֵם בַּשֵּׁם אוֹ בְּכִנּוּי מִן הַכִּנּוּיִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יב. וְאֵין הָעֵדִים חַיָּבִין עַד שֶׁיַּשְׁבִּיעֵם בְּלָשׁוֹן שֶׁהֵם מַכִּירִין אוֹתָהּ.

יג. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הָעֵדִים חַיָּבִין בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת אֶלָּא עַל פִּי עֲשָׂרָה דְּבָרִים, וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּתְבָּעֵם הַתּוֹבֵעַ. וְשֶׁתִּהְיֶה עֵדוּת מָמוֹן. וְשֶׁיִּהְיֶה מָמוֹן הַמְּסֻתָּלְטֵל. וְשֶׁיִּתְחַיֵּב הַנִּתְבָּע לְשַׁלֵּם בְּעֵדוּתָן לְבַד אִם הֵעִידוּ. וְשֶׁיִּכְּפְרוּ אַחַר שֶׁתְּבָעָן הַתּוֹבֵעַ. וְשֶׁיִּכְּפְרוּ בְּבֵית דִּין. וְשֶׁתִּהְיֶה שָׁם שְׁבוּעָה בַּשֵּׁם אוֹ בְּכִנּוּי. וְשֶׁתִּקְדַּם יְדִיעַת הָעֵדוּת לַשְּׁבוּעָה. וְשֶׁיְּיַחֵד עֵדָיו בְּעֵת הַשְּׁבוּעָה אוֹ בְּעֵת הַתְּבִיעָה. וְשֶׁתִּהְיֶה הַשְּׁבוּעָה בְּלָשׁוֹן שֶׁהֵן מַכִּירִין אוֹתָהּ.

יד. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ פָּטוּר - פָּטוּר מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת, אֲבָל חַיָּב בִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי. וְהוּא שֶׁנִּשְׁבַּע אוֹ שֶׁעָנָה אָמֵן אִם הִשְׁבִּיעוֹ אַחֵר, שֶׁהֲרֵי נִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר. אֲבָל הַמְחֻיָּב בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻזְהָר מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי, אֶלָּא מִשּׁוּם שְׁבוּעַת הָעֵדוּת בִּלְבַד. שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב הוֹצִיא שְׁבוּעַת הָעֵדוּת מִכְּלַל שְׁבוּעַת בִּטּוּי לְחַיֵּב הַמֻּזְהָר בָּהּ כַּשּׁוֹגֵג בְּקָרְבָּן אֲבָל לֹא בְּמַלְקוּת; שֶׁנֶּאֱמַר: לְאַחַת מֵאֵלֶּה - בְּמִין אֶחָד מִמִּינֵי שְׁבוּעוֹת אַתָּה מְחַיֵּב הַנִּשְׁבָּע, וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ בִּשְׁנֵי מִינִין עַד שֶׁיִּהְיֶה חַיָּב בְּדִין שְׁבוּעַת הָעֵדוּת וּבְדִין שְׁבוּעַת בִּטּוּי.

טו. מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָּבוֹאוּ וְתָעִידוּ לִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד גָּזֵל וַאֲבֵדָה, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת - אֵינָן חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְּיַד פְּלוֹנִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד גָּזֵל וַאֲבֵדָה - חַיָּבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

טז. מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָּבוֹאוּ וְתָעִידוּ לִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי חִטִּים וּשְׂעוֹרִים וְכֶסֶמִין, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת - אֵינָם חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים לְךָ עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְּיַד פְּלוֹנִי חִטִּים וּשְׂעוֹרִים וְכֶסֶמִין - חַיָּבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

יז. וְכֵן אִם תָּבְעוּ אוֹתָן רַבִּים לְהָעִיד לָהֶם, וְאָמְרוּ: שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לָכֶם עֵדוּת - אֵינָן חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת. לֹא לְךָ וְלֹא לְךָ וְלֹא לְךָ - חַיָּבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּשְׁבוּעוֹת הַפִּקָּדוֹן.

יח. הַנִּשְׁבָּע לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת, וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, וְאֵין כָּאן לֹא שְׁבוּעַת הָעֵדוּת וְלֹא שְׁבוּעַת בִּטּוּי. מִפְּנֵי שֶׁשְּׁבוּעַת בִּטּוּי אֵינָהּ אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לָאו וְהֵן, וְאִם יֹאמַר: שְׁבוּעָה שֶׁאִינִי יוֹדֵעַ לְךָ עֵדוּת - אֵין זֶה שְׁבוּעַת בִּטּוּי אֶלָּא שְׁבוּעַת הָעֵדוּת; הוֹאִיל וְלָאו זֶה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֵינָהּ שְׁבוּעַת בִּטּוּי, כָּךְ הֵן שֶׁבָּהּ, שֶׁהוּא הַנִּשְׁבָּע שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת, אֵינוֹ שְׁבוּעַת בִּטּוּי.

יט. דָּבָר בָּרוּר הוּא, שֶׁהַנִّשְׁבָּע לַחֲבֵרוֹ שֶׁהֵעִיד לוֹ וְהוּא לֹא הֵעִיד, אוֹ שֶׁלֹּא הֵעִיד לוֹ וְהוּא הֵעִיד - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי, וְאֵין כָּאן שְׁבוּעַת עֵדוּת כְּלָל.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ב־י"ח מרחשון תשע"ו

יום ראשון י"ב מרחשון ה'תשע"ו

מצות עשה רכו. רכז. רל. רלא.

מצות לא תעשה סו.

הַמִּצְוָה הָרכ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַהֲרוֹג אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת הַמִּצְוֹת — בְּסַיִף, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "נָקֹם יִנָּקֵם" (שמות כא, כ). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן הַתְּזַת הָרֹאשׁ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (נב:).

הַמִּצְוָה הָרכ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחֲנוֹק אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מוֹת יוּמָת" (שם, טז). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְלוֹת מִקְצָת הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ" (דברים כא, כב). וְנַזְכִּיר אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב תְּלִיָּה בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מו.).

הַמִּצְוָה הָרל"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִّינוּ לִקְבּוֹר הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הֲרִיגָתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא" (שם, כג), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי תצא שם): "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ — מִצְוַת עֲשֵׂה". וְכָךְ הוּא הַדִּין בִּשְׁאָר מֵתִים, כְּלוֹמַר: שֶׁיִּקָּבֵר כָּל־מֵת מִיִּשְׂרָאֵל בְּיוֹם מוֹתוֹ. וּלְפִיכָךְ קוֹרְאִים לְמֵת שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתוֹ — מֵת מִצְוָה. עִנְיָנוֹ: הַמֵּת שֶׁמִּצְוָה עַל כָּל־אֶחָד לְקָבְרוֹ, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַס"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲזוֹב הַתָּלוּי, לָן עַל עֵצוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּבוֹא עַל־יְדֵי כָּךְ בִּרְכַּת הַשֵּׁם (בלשון סגי־נהור) בַּמַּחֲשָׁבָה כְּשֶׁיֵּרָאֶה (שהמביט נזכר בסיבת תליתו). כִּי אָנוּ לֹא נִתְלֶה זוֹתֹלֶת מְגַדֵּף וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁגַּם בּוֹ נֶאֱמַר: "אֶת־ה' הוּא מְגַדֵּף" (במדבר טו, ל). וּלְשׁוֹן הַלָּאו הַזֶּה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ" (דברים כא, כג) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה" וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מה:).

יום שני י"ג מרחשון ה'תשע"ו

מצות לא תעשה שי.

מצות עשה רכד. מצות לא תעשה ש.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשֶׂר — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּחַיּוֹת מְכַשֵּׁף, וְהוּא אָמְרוֹ: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב, יז), וּכְשֶׁנִּמְחוֹל (נוותר) לוֹ — נִהְיֶה עוֹבְרִים עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְלֹא רַק שֶׁבִּטַּלְנוּ מִצְוַת עֲשֵׂה בִּלְבָד כְּמוֹ אִלּוּ מָחַלְנוּ לְאֶחָד מִמְּחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין.

הַמִּצְוָה הָרכ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַלְקוֹת בִּרְצוּעָה אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו" (דברים כה, ב). וּבְהַזְכִּירֵנוּ מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה נָעִיר עַל אוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יג.).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַכּוֹת אֶת־הַחוֹטֵא מַכּוֹת כְּבֵדוֹת הַמְּמִיתוֹת. בֵּאוּר דָּבָר זֶה, שֶׁכָּל־מְחֻיָּב מַלְקוּת, תַּכְלִית (הכמות) מַה־שֶּׁמַּלְקִים אוֹתוֹ אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, כְּמוֹ שֶׁבָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל. וְאֵין מַלְקִים שׁוּם אָדָם עַד שֶׁיַּאֲמִדוּ אֶת־הַמַּכּוֹת כְּפִי יְכֹלֶת הַלּוֹקֶה וְגִילוֹ וּמִזְגּוֹ וְצוּרַת גּוּפוֹ. אִם יוּכַל לִסְבֹּל אֶת־עֹנֶשׁ הַמַّלְקוּת בִּכְלָלוּתוֹ — יִלְקֶה; וְאִם לֹא יוּכַל לִסְבֹּל — מַלְקִים אוֹתוֹ כְּפִי מַה־שֶּׁיּוּכַל לְקַבֵּל, לֹא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשׁ מַכּוֹת. אָמַר יִתְעַלֶּה: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ" (דברים כה, ב). וְתַכְלִית הַמַּלְקוּת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִלְּהוֹסִיף לְהַלְקוֹתוֹ אֲפִלּוּ מַכָּה אַחַת נוֹסֶף עַל מַה־שֶּׁאָמַד הַדַּיָּן שֶׁיָּכוֹל לִסְבֹּל, וְהוּא אָמְרוֹ: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר". אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף" (שם, ב־ג). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם): "אִם הוֹסִיף — עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁמּוֹסִיף עַל הָאַרְבָּעִים, מִנַּיִן (אם הוסיף) עַל כָּל־אֹמֶד וְאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ בֵּית דִּין? (בגלל שאינו מסוגל לספוג ל"ט מלקות) תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף". וּמִן־הַלָּאו הַזֶּה הִיא הָאַזְהָרָה מִלְּהַכּוֹת שׁוּם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל: אִם הַחוֹטֵא הַזֶּה אָנוּ מַזְהָרִין שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ — שְׁאָר כָּל־אָדָם לֹא כָּל־שֶׁכֵּן! וּכְבָר הִזְהִירוּ (חכמים) מִלְּרָמוֹז שֶׁיְּכֶה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכֶּה, אָמְרוּ (סנהדרין נח:): "כָּל־הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ'" (שמות ב, יג).

יום שלישי י"ד מרחשון ה'תשע"ו

מצות לא תעשה רצד. רצ.

הַמִּצְוָה הָרצ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲנִיש אֶת־הָאָנוּס בַּעֲבֵרָה שֶׁעָשָׂה, כֵּיוָן שֶׁהוּא אָנוּס בַּעֲשִׂיָּתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלַנַּעֲרָה (שנאנסה) לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר" וְגוֹ' (דברים כב, כו). וּבְסַנְהֶדְרִין (נדרים סז. ועוד) אָמְרוּ: "אָנוּס רַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַנַּעֲרָה לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר".

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְתִשְׁעִים — הָאַזְהָרָה

שֶׁהֶזְהַרְנוּ מִלְּקַבּוּעַ אֶת־הָעֲנָשִׁים עַל פִּי אֹמֶד הַדַּעַת הֶחָזָק וַאֲפִלּוּ קָרוֹב לְוַדַּאי, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אָדָם שֶׁשּׁוֹנְאוֹ רוֹדֵף אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ וְנִמְלַט מִמֶּנּוּ לַבַּיִת, וְנִכְנַס אוֹתוֹ הָרוֹדֵף אַחֲרָיו, וְנִכְנַסְנוּ אֲנַחְנוּ אַחֲרֵיהֶם וּמְצָאנוּ אֶת־הַנִּרְדָּף הָרוּג מְפֻרְפָּר, וְשׂוֹנְאוֹ הָרוֹדְפוֹ עוֹמֵד עָלָיו כְּשֶׁהַסַּכִּין בְּיָדוֹ וּשְׁנֵיהֶם (ההרוג והסכין) מְגֹאָלִים (מלוכלכים) בְּדָם — הֲרֵי אֵין הַסַּנְהֶדְרִין הוֹרְגִים רוֹדֵף זֶה עַל דֶּרֶךְ קִיּוּם הָעֹנֶשׁ, כֵּיוָן שֶׁאֵין שָׁם בְּרוּר בְּעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת־הָרְצִיחָה. וּבָאָה הָאַזְהָרָה בְּתוֹרַת הָאֱמֶת מִלַּהֲרוֹג אֶת־זֶה וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג וגו'" (שמות כג, ז). וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם) אָמְרוּ: "רָאוּהוּ רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ וְהִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: יִשְׂרָאֵל הוּא, בֶּן־בְּרִית הוּא אִם הָרַגְתָּ אוֹתוֹ תֵּהָרֵג, וְהֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וּמְצָאוּהוּ הָרוּג וּמְפֻרְפָּר וְהַסִּיף מְנַטֵּף דָּם מִיָּד הַהוֹרֵג, שׁוֹמֵעַ אֲנִי (חושב אני) יְהֵא חַיָּב? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג". וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ דָּבָר זֶה וְאַל תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה דִּין עָוֶל — לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים הָאֶפְשָׁרִיִּים (הסבירים, הבלתי מוכרחים) יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֶפְשָׁרוּתָם (שסבירותם) קְרוֹבָה מְאֹד, וּמֵהֶם שֶׁאֶפְשָׁרוּתָם רְחוֹקָה מְאֹד, וּמֵהֶם בֵּינוֹנִיִּים בֵּין אֵלּוּ, וְהָ"אֶפְשָׁר" רָחָב גָּדוֹל מְאֹד. וְאֵלּוּ הִרְשְׁתָּה תּוֹרָה לְקַיֵּם עֲנָשִׁים בְּאֶפְשָׁר הַקָּרוֹב מְאֹד, אֲשֶׁר כִּמְעַט קָרוֹב לְמַחֲיָב הַמְּציאוּת כַּדֶּגֶמֶת מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ — כִּי אָז הָיוּ מְקַיְּמִים אֶת־הָעֲנָשִׁים (מתוך השוואה שאינה מדויקת ביותר) בְּמָה שֶׁהוּא יוֹתֵר רָחוֹק מִזֶּה וּבְמָה שֶׁהוּא עוֹד יוֹתֵר רָחוֹק, עַד שֶׁיְּקַיְּמוּ אֶת־הָעֲנָשִׁים וְיָמִיתוּ בְּנֵי אָדָם תָּמִיד בְּאֹמְדָן קַל לְפִי דִּמְיוֹן הַשּׁוֹפֵט. לְפִיכָךְ סָתַם יִתְעַלֶּה אֶת־הַפֶּתַח הַזֶּה וְצִוָּה שֶׁלֹּא יְקַיֵּם שׁוּם עֹנֶשׁ אֶלָּא עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים הַמְּעִידִים שֶׁבָּרוּר לָהֶם אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה, בְּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק וְלֹא (שאמרו כן העדים מצד הגיון או) הֶסְבֵּר כְּלָל. וְאִם לֹא נְקַיֵּם אֶת־הָעֲנָשִׁים בְּאֹמֶד הֶחָזָק מְאֹד (גם אם טעינו) — הֲרֵי לֹא יוּכַל לִקְרוֹת יוֹתֵר מִשֶּׁנְּפַטֵּר אֶת־הַחוֹטֵא; אֲבָל אִם נְקַיֵּם אֶת־הָעֲנָשִׁים בְּאֹמֶד וּבְדִמּוּי (מתוך השערה) אֶפְשָׁר שֶׁבְּיוֹם מִן־הַיָּמִים נַהֲרוֹג נָקִי — וְיוֹתֵר טוֹב וְיוֹתֵר רָצוּי לְפַטֵּר אֶלֶף חוֹטְאִים, מִלַּהֲרֹג נָקִי אֶחָד בְּיוֹם מִן־הַיָּמִים. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים בִּשְׁתֵּי עֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּב עַל כָּל־אַחַת מֵהֶן מִיתָה, וְכָל־אֶחָד מֵהֶם לְבַדּוֹ רָאָהוּ עוֹבֵר עַל הָאַחַת וְלֹא רָאָהוּ עוֹבֵר עַל הָאַחֶרֶת — הֲרֵי זֶה לֹא יֵהָרֵג. כְּגוֹן שֶׁיָּעִיד עָלָיו עֵד אֶחָד שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת וְהִתְרָה בּוֹ, וְשֵׁנִי יָעִיד עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה וְהִתְרָה בּוֹ — הֲרֵי זֶה אֵינוֹ נִסְקָל. אָמְרוּ (מכילתא פרשת משפטים שם): "הָיָה עֵד אֶחָד מְעִידוֹ עוֹבֵד לַחַמָּה וְאֶחָד עוֹבֵד לְלְבָנָה, שׁוֹמֵעַ אֲנִי (אפשר אולי ש)יִצְטָרְפוּ? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג".

יום רביעי ט"ו מרחשון ה'תשע"ו

מצות לא תעשה רעט. רעז ערה. רעה. רעג.

הַמִּצְוָה הָרע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלַּחְמוֹל (לרחם) עַל מִי שֶׁהָרַג אֶת־חֲבֵרוֹ אוֹ חִסְרוֹ אֵבֶר מֵאֵבָרָיו, כְּלוֹמַר: בְּתַשְׁלוּם הַקְּנָסוֹת. שֶׁלֹּא יֹאמַר: זֶה עָנִי וְקָטַע אֶת־יָדוֹ שֶׁל זֶה אוֹ אִבֵּד עֵינוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, וְיָחוֹן וִירַחֵם עָלָיו מִלְּחַיְּבוֹ תַּשְׁלוּם דְּמֵי הַזִּקּוֹ בִּשְׁלֵמוּת, וְהוּא אָמְרוֹ בָּזֶה: "וְלֹא־תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל" (דברים יט, כא). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בָּזֶה וְאָמַר: "לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַּם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל" (שם, יג).

הַמִּצְוָה הָרע"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלַּחְמוֹל עַל הֶעָנִי בִּשְׁעַת הַדִּין עַד שֶׁיְּזַכֶּהוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לוֹ, עַל דֶּרֶךְ הַחֶמְלָה עָלָיו אֶלָּא יִשְׁוֶה בֵּין הֶעָשִׁיר לֶעָנִי וְהָאֶבְיוֹן וִיחַיְּבֶנּוּ (גם את העני) לְשַׁלֵּם מַה־שֶּׁיִּקְבַּע עָלָיו, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּריבוֹ" (שמות כג, ג) וּכְבָר כָּפַל אֶת־הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל" (ויקרא יט, טו), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָנִי הוּא זֶה הוֹאִיל וַאֲנִי וְהֶעָשִׁיר הַזֶּה חַיָּבִין לְפַרְנְסוֹ אֲזַכֶּנּוּ וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת — תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל".

הַמִּצְוָה הָרע"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּכַבֵּד פְּנֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין בִּשְׁעַת הַדִּיּוּן, אֲפִלּוּ הָיָה אָדָם נִכְבָּד מְאֹד וּגְדָל־הַמַּעֲלָה, וְלֹא יְכַבְּדֶנּוּ הַדַּיָּן אִם בָּא לַדִּין עִם בַּעַל דִּינוֹ וְלֹא יַרְאֶה שֶׁהוּא מְגַדְּלוֹ וּמְכַבְּדוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל" (שם). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן־גְּדוֹלִים הוּא זֶה הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּבָשְׁתּוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁאֵינוֹ מְבַיְּשׁוֹ — לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת (ל.).

הַמִּצְוָה הָרע"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַטּוֹת אֶת־הַדִּין עַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין אִם יָדַע שֶׁהוּא אָדָם רָשָׁע בַּעַל עֲבֵרוֹת, הִזְהִיר יִתְעַלֶּה מִלְּהַעֲנִישׁוֹ בְּעִוּוּת הַדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ" (שמות כג, ו). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "רָשָׁע וְכָשֵׁר עוֹמְדִין לְפָנֶיךָ לָדִין, שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְרָשָׁע הוּא (ולבטח משקר) אַטֶּה הַדִּין עָלָיו (לחובתו) — תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ", 'אֶבְיוֹן' הוּא בְּמִצְוֹת", כְּלוֹמַר: אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת — לֹא תַטֶּה אֶת־דִּינוֹ.

הַמִּצְוָה הָרע"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלַּעֲשׂוֹת

עָוֶל בַּדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט" (ויקרא יט, טו) וְעִנְיָן לָאו זֶה שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל הַחֻקִּים שֶׁנְּגְזְרָה תּוֹרָה בְּחִיּוּב דָּבָר אוֹ בְּפִטּוּר מִמֶּנּוּ (שלא יחייב זכאי ויפטור חייב).

יום חמישי ט"ז מרחשון ה'תשע"ו

מצות לא תעשה רפ. מצות עשה קעז.

מצות לא תעשה רעו. עדר.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁמֹנִים —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַטּוֹת בְּדִינוֹ גֵּרִים וְיִתּוֹמִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם" (דברים כד, יז) הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמַּטֶּה מִשְׁפַּט אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט" (ויקרא יט, טו); וְאִם הִטָּה מִשְׁפַּט גֵּר —— עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וּבְסִפְרֵי (פרשת תצא שם): "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר, מְלַמֵּד שֶׁכָּל־הַמַּטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר —— עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. וְאִם הָיָה גֵּר יָתוֹם —— עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין".

הַמִּצְוָה הַקַּע"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַדַּיָּנִים לְהַשְׁוֹת בֵּין בַּעֲלֵי הַדִּין וְלִשְׁמוֹעַ כָּל־אֶחָד מֵהֶם עִם אֹרֶךְ דְּבָרָיו אוֹ קִצּוּרָם, וְהוּא אָמְרוֹ: "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ" (שם) וּבָא הַפֵּרוּשׁ בְּסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד מְדַבֵּר כָּל־צָרְכּוֹ וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ: קַצֵּר דְּבָרֶיךָ". זֶהוּ אַחַד הָעִנְיָנִים שֶׁכּוֹלְלָם צִוּוּי זֶה. וְיֵשׁ בּוֹ עוֹד: שֶׁכָּל־אָדָם מְצֻוֶּה לָדוּן דִּין תּוֹרָה אִם הוּא בָּקִי בְּכָךְ וּבַעֲלֵי הַדִּין הִתְחִילוּ (והסכימו) לִטְעוֹן לְפָנָיו (אף על פי שהוא יחיד). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ: "אֶחָד דָּן אֶת־חֲבֵרוֹ דְּבַר תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ". וְיֵשׁ בּוֹ עוֹד: שֶׁחַיָּב אָדָם לָדוּן אֶת־חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת וְלֹא יְפָרֵשׁ מַעֲשָׂיו וּדְבָרָיו אֶלָּא לְטוֹב וּלְחֶסֶד. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כַּוָּנוֹת צִוּוּי זֶה בִּמְקוֹמוֹת מְפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד.

הַמִּצְוָה הָרע"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלִּירוֹא מֵאָדָם מַזִּיק בְּלִיַּעַל וָרַע הַמִּדּוֹת עַד שֶׁלֹּא יִפְסוֹק עָלָיו דִּין צֶדֶק (ויזכהו מפחד), אֶלָּא חַיָּב לִפְסוֹק וְלֹא יָחוּשׁ לְמַה־שֶּׁיִּקָּרֶה לוֹ מִן־הַנִּזָּקִים מֵאוֹתוֹ אָדָם. אָמַר יִתְעַלֶּה "לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ" (דברים א, יז) וּלְשׁוֹן סִפְרָא: "לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ, שֶׁמָּא תֹּאמַר מִתְיָרֵא אֲנִי מֵאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁמָּא יַהֲרוֹג אֶת־בְּנִי, שֶׁמָּא יַדְלִיק גְּדִישִׁי (ערימת תבואה), שֶׁמָּא יִקְצוֹץ אֶת־נְטִיעוֹתַי —— תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ".

הַמִּצְוָה הָעד"ר —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּקַחַת שֹׁחַד מִבַּעֲלֵי הַדִּין אֲפִלּוּ לְדוּן בְּצֶדֶק, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח" (שמות כג, ח). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה (בדברים טז, יט). וּבְסִפְרֵי (תחלת פרשת שופטים שם): "לֹא תִקַּח שֹׁחַד אֲפִלּוּ לְזַכּוֹת זַכַּאי וּלְחַיֵּב חַיָּב". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין.

יום שישי י"ז מרחשון ה'תשע"ו

מצות לא תעשה שטו. רפא. שטז.

הַמִּצְוָה הַשט"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֶת־הַדַּיָּן, וְהוּא אָמְרוֹ: "אֱלֹהִים (דיין) לֹא תְקַלֵּל" (שמות כב, כז). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הָרפ"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלִּשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּינוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תִשָּׁא שֵׁמַע שָׁוְא" (שם כג, א) לְפִי שֶׁעַל הָרֹב יִהְיוּ דִּבְרֵי בַּעַל דִּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין —— שָׁוְא, וּלְפִיכָךְ הֻזְהַר הַדַּיָּן מִלִّשְׁמוֹעַ אוֹתָם הַדְּבָרִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בְּדַעְתּוֹ מֶשֶׁג בִּלְתִּי נָכוֹן וּבִלְתִּי אֲמִתִּי וּלְשׁוֹן הַמְכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "לֹא תִשָּׁא שֵׁמַע שָׁוְא —— אַזְהָרָה לַדַّיָּן שֶׁלֹּא יִשְׁמַע מִבַּעַל דִּין עַד שֶׁיְּהֵא בַּעַל דִּינוֹ עִמּוֹ; אַזְהָרָה לְבַעַל דִּין שֶׁלֹּא יַשְׁמִיעַ דְּבָרָיו לַדַّיָּן עַד שֶׁיְּהֵא חֲבֵרוֹ עִמּוֹ". וּבָאַזְהָרָה עַל עִנְיָן זֶה בְּעַצְמוֹ אָמַר: "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק" (שם, ז), כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת (לא.). וּבִכְלַל לָאו זֶה אָמְרוּ עוֹד: אַזְהָרָה לִמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרָע, וּמְקַבֵּל לְשׁוֹן הָרָע, וּמֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַכּוֹת (כג.).

הַמִּצְוָה הַשט"ז —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֶת־הַנָּשִׂיא, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר" (שם כב, כז) וְשֵׁם זֶה, כְּלוֹמַר: נָשִׂיא, מַנִּיחוֹ (מתאר ומתכוין) הַכָּתוּב עַל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לוֹ הַמֶּמְשָׁלָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא" (ויקרא ד, כב) וְהַחֲכָמִים אוֹמְרִים אוֹתוֹ בִּסְתָם. (נותנים תואר זה) עַל רָאשֵׁי יִשִּׁיבָה שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים בִּלְבָד. וּבְכָל־הַתַּלְמוּד וְהַמִּשְׁנָה אוֹמְרִים (חגיגה פרק ב משנה ב — טז:): "נְשִׂיאִים וַאֲבוֹת בֵּית דִּין, וְנָשִׂיא וְאַב בֵּית דִּין". וְעוֹד אָמְרוּ (סנהדרין יט:): "נָשִׂיא (הסנהדרין וכדומה בלשון חז"ל) שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ —— כְּבוֹדוֹ מָחוּל; מֶלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ —— אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל". וְדַע שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל גַּם אֶת־הַנָּשִׂיא (שבלשון חז"ל נקרא "נשיא") עִם הַמֶּלֶךְ, לְפִי שֶׁעִנְיָן לָאו זֶה לְהַזְהִיר מִלְּקַלֵּל כָּל־מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שִׁלְטוֹן וְהוּא בַּמַּעֲלָה הַגְּבוֹהָה בְּיוֹתֵר, בֵּין שֶׁזּוֹ מַעֲלָה שִׁלְטוֹנִית אוֹ מַעֲלָה תּוֹרָנִית וְהִיא הַיְשִׁיבָה. וְכָךְ נִרְאָה מִדִּינֵי מִצְוָה זוֹ. וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— לוֹקֶה.

יום שבת קודש י"ח מרחשון ה'תשע"ו

מצות לא תעשה שיז.

מצות עשה קעח.

הַמִּצְוָה הַשי"ז —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַלֵּל אֵיזֶה אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִקַּלֵּל חֵרֵשׁ" (ויקרא יט, יד). וּשְׁמַע מִמֶּנִּי מַה הוּא עִנְיָן אָמְרוֹ: "חֵרֵשׁ". כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְעוֹרֶרֶת (מתוך תאוות נקם) לְהִנָּקֵם מִן־הַמַּזִּיק לְפִי צוּרַת הַנֶּזֶק הַנִּקְבָּע בַּדִּמְיוֹן (במחשבת הניזוק ובדימיונו הלא

מתוך מהדורת חזק

מדוייק), לא תֶּחְדַּל לְהִתְעוֹרֵר עַד אֲשֶׁר תַּעֲנִישׁ אֶת־הַמַּזִּיק לְפִי אֹפֶן הַנֶּזֶק הַנִּקְבָּע בַּדִּמְיוֹן; וְרַק כְּשֶׁתַּעֲנִישֶׁנּוּ תָּנוּחַ אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת וְתֵעָדֵר אוֹתָהּ הַצּוּרָה מִן־הַדִּמְיוֹן. יֵשׁ שֶׁתַּעֲנִישֵׁהוּ בִּקְלָלָה וּבִזָּיוֹן בִּלְבַד וְתָנוּחַ בְּדַעְתָּהּ (בהעריכה) אֶת־עֵרֶךְ הַנֶּזֶק שֶׁגִּיעַ לַמַּזִּיק בְּאוֹתָם הַדְּבָרִים וְאֶת־כָּשׁוּתוֹ בָּהֶם. וְיֵשׁ שֶׁהַדָּבָר הוּא גָּדוֹל יוֹתֵר וְלֹא תָּשׁוֹךְ אוֹתָהּ הִתְעוֹרְרוּת עַד שֶׁיֵּשְׁמָד כָּל־רְכוּשׁוֹ, וְאָז תָּנוּחַ בְּדַעְתָּהּ אֶת־עֵרֶךְ הַצַּעַר שֶׁהִגִּיעַ לוֹ בְּאָבְדַן רְכוּשׁוֹ. וְיֵשׁ שֶׁיְּהֵא הַדָּבָר חָמוּר יוֹתֵר וְלֹא תָּנוּחַ עַד שֶׁתִּנָּקֵם מִמֶּנּוּ בְּגוּפוֹ בְּמִינֵי מַכּוֹת וְחִסּוּר אֵבָרִים. וְיֵשׁ שֶׁיְּהֵא הַדָּבָר חָמוּר יוֹתֵר, וְלֹא תָּנוּחַ אוֹתָהּ הַהִתְעוֹרְרוּת, עַד שֶׁיִּקַּח אֶת־נֶפֶשׁ הַמַּזִּיק וַיַּשְׁמִידֵהוּ מִן הַמְּצִיאוּת — וְזוֹהִי הַתַּכְלִית. וְיֵשׁ שֶׁתִּהְיֶה הִתְעוֹרְרוּת הַנֶּפֶשׁ מוּעֶטֶת מִכְּדֵי בַּקָּשַׁת עֹנֶשׁ הַמַּזִּיק מֵחֲמַת קַלּוּת חֶטְאוֹ, עַד שֶׁתָּנוּחַ בִּצְעָקָה וָכַעַס עָלָיו וּקְלָלָה — אֲפִלּוּ לֹא יִשְׁמַע אִלּוּ הָיָה נוֹכֵחַ שָׁם. וְזֶה מְפֻרָסָם מִמַּעֲשֵׂי בַּעֲלֵי הַחֵמָה וְהַכַּעַס שֶׁנִּפְשָׁם שׁוֹכֶכֶת (נרגעת) בְּשֵׁעוּר כָּזֶה בַּחֲטָאִים הַקַּלִּים מְאֹד, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יָדַע הַחוֹטֵא עַל כַּעֲסָם וְלֹא שָׁמַע קִלְלָתָם. וְהָיָה עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁכַּוָּנַת הַתּוֹרָה, שֶׁאָסְרָה קִלְלַת אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, הִיא: אִם הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת־זֶה, מֵחֲמַת הַבּוּשָׁה וְהַצַּעַר הַמַּגִּיעִים לוֹ: אֲבָל קִלְלַת הַחֵרֵשׁ כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מִצְטַעֵר בְּכָךְ, חֲרֵי אֵין חֵטְא בַּדָּבָר — לְפִיכָךְ הִשְׁמִיעָנוּ שֶׁהוּא אִסּוּר, וְהִזְהִיר עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מַקְפִּידָה עַל מַצַּב הַמִּתְחָרֵף בִּלְבַד (שאז יש לאסור רק כאשר מתבייש — כששומע), אֶלָּא הִקְפִּידָה גַּם עַל מַצַּב הַמִּתְחָרֵף, שֶׁהֲזָהַר שֶׁלֹּא יְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ לִנְקָמָה וְלֹא יַרְגִּילֶנָּה לְכָעוֹס. וְכָךְ מָצָאנוּ שֶׁבַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה (חז"ל) הֵבִיאוּ רְאָיָה לְאִסּוּר קִלְלַת כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ, מְנַיִן לְרַבּוֹת אֶת כָּל־הָאָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'בְּעַמְּךָ' לֹא תָּאֹר", אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר: 'חֵרֵשׁ'? מָה חֵרֵשׁ מְיֻחָד (שכמעט כל מעלתו בזה) שֶׁהוּא בַּחַיִּים; יָצָא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ בַּחַיִּים". וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כא, יז): "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ" דִּבֶּר הַכָּתוּב בָּאֲמֻלָּלִין שֶׁבְּאָדָם". וּמַה־שֶּׁאָמַרְנוּ לוֹקֶה — בִּתְנַאי שֶׁיְּקַלֵּל בְּשֵׁם (השם). וְכֵן אִם קִלֵּל עַצְמוֹ — לוֹקֶה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת־חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם — עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ"; וְהַמְקַלֵּל אֵיזֶה דַּיָּן — עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין וְלוֹקֶה שְׁתַּיִם; וְהַמְקַלֵּל נָשִׂיא — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כב, כז): "אֲנִי אֶקְרָא "נָשִׂיא בְּעַמְּךָ" אֶחָד נָשִׂיא וְאֶחָד דַּיָּן בְּמַשְׁמַע, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל"? לְחַיֵּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ: יֵשׁ מְדַבֵּר דָּבָר אֶחָד וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אַרְבָּעָה דְּבָרִים. בֶּן־נָשִׂיא שֶׁקִּלֵּל אֶת־אָבִיו — חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אַרְבָּעָה דְּבָרִים: מִשּׁוּם הָאָב, וּמִשּׁוּם דַּיָּן, וּמִשּׁוּם נָשִׂיא, וּמִשּׁוּם 'בְּעַמְּךָ' מִכָּל־מָקוֹם" (סתם אדם). הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִשְּׁבוּעוֹת (לה.).

הַמִּצְוָה הַקע"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָעִיד עֵדוּת לִפְנֵי הַדַּיָּנִים עַל כֹּל מַה־שֶּׁאָנוּ יוֹדְעִים, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בְּכָךְ מִשּׁוּם מִיתַת מִי שֶׁמְּעִידִים עָלָיו, אוֹ הַצָּלָתוֹ; הֶפְסֵד מָמוֹנוֹ אוֹ הַרְוָחָתוֹ — חַיָּבִים אָנוּ לְהָעִיר עַל כָּל־זֶה וּלְהוֹדִיעַ לַדַּיָּנִים מַה־שֶּׁרָאִינוּ אוֹ שָׁמַעְנוּ (מפי אחד הצדדים). וּכְבָר הֵבִיאוּ רַבּוֹתֵינוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם רַאֲיָתָם עַל חִיּוּב הַגָּדַת הָעֵדוּת מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע" (שם ה, א) וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ — וְהוּא הַכּוֹבֵשׁ עֵדוּתוֹ — חֶטְאוֹ גָּדוֹל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ" (שם). וְזֶהוּ דָּבָר כְּלָלִי. אַךְ אִם הָעֵדוּת שֶׁכְּבָשָׁהּ הִיא עֵדוּת מָמוֹן וְנִשְׁבַּע עָלֶיהָ הָעֵד תּוֹךְ כְּבִישָׁתָהּ — חַיָּב קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (שם, ה־י) וּלְפִי הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים בִּשְׁבוּעוֹת (פרק ד משנה א — ל.). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסַנְהֶדְרִין (פרק ד משנה ה — לז:) וּבִשְׁבוּעוֹת (שם).

המשך ביאור למסכת סוטה ליום חמישי עמ' א

על כל הענין בשביל החידוש שמתחדש שם. ולכך סובר רבי ישמעאל שאין לדרוש ממה שחוזרה התורה על הפסוק 'וקנא לאשתו' שחייב לקנאות, שהרי הייתה צריכה התורה לכתוב 'והיא לא נטמאה' כפי שהתבאר, ולכן חוזרה שוב גם על ענין הקינוי. מבארת הגמרא את מחלוקתם השנייה של רבי ישמעאל ורבנן. "**לָהּ יִטַּמֵּא**" **רְשׁוּת** – מותר לכהן להיטמא לקרוביו, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה** – מצוה עליו להיטמא לקרוביו. שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שבכל מצוות עשה שבתורה חייב לקיימם, ואילו כאן דורש שאין זה אלא רשות. ומשיבה, שאין ללמוד מהפסוק שחובה עליו להיטמא, אלא **אַיְּדֵי דְּכָתִיב** – מאחר שכתוב "**אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו**" – שאסרה התורה על הכהנים להיטמא למתים, **אִיצְטְרִיכָא לְמִיכְתַּב 'לָהּ יִטַּמֵּא'** – הוצרכה התורה לכתוב 'לה יטמא', ללמדנו שמותר לכהן להיטמא לאחותו ולכל קרוביו, אך אין זו חובה. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי עֲקִיבָא** מניין לו שחייב להיטמא, הרי פסוק זה הוצרך ללמדנו שאין איסור בדבר ומנין שחובה עליו להיטמא. ומשיבה, סובר רבי עקיבא שדבר זה נלמד מהפסוק "**מִבִּי אֵם לְשָׁאֵרוֹ נִטְמָא**, וכיון שכך, 'לָהּ יִטַּמֵּא' **לָמָּה לִי** – לשם מה חוזרה התורה וכתבה 'לה יטמא', **לְחוֹבָה** – ללמדנו שמצוה עליו להיטמא לקרוביו. שואלת הגמרא, אם כן **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שסובר שאין חיוב להטמא מה דורש מהפסוק 'לה יטמא', שהרי למדנו שאין איסור בדבר מהפסוק 'כי אם לשארו'. ומשיבה, דורש "**לָהּ מִיטַּמֵּא וְאֵין מִיטַּמֵּא לְאֵיבָרֶיהָ**" – שאסור לכהן להטמא לאברים של קרוביו, אלא רק לכל גופם.

ישעיה יד ח־טו

ח גַּם־בְּרוֹשִׁים שָׂמְחוּ לְךָ אַרְזֵי לְבָנוֹן מֵאָז שָׁכַבְתָּ לֹא־יַעֲלֶה הַכֹּרֵת עָלֵינוּ: ט שְׁאוֹל מִתַּחַת רָגְזָה לְךָ
לִקְרַאת בּוֹאֶךָ עוֹרֵר לְךָ רְפָאִים כָּל־עַתּוּדֵי אָרֶץ הֵקִים מִכִּסְאוֹתָם כָּל מַלְכֵי גוֹיִם: י כֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ
אֵלֶיךָ גַּם־אַתָּה חָלִית כָּמוֹנוּ אֵלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ: יא הוֹרַד שְׁאוֹל גְּאוֹנֶךָ הֲמִית נְבָלֶיךָ תַּחְתֶּיךָ יֻצַּע רִמָּה
וּמְכַסֶּיךָ תּוֹלֵעָה: יב אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם הֵילֵל בֶּן־שָׁחַר נִגְדַּעְתָּ לָאָרֶץ חוֹלֵשׁ עַל־גּוֹיִם: יג וְאַתָּה אָמַרְתָּ
בְּלִבָּבְךָ הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי־אֵל אָרִים כִּסְאִי וְאֵשֵׁב בְּהַר־מוֹעֵד בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן: יד אֶעֱלֶה
עַל־בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן: טו אַךְ אֶל־שְׁאוֹל תּוּרַד אֶל־יַרְכְּתֵי־בוֹר:

רש"י

(ח) גם ברושים שמחו. אף שלטונין חדיאו שמחו על מפלתך: **(ט) לקראת באך.** כשתרד לגיהנם ומה היא הרגזה לעורר לקראתם: **רפאים.** ענקים השוכבים שם: **כל עתודי ארץ.** כל מלכי העכו"ם השרים והשרות הכתוב מושלם לפרים ולפרות ולעתודי' כמו (תהלים כב) כי סבבוני פרים וכמו (עמוס ד) פרות הבשן אשר בשומרון וכאן מושלם לעתודים: **הקים.** השליך: **מכסאותם.** שבגיהנם כל מלכי גוים: **(י) גם אתה חלית כמונו.** תמיהים אנו איך באת עליך רעה שגם אתה נחלית להיות כמונו למות: **(יא) המית נבליך.** נבלים וכנורות שהיו מזמרים לפניך ויש לפתור המית נבליך המית בני נבל עושי נבלה שבחיילותיך ומדומה אני שבמסורה הגדולה חיבר את זה ואת זמרת נבלים (שם ה) באלף בית של ב' לשונות: **(יב) הילל בן שחר.** כוכב הנוגה המאיר אור ככוכב הבוקר זו הקינה על שרה של בבל נאמר' שיפול משמים: **נגדעת לארץ.** אתה נבוכדנצר שהיית חולש על גוים מטיל גורל עליהם על המלכים מי מהם ישרתך ביום פלוני ומי ביום פלוני ורבותינו דרשוהו שהיה מטיל גורל על המלכים וכו': **(יג) ממעל לכוכבי אל.** ישראל: **בהר מועד.** הר שהכל מתועדי' שם הוא הר ציון: **בירכתי צפון.** בעזרה מקום שנבחר בו ירך הצפוני כענין שנא' (ויקר' א) על ירך המזבח צפונה: **(יד) אעלה על במתי עב.** איני כדאי לדור עם בני אדם אעשה לי עב קטנה באויר ואשב בה. יונתן תרגם אסק עלוי כל עמא:

מצודת דוד

(ח) גם ברושים וכו'. הוא משל על השרים והשלטונים: **מאז.** יאמרו בשמחתם הנה מאז שמת נ"נ לא יעלה עוד הכורת עלינו ולפי שהמשיל אותם לברושים וארזים אמר לשון הנופל בהם: **(ט) שאול מתחת.** בני שאול אשר מתחת לארץ חרדו לקראת בואך שמה והוא ענין מליצה והפלגה כאלו יפחדו ממנו גם שמה: **עורר לך.** השאול הקיץ בעבורך את המתים מן העתודים הם השרים המנהיגים את העם כעתודים ההולכים בראש העדר הקים השאול: **הקים.** כל המלכים מכסאותם לצאת לקראתך וענין מליצה הוא: **(י) כולם יענו.** כולם ירימו קול ויאמרו עליך גם עתה עם רוב ממשלתך הנה נעשית חולה במכאובי המיתה ויסורי גיהנם כמונו: **(יא) הורד.** מה שהיית מתגאה עודך חי הנה הורד הגאוה אל השאול כי הנך כאחד העם: **המית נבליך.** קול המית נבלים וכלי נגון שהיה נשמע בביתך הנה גם היא ירדה שאולה כי פסקו אותן השמחות: **תחתיך.** הרמה היה לך למצע והתולעה למכסה ממעל: **(יב) משמים.** ר"ל מרום המעלה והממשלה:

מצודת ציון

(ט) שאול. גיהנם: **רגזה.** ענין תנועת החרדה: **עורר.** מלשון התעוררות והיקיצה: **רפאים.** כן נקראים המתים כי נרפו ונחלשו על ידי המיתה: **(י) יענו.** ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כז): **חלית.** מלשון חולה: **נמשלת.** ענין דמיון והשיאה: **(יא) הורד.** מלשון ירידה: **המית.** מלשון המיה ושאון: **נבליך.** שם כלי זמר נבל: **יצע.** מלשון מצע המשכב: **(יב) הילל.** ענין הארה ונוגה כמו בהלו נרו (איוב כט) ויקרא כן כוכב השחר על כי הוא המאיר ביותר: **נגדעת.** ענין כריתה כמו שקמים גודעו (לעיל ט): **חולש.** ענין גורל ובדרז"ל ומטילין חלשים על הקדשים בי"ט (שבת קמח): **(יג) מועד.** מלשון ועד ואסיפה כמו הנה המלכים נועדו (תהלים מח): **בירכתי.** ענינו צד ועבר וכן ירך המזבח (ויקרא א): **(יד) במתי.** גבהי וכן על במותימו תדרוך (דברים לג): **עב.** ענן: **אדמה.** מלשון דמיון: **(טו) ירכתי.** ענינו סוף ותחתית וכן וירכתו על צדון (בראשית מט):

הילל בן שחר. אתה נ"נ אשר היית דומה לכוכב הבוקר המאיר ביותר: **נגדעת.** נכרתה לנפול בארץ אתה המטיל גורלות על האומות על מי ילך להלחם כמ"ש כי עמד מלך בבל וכו' לקסם קסם וכו' (יחזקאל כא): **(יג) השמים אעלה.** רצה לומר אעלה במעלה רמה למשול על כולם עד ימי עולם: **ממעל וכו'.** כפל הדבר במ"ש: **בהר מועד.** הוא הר ציון כי שם היו נועדים כל ישראל והשכינה עמהם: **ירכתי צפון.** היא ציון שעמדה בצד צפון ירושלים וכפל הדבר במ"ש: **(יד) על במתי עב.** על גבהי העב: **אדמה לעליון.** להיות כמוהו לשבת מופרד מבני אדם והוא ענין מליצה על מרבית הגאוה שהיה לו: **(טו) אך.** כלפי שאמר אעלה על במתי עב אמר לא כן יהיה אך תורד לשאול ולתחתית הבור:

משלי כא כא־לא

כא רֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד: כב עִיר גִּבֹּרִים עָלָה חָכָם וַיֹּרֵד עֹז מִבְטֶחָהּ: כג שֹׁמֵר
פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ: כד זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ עֹשֶׂה בְּעֶבְרַת זָדוֹן: כה תַּאֲוַת עָצֵל תְּמִיתֶנּוּ
כִּי־מֵאֲנוּ יָדָיו לַעֲשׂוֹת: כו כָּל־הַיּוֹם הִתְאַוֶּה תַאֲוָה וְצַדִּיק יִתֵּן וְלֹא יַחְשֹׂךְ: כז זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה אַף
כִּי־בְזִמָּה יְבִיאֶנּוּ: כח עֵד־כְּזָבִים יֹאבֵד וְאִישׁ שׁוֹמֵעַ לָנֶצַח יְדַבֵּר: כט הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו וְיָשָׁר הוּא
| (יכין) יָבִין (דרכיו) דַּרְכּוֹ: ל אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד יְהוָה: לא סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה
וְלַיהוָה הַתְּשׁוּעָה:

משלי כב א־ד

א נִבְחָר שֵׁם מֵעֹשֶׁר רָב מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב: ב עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ עֹשֵׂה כֻלָּם יְהוָה: ג עָרוּם | רָאָה
רָעָה (ויסתר) וְנִסְתָּר וּפְתָיִים עָבְרוּ וְנֶעְנָשׁוּ: ד עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת יְהוָה עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְחַיִּים:

רש"י

(כב) עיר גבורים עלה חכם. זה משה רבינו שעלה לבין המלאכים גבורי כח (ויורד וגו׳, תורה): **(כד) יהיר.** גס רוח סופו להיות לץ שאינו חש לשמוע מוסר: **(כו) וצדיק יתן.** כל צרכי ביתו שהקב״ה מזמן לו: **(כז) אף כי בזמה יביאנו.** וכ״ש כשהוא מביאו להרשיעו ובעצה רעה כגון קרבנות בלעם ובלק שלא היו מביאים אלא לקלל את ישראל: **(כח) ואיש שומע.** שקבל מה שכתוב בתורה לא תענה ברעך וגו׳ (שמות כ): **לנצח.** תמיד: **(כט) העז איש רשע בפניו.** הרשע מראה עזותו בשעת כעסו: **בפניו.** מל׳ אף: **(ל) אין חכמה וגו׳.** אין כל חכם ונבון חשוב לנגד ה׳. כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב: **(א) נבחר שם מעשר רב.** שם טוב: **מכסף ומזהב.** נבחר חן טוב: **(ב) עושה כולם ה׳.** כשעני אומר לעשיר פרנסני והוא עונה קשות, עושה כולם ה׳ הקב״ה עושה אותם חדשים לזה עני ולזה עשיר: **(ג) ערום ראה רעה.** עונש של עבירה ונסתר ולא עבר עבירה: **(ד) עקב ענוה.** בשביל הענוה יראת ה׳ באה, ד״א ענוה עיקר והיראה טפילה ועקב לה מדרס לרגליה:

מצודת דוד

(כא) רודף. הרודף לעשות צדקה וחסד עם הבריות ימצא גם הוא מה׳ חיים וצדקה וכבוד: **(כב) עיר גבורים.** בא לשבח החכמה מהגבורה ואמר הנה החכם עלה לעיר גבורים ונצחם והוריד חוזק בטחונם אשר התחזקו במבצר העיר: **(כג) שומר פיו.** מלהרבות בדברים: **שומר וגו׳.** כל אחד ירבה אמרים לא יחדל מדבר פשע וחוטא נפשו: **(כד) זד יהיר.** איש זדון המתיהר בדבור הנה שמו העצמי הוא לץ כי בעבור הגאוה ילעג ויתלוצץ בבני אדם אבל העושה רע בעבור הגאוה הנה שמו איש זדון: **(כה) תאות.** התאוה שעצל מתאוה לנוח על משכבו היא תמית אותו כי מאנו ידיו לעשות מלאכה להתפרנס בה ומה א״כ יאכל והרי הוא מת ברעב: **(כו) כל היום.** העצל הזה יתאוה בכל עת למלאות נפשו הריקה והצדיק יתן לו מהונו ויחזור ויתן ולא ימנע הנתינה ממנו עם כי פשע בנפשו: **(כז) זבח רשעים.** אשר עודם ברשעתם בעת יזבחו הקרבן כי לא שבו לה׳ הנה הקרבן הוא תועבה: **אף כי.** וכ״ש שתועבה היא כאשר יביאנו במחשבה רעה לרמות את הבריות להחשיבו לצדיק וזובח לאלהים: **(כח) יאבד.** אף אם לא יוזם בב״ד ולא קבל העונש מ״מ יאבד בידי שמים: **ואיש שומע.** ר״ל ועם כי יאבד העד ההוא בעבור עונש כזביו הנה דבריו לא נאבדו להשכח מן הלב כי כל איש השומע דברו יספרם עד עולם בחשבו כי אמת הוא: **(כט) העז.** הרשע מראה עזותו בעת כעסו ולא יתבונן במעשיו אבל הישר יבין דרכו בכל עת אף בזמן הכעס: **(ל) אין חכמה.** לא יועיל שום חכמה ועצה לבטל גזרת המקום: **(לא) סוס.** עם כי מוכן הסוס ליום המלחמה לנוס בו בעת ירדפוהו מ״מ ביד ה׳ היא התשועה ואם לא יהיה נושע מעמו שקר הסוס לתשועה: **(א) נבחר.** שם טוב נבחר מעושר רב וחן טוב נבחר מכסף וזהב: **(ב) עשיר.** מוסב למעלה לומר לזה נבחר שם וחן מעושר כי העושר לא ישובח והעוני לא יגונה כי מה׳ יצא הדבר בגזרה היורדת מן השמים ופגשה בהם בזה העושר ובזה העוני כפי הגזרה הגזר כי ה׳ עושה כל אלה ולא בעבור רוב החכמה העשיר העשיר אבל השם והחן באה בבחירת האדם עצמו: **(ג) ראה רעה.** הערום רואה הרעה המעותדת לבא ונסתר ממנה ר״ל שומר עצמו מן הרעה טרם בואה אבל הפתאים עברו דרך הרעה ולא נשמרו והשיג אותם העונש וההפסד: **(ד) עקב.** סוף הענוה היא יראת ה׳ ר״ל הענוה תסבב היראה כי כשיכיר בשפלות עצמו יגדיל רוממות המקום ותבוא בלבו יראת הרוממות וימצא עושר וכבוד וחיים:

מצודת ציון

(כב) ויורד. מלשון ירידה והשפלה: **(כד) יהיר.** גס הרוח כמו גבר יהיר (חבקוק ב): **בעברת.** מל׳ עברה וכעס: **(כה) מאנו.** לא רצו: **(כו) יחשוך.** ענין מניעה: **(כז) בזמה.** במחשבה רעה כמו זמה היא (ויקרא יח): **(כט) בפניו.** בכעסו וכן ופניה לא היה לה (שמואל א א) כי הכעס נראה בפני האדם: **(ב) נפגשו.** ענין פגיעה כמו רש ואיש תככים נפגשו (לקמן כט): **(ג) נענשו.** גם הפסד הממון קרוי בל׳ עונש כמו וענשו אותו מאה כסף (דברים כב): **(ד) עקב.** עניינו סוף ואחרית ע״ש שהעקב הוא סוף הרגל:

ז הַזּוֹלֵף אֶת הַבּוֹר, נִמְצָא שֶׁרֶץ בָּרִאשׁוֹנָה — כֻּלָּן טְמֵאוֹת; בָּאַחֲרוֹנָה — הִיא טְמֵאָה, וְכֻלָּן טְהוֹרוֹת. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהוּא זוֹלֵף בְּכָל אַחַת וְאַחַת, אֲבָל אִם הָיָה זוֹלֵף בְּמַחַץ, נִמְצָא שֶׁרֶץ בְּאַחַת מֵהֶן — הִיא טְמֵאָה בִּלְבַד. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהוּא בּוֹדֵק וְלֹא מְכַסֶּה, אוֹ מְכַסֶּה וְלֹא בּוֹדֵק; הָיָה בּוֹדֵק וּמְכַסֶּה, וְנִמְצָא שֶׁרֶץ, בֶּחָבִית — הַכֹּל טָמֵא; בַּבּוֹר — הַכֹּל טָמֵא; בַּמַּחַץ — הַכֹּל טָמֵא.

ח בֵּין הָעִגּוּלִים לַזַּגִּין — רְשׁוּת הָרַבִּים. כֶּרֶם שֶׁלִּפְנֵי הַבּוֹצְרִים — רְשׁוּת הַיָּחִיד; שֶׁלְּאַחַר הַבּוֹצְרִים — רְשׁוּת הָרַבִּים. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהָרַבִּים נִכְנָסִים בָּזוֹ וְיוֹצְאִים בָּזוֹ. כְּלֵי בֵית הַבַּד, וְשֶׁל גַּת, הָעֵקֶל, בִּזְמַן שֶׁהֵן שֶׁל עֵץ — מְנַגְּבָן וְהֵן

פירוש ברטנורא

ז הזולף את הבור. המוציא יין ושמן שבבור. ומפני שאינו מוציאו כולו בבת אחת אלא מעט מעט, קרי ליה זולף: **ונמצא שרץ בראשונה.** שהכנים חבית בבור ומילאה, וכן שניה, וכן שלישית, ואח"כ נמצא שרץ בחבית שמילא ראשונה: **כולן טמאות.** דמהראשונה נטמא כל מה שבבור, בין שהיה שרץ בבור בין שהיה בחבית: **באחרונה היא טמאה וכולן טהורות.** דממנה היה השרץ ולא מן הבור. ואפילו היה מן הבור, שמא נפל בבור אחר שנתמלאו כל הראשונות: **אימתי בזמן שהוא זולף.** כשהוא מכנים החביות עצמן בתוך הבור וממלא אותן אחת אחת: **אבל היה זולף במחץ.** שהחביות עומדות חוץ לבור. והוא ממלא אותן ע"י המחץ, והוא כלי חרס העשוי למלאות בו יין: **נמצא שרץ באחת מהן היא טמאה בלבד.** דאימור בתוך החבית היה השרץ ולא בבור: **אימתי בזמן שהוא בודק.** המחץ והחביות. שבדקן שלא היה בהן שרץ קודם שנתן לתוכו שמן, אבל לא היה מכסה לא הבור ולא החביות כל שעה שהיה מביא המחץ מזה לזה, דאימור בהליכתו נפל השרץ בחבית. וכן מכסה ולא בודק נמי שמא היה בחבית קודם לכן: **אבל היה בודק ומכסה.** שבדק החביות, ובכל פעם שהיה מוליך המחץ מזה לזה היה מכסה בין בור בין חבית, ממה נפשך שרץ זה בבור היה מתחלתו, בין שנמצא בחבית בין שנמצא בבור. בין שנמצא במחץ:

ח העגולים לזגים. עיגול כמין ריחים גדול היו משימין על הזגים לאחר שדרכו הענבים ברגל, כדי שיתמצו ויצא כל היין הנשאר בהן, ומתוך כובדו וגדלו של עיגול זה צריכים בני אדם הרבה להעלותו על הציבור של הזגין העשוי כמין תפוח ולהורידו, לכך נחשב רשות הרבים לטהר ספק טומאה, משום דרבים מצויין שם: **כרם שלפני הבוצרים רשות היחיד.** שיראין בני אדם ליכנס שם, מפני שנתפס עליו כגנב: **אחר הבוצרים רשות הרבים.** שיש רשות לכל אדם ליכנס: **כלי בית הבד של גת.** כלומר ושל גת. דבית הבד לשמן, וגת ליין: **והעקל.** עשוי כמין קופה מסורגת כעין רשת, ואחר שסחטו הזיתים נותנים הגפת באותו עקל ומניחים עליו דבר מכביד להוציא הנשאר: **מנגבן.** וקודם לכן לא מהניא טבילה אם נטמאו עד שיצא מהן המשקה הטמא שנדבק בהן:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ז

הַזּוֹלֵף אֶת הַבּוֹר – השואב את היין מן הבור על ידי שממלא ממנו חביות, ולאחר שגמר. **נִמְצָא שֶׁרֶץ בָּרִאשׁוֹנָה** – בחבית שמילאה ראשונה, **כֻּלָּן טְמֵאוֹת** – כל החביות טמאות, שהרי בין שהיה השרץ בבור ובין שהיה בחבית קודם ששאב בה, נטמא כל היין שבבור. ואין אנו אומרים, שנפל השרץ לחבית לאחר שמילאו, לפי שמחזיקים טומאה מזמן לזמן, כלומר הואיל ונמצא השרץ בחבית אנו אומרים שכבר היה בו קודם שמילאו, וכשמילאו טימא את כל היין שבבור; **בָּאַחֲרוֹנָה** – נמצא השרץ בחבית שמילאה אחרונה, **הִיא טְמֵאָה** – חבית זו בלבד טמאה, **וְכֻלָּן טְהוֹרוֹת** – שאנו אומרים: בחבית האחרונה היה השרץ מתחילה, שכאן נמצא וכאן היה, ולא נטמאו החביות הראשונות. **אֵימָתַי** – נאמרו הדברים? **בִּזְמַן שֶׁהוּא זוֹלֵף בְּכָל אַחַת וְאַחַת** – ששואב כל חבית וחבית מתוך הבור, **אֲבָל אִם הָיָה זוֹלֵף בְּמַחַץ** – שהיה שואב מן הבור במחץ, שהוא כד גדול, ונותן לתוך החביות עד שממלאן, **נִמְצָא שֶׁרֶץ בְּאַחַת מֵהֶן** – באחת מן החביות, **הִיא טְמֵאָה בִּלְבַד** – החבית שנמצא בה השרץ, היא בלבד טמאה, שאנו אומרים: בחבית זו היה השרץ מתחילה ולא בבור ולא במחץ, שהואיל וכאן נמצא כאן היה. **אֵימָתַי** – נאמרו הדברים? **בִּזְמַן שֶׁהוּא בּוֹדֵק** – שבודק כל חבית קודם שנותן לתוכה את היין, **וְלֹא מְכַסֶּה** – את החביות לאחר שנותן לתוכן את היין, שהואיל ובדק את החביות ולא מצא בהן שרץ, ודאי נפל השרץ לתוך החבית לאחר שמילאה יין, **אוֹ מְכַסֶּה וְלֹא בּוֹדֵק** – שמכסה את החביות לאחר שנותן לתוכן את היין, אבל אינו בודק אותן קודם שנותן לתוכן את היין, שבכגון זה ודאי נפל השרץ לתוך החבית קודם שנתן את היין לתוכה. אבל אם **הָיָה בּוֹדֵק** – כל חבית וחבית קודם שנתן לתוכה את היין, **וּמְכַסֶּה** – אותה לאחר שנתן לתוכה את היין, **וְנִמְצָא שֶׁרֶץ, בֶּחָבִית** – באחת מן החביות, **הַכֹּל טָמֵא** – שאם שאב בחביות, הרי ודאי היה השרץ בבור, ונמצא שכל היין נטמא מהשרץ. ואם שאב במחץ, ואפשר לומר שלא היה השרץ בבור אלא במחץ, על כל פנים אנו אומרים שהיה בו השרץ מתחילת השאיבה ונטמא ממנו כל היין שבבור, לפי שמחזיקים טומאה מזמן לזמן, הלכך כל החביות טמאות (**"תפארת ישראל"**); **בַּבּוֹר** – וכן אם נמצא השרץ בבור, **הַכֹּל טָמֵא** – ואין אומרים שלאחר שמילא את החביות נפל השרץ לבור, שמזמן לזמן אין תולים לקולה, **בַּמַּחַץ** – וכן אם נמצא השרץ במחץ, **הַכֹּל טָמֵא** – כמו שכבר בארנו לעיל, שמחזיקים טומאה מזמן לזמן ואומרים, שהשרץ היה במחץ מתחילת השאיבה, ונטמאו כל החביות ממנו.

באור משנה ח

בֵּין הָעִגּוּלִים לַזַּגִּין – העיגולים הם כעין אבנים של ריחיים שהיו נותנים על הזגים, היינו על פסולת הענבים לאחר דריכתם, כדי להוציא מהם כל יינם, ומתוך כובדם של העיגולים הללו היו צריכים בני אדם הרבה להעלותם על ערימת הזגים ולהורידם; מכאן באה המשנה ללמד, שהשטח בין המקום שמונחים שם העיגולים ובין מקום הזגים, **רְשׁוּת הָרַבִּים** – דינו כרשות הרבים לענין טומאה, שספקו טהור, משום שרבים מצויים שם. **כֶּרֶם שֶׁלִּפְנֵי הַבּוֹצְרִים** – החלק שעדיין לא בצרוהו, **רְשׁוּת הַיָּחִיד** – דינו כרשות היחיד לפי שבני אדם נמנעים מלהיכנס לשם, שלא ייתפסו כגנבים; **שֶׁלְּאַחַר הַבּוֹצְרִים** – החלק שכבר בצרוהו, **רְשׁוּת הָרַבִּים** – לענין טומאה, שבאים שם העניים ללקוט פרט ועוללות, ורשאי כל אדם להיכנס שם. **אֵימָתַי** – החלק שלאחר הבוצרים רשות הרבים? **בִּזְמַן שֶׁהָרַבִּים נִכְנָסִים בָּזוֹ וְיוֹצְאִים בָּזוֹ** – שיש שם שתי כניסות המכוונות זו כנגד זו, ונכנסים בזו ויוצאים בזו, ונמצאו רבים עוברים שם כדי לקצר את הדרך; אבל אם אין שם אלא פתח אחד, אינו נחשב רשות הרבים (**"תפארת ישראל"**). **כְּלֵי בֵית הַבַּד** – של שמן, **וְשֶׁל גַּת** – וכלים של גת, של יין, וכן **הָעֵקֶל** – קופה מסורגת שעוצרים בה את שארית השמן מפסולת הזיתים על ידי קורה ששמים עליהם (**הר"ש; ברטנורא**), ויש מפרשים: היקף סביב הזיתים בשעת הדריכה לקבצם ולחברם (**רמב"ם**): **בִּזְמַן שֶׁהֵן שֶׁל עֵץ** – שהכלים הללו הם של עץ, **מְנַגְּבָן** – אם נטמאו, והוא בא לטהרם מטומאתם, מנגבם מן המשקה הטמא שנדבק בהם, ואחר כך מדיחם באפר ובמים (**"תפארת ישראל"**); ויש סוברים, שאין צורך להדיחם (**רש"י עבודה זרה עה, א; רמב"ם הל' טומאת אוכלין יא, יז**). **וְהֵן טְהוֹרִין** – שאם הם פשוטי כלי עץ אינם צריכים טבילה אחר הניגוב, אבל אם הם כלים המקבלים טומאה,

טְהוֹרִין; בִּזְמַן שֶׁהֵן שֶׁל גֶּמִי — מְיַשְּׁנָן כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, אוֹ חוֹלְטָן בְּחַמִּים; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם נְתָנָן בְּשִׁבֹּלֶת הַנָּהָר — דַּיּוֹ.

סליק מסכת טהרות

מסכת מקואות

פרק ראשון

א שֵׁשׁ מַעֲלוֹת בַּמִּקְוָאוֹת, זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, וְזוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ. מֵי גְבָאִים, שָׁתָה טָמֵא וְשָׁתָה טָהוֹר — טָמֵא. שָׁתָה טָמֵא וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר — טָמֵא. שָׁתָה טָמֵא וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה, אִם הֵדִיחַ — טָמֵא; וְאִם לֹא הֵדִיחַ — טָהוֹר.

פירוש ברטנורא

חולטן. שופך עליהן מים רותחים ואח"כ מטבילן: **בשבולת הנהר.** מקום שהמים רודפין, כדי להוציא המשקה הנדבק בהן. ואין הלכה כרבי יוסי:

מסכת מקואות

א א שש מעלות במקואות. מקומות של כינום מים יש בהן שש מעלות, כל אחת מהן גדולה מחברתה: **מי גבים.** חפירה שבקרקע המכונסין בה מים שאינן שאובין והן פחות מארבעים סאה שהוא שיעור מקוה: **גבים.** לשון מים מגבא (ישעיה ל): **שתה טמא ושתה טהור טמא.** אם שתה מאותן המים טמא תחלה ואח"כ שתה מהן הטהור, נטמא הטהור. לפי שנפלה טפה מפיו של טמא לתוך הגבא, ושמא שתה אותה הטהור ונטמא, דהשותה משקין טמאים פוסל את התרומה. והוא משמונה עשר דבר שגזרו בו ביום כדאיתא פרק קמא דשבת. ואע"ג דאינו פוסל את התרומה אלא אם כן שתה רביעית, מכל מקום כשבאה הטפה הטמאה בפיו, טימאה כל המשקין שבפיו. ואותה טפה לא סלקא לה השקה בגבא, דמיירי כשאין בו ארבעים סאה כדקתני בסיפא. וע"י נגיעת הטמא אין מי הגבא מיטמאים עד שיתלשו. והכי איתא בתוספתא: **מילא בכלי טהור.** מן המים שבגבא לאחר ששתה בו הטמא. דחיישינן

משניות מבוארות – קהתי

צריך עוד להטבילם; **בִּזְמַן שֶׁהֵן שֶׁל גֶּמִי** – הכלים העשויים מגומא, **מְיַשְּׁנָן כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ** – שאינו משתמש בהם במשך שנים עשר חודש, והמשקה הבלוע בהם נעשה פגום ואינו מטמא; אבל אף אלו צריכים ניגוב והדחה (**"תפארת ישראל"**), **אוֹ חוֹלְטָן בְּחַמִּים** – שופך עליהם מים רותחים, כדי שיצא מהם כל משקה טמא הבלוע בהם, ואם הם כלים המקבלים טומאה, מטבילם אחר כך; **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם נְתָנָן בְּשִׁבֹּלֶת הַנָּהָר** – בזרם הנהר, במקום שמימיו רודפים; ומבואר בגמרא, דווקא אם מניחם שם שתים עשרה שעות (**עבודה זרה עה, א**), **דַּיּוֹ** – כדי להוציא את המשקה הטמא שנבלע בהם; ואם הם כלים הצריכים טבילה, מטבילם אחר כך, ומשתמש בהם בטהרה.

מסכת מקואות

באור משנה א

פרקנו מונה את מיני המים המכונסים בקרקע לענין טהרה, והיא באה ללמדנו את חילוקי דיניהם לענין טומאת עצמם ולענין טהרת אחרים.

שֵׁשׁ מַעֲלוֹת – לענין טהרה, **בַּמִּקְוָאוֹת** – במים המכונסים בקרקע, **זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, וְזוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ** – כלומר ששה מיני מים הם המכונסים בקרקע ודיניהם חלוקים, שלכל אחד מהם מעלה גדולה מחברתה לענין טהרה, ואלו הם: א) מי גבאים, היינו מים שנקוו בחפירה לא עמוקה, (מלשון "ולחשוף מים מגבא" – ישעיה ל, יד), ואין בהם ארבעים סאה; ב) מי תמציות, המים שנתמצו ממי הגשמים שירדו על ההרים וזחלו מהם לעמק ונתכנסו שם, ואף אלו אין בהם ארבעים סאה; ג) מי מקוה, שיש בהם ארבעים סאה מים שאינם שאובים; ד) מעיין שמימיו מוענטים, והרבו עליו מים שאובים; ה) מים מוכים, היינו מעיין שמימיו מקולקלים, כגון שהן מרים או מלוחים; ו) מים חיים, היינו מעיין שמימיו מים חיים. **מֵי גְבָאִים** – מים המכונסים בחפירות שבקרקע, שהתכנסו ממי הגשמים, ואין בהם ארבעים סאה, שבכגון זה אין להם אמנם דין מקוה לענין טהרה, אבל הואיל ומחוברים הם לקרקע, אף אינם מקבלים טומאה כדין משקים, אלא אם כן נתלשו מן הקרקע. כגון שאדם שאב מים משם, שהמים הללו מקבלים טומאה כשאר משקים; ברם, אם נתלשו שלא לרצון, עדיין חשובים הם כמחוברים ואינם מקבלים טומאה; ומכאן דיניהם כדלקמן: **שָׁתָה טָמֵא** – ממי הגבאים, והרי שהמים ששתה הטמא נתלשו ברצון, ונטמאו על ידו, **וְשָׁתָה טָהוֹר** – ואחר כך שתה טהור מן המים שבאותו מקום בגבא, **טָמֵא** – הטהור, ופוסל את התרומה, שמא במים ששתה הטהור היתה טיפה שנפלה מפיו של הטמא בחזרה לתוך הגבא, וטימאה את כל המשקים שבפיו, והרי השותה משקים טמאים פוסל את התרומה; שכן (כפי שכבר בארנו לעיל) המים ששתה הטמא נטמאו על ידו, הואיל ונתלשו ברצון, ואותה טיפה טמאה שנפלה בפיו בחזרה לתוך הגבא לא נטהרה בהשקה במי הגבא, שהרי אין בהם ארבעים סאה; ונמצאת הטיפה כאילו עומדת במקומה ונשארת בטומאתה ואינה מתבטלת במים שבגבא, וכששתה הטהור את המים עם הטיפה הטמאה שבתוכם, נטמאו ממנה כל שאר המים, שהרי נתלשו ברצון, ומשקים מטמאים בכל שהם. ברם מי הגבא לא נטמאו על ידי נגיעת הטמא או על ידי הטיפה שנפלה ממנו בחזרה, שהרי מים מחוברים אינם מקבלים טומאה עד שיתלשו, כמו שכבר הזכרנו לעיל. **שָׁתָה טָמֵא** – ממי הגבאים, **וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר** – ואחר כך מילא טהור בכלי טהור מן המים שבאותו מקום ששתה שם הטמא, **טָמֵא** – הכלי, מהטעם שבארנו לעיל, שהמים ששתה הטמא נטמאו, הואיל ונתלשו ברצון, ואף המים שמילא הטהור הרי נתלשו ברצון, הלכך חוששים שמא במים שמילא בכלי היתה טיפה שנפלה מפיו של הטמא בחזרה לתוך הגבא, ונטמאו ממנה כל המים שבכלי וחזרו המים וטימאו את הכלי, שהרי משקים טמאים מטמאים כלי. ויש מפרשים, שמהטיפה עצמה נטמא הכלי, לפי שמשקים מטמאים בכל שהם (**"תוספות יום טוב"**). **שָׁתָה טָמֵא** – ממי הגבאים, **וְנָפַל** – אחר כך, **כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה** – לתוך מי הגבאים, **אִם הֵדִיחַ** – את הכיכר במים, **טָמֵא** – הכיכר, שהואיל והדיחו גילה דעתו שמחשיב את המים, הלכך כשהוציאו מתוכם אנו חוששים, שמא במים שבידיו או שבכיכר נמצאת הטיפה שנפלה מפיו של הטמא בחזרה לתוך מי הגבא, ונטמאו ממנה כל המים, שהרי נתלשו ברצון, וחזרו המים וטימאו את הכיכר; **וְאִם לֹא הֵדִיחַ** – את הכיכר, **טָהוֹר** – הכיכר, שאף על פי שכשהוציאו מן המים יש לחוש שמא הטיפה הטמאה בתוך המים שעל הכיכר, מכל מקום הואיל ונפילת הכיכר לא היתה לרצונו, ונמצא שהמים שהוציא עם הכיכר לא נתלשו ברצון, לפיכך לא נטמאו המים שעל הכיכר מן הטיפה, וכיון שלא נטמאו המים,

ב מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא וְשָׁתָה טָהוֹר – טָמֵא. מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר – טָמֵא. מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה, אִם הֵדִיחַ – טָמֵא; וְאִם לֹא הֵדִיחַ – טָהוֹר.

ג נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים וְשָׁתָה טָהוֹר – טָמֵא. נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר – טָמֵא. נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה, אִם הֵדִיחַ – טָמֵא, וְאִם לֹא הֵדִיחַ – טָהוֹר; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בֵּין שֶׁהֵדִיחַ בֵּין שֶׁלֹּא הֵדִיחַ – טָמֵא.

פירוש ברטנורא

לאותה טפה כדפרישית, נטמא הכלי, שהכלים מיטמאין בנגיעת משקין טמאין: **אם הדיח.** את הככר, טמא, ואם לא טהור, מפני שאין מי גבאין עלולים לקבל טומאה עד שיתלשו, הלכך אם לא הדיח טהור, ואפילו כשהגביה הככר לא הוחשבו מים שבו לקבל טומאה מן הטפה, שנתבטלה הטפה במים הטהורים. אבל כשהדיח, הוחשבו והוכשרו מים שבידיו לקבל טומאה מן הטפה ולא נתבטלה בהן אלא אדרבה נטמאו וטימאו את הככר:

ב מילא בכלי טמא. לעיל אשמעינן כשהטומאה באה למים מחמת אדם טמא, והכא אשמעינן כשהטומאה באה מחמת כלי:

ג נפלו מים טמאים. הכא אשמעינן שמי גבאים הללו מקבלין טומאה על יד משקין טמאין שנפלו בהן: **רבי שמעון אומר בין שהדיח בין שלא הדיח.** אכולהו קאי ר' שמעון, בין אטומאה שבאה מחמת אדם בין מחמת כלי בין מחמת משקין, בכולהו סבירא ליה בין שהדיח בין שלא הדיח טמא הככר. וטעמא דרבי שמעון, שאני אומר שטיפת המים טמאים שנפלה מפי הטמא או מן הכלי או מן המשקין טמאין, לבסוף כשנפלו כל המים נשתיירה הטיפה ההיא על הככר וטמאתו. ואין הלכה כרבי שמעון:

משניות מבוארות – קהתי

בטלה הטיפה ברוב המים הטהורים, והרי שאף הטיפה עצמה לא טימאה את הכיכר.

בארנו משנתנו לפי רוב המפרשים (ר"ש; רא"ש; ראב"ד; המאירי; הגר"א; ברטנורא). אף בעל "תפארת ישראל" מפרש בדרך דומה, אלא שבטעם הדברים שהטהור ששתה טמא, הוא מבאר, שהואיל והטיפה הטמאה מעורבת במי הגבא הטהורים, הרי לח בלח יש בילה, ואם כן כל הטיפה מעורבת בכל חלקי מי הגבא, וכששתה אחר כך הטהור ממי הגבא, הרי באותה שעה המים ששתה תלושים הם, ונטמאו כל המים ששתה מחלקי הטיפה המעורבים בהם. וכן בענין הכלי הוא מבאר, שהואיל ולח בלח יש בילה, הרי כשהוציא הכלי מהמים יש במים שעליו קצת מהטיפה הטמאה ולא נתבטלה הטיפה בשאר המים שעל גבי הכלי, אלא להיפך הואיל ותלושים הם, טימאתם הטיפה הטמאה, והרי גם מעט משקים טמאים מטמאים כלי.

אבל הטעם שהבאנו בבאור המשנה (לפי המפרשים הנ"ל) תמוה בעיניו, שהרי אם חוששים שמא שתה הטהור אותה הטיפה הטמאה, הרי אין כאן אלא ספק, וספק משקים לטמא אחרים ספקו טהור (עיין טהרות ד, ט). וכן ספק שתה משקים טמאים ספקו טהור (שם שם, יא).

אף בעל "משנה אחרונה" מקשה את הקושיה הנ"ל, אבל גם ביאורו של בעל "תפארת ישראל" נראה לו דחוק, שאף לפי טעמו עדיין יש כאן ספק. שמא בשעה שבאה הטיפה הטמאה לתוך פיו, לא היתה רביעית במים שבפיו, והרי אין השותה משקים טמאים פוסל את התרומה אלא אם כן שתה רביעית. ועוד מקשה, שאם אמנם לא נטהרה הטיפה בהשקה, מאחר שאין שם ארבעים סאה, אבל הלא נטהרה משום ביטול ברוב, שהוא מן התורה. אמנם הראב"ד מבאר, שהטיפה נתבטלה בגבא, אלא שאחר שנתלשה חזרה וניעורה (כמו שמובא ב"תוספות יום טוב"). אבל גם זה צריך עיון, שכן במסכת בכורות דף כ"ג שקלו וטרו אם טומאה שבטלה חזרה ונעורה, ולמה לא הוכיחו מכאן?!

אמנם הרמב"ם מפרש משנתנו בדרך אחרת לגמרי, שכן לשיטתו אף מים המחוברים בקרקע, שאין בהם ארבעים סאה, מקבלים טומאה כדין משקים שבכלים, אלא שיש הבדל בין מים שבקרקעות למים שבכלים, שכן "מים שבכלים מתטמאים בין לרצון בין שלא לרצון, ומטמאין אוכלים וכלים בין שנפלו עליהם ברצון בין שלא נפלו עליהם ברצון; אבל מים שבקרקעות, כגון מי בורות שיחין ומערות ומי גבאים שאין בהם ארבעים סאה, אין מתטמאין אלא לרצון ואין מטמאין אלא ברצון", ואין בזה הבדל בין מים שאובין לשאינן שאובין. והרי פירוש משנתנו לשיטת הרמב"ם:

מי גבאים – שאין בהם ארבעים סאה, בין שהיו שאובים בין שאינם שאובים: שתה טמא ושתה טהור – אם שתה מהם אדם טמא, הואיל וברצון שתה מהם, הרי טימא את המים, אף על פי שהם מחוברים, וכששתה מהם אחר כך טהור, הרי הוא טמא, שהרי אף הוא ברצון שתה. וכן אם שתה טמא ואחרי כן מילא בכלי טהור – הכלי טמא, שהרי הטמא ברצון שתה, וטימא את המים, והטהור ברצון מילא מן המים בכלי, ולפיכך נטמא הכלי. אבל אם שתה טמא, ונפל לתוכם כיכר של תרומה: אם הדיח ידו והוציא הכיכר מן המים – הכיכר טמא, שהמים שבידו טימאוהו; ואם לא הדיח ידו במים, הכיכר טהור, שאין המים מטמאים אלא לרצון. והרי הכיכר נפל לתוכם שלא לרצון (הל' טומאת אוכלין טו, א).

באור משנה ב

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה ללמד במי גבאים שבאה להם טומאה מחמת כלי טמא.

מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא – ממי הגבאים, **וְשָׁתָה טָהוֹר** – ואחר כך שתה אדם טהור מאותו מקום בגבא, **טָמֵא** – הטהור, שמא שתה מן המים שנשפכו בחזרה מן הכלי הטמא לגבא, והרי המים הללו נטמאו מן הכלי, הואיל ונתלשו ברצון. **מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא** – ממי הגבאים, **וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר** – מאותו מקום שבגבא, **טָמֵא** – הכלי הטהור, שמא מילא בו מן המים הטמאים שנשפכו מן הכלי הטמא לגבא, ואלו טימאו את הכלי. **מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא** – ממי הגבאים, **וְנָפַל** – אחר כך, **כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה** – לתוך המים, **אִם הֵדִיחַ** – את הכיכר במים, **טָמֵא** – הכיכר, שמא עלו עמו מן המים הטמאים שנשפכו מן הכלי הטמא, וכיון שהחשיב את המים, הרי נטמאו בהם אף הטהורים, וטימאו את הכיכר; **וְאִם לֹא הֵדִיחַ** – את הכיכר במים, **טָהוֹר** – הכיכר, שאפילו כשהגביה את הכיכר נתלשו המים שלא לרצונו, והרי שלא הוחשבו המים הטהורים שעלו עם הכיכר לקבל טומאה מן המים הטמאים שעלו עמו, וכיון שרבו המים הטהורים על הטמאים, ביטלום ברוב, כמו שבארנו במשנה הקודמת, הלכך הכיכר טהור.

לשיטת הרמב"ם שהבאנו בשולי הבאור למשנה הקודמת, אף כאן הטעם הוא, שזה שמילא בכלי טמא טימא את מי הגבאים, מאחר שמילא ברצון, ולפיכך כששתה מהם אחר כך הטהור או שמילא מהם בכלי טהור, נטמא השותה ונטמא הכלי, שהרי ברצון שתה או מילא. נפל לתוכם כיכר של תרומה הרי הוא טהור, לפי שנפל שלא לרצון, ואין המים מטמאים אלא לרצון. ברם, אם הדיח ידו והוציא הכיכר, נטמא הכיכר במים שבידיו, שהרי הם ברצון.

באור משנה ג

משנתנו ממשיכה במי גבאים, והיא מוסיפה ללמד בכגון שנפלו לתוכם מים טמאים.

נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים – לתוך מי הגבאים, **וְשָׁתָה טָהוֹר** – ואחר כך שתה טהור משם, **טָמֵא** – מהטעם שבארנו במשניות הקודמות, שמא שתה מן המים הטמאים. **נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר** – ממי הגבאים, לאחר שנפלו שם המים הטמאים, **טָמֵא** – הכלי, שמא מילא מן המים הטמאים. **נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה** – לתוך מי הגבאים, לאחר שנפלו שם המים הטמאים, **אִם הֵדִיחַ** – את הכיכר במים, **טָמֵא** – הכיכר, שהואיל והחשיב את המים, נטמאו מן המים הטמאים, וטימאו את הכיכר, **וְאִם לֹא הֵדִיחַ** – את הכיכר, ונמצא שלא החשיב את המים שעל הכיכר, **טָהוֹר** – הכיכר, שהמים הטמאים שעליו בטלים ברוב המים הטהורים, כמו שכבר בארנו במשניות הקודמות; **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בֵּין שֶׁהֵדִיחַ בֵּין שֶׁלֹּא הֵדִיחַ** – את הכיכר, **טָמֵא** – הכיכר,

ד נָפַל לְתוֹכָן מֵת, אוֹ שֶׁהִלֵּךְ בָּהֶן הַטָּמֵא, וְשָׁתָה טָהוֹר — טָהוֹר. אֶחָד מֵי גְבָאִים, מֵי בוֹרוֹת, מֵי שִׁיחִים, מֵי מְעָרוֹת, מֵי תַמְצִיּוֹת שֶׁפָּסְקוּ, וּמִקְוָאוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם אַרְבָּעִים סְאָה. בְּשָׁעַת הַגְּשָׁמִים הַכֹּל טָהוֹר. פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, הַקְּרוֹבִים לָעִיר וְלַדֶּרֶךְ — טְמֵאִים; וְהָרְחוֹקִים — טְהוֹרִין, עַד שֶׁיְּהַלְּכוּ רֹב בְּנֵי אָדָם.

ה מֵאֵימָתַי טַהֲרָתָן? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִשֶּׁיִּרְבּוּ וְיִשְׁטְפוּ; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: רַבּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁטְפוּ; רַבִּי

פירוש ברטנורא

ד אוֹ שֶׁהִלֵּךְ בָּהֶן הַטָּמֵא וְשָׁתָה הַטָּהוֹר טָהוֹר. שאין מי גבאים עלולים לקבל טומאה עד שיתלשו, כדאמרן לעיל: **אחד מי גבאים מי בורות מי שיחין.** כולהו שוין לכל הדינים דתנינן במתניתין עד המעלה השנית. בורית, הן עשויין עגולין. שיחין, ארוכין וקצרים. מערות, מרובעות ומכוסות בקירוי אלא שיש להן פה: **מי תמציות שפסקו.** גשמים היורדים על ההרים ומתמצין המים ומבעבעין מן ההרים לאחר שפסקו הגשמים ופסקו ההרים מזחילתן, אותן המים הנשארים הן כמי גבאים, ואם שתה מהן אדם טמא או מילא בכלי טמא או נפלו בהן משקין טמאין, אין הטיפה הטמאה מתבטלת בהן. אבל כל זמן שלא פסקו ההרים מזחילתן, אע"פ שפסקו הגשמים, אין נחשבין כמי גבאים, ומי הגשמים הנזחלין אחר כך מן ההרים מבטלים הטיפה הטמאה אע"פ שהמים הראשונים לא בטלוה. והכי תנן בפרק ב' דמכשירין (משנה ב) מי שפיכות שירדו עליהם מי גשמים, אם רוב מן הטהור, טהור. אימתי בזמן שקדמו מי שפיכות, אבל קדמו מי גשמים, אפילו כל שהוא, מי שפיכות טמא: **הקרובים לעיר ולדרך טמאים.** דחיישינן שמא שתה טמא או מילא בכלי טמא: **עד שיהלכו רוב בני אדם.** השיירות ההולכות בדרך רחוקה. דאז טמאים, שמא שתה מהן אדם טמא או מילא בכלי טמא:

ה מאימתי טהרתן. של קרובים ורחוקין: **משירבו וישטופו.** משירדו גשמים וירבו מי הגשמים על המים שהיו בהם כבר קודם ששתה [מהם] הטמא או שמילא מהם בכלי טמא, וגם שיהיו שוטפין ויעברו על שפת הגבא ויצאו לחוץ. ושיעור השטיפה, כל שהוא: **רבו.** לא כבית שמאי דבעו תרוייהו שירבו

משניות מבוארות – קהתי

שחוששים שמא כשהגביהו נפלו כל המים מעל הכיכר, ונשתיירה עליו טיפת המים הטמאים, והיא אינה בטלה ומטמאה את הכיכר **(תוספתא; הר"ש; הרא"ש; הגר"א).** לדעת מפרשים אחדים חולק רבי שמעון על כל שלוש המשניות, והוא סובר, שבין ששתה טמא ממי הגבאים, בין מילא מהם בכלי טמא, בין נפלו לתוכם מים טמאים, ואחר כך נפל לשם כיכר של תרומה, אפילו לא הדיח, הכיכר טמא, מהטעם שבארנו לעיל **(הר"ש; המאירי; ברטנורא; עיין "תפארת ישראל" שאינו סובר כך; ועיין "משנה אחרונה" וחידושי הרש"ש).** ואין הלכה כרבי שמעון.

הרמב"ם מפרש לשיטתו, שנפלו מים טמאים בר צון לתוך מי הגבאים ונטמאו כל המים (עיין הל' טומאת אוכלין טו, א; ועיין בפירושו שמשמע מדבריו שם, שאם נפלו מים טמאים לתוך מי הגבאים, אפילו נפלו שלא לרצון נטמאו המים).

באור משנה ד

נָפַל לְתוֹכָן — לתוך מי הגבאים — **מֵת, אוֹ שֶׁהִלֵּךְ בָּהֶן הַטָּמֵא** — במי הגבאים, **וְשָׁתָה טָהוֹר** — ואחר כך שתה מהם אדם טהור, **טָהוֹר** — השותה, שאין מי הגבאים עלולים לקבל טומאה עד שיתלשו, כמו שכבר הבאנו בהקדמה לבאור משנה א. **אֶחָד מֵי גְבָאִים** — בין מי גבאים, ובין **מֵי בוֹרוֹת, מֵי שִׁיחִים, מֵי מְעָרוֹת** — בורות היינו חפירות עגולות, שיחין — חפירות ארוכות וצרות, מערות — חפירות מרובעות ומקורות (מכוסות מלמעלה); ובין **מֵי תַמְצִיּוֹת שֶׁפָּסְקוּ** — כבר בארנו (במשנה א), ש"מי תמציות" היינו המים שנתמצו ממי הגשמים שירדו על ההרים וזחלו מהם לעמק ונתכנסו שם, ובאה המשנה ללמד, שלאחר שפסקו המים מלזחול מן ההרים, שאין ההרים מבצבצים ופולטים מים, אותם המים הנשארים דינם כמי גבאים; אבל כל זמן שלא פסקו המים מלזחול מן ההרים, אף על פי שפסקו הגשמים, אינם נחשבים כמי גבאים (כמבואר להלן במשנה ו). **וּמִקְוָאוֹת** — העשויים לטבילה, **שֶׁאֵין בָּהֶם אַרְבָּעִים סְאָה** — כל אלו דינם כמו ששנינו לעיל במי גבאים **(משניות א-ד).** יש מפרשים, שהפיסקה "שאין בהם ארבעים סאה" מוסבה על כל אלו שנימנו למעלה, שאילו היו באחד מהם ארבעים סאה היתה הטיפה הטמאה שנפלה לתוכם נטהרת בהשקה **("תפארת ישראל").** **בְּשָׁעַת הַגְּשָׁמִים** — בשעה שיורדים גשמים, **הַכֹּל טָהוֹר** — כל המימות הנזכרים למעלה, מי גבאים, מי בורות וכו', טהורים הם, ואין חוששים שמא שתה מהם אדם טמא או מילא בכלי טמא, לפי שבשעת הגשמים אין מצויים עוברי דרכים **(הרא"ש);** ואפילו היו שם מים טמאים קודם שירדו הגשמים, בטלו ברוב מי הגשמים ונטהרו **(רמב"ם);** ויש מפרשים הטעם, שהואיל ומצויים מים על פני כל הארץ, לפיכך אין חוששים שמא אדם טמא שתה מהם **(מהר"ם, מובא ב"תוספות יום טוב").** **פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, הַקְּרוֹבִים לָעִיר וְלַדֶּרֶךְ** — הגבאים והבורות שהם קרובים לעיר או לדרך, **טְמֵאִים** — מימיהם טמאים, שחוששים שמא שתה מהם טמא או מילא בכלי טמא, לפי שדרך בני אדם לשתות מהם, ורובם עמי הארץ שהם טמאים **("תפארת ישראל"; "משנה אחרונה");** **וְהָרְחוֹקִים** — והגבאים הרחוקים מעיר ומדרך, **טְהוֹרִין** — בחזקת טהרה הם, לפי שאין דרכם של בני אדם ללכת בדרכים שנתקלקלו בימות הגשמים, **עַד שֶׁיְּהַלְּכוּ רֹב בְּנֵי אָדָם** — שאם ידוע, שהולכים דרך שם רוב בני אדם, כגון ההולכים בשיירות בדרך רחוקה, הרי המים טמאים, שמא שתה מהם אדם טמא או מילא בכלי טמא. **הרמב"ם כותב (על פי התוספתא):** "במה דברים אמורים? בגבא שאפשר לשתות ממנו **(בלי טורח גדול);** אבל בגבא שאי אפשר לשתות ממנו אלא בדוחק גדול, הרי זה בחזקת טהרה עד שיימצא מקום פרסות רגלי אדם (על יד הגבא, שזו הוכחה שהיה שם אדם ויש לחוש שהיה טמא ושתה או מילא בכלי טמא), או פרסות רגלי בהמה גסה (כגון חמור או סוס, ואפשר שאדם הגיע לגבא ברכיבה). אבל מצא פרסות רגלי בהמה דקה (גדיים וטלאים), הרי זה טהור, שאפשר שירדה ושתתה (בעצמה).

הבאנו את דברי הרמב"ם, כפי שהוא מפרש את התוספתא. אבל לשון התוספתא הוא: "במה דברים אמורים? בגבא שאפשר לשתות ולא יהא מקום פרסות רגליו ניכרות, אבל גבא שאי אפשר לו לשתות עד שיהא מקום רגליו ניכרין, מצא שם מקום פרסות רגלי אדם, מקום פרסות רגלי בהמה גסה — ממא; מקום פרסות רגלי בהמה דקה — טהור" (תוספתא מקואות א, ג; רמב"ם הל' טומאת אוכלין טו, ג; עיין שם השגת הראב"ד; ועיין שם "כסף משנה").

בענין ששנינו ברישא: נפל לתוכן מת וכו', בארנו הטעם לשיטת הר"ש ורוב המפרשים, כמו במשניות הקודמות, אבל לשיטת הרמב"ם הטעם הוא, שאם נפל לתוכם מת או שהלך בהם הטמא, הרי זה שלא לרצון, הלכך המים טהורים.

באור משנה ה

מֵאֵימָתַי טַהֲרָתָן — מי גבאים הקרובים לעיר ולדרך, או הרחוקים שהלכו דרך שם רוב בני אדם, שהם בחזקת טומאה, כמו ששנינו במשנה הקודמת, מאימתי יחזרו לחזקת טהרה, כשירדו לתוכם גשמים? **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִשֶּׁיִּרְבּוּ** — עליהם מי הגשמים, כלומר שיהו רוב המים שבהם מי גשמים, **וְיִשְׁטְפוּ** — ויעברו המים על גדותיהם וישטפו לחוץ; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: רַבּוּ** — מי הגשמים עליהם, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁטְפוּ** — שלא עברו על גדותיהם, הרי הם נטהרו; **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שָׁטְפוּ** — עברו המים על גדותיהם ויצאו לחוץ,

שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שָׁטְפוּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רַבּוּ. כְּשֵׁרִין לַחַלָּה וְלִטּוֹל מֵהֶן לַיָּדַיִם.
ו לְמַעְלָה מֵהֶן: מֵי תַּמְצִיּוֹת שֶׁלֹּא פָּסְקוּ. שָׁתָה טָמֵא וְשָׁתָה טָהוֹר — טָהוֹר. שָׁתָה טָמֵא וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר — טָהוֹר. שָׁתָה טָמֵא וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֲדִיחַ — טָהוֹר. מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא וְשָׁתָה טָהוֹר — טָהוֹר. מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר — טָהוֹר. מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֲדִיחַ — טָהוֹר. נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים וְשָׁתָה טָהוֹר — טָהוֹר. נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר — טָהוֹר. נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֲדִיחַ — טָהוֹר. כְּשֵׁרִים לַתְּרוּמָה וְלִטּוֹל מֵהֶם לַיָּדַיִם.
ז לְמַעְלָה מֵהֶן: מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, שֶׁבּוֹ טוֹבְלִין וּמַטְבִּילִין. לְמַעְלָה מֵהֶן: מַעְיָן שֶׁמֵּימָיו מֶעָטִין וְרַבּוּ עָלָיו מַיִם שְׁאוּבִין — שָׁוֶה לַמִּקְוֶה לְטַהֵר בְּאֶשְׁבֹּרֶן, וְלַמַּעְיָן לְהַטְבִּיל בּוֹ בְּכָל שֶׁהוּא.

פירוש ברטנורא

וישטופו, אלא כיון שרבו מי גשמים שבאו אח"כ על המים שהיו בהן בשעת טומאתן, נטהרו, אע"פ שלא שטפו ויצאו לחוץ: **ר' שמעון אומר משׁשטפו.** מי גשמים על גדותיו של גבא ויצאו לחוץ, נטהר הגבא. **אע"פ שלא רבו,** מי הגשמים שבאו אחרי כן על המים שהיו בגבא בשעת טומאתן: **כשרים לחלה.** מי גבאים הללו דתנן במתניתין, כשרים להשתמש בהן לחלה, ללוש ולבשל בהן חלה: **וליטול מהן לידים.** לכל דבר שצריך נטילת ידים:

ו מי תמצית שלא פסקו. ההרים מזחילתן ועדיין הן מבצבצין ממי הגשמים שירדו עליהן, אלו מבטלים הטפה הראשונה הטמאה שהיתה בגבא. לפיכך שתה טמא ושתה טהור כל זמן שלא פסקו, טהור, דמים טמאים שנפלו שם, נטהרו. וזו היא המעלה, דהני דלעיל לא עלתה טבילה למים הטמאים, ואילו הכא עלתה. אבל אין כשרים לטבילת אדם וכלים וידים:

ז טובלים. בני אדם כל גופו: **ומטבילין.** הכלים, והידים למידי דבעי טבילת ידים ולא סגי בנטילה, כגון לקודש: **מעין.** שמימיו נובעים, והמים הנובעים מעטים מן המים שאובין ששפכו בתוכו: **שוה למקוה לטהר באשבורן.** ולא בזוחלין. דקיי"ל מעין מטהר בזוחלין ומקוה מטהר באשבורן, והאי משום מים שאובים מרובים שבו שוה למקוה לטהר באשבורן ולא בזוחלין: **ולמעין להטביל בו בכל שהוא.** ולא בעי ארבעים סאה כמקוה, דאין מקוה מטהר בפחות מארבעים סאה והאי מטהר בכל שהוא כמעין:

משניות מבוארות – קהתי

אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רַבּוּ – מי הגשמים על המים שהיו בגבא, כגון שלא היה הגבא עמוק, או שהיה מלא מים, כיון ששטפו המים לחוץ נטהרו. והלכה כבית הלל. **כְּשֵׁרִין לַחַלָּה** – מי גבאים הללו שנטהרו כשרים הם ללוש בהם עיסה הטבולה לחלה **(רמב"ם, הל' מקואות ט, א)**. ויש מפרשים: מותר להשתמש בהם לחלה, לרחוץ בהם הכלים שמשתמשים בהם לחלה, וגם ללוש ולבשל בהם חלה **(המאירי; הרא"ש; ברטנורא)**. יש כותבים, שהוא הדין לתרומה **(עיין "מלאכת שלמה", "תפארת ישראל")**; **וְלִטּוֹל מֵהֶן לַיָּדַיִם** – לכל דבר שצריך נטילת ידיים, והוא שיטול מן המים בכלי וישפוך על הידיים **(רמב"ם; הגר"א)**, אבל טבילת ידיים במקוה שאין בו ארבעים סאה אינה מטהרת. ויש כותבים, שאם המים אינם שאובים, אף על פי שאין בהם ארבעים סאה, מטבילים בהם הידיים **(הראב"ד)**.

באור משנה ו

לְמַעְלָה מֵהֶן – ממי גבאים וכיוצא בהם, לענין טהרה, **מֵי תַּמְצִיּוֹת שֶׁלֹּא פָּסְקוּ** – מים שנתמצו ממי הגשמים שירדו על ההרים וזחלו מהם לעמק ונתכנסו שם, ולא פסקו עוד המים לזחול מן ההרים, שעדיין ההרים מבצבצים ופולטים מים; והרי מי תמציות אלו מים שאינם שאובים אבל אין בהם ארבעים סאה, ומכל מקום גדולה מעלתם לענין טהרה ממי גבאים, שהואיל ולא פסקו המים לזחול מן ההרים, הרי הם מבטלים את המים הטמאים שנפלו לתוכם ומטהרים אותם, ולפיכך דינם כדלקמן: **שָׁתָה טָמֵא** – ממי תמציות שלא פסקו, **וְשָׁתָה טָהוֹר** – ואחר כך שתה מהם טהור, **טָהוֹר** – הריהו נשאר טהור. **שָׁתָה טָמֵא וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר** – מילא אדם בכלי טהור ממי התמציות שלא פסקו, לאחר ששתה מהם אדם טמא, **טָהוֹר** – הכלי. **שָׁתָה טָמֵא וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֲדִיחַ** – את הכיכר, **טָהוֹר** – לפי שכל המים טהורים, מאחר שהטמאים בטלו בהם. **מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא וְשָׁתָה טָהוֹר** – אם אדם טהור שתה מן המים לאחר שמילא מהם אחד בכלי טמא, **טָהוֹר** – הריהו נשאר טהור. **מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר** – מילא אדם מן המים בכלי טהור לאחר שמילא מהם בכלי טמא, **טָהוֹר** – הכלי. **מִלֵּא בִּכְלִי טָמֵא וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֲדִיחַ, טָהוֹר** – הכיכר, כמו שבארנו הטעם לעיל. **נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים** – לתוך מי התמציות שלא פסקו, **וְשָׁתָה טָהוֹר** – מהם אחר כך, **טָהוֹר** – הריהו נשאר טהור. **נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים וּמִלֵּא בִּכְלִי טָהוֹר** – אם מילא מהם בכלי טהור לאחר שנפלו לתוכם מים טמאים, **טָהוֹר** – הכלי. **נָפְלוּ מַיִם טְמֵאִים וְנָפַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֲדִיחַ, טָהוֹר** – הכיכר, שבטלו המים הטמאים במי התמציות, ונטהרו. **כְּשֵׁרִים לַתְּרוּמָה** – מים אלו כשרים להשתמש בהם לתרומה, **וְלִטּוֹל מֵהֶם לַיָּדַיִם** – לכל דבר שצריך נטילת ידיים, כמו שבארנו במשנה הקודמת. אבל אינם כשרים לטבילה, לא לטבילת אדם ולא לטבילת כלים ולא לטבילת ידיים, היינו לדבר שהידיים צריכות טבילה, הואיל ואין בהם ארבעים סאה **(הר"ש; הרא"ש; המאירי; הרמב"ם)**. וכבר הבאנו במשנה הקודמת, שאמנם לדעת הראב"ד כשרים הם אף לטבילת ידיים, הואיל ואינם מים שאובים. ואף הרשב"א והר' יונה **(במסכת ברכות)** סוברים כהראב"ד שאין צריכים ארבעים סאה לטבילת ידיים.

באור משנה ז

לְמַעְלָה מֵהֶן – ממי גבאים וממי תמציות שלא פסקו: **מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה** – מים שאינם שאובים, **שֶׁבּוֹ טוֹבְלִין** – בני אדם טמאים (חוץ מן הזב), **וּמַטְבִּילִין** – בו את הכלים הטמאים, וכן את הידים לקודש, כמו ששנינו **(חגיגה ב, ה)**: "נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה, ולקודש מטבילין". ואין צורך לומר, שאם נפלו לתוכו מים טמאים, שמיטהרים הם בהשקה. **לְמַעְלָה מֵהֶן** – מן המימות שנימנו עד כה: **מַעְיָן שֶׁמֵּימָיו מֶעָטִין** – עד שאין גוף הטובל עולה בהם **(המאירי)**, **וְרַבּוּ עָלָיו מַיִם שְׁאוּבִין** – ששפכו לתוכם מים שאובים, עד שרבו המים השאובים ממי המעיין, **שָׁוֶה לַמִּקְוֶה לְטַהֵר בְּאֶשְׁבֹּרֶן** – שכן ההבדל בין מעיין למקוה (כפי שכבר הזכרנו בפתיחה למסכתנו) הוא בשני דברים: א) שהמקוה אינו מטהר במים זוחלים אלא באשבורן, היינו כשמימיו מכונסים במקום אחד, ואילו המעיין מטהר אף בזוחלים; ב) שהמקוה אינו מטהר אלא בארבעים סאה, ואילו המעיין מטהר בכל שהוא, כלומר כל שהגוף הנטבל עולה במימיו, אפילו אין בהם ארבעים סאה (עיין מה שהבאנו בענין זה בפתיחה למסכתנו). ובאה המשנה ללמדנו, שמעיין שמימיו

ח לְמַעְלָה מֵהֶן: מַיִם מְכִּין, שֶׁהֵן מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין. לְמַעְלָה מֵהֶן: מַיִם חַיִּים, שֶׁבָּהֶן טְבִילָה לַזָּבִים, וְהַזָּיָה לַמְּצֹרָעִים, וּכְשֵׁרִים לְקַדֵּשׁ מֵהֶן מֵי חַטָּאת.

פ ר ק ש נ י

א הַטָּמֵא שֶׁיָּרַד לִטְבּוֹל, סָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל, אֲפִלּוּ טָבַל, סָפֵק יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין בּוֹ; שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ, טָבַל בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל — סְפֵקוֹ טָמֵא.

ב מִקְוֶה שֶׁנִּמְדַּד וְנִמְצָא חָסֵר, כָּל טְהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו לְמַפְרֵעַ, בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים — טְמֵאוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּטֻמְאָה חֲמוּרָה, אֲבָל בְּטֻמְאָה קַלָּה, כְּגוֹן אָכַל אֹכָלִים טְמֵאִים, וְשָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִים, בָּא רִאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִים, אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין, וְיָרַד לִטְבּוֹל; סָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל, אֲפִלּוּ טָבַל, סָפֵק יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין בּוֹ, שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד

פירוש ברטנורא

ח מים מוכין. מים נובעים שהן מלוחים או חמים: **שהן מטהרים בזוחלין.** ואילו מעין שמימיו מועטים דלעיל אינו מטהר בזוחלין אלא באשבורן: **מים חיים.** נובעים שאינן מוכין: **שהן טבילה לזבים.** דכתיב ביה (ויקרא ט"ו) ורחץ את בשרו במים חיים: **והזייה למצורעים.** דכתיב בהו (שם י"ד) אל כלי חרש על מים חיים: **כשרים לקדש בהן מי חטאת.** דכתיב בהו (במדבר י"ט) מים חיים אל כלי:

ב א הטמא שירד לטבול. ספיקו טמא. דאוקי גברא אחזקתיה ובחזקת טומאה הוא:

ב בין ברשות היחיד בין ברה"ר טמאות. אע"ג דספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור, האי ספק טהרה הוא ולא ספק טומאה: **בטומאה חמורה.** באב הטומאה שמטמאתו מן התורה: **טומאה קלה.** דרבנן: **אכל אוכלים טמאים.** אכל חצי פרס מאוכלים טמאים או שתה רביעית משקין טמאין, נפסל גופו מלאכול בתרומה, ופוסל את התרומה מדרבנן. וכולן משמונה עשר דבר שגזרו בו חכמים, וכולן מפורשים פרק קמא דשבת: **ואפילו טבל.** דהשתא איכא תרתי לריעותא, שמא לא טבל כלל ואפילו טבל שמא קודם טבילה נתחסר, אפילו הכי ספיקו טהור: **רבי יוסי מטמא.** ואפילו במומאה דרבנן. משום דגברא בחזקת טומאה: **אבל ספיקו ליטמא ולטמא.** כגון ספק אכל אוכלים טמאין או לא אכל, הרי ספיקו ליטמא. או ודאי אכל אוכלים טמאים, ספק נגע

משניות מבוארות – קהתי

מועטים והרבו עליו מים שאובים, שווה למקוה שמטהר באשבורן, ולא בזוחלים, **וְלַמַּעְיָן** – ושווה למעיין, **לְהַטְבִּיל בּוֹ בְּכָל שֶׁהוּא** – שמטהר בכל שהוא, אפילו אין בו ארבעים סאה. וכבר הבאנו בפתיחה למסכתנו, שיש סוברים, שדווקא לטבילת כלים די בכל שהוא, אבל לטבילת אדם אף במעיין צריך ארבעים סאה (**הר"י; הרא"ש; עיין יורה דעה סימן רא סעיף א**).

באור משנה ח

לְמַעְלָה מֵהֶן: מַיִם מְכִּין – מעיין שמימיו מקולקלים, כגון מלוחים או חמים (כמבואר במשנה פרה ח, ט). **שֶׁהֵן מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין** – אף במים הזוחלים, היינו הנגררים ונמשכים מן המעיין, שדינם כשאר מעיין, אלא הואיל ומקולקלים הם אינם נקראים מים חיים. **לְמַעְלָה מֵהֶן: מַיִם חַיִּים** – מי מעיין זכים ויפים לשתיה, **שֶׁבָּהֶן טְבִילָה לַזָּבִים** – הצריכים מים חיים, שנאמר בהם (**ויקרא טו, יג**): "ורחץ את בשרו במים חיים", **וְהַזָּיָה לַמְּצֹרָעִים** – שציוותה בהם התורה לשחוט אחת משתי הצפרים שמביאים ביום טהרתם "אל כלי חרש על מים חיים", ולטבול בתוכם אחר כך את הצפור החיה עם האזוב ושני התולעת ועץ הארז, ולהזות על המיטהר שבע פעמים (**שם יד, חז**), **וּכְשֵׁרִים לְקַדֵּשׁ מֵהֶן מֵי חַטָּאת** – ליטול מהם מים לקידוש אפר פרה אדומה, כמו שנאמר בו (**במדבר יט, יז**): "ונתן עליו מים חיים אל כלי".

באור משנה א

משנתנו דנה בטמא שנולד ספק בטבילתו.

הַטָּמֵא שֶׁיָּרַד לִטְבּוֹל – כדי להיטהר מטומאתו: **סָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל** – יש מפרשים, שהטמא עצמו אומר, שספק לו אם טבל (**"משנה אחרונה"; עיין המאירי; הרא"ש**); ויש מדייקים בלשון משנתנו: שירד לטבול, שאמנם טבל, אלא שספק לו אם טבל כראוי, כגון אם טבל כל גופו או לא, או אם היה עליו דבר חוצץ או לא (**"משנה למלך" על הרמב"ם הל' בכורות ד, א; ומובא בתוספות רבי עקיבא איגר**); **אֲפִלּוּ טָבַל** – או אפילו ידע ודאי שטבל (**ולפי "משנה למלך" – אפילו ידע שטבל כראוי**), אבל **סָפֵק יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין בּוֹ** – נולד ספק במקוה, אם יש בו ארבעים סאה אם לא; או **שְׁנֵי מִקְוָאוֹת** – שהיו שם שני מקואות, **אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ** – ארבעים סאה, והטמא **טָבַל בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל** – אם במקוה הכשר טבל או במקוה החסר, **סְפֵקוֹ טָמֵא** – מפני שמעמידים את הטמא בחזקת טומאה עד שיתברר שטהר.

באור משנה ב

מִקְוֶה שֶׁנִּמְדַּד וְנִמְצָא חָסֵר – שאין בו ארבעים סאה, כלומר שמתחילתו היה שלם, ואין ידוע מאימתי נעשה חסר (**עיין "מלאכת שלמה"**), **כָּל טְהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו** – על סמך הטבילה במקוה זה, כלומר כל טהרות שנגע ועשה טמא שטבל בו על סמך טבילה זו (**הריטב"א**), **לְמַפְרֵעַ** – עד הזמן שידוע בודאי שהיה שלם, **בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** – בין שהיה המקוה ברשות היחיד בין שהיה ברשות הרבים, **טְמֵאוֹת** – ואף על פי שספק טומאה ברשות הרבים ספקו טהור, מכל מקום הואיל ואין כאן ספק טומאה אלא ספק טהרה, שהרי זה שטבל בו היה ודאי טמא, והספק הוא אם נטהר, לפיכך מעמידים אותו בחזקת טומאה, שאין ספק טבילה מוציאה אותו מחזקת טומאתו. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – שהטמא שנולד ספק בטבילתו, כפי ששנינו במשנה הקודמת ובמשנתנו, ספקו טמא? **בְּטֻמְאָה חֲמוּרָה** – כשנטמא באב הטומאה (**הר"ש; הרא"ש**), **אֲבָל בְּטֻמְאָה קַלָּה** – אם טבל מטומאה קלה, **כְּגוֹן אָכַל אֹכָלִים טְמֵאִים** – בשיעור חצי פרס, **וְשָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִים** – או שתה רביעית משקים טמאים, **בָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִים** – לאחר שטבל מטומאתו, קודם שהעריב שמשו, **אוֹ שֶׁנָּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רֻבּוֹ שְׁלֹשָׁה לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין** – ואפילו היה טהור גמור, שכל אלו אינם טמאים אלא מגזירת חכמים (**עיין סהרות ד, יא; ועיין באורנו למשנה שבת א, ד**), **וְיָרַד לִטְבּוֹל** – מטומאתו זו: **סָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל** – כמו שבארנו במשנה הקודמת, **אֲפִלּוּ טָבַל** – או אפילו ידע ודאי שטבל, אבל **סָפֵק יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין בּוֹ** – שנולד ספק במקוה אם הוא שלם או חסר, כגון מקוה שנמדד ונמצא חסר, כפי ששנינו במשנתנו, ואין יודעים אם בשעת הטבילה היה שלם

שֶׁאֵין בּוֹ, טָבַל בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל — סְפֵקוֹ טָהוֹר; רַבִּי יוֹסֵי מְטַמֵּא; שֶׁרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל דָּבָר שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טֻמְאָה, לְעוֹלָם הוּא בִּפְסוּלוֹ, עַד שֶׁיְּוַדַּע שֶׁטָּהַר. אֲבָל סְפֵקוֹ לְטַמֵּא וּלְטַמֵּא — טָהוֹר.

ג סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁטִּהֲרוּ חֲכָמִים, סְפֵק נָפְלוּ סָפֵק לֹא נָפְלוּ, אֲפִלּוּ נָפְלוּ, סָפֵק יֵשׁ בָּהֶם אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק אֵין בָּהֶם; שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד אֵין בּוֹ, נָפַל לְאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה מֵהֶן נָפַל — סְפֵקוֹ טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּמֶּה יִתְלֶה. הָיוּ שְׁנֵיהֶם פְּחוּתִים מֵאַרְבָּעִים סְאָה, וְנָפַל לְאֶחָד מֵהֶם וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה מֵהֶן נָפַל — סְפֵקוֹ טָמֵא, שֶׁאֵין לוֹ בַּמֶּה יִתְלֶה.

ד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: רְבִיעִית מַיִם שְׁאוּבִין בַּתְּחִלָּה פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה, וּשְׁלִשָׁה לֶגִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף, שִׁעוּרוֹ שְׁלִשָׁה לֶגִין.

פירוש ברטנורא

בכבר של תרומה ספק לא נגע, הרי ספיקו לטמא, בהני מטהר רבי יוסי, דאין כאן חזקת טומאה. ואין הלכה כר' יוסי:

ג ספק מים שאובים שטיהרו חכמים. במסכת טהרות פרק הזורק טומאה, תמן תנינן, אלו ספיקות שטיהרו חכמים ספק מים שאובין למקוה: **ספק נפלו.** שלשה לוגין מים שאובים במקוה חסר: **ספק יש בהן ארבעים סאה.** כלומר ספק היה במקוה ארבעים סאה כשרים קודם שנפלו השאובין, דשוב אין השאובין פוסלים אותו: **שיש לו במה יתלה.** שיש לו מקום לתלות נפילתן שלא גרמו לו פסול: **שאין לו במה יתלה.** דמה נפשך בהי מינייהו דנפל פסלוהו, הלכך שניהם פסולין. והאי דמטהרינן הכא ספק מים שאובין במקום שיש לו במה לתלות, היינו משום דשאובין דרבנן. והא דתניא בתורת כהנים אך מעין ובור מקוה מים, מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, אסמכתא בעלמא היא:

ד בתחילה. שלא היה במקוה מים כלל כשנפל בו רביעית מים שאובין, ונשלם אח"כ שיעורו במי גשמים: **על פני המים.** לאחר שהיו בו הרבה מים כשרים: **וחכמים אומרים.** והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

ואחר כך חסר, או שהיה כבר חסר בשעת הטבילה **(הר"ש)**; או שהיו **שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ** — ארבעים סאה, והטמא **טָבַל בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל** — הואיל וטומאתו טומאה קלה, שאינו טמא אלא מגזירת חכמים, **סְפֵקוֹ טָהוֹר** — שאף על פי שאין כאן ספק טומאה אלא ספק טהרה, מכל מקום אף בכגון זה הקילו חכמים שיהא ספקו טהור. **רַבִּי יוֹסֵי מְטַמֵּא** — אפילו בטומאה קלה, **שֶׁרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל דָּבָר שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טֻמְאָה** — ואפילו טומאה קלה מדברי סופרים, **לְעוֹלָם הוּא בִּפְסוּלוֹ** — בטומאתו, **עַד שֶׁיְּוַדַּע שֶׁטָּהַר** — שכל זמן שלא נתברר שטהר, מעמידים את הטמא בחזקת טומאתו. **אֲבָל סְפֵקוֹ לְטַמֵּא** — כגון ספק אכל אוכלים טמאים, או ספק שתה משקים טמאים, או ספק בא ראשו ורובו במים שאובים, **וּלְטַמֵּא** — וספקו לטמא, כגון אכל אוכלים טמאים או שתה משקים טמאים וספק נגע בכיכר של תרומה ספק לא נגע, **טָהוֹר** — ספקו טהור, שאין כאן חזקת טומאה. ואין הלכה כרבי יוסי **(רמב"ם הל' מקואות י, ו).**

באור משנה ג

במסכת טהרות שנינו (ד, ז): "אלו ספקות שטיהרו חכמים: ספק מים שאובים למקוה" וכו'. ובאה משנתנו לבאר ענין ספק מים שאובים. וכבר הזכרנו שם, שאם נפלו שלושה לוגים מים שאובים למקוה שאין בו ארבעים סאה, הרי פסלו את המקוה, ואפילו יוסיפו אחר כך מים כשרים להשלים לארבעים סאה, לא יוכשר. אבל מקוה שלם, שיש בו ארבעים סאה מים כשרים, אינו נפסל במים שאובים, ואפילו נפלו לתוכו אלף סאה.

סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁטִּהֲרוּ חֲכָמִים — כמו ששנינו במסכת טהרות (ד, ז), כיצד? **סָפֵק נָפְלוּ** — שלושה לוגים מים שאובים למקוה שאין בו ארבעים סאה מים כשרים, ופסלוהו, **סָפֵק לֹא נָפְלוּ** — ולא נפסל המקוה; **אֲפִלּוּ נָפְלוּ** — או אפילו ודאי נפלו שלושה לוגים מים שאובים למקוה, אבל **סָפֵק יֵשׁ בָּהֶם אַרְבָּעִים סְאָה** — כלומר ספק היו במי המקוה ארבעים סאה קודם שנפלו השאובים לתוכם, ששוב אין המים השאובים פוסלים אותם, **סָפֵק אֵין בָּהֶם** — ארבעים סאה, ונפסלו מחמת שלושת הלוגים מים שאובים שנפלו לתוכם, או שהיו **שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד אֵין בּוֹ** — ארבעים סאה, **נָפַל לְאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה מֵהֶן נָפַל** — נפלו שלושה לוגים מים שאובים לאחד משני המקואות, ואינו יודע לאיזה מהם נפלו; בכל אלו **סְפֵקוֹ טָהוֹר** — ומותר להוסיף מים כשרים למקוה החסר ולהשלימו לארבעים סאה, **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּמֶּה יִתְלֶה** — שיש מקום לתלות שלא אירע שום פסול, היינו שלא נפלו מים שאובים למקוה כלל, או שנפלו למקוה השלם, הלכך ספקו טהור. **הָיוּ שְׁנֵיהֶם** — שני המקואות, **פְּחוּתִים מֵאַרְבָּעִים סְאָה** — והרי שניהם נפסלים במים שאובים, **וְנָפַל לְאֶחָד מֵהֶם** — ונפלו שלושה לוגים מים שאובים לאחד מן המקואות הללו, **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה מֵהֶן נָפַל** — לאיזה משני המקואות נפלו המים השאובים, **סְפֵקוֹ טָמֵא** — ושניהם פסולים מספק, **שֶׁאֵין לוֹ בַּמֶּה יִתְלֶה** — כדי להכשיר, שהרי אחד מהם ודאי נפסל, וכיון שאי אפשר להכשיר את שניהם, הרי מן ההכרח לפסול את שניהם.

במפרשים מבואר הטעם שספק מים שאובים טהור במקום שיש במה לתלות, לפי שפסול מים שאובים אינו אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולה.

ואמנם דעת הרמב"ם, שאפילו מקוה שכולו מים שאובים כשר מן התורה, ואין מים שאובים פסולים לטבילה אלא מדברי סופרים. (הל' מקואות ד, א–ב); והטעם מבואר במפרשים, גזירה משום מים שאובים בכלי שפסולים מן התורה, לפי שצריך שיהא המקוה דומה למעיין שהוא בקרקע (הר"ש; עיין "תוספות יום טוב").

אבל יש סוברים שכולו שאוב פסול מן התורה (הרשב"ם; הר"ש). מכל מקום אף לדעתם שלושה לוגים מים שאובים שנפלו למקוה חסר אינם פוסלים אותו אלא מדברי סופרים.

באור משנה ד

משנתנו עוסקת בדין מים שאובים הפוסלים את המקוה.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: רְבִיעִית מַיִם שְׁאוּבִין בַּתְּחִלָּה — רביעית הלוג מים שאובים שנפלו לבור בתחילה, כשלא היו בו מים כלל, ואחר כך נוספו להם ארבעים סאה מים כשרים, כגון על ידי מי גשמים, **פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה** — יש מבארים הטעם, לפי שרביעית היא שיעור מקוה מן התורה לטבילת מחטים וצינורות, והרי שכבר בתחילה יש עליו שם מקוה פסול **(הרא"ש)**; **וּשְׁלִשָׁה לֶגִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם** — לאחר שהיו בבור מים כשרים, אבל פחות מארבעים סאה, אם נפלו עליהם מים שאובים, אינם נפסלים אלא בשלושה לוגים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף** — בין שנפלו מים שאובים לתוך המקוה בתחילה, שעדיין לא היו בו מים כלל, בין שנפלו בסוף, לאחר שהיו בו מים כשרים פחותים מארבעים סאה, **שִׁעוּרוֹ** — לפסול את המקוה, **שְׁלִשָׁה לֶגִין** — מים שאובים שנפלו שם. והלכה כחכמים (עיין עדיות א, ג).

משניות מבוארות – קהתי

טעם השיעור של שלושה לוגין, כבר הבאנו במסכת עדיות (א, ג), לדעת הראב"ד. **שכן שלושת לוגים הוא רבע ההין, שהוא שיעור הקטן ביותר שבנסכי ציבור, והואיל ושיעור זה חשוב לנסכים של קרבנות ציבור, לפיכך חשוב הוא גם לפסול את המקוה בשאובים** (עיין "תוספות יום טוב" שם). **ויש מבארים הטעם, לפי ששלושת לוגים מים ראויים לרחיצת אדם, ראשו ורובו** (הרא"ש).

אגרות קודש

ב"ה, י"ד מ"ח, תש"כ
ברוקלין.

הרה"ג וו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר שמואל שי'

שלום וברכה!

במענה למכתב כת"ר מט' מ"ח בהנוגע לקדיש ויארצייט דתינוק - ע"י אביו שי' וכו', ונראה מסגנון מכ' כת"ר שהורי האב אין מקפידין ע"ז כו'. כן להעיר, אשר אין מקום לדיון ע"ד השגת גבול שאר אבלים.

והרי כבר ציין כת"ר, לשו"ע יו"ד סי' שע"ו. ראה שם פ"ת ס"ק ג' הדין באם הנפטר פחות מכ' שנה. ומפורש הענין עוד יותר בשדי חמד, אסיפת דינים מערכת אבלות ס"ק קנ"א קס"ב ורי"ב, וראה ג"כ שו"ע שם סי' שד"מ סעיף ד'. דמכל הנ"ל משמע - דתועלת האמירת קדיש (וגם יארצייט) משעבר עליו שלשים יום, עיין בש"ך שם. ומה שיש רוצים לחלק בין הקדיש שלאחרי צדוק הדין, משא"כ קדיש סתם, שהוא לעילוי הנשמה, אפשר דקודם י"ג שנה, שאינו בר חיובא, אין לאמרו.

כבר נדחה עפמש"כ בספרים המצוינים בשדה חמד האמור. ובס' כל בו על אבילות להרב גרינולד.

איברא דבס' ילקוט דת ודין (להרב דוד אסף, חיפה, תש"ה), נדפס מכתב הרה"ג וכו' רצ"פ פרנק שי' שקודם י"ג שנה אין נוהגין בו לא יא"צ ולא קדיש. אבל לא הביא כל סמוכין לדבריו, והרי בספרים הנ"ל איפכא מסתבר.

והנה ידועה הקושיא בזה, הובאה בנודע ביהודא מהד"ת יו"ד סי' ח' מש"כ סנהדרין ק"ד ע"א, אבל מובא בכ"מ דמתורץ בתוספת סוטה יו"ד ע"ב ד"ה דאייתי, דתפלה מצלת.

ומבואר בארוכה בזה, בצוואת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (נדפסה בקונטרס חנוך לנער, עמוד י"ט, עי"ש באר היטב). ומשם מוכח ג"כ דמעלה באב לגבי שאר קרובים, וק"ל.

ומענין לענין, לסיום מכתבו בחשבון יום היארצייט, מיום המיתה או מיום הקבורה. - מובאה בזה הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע: יא"צ - ביום המיתה אפילו בשנה ראשונה, ואפילו כשיום הקבורה רחוק מיום המיתה (נדפס בהיום יום י"ג שבט).

ויהי רצון שבקרוב ממש נזכה לקיום היעוד, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, כי בלע המות לנצח, ויקיצו וירננו שוכני עפר.

ויעוין רמזים נפלאים בלשון "בלע המות לנצח", דוקא, בפירוש דן ידין מ"ג - על ספר קרנים - להמקובל האלקי הר"ש מאוסטרפולה, דשייך ליונה בן אמיתי, אשר ידוע דשאב רוה"ק בשמחת בית השואבה. ונזכה בקרוב בקיומה - בבנין בית השלישי בביאת משיח צדקנו.

בכבוד ובברכה לבשו"ט.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף פב עמוד ב: הגמרא מקשה על הדחיה: **וּמִי קָרֵי לְחִינּוּךְ הַשְׁלָמָה** - וכי יתכן שהתנא קורא 'חינוך' למה שחייבו חכמים את התינוקות להשלים את התענית. **וְהָא תַּנְיָא, אֵי זֶה חִינּוּךְ,** אם **הָיָה** התינוק **רָגִיל לֶאֱכוֹל בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת** ביום, **מַאֲכִילִין אוֹתוֹ לְשָׁלֹשׁ** שעות. ואם היה רגיל לאכול **בְּשָׁלֹשׁ** שעות, **מַאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּאַרְבַּע** שעות. הרי שתענית 'לשעות' נקראת חינוך, ולא השלמת התענית. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא בַּר עוּלָּא, תְּרֵי חִנּוּכֵי הָווּ,** חינוך 'לשעות' האמור כאן בברייתא, וחינוך להשלמה האמור בברייתא לעיל.

משנה עוּבָּרָה - אשה מעוברת, **שֶׁהֵרִיחָה** תבשיל ביום הכפורים, ומתאווה לאכלו, **מַאֲכִילִין אוֹתָהּ** ממנו **עַד שֶׁתָּשִׁיב נַפְשָׁהּ** - שתנוח דעתה. **החוֹלֶה, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ** ביום הכפורים **עַל פִּי בְקִיאִין** - שני רופאים, שאמרו שהוא בסכנה אם לא יאכל. **וְאִם אֵין שָׁם בְּקִיאִין, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ** - אם אומר שהוא צריך לאכול, **עַד שֶׁיֹּאמַר דַּי** - שאינו צריך עוד.

גמרא ברייתא בענין מעוברת המתאווה למאכל אסור: **תָּנוּ רַבָּנָן, עוּבָּרָה שֶׁהֵרִיחָה בְּשַׂר קוֹדֶשׁ אוֹ בְּשַׂר חֲזִיר,** האסורים באכילה, ומתאווה לאכלו, תחילה **תּוֹחֲבִין לָהּ כּוּשׁ** [-פלך, כלי שטווים בו] **בְּרוֹטֶב** של אותו בשר, **וּמַנִּיחִין לָהּ עַל פִּיהָ,** כדי שתמצוץ אותו ותתיישב דעתה. **אִם נִתְיַישְׁבָה דַּעְתָּהּ** במציצה זו **מוּטָב, וְאִם לָאו מַאֲכִילִין אוֹתָהּ** מה**רוֹטֶב עַצְמָהּ. וְאִם נִתְיַישְׁבָה דַּעְתָּהּ מוּטָב, וְאִם לָאו מַאֲכִילִין אוֹתָהּ** מה**שּׁוּמָן עַצְמוֹ. שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר** ממצוות התורה **שֶׁעוֹמֵד** באיסורו **בִּפְנֵי פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה וְגִילּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים.**

הגמרא מבררת את המקור לאמור בברייתא, שפיקוח נפש אינו דוחה שלושת עבירות אלו: **עֲבוֹדָה זָרָה, מְנָלָן** שאינה נדחית מפני פקוח נפש. **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** נאמר בתורה (דברים ו ה) 'וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ', והיינו שתהא אהבת ה' חביבה עליך יותר מן הדבר החביב לך ביותר. ויש להקשות, **אִם נֶאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ' לָמָּה נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדֶךָ', וְאִם נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדֶךָ' לָמָּה נֶאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ'.** כלומר, די שיזכיר הכתוב שעל האדם למסור את הדבר החביב עליו ביותר עבור אהבת ה', וממילא נשמע שיש לו למסור גם את שאינו חביב עליו כל כך. אלא לפיכך הזכיר שניהם, כי בני האדם שונים בדעתם, **וְאִם יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁגּוּפוֹ חָבִיב עָלָיו מִמָּמוֹנוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר** לו **'בְּכָל נַפְשְׁךָ'. וְאִם יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמָּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר 'וּבְכָל מְאֹדֶךָ'.** ללמדך, שבכל אופן יש לאדם למסור את החביב עליו ביותר.

גִּילּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכַת דָּמִים מְנָא לָן שאינן נדחות מפני פיקוח נפש. **דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר,** בענין נערה מאורסה שנאנסה בשדה נאמר (דברים כב כו) 'וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר וגו' **כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה'.** ויש להקשות, **וְכִי מָה עִנְיָן לָמַדְנוּ** - מדוע לנו ללמוד **מִדִּין רוֹצֵחַ לְנַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה** לפטרה על האונס, והרי כבר נאמר בה הפטור בפירוש. **אֶלָּא, הֲרֵי זֶה** - רוצח, נראה כמי ש**בָּא** רק כדי **לְלַמֵּד** על הנערה, **וְנִמְצָא** שהוקש אליה גם כדי להיות **לָמֵד** ממנה. וכך למד רוצח מנערה, **מַה נַּעֲרָה הַמְאוֹרָסָה נִיתָּן** רשות לכל אדם **לְהַצִּילָהּ** אפילו **בְּנַפְשׁוֹ** של הרודף אחריה, ולהרגו כדי שלא יבוא עליה, **אַף רוֹצֵחַ (כו')** הרודף אחר חבירו לרצחו, ניתן להציל את הנרדף בנפשו של הרודף. ואילו נערה המאורסה למדה מרוצח לענין אחר, **מָה** [-כשם ש]**רוֹצֵחַ** - אם יאמרו לאדם להרוג את חברו או שיהרגו אותו, הרי **שֶׁיַּהֲרֵג וְאַל יַעֲבוֹר** עבירה זו, כמבואר להלן (ע"ב), **אַף נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה** - אם יאמרו לאדם לבעול ארוסת חברו או שיהרג, **יַהֲרֵג וְאַל יַעֲבוֹר.**

רש"י

מתני' עוּבָּרָה שֶׁהֵרִיחָה. העובר מריח ריח תבשיל והוא מתאוה לו ואם אינה אוכלת שניהן מסוכנין: **ע"פ בקיאין.** אם יאמרו שני רופאים שהוא מסוכן אם אינו אוכל: **גמ' כוּשׁ.** פלך תוחבין לה כוש ברוטב של אותו בשר ומוצצתו: **למה נאמר בכל מאודך וכו'.** יאמר החביב שבהן וכ"ש שאינו חביב: **כי כאשר יקום.** בנערה המאורסה כתיב: **מה למדנו מרוצח לנערה המאורסה.** שהוא כמשפט הרוצח כן משפט הדבר הזה: **מה נערה המאורסה ניתן רשות.** למציל להצילה מבעילת זו בנפשו של בועל זה להורגו עד שלא בא עליה כדכתיב אין מושיע לה (דברים כב) הא יש מושיע יושיענה בכל צידי תשועה: **רוצח יהרג ואל יעבור.** אם אמרו לו הרוג חבירך ואם לאו אהרוג אותך יהרג ואל יעבור עבירה זו כדמפרש לקמן: **אף נערה המאורסה.** אם יאמרו בעול ארוסת חבירך או תיהרג יהרג ואל יעבור אבל היא אינה מצווה למסור את נפשה דהיא אינה עושה כלום דקרקע עולם בעלמא היא וראיה לדבר אסתר:

הגמרא מבארת את סברות המחלוקת: **מאי טַעְמָא דְּתַנָּא קַמָּא, אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אָבוּדִימִי, כְּתִיב** (ויקרא יא מג) 'אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ', ומשמע, בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹרֵץ, בין על גבי קרקע ובין במים. ומאידך, **כְּתִיב** (שם יא כט) 'וְזֶה לָּכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ', ומשמע שאין טומאה אלא בשרץ שעל הארץ, ולא בשרץ הצף על פני המים, **הָא כֵּיצַד, וַדַּאי שֹׁנְעוֹ** – אם ברור לאדם שנגע בשרץ, **טָמֵא**, ובאופן כזה מדבר הפסוק המטמא בכל השרץ השורץ, **סָפֵק מַגָּעוֹ** – אם מסופק הוא אם נגע בשרץ או לא, **טָהוֹר**, ובאופן כזה מדבר הפסוק המטמא רק בשרץ השורץ על הארץ, שאם הוא צף במים טהור. ומאחר שלא נתבאר בדברי הכתוב חילוק בין שרץ הצף במים שבכלי לבין שרץ הצף במים שעל גבי קרקע, סובר תנא קמא שבין בזה ובין בזה ספיקו טהור.

וְרִבִּי שִׁמְעוֹן המחלק בין צף במים שבכלים לבין צף במים שבארץ, **מַאי טַעְמָא, אָמַר עוּלָּא, כְּתִיב** (ויקרא יא לו) 'אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מָיִם יִהְיֶה טָהוֹר', ומשמע מדברי הכתוב שספק טומאה הצפה במים הרי היא טהורה, ומאידך **כְּתִיב** בהמשך הפסוק 'טִמְאָ' (**עַד הָעֶרֶב**), ומשמע בכל מקום שהיא, **הָא כֵּיצַד**, בהכרח צריך לחלק, **צָפָה** הטומאה במים **שַׁבְּכֵלִים**, ספיקה **טָמֵא**, ובאופן כזה מדבר הכתוב המטמא אף בטומאה צפה, צפה הטומאה במים **שַׁבְּקַרְקַע**, ספיקה **טָהוֹר**, ובאופן כזה מדבר הכתוב המטהר במעין ובור, שהינם מים המכונסים על גבי קרקע:

דינים שונים בעניני טומאה צפה: **תָּנוּ רַבָּנַן, כָּל** השרצים **הַנִּיטָּלִין וְהַנִּגָּרְרִין** – אם נטל אדם שרץ בידו והעבירו על פני המים, או קשרו בחוט וגררו על פני המים, **סְפֵיקָן** האם נגע שרץ זה באדם אחר, **טָמֵא**, ואין הם נחשבים כטומאה צפה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמוּנָּחִין**, מאחר ושרץ זה נתון ביד אדם, **וְהַנִּגָּרְרִין** – אך אם זרק האדם שרץ זה ויצא מתחת ידו, **סְפֵיקָן טָהוֹר**, שאם ישנו ספק האם נגע באדם אחר, נידון הוא כטומאה צפה.

הברייתא מבארת באיזו מן הטומאות לא נאמר הדין שספק טומאה צפה טהור: **חוּץ מִן כְּזַית הַמֵּת** הצפה במים ויש ספק לאדם הטהור האם האהיל עליה, **וְהַמַּאֲהִיל**, תוך כדי שצף על המים, **עַל פְּנֵי טוּמְאָה** הקבועה במקומה בקרקע, שהוא טמא, שלא נאמר דין ספק טומאה צפה להקל באדם שמאהיל על טומאה. שדין ספק טומאה צפה להקל הוא בין באופן שהטומאה צפה והטהרה קבועה במקומה, ובין באופן שהטהרה צפה והטומאה קבועה במקומה, אמנם מאחר שלא נאמר דין זה לגבי טומאת אהל המת, ספיקן טמא. **וְכָל דָּבָר שֶׁמִּטַּמֵּא מִלְּמַעְלָה כִּלְמַטָּה, לְאִיתּוּיֵי זָב וְזָבָה** שנתחדש בזב שאם הסיט דבר טהור במקל, אף שנגע בו רק על ידי אמצעי, נטמא, וכן אם אדם טהור הסיט את הזב, אף שלא נגע בו, נטמא, וכן כל דבר המונח מעל הזב, או דבר המונח תחתיו והרי הוא דורס עליו, אף ללא נגיעה, טמאים, ובטומאות אלו לא נתחדש דין ספק טומאה צפה להקל, ועל כן, אם זב צף במים וישנו ספק אם הסיט או דרס דבר טהור, טמא.

הגמרא מביאה כמה ספיקות בדינים אלו: **בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא**, מה הדין באופן שיש כזית מן **הַמֵּת בִּכְלִי**, **וּכְלִי** זה **צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם**, וישנו ספק לאדם האם נגע בטומאה זו. **מַהוּ, בָּתַר כְּלִי אַזְלִינָן** – אנו דנים את הטומאה כלפי הכלי שהיא שוכנת בו, והרי היא מונחת במקומה ואינה צפה, **אוֹ בָּתַר (מיתא) מַיָּא אַזְלִינָן** – אנו דנים אותה כלפי המים שהכלי מונח עליהם, והרי היא נידונת כטומאה הצפה על פני המים.

אִם תִּמְצֵי לוֹמַר שבָּתַר כְּלִי אַזְלִינָן – ואין טומאה זו נידונית כצפה, יש לדון לגבי כזית מן **הַמֵּת** המונח **עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ** הצף על פני המים, ונסתפק אדם האם נגע בטומאת המת. **מַהוּ, כֵּיוָן דְּהַאי** – שרץ, אינו מטמא את הנוגע בו אלא **טוּמְאַת עֶרֶב, וְהַאי** – כזית מן המת, מטמא את הנוגע בו **טוּמְאַת שִׁבְעָה** ימים, ממילא אין השרץ והמת נידונים כדבר אחד, אלא **כְּמַאן דְּמַחֲתָא טוּמְאָה בִּכְלִי דָּמְיָא** – כאילו מונח המת בתוך כלי הצף במים, וספיקו טמא, **אוֹ דִּילְמָא טוּמְאָה סְמִיכְתָּא הִיא** – או שמאחר שעל כל פנים שניהם מטמאים, אף שאין טומאתם שוה, נידונים הם כדבר אחד, וכשם שהשרץ צף על פני המים, אף המת המונח על גביו נידון כטומאה הצפה על המים, וספיקו להקל.

וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר בספק הקודם שדינו **כְּמַאן דְּמַחֲתָא טוּמְאָה בִּכְלִי דָּמְיָא** – כאילו מונח בכלי הצף על המים, שמאחר ואין טומאתם שוה אינו נידון כטומאה צפה **וְטָמֵא וַדַּאי**, עדיין יש להסתפק לגבי שֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי נְבֵלָה, וּנְבֵלָה צָפָה** על פני המים, **מַהוּ, כֵּיוָן דְּתַרְוַיְיהוּ** – שניהם, השרץ והנבילה, **טוּמְאַת עֶרֶב אִינּוּן** – דינם הוא רק לטמא עד הערב, **טוּמְאָה סְמִיכְתָּא הִיא** – נידונים הם כטומאה אחת עבה, וכשם שהנבילה צפה על פני המים, אף השרץ נידון כטומאה צפה, ואם נסתפק אדם אם נגע בשרץ זה ספיקו טהור, **אוֹ דִּילְמָא** אין נידונים כן כיון **שהַאי** – נבילה, שיעור טומאתה הוא **בְּכַיְּית, וְהַאי** – שרץ, שיעור טומאתו הוא **בְּכַעֲדָשָׁה**, אינם נידונים כטומאה אחת, והשרץ נחשב כמונח בכלי הצף במים, וספיקו טמא.

שֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי** שֶׁרֶץ שצף במים, ונסתפק אדם האם נגע בשרץ העליון, **מַהוּ, הָנֵי וַדַּאי חַד שִׁיעוּרָא נִינְהוּ** – מאחר ששני השרצים שיעור טומאתם שוה לגמרי נידונים הם כטומאה אחת הצפה במים, **אוֹ דִּילְמָא כֵּיוָן דְּמַפְסְקֵי מֵהֲדֵדֵי לֵא** – או שמאחר שהם שני גופים נפרדים אינם נידונים כאחד, אלא השרץ התחתון צף הוא, וספיקו טהור, והעליון נידון כמונח בכלי הצף במים, וספיקו טמא.

וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר לגבי הספק הקודם בשֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי** שֶׁרֶץ הצף במים, שכֵּיוָן **דְּמַפְסְקֵי מֵהֲדֵדֵי כְּמַאן דְּמַנְחָא בִּכְלִי דָּמֵי** – כיון ששתי חתיכות הן, העליון כמונח בכלי הוא, וספיקו טמא, עדיין יש להסתפק בשֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי נְבֵלָה שֶׁנִּימּוֹחָה** – שניתך בשרה והפך למים, **מַהוּ**, האם נידון השרץ המונח על הנבילה שנימוחה כטומאה צפה או לא. **כֵּיוָן דְּנִימּוֹחָה הַוְיָא לֵיהּ מַשְׁקֶה** – כיון שהוא מונח על הנבילה שנימוחה ונהפכה למים, נידון הוא כטומאה הצפה על המים, **אוֹ דִּלְמָא הַאי אוּכְלָא הוּא** – או שמאחר שמים אלו הינם אוכל שנימוח, אינם נידונים כמשקה אלא כאוכל, ודין השרץ המונח על גבם כמונח בכלי, וספיקו להחמיר.

וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר לגבי הספק הקודם בשרץ המונח על נבילה שנימוחה **דְּאוּכְלָא הוּא**, ואין השרץ נידון כצף במים, עדיין יש מקום לדון בשֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי שִׁכְבַת זֶרַע** הצפה במים, **מַהוּ**, האם שכבת זרע נידונית כמשקה, וממילא נידון השרץ שעליה כטומאה צפה, או לא.

וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר לגבי הספק הקודם בשרץ המונח על שכבת זרע, שכֵּיוָן **דְּמִיתְעַקְּרָא** – שמאחר ונעקרת היא מן הגוף, **הַוְיָא לֵהּ כִּי אוּכְלָא** – נידונת כאוכל, ואין השרץ שעל גבה נידון כטומאה צפה, עדיין יש מקום לדון בשֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי מֵי חַטָּאת** המעורבין באפר, **וּמֵי חַטָּאת** אלו **צָפִין** הן **עַל גַּבֵּי הַמַּיִם, מַהוּ**, האם מאחר שמי חטאת אלו מעורבין באפר ונעשו עבים אינם נידונים כמשקה אלא כאוכל, ואין השרץ שעל גבם נידון כטומאה צפה, או שנידונים הם כמשקה מחמת המים המעורבים בהם, והשרץ שעל גבם נידון כטומאה צפה. ומסקנת הגמרא על כל הספיקות שהובאו לעיל, **לֵא יָדְעִינָן, תֵּיקוּ:**

אגרות קודש

[מרחשון, ה'תשל"ב]

. . . בברכת הצלחה רבה בעבודתה בהדרכת בנות ישראל תי' בבית רבקה אשר בכחב"ד ומתוך שמחה.

כתיב בכל השרץ השורץ — דמשמע: בכל מקום ששורץ טמא, ואפילו צף. וכתיב "על הארץ", דמשמע דבעינן שיהא מונח על הארץ, ולא צף. **הא כיצד ודאי נגע** — בטומאה, בכל מקום שהוא, בין במים בין בקרקע — טמא. הא ספק נגע, כגון לאחר שנמצא צף על פני המים — הרי זה טהור, בין שנמצא צף במים שבכלים, או במים שבקרקע דספק מגע צף לעולם טהור. **אך מעיין וכור מקוה מים יהיה טהור** — דמשמע רצפה בקרקע טהור. **וכתיב טמא הא כיצד צפה בכלים** — ספיקו טמא, צפה בקרקע — ספיקו טהור. **כל הניטלין והנגררין** — בין טומאת שרץ בין טומאת נבילה, ובשעת זחילתן או גרירתן ספק נגע בהן אדם וכלים. **ספיקן טמא** — שכל הנגרר והניטל — כמו שהן מונחין דמי, והוי כספק טומאה ברשות היחיד, דספיקו טמא. דגמרינן מסוטה (סוטה כח,ב) דכתיב בה "ונסתרה והיא נטמאה". אבל אם היו נזרקין, דבשעת זריקתן ספק נגע בהן אדם וכלים ספק לא נגע — ספיקו טהור, דלא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא, אלא בטומאה צפה דמיא, וספיקו טהור. **הכי גרסינן: חוץ מכזית מן המת והמאהיל על פני טומאה שמטמא מלמעלה כלמטה לאיתויי זב וזבה** — כלומר, חוץ מכזית מן המת שזרק על גבי אדם או טהרות, ובין שזרק טהרות על כזית מן המת, או האדם עצמו דלג עליו, וספק הוא אם האהיל עליו — שספיקו טמא, לפי שמטמא מלמעלה כלמטה, הואיל והוא מטמא שלא בנגיעה, כגון על ידי אהל. והאי דתני והמאהיל על פני טומאה, דלא צריך למיתני אלא חוץ מכזית מן המת והמאהיל עליו — לאיתויי זב וזבה שמטמא נמי מלמעלה כלמטה באבן מסמא, שאם ישב זב על האבן ועל הכלים ועל האדם שהן בתוך הבור תחת האבן — נטמא האדם והכלים כמו במגע עצמו. וכן אם הזב מלמטה והטהור יושב על אבן מסמא. **בעי רמי בר חמא מת בכלי וכלי צף על פני המים** — ויודע ודאי שלא האהיל עליו, אבל ספק הוא לו אם נגע אם לא נגע בו. **מהו** — גבי מתניתין מאי טעמא חיישינן לטומאה צפה — דהתם איכא למיחש שמא האהיל עליו, אבל הכא דידוע הוא לו שלא האהיל עליו, אבל ספק הוא לו אם נגע. **מי אמרינן בתר כלי אזלינן** — וכמאן דמונח על גבי קרקע דמי, וספק מגעו טמא. **או בתר מיתא אזלינן** — ומת מידא אזיל רצף על פני המים אגב הכלי, וספיקו טהור. **אם תימצי לומר** — כיון דמת עצמו לא הוי צף על פני המים הוא, בתר כלי אזלינן, וכמאן דמונח על גבי קרקע דמי, וספק מגעו טמא. מת המונח על גבי השרץ — ושרץ צף על פני המים מהו? כיון דשרץ טומאת ערב ומת טומאת שבעה — כמאן דמחתא טומאה בכלי דמי, וספק מגעו טמא. **או דילמא** — הא טומאה עבה סמיכתא היא, וכיון דצף שרץ — כצף מת דמי, (מיתא מידא אזיל רצף על פני המים אגב הכלי, וספק מגעו טהור). **ואם תמצא לומר** — כיון דדאי טומאת ערב ודאי טומאת שבעה — כמאן דמחתא בכלי דמי, וספיקו טמא ודאי. **שרץ צף על גבי נבילה** — והוא הדין נמי לנבילה על גבי השרץ. אלא האי דקמיבעיא ליה הכי — דשיעורא דשרץ דהוה בעדשה קאי על שיעורא דנבילה דהוי בכזית, ולאו שיעורא דנבילה על גבי שיעורא דשרץ. **או דילמא** — כיון דדאי בכזית ודאי בכעדשה — כמאן דמנח בכלי דמי, וספק מגעו טמא. **ואם תמצי לומר** — דשרץ ונבילה נמי, כיון דדאי שיעוריה בכזית ודאי שיעוריה בכעדשה — כמאן דמחתא בכלי דמי, וספק מגעו בשרץ טמא. **ואם תמצי לומר שרץ על גבי שרץ כיון דמיפסקי מהדדי כמאן דמנח בכלי דמי** — וספק מגעו העליון על גבי שרץ ספיקו טמא. **שרץ על גבי נבילה שנימוחה מהו** — מי אמרינן: כיון דנימוחה — הויא לה משקה, ושרץ צף על גביו, וספק מגעו טהור. דכמאן דצף על פני המים דמי. **או דילמא כיון דאוכל הוא** — הוה ליה כמאן דמונח על גביו, וכמו דמונח על גבי קרקע דמי, דספק מגעו טמא. **ואם תמצי לומר** — הכא, כיון דאוכלא הוא, ולא שוו שיעורייהו אהדדי, דדאי בכזית ודאי בכעדשה, כמאן דמנח על גבי כלים דמי. **שרץ על גבי שכבת זרע** — ושכבת זרע צף על פני המים, מהו? מי אמרינן, הואיל ושכבת זרע לאו אוכלא הוא — הוה ליה במשקה, והוה שרץ צף, וספיקו טהור. **ואם תמצי כיון שנתעקרה** — מבשרו של אדם ממש, ולא דמי לשאר משקה שבתוכו, כגון מי רגלים שמכונסין לתוכו — הוה ליה שכבת זרע כי אוכלא דסמיך הוא. **שרץ צף על גבי מי חטאת** — ומי חטאת עבין הן, מפני אפר פרה שבהן. מי הוי כאוכלא? או דילמא משקה הוי, והוי כשרץ צף, וספיקו טהור. לא ידענן, תיקו.

אמר

כתיב אך מעיין וכור מקוה מים יהיה טהור וכתיב יטמא (עד הערב) הא כיצד בכלים טמא — דדוקא דומיא דמעיין וכור, שהם מים שעל גבי קרקע. **כל** הניטלין — אדם עומד במים וחברו היה משלשל שרץ, [ספק] נגע בו אדם העומד במים. או הנגררין — שהיה חבירו גורר שרץ על פני המים, ספק נגע — ספקו טמא. מפני שהן כמונחין — כיון [שיד] אדם תופס בה אין כאן דין טומאה צפה.

והמאהיל על פני הטומאה — כגון אדם ההולך במים, ונמצא כזית מת קבוע במים, ספק עבר הטהור עליו והאהיל על המת. דבשרץ כי האי גונא טהור, או במת לטומאת מגע. דכך לי [טהרה] צפה וטומאה קבוע כמו טומאה הצפה וטהרה קבוע. מכל מקום באהל לא מטהרינן. דבר שהוא מטמא למעלה כלמטה, לאיתויי זב וזבה שמטמא בהיסט. וכן עליונו של זב וזבה (מלמעלה) כלמטה ממשכבו. ואם זב וזבה עוברים במים וכלי אצלם, ספק הסיטו — אין לנו ליטהר משום טומאה צפה, אלא במגע דוקא, דומיא דשרץ. וכן אם מדרסות שם חב עובר, ספק דרס — אין לטהר משום טומאה צפה. **בעי** רמי בר חמא מת בכלי וכלי צף על פני המים מהו בתר כלי אזלינן — והא נח, או דילמא בתר מיא אזלינן והא לא נח. מת על גבי שרץ מהו, כיון דהאי טומאת ערב והאי טומאת שבעה כמי דמחתא בכלי דמיא, או דילמא כיון דהאי טומאה והאי טומאה — סמיכתא היא. ואם תמצי לומר כמאן דמחתא בכלי ודאי דמיא, שרץ על גבי נבילה ונבילה צפה על פני המים מהו? כיון דתרוייהו טומאת ערב — טומאה סמיכתא היא, כחדא טומאה עבה, ולא חשיב כמונחת. או דילמא האי כזית והאי כעדשה. שרץ על גבי שרץ מהו? הני ודאי חד שיעורא הוא, או דילמא כיון דמפסקי מהדדי — לא. אם תימצי לומר כיון דמפסקי לא, נבילה שנימוחה מי הוי הך נבילה כי משקה, והוי שרץ שעל גבה כטומאה צפה על פני המים, או דילמא אוכלין הוא? ואם תמצי לומר כי אוכלין הויין לה ואינן חשובים משקה, והוה ליה כמי שאינו צף על פני המים, והא שרץ על גביו, הואיל כשהנבילה שנימוחה צפה על פני המים כזית והאי בכעדשה — כמאן דמנח דמי. שרץ על גבי שכבת זרע מהו? מי הויא לה כי משקה? ואם תמצי לומר כיון דמתעקר מגופיה לא חשיב משקה, אלא כי אוכלין יש לדונו. שרץ על גבי מי חטאת — שהיה שם אפר ומים, ועל ידי האפר הוא עב. ומי חטאת דנקיט, אומר רבנו יצחק דהוא הדין דמצי למנקט אפר ומים בעלמא, אי חשיב משקה אי לא, אלא לרבותא נקט, דאף על גב דאיכא למימר: כיון דהאי טומאה והאי טומאה הויא ליה כי טומאה סמיכתא צפה על פני המים, מכל מקום כיון דהני מי חטאת הוו להו משקה עליהן, והואיל כי צפה על פני המים.

נזיר

מַאי טַעֲמָא דְּתַנָּא קַמָּא? אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי: כְּתִיב "בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ" - כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹרֵץ, וּכְתִיב "עַל הָאָרֶץ", הָא כֵּיצַד? וַדַּאי מַגָּעוֹ - טָמֵא, סְפֵק מַגָּעוֹ - טָהוֹר. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַאי טַעֲמָא? אֲמַר עוּלָּא: כְּתִיב "אַךְ מַעְיָן" וּכְתִיב "יִטְמָא (עַד הָעָרֶב"), הָא כֵּיצַד? צָפָה בְּכֵלִים - טָמֵא, בַּקַּרְקַע - טָהוֹר. תָּנוּ רַבָּנַן: כָּל הַנִּיטָּלִין וְהַנִּגָּרְרִין - סְפֵיקָן טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמוּנָּחִין. וְהַנִּזְרָקִין - סְפֵיקָן טָהוֹר. חוּץ מִן כְּזֵית הַמֵּת, וְהַמַּאֲהִיל עַל פְּנֵי טוּמְאָה, וְכָל דָּבָר שֶׁמְּטַמֵּא מִלְּמַעְלָה כַּלְּמַטָּה, לְאִיתּוּיֵי זָב וְזָבָה. בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא: מֵת בִּכְלִי, וּכְלִי צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, מַהוּ? בְּתַר כְּלִי אָזְלִינַן אוֹ בָּתַר מֵיתָא אָזְלִינַן? אִם תִּמְצֵי לוֹמַר בָּתַר כְּלִי אָזְלִינַן, מֵת עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ מַהוּ? כֵּיוָן דְּהַאי טוּמְאַת עֶרֶב וְהַאי טוּמְאַת שִׁבְעָה - כְּמַאן דְּמַחְתָּא טוּמְאָה בִּכְלִי דָּמְיָא, אוֹ דִּילְמָא טוּמְאָה סְמִיכְתָּא הִיא? וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר כְּמַאן דְּמַחְתָּא טוּמְאָה בִּכְלִי דָּמְיָא, וְטָמֵא וַדַּאי, שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי נְבֵלָה וּנְבֵלָה צָפָה מַהוּ? כֵּיוָן דְּתַרְוַיְיהוּ טוּמְאַת עֶרֶב אִינּוּן - טוּמְאָה סְמִיכְתָּא הִיא, אוֹ דִּילְמָא הַאי כַּזַּית וְהַאי כַּעֲדָשָׁה? שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ מַהוּ? הָנֵי וַדַּאי חַד שִׁעוּרָא נִינְהוּ, אוֹ דִּילְמָא כֵּיוָן דְּמִפְסְקִי מֵהֲדָדֵי לָא? וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ, כֵּיוָן דְּמִפְסְקִי מֵהֲדָדֵי - כְּמַאן דְּמַנְחָא בִּכְלִי דָּמֵי, שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי נְבֵלָה שֶׁנִּימּוֹחָה מַהוּ? כֵּיוָן דְּנִימּוֹחָה הָוְיָא לֵיהּ מַשְׁקֶה, אוֹ דִּילְמָא הַאי אוֹכְלָא הוּא? וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר דְּאוֹכְלָא הוּא, שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי שִׁכְבַת זֶרַע מַהוּ וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר כֵּיוָן דְּמִיתְעַקְּרָא הָוְיָא לָהּ כִּי אוֹכְלָא, שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי מֵי חַטָּאת וּמֵי חַטָּאת צָפִין עַל גַּבֵּי הַמַּיִם, מַהוּ? לָא יָדְעִינַן, תֵּיקוּ.

אמר

נזיר. הכותים אין להם – פרק תשיעי דף סד עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

רש"י

נזיר ועושה פסח שהלכו בקבר התהום בשביעי שלהן טהורים מאי טעמא לא אלימא טומאת התהום למיסתר מתיב רבא ירד ליטהר מטומאת מת טמא שחוקת טמא טמא — אלמא: היכא דאתחזק בטומאתו — לא מטהרינן בטומאת התהום. **אמר** ליה מודינא לך בנזיר דמחוסר תגלחת — פירוש: תגלחת טומאה. ומתניתין איירי הכא דמחוסר תגלחת, שהרי אף טבילה הוא מחוסר, שהרי הוא ירד לטבול, וכל שכן תגלחת שאחריה. ורב המנונא מיירי בשביעי אחר שגילח. דנהי דמחוסר הערב שמש — בהאי לא קרינן ליה בחזקת טמא, כדמפרש ואזיל. אמר ליה: אף אנא מודינא לך בנזיר ועושה פסח דלא מחוסר ולא כלום, כלומר, ואחר שטבל ואחר שגילח, אמר ליה אביי: והא מחוסר הערב שמש! אמר ליה: שמשא ממילא ערבא. ואף אביי הדר ביה, והודה דשימשא ממילא ערבא, ולא חשיב חסרון. **דתניא** יום מלאת תביא תוך מלאת לא תביא — האי יום מלאת לאו דוקא, אלא כלומר חזרה וילדה יום שמונים ואחד — תביא שני קרבנות. תוך מלאת, שחזרה וילדה שנית תוך ימי לידה ראשונה — לא תביא רק קרבן אחד. יכול לא תביא על לידה שלפני מלאת, אבל תביא על לידה של אחר מלאת, כגון שילדה בשניה ביום ששים וארבע ללידה ראשונה, וחזרה וילדה ביום ששים וארבע ללידה שניה, שהיא תוך מלאת של לידה שניה ולאחר מלאת של לידה ראשונה — תלמוד לומר "ביום מלאת", דכל תוך מלאת, בין ללידה שניה הנפטרת בקרבן של ראשונה — אינה מביאה אלא קרבן אחד. ואמר רב כהנא: היינו טעמא — דמחסרא קרבן. כלומר, משום הכי מיפטרא בקרבן אחד — לפי שמחוסרת קרבן של לידה, ולא יצא עליה שעה שראויה להביא קרבן של לידה ראשונה. ד"בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה", והואיל וילדה שנית — לא תוכל להביא קרבן של ראשונה עד מלאת לידה שניה. והואיל ולא הספיקה למלאות לידה שניה עד שילדה שלישית, ולכך דין הוא שתיפטר היא בקרבן אחד.

אָמַר רַב הַמְנוּנָא: נָזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח שֶׁהָלְכוּ בְּקֶבֶר הַתְּהוֹם בַּשְּׁבִיעִי שֶׁלָּהֶן - טְהוֹרִים. מַאי טַעְמָא - דְּלָא אַלִּימָא טוּמְאַת הַתְּהוֹם לְמִיסְתַּר. מְתִיב רָבָא: יָרַד לִיטָּהֵר מִטּוּמְאַת הַמֵּת - טָמֵא, שֶׁחֲזְקַת טָמֵא - טָמֵא, שֶׁחֲזְקַת טָהוֹר - טָהוֹר! - אֲמַר לֵיהּ: מוֹדֵינָא לָךְ בְּנָזִיר, שֶׁמְּחוּסַּר תִּגְלַחַת. - אֲמַר לֵיהּ רָבָא: אַף אֲנָא מוֹדֵינָא לָךְ בְּעוֹשֶׂה פֶּסַח, דְּלָא מְחוּסָּר וְלָא כְלוּם. - אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: וְהָא מְחוּסַּר הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ! - אֲמַר לֵיהּ: שִׁימְשָׁא מִמֵּילָא עָרְבָא. וְאַף אַבָּיֵי הַדַּר בֵּיהּ: יוֹם מְלֹאת - תָּבִיא, תּוֹךְ מְלֹאת - לֹא תָּבִיא. יָכוֹל לֹא תָּבִיא עַל לֵידָה שֶׁלִּפְנֵי מְלֹאת, אֲבָל תָּבִיא עַל לֵידָה שֶׁלְּאַחַר מְלֹאת, וְתִיפַּטֵּר מִשְּׁתֵּיהֶן - תַּלְמוּד לוֹמַר "וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ", בְּיוֹם מְלֹאת - תָּבִיא, תּוֹךְ מְלֹאת - לֹא תָּבִיא. אֲמַר רַב כָּהֲנָא: שָׁאנֵי הָכָא דִּמְחַסְּרָא קָרְבָּן, הָתָם נַמִי מְחַסְּרָא הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ! - אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: שִׁימְשָׁא מִמֵּילָא עָרְבָא. **מִשְׁנָה הַמּוֹצֵא מֵת בַּתְּחִילָּה, מוּשְׁכָּב כְּדַרְכּוֹ - נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּפוּסָתוֹ, שְׁנַיִם - נוֹטְלָן וְאֶת תְּפוּסָתָן. מָצָא שְׁלִשָּׁה, אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לְזֶה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה - הֲרֵי זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת.**

בודק

אמר רב המנונא נזיר ועושה פסח — שנטמאו בטומאת מת, והוזה עליהן בשלישי ובשביעי, והלכו בקבר התהום בשביעי שלהן, ולא נודע לעושה פסח עד שעשה פסחו, ולנזיר עד שמנה נזירותו וגילח לנזירות טהרה. **טהורים** — ואף על גב דנטמאו בשביעי שלהן. דלא אלימא דך טומאת התהום למיסתר, דהואיל וכבר עבר ונטהר לכשנטמא בטומאת התהום. **מתיב רבא ירד** — לטבול וליטהר מטומאת המת, ונמצא מת משוקע בקרקע המערה — טמא, שחזקת טמא טמא. והכא נמי, כיון דהוי בחזקת טמא בשביעי שלו כשנטמא בקבר התהום, לפי שעדיין לא גילח תגלחת טומאה דנזירות, ולא העריב שמשו, דתגלחת לאחר ביאת מים הוא, כדאמרינן לעיל בפרק ["שלשה מינין"] (נזיר מד,ב), לוקמיניה נמי על חזקתו ולהוי טמא! **אמר ליה מודינא לך בנזיר** — דכיון דנטמא ביום שביעי שלו קודם תגלחת, דטמא, ואפילו כי לא נודע לו עד לאחר גילוח דטהרה, משום דמחוסר תגלחת טומאה כי נטמא בקבר התהום. **דלא מחוסר ולא כלום** — והוי בחזקת טהור כי נטמא בקבר התהום, ומספיקא לא מחתינן ליה טומאה, כדתנן: שחזקת טהור טהור. **אמר ליה** — עושה פסח נמי ביום שביעי שלו קא מחוסר הערב שמש, וקאמר דחזקת טמא טמא! **ממילא ערבא** — וכלא מחוסר ולא כלום דמי. **ואף אביי הדר ביה** — דאמר: הערב שמש לאו חסרון הוא, דשימשא ממילא ערבא. דתניא ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת וגו', **יום מלאת תביא** — אם חזרה והפילה ביום מלאת לזכר, דהיינו ביום ארבעים ואחד לזכר, ויום שמונים ואחד לנקבה — תביא שתי קרבנות. אבל על אותו שילדה בתוך מלאת — לא תביא, דאמר קרא "זאת תורת היולדת" — התורה ריבתה על כמה ולדות שיש לה בתוך ימי לידה, שמביאה קרבן אחד ואוכלת בקדשים, ואין השיור עליה חובה. **יכול לא תביא כו' אבל תביא על שלאחר מלאת** — שאם ילדה בתוך שמונים, ולאחר שעברו שמונים דראשונה חזרה וילדה נקבה בתוך שמונים של שניה, יכול שתביא קרבן על הראשונה ועל השלישית, לפי שהוא לאחר מלאת של ראשונה? **תלמוד לומר ובמלאת** — דמשמע: כל זמן שילדה ביום מלאת, בשעה שראויה להביא בה קרבן — תתחייב בקרבן על שתיהן, אבל תוך מלאת — לא תביא. וזו, הואיל והיא בתוך מלאת של שניה — לא תביא. **אמר רב כהנא** — כלומר, ואמר רב כהנא עלה דההיא: שאני הכא בלידה דלאחר מלאת, מאי טעמא לא מחייבא ליאתויי עלה קרבן — משום דמחסרא קרבן, דכל חדא וחדא דמתילדא לה הויא בשעה שאינה ראויה להביא בה קרבן. ומותבינן עלה דההיא: התם נמי ביום מלאת לשמונים ואחד, אמאי מייתא קרבן? הא מחסרא הערב שמש, שהרי היא צריכה להיות חוזרת וטובלת בו ביום אף על פי שכבר טבלה לבסוף ארבעה עשר מחמת לידה, כדי להתירה לאכול בקדשים. כדתנן במסכת חגיגה בפרק "חומר בקודש" (בא,א) שהאונן והמחוסר כפורים צריכין טבילה לקודש, וצריכין הערב שמש, דהיינו טבול יום ארוך, שאף על פי שטבלה לסוף ארבעה עשר — אינה אוכלת בקדשים עד סוף שמונים ואחד, וצריכה הערב שמש. **אמר אביי** — האיך חסרון דמיעל שימשא לאו שמיה חסרון, דשימשא ממילא ערבא, והוי לה שעה הראויה להביא בה קרבן. משום הכי אמר דביום מלאת תביא. והא מילתא דאביי ורב כהנא לא שמיעא לן היכא איתא. **משנה המוצא מת מושכב כדרכו** — [ולא] יושב, ולא ראשו בין ירכותיו, ולא הרוג. **נוטלו ואת תפוסתו** — ומפנו למקום אחר. ואינו חושש שיש כאן במקום הזה שום מת אחר, ומותר לו להלך בכל מקום. וכן אם מצא שנים. אבל אם מצא שלשה, אם יש בין זה לזה מארבע ועד שמונה, אם יש בין ראשון לשני מתחילת ארבע לסוף ארבע, דהיינו לרוחב המערה, או שהן מושכבין בתוך שמונה במדת אורך המערה, שהאחד בתחילת אחד והשלישי בסוף שמונה, דהכי קא מוקים לה אליבא דרבנן ורבי שמעון בפרק "המוכר פירות" (בבא בתרא קב,א). **הרי זה שכונת קברות** — וקנו מקומן. ואף על פי שאין שם בראוי, כדגרסינן התם שנפתח לתוכו כוכין ששוכבין מיכן לאורך המערה, דאיתרמויי איתרמי, דלא הספיקו לקבור שם אלא הללו [שלשה] מתים, והואיל וזו שכונת קברות — יש לחוש שמא נעשו כאן שתי מערות, אחת מכאן ואחת מכאן, וחצר באמצע שהוא שש על שש.

וצריך

מארבע אמות עד שמונה — לא גרסינן: כהלין מטה וקוברין. דגבי חצר הקבר הוא דמיתני, בפרק "המוכר פירות".

דין נוסף בטומאת התהום: **אָמַר רַב הַמְנוּנָא, נָזִיר** וְאדם **הָעוֹשֶׂה** [–מקריב] קרבן **פֶּסַח, שֶׁנִּטְמְאוּ** בטומאת מת, והיזו עליהם מאפר פרה אדומה ביום השלישי וביום השביעי, ולאחר מכן **הָלְכוּ בְּקֶבֶר הַתְּהוֹם** [–שנטמאו בטומאה שאינה ידועה] **בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁלָּהֶן,** ולא נודע להם על טומאתם זו עד לאחר ששב הנזיר ומנה ימי נזירות בטהרה וגילח את שערותיו, ורעדו הקריב את קרבן הפסח, **טְהוֹרִים** הם, ואין הנזיר סותר את ימי הנזירות שמנה, ועושה הפסח אינו צריך להביא פסח שני. **מַאי טַעְמָא, דְּלָא אַלִּימָא טוּמְאַת הַתְּהוֹם לְמִיסְתַּר** – שאין בכוחה של טומאת התהום לסתור את הנעשה כבר, מאחר שלא נודעו מטומאה זו עד לאחר המעשה.

הגמרא מקשה: **מָתִיב רָבָא,** שנינו במשנה שאם **יָרַד** הנזיר למערה כדי לטבול **וְלִיטָּהֵר מִטּוּמְאַת הַמֵּת** שנטמא בה, ונודע לו לאחר שמנה נזירות טהרה וגילח שבאותה שעה היה כזית מן המת בקרקע המערה, **טָמֵא** הוא וסותר את ימי נזירותו, מאחר **שֶׁחֲזָקַת טָמֵא טָמֵא שֶׁחֲזָקַת טָהוֹר טָהוֹר,** שהקולא של טומאת התהום אינה אמורה במי שהיה טמא בעת שנטמא בה, ואיך אמר רב המנונא שטהורים הם כאשר נטמאו ביום השביעי.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב המנונא לרבא, **מוֹדִינָא לָךְ בְּנָזִיר** שבו אמורים דברי המשנה, כיון **שֶׁמְּחוּסָּר תִּגְלַחַת,** והוא בחזקת טומאה שעדיין לא טבל, אבל מה שאמרתי הוא בנזיר שכבר טבל לטומאתו וגילח את שערותיו, והוא בחזקת טהרה.

אָמַר לֵיהּ רָבָא לרב המנונא, **אַף אֲנָא מוֹדִינָא לָךְ** והריני מסכים למה שחילקת **בְּנָזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח דְּלָא מְחוּסָּר וְלָא כְּלוּם,** באופן שכבר טבלו ובנזיר שגם גילח שערותיו, שהם בחזקת טהרה, ואין טומאת התהום מטמאתם.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, אף שטבל הנזיר או עושה הפסח, **וְהָא מְחוּסָּר הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ,** כדין כל טמא שטבל, ונמצא שהיו עדיין בחזקת טומאה. **אָמַר לֵיהּ** רבא לאביי, **שִׁימְשָׁא מִמֵּילָא עָרְבָא** – השמש שוקעת מעצמה, ללא צורך בפעולה מצד הנזיר ועושה הפסח, ועל כן אף כשלא שקעה עדיין אין בכך חסרון מצידם, והרי הם בחזקת טהרה.

אומרת הגמרא: **וְאַף אַבָּיֵי הָדַר בֵּיהּ** – חזר בו מקושייתו, **דְּתַנְיָא,** אשה שילדה נקבה, ולאחר מכן נתעברה שוב והפילה, אם הפילה **בְּיוֹם מְלֹאת** ימי טהרתה מלידה ראשונה, **תָּבִיא** קרבן נוסף, אך אם הפילה **בְּתוֹךְ מְלֹאת** – בתוך שמונים ואחד יום ללידתה, **לֹא תָּבִיא** שני קרבנות, אלא יכולה היא להביא קרבן אחד על שניהם, **יָכוֹל** הייתי לומר **שֶׁלֹּא תָּבִיא** קרבן נוסף רק **עַל לֵידָה שֶׁלְּפָנֶיהָ מְלֹאת** ימי טהרה ללידה הראשונה, **אֲבָל תָּבִיא** קרבן נוסף **עַל לֵידָה שֶׁלְּאַחַר מְלֹאת** ימי לידה ראשונה, ואפילו שהיא בתוך ימי הלידה השניה (**וְתִיפְטַר מִשְּׁתֵיהֶן**), כלומר, באופן שילדה נקבה, ותוך שמונים ואחד יום נתעברה שוב והפילה נקבה, ותוך שמונים ואחד יום להפלה זו שבה ונתעברה והפילה, ונמצא שההפלה האחרונה היתה בתוך מלאת ימי הטהרה להפלה הקודמת אך לאחר מלאת ימי טהרה לילדה הראשונה, ותהא צריכה להביא שתי קרבנות, האחת על הלידה הראשונה, והאחת על ההפלה האחרונה שהיתה לאחר שמונים ואחד יום ללידה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ויקרא יב ו) '**וּבִמְלֹאת** יְמֵי **טָהֳרָהּ**', ודרשו חכמים שרק באופן שהפילה **בְּיוֹם מְלֹאת** [–מיום השמונים ואחד והלאה] **תָּבִיא** שני קרבנות, אבל על הפלה שהיתה **בְּתוֹךְ מְלֹאת** ימי טהרה ללידה הקודמת **לֹא תָּבִיא** קרבן נוסף.

וְאָמַר רַב כַּהֲנָא בביאור דברי הברייתא, הטעם שבשעת הפלה שניה עדיין נחשבת היא בתוך ימי הלידה הראשונה, ואף שהיתה לאחר שמונים ואחד מלידה ראשונה, משום **דְּשַׁאנִי הָכָא דְּמִסַּפְּרָא קָרְבָּן** – בשעת ההפלה השניה עדיין לא הגיע זמנה להביא קרבן על הלידה הראשונה, שאין היולדת רשאית להביא את קרבנה עד לאחר מלאת ימי טהרתה, ויולדת זו הואיל והפילה בכל פעם קודם שמלאו ימי טהרתה, לא הגיע זמנה מעולם להביא קרבן, ועל כן היא נחשבת בתוך ימי הלידה הראשונה ופוטרת את כל חיוביה בקרבן אחד.

וקשה, **הָתָם נַמִּי** – ברישא של הברייתא שהפילה ביום מלאת ימי לידה ראשונה, מדוע נקטה הברייתא בפשיטות שאם הפילה ביום שמונים ואחד זקוקה היא להביא שני קרבנות, הלא **מִסַּפְּרָא הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ** – הרי מדובר גם באופן שאחרה את טבילתה לטומאת לידה הראשונה עד יום שמונים ואחד, ונמצא שאינה ראויה להביא את קרבנה ביום זה לפי שצריכה הערב שמש, ולדברי רב כהנא היה לנו לפטרה בקרבן אחד.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, שִׁימְשָׁא מִמֵּילָא עָרְבָא – השמש שוקעת מאליה, ואין זה דבר התלוי בידה, ולכן אין חסרון שקיעת השמש נידון כמניעה מלהביא קרבן, וממילא נידונית היא עתה כאשה הראויה להביא קרבן, ואם נתחייבה בקרבן נוסף, אינה יכולה לפטרם בקרבן אחד. אך כאשר הפילה בתוך שמונים ואחד ללידתה, אינה ראויה כלל להביא את קרבנה, ולכך אם חזרה והפילה נפטרת היא בקרבן אחד. ומכאן אנו למדים שחזר בו מקושייתו שהקשה לרבא, שהרי יישב בכך את קושיית הגמרא על הברייתא:

משנה

המשנה דנה בדינו של המוצא מת קבור ברשותו, אם רשאי הוא לפנותו, ואם חוששים לקברים נוספים. ונשנית משנה זו כאן, מאחר שבמשנה לעיל (סג.) הוזכר ענין 'רגלים לדבר' לגבי נזיר, ואף במשנה זו ואלו שלאחריה מוזכר ענין זה.

הַמּוֹצֵא מֵת קבור בחצרו **בַּתְּחִילָּה,** שלא היה ידוע לו עד עתה שישנו קבר במקום זה, והיה המת **מוּשְׁכָּב כְּדַרְכּוֹ** – כדרך קברי ישראל, **נוֹטְלוֹ** ומפנהו משם אם ירצה, **וְנוֹטֵל** עמו **אֶת תְּפוּסָתוֹ** – העפר שמסביבו. וכן אם מצא **שְׁנַיִם** – שני מתים, **נוֹטְלָן וְאֶת תְּפוּסָתָן,** שיש לתלות שלא נקברו במקום זה בקביעות, אלא באופן עראי. אך אם **מָצָא שְׁלֹשָׁה** מתים, אזי **אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה** – בין הראשון לשלישי **מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה,** שהוא האופן שהיו רגילים לקבור במערת קבורה בזמנם, **הֲרֵי זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת** – הרי זה בחזקת בית קברות, וחל איסור לפנותם, ואף יש לחוש לקברים נוספים בסביבות מקום זה, וכמבואר להלן. אמנם אם שלשת מתים אלו נקברו על פני שטח שהוא פחות מארבע אמות, או יותר משמונה אמות, רשאי הוא לפנותן, מאחר שאין דרך לקבור באופן כזה, ויש לתלות ששלשת מתים אלו נקברו במקום זה בשעת הדחק, על מנת לפנותן בזמן מאוחר יותר.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ז מ"ח, תשכ"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

... לכתבו שיכול להיות נמצא במקום יותר טוב וכו' - הפלא גדול, שהרי מקרא מלא דבר הכתוב מה' מצעדי גבר כוננו, ודרכו יחפץ (עיין בהיום יום בזה). וגם ע"פ פשוט זיכתה אותו ההשגחה העליונה בעבוה"ק דלהוציא יקר מזולל וכו' שהוא **יותר** מישיבה בישיבה של מעלה (ב"מ פה, א. ומה מקום טוב יותר מזה), והוא מראה כאילו אינו שבע רצון ח"ו מזה!!

ועליו לבדוק מסביב לאותה שכונה, כיצד, בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ – מן המת וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה לכל רוח לראות אם יש עוד מערת קבורה סמוכה לה, מאחר שלפי צורת הקבורה שהיתה מצויה בזמנם, היה שטח הקבורה משתרע לאורך עשרים אמה, ומכיון שאין ידוע לאיזה צד נמשכה המערה, יש לחוש ולבדוק עשרים אמה לכל צד..

מָצָא מת אֶחָד בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה מן הקבר הראשון, בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה לכל רוח, שמא קבר זה הינו תחילתה של מערת קבורה נוספת. ואין אנו תולים שנקבר באקראי, שֶׁמאחר ונמצאו במקום זה שלשה קברים, יש רְגָלַיִם לַדָּבָר שמקום זה שימש כבית קברות, ומכיון שכך יש לחוש כאן למערות קבורה נוספות. שֶׁאִילּוּ תְּחִילָּה מְצָאוֹ לקבר זה קודם שנמצאה שכונת הקברות, היה דינו שנוֹטְלוֹ וְאֶת תְּפוּסָתוֹ, כדין המוצא מת יחיד, אך מאחר שכבר נמצאו כאן שלשה מתים ונקבע מקום זה כשכונת קברות, יש לחוש לקברים נוספים, ועל כן אף קבר יחיד הנמצא בתוך עשרים אמה לשכונת הקברות, מצריך בדיקה סביבו עשרים אמה לכל רוח:

גמרא

נתבאר במשנה שאם אדם ׳מצא מת מושכב כדרכו׳, רשאי הוא לפנותו עם עפרו. הגמרא מדייקת בדברי המשנה: אָמַר רַב יְהוּדָה, ׳מָצָא׳ הכוונה פְּרָט לְמָצוּי כבר, שאם יש בחצירו מת שידוע שנקבר שם בקביעות, אינו רשאי לפנותו, ואף במת יחיד..

׳מֵת׳, פְּרָט לְהָרוּג שמצא קבור בחצירו, שרשאי לפנותו, ואינו צריך ליטול מעפרו עמו, ואם הוא אחד משלשה מתים שנמצאו כאן, אינו מצטרף להיות שכונת קברות, ורשאי הוא לפנות את כולם, ואף אינו צריך לחפש אחר קברים נוספים במקום זה..

׳מוּשְׁכָּב׳ פְּרָט לְאופן שמצאו למת יוֹשֵׁב ולא שוכב כדרך המתים, שרשאי לפנותו, ואינו צריך ליטול מעפרו עמו, ואף אינו מצטרף לשכונת קברות..

׳כַּדַּרְכּוֹ׳ פְּרָט לְאופן שמצאו כְּשֶׁרֹּאשׁוֹ מוּנָּח בֵּין יֶרְכוֹתָיו, ולא כדרך קבורה רגילה, שרשאי לפנותו, ואין צריך ליטול מעפרו, ואף אינו מצטרף לשכונת קברות.

דין נוסף בענין זה: תָּנֵי עוּלָּא בַּר חֲנִינָא, מֵת שֶׁחָסֵר, דהיינו, שבשעה שנקבר היה חסר חלק מגופו, אם מפנה אותו לאחר זמן מקברו אֵין לוֹ דין תְּפוּסָה, שאין צריך ליטול עמו מעפרו, וְלֹא דין שְׁכוּנַת קְבָרוֹת, שאם מצא שלשה מתים הקבורים בשטח שבין ארבע לשמונה אמות, ואחד מן המתים גופו חסר, אינו צריך לנהוג בהם דין שכונת קברות, ועל כן רשאי הוא לפנותם ממקומם, ואף אינו צריך לחשוש ולחפש אחר קברים נוספים במקום זה..

מבררת הגמרא: וְכָל הֲנֵי מִלֵּי מֵאי טַעְמָא לֹא – וכל הדינים הללו מה טעמם. ומבארת: אַמְרִינָן דִּילְמָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים הוּא המת, שכך קוברים הם את מתיהם, ועל כן לא נאמרו בו דינים אלו:

דינים נוספים: מָצָא שְׁנַיִם – שני מתים, הקבורים באופן שרֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד מַרְגְּלוֹתָיו [–רגליו] שֶׁל זֶה, וְרֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד מַרְגְּלוֹתָיו שֶׁל זֶה, אֵין לָהֶן דין תְּפוּסָה וְלֹא דין שְׁכוּנַת קְבָרוֹת, שגם כן יש לומר שעובדי כוכבים המה..

מָצָא שְׁלֹשָׁה מתים, הָאֶחָד היה יָדוּעַ לו מכבר שהוא קבור כאן, וּשְׁנַיִם תְּחִילָּה – עכשיו מצאם קבורים ולא ידע מהם קודם לכן, אוֹ שמצא (שנים) [אֶחָד] תְּחִילָּה – שלא ידע עד עתה שהוא קבור במקום זה, וּשְׁנַיִם היו יְדוּעִים לו מכבר, (אין) [יֵשׁ] לָהֶם דין תְּפוּסָה, וְאֵין לָהֶם דין שְׁכוּנַת קְבָרוֹת, שמאחר שאין שלשתם שוים, יש רגלים לדבר שלא נקברו במקום זה בקביעות, אלא על מנת לפנותם לאחר זמן.

וכן היה מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יִשְׁבָּב, שֶׁבְּדַק וּמָצָא שְׁנַיִם יְדוּעִין וְאֶחָד תְּחִילָּה, וּבִיקֵּשׁ לַעֲשׂוֹתָן שְׁכוּנַת קְבָרוֹת – לאסור את פינויים, ולהצריך בדיקה עשרים אמה סביב, אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, כָּל מה שֶׁנִּגְעָתָ בענין זה לָרִיק נָגַעְתָּ, מאחר שלֹא אָמְרוּ דין שְׁכוּנַת קְבָרוֹת אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה מתים שהיו יְדוּעִין מכבר, אוֹ לִשְׁלֹשָׁה מתים שנמצאו עתה תְּחִילָּה, אך באופן שאין השלשה שוים בענינם, לא נאמר בהם דין זה:

שנינו במשנה: שאדם המוצא מת או שני מתים הקבורים ברשותו, נוֹטְלָן וְאֶת תְּפוּסָתָן:

ומבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי תְּפוּסָה – היכן מצינו בתורה דין זה שיש ליטול מן העפר עם המת, אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר קְרָא (בראשית מז ל) כשציוה יעקב אבינו את יוסף בנו על אופן קבורתו, ׳וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם׳, ותיבת ׳ממצרים׳ מיותרת שהרי שם היו, ועל כן דרשו חכמים שציוהו ואמר, אם יקברוני במצרים דרך עראי, אזי כאשר תוציאני מקברי על מנת לקוברי בארץ ישראל, ׳טוֹל עִמִּי מעפר מצרים׳. ומכאן יש ללמוד לכל מת שמפנים אותו מקברו שיש ליטול מן העפר עמו.

מוסיפה הגמרא לברר: וְכַמָּה שִׁיעוּר תְּפוּסָה – כמה מן העפר יש ליטול יחד עם המת. פֵּירַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר [בֶּן פַּרַת] (ברבי צדוק), נוֹטֵל עָפָר תִּיחוֹחַ – עפר הרך שסביבות המת, וְבנוסף לכך חוֹפֵר כִּבְתוּלָה – קרקע קשה שלא נחפרה, בעומק שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת ונוטל גם עפר זה עם המת.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא, וְכַמָּה הוא שִׁיעוּר תְּפוּסָה, פֵּירַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק נוֹטֵל אֶת הַקִּיסְמִין – שברי הארון שבו נקבר המת, וְאֶת הַקַּקְסוֹת – רגבי האדמה שתחת המת, וְמחלקן לשלשה חלקים, זוֹרֵק אֶת הַוּוֹדְאִין – חלקי הארון ורגבי האדמה שודאי לא נתערב בהם מן המת, וּמַנִּיחַ במקום מוצנע שלא יטמאו בהם עושי טהרות אֶת הַסְּפֵיקוֹת – אלו שיש להסתפק האם נתערב בהם מן המת, וְהַשְּׁאָר - מה שברור לו שהוא מן המת, מה שמצא מן העצמות מִצְטָרֵף לְרוֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל מֵת, וּלְרוֹבַע עֲצָמוֹת, לענין שיעור טומאת אהל, שאם יש בעצמות שיעור רוב בנין הגוף של המת, או שיש בהם שיעור רובע הקב, הרי הם מטמאים באהל. וכן לְמִלֹּא תַּרְוִוד רָקָב – אם יש מן רקבובית המת שיעור מלא תרווד [–כף גדולה], מטמא אף הוא באהל. ומדברי ברייתא זו למדים אנו שאין המפנה את הקבר זקוק ליטול עם המת מן עפר המקום, אלא מה שודאי נתערב בו מן המת, או על כל פנים יש להסתפק בו, אך לא את שאר העפר. ואם כן יש להקשות מכאן על דברי האמורא רבי אלעזר בן פדת הסובר שיש ליטול עם המת אף שיעור עומק שלש אצבעות מן הקרקע הקשה.

מתרצת הגמרא: הוּא – רבי אלעזר בן פדת, דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא – כדעת בן עזאי החולק על ברייתא זו. דְּתַנְיָא, וְכַמָּה הוא שִׁיעוּר תְּפוּסָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בן נורי מִשּׁוּם בֶּן עַזָּאי, נוֹטֵל המפנה את הָעָפָר תִּיחוֹחַ שמסביב למת, וְבנוסף לכך, חוֹפֵר כִּבְתוּלָה – קרקע קשה שלא נחפרה, שיעור עומק שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת:

שנינו במשנה: שאדם המוצא שלשה מתים בשטח שבין ארבע לשמונה אמות, הרי זו שכונת קברות ונאסר עליו לפנותם, ובנוסף לכך בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ ולהלן עשרים אמה, שמאחר ונמצאו שלשה מתים במקום זה, עלינו לחוש לקברים נוספים:

אגרות קודש

[י״ג מרחשון, ה׳תשל״ב]

אזכיר עה״צ להנ״ל.

החלטה כדבעי – לנתינת (לכה״פ) מעשר מהריוח בהנ״ל לצדקה.

נתינה סמלית עתה – בתור התחלה.

בוֹדֵק הֵימֶנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה, מְצָא אֶחָד בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה - בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר, שֶׁאִילּוּ תְּחִילָּה מְצָאוֹ - נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּפוּסָתוֹ. גְּמָרָא אָמַר רַב יְהוּדָה: מָצָא - פְּרָט לְמָצוּי, מֵת - פְּרָט לְהָרוּג, מוּשְׁכָּב - פְּרָט לְיוֹשֵׁב, בְּדַרְכּוֹ - פְּרָט לְשֶׁרֹאשׁוֹ מוּנָּח בֵּין יַרְכוֹתָיו. תָּנֵי עוּלָּא בַּר חֲנִינָא: מֵת שֶׁחָסֵר - אֵין לוֹ תְּפוּסָה, וְלֹא שְׁכוּנַּת קְבָרוֹת. וְכָל הָנֵי, מַאי טַעְמָא לָא? - אָמְרִינַן דִּילְמָא גּוּי הוּא. מָצָא שְׁנַיִם, רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד מַרְגְּלוֹתָיו שֶׁל זֶה, וְרֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד מַרְגְּלוֹתָיו שֶׁל זֶה - אֵין לָהֶן תְּפוּסָה, וְלֹא שְׁכוּנַּת קְבָרוֹת. מָצָא שְׁלֹשָׁה, הָאֶחָד יָדוּעַ וּשְׁנַיִם תְּחִילָּה, אוֹ שְׁנַיִם תְּחִילָּה וּשְׁנַיִם יְדוּעִים - אֵין לָהֶם תְּפוּסָה, וְאֵין לָהֶם שְׁכוּנַּת קְבָרוֹת. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְשֵׁבָב שֶׁבָּדַק וּמָצָא שְׁנַיִם יְדוּעִין וְאֶחָד תְּחִילָּה, וּבִיקֵּשׁ לַעֲשׂוֹתָן שְׁכוּנַּת קְבָרוֹת. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: כָּל שֶׁנַּעֲעָתָ - לְרִיק נַעֲעָתָ, לֹא אָמְרוּ שְׁכוּנַּת קְבָרוֹת אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה יְדוּעִין, אוֹ לִשְׁלֹשָׁה תְּחִילָּה. "נוֹטְלָן וְאֶת תְּפוּסָתָן". הֵיכִי דָּמֵי תְּפוּסָה? אֲמַר רַב יְהוּדָה: אָמַר קְרָא "וּנְשָׂאתֶנִי מִמִּצְרַיִם" - טוֹל עִמִּי. וְכַמָּה שִׁיעוּר תְּפוּסָה? פֵּירַשׁ רַבִּי אֱלִעֶזֶר (בְּרַבִּי צָדוֹק): נוֹטֵל עָפָר תִּיחוֹחַ, וְחוֹפֵר בַּבְּתוּלָה שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת. מֵיתִיבֵי: וְכַמָּה שִׁיעוּר תְּפוּסָה? פֵּירַשׁ רַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק: נוֹטֵל אֶת הַקִּיסְמִין וְאֶת הַקְּסָסוֹת, וְזוֹרֵק אֶת הַוּוֹדְאִין, וּמַנִּיחַ אֶת הַסְּפִיקוֹת, וְהַשְּׁאָר מִצְטָרֵף לְרוֹב בְּנָיְנוֹ שֶׁל מֵת, וּלְרוֹבַע עֲצָמוֹת, לְמִלֹּא תַּרְוֵוד רָקָב! - הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא: וְכַמָּה שִׁיעוּר תְּפוּסָה? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם בֶּן עַזַּאי: נוֹטֵל עָפָר תִּיחוֹחַ וְחוֹפֵר בַּבְּתוּלָה שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת. "בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ".**

אמר

צריך שיהא בודק ממנו ולהלן עשרים אמה — שהיא כמנין שני מערות והחצר שביניהם. והתם מתרגם לה רב ששת בריה דרב אידי אליבא דרבי שמעון, דאמר פותח בה שתי מערות של שש על שמונה, דחדא מניידו בנפלי. ואידך מוקים לה כרבנן, דאמרי: שאין אורך המערה אלא ארבע אמות על שש אמות, ותמני סרי הוא דהויין. וקא מוקים לה דחדא מניידו באלכסונה, והויין להו עשרים. והתם פרישית לבולה מילתא דמתניתין דהכא. **חזר ומצא אחד בתוך עשרים** בודק ממנו ולהלן **עשרים אמה** — משום דאיכא למימר שכונת קברות היא זו. **שרגלים לדבר** — שהיא שכונת קברות, מדאשכח שלשה בתוך עשרים אמה, שיש בין זה לזה מארבע אמות ועד שמונה, ועכשיו מצא אחד בתוך עשרים. ולא אמרינן אתרמויי איתרמי, דלא נקבר שם אלא אחד. שאילו זה יחידי, אם מצאו מתחילה — היה רשאי לפנותו למקום אחר, ונוטלו ואת תפוסתו. אבל עכשיו שמצא שלשה בתוך עשרים, ואחד בסוף עשרים — יש לומר שהיא שכונת קברות. **גמרא אמר רב יהודה מצא פרט למצוי** — דהא דתנן: מצא שלשה מתים מושכבין בדרכן, דקנו מקומן ויש להן שכונת קברות — פרט למצוי. שאם היה יודע קודם לכן שאחד מהן נקבר לשם — אין זו שכונת קברות, ונוטלן ואת תפוסתן, ומותר לו לפנותן למקום אחר, שלא קנו מקומן. **מת פרט להרוג** — שאם מצא אחד מגוייד, או שלשתן מגויידין — אמרינן דהכי איתרמי, שנהרגו לשם ונקברו שם שלא בבית הקברות, ולא מחזקינן ליה כשכונת קברות, אלא נוטלן ואת תפוסתן. **מושכב פרט ליושב** — שאם מצאן יושבין, הואיל ואין מושכבין כשאר מתים — נוטלן ואת תפוסתן. **כדרכו פרט לראשו מונח לו בין ירכותיו** — שאם מצא אחד מהם ראשו מונח לו בין ירכותיו — אמרינן דהכי איתרמי, שנזרק לשם. **מת שחסר אין לו תפוסה** — שנוטלו בלא תפוסתו. **ולא שכונת קברות** — שאם חסר אחד מאותן שלשה — אין להם שכונת קברות, דלא קנו מקומן. **וכל הני מאי טעמא לא** — הוי שכונת קברות? בשלמא אחד מצוי — דהכי הוא דגמירי, דבעינן שלשה ידועין או שלשה שמצאן תחילה, כדאמרינן לקמן. אלא כי מצאן אחד הרוג, או יושב, או ראשו מונחת לו בין ירכותיו, או חסר, הואיל ושלשתן מצאם תחילה שיש להן שכונת קברות, מאי טעמא? **דילמא גוי הוא** — ואיקבר להכא. וגוי אינו עולה מן המנין, ולא פש להו להכא אלא תרי. ותנן: מצא שנים — נוטלן ואת תפוסתן, משום הכי לא קנו מקומן. **ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה אין להם תפוסה** — דגזים הם שנקברים בכך. וכן אם הן שלשה, ושנים מהן נקברים כענין הזה — אין להם שכונת קברות. **אחד** — מהללו שלשה מתים ידוע בבר, ושנים מהן שמצאו עכשיו תחילה, או אחד מהן עכשיו תחילה הוא מצוי. **וביקש לעשותן שכונת קברות** — דקנו מקומן. **אלא לשלשה ידועין או לשלשה שמצאן תחילה** — שלא היו ידועין קודם לכן, דהכי הוא דגמירי. אבל באידך גיסא — לא. **ממצרים** — מעפר מצרים טול עמי. **נוטל עפר תיחוח** — שנעשה מחמת הדם שיצא ממנו, ומחמת מוהל שיצא מן המת. **וחופר** — בבתולת קרקע שלש אצבעות, דאמרינן כשיעור שלש אצבעות נבלע בקרקע. **נוטל את הקיסמין** — של נסרים שנעשו מן הארון כשהרקיבו. ואמרי לה — קיסמין של עצי בשמים, כדכתיב באסא בדברי הימים (ב יז) "וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים". **ואת הקססות** — קוזזות של אדמה שנדבקו מן הדם ומן המוהל, שקורין בלישט"ש בלע"ז. **וזורק את הוודאין** — דבר שהוא ודאי לו שאינו מן המת, שלא יחוש להן משום טומאה. **ומניח את הספיקות** — שיהא מפנן למקום אחד, דחוששין להן משום טומאה. **והשאר** — דברים שהן מן המת, וקיסמין, מצטרפין לרוב בניינו של מת דאהל. **ולרובע עצמות למלא תרווד רקב** — ודקא אמר לעיל בפרק "בהן גדול ונזיר" (נא,א): נקבר בארון של עץ אין לו רקב — הני מילי בעיניה, אבל (לא) לאיצטרופי לאחריני שנקברו ערומים בארון של שיש — מצטרף.

אמר

בודק הימנו ולהלן עשרים אמה — בפרק "המוכר פירות" (בבא בתרא קב,א) פריך: עשרים ותרתין הויין, לשתי מערות ששה עשר, וחצר הקבר אמרינן התם: לרבי שמעון ורבנן שש אמה! ומשני: בנפלים, שרגילות הוא כשאחת מן המערות גדולות השניה של נפלים, ולכך בשנית סגי בארבע על שש. ואיכא דמוקי התם למתניתין (דהתם ומתניתין) דהכא כרבנן, דאמרי: תוכה של מערה ארבע על שש. ופריך: תמני סרי הויין! ומשני: שבדק מערה ראשונה באלכסון, ולחפש ולבדוק היטב, ומה שהוא מתעקם עולה לשתי אמות.

מצא אחד בסוף עשרים בודק הימנו ולהלן עשרים שרגלים לדבר שאילמלי בתחילה מצאו נוטלו ואת תפוסתו — אבל עתה שמצא כבר שלשה מתים, אף כשמצא אחד יש לחוש לשכונת הקברות, וצריך לבדוק עד עשרים. **מצא** פרט למצוי — פירש רבינו יצחק: שאם היה ידוע — לא יהא נוטלו, כדאמרינן בפרק "נגמר הדין" (סנהדרין מז,ב): [קבר הנמצא — מותר לפנותו], קבר הידוע — אסור לפנותו. והא דאמרינן התם: פינה מקומו טהור, והכא משמע דיש לו תפוסה — אמר רבינו יצחק דהתם לא בתפוסה איירי. דתפוסה היינו לצד הקרקע בעומק, אבל התם בטומאה דרבנן איירי, דמדרבנן מטמינן לתוך כל הקבר לארבע רוחות. אבל רבינו שמואל בן מאיר פירש: פרט למצוי — דהיינו אחד ידוע ושנים בתחילה דבסמוך. וקשיא לשיטתו: דאם כן בחנם נקט "המוצא", דהוא הדין לשלשתן ידועין, דיש לו שכונת קברות.

פרט להרוג — כדאמרינן בסמוך: דמת שחסר אין לו תפוסה ואין לו שכונת קברות.

מת שחסר אין לו שכונת קברות — קשה להבין למה ושמא הלכה למשה מסיני הוא.

גוי הוא — דישראל אין קוברין אותו בענין זה.

אחד ידוע ושנים הוא מוצא עתה בתחילה אין לו שכונת קברות — רבינו שמואל בן מאיר פירש: הלכה למשה מסיני הוא. ורבינו יצחק פירש טעם בדבר: דאין לנו [לומר] שכונת קברות, ובית הקברות היה. הואיל ונקברו שם שלשה מתים, כיון דאחד נודע תחילה, אי איתא דאין דעתו היה לפנותם ולישאם שם [לקברו], כי היכי דידוע לנו האחד — יהיו ידועים לנו אותם שעמו. ולא אמרו שכונת קברות אלא או [לשלשה] ידועים, או לשלשה תחילה. **כמה** שיעור תפוסה פירש רבי אלעזר — הוא רבי אלעזר בן פדת, שהוא אמורא, נוטל עפר תיחוח וחופר בקרקע בתולה שלש אצבעות. בירושלמי מפרש שמוהל המת יורד בקרקע עד שלש אצבעות. **מיתיבי** כמה שיעור תפוסה פירש רבי אלעזר ברבי צדוק נוטל את הקיסמין — פירוש: מן הארון של שיש שנכתת. ואת הקססות — יש אומרים: כמו קוזזות אדמה. וזורק את הוודאים — פירוש: מה שודאי לן שאינו מן המת. ומניח את הספיקות — מה שהוא מסופק אם היו מן המת אם לאו, מניח במקום המוצנע שלא יטמאו עושי טהרות. והשאר — שהוא ברור לו שהוא מן המת. מצטרפין לרוב בנין או לרוב מנין ולרובע — רובע הקב לטמא באהל. ולמלא תרווד רקב. כמו: יין קוסס (בבא בתרא צז,ב) — מיני קידהי ובשמים שמשימין בארון. וקשה: דאם כן אין לו רקב, דנעשה גלגלין, מידי דהוה אנקבר בארון עץ! דאף שערו העומד ליגזז איבעיא לן פרק "בהן גדול" (לעיל נא,א) אי נעשה גלגלין. עוד מפרש: קססות — היינו לשון דבר בלוי, כמו "ופריו יקוסס" (יחזקאל יז). אלמא תפוסה לרבי אלעזר ברבי צדוק אינו זקוק ליטול עפר, דאין לו לחפור בקרקע בתולה, כי אסורה ודאי המת וספיקו.

הוא דאמר כי האי תנא דתניא כמה שיעור תפוסה פירש רבי יוחנן — לאו היינו רבי יוחנן האמורא, אלא רבי יוחנן בן נורי.

אמר

אמר רבא בדק ומצא גם השני ופנה בדק ואשכח, ובדק עוד ומצא שלישי — לא [האי] מפני לגבי שנים, דאיגלאי מילתא שבמתכוון קברוהו כדי (לא) לישאר [שם]. ולא הני תרי מפנה לגבי חד — אין צריך שיפנה שנים ויחזיר לגבי חד, אצל השלישי למקום שהיה בו קבר. ואית דגרסי הכא: ומשוי להו שכונת קברות. פירוש: שיהיה בודק משם ולהלן עשרים אמה.

איכא דאמרי כיון שניתן רשות לפנות — שכבר פינה קודם שידע ששלשה הם, אף השלישי מפנה למקום שירצה, דבאחד לא נתקן שכונת קברות. וקצת קשה: אם הלכה היא, ושמא כל זה מן ההלכה!

ולישוינהו שכונת קברות. ומשני: אמר רבי שמעון בן לקיש: עילא מצאו וטיהרו כל ארץ ישראל, ואין להחזיק טומאה ולהחמיר.

בדק מעשרים אמה ולא מצא מאי — דלאחד מן הרוחות, מי אמרינן כי היכי דלרוח זה לא מצא — לא יהא זה זקוק לבדוק לשאר הרוחות, מדברוח זו ליבא או לא?

אמר רב משרשיא שכונת קברות — כלומר, שכונת קברות של שלשה שנמצאו כבר — יש לו, אבל לא יצטרך יותר לבדוק. מאי טעמא — עילא מצאו וטיהרו את ארץ ישראל. אית דמפרשי: בדק ולא מצא מאי — מהו שיהא לחפור בעומק עד שיגיע לסלע או לבתולה. **כל** ספק נגעים בתחילה עד שלא נזקק לטומאה טהור — דאוקמיה אחזקתיה. ובמסכת נגעים (פרק ה משנה ד) מפרש: כיצד? שנים שבאו אצל כהן, בזה בהרת בגריס ובזה בהרת בסלע לסוף שבוע בזה כסלע ובזה בסלע, ואינו יודע [איזה מהן] פשה טהור.

משנזקק לטומאה. התם מפרש: כיצד? שנים באו אצל כהן, בזה בסלע ובזה בגריס, לסוף שבוע בזה בסלע ועוד, ובזה [בסלע] ועוד — טמאין. לסוף בזה ובזה בסלע, ואינו יודע איזה מהם ביהה — שניהם טמאים, עד שיחזיק לשניהם להיות בגריס, דכל חד אוקמיה בחזקת טומאה.

מנא הני מילי — דעד שלא נזקק לטומאה ספק נגעים להקל? אמר קרא "לטהרו" (אומר) הואיל דפתח הכתוב בטהרה תחילה.

אי הכי אפילו משנזקק לטומאה נמי — דהא לא איצטריך קרא לעד שלא נזקק לטומאה דתיפוק ליה לאוקמיה אחזקתיה, אלא לנזקק לטומאה. פירוש רבינו תם.

אלא אי איתמר דרב (הונא) אדרבי יהושע איתמר, דמטהר אפילו נזקק לטומאה. אבל מתניתין [דהכא] — נאמר בין נזקק בין לא נזקק, מסברא, דאוקמיה אחזקתיה. **ורבי** יהושע אומר ביהה מאי ביהה ביהה וטיהר ודלמא ביהה וטמא — ותימה: דאם כן היינו תנא קמא! ופירש הרב רבינו יהודה מקורבייל: ודילמא ביהה וטמא — ובא לחלוק על תנא קמא. שתנא קמא [מטמאנו] מספק, ורבי יהושע בא לומר שהוא ודאי מצורע. ומשני לך: דביהה וטיהר לגמרי, דאמר קרא "לטהרו או לטמאו" הואיל ופתח בטהרה תחילה. לעולם לא נאמרה במצורע אלא טהור גמור או טמא גמור.

בשבעה דרכים בודקין את הזב על שלא נזקק [לזיבה] — כמו בראיה ראשונה או שניה. **במאכל** ובמשתה, במשא ובקפיצה במראה — שראה איש ואשה נזקקין זה לזה. וכן משמע במסכת זבין (פרק ב משנה ב), דפליג רבי יהודה, ואמר: אפילו ראה בהמה חיה ועוף נזקקין זה לזה מהרהר. **משנזקק** לטומאה — כמו בראיה שלישית לרבנן, פרק "בנות כותים" (נדה לה,א) דמחייבי קרבן. אבל רביעית לרבי אליעזר, ליסתור מה שספר — אין בודקין אותו, דהא "מבשרו" ולא מחמת אונסו לא קאי אלא אשתים לרבנן, או אשלישית לרבי אליעזר.

אונסו כמו מאכל ומשתה. והנך שבע דאמרינן שמרגילין זיבות, טמא משנזקק לטומאה.

ספקו ושבכת זרעו — מפרש בגמרא. **רבי** נחמיה פוטר שרגלים לדבר — דחולה הוא, הואיל והיקף ממה שהיה. איידי דתנא "שרגלים לדבר" נקטיה הכא. **מנא** הני מילי אמר רבי [נתן] דאמר קרא "והזב" את זובו לזכר ולנקבה — "והזב" — ראיה ראשונה, "את זובו" — ראיה שניה, "לזכר ולנקבה" — שלישית, אקשיה רחמנא לנקבה, ונקבה מטמאה באונס. **רבי** אליעזר אומר בשלישית בודקין אותו ברביעית אין בודקין אותו — מאי טעמא דרבי אלעזר דלית ליה דרשה דאמרינן, אלא באתים קמיפלגי, רבי אלעזר דריש: "הזב" — חדא, "את" — תרתי, "זובו" — תלתא, ברביעית אקשייה לנקבה. ובפרק "בנות כותים" (נדה לה,א) מפרש ליה התלמוד טפי.

אמר

אֲמַר רָבָא: בָּדַק וּפִנָּה, בָּדַק וּפִנָּה, בָּדַק וְאַשְׁכַּח - לָא הַאי מִפְּנֵי לֵיהּ גַּבֵּי הָנָךְ תְּרֵי, וְלָא הָנֵי תְּרֵי לְגַבֵּי הַאי חַד. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אֲמַר רָבָא: כֵּיוָן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לְפַנּוֹת - מְפַנֶּה לְהוֹן. - וְלִישְׁוִינְהוּ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת! - אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: עִילָּא מָצְאוּ וְטִיהֲרוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בָּדַק מֵעֶשְׂרִים אַמָּה וְלֹא מָצָא, מַאי? אָמַר רַב מְנַשְּׁיָא בַּר יִרְמְיָה אָמַר רַב: שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. - מַאי טַעְמָא? - אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: עִילָּא מָצְאוּ וְטִיהֲרוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **משנה** כָּל סְפֵק נְגָעִים בַּתְּחִילָּה טָהוֹר - עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְטוּמְאָה. מִשֶּׁנִּזְקַק לְטוּמְאָה - סְפֵקוֹ טָמֵא. **גמרא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אֲמַר קְרָא "לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ", הוֹאִיל וּפָתַח בּוֹ הַכָּתוּב בְּטָהֳרָה תְּחִילָּה. - אִי הָכִי, אֲפִילּוּ מִשֶּׁנִּזְקַק לְטוּמְאָה נַמִּי סְפֵקוֹ טָהוֹר! - אֶלָּא, כִּי אִיתְּמַר דְּרַב יְהוּדָה אֲמַר רַב - אַהָא אִיתְּמַר: אִם בַּהֶרֶת קָדְמָה לִשְׂעָר לָבָן - טָמֵא, וְאִם שֵׂעָר לָבָן קוֹדֵם לְבַהֶרֶת - טָהוֹר. סָפֵק - טָמֵא. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: בֵּיהָה. מַאי בֵּיהָה? אָמַר רַב יְהוּדָה: בֵּיהָה וְטָהוֹר. - וְדִילְמָא בֵּיהָה וְטָמֵא? - אֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר רַב: אָמַר קְרָא "לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ" - הוֹאִיל וּפָתַח בּוֹ הַכָּתוּב בְּטָהֳרָה תְּחִילָּה. **משנה** בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לַזִּיבָה: בְּמַאֲכָל, וּבְמִשְׁתֶּה, בְּמִשָּׂא, וּבִקְפִיצָה, וּבְחוֹלִי, וּבְמַרְאֶה, וּבְהִרְהוּר. מִשֶּׁנִּזְקַק לַזִּיבָה - אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. אוֹנְסוֹ, וּסְפֵיקוֹ, וְשִׁבְכַּת זַרְעוֹ - טְמֵאִים, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵירוֹ וְאָמְדוּהוּ לְמִיתָה וְהֵקֵל מִמַּה שֶּׁהָיָה, לְאַחַר מִכָּאן הִכְבִּיד וּמֵת - חַיָּיב, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: פָּטוּר, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר. **גמרא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי. אָמַר רַבִּי נָתָן: אֲמַר קְרָא "וְהַזָּב אֶת זוֹבוֹ" - לְרֵאיָה שְׁלִישִׁית אִיתְּקֵשׁ לְנֵקֵיבָה. וְהָתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בַּשְּׁלִישִׁית - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, בְּרְבִיעִית - אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ! - אֶלָּא בְּאַתִּים קְמִיפַּלְגִי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דָּרֵישׁ אֶתִּים וְרַבָּנַן לָא דָּרְשִׁי אֶתִּים. "אוֹנְסוֹ וּסְפֵיקוֹ".

אמר רבא בדק ופנה — בדק ומצא מת ופינהו ממקומו, כדתנן: נוטלו ואת תפוסתו. בדק ופנה — נמי לשני, כדתנן: מצא שנים נוטלן ואת תפוסתן. ולבתר הכי בדק ואשכח, שמצא שלישי — לא מפני ליה גבי הנך קמאי. ולא הנך תרי — מפני להון גבי חד. דמחזקינן בשכונת קברות. הכי גרסינן: אמר רבא כיון שניתנה רשות לפנותן מפני להו ולישוינהו שכונת קברות אמר ריש לקיש עילא מצאו וטיהרו את ארץ ישראל בדק מעשרים אמה ולא מצא מאי אמר רב מנשיא בר ירמיה אמר רב ששת שכונת קברות — והכי פירושו: אמר רבא: כיון שניתנה רשות לפנות להן כשמצא את השנים, כדתנן: מצא שנים — נוטלן ואת תפוסתן, מפני להו להאי שלישי. ואמאי מפני להו? לישוינהו שכונת קברות, שיחזורו למקומן ויחזיקו לאותו מקום כאילו עדיין יש שם מערות אחרות סביבותיו, ולא יכנסו עושי טהרות לשם, כדי שלא יאהילו על הטומאה: אמר ריש לקיש עילא — כלומר, בשניתנה רשות לפנות בשלא מצא אלא אחד ושנים, כי הדר ומצא להך שלישי — מפני להו גבייהו, כדי לטהר את המקום הזה, שלא להחזיקו שיש מערות סביבותיה, שיהו כהנים ועושי פסח מותרים להלך לשם. קתני בודק ממנו ולהלן ואם בדק ולא מצא מאי — מי אמרינן: כיון דלא מצא אלא הנך שלש — אתרמויי אתרמו דאיתקבור להכא, ולא קנו מקומן, או דלמא כיון דשלש הן — מחזקינן ליה בשכונת קברות, ואסור לפנותן. אמר רב מנשיא אמר רב הרי זה שכונת קברות מאי מעמא אמר ריש לקיש עילא מצאו וטיהרו את ארץ ישראל — צלע של מתים מצאו, דמתרגמינן (בראשית ב): צלע = עילא. וטהרו את ארץ ישראל — כלומר, אף על פי שאין כאן אלא הללו שלשה קברים — אמרינן: זו היא שכונת קברות של עיר, ושאר סביבות העיר טהור. הכי גרסינן: ספק טמא רבי יהושע אומר ביהה. **משנה** בשבעה דרכים בודקים הזב עד שלא נזקק לטומאה — עד שלא ראה שתי ראיות. באכילה ובשתיה — מחמת רוב אכילה ושתיה. הדרכים האמורים כאן מביאים האדם לידי זיבה. ובמראה — שראה שד או דבר אחר, ונפחד מחמתו. והוי אונס, ואמר מר (נדה לה,א): "מבשרו" — ולא מחמת אונסו. משנזקק לזיבה — שכבר ראה ראיה — שוב אין בודקין אותו. שרגלים לדבר — שלא בא מחמת אונסו, אלא מחמת זיבה ממש. אונסו וספיקו ושכבת זרעו — הכל טמאים מחמת זיבה, דאי אפשר להם בלא צחצוחי זיבה. ורבי נחמיה פוטר שרגלים לדבר — שלא בא מחמת הכאה, הואיל ומתחילה היקל ממה שהיה. **גמרא** מנא הני מילי — דמשנזקק לטומאת זיבה שוב אין בודקין אותו. אמר רבי נתן אמר קרא "והזב את זובו — לזכר ולנקבה" אחר שאמר הכתוב שתי זיבות "זב זובו". הקיש הכתוב זכר לנקבה לראיה שלישית, לומר לך: מה נקבה דלא כתיב בה "מבשרה", ואפילו מאונסה הויא טמאה — אף זכר, כיון שראה שתי פעמים שנזקק לטומאת שבעה, אפילו ראה אם השלישית באונס, כיון דחזא שתי פעמים שלא באונס — הוי טמא, ומייתי קרבן. רבי אליעזר אומר בשלישית בודקין אותו — מפני הקרבן, שאם ראה שתי ראיות מחמת זיבות ואת השלישית באונס — אינו מביא קרבן. ברביעית אין בודקין אותו — כלומר, כיון שראה שלש שלא באונס, וראה את הרביעית בין ימי ספרו, ואפילו אם היא באונס — אין בודקין אותו אם מחמת אונסו היא, אלא סותרין את הכל, כדמפרש במסכת נדה בפרק "בנות כותים" (לה,א). רבי אליעזר דריש אתים — "הזב" — חדא, "את" — תרתי, "זובו" — תלתא, ולרביעית איתקש לנקיבה, דמטמאה אפילו באונס.

לא

אָמַר רָבָא, אדם שבָּדַק ומצא מת הקבור בחצירו, **וּפִנָּה** אותו משם, כדין המוצא מת יחידי שרשאי הוא לפנותו, ושוב בָּדַק בחצירו, ומצא מת נוסף בסמוך לראשון, **וּפִנָּה** אף אותו, ולאחר מכן בָּדַק שוב **וְאַשְׁכַּח** – ומצא מת שלישי, ואילו היה מוצא מתחילה את שלשתם יחד, היה נאסר עליו לפנותם ממקומם כדין שכונת קברות, ואף היה עליו לחוש לקברים נוספים במקום זה, אמנם מאחר שכבר פינה בהיתר את השנים הראשונים, הדין הוא שלא **הַאי מִפַּנֵּי לֵיהּ נַבֵּי הָנָךְ תְּרֵי** – אינו רשאי עתה לפנות את השלישי אצל השנים הראשונים, שהרי נתברר שנקבר במקום זה בקביעות, **וְלֹא הָנֵי תְּרֵי לְנַבֵּי הַאי חַד** – וכן אינו מחויב להחזיר את השנים שפינה כבר למקומם הראשון, שהרי בשעה שפינם לא ידע שישנו מת שלישי, ורשאי היה לפנותם..

הגמרא מביאה לשון אחר בדברי רבא: **אִיבָּא דְּאָמְרֵי, אָמַר רָבָא, כֵּיוָן שֶׁנִּתְּנָה לו רְשׁוּת לְפַנּוֹת** את השנים הראשונים, שהרי בשעה שפינם לא ידע שישנו מת שלישי, **מְפַנֶּה לְהוֹן** – רשאי הוא לפנות עתה אף את המת השלישי, מפני שעתה נותר במקום זה מת יחידי, ואין דין שכונת קברות במת אחד..

מקשה הגמרא: **וְלִישַׁוּינְהוּ** – נחזיק מקום קברים אלו **כִּשְׁכוּנַת קְבָרוֹת**, כיון שנתברר שכן הוא, שהיו כאן שלושה מתים, ולמה מותר לו לפנות את השלישי. מתרצת הגמרא: **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, עֵילָא** – סיבה מועטת **מָצְאוּ וְטִיהֲרוּ** את **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, שמאחר שרצו חכמים לטהרה מטומאה, לצורך טהרת כהנים ועושי טהרות, הקלו באופן זה:

נתבאר במשנה, שאדם המוצא בחצירו שלשה מתים בשטח שבין ארבע לשמונה אמות, נאסר עליו לפנותם, ואף מוטל עליו לבדוק ולחפש אחר קברים נוספים בעשרים אמה שמסביב למתים שנמצאו: מבררת הגמרא: **בָּדַק מֵעֶשְׂרִים אַמָּה וְלֹא מָצָא, מַאי**, האם אומרים שנתברר הדבר שלא היה במקום זה בית קברות, ואף השלשה שנמצאו נקברו שם באקראי, שהרי אין דרך לקבור שלשה מתים בלבד בבית קברות, וממילא יהא רשאי לפנותם למקום אחר, או שאף באופן זה, כיון שהם שלשה יש להם דין שכונת קברות ואסור לפנותם..

פושטת הגמרא: **אָמַר רַב מְנַשְּׁיָא בַּר יִרְמְיָה אָמַר רַב**, דין שלשת מתים אלו כדין **שְׁכוּנַת קְבָרוֹת** ואסור לפנותם, אף שלא נמצאו קברים נוספים מסביבם. (**מַאי טַעְמָא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ עֵילָא מָצְאוּ וְטִיהֲרוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**):

משנה

כָּל סָפֵק נְגָעִים שהתעורר על אדם **בַּתְּחִילָּה** – כשעדיין הוא בחזקת טהרה, יש להעמידו על החזקה וספיקו **טָהוֹר**. והיינו **עַד שֶׁלֹּא נִוְדַּק לְטוּמְאָה** – באופן שלא היה בו נגע עד עתה, וגם עכשיו עדיין לא החליט הכהן שהוא טמא. אך **מִשֶּׁנִּוְדַּק לְטוּמְאָה** – לאחר שכבר היה בו נגע ונטמא, והתעורר ספק אם נטמא בנגע נוסף, **סְפֵקוֹ טָמֵא**, שיש להעמידו בחזקת טומאה:

גמרא

מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין המקור לדין המשנה, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אָמַר קְרָא** (ויקרא יג נט) לגבי טומאת נגעים, '**לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ**', **הוֹאִיל וּפָתַח [בּוֹ] הַכָּתוּב בְּטַהֲרָה תְּחִילָּה**, שבכך שהזכיר הכתוב את הטהרה קודם לטומאה, יש ללמוד מכאן לחזר אחר טהרת הנגעים, ועל כן ספיקם טהור.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי אֲפִילּוּ מִשֶּׁנִּוְדַּק לְטוּמְאָה** והוא בחזקת טומאה, **נַמִּי** יהיה הדין **שְׁסֵפֵקוֹ טָהוֹר**, שהרי כאשר הוא בחזקת טהרה אין אנו זקוקים ללמוד מן הפסוק שטהור הוא, ומוכרחים לומר שהלימוד מן הפסוק הוא שאף כאשר עומד האדם בחזקת טומאה יש לטהרו בספק נגעים.

אֶלָּא כִּי אִיתְּמַר למימרא **דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַחָא אִיתְּמַר** – לא על משנתנו נאמר אלא על ענין זה, ששנינו במשנה (נגעים פ"ד מי"א) לגבי נגע בהרת, שסימן הטומאה שלו שיש בו שער לבן, **שֶׁאִם בַּהֶרֶת קְדֻמָּה לְשֵׂעָר לָבָן** שצמח רק אחר כך, **טָמֵא, וְאִם שֵׂעָר לָבָן קוֹדֵם לְבַהֶרֶת**, שתחילה צמחו בגופו שתי שערות לבנות, ולאחר מכן הופיעה שם הבהרת, **טָהוֹר** הוא. **סָפֵק** מה קדם, **טָמֵא. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר** 'כִּיהָה'. מבררת הגמרא: **מַאי כִּיהָה, אָמַר רַב יְהוּדָה, כֵּיהָה וְטָהוֹר** – נגע זה דינו כנגע שנתכהה מראהו, שטהור הוא. מבררת הגמרא: **וְרֵישָׁא כֵּיהָה וְטָמֵא**, כלומר, מנין לרבי יהושע לטהר נגע זה, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אָמַר קְרָא** '**לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ**', **הוֹאִיל וּפָתַח כּוֹ הַכָּתוּב בְּטַהֲרָה תְּחִילָּה** למדים אנו לטהר ספיקות בעניני נגעים, ועל כן מטהר רבי יהושע ספק זה. ועל דברים אלו אמר רב יהודה מה שאמר, ולא לענין משנתנו:

משנה

כְּשֶׁכָּעָה דְּרָכִים [–דברים] **בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב** אם אין ראייתו ראיית אונס, **עַד שֶׁלֹּא נִוְדַּק לְזִיבָה** – כל זמן שעדיין אין דין זב עליו, דהיינו, שראה עד עתה ראיה אחת בלבד, ועתה רואה הוא ראיה נוספת שבה הוא נעשה זב, ובראיה זו יש לבדוק שמא אנוס הוא, ולא יחולו עליו דיני הזב, ואלו הן שבעה הדברים, **בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה** – אם אכל ושתה יתר על המידה, או שאכל ושתה אפילו מעט מדברים הגורמים לזיבה, **בְּמַשָּׂא** – אם נשא משא כבד, **וּבְקֶפִיצָה** – אם קפץ קפיצה גדולה, **וּבְחוֹלִי** – אם ישנה איזו מחלה הגורמת לו לראיית זוב, **וּבִמְרָאֶה** – אם ראה אשה אף שלא הרהר בה, **וּבְהִירְהוּר** – אם הרהר בה, אף שלא ראה. ואם נתברר שקדמו אחד מדברים אלו קודם שראה ראיה שניה של זוב, אין חלים עליו דיני זב.אך **מִשֶּׁנִּוְדַּק לְזִיבָה** – אם כבר ראה ראיית זוב שתי פעמים בלא אונס, וחלו עליו דיני טומאת הזב, ולאחר מכן ראה בשלישית, **אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** לדעת אם ראיה זו היתה באונס או לא, שכן הדין הוא שאפילו ראה **לאוֹנְסוֹ**, כגון שקדמו לראיה השלישית אחד משבעת הדברים האמורים, **וּפְסָקוֹ** – כשיש ספק האם נעשה זב או לא, **וְשֶׁכְּבָת זֶרַע** לענין שתטמא את הנושא אותה, כל אלו **טְמֵאִים** כדין זב ודאי. והטעם הוא משום **שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר** – שראיית זיבה היא, שכיון שכבר ראה שתי ראיות ונעשה זב, יש לתלות אף את שאר ראיותיו מחמת זוב ולא מחמת סיבות אחרות.

המשנה מבארת ענין נוסף שמצינו בו את סברת 'רגלים לדבר': **הַמַּכָּה אֶת חֲבֵרוֹ** ונחלה מחמת מכה זו, **וַאֲמָדוּהוּ** – שיערו הרופאים שסופו **לְמִיתָה** מחמת מכה זו, **וְלְאַחַר** מכן **הֵקֵל** חליו **מִמַּה שֶּׁהָיָה** קודם לכן, ושבו ואמדוהו לחיים, **וּלְאַחַר מִכָּאן** שוב **הִכְבִּיד** חוליו **וּמֵת, חַיָּב** המכה מיתה אם מזיד היה, מאחר שיש לתלות שמת מחמת המכה. **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, פָּטוּר** המכה, **שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר** שלא מת מחמת מכתו, שהרי כבר הקל החולי ואמדוהו לחיים, אלא דבר אחר גרם לו למות:

גמרא

מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** שלאחר שנעשה זב בראיה שניה, מתחייב הוא קרבן בראיה שלישית אף כשראה באונס, **אָמַר רַבִּי נָתָן, אָמַר קְרָא** (ויקרא טו לג) '**וְהַזָּב אֶת זּוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה**', ודרשו חכמים, שמאחר ובפסוק זה כתובה פעמיים תיבת 'זב', ולאחר מכן כתוב 'לזכר ולנקבה', יש ללמוד שבראיה ראשונה ושניה חלוק דין הזכר שאינו מטמא באונס מדין הנקבה המטמאה אף באונס, אך **לְגַבֵּי רְאִיָּה שְׁלִישִׁית אִיתְּקַשׁ** זכר **לְנִקֵּיבָה**, וכשם שהנקבה נעשית זבה אף כשראתה באונס, אף הזכר מתחייב בקרבן אם ראה ראיה שלישית באונס.

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** – הרי שנינו בברייתא **שֶׁרַבִּי אֶלְעָזָר** נחלק על דברי חכמים, **וְאוֹמֵר** שאף **בְּרִאיָה שְׁלִישִׁית בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – את הזב, ואם היתה ראיה זו באונס אינו מתחייב בקרבן, ורק **בְּרִאיָה רְבִיעִית** שראה לאחר שהחל בספירת שבעה נקיים, **אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ**, ואף אם ראה באונס עליו לסתור את מנינו, ומאחר שרבי אלעזר אינו סובר שבפעם השלישית הוקש זכר לנקבה, על כרחך לומר שאינו סובר דרשה זו, ואם כן מנין לו שבפעם הרביעית סותר אף כשראה באונס.

המשך בעמוד כט

אָמַר רָבָא, לֹא תֵּימָא סָפֵק חָזָא סָפֵק לֹא חָזָא – אל תאמר שהמשנה עוסקת באדם שנסתפק האם ראה ראיית זוב או לא, מאחר שבאופן זה ודאי ספיקו טהור אף לאחר שהוחזק כזב, **אֶלָּא** המשנה עוסקת באדם **שוַדַּאי חָזָא** – ודאי ראה ראיית זוב, רק **שסָפֵק** אם **מֵחֲמַת שִׁכְבַת זֶרַע סָפֵק מֵחֲמַת רְאִיָּה** – שמסתפק אם הזוב שראה היתה מעורבת בשכבת זרע, ובאופן כזה אינו סותר את מנין הימים הנקיים שמנה עד עתה, או שלא היתה מעורבת בה, וראייה זו סותרת את מנין ימי הטהרה שמנה, **שבֵּינָן שֶׁנִּזְקַק לְטוּמְאָה** וכבר הוחזק כזב, **סְפֵיקוֹ טָמֵא:**

שנינו במשנה: שלאחר שהוחזק כזב בשתי ראיות אף **שִׁכְבַת זַרְעוֹ טְמֵאָה** היא:

מבררת הגמרא: **לְמַאי** – לגבי איזו טומאה נידונית שכבת זרעו של זב כטמאה. **אילֵימָא** לְענין טומאת **מַגָּע**, שמטמאת את כל הנוגע בה, פשוט הוא, **מִי גָּרַע מִשִּׁכְבַת זֶרַע דְּטָהוֹר** המטמאת היא את הנוגע בה. **אֶלָּא** בהכרח כוונת המשנה לומר **שזַרְעוֹ שֶׁל זָב מְטַמֵּא** אף **בְּמַשָּׂא**, שמאחר שהוחזק כזב, מטמאת שכבת זרעו אף את הנושא אותה ואינו נוגע בה, בעוד ששכבת זרעו של אדם טהור אינה מטמאת אלא את הנוגע בה.

דוחה הגמרא: **מַאן שָׁמַעְתְּ לֵהּ דְּאָמַר** – מיהו הסובר **ששִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל זָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, אילֵימָא הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר שִׁכְבַת זַרְעוֹ שֶׁל זָב אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ** לשכבת זרעו **בְּלֹא** שתהא מעורבת **בציחְצוּחֵי** [–טיפות] **זִיבָה**, ועל כן מטמאת במשא כדין טיפה של זוב, הרי **אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לֹא אָמַר** שמטמאת במשא **אֶלָּא מִשּׁוּם צִיחְצוּחֵי זִיבָה** המעורבים בה, **אֲבָל בְּעִינֵיהּ** – כמות שהיא, **לֹא אָמַר** שתטמא, ומלשון המשנה משמע שטמאה מחמת עצמה, אף כאשר אינה מעורבת בטיפות זוב.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה**, מה שהמשנה אומרת ששכבת זרעו טמא הכוונה לרואה זיבה אחרי קרי, **לוֹמַר שֶׁאֵין תּוֹלִין בָּהּ**, בשכבת זרעו, את ראיית הזוב. שאף ששנינו במסכת זבים (פ"ב מ"ג) שהרואה ראיית זוב בתוך עשרים וארבע שעות לאחר ראיית קרי, אין ראייה זו מטמאתו בזיבה, דין זה הוא דווקא עד שלא נזקק לזיבה, אך לאחר שהוחזק כזב ומטמא אף באונס, יש לטמאותו אף כשראה זוב לאחר ראיית קרי.

הגמרא מבארת את דברי רב אדא בר אהבה: **סָבַר רַב פָּפָּא קַמֵּיהּ דְּרָבָא לְמֵימַר** – שטעם הדבר משום **דאַיְידֵי חוּלְשָׁא הוּא דְּחָזֵי** – אגב חולשתו ראה, כלומר נידונת היא בראיית אונס, שהרי נחלש גופו בראיית הקרי. וכיון שזהו הטעם, לכן לאחר שהוחזק בטומאה, שראה זיבה פעמיים, שמטמאתו אפילו ראייה באונס, אף זוב לאחר קרי מטמא.

אָמַר לֵיהּ רָבָא, וְהָתְנַן שם במשנה המטהרת ראיית זוב לאחר ראיית קרי, שלא נאמר דין זה אלא בישראל שראה קרי ולאחר מכן זוב, אבל **גֵּר** שֶׁראה קרי כשהיה גוי **וּנְתְגַּיֵּר, מְטַמֵּא מִיָּד בְּזִיבָה**, ואין ראיית הקרי שראה קודם שנתגייר מטהרת את ראיית הזוב שראה לאחר שנתגייר. (**אמר ליה**) [**וְאַמַּאי הָא**] **אֵין לְךָ חוֹלִי גָּדוֹל מִזֶּה.** כלומר, אם הטעם שאין זיבה מטמאת לאחר ראיית קרי, מאחר שנידון הוא כאנוס עקב חולשת גופו, מה מקום יש לחלק בזה בין אם ראה הקרי כשהיה גוי או לאחר שנתגייר, הרי אף אם ראה הקרי קודם שנתגייר נחלש גופו, וכשראה הזיבה לאחר שנתגייר יש לדונו כאנוס. אלא בהכרח צריך לומר שהטעם שאין זוב שאחר קרי מטמא אינו משום חולשת הגוף, אלא גזירת הכתוב היא, ולא נאמר דין זה אלא במי שהיה ישראל בשעת ראיית הקרי, ולא בגוי שנתגייר לאחר מכן. וממילא אף אין מקום לחלק בדין זה בין אם הוחזק כבר כזב או לא, אלא לעולם אין לטמאות ראיית זוב לאחר ראיית קרי.

אֶלָּא על כרחך צריך לומר שבאה המשנה לומר ששכבת זרעו מטמא במשא, ומה שהקשנו לעיל מיהו הסובר כן, תשובה לדבר **שתַּנָּאֵי הִיא** – נחלקו בזה תנאים, **דְּתַנְיָא, שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל זָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא כָּל מַעַת לְעַת** – אם ראה קרי בתוך עשרים וארבע שעות משעת ראיית הזוב, נידון הקרי כזוב שכל הנושאו מטמא במשא, **וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, אין לטמא הקרי כזוב, אלא באופן שראה הקרי **ביוֹמוֹ** – באותו יום שבו ראה הזיבה, והיינו שסוברים ששכבת זרעו של הזב מטמאת במשא [אלא שנחלקו אם כל מעת לעת או רק ביומו], ושלא כדברי רבי יהושע הסובר שאינה טמאה אלא מחמת צחצוחי זיבה.

הגמרא מבארת במה נחלקו תנא קמא ורבי יוסי: **בְּמַאי קָמִיפְּלְגִי, בְּדִשְׁמוּאֵל** – ביישוב הסתירה שהקשה שמואל, **דִּשְׁמוּאֵל רָמֵי** – הקשה, **כְּתִיב** (דברים כג יא) **'כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה לָיְלָה'**, פתח הפסוק בתיבות 'אשר לא יהיה טהור', ומשמע שכבר קודם המקרה לילה היה טמא, והוא באופן שנטמא בזיבה, ולאחר מכן שב ונטמא בקרי, ובא הכתוב ללמד שקרי הבא לאחר זיבה מטמא במשא כזיבה. ומאחר שתיבת 'לילה' מיותרת, יש ללמוד מכך שרק בלילה שלאחר הזוב יש לקרי דין זוב ומטמא במשא. **ומאידך כְּתִיב** בפסוק שלאחריו (שם כג יב) **'לִפְנוֹת עֶרֶב יִרְחַץ בַּמַּיִם'**, ומשמע שעד שיפנה היום עדיין יש לטמא את הקרי כזוב, והיינו בשיעור מעת לעת מזמן ראיית הזוב. **מַאן דְּאָמַר** שמטמא כל **מַעַת לְעַת, דְּיֵיק מִן** הכתוב **'לִפְנוֹת עֶרֶב'**, ומן הכתוב השני לומד הוא ענין אחר, **וְאִידָךְ** – רבי יוסי הסובר שמטמא רק ביומו, **דְּיֵיק מִן** הכתוב **'מִקְּרֵה לָיְלָה'**.

מקשה הגמרא: **וּמַאן דְּאָמַר מִלִּפְנוֹת עֶרֶב הָכְתִיב 'מִקְּרֵה לָיְלָה'** ומה ילמד הימנו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ, אוֹרְחָא דְּקָרֵי לְמַתְיָא בְּלֵילְיָא** – אין כוונת הכתוב שטמא הוא רק בלילה, אלא דבר הכתוב בהוה שדרך הקרי לבוא בלילה:

משנה זו דנה אם שמואל הנביא היה נזיר:

נָזִיר הָיָה שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא, כְּדִבְרֵי – כך הם דברי **רַבִּי נְהוֹרַאי, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל א' א יא) בתפילת חנה, שנדרה שאם יוולד לה בן תקדיש אותו לה' **'וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ'**, שהרי **נֶאֱמַר** (שופטים יג ה) **בְּנבוואת המלאך לאם שִׁמְשׁוֹן, 'כִּי הִנְּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ'**, **וְנֶאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל 'וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ'**, ויש ללמוד זה מזה, **מַה 'מוֹרָה' הָאֲמוּרָה בְּשִׁמְשׁוֹן** הכוונה שלא יעלה תער על ראשו, כלומר שיהא **נָזִיר**, שהרי המשך הפסוק הוא **'כִּי נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן הַבֶּטֶן', אַף מוֹרָה הָאֲמוּרָה בִּשְׁמוּאֵל** הכוונה שלא יעלה תער על ראשו, אלא יהא **נָזִיר.**

אָמַר לו **רַבִּי יוֹסֵי** לרבי נהוראי, **וַהֲלֹא** אין ביאור תיבת **'מוֹרָה'** לענין שלא יעלה תער על ראשו, **אֶלָּא** הכוונה בזה למורא **שֶׁל בָּשָׂר וָדָם**, שהתפללה חנה על בנה העתיד להוולד שלא יפחד משום אדם, אלא מה' לבדו.

אָמַר לו **רַבִּי נְהוֹרַאי, וְהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** (שמואל א' טז ב) **כאשר שלחו** הקב"ה לשמואל למשוח את דוד למלך על ישראל, **'וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגַנִי'**, ומוכח מכך **שֶׁכְּבָר הָיָה עָלָיו מוֹרָא שֶׁל בָּשָׂר וָדָם**, שהרי פחד משאול, ואם כן, אי אפשר לפרש את תיבת 'מורה' אלא לענין שלא יעלה תער על ראשו, כלומר שיהא נזיר: **אָמַר לֵיהּ רַב לְחִיָּא בְּרֵיהּ**

אגרות קודש

[י"ג מרחשון, ה'תשל"ב]

ויהא בהצלחה.

במענה לשאלות: שמות המנדבים **שהועד יחליט שראוי** שיזכרו (וע"פ שו"ת הרשב"א הידועה) בביהכנ"ס כו' – **לא** בקיר הביהכנ"ס וכיו"ב כ"א בטבלא נפרדת שיתלוה במקום המתאים בביהכנ"ס.

רש"י

לא תימא — דהאי ספיקו דאמר שמטמא, דקא בעי למימר ספק חוא ספק לא חוא, דמשום הכי לא מוקמינן עליה טומאה לא לענין חיוב קרבן ולא לענין סתירה אם כבר התחיל למנות ימי ספרו, כדכתיב "וספר לו שבעת ימים לטהרתו". אלא ודאי חזא, ומיהו ספק מחמת שכבת זרע. **מי גרע** — שכבת זרע דזב משכבת זרע דטהור, דטמא במגע, כדאמר מר (נדה מג,ב): "ואיש אשר תצא ממנו שכבת זרע" (ויקרא כב) "או" — לרבות את הנוגע. **אלא אמר רב אדא בר אהבה** — מאי הא דקאמר דשכבת זרעו טמא — לומר שאין תולין בה, דלאחר שנזקק לטומאה אם ראה קרי וראה זיבה — אין אותה זיבה בקרי, כי ההיא דתנן במסכת זבין (פרק ב משנה ג): הרואה קרי — אינו מטמא בזיבה כל מעת לעת. **סבר רב פפא קמיה דרבא למימר** — היינו טעמא דאין תולין את הזיבה בשכבת זרע — דאמרינן: איידי חולשא שנחלש מזיבה ראשונה, שבבר נזקק לטומאת זיבה — חזא נמי להך זיבה, ולא מחמת קרי. אבל היכא דלא נזקק לטומאה, וראה קרי — היינו טעמא דתלינן את הזיבה בקרי, ואינו מטמא כל מעת לעת — משום דלאו על ידי חולשא הוא דחזא, דהא אכתי לא נזקק לזיבה. **אמר ליה רבא והא תנן** — במסכת זבין: גוי שראה קרי ונתגייר — מטמא בזיבה מיד. ותני עלה בברייתא: (גוי שראה קרי ונתגייר — מטמא בזיבה מיד) במה דברים אמורים — בזמן שנתגייר מהול. והא הכא דליכא חולשא, ואפילו הכי לא תלינן את הזיבה בקרי, והוי טמא מיד! אמר ליה: כיון דמקבל עליו עול מצות — אין לך חולי גדול מזה. ולא חולי ממש קאמר, דאי חולי ממש — לא הוי מטמא בזיבה, שזו אחד משבע דרכים שבודקין בהן את הזב ששנינו במשנתינו. אלא מחמת חולשא בעלמא הוא דחזא, שכן זיבה באה מבשר מת, ולא מחמת קרי. **אלא תנאי היא** — אדלעיל קאי. דהא דדחינן לעיל: מאן שמעת ליה דקאמר שכבת זרעו מטמא במשא רבי יהושע היא, ואמר עלה: ואפילו רבי יהושע לא אמר אלא מחמת זיבה — איכא תנאי אחריני דאמרי דליכא טעמא משום ציחצוחי זיבה, אלא שכך גזירת הכתוב. דתניא: שכבת זרע של זב מטמא מעת לעת לאחר שראה זיבה מטמא במשא. **רבי יוסי אומר יומו בלבד** — שראה בו זיבה, אם ראה קרי — תולין את הקרי בזיבה, ומטמא במשא אותו היום בלבד, אבל מכאן ולהבא — לא. ולאו משום דסבירא ליה דאי אפשר בלא ציחצוחי זיבה, אלא שכך גזירת הכתוב. ובבי האי דשמואל קמיפלגי. דשמואל רמי: כתיב "כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה ורחץ במים את כל בשרו", אלמא מדשני בדיבוריה — שמע מינה דבטומאת קרי קאמר. **מאן דאמר כל מעת לעת** — מטמא שכבת זרע של זב, דדייק מ"לפנות ערב", דמשמע שני ערבים. "לפנות" — חד ערב משמע, כדכתיב "כי פנה היום" (ירמיהו ו), והאי דכתיב "ערב" — היינו נמי ערב אחרינא, והוי משמע דכתיב ביה מערב ועד ערב, לומר לך: מערב ועד ערב מטמא שכבת זרע של זב במשא. דהכי נמי תניא לה בסיפרא: "והיה לפנות ערב ירחץ במים" — מלמד שהקרי פוטר בזיבה מעת לעת. **ואידך דייק מ"מקרה לילה"** — דמשמע: עד לילה מטמא במשא כי זיבה, דהיינו יומו. **אורחיה דקרי דאתיא בלילא** — כשמהרהר על משכבו, ודבר הכתוב בהווה. **משנה כדברי רבי נהוראי** — כך דברי רבי נהוראי. **מה מורה האמורה בשמשון נזיר** — דכתיב "כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן" (שופטים יג).

גמרא

תוספות

אמר רבא לא תימא ספק חוא ספק לא חוא אלא ודאי חוא ספק מחמת זרע ספק מחמת ראיה וכיון דנזקק לטומאה ספקו טמא — פירש רבינו יצחק: כדאמרינן בפרק "המפלת" (נדה כב,א): זיבה דפתיכא ביה שכבת זרע — לא סתרה אלא יום אחד, זיבה דלא פתיכא ביה שכבת זרע — סתרה שבעה. ורבא מיירי כגון שבדק עצמו ומצא שכבת זרע וגם זיבה על הבגד, ולא נודע אם באה הזיבה לבדה והשכבת זרע לבד ויסתור שבע, או פתך בה זיבה, שבאו יחד, ולא יסתור רק יום אחד.

ושכבת זרע למאי איצימא למגע — דמשנזקק לטומאה יטמא לשכבת זרע במגע. פשיטא, מי גרע משכבת זרע דטהור בעלמא, ואפילו לא נזקק נמי! אלא למשא, דשכבת זרע דטהור בעלמא אינו מטמא במשא. וכשנזקק לטומאה — מטמא במשא.

אילימא האי תנא דתניא כו' אפילו רבי יהושע לא קאמר אלא בצחצוחי זיבה אבל בעיניה לא — ושכבת זרע דמתניתין משמע דאף בעיניה.

אלא אמר רב אדא בר אהבה לומר שאין תולין בה. דבמסכת זבין (פרק ב משנה ג) תנן: הרואה קרי — [אינו מטמא בזיבה] כל מעת לעת, שהקרי פוטר זיבה הבא לאחריה כל מעת לעת. אבל משנזקק לטומאה — אז לא תפטור השכבת זרע את הזיבה הבא אחריה.

סבר רב פפא קמיה דרבא למימר איידי חולשא הוא דחזא — כלומר, להכי אמרינן דקרי פוטר זיבה הבא אחריו כל מעת לעת —דאיכא למיחש שמא מחמת חלישות נתרוקן מן השכבת זרע הוא דחזא, וקרי כאן: "מבשרו" — ולא מחמת אונסו. אבל משנזקק לטומאה אונס — לא פוטר. והיינו נמי טעמא דרב אדא בר אהבה. **אמר** ליה רבא [והא תנן] גר שנתגייר מטמא בזיבה [מיד] — הכי גרסינן: ואמאי? הא אין לך חולי גדול מזה. פירש רבינו יצחק: גר שראה קרי קודם שנתגייר, ונתגייר וראה זיבה — מטמא בזיבה, ולא תפטור קרי את הזיבה. ואם כדברי רב אדא ורב פפא, דטעמא דקרי פוטר בזיבה הבא אחריו משום חולשא — גבי גר נמי נימא הכי, דאין לך חולי גדול מזה, דכי היכי דבדקינן אותו — לפטור בקרי, דמה לי קרי שראה כשהוא גוי, מה לי שראה כשהוא ישראל! **אלא** תנאי [הוא] — כלומר דרב אדא ורב פפא ליתא. דודאי טעמא דקרי לאו משום חולשא, אלא משום גזירת הכתוב. דדרשינן בספרי: "והיה לפנות ערב ירחץ במים" — מלמד שהקרי פוטר זיבה כל מעת לעת. ולכך לא שנא נזקק ולא שנא לא נזקק, אמרינן דקרי פוטר זיבה הבאה אחריו מעת לעת. ושכבת זרע דמתניתין לאו בזיבה איירי, כדאמר רב אדא בר אהבה, אלא כדאמר מעיקרא — למשא. והני תנאי של זב דאמרי דקרי של זב מטמא במשא מעת לעת — כלומר, כשראה קרי תוך מעת לעת שראה בזיבה. **רבי** יוסי אומר כו' — ואם תאמר: ולייתי מתניתין דמסכת כלים (פרק א משנה ג): למעלה מהם רוקו של זב ושכבת זרעו שמטמא במשא. ובפרק "כיצד הרגל" (בבא קמא כה,א) מייתי לה! [ויש לומר]: שרגלים לדבר דמתניתין מיירי דוקא שכבת זרע שרואה סמוך לזיבות, (והתם בעי לאתויי שיטמא במשא כל שבעה). **במאי** קמיפלגי בדשמואל דשמואל רמי כתיב כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור — שהוא זב מקרה לילה, כלומר שאם ראה קרי תוך (היום) אחר שראה הזיבה טמאה משאו לקרי. וכתיב "לפנות ערב" — אף אחר שפנה הערב, והיינו עד מעת לעת, וכדדרשינן נמי בספרי כדפרישית לעיל, דמשמע מעת לעת. מאן דאמר מעת לעת דייק מ"לפנות ערב", ומאן דאמר יומו — דייק מ"לילה". ואידך, הא דכתיב לילה — משום דאורחיה דקרי למיתיא בלילה. ונראה לומר דאידך דורש "לפנות ערב" כדדרשינן בסיפרי, דקרי פוטר זיבה של אחריה כל מעת לעת. **מה** מורה האמור בשמשון נזיר — דכתיב "נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן".

חטוף

אֲמַר רָבָא: לָא תֵּימָא סָפֵק חֲזָא סָפֵק לָא חֲזָא. אֶלָּא וַדַּאי חֲזָא, סָפֵק מֵחֲמַת שִׁכְבַת זֶרַע סָפֵק מֵחֲמַת רְאִיָּיה, כֵּיוָן שֶׁנִּזְקַק לְטוּמְאָה - סְפֵיקוֹ טָמֵא. "שִׁכְבַת זַרְעוֹ טְמֵאָה". לְמַאי? אִילֵימָא לְמַגָּע, מִי גָּרַע מִשִּׁכְבַת זֶרַע דְּטָהוֹר? אֶלָּא זַרְעוֹ שֶׁל זָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא. מַאן שָׁמְעַתְּ לְהָא דְּאָמַר שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל זָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא? אִילֵימָא הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שִׁכְבַת זַרְעוֹ שֶׁל זָב אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ בְּלֹא צִיחְצוּחֵי זִיבָה. אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לָא אָמַר אֶלָּא מִשּׁוּם צִיחְצוּחֵי זִיבָה, אֲבָל בְּעֵינֵיהּ - לָא אֲמַר! אֶלָּא אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: לוֹמַר שֶׁאֵין תּוֹלִין בָּהּ. סְבַר רַב פַּפָּא קַמֵּיהּ דְּרָבָא לְמֵימַר: אֵיידֵי חוּלְשָׁא הוּא דַּחֲזֵי. - אֲמַר לֵיהּ רָבָא: וְהָתְנַן, גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר - מְטַמֵּא מִיָּד בְּזִיבָה! - אֲמַר לֵיהּ: אֵין לְךָ חוֹלִי גָּדוֹל מִזֶּה. אֶלָּא, תַּנָּאֵי הִיא. דְּתַנְיָא: שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל זָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא כָּל מֵעֵת לְעֵת, וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יוֹמוֹ. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי - בְּדִשְׁמוּאֵל. דִּשְׁמוּאֵל רָמֵי: כְּתִיב "כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֶה לַיְלָה" וּכְתִיב "לִפְנוֹת עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם"; מַאן דְּאָמַר מֵעֵת לְעֵת - דָּייֵק מִ"לִפְנוֹת עֶרֶב", וְאִידָךְ דָּייֵק "מִקְּרֶה לַיְלָה". וּמַאן דְּאָמַר מִ"לִפְנוֹת עֶרֶב", הָכְתִיב "מִקְּרֶה לַיְלָה"! - אָמַר לָךְ: אוֹרְחָא דְּקָרֵי לְמַתְיָא בְּלֵילְיָא. **מִשְׁנָה** נָזִיר הָיָה שְׁמוּאֵל, כְּדִבְרֵי רַבִּי נְהוֹרַאי, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ"; נֶאֱמַר בְּשִׁמְשׁוֹן "וּמוֹרָה" וְנֶאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל "וּמוֹרָה", מַה מוֹרָה הָאֲמוּרָה בְּשִׁמְשׁוֹן - נָזִיר, אַף מוֹרָה הָאֲמוּרָה בְּשְׁמוּאֵל - נָזִיר. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וַהֲלֹא אֵין מוֹרָה אֶלָּא שֵׁל בָּשָׂר וָדָם! - אֲמַר לֵיהּ רַבִּי נְהוֹרַאי: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי" - שֶׁכְּבָר הָיָה עָלָיו מוֹרָא שֶׁל בָּשָׂר וָדָם. **גְּמָרָא** אֲמַר לֵיהּ רַב לְחִיָּיא בְּרֵיהּ:

חטוף

גמרא

חטוף — מהר לברך שתהא זריז ונשכר. **גוליירין** מתגרין וגבורים מנצחין — הפרשים הבאים אחרי כן, ושם נצחון המלחמה על הפרשים הגומרין.

אחד המברך ואחד העונה אמן — נוטל שכר, אלא שממהרין למברך תחילה ליתן שכר, ולהכי אמרינן ליה חטוף ובריך.

גמרא חטוף — חטוף כוס של ברכה ובריך ברכת זימון, שתהא מקיים לברך על הכוס ברכת זימון. **השמים כך הוא** — בשבועה, על שם "וירם ימינו אל השמים וישבע בחי העולם" (דניאל יב). כך הוא, שהעונה אמן גדול מן המברך. **ותדע** — שהוא כך. **שהרי** גוליירין — חלשין, מתגרין במלחמה תחלה, ואחר כך גבורים באין ונוצחין. אף כאן, העונה אמן בא לאחר המברך, ומנצח. לומר שהעונה אמן משובח מן המברך. **תנאי היא** — דאיכא למאן דאמר דעונה אמן משובח מן המברך, ואית דאמר שהמברך משובח. **אחד העונה ואחד המברך במשמע** — דקרא שנאמר (תהלים לד) "גדלו לה' אתי" — ברכה, "ונרוממה שמו יחדיו" — אמן. **אלא** שממהרין למברך תחילה — ליתן שכר.

הדרן עלך הכותים אין להם נזירות וסליקא לה מסכת נזיר

הדרן עלך הכותים אין להם נזירות וסליקא לה מסכת נזיר

חֲטוֹף וּבְרִיךְ. וְכֵן אֲמַר לֵיהּ רַב הוּנָא לְרַבָּה בְּרֵיהּ: חֲטוֹף וּבְרִיךְ. - לְמֵימְרָא דִּמְבָרֵךְ עֲדִיף? וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גָּדוֹל הָעוֹנֶה "אָמֵן" יוֹתֵר מִן הַמְבָרֵךְ. וְאָמַר לוֹ רַבִּי נְהוֹרַאי: הַשָּׁמַיִם! כָּךְ הוּא. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי גוּלְיָירִים מִתְגָּרִין בַּמִּלְחָמָה וְגִבּוֹרִים נוֹצְחִין! - תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא: אֶחָד הַמְבָרֵךְ וְאֶחָד הָעוֹנֶה "אָמֵן" בְּמַשְׁמַע, אֶלָּא שֶׁמְּמַהֲרִין לַמְבָרֵךְ תְּחִילָּה. אֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ".

הדרן עלך הגוים אין להם נזירות וסליקא לה מסכת נזיר

אגרות קודש

ב"ה, י"ג חשון, ה'תשל"ב
ברוקלין, נ.י.
[מרת שפרה יהודית תי']

ברכה ושלום!

מאשר אני קבלת מכתבה, והשם יתברך ימלא משאלות לבבה לטובה בכל הענינים שכותבת, הפרטיים והכלליים, וכפי המדובר כמה פעמים תגדל כל ילדי' לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך נחת חסידותי, ועוד וגם זה עיקר שבקרוב ממש תסתדר בשידוך טוב, שגם בזה נדבר כמה פעמים באריכות, ובעיקר שהרי זוהי הוראת תורתנו, הנקראת תורת אמת ותורת חיים – הוראה אמתית בחיי היום-יום.

כמובן פלא גדול בעיני ששואלת תגובתי בנוגע לפעולותי' לטובת האלמנות והיתומים שליט"א אשר באה"ק ת"ו, אף שבשיחתנו כאן הדגשתי גודל החשיבות של פעילות זו בכלל, ובפרט כשנעשית על ידי אדם במצב דומה וכו', ובמיוחד כשהפעולות חדורות אור וחיות חסידותיים.

וידועים דברי חכמינו ז"ל בגודל ערך פעולות האמורות בתוככי כל פעולה המביאה עידוד לאלמנות ויתומים, וכמצווה עלינו מאבי יתומים ודיין אלמנות הוא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. אשר גם האמור מוסיף בטחון שהשי"ת יצליחה בפעולותי' ולהסתדר בנישואין טובים, בנחת אמתי חסידותי מהילדים שיחיו, כאמור לעיל.

אשר להערתה-שאלתה במכתבה מהו הביאור להסבל והצער וכו' של הנ"ל, באמת הרי זה חלק משאלה כללית מהו הביאור והטעם למציאות הצער והסבל בעולם בכלל, שהרי בורא עולם ומנהיגו הוא עצם הטוב, ובסגנון הידוע, מטבע הטוב להיטיב.

וכמה נסיונות נעשו בפתרון שאלה האמורה, ומהם מהעקריים והמובנים ביותר הוא בלשון הכתוב: החקר אלו-ה תמצא וכו' וכו', שבספר איוב, שהוא אחד מכתבי-קודש שלנו, שכל נקודתו בשאלה האמורה במענה ופתרון שלה, שלכן פלא קצת על השואלים שאלות האמורות, כאילו לא נשאלו ולא נידונו וכו'.

המשך בעמוד הבא

בכל פעם שמוטל על אחד הנוכחים לברך, כגון בכוס של ברכת המזון, **חֲטוֹף וּבָרֵיךְ** – הזדרז להיות אתה המברך, כדי לקיים המצוה. **וְכֵן אָמַר** לֵיהּ **רַב הוּנָא לְרַבָּה בְּרֵיהּ, חֲטוֹף וּבָרֵיךְ.** מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם נכון לומר **דִּמְבָרֵךְ עָדִיף** מן העונה אמן על הברכה, **וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר גָּדוֹל** שכרו של **הָעוֹנֶה אָמֵן יוֹתֵר מִן הַמְבָרֵךְ, וְאָמַר לוֹ רַבִּי נְהוֹרַאי** לרבי יוסי, **הַשָּׁמַיִם** – נשבע אני שכָּךְ **הוּא** הדבר, שהעונה אמן גדול מן המברך, **תֵּדַע** – ראיה לדבר, **שֶׁהֲרֵי הַגּוּלְיָרִים** – החיילים הפשוטים והחלשים, **מִתְגָּרִין בַּמִּלְחָמָה** תחילה, **וְהַגִּבּוֹרִים** הבאים אחריהם, הפרשים, **נוֹצְחִין** את המלחמה, ושם הנצחון נקרא עליהם, ואף לגבי ברכות כן הוא הדבר, שהמברך הוא המתחיל במצוה, והעונה אמן שגומר את המצוה חשוב יותר מן המברך, ומדוע אמרו האמוראים לבניהם שיהיו הם המברכים. מתרצת הגמרא: **תַּנָּאֵי הִיא** – נחלקו תנאים מי עדיף, המברך או העונה, שבברייתא זו אכן שנינו שגדול העונה אמן מן המברך, אך מצינו תנא בברייתא הסובר להיפך, **דְּתַנְיָא** בברייתא הדורשת את הכתוב (תהלים לד ד) 'גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו', ואומרת **שֶׁאֶחָד הַמְבָרֵךְ וְאֶחָד הָעוֹנֶה אָמֵן בְּמַשְׁמָע** – שניהם נכללים בפסוק זה, 'גדלו לה' אתי' היינו המברך, 'ונרוממה שמו יחדיו' היינו העונה אמן, ושניהם חשובים הם, **אֶלָּא שֶׁמְּמַהֲרִין** ליתן שכר מן השמים **לַמְבָרֵךְ תְּחִילָּה** – לפני העונה אמן. ונמצא שלדעת תנא זה ישנה עדיפות למברך על פני העונה אמן, ורב הונא סברו כתנא זה. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים הם שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נד יג) 'וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ', ודרשו חכמים 'אל תקרי בניך אלא בוניך', שתלמידי החכמים שהם בוני העולם מרבים הם שלום בעולם:

הדרן עלך הכותים אין להם נזירות וסליקא לה מסכת נזיר

המשך מהעמוד הקודם

ועוד להוסיף אשר בודאי שהאמונה בהשי"ת היא בטבע כל איש ואשה הישראלים ועד לתינוק ותינוקת, שזה מכריח שבודאי ישנו ביאור פשוט ומתקבל בשכלם של תינוקות גם כן. ואמנם ישנו גם ביאור שכזה, והוא ובהקדם דוגמא הידועה: משל לאיש שאין לו כל ידיעה כלל בחכמת הרפואה וטיפול רפואי, ונכנס למחלקת הניתוחים שבבית חולים, ורואה קבוצת אנשים לבושי לבנים ועל פניהם מסוה, ובידיהם כל מיני סכינים ואזמלים וכלים מכלים שונים, ועומדים סביב איש המונח על שולחן כשידיו ורגליו קשורות אליו ברצועות, והאנשים לבושי המדים מרדימים את האיש ומנתחים אותו, ודמו שותת וכו' וכו'. שבודאי יזדעזע זה האיש שנזדמן לשם למראה עיניו ויזעיק את כל הסביבה למעשה איום כזה וכו' וכו'. ואין פלא שהרי אין לו כל מושג ניתוח מה הוא, שאף שהוא גורם נזק קל לפי שעה, מציל הוא את חיי האדם ומביאו לחיים בריאים ושלמים עשיריות בשנים, וגם אין הדבר מתקבל בשכלו שאיך אפשר הדבר שעל ידי שפוצעים את הגוף והגוף שותת דם ולאחרי זה סובל כאבים וגם בשעת מעשה מוכרחים להרדימו וכו', הרי לכאורה אין מקום לומר שדוקא על ידי זה יתרפא הגוף ויהי' בריא ויוסיף חיים.

הנמשל בנידון שלנו מובן. שהרי בן אדם אינו יודע אלא המתרחש למראה עיניו משך חייו עלי אדמות, שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה והיו ימיו מאה ועשרים שנה, ואין לו מושג מה שהי' לפני זה ומה שיהי' לאחרי זה, אשר בערך הזמן שלאחרי ה"ניתוח" (הסבל והצער) הרי זה רגע קטן, ואיך זה אפשר שיהי' חשבונו חשבון צדק?

ואם תמצא לומר הרי זה ביאור לא רק בשביל תינוקות כי אם אמתי מצד עצמו. ויש עוד להאריך בזה, ואין כאן מקומו.

וראוי לצטט בכגון זה דברי רבנו הזקן (אף שכתבם בנוגע לשאלה אחרת) וזה לשונו הקדוש: "היא אמונה פשוטה בסתם כללות ישראל ומסורה בידם מאבותיהם הקדושים שהלכו בתמימות עם ה' בלי לחקור בשכל אנושי ענין האלקות אשר הוא למעלה מהשכל עד אין קץ".

בברכת הצלחה רבה בפעולותי' הכי נעלות בהתאם למדתו של הקב"ה עליו נאמר יתום ואלמנה יעודד, ולב אלמנות ירנן, ובכללות עניני' הפרטיים וגם הכלליים בכל הכתוב לעיל, ולבשורות טובות.

נ.ב. בודאי מתכננים פעולה רחבה בקשר עם ימי החנוכה הבאים, ויהי רצון שתהי' בהצלחה רבה.

המקנא לאשתו - פרק ראשון

אשה שקינא לה בעלה, דהיינו שאמר לה אל תתיחדי עם פלוני, ונסתרה, דהיינו שעברה על ציוויו והתיחדה עמו – היא הנקראת סוטה, ואסורה לבעלה מן התורה כדין אשת איש שזינתה, אלא אם כן תיבדק כסדר הכתוב בפרשה ויוכח שלא נבעלה לאותו פלוני. סדר בדיקתה הוא, שמביאה בעלה לבית המקדש, ובית דין הגדול משקים אותה מים מאררים, אם מתייסרת באיסורים משונים ומתה – סימן הדבר שנבעלה לו, ואם לא היו מזיקים לה המים – סימן הדבר שטהורה היא ולא נבעלה לו, וחוזרת לבעלה ואף הייתה מתברכת בבנים זכרים. אם האשה מודה שנבעלה, אין משקים אותה, אלא מגרשה ומפסידה כתובתה כדין אשת איש שזינתה. וכן אם אמרה האשה שאינה רוצה להיבדק, או שאמר האיש שאינו רוצה שתיבדק, אינה שותה. ובמקרים אלו ודומיהם שאין משקים אותה, חייב הבעל לגרשה, ואף לאחר שתתגרש או ימות בעלה אסורה על הבועל, וכן אינה אוכלת בתרומה, כדין אשת איש שזינתה.

משנה. בעל **הַמְּקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ** ואומר לה אל תתיחדי עם איש פלוני, והיא עברה על ציוויו והתיחדה עמו מרצון, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר** אינה נאסרת על בעלה כדין סוטה וכן אינו משקה אותה את המים המאררים, אלא אם כן **מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם** – ציווה עליה בפני שני עדים כשרים והעידו שציווה עליה בפניהם. אך אין צריך שיעידו שנים שהתיחדה עם אותו פלוני, אלא **וּמַשְׁקֶה עַל פִּי עֵד אֶחָד** – אף אם העיד עד אחד שהתיחדה עמו **אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ** – או שהבעל עצמו אומר שראה שהתיחדה עמו – הרי היא סוטה, שאסורה לבעלה ומשקים אותה את המים המאררים. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** חולק **וְאוֹמֵר** שאינה נחשבת סוטה להיאסר על בעלה ולהשקותה את המים המאררים – אלא אם כן **מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם** – שהעידו שנים שציוה עליה בפניהם שלא להתיחד עם אותו פלוני, **וּמַשְׁקֶה עַל פִּי שְׁנַיִם** – וכן שהעידו שנים שהתיחדה עמו בפניהם.

כאמור, אין האשה נחשבת סוטה אלא אם כן קינא לה בעלה ועברה על ציוויו. דנה המשנה **כֵּיצַד מְקַנֵּא לָהּ** – מהו הציווי שמצווה עליה, אם **אוֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אַל תְּדַבְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי**, אין זה נחשב קינוי, ואף שעברה על ציוויו **וְדִבְּרָה עִמּוֹ**, ואפילו אם התיחדה עם אותו פלוני **עֲדַיִן הִיא מוּתֶּרֶת לְבַעְלָהּ** – לשמש עם בעלה, **וּמוּתֶּרֶת לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה** אם היא אשת כהן. אבל אם אמר לה אל תסתרי עם פלוני, והיא עברה על ציוויו **וּנְכְנְסָה עִמּוֹ** – עם אותו פלוני **לְבֵית הַסֵּתֶר** – מקום מסתור, **וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ** באותו מקום **כְּדֵי טוּמְאָה** – זמן של הערבה, **אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ** – לשמש עם בעלה, **וַאֲסוּרָה לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה** אם בעלה כהן, כדין אשת איש שזינתה, כל זמן שלא השקה אותה והוכח שהיא טהורה. **וְאִם** לפני שהספיק להשקותה **מֵת** הבעל בלא בנים, שאסורה להינשא בלא יבום או חליצה, **חוֹלֶצֶת** לאחי בעלה, אך **וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת**, ובגמרא יתבאר טעם הדבר.

גמרא. שואלת הגמרא, **מִכְּדֵי תַּנָּא מְנָזִיר סָלִיק** – הרי התנא סיים לעסוק במסכת נזיר, **מַאי תַּנָּא דְּקָא תָּנָא סוֹטָה** – איזה דבר שנה התנא בנזיר שדומה לסוטה שלכך הסמיך לה את מסכת סוטה. עונה הגמרא, **כִּדְרַבִּי** – על פי דברי רבי, **דְּתַנְיָא רַבִּי אוֹמֵר לָמָּה נִסְמְכָה** בתורה **פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה**, כדי ללמדך **וּלוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ** – בניוולה, **יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן** – יקבל על עצמו נזירות ויאסר בשתיית יין שמביא את האדם לידי קלות ראש, שקלות הראש היא אשר גרמה לסוטה לחטוא. ומטעם זה סמך גם התנא את מסכת סוטה למסכת נזיר. שואלת הגמרא, אם כן **וְלִיתְנֵי** תחילה מסכת **סוֹטָה וַהֲדַר לִיתְנֵי** מסכת **נָזִיר** כפי סדר פרשיות התורה. עונה הגמרא, סדר המסכתות בסדר נשים נקבע כך משום **שֶׁאֵיְידֵי דְּתָנָא** מאחר ששנה את מסכת **כְּתוּבוֹת וְתָנָא** בה את פרק **הַמַּדִּיר** שעוסק בעניני נדרים, **תָּנָא** סמוך לו את מסכת **נְדָרִים, וְאֵיְידֵי דְּתָנָא** את מסכת **נְדָרִים, תָּנָא** סמוך לו את מסכת **נָזִיר** משום **דְּדָמֵי לִנְדָרִים** – שנזירות חלה על ידי נדר שמקבל על עצמו. **וְקָתָנֵי** את מסכת **סוֹטָה** סמוך למסכת נזיר, **כְּדְרַבִּי** – ללמדך שכל הרואה סוטה בקילקולה יזיר עצמו מן היין.

מדייקת הגמרא מלשון התנא שאמר **הַמְּקַנֵּא** לאשתו, ולא אמר – רבי אליעזר אומר מקנא אדם לאשתו על פי שנים, **שֶׁדַּיְּקַבַּד אֵין לְכַתְּחִילָּה לֹא** – לכתחילה אין ראוי שיקנא בעל לאשתו, ופרשת סוטה נאמרה באופן שעבר על האיסור וקינא לה, **שֶׁקְּסָבַר תַּנָּא דִּידָן שֶׁאָסוּר לְקַנְּאוֹת** – כיון שהקינוי גורם לריב בין הבעל לאשה על שחושד בה.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, כִּי הֲוָה פָּתַח רֵישׁ לָקִישׁ בְּסוֹטָה – לדרוש בפרשת סוטה, **אָמַר הָכִי, אֵין מְזַוְּגִין לוֹ לְאָדָם אִשָּׁה אֶלָּא לְפִי מַעֲשָׂיו** – צנועה לצדיק ופרוצה לרשע. **שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים** למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם" הרי שמתאימים לאדם את סביבתו על פי מעשיו. **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְקָשִׁין לְזִוּוּגָן** – איש לאשה **כִּקְרִיעַת יַם סוּף** אשר נשתנו בה סדרי בראשית, **שֶׁנֶּאֱמַר "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה** – מושיב את האיש ואשה שחיו ביחידות בתוך אותו בית, **מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת"** – והוציא את ישראל שהיו אסורים במצרים, בזמן שכשר וטוב ללכת, בחודש ניסן שהוא לא חם ולא קר, הרי שהוקש זיווג איש ואשה לקריעת ים סוף. מקשה הגמרא על ריש לקיש, **אִינִי, וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַרְבָּעִים יוֹם קוֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד** הזכר, **בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת בַּת פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי, בַּיִת פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי, שָׂדֶה פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי** – ומבואר שאין הזיווג נקבע לפי מעשיהם, שהרי לא ניתן לדעת בשעת יצירת האדם האם יהיה צדיק או רשע. מתרצת הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – מה שאמר רבי יהודה בשם רב שארבעים יום קודם יצירת הוולד נקבע הזיווג משמים, זהו **בְּזִוֵּג רִאשׁוֹן** שהוא לפי מזל, **וְהָא** – מה שאמר ריש לקיש שנקבע הזיווג צדיק לצנועה ורשע לפרוצה, זהו **בְּזִוֵּג שֵׁנִי** שהוא לפי מעשיהם.

שנינו במשנה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וְכוּ'** רבי יהושע אומר וכו'. מדייקת הגמרא, **עַד כָּאן לֹא פְּלִינֵי** רבי אליעזר ורבי יהושע אם צריך שני עדים או שדי בעד אחד, **אֶלָּא בְּקִינּוּי וְסְתִירָה** – שלדעת רבי אליעזר צריך להביא שני עדים רק על הקינוי, ולדעת רבי יהושע צריך להביא שני עדים גם על הסתירה, **אֲבָל בְּטוּמְאָה** – אם העידו שנים על הקינוי ועל הסתירה, ובא עד אחד והעיד שנבעלה לאותו פלוני כשהתיחדה עמו, כולם מודים שה**עֵד אֶחָד מְהֵימָן** – ואין בודקים אותה במים המאררים, אלא יוצאת בלא כתובה ואסורה לבעל ולבועל, שהרי לא נחלקו בכך. **וּתְנַן נַמִּי** – וכן מפורש במשנה לקמן, **עֵד אֶחָד אוֹמֵר אֲנִי רָאִיתִי שֶׁנִּיטְמֵאת** - שנבעלה לאותו פלוני כשהתיחדה עמו, **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה** את המים המאררים, משום שמאמינים לעד שאכן זינתה. שואלת הגמרא, **מִדְּאוֹרַיְיתָא מְנָלָן דִּמְהֵימָן עֵד אֶחָד** – מהו המקור בתורה שנאמן עד אחד לומר שזינתה. עונה הגמרא לפי מה ששנינו בברייתא **דְּתָנוּ רַבָּנַן** נאמר לגבי אשה שקינא לה בעלה ונסתרה "והיא נטמאה **וְעֵד אֵין בָּהּ"** – ואף שנכתב 'עד' בלשון יחיד, **בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר** – כוונת הפסוק שאין שני עדים שראו שנבעלה, **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ בְּאֶחָד** – שמא נפרש שאין אפילו עד אחד שנבעלה, אין לומר כן, **שֶׁתַּלְמוּד לוֹמַר** - שהרי נאמר בתורה "**לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ** לכל עוון ולכל חטאת",

רש"י

הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ. לִשְׁנָא הִקְרָא נָקְט, וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ (כְּמִקֹּבָּר ה). וּלְקַמָּן בגמ' מְפָרֵשׁ מַאי לְשׁוֹן קִנּוּי, וּבְמַתְנִיתִין מְפָרֵשׁ כֵּיצַד מְקַנֵּא לָהּ, אוֹמֵר לָהּ אַל תִּסְתָּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי: מְקַנֵּא לָהּ **ע"פ שְׁנַיִם.** אם בָּא לְהַשְׁקוֹתָהּ צָרִיךְ לְהָבִיא שְׁנֵי עֵדִים שֶׁאָמַר לָהּ בִּפְנֵיהֶם אַל תִּסְתָּרִי עִמּוֹ, וְאִם לֹא קִנֵּא לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת עָלָיו בְּסִתִּירָתָהּ וְאֵינוֹ מַשְׁקֶה: **וּמַשְׁקֶה ע"פ עֵד אֶחָד אוֹ ע"פ עַצְמוֹ.** וְאֲפִלּוּ אֵין עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה, אֶלָּא עֵד אֶחָד אוֹ הוּא עַצְמוֹ אוֹמֵר רְאִיתִיהָ שֶׁנִּסְתְּרָה אַחַר שֶׁקִּנֵּאתִי לָהּ, נֶאֱסֶרֶת בְּסִתִּירָה עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה. וּלְקַמָּן יְלַמְּדֵנוּ מִקְּרָאֵי שֶׁסְּתִירָתָהּ אוֹסֶרְתָּהּ עָלָיו מִשָּׁם: ר' יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר. צָרִיךְ ב' עֵדִים אַף לְסִתִּירָתָהּ: **וְדִבְּרָה עִמּוֹ.** שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם סֵתֶר: **עֲדַיִן [הִיא] מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ.** לְשַׁמֵּשׁ עִם בַּעְלָהּ: **וּמֻתֶּרֶת בִּתְרוּמָה.** אם אִשַּׁת כֹּהֵן הִיא: **כְּדֵי הַנְּאָה:** **אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ.** מִשָּׁם כְּדֵי לִקְנוֹת לְבַעַל (קוֹ כח). שְׁלִשָּׁה וְנִטְמְאָה אֲמוּרִים בְּפָרָשָׁה, וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא נִטְמְאָה, וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמְאָה, תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמְאָה, אֶחָד שֶׁאֲסוּרָה לְבַעַל, וְאֶחָד שֶׁאֲסוּרָה לְבוֹעַל אם יָמוּת בַּעְלָהּ אוֹ יִגְרְשֶׁנָּה, וְאֶחָד שֶׁאֲסוּרָה לִתְרוּמָה: **וְאִם מֵת.** קֹדֶם שֶׁהִשְׁקָה וְאֵין לוֹ בָּנִים וְהִיא זְקוּקָה לְיָבָם: **חוֹלֶצֶת.** לִנְשֹׂא לְשׁוּק וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. וּבְגְמָרָא יָלִיף לָהּ: גמ' **מִכְּדֵי תַּנָּא מִנָּזִיר קָא פָלִיק.** כֵּן סֵדֶר הַמִּשְׁנָה, סוֹטָה אַחַר נָזִיר: **מַאי תָּנָא דְּתָנָא סוֹטָה.** מַאי תָּנָא בְּנָזִירוּת דְּדָמֵי לְסוֹטָה דְּתָנָא סוֹטָה בְּתַרְהּ: **בְּקִלְקוּלָהּ.** בְּנוּלָהּ וּבְבִשְׁתָּהּ שֶׁמְּנוֹלִין אוֹתָהּ כְּדַקָּתָנֵי מַתְנִי' (לְקַמָּן דַּף ז:) קוֹשֵׁר חֶבֶל לְמַעְלָה מִדַּדֶּיהָ: **יַיִן עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן.** שֶׁהַיַּיִן מַבִּיא לִידֵי קִלּוּת רֹאשׁ וְהוּא גָּרַם לָהּ: **וְלִיתְנֵי סוֹטָה וַהֲדַר לִיתְנֵי נָזִיר.** שֶׁכָּךְ הִיא סְמִיכַת פָּרָשָׁתֵיהוּ: **וְתָנָא הַמַּדִּיר.** פֶּרֶק הוּא בִּכְתֻבּוֹת הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאִיְּדֵי דְּאִיְּרֵי בִּנְדָרִים תָּנָא נְדָרִים אַחֵר כְּתֻבּוֹת, וְאִיְּדֵי דְּתָנָא נְדָרִים תָּנָא נָזִיר בְּתַרְהּ, שֶׁאַף הַנְּזִירוּת בָּאָה עַל יְדֵי נֶדֶר, וַהֲדַר תָּנָא סוֹטָה בְּתַרְהּ: **לְכַתְּחִלָּה לֹא.** מִדְּלֹא תָּנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְקַנֵּא אָדָם לְאִשְׁתּוֹ עַל פִּי שְׁנַיִם: **אֲסוּר לְקַנְּאוֹת.** שֶׁמַּבִּיא עַצְמוֹ לִידֵי תִּגֵּר וְאֶת אִשְׁתּוֹ לִידֵי נוּחַל וְאַפִּי' הִיא טְהוֹרָה: **כִּי [הָוָה] פָּתַח.** בְּשֶׁהָיָה בָּא לִדְרוֹשׁ בְּפָרָשַׁת סוֹטָה: **מְזַוְּגִין אִשָּׁה לְפִי מַעֲשֶׂיהָ.** צְנוּעָה לְצַדִּיק וּפְרוּצָה לְרָשָׁע: **כִּי לֹא יָנוּחַ שֶׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים.** לֹא יַזְדַּוֵּג מִמְשֶׁלֶת רָשָׁע בְּגוֹרָל צַדִּיק: **וְקָשִׁין.** לְפִנֵּי הַמְקוֹם: **לְזַוְּגָם.** הָנַךְ דְּלִפִי מַעֲשֵׂיהָ: **בִּכְרִיעַת יַם סוּף.** שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית: **מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיָּתָה.** אָדָם יָחִיד וְאִשָּׁה יְחִידָה, וְהוּא מְזַוְּגָם יַחַד וּמְיַשֵּׁב מֵהֶם בַּיִת: **מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת.** הוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּחֹדֶשׁ כֹּשֶׁר, לֹא חֲמֵצָה וְלֹא צִיָּנָה, מַקִּישׁ זוּוּג יְחִידִים לִיצִיאַת מִצְרַיִם: **אֵינִי.** מִי הָוֵי זוּוּג לְפִי רָשָׁע וּזְכוּת, וְהָא מִקֹּדֶם יְצִירָתָם שֶׁאֵין נוֹדָע רִשְׁעוֹ וּזְכוּתוֹ מִבְּרִיזִין אֶת זוּגוֹ, וְאִם תֹּאמַר הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו, הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם כִּדְאָמַר בְּמַסֶּכֶת נִדָּה (קוֹ ט"ז:) מַלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַהֵרָיוֹן נוֹטֵל טִפָּה וּמֵבִיאָהּ לִפְנֵי הַמְקוֹם וְאוֹמֵר לְפָנָיו, טִפָּה זוֹ מַה תְּהֵא עֲלֶיהָ, גִּבּוֹר אוֹ חַלָּשׁ, חָכָם אוֹ טִפֵּשׁ, עָשִׁיר אוֹ עָנִי. אֲבָל צַדִּיק וְרָשָׁע לֹא קָאָמַר לֵיהּ, דְּאֵין זֶה בִּידֵי שָׁמַיִם: **זוּג שֵׁנִי.** לְפִי מַעֲשֵׂיהָ: **וְקָשֶׁה לְזַוְּגָן לְפִי שֶׁאֵינָהּ בַּת זוּגוֹ:** **עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי אֶלָּא בְּקִנּוּי וּסְתִירָה.** כְּלוֹמַר עַד כָּאן לֹא שָׁמַעְנוּ מִפְּלוּגְתַּיְיהוּ דְּבָעְיָנָן שְׁנֵי עֵדִים אֶלָּא בְּקִנּוּי לְר"א וּבְסִתִּירָה לְר' יְהוֹשֻׁעַ: **אֲבָל בְּטֻמְאָה.** אם יֵשׁ עֵדִים בְּקִנּוּי וּסְתִירָה וְיֵשׁ עֵד אֶחָד שֶׁקִּלְקְלָה בִּסְתִירָתָהּ נֶאֱמָן וְאֵינָהּ שׁוֹתֶה אֶלָּא יוֹצֵאת בְּלֹא כְּתֻבָּה וַאֲסוּרָה לְבַעַל וְלִבּוֹעֵל וְלִתְרוּמָה: **שֶׁנִּטְמֵאת.** בְּאוֹתָהּ סְתִירָה: **מְנָלָן דְּמֵהֵימָן עֵד אֶחָד.** בְּטֻמְאָה שֶׁל סְתִירָה אַחֵר קִנּוּי: **וְעֵד אֵין בָּהּ בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר.** וְקָאָמַר עֵדִים שְׁנַיִם אֵין בְּטֻמְאָה זוֹ אֶלָּא עֵד א', וּקְרָא בְּטֻמְאָה בִּמְשֻׁתָּעִי, וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע, וְעֵדִים שְׁנַיִם אֵין בָּהּ אֶלָּא א', וְהִיא לֹא נִתְפְּשָׂה, וּמִמֵּילָא שֶׁמַּעְנָן דְּמֵהֵימָן מִדְּכָתִיב וְהִיא לֹא נִתְפְּשָׂה, לְהַחֲמִיר עָלֶיהָ בָּא הַכָּתוּב לְדוּנָהּ בְּמִנְדָּדָהּ, וּמַרִישָׁא דִּקְרָא נַמִּי שְׁמַעְתָּ דְּמֵהֵימָן דִּקְאָמַר וּמְעֻלָּה בוֹ מָעַל וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ, וְאֵין מְעִיד בְּדָבָר אֶלָּא זֶה. וּלְקַמָּן (קוֹ ג.) מְפָרֵשׁ דְּהַאי קְרָא בְּתַר קִנּוּי כְּתִיב, דִּכְתִיב בְּתַרְיֵיהּ וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וּגו' וְדַרְשִׁינָן לֵיהּ לְקַמָּן שֶׁכְּבָר עָבַר: **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֶחָד.** דְּקָאָמַר קְרָא דַּאֲפִלּוּ עַד אֶחָד אֵין בָּהּ. וּלְקַמָּן פָּרִיךְ אֶלָּא בְּמַאי מִתַּסְּרָא דְּקָאָמַר קְרָא וְהִיא לֹא נִתְפְּשָׂה, אֶלְמָא בְּשִׁיטָה דְּבְטֻמְאַת מִדְּמֵהֵדַר בְּתַר אֹנֶס וְרָצוֹן: **ת"ל לֹא יָקוּם עַד א' וגו'.** מַהֵאי קְרָא שְׁמַעְנָן דְּכָל עֵד הָאֲמוּר בְּתוֹרָה שְׁנַיִם הֵם כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל:

ממשמע

הַמְקַנֵּא

1 לְאִשְׁתּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם
2 וּמַשְׁקֶה עַל פִּי עֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ
3 אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וּמַשְׁקֶה עַל פִּי שְׁנַיִם.
4 כֵּיצַד מְקַנֵּא לָהּ, אוֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אַל תִּדַּבְּרִי עִם
5 אִישׁ פְּלוֹנִי וְדִבְּרָה עִמּוֹ, עֲדַיִן הִיא מוּתֶּרֶת לְבַעְלָהּ
6 וּמוּתֶּרֶת לָאֱכוֹל בִּתְרוּמָה. נִכְנְסָה עִמּוֹ לְבֵית הַסֵּתֶר
7 וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ כְּדֵי טוּמְאָה, אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ וַאֲסוּרָה
8 לָאֱכוֹל בִּתְרוּמָה, וְאִם מֵת חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת:
9 **גְּמָרָא** מִכְּדֵי תַּנָּא מִנָּזִיר סָלִיק מַאי תָּנָא דְּקָא תָּנָא
10 סוֹטָה, כִּדְרַבִּי דְּתַנְיָא רַבִּי אוֹמֵר לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת
11 נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה
12 בְּקִלְקוּלָהּ יַיִן עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן. וְלִיתְנֵי סוֹטָה וַהֲדַר לִיתְנֵי
13 נָזִיר, אַיְּדֵי דְּתָנָא כְּתוּבוֹת וְתָנָא הַמַּדִּיר תָּנָא נְדָרִים,
14 וְאַיְּדֵי דְּתָנָא נְדָרִים תָּנָא נָזִיר דְּדָמֵי לִנְדָרִים וְקָתָנֵי
15 סוֹטָה כְּדַרְבִּי. הַמְקַנֵּא דְּיֵעָבַד אֵין לְכַתְּחִילָּה לֹא, קָסָבַר
16 תַּנָּא דִּידָן אָסוּר לְקַנְּאוֹת. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב
17 יִצְחָק כִּי הֲוָה פָּתַח רֵישׁ לָקִישׁ בְּסוֹטָה אָמַר הָכִי, אֵין
18 מְזַוְּגִין לוֹ לְאָדָם אִשָּׁה אֶלָּא לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁנֶּאֱמַר כִּי
19 לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים. אָמַר רַבָּה
20 בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְקָשִׁין לְזַוְּגָן כִּקְרִיעַת
21 יַם סוּף שֶׁנֶּאֱמַר אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיָּתָה מוֹצִיא
22 אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת. אֵינִי, וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר
23 רַב אַרְבָּעִים יוֹם קוֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד בַּת קוֹל יוֹצֵאת
24 וְאוֹמֶרֶת בַּת פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי בַּיִת פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי. לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּזִוּג
25 רִאשׁוֹן הָא בְּזִוּג שֵׁנִי: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וְכוּ': עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי
26 אֶלָּא בְּקִנּוּי וּסְתִירָה אֲבָל בְּטוּמְאָה עֵד אֶחָד מְהֵימָן וּתְנַן נַמִּי עֵד אֶחָד אוֹמֵר אֲנִי רָאִיתִי
27 שֶׁנִּיטְמֵאת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. מִדְּאוֹרַיְיתָא מְנָלָן דִּמְהֵימָן עֵד אֶחָד, דְּתָנוּ רַבָּנָן "וְעֵד אֵין בָּהּ"
28 בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּאֶחָד, תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ.

המקנא. איידי דתנא נדרים תנא נמי נזיר דדמיא לנדרים. תימה והא בריש מסכת נזיר (קוֹ ב.) אמר דלא תנא ליה אלא אגב סוטה כדרבי וי"ל דלא קבעה בסדר נשים אלא אגב סוטה ומשום דדמיא לנדרים קבעה בתר נדרים מ"ר. ותימה אמאי לא [קאמר ד] קבעה אגב נדרים דהא בפ"ד [דנזיר] תנא משניות טובא דמיירי בנדרי נשים ובהפרת בעל ויש לומר דעדיפא ליה למימר משום סוטה דפרשיות נמי נסמכו ובריש מסכת שבועות (קוֹ ב:) דייק נמי בכה"ג:

המקנא דיעבד אין. וא"ת וכי כל היכא דתני ה"א בתחילתן לשון דיעבד הוא והא קתני בסוף אלו עוברין (פסחים קוֹ מט.) ההולך לשחוט את פסחו ובעבודה זרה פרק השובר (קוֹ סט.) המניח עובד כוכבים בחנותו דמסיק בשמעתתא קמייתא דשחיטת חולין (קוֹ ג.) דמיירי לכתחילה ובפרק ב' דשחיטת חולין (קוֹ ל.) השוחט את המסוכנת ובפרק קמא דביצה (קוֹ ו:) השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות ויש לומר דכל היכא דאיכא למיתלי בלישנא דייק הכי כגון הכא ובריש פ"ב דשחיטת חולין (קוֹ כ.) והתם נמי בפ' קמא (קוֹ טו:) השוחט במגל יד ובפ' קמא דביצה (קוֹ ז:) השוחט חיה ועוף יחפור בדקר ובפ' חבית (סכה קוֹ קמז.) הרוחץ במי מערה או במי טבריא ותימה היכי דייק מהכא דאסור לקנאות אמאי לא מתרץ המקנא שבא [לימלך] כדמתרץ בפ"ק דביצה (קוֹ ז:) ועל כרחך אית לן למימר דהכא ממשנה יתירא דייק כדפרש"י:

הא בזוג ראשון הא בזוג שני. תימה בפ' ואלו מגלחין (מו"ק קוֹ יח:) דאמר שמואל מותר לארס בחולו של מועד שמא יקדמנו אחר קפריך ליה מהכא ארבעים יום קודם יצירת הולד אמאי לא מוקי התם מלתיה דשמואל בזוג שני:

קודם יצירת הולד. נראה לרבי קודם יצירת הזכר בין אם לא נולדה הנקיבה עדיין בין אם נולדה:

אבל בטומאה עד אחד מהימן. תימה אדרבה איכא למימר איפכא אבל בטומאה בעינן בי תרי ומשום דאוסרתה איסור עולם ואי לאו ממתני' דמיימי מהיכא פשיטא ליה למימר הכי וי"ל דעדיפא ליה טומאה מקינוי וסתירה אף על גב דאוסרתה איסור עולם משום דרגלים לדבר:

כל

ממשמע

כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים. ואחד דכתיב גבי ועד אחד לא יענה בנפש (במדבר לה:) מוקי לה בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין קף לז.) בדרישה מן התלמידים ולא יומת על פי עד אחד (דברים יז:) דרשינן בפרק ראשון דמכות (קף ו:) לעדות מיוחדת לאפוקי אחד רואה מחלון זה ואחד רואה מחלון זה אבל קשיא דגבי שבועת העדות כתיב והוא עד (ויקרא ה:) ומחייבין אפילו אחד כדתנן (שבועות קף לא:) כפר אחד והודה אחד הכופר חייב וי"ל דשבועת העדות לא חייבה תורה אלא בתביעה כדילפינן התם מקראי הילכך כל היכא דמפסידו ממון מיחייב דבהפסד ממון תליא מילתא:

מאי טעמא דר' יהושע. בירושלמי מפיק ליה מהני קראי מאי טעמא דרבי יהושע כי מצא בה ערות דבר ערוה זו הסתירה דבר זו הקינוי וילפינן דבר דבר מה דבר האמור להלן על פי שנים אף כאן ע"פ שנים תני רבי יוסי בר' יהודה וכו' משקה ע"פ שנים נאמר כי מצא ואין מציאה בכל מקום אלא על פי עדים מה מקיים רבי אליעזר דבר דבר שהוא מרגיל לבא לידי ערוה עוד בירושלמי כתיב ועבר עליו רוח קנאה וגו' שלא יקנא לה מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך גאות אלא מתוך דבר של אימה עבר וקינא לה מחמת הדברים הללו מה את אמרת למצוה או לעיכוב אם תאמר מצוה קינויו קינוי אם תאמר לעיכוב אין קינויו קינוי אמר רבי מנא אתיא בהדא כל מקום שנאמר חוקה תורה מעכב: רבי

ממשמע שנאמר עד. ולא נאמר עדים איני יודע דאחד קאמר, אלא מדאיצטריך למכתב אחד שמע מנה דעד שנים משמע, דאינו אלא לשון עדות וסתם עדות שנים: **ואמר רחמנא** תרי לית בה. לעיל קאי לפרושי מסקנא דמלתיה היכי מידרש ועד אין בה: **אלא מעמא** כו'. קושיא היא, כלומר טעמא דכתיב לא יקום עד אחד, דהדהוא מוכח לך דהאי ועד אין בה בתרי קאמר, הא לאו הכי הוה אמינא עד דכתיב הכא בסוטה חד הוא וקאמרינן אפלו אחד אין בה: **איצטריך**. לא יקום עד אחד לגלויי עליה דהאי ולאשמעינן דחד מהימן, דאי לאו הכי הוה אמינא כל סתם עד אחד הוא ובסוטה לא הוה אמינא דמתסרא ואפי' בעד א' וכל שכן בלא עד, והכי הוה דרשינן ליה ועד אין בה דקא אמר רחמנא הכי קאמר ועד אחד אין נאמן בה אלא שנים: **ופרכינן אין נאמן בה. בתמיה: אלא מאי בעי.** קרא עד דאיכא תרי בתמיה, אמאי אתא קרא להאי לשתוק קרא מניה כו': **דבר דבר מממון**. כתיב בנוגפת כי מצא בה ערות דבר (דברים כד) וכתיב בדיני ממונות ע"פ שני עדים יקום דבר (שם יט:): **איצטריך**. לא יקום לגלויי עליה דהאי עד דבשנים הכתוב מדבר, דאי לא גלי עליה הוה אמינא עד חד משמע ואין נאמן בה, קאתא קרא לאשמועינן. ודקשיא לך למה לי קרא, סלקא דעתך אמינא סוטה שאחר קנוי וסתירה בא עד אחד והעיד שנטמאה באותה סתירה שאני וראוי להאמינו כאן שהרי רגלים לדבר: **ומי מצית אמרת**. דאי לא גלי רחמנא דבל עד שנים הם דאנא (דהוה) אמינא דהאי עד אין בה אין נאמן בה קאמר א"כ בא הכתוב להקל עליה: **והא מדכתיב והיא לא נתפשה** מכלל. דפשיטא לך דנטמאה, והיכי קאמר והיא לא נתפשה אועד אין בה, נהי דרישא דקרא איכא למימר ע"י שנים עדים, ושכב איש אותה בעדים ועד אחד אין נאמן בה, אלא והיא לא נתפשה היכי קאי אאין נאמן בה, הא אמרת דלא מחזקי לה בנבעלת: **בה**. בטמאה קאי דהא מנה סליק, והיא נטמאה ועד אין בה, ודרשינן אין בה תרי אלא חד: **בה**. עד אחד נאמן ולא בקנוי: **סתירה עדיפא**. לאחמורי בה: **שכן אוסרתה**. על הבעל ועל הבועל מסקפ: **בטמאה**. ודאית בדדרשינן לקמן מגיד לך הכתוב שעל הספק אסורה, בפרק בשם שהמים בודקין (קף כח:): **שכן עקר נדם לה**. שע"י הקנוי סתירתה אוסרתה: **מתני'**. דקתני לר"א דקנוי בשנים וסתירה על פי עצמו: **דלא כי האי תנא**. דקתני לר"א סתירה בשנים וקנוי על פי עצמו: **לדברי ר"י בר' יהודה אין לדברי ר' אליעזר סוף**. ולקמן מפרש לה: **מאי ניהו**. אין לדבר סוף דקאמר: **ואמר קנא**. כשכועס עליה אומר קנאתי לה מפלוני ומביא עדים שנסתרה עמו סתירה כל שהוא, דכיון דלא קנא לה לא נזהרה בו: **הא למשנתנו יש סוף**. לדברי רבי אליעזר בתמיה: **והא זמנין דלא אסתתר**. ואומר ראיתיה שנסתרה: **ולא מיבעיא למשנתינו**. בתמיה: **איכא עקר**. שכבר התחיל בעדים שלא ע"י כעס: **הכא ליכא עקר**. ולכשיכעוס נקל לומר קנאתי והוא ימצא לה סתירות הרבה: **לא ליכא אינ"ש**. אפלו בינו לבינה: **ומסתתרא**. ונסתרת ונאסרת עליו: **קנאה**. כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) כי

1 ממשמע שנאמר עד. ולא נאמר עדים איני יודע דאחד קאמר, אלא מדאיצטריך למכתב
2 אחד שמע מנה דעד שנים משמע, דאינו אלא לשון עדות וסתם עדות שנים: **ואמר רחמנא**
3 תרי לית בה. לעיל קאי לפרושי מסקנא דמלתיה היכי מידרש ועד אין בה: **אלא מעמא**
4 כו'. קושיא היא, כלומר טעמא דכתיב לא יקום עד אחד, דהדהוא מוכח לך דהאי ועד אין
5 בה בתרי קאמר, הא לאו הכי הוה אמינא עד
6 דכתיב הכא בסוטה חד הוא וקאמרינן אפלו
7 אחד אין בה: **איצטריך**. לא יקום עד אחד לגלויי
8 עליה דהאי ולאשמעינן דחד מהימן, דאי לאו
9 הכי הוה אמינא כל סתם עד אחד הוא ובסוטה
10 לא הוה אמינא דמתסרא ואפי' בעד א' וכל שכן
11 בלא עד, והכי הוה דרשינן ליה ועד אין בה דקא
12 אמר רחמנא הכי קאמר ועד אחד אין נאמן בה
13 אלא שנים: **ופרכינן אין נאמן בה. בתמיה: אלא**
14 **מאי בעי.** קרא עד דאיכא תרי בתמיה, אמאי
15 אתא קרא להאי לשתוק קרא מניה כו': **דבר דבר**
16 **מממון**. כתיב בנוגפת כי מצא בה ערות דבר
17 (דברים כד) וכתיב בדיני ממונות ע"פ שני עדים
18 יקום דבר (שם יט:): **איצטריך**. לא יקום לגלויי
19 עליה דהאי עד דבשנים הכתוב מדבר, דאי לא
20 גלי עליה הוה אמינא עד חד משמע ואין נאמן
21 בה, קאתא קרא לאשמועינן. ודקשיא לך למה
22 לי קרא, סלקא דעתך אמינא סוטה שאחר קנוי
23 וסתירה בא עד אחד והעיד שנטמאה באותה
24 סתירה שאני וראוי להאמינו כאן שהרי רגלים
25 לדבר: **ומי מצית אמרת**. דאי לא גלי רחמנא
26 דבל עד שנים הם דאנא (דהוה) אמינא דהאי עד
27 אין בה אין נאמן בה קאמר א"כ בא הכתוב
28 להקל עליה: **והא מדכתיב והיא לא נתפשה**
29 **מכלל**. דפשיטא לך דנטמאה, והיכי קאמר והיא
30 לא נתפשה אועד אין בה, נהי דרישא דקרא
31 איכא למימר ע"י שנים עדים, ושכב איש אותה
32 בעדים ועד אחד אין נאמן בה, אלא והיא לא
33 נתפשה היכי קאי אאין נאמן בה, הא אמרת
34 דלא מחזקי לה בנבעלת: **בה**. בטמאה קאי דהא
35 מנה סליק, והיא נטמאה ועד אין בה, ודרשינן
36 אין בה תרי אלא חד: **בה**. עד אחד נאמן ולא
37 בקנוי: **סתירה עדיפא**. לאחמורי בה: **שכן**
38 **אוסרתה**. על הבעל ועל הבועל מסקפ: **בטמאה**.
39 ודאית בדדרשינן לקמן מגיד לך הכתוב שעל
40 הספק אסורה, בפרק בשם שהמים בודקין (קף
41 כח:): **שכן עקר נדם לה**. שע"י הקנוי סתירתה
42 אוסרתה: **מתני'**. דקתני לר"א דקנוי בשנים
43 וסתירה על פי עצמו: **דלא כי האי תנא**. דקתני
44 לר"א סתירה בשנים וקנוי על פי עצמו: **לדברי**
45 **ר"י בר' יהודה אין לדברי ר' אליעזר סוף**. ולקמן
46 מפרש לה: **מאי ניהו**. אין לדבר סוף דקאמר:
47 **ואמר קנא**. כשכועס עליה אומר קנאתי לה
48 מפלוני ומביא עדים שנסתרה עמו סתירה כל
49 שהוא, דכיון דלא קנא לה לא נזהרה בו: **הא**
50 **למשנתנו יש סוף**. לדברי רבי אליעזר בתמיה:
51 **והא זמנין דלא אסתתר**. ואומר ראיתיה
52 שנסתרה: **ולא מיבעיא למשנתינו**. בתמיה: **איכא**
53 **עקר**. שכבר התחיל בעדים שלא ע"י כעס: **הכא**
54 **ליכא עקר**. ולכשיכעוס נקל לומר קנאתי והוא
55 ימצא לה סתירות הרבה: **לא ליכא אינ"ש**. אפלו
56 בינו לבינה: **ומסתתרא**. ונסתרת ונאסרת עליו:
57 **קנאה**. כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) כי

1 ממשמע שנאמר עד לא יקום עד באיש יודע שהוא
2 אחד מה תלמוד לומר אחד זה בנה אב כל מקום
3 שנאמר 'עד' הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב
4 אחד, ואמר רחמנא תרי לית בה אלא חד. "והיא
5 לא נתפשה" אסורה אלא טעמא דכתיב לא יקום עד
6 אחד באיש, הא לאו הכי הוה אמינא עד דסוטה
7 חד הוא, ואי אפילו חד ליכא, אלא במאי מיתסרא,
8 איצטריך סלקא דעתך אמינא 'עד' אין בה' אין נאמן
9 בה, אין נאמן בה ואלא מאי בעי עד דאיכא תרי
10 לישתוק קרא מיניה דאתיא 'דבר' 'דבר' מממון, ואנא
11 ידענא מידי דהוה אכל עדיות שבתורה, איצטריך
12 סלקא דעתך אמינא סוטה שאני דרגלים לדבר שהרי
13 קינא לה ונסתרה ליתהימן בה עד אחד ומי מצית
14 אמרת דאין נאמן בה ושריא והא מדכתיב והוא
15 לא נתפשה מכלל דאסורה, איצטריך סלקא דעתך
16 אמינא אין נאמן בה עד דאיכא תרי ובתרי נמי היא
17 דלא נתפשה קא משמע לן: רבי יהושע אומר מקנא לה על פי שנים וכו': מאי טעמא
18 דרבי יהושע, אמר קרא 'בה', בה ולא בקינוי, בה ולא בסתירה. ורבי אליעזר אומר, בה ולא
19 בקינוי. ואימא 'בה' ולא בסתירה, סתירה איתקש לטומאה דכתיב ונסתרה והיא נטמאה.
20 קינוי נמי איתקש לטומאה, דכתיב וקנא את אשתו והוא נטמאה, הא מיעט רחמנא בה.
21 ומה ראית, מסתברא סתירה עדיפא שכן אוסרתה בטומאה. אדרבה קינוי עדיף שכן עיקר
22 גרם לה, אי לאו סתירה קינוי מי איכא, ואי לאו קינוי, סתירה מאי אהני, אפילו הכי
23 סתירה עדיפא דאתחלתא דטומאה היא. מתניתין דלא כי האי תנא דתניא רבי יוסי ברבי
24 יהודה אומר משום רבי אליעזר, המקנא לאשתו, מקנא על פי עד אחד או על פי עצמו,
25 ומשקה לה על פי שנים. השיבו חכמים, לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף. מאי
26 טעמא דרבי יוסי ברבי יהודה, אמר קרא 'בה' בה ולא בסתירה. ואימא 'בה' ולא בקינוי,
27 קינוי איתקש לטומאה דכתיב וקנא את אשתו והוא נטמאה. סתירה נמי איתקש לטומאה
28 דכתיב ונסתרה והיא נטמאה, ההוא לכמה שיעור סתירה כדי טומאה הוא דאתא. השיבו
29 חכמים, לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף, מאי ניהו, דזמנין דלא קני ואמר קנאי.
30 הא למשנתינו יש לדבר סוף, זמנין דלא איסתתר ואמר איסתתר, אמר רב יצחק בר יוסף
31 אמר רבי יוחנן אף לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף. אף לדברי רבי יוסי ברבי
32 יהודה, ולא מיבעיא למשנתינו, אדרבה למשנתינו איכא עיקר התם ליכא עיקר, אלא אי
33 איתמר הכי איתמר אמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן לדברי רבי יוסי ברבי יהודה
34 אף למשנתינו אין לדבר סוף. אמר רבי חנינא מסורא לא לימא איניש לאיתתיה בזמן הזה
35 לא תיסתתרי בהדי פלוני דילמא קיימא לן כרבי יוסי ברבי יהודה דאמר קינוי על פי עצמו
36 ומיסתתרא וליכא האידנא מי סוטה למיבדקה וקאסר לה עילויה איסורא דלעולם. אמר ריש
37 לקיש מה לשון קינוי, דבר המטיל קנאה בינה לבין אחרים, אלמא קסבר קינוי על פי עצמו
38 וכולי עלמא לא ידעי דקני לה ואמרי מאי דקמא דקא בדלה ואתו למיעבד קנאה בהדה.
39 ורב יימר בר רבי שלמיא משמיה דאבי אמר, דבר המטיל קנאה בינו לבינה, אלמא קסבר
40 קינוי על פי שנים עדים וכולי עלמא ידעי דקני לה ואיהו הוא דאתי למיעבד קנאה בהדה
אלמא

קנאה חמת גבר (משלי ו): **מאי דקמא**. מה יש לפנינו, מה אירע עבשיו שזו בודלת מן האנשים: **וכולי עלמא** ידעי דקני לה. שהעדים מגלין הדבר ואינן שונאין אותה: **ואיהו דאתי למיעבד** קנאה בהדה. שזו מקניטתו על שחושדה:

ויש להקשות, הרי מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יָקוּם עֵד בְּאִישׁ – בלשון יחיד, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אֶחָד, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״אֶחָד״ – לשם מה נאמר ״עד אחד״, אלא זֶה בְּנֶה אָב – התורה באה ללמדנו בזה שבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בתורה ״עֵד״ אין פירושו עד אחד, אלא הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, עַד שֶׁיְּפֹרֵשׁ לְךָ הַכָּתוּב אֶחָד – אלא אם כן נאמר בפירוש ״עד אחד״. מסיימת הגמרא, מאחר וְאָמַר רַחֲמָנָא תְּרֵי לֵית בָּהּ - שהרי ״ועד אין בה״ היינו שאין שני עדים שנבעלה אֶלָּא חַד, ואף על פי כן נאמר ״וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׂה״ – שאם לא נאנסה אלא עשתה כן מרצון, אֲסוּרָה לבעלה, ומכאן לומדים שעד אחד נאמן לומר שזינתה אם קינא לה ונסתרה.

מקשה הגמרא על הברייתא, אֶלָּא מַעֲמָא – ההוכחה ש״ועד אין בה״ היינו שאין שני עדים אך יש עד אחד שנבעלה, היא מִדִּכְתִיב ״לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ״, הָא לָאו הָכִי הֲוָה אֲמִינָא עֵד דְּסוֹטָה חַד הוּא – אך לולי כן היינו מפרשים שאין אפילו עד אחד שנבעלה. וקשה, שהרי וְאִי אֲפִילּוּ חַד לֵיכָּא, אֶלָּא בְּמַאי מִיתַּסְרָא – אם אין אפילו עד אחד שנבעלה מדוע נאסרת בוודאי על בעלה. אלא ודאי שאין שני עדים אלא עד אחד, ומדוע הוצרכה הברייתא להוכיח כן מהפסוק. מתרצת הגמרא, אִיצְטְרִיךְ – הברייתא הוצרכה ללמוד זאת מהפסוק, שלולי כן סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא שהפסוק ״עֵד אֵין בָּהּ״ בא ללמד שאם יש עד אחד שנבעלה – אֵין נֶאֱמָן בָּהּ ואינה נאסרת על פיו. שואלת הגמרא, כיצד היינו יכולים לפרש שבא הפסוק לומר שעד אחד אֵין נֶאֱמָן בָּהּ לומר שנבעלה, וְאֶלָּא מַאי בָּעֵי עֵד דְּאִיכָּא תְּרֵי – אלא צריך שני עדים, אם כן לִישְׁתּוֹק קְרָא מִינַּיהּ – והיינו יודעים זאת, משום דְּאָתְיָא דיני עריות נלמדים בגזירה שווה ״דָּבָר״ ״דָּבָר״ מִמָּמוֹן, וַאֲנָא יָדַעְנָא שצריך שני עדים מִידֵּי דַּהֲוָה אָכֵל עֲדֵיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה – כשם שצריכים שני עדים לכל עדות בדיני ערוה בתורה. מתרצת הגמרא, אִיצְטְרִיךְ – הוצרכה התורה להשמיענו דבר זה, משום שסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא סוֹטָה שַׁאנִי – דין סוטה שונה משאר דיני ערוה, שאף שבכל דיני ערוה אין עד אחד נאמן, מכל מקום לגבי סוטה דְּרַגְּלַיִם לַדָּבָר – שיש סיבה לחשוש שאכן נבעלה, שֶׁהֲרֵי קִנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה, ולפיכך היינו סבורים שלִיתְהֵימַן בָּהּ עֵד אֶחָד - יהיה עד אחד נאמן לומר שנבעלה. לכן הוצרכה הברייתא ללמוד מהפסוק שבכל מקום ״עד״ היינו שנים. חוזרת הגמרא ומקשה, וּמִי מָצִית אָמְרַתְּ דְּאֵין נֶאֱמָן בָּהּ וְשָׁרְיָא – האם ניתן לפרש את הפסוק שבא לומר שעד אחד אינו נאמן, וממילא מותרת לבעלה, וְהָא מִדִּכְתִיב בהמשך הפסוק ״וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׂה״ – שמחמירים עליה משום שלא נבעלה באונס אלא ברצון, מִכְּלַל דַּאֲסוּרָה – מוכח שהפסוק בא לאוסרה ולא להתירה. מתרצת הגמרא, אִיצְטְרִיךְ – ללמוד מהפסוק ״לא יקום וגו׳״ ש״עד״ היינו שני עדים, שלולי כן סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא לפרש את הפסוק כאמור, שעד אחד אֵין נֶאֱמָן בָּהּ עֵד דְּאִיכָּא תְּרֵי. וּכְתְרֵי נַמִּי הֵיא דְּלֹא נִתְפָּשָׂה – והמשך הפסוק ״והיא לא נתפשה״ בא לומר שגם כשיש שני עדים שנבעלה, אינה טמאה אלא אם הבעילה הייתה במזיד. קָא מַשְׁמַע לָן מהפסוק ״לא יקום וגו׳״ שכל מקום שנאמר ״עד״ היינו שנים, וחידשה התורה שעד אחד נאמן לאוסרה.

שנינו במשנה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וְכוּ׳. שואלת הגמרא, מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שצריך שני עדים על הקינוי והסתירה. ומשיבה, אָמַר קְרָא ״ועד אין בָּהּ״, ודרשה הגמרא מהפסוק שעד אחד נאמן להעיד שנבעלה, ומדייק רבי יהושע, שדוקא ״בָּהּ״ – להעיד שנטמאה עד אחד נאמן וְלֹא בְּקִינּוּי, וכן ״בָּהּ״ וְלֹא בְּסִתְּרָה – אלא על הקינוי והסתירה צריך שני עדים כשאר עדויות שבתורה. מבארת הגמרא, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הסובר שלגבי הסתירה מועיל עד אחד, אוֹמֵר שדורשים רק ״בָּהּ״ וְלֹא בְּקִינּוּי. שואלת הגמרא, וְאֵימָא ״בָּהּ״ וְלֹא בְּסִתְּרָה ונצריך שני עדים גם שנסתרה. ומשיבה, סְתִירָה אִיתְּקַשׁ לְטוּמְאָה דִּכְתִיב ״וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה״ – התורה הסמיכה סתירה לטומאה, ולומדים מההיקש שכשם שלגבי טומאה מועיל עד אחד, כך לגבי סתירה מועיל עד אחד. שואלת הגמרא, הרי קִינּוּי נַמִּי אִיתְּקַשׁ לְטוּמְאָה, דִּכְתִיב ״וְקִנָּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה״, ומדוע בקינוי מודה רבי אליעזר שצריך שני עדים. ומשיבה, הָא מִיעֵט רַחֲמָנָא ״בָּהּ״, שרק על עדות שנבעלה מספיק עד אחד, וממעטים שעל הקינוי צריך שני עדים. שואלת הגמרא, וּמָה רָאִיתָ – הרי גם קינוי וגם סתירה הוקשו לטומאה, ומדוע העדיף רבי אליעזר למעט מ״בה״ שבקינוי צריך שני עדים, וללמוד מהיקש שבסתירה עד אחד נאמן, ולא להיפך. ומשיבה, מִסְּתִירָה סְתִירָה עֲדִיפָא להחמיר בה שלא יצטרכו שני עדים שֶׁכֵּן אוֹסַרְתָּהּ כְּטוּמְאָה – שהרי על ידי הסתירה נאסרת מספק כאילו ודאי נבעלה. שואלת הגמרא, אַדְּרַבָּה, קִינּוּי עֲדִיף להחמיר בו שלא יצטרכו שני עדים, שֶׁכֵּן עִיקָּר גָּרַם לָהּ – שהרי הקינוי הוא הגורם לאיסור. ומשיבה, עדיף להחמיר בסתירה, משום שאִי לָאו סְתִירָה קִינּוּי מִי אִיכָּא – שהרי אם לא נסתרה אינה נאסרת מחמת הקינוי. שואלת הגמרא, וְאִי לָאו קִינּוּי, סְתִירָה מַאי אַהֲנֵי – הרי גם בסתירה לבד אינה נאסרת בלא קינוי, ואם כן מדוע עדיף להחמיר בסתירה יותר מבקינוי. מתרצת הגמרא, אֲפִילּוּ הָכִי סְתִירָה עֲדִיפָא להחמיר בה, משום דְּאַתְחֵלְתָּא דְּטוּמְאָה הִיא – היחוד הוא התחלת הטומאה.

שנינו במשנה, שלדעת רבי אליעזר קינוי בפני שני עדים וסתירה בפני עד אחד או בפני הבעל. אומרת הגמרא, מַתְנִיתִין דְּלֹא כְּרַבִּי הַאי תַּנָּא – אינה סוברת כתנא של הברייתא דלהלן. דְּתַנְיָא רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, מְקַנֵּא עַל פִּי עֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ, וּמַשְׁקֶה לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם – וזה להיפך ממה שמבואר במשנתנו בשם רבי אליעזר. המשך הברייתא, הֶשִּׁיבוּ חֲכָמִים לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, אם נחשב קינוי גם על פי עד אחד ועל פי עצמו אֵין לַדָּבָר סוֹף – שכל בעל יאמר שקינא לאשתו. שואלת הגמרא, מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה בדעת רבי אליעזר, שלקנוי מספיק עד אחד ולסתירה צריך שני עדים. ומשיבה, אָמַר קְרָא ״בָּהּ״, וממעטים בָּהּ – על טומאה נאמן עד אחד וְלֹא בִּסְתִירָה. שואלת הגמרא, וְאֵימָא – שידרוש גם ״בָּהּ״ וְלֹא בְּקִינּוּי – ומדוע בקינוי מועיל עד אחד. משיבה הגמרא, קִינּוּי אִיתְּקַשׁ לְטוּמְאָה דִּכְתִיב ״וְקִנָּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה״ – וכשם שלגבי טומאה מועיל עד אחד, גם לגבי קינוי מועיל עד אחד. שואלת הגמרא, סְתִירָה נַמִּי אִיתְּקַשׁ לְטוּמְאָה דִּכְתִיב ״וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה״. ומשיבה, הַהוּא לְכַמָּה שִׁיעוּר סְתִירָה כְּדֵי טוּמְאָה הוּא דְּאָתָא - מהיקש זה לומדים שזמן סתירה הוא זמן שיכולה לבוא בו לידי טומאה.

שנינו בברייתא, הֶשִּׁיבוּ חֲכָמִים, לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אֵין לַדָּבָר סוֹף. שואלת הגמרא, מַאי נִיהוּ – מדוע לדבריו אין לדבר סוף. ומשיבה דְּזִמְנִין דְּלֹא קָנֵי וְאָמַר קַנַּאי – פעמים שהבעל לא קינא לאשתו, ומתוך שיכעס עליה יאמר שקינא לה ויהיה נאמן. מקשה הגמרא, הָא לְמִשְׁנָתֵינוּ יֵשׁ לַדָּבָר סוֹף – משמע מדברי חכמים שהקשו על רבי יוסי, שלשיטת משנתנו בדעת רבי אליעזר שנאמן על הסתירה ולא על הקינוי, לא הוקשה שאין לדבר סוף. והרי זִמְנִין דְּלֹא אִיסְתַּתַּר וְאָמַר אִיסְתַּתַּר – פעמים שלא נסתרה האשה ומתוך שיכעס עליה הבעל יאמר שנסתרה ויהיה נאמן, ואם כן גם על שיטה זו היה לחכמים להשיב שאין לדבר סוף. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, ״אַף״ לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אֵין לַדָּבָר סוֹף, ואכן תשובת חכמים היא גם לשיטת רבי אליעזר במשנה. שואלת הגמרא, מהלשון אַף לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, משמע שוְלֹא מִיבַּעְיָא לְמִשְׁנָתֵינוּ – על שיטת רבי אליעזר במשנה פשוט שיש להשיב, וחידשו שאף לשיטת רבי יוסי יש להשיב, והרי אַדְּרַבָּה – מסתבר להיפך, שלְמִשְׁנָתֵינוּ אִיבָּא עִיקָּר – שקינא לה בפני עדים, ולכך מסתבר להאמין לו, אבל הָתָם – לשיטת רבי יוסי לֵיכָּא עִיקָּר – שלדעתו אין צריך לקנא לה בפני עדים, ולדבריו

המשך בעמוד לא

אומרת הגמרא, **אַלְמָא** קָסָבְרֵי ריש לקיש ואביי **דְּאָסוּר** לבעל לְקַנְּאוֹת לאשתו – שהרי אמרו שקינוי גורם קנאה וכעס. שואלת הגמרא, **וּמַאן דְּאָמַר** שמותר לבעל לְקַנְּאוֹת – וצריך לומר שלדבריו קינוי אינו מביא לידי קנאה וכעס, אם כן מַהוּ לְשׁוֹן קִינּוּי. משיבה הגמרא, **אָמַר רַב** נַחְמָן בַּר יִצְחָק אֵין קִינּוּי **אֶלָּא** לְשׁוֹן **הַתְרָאָה** – שמתרה באשתו ואומר לה אל תסתרי עם פלוני, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** – מצינו קינוי מלשון התראה, שנאמר "וַיְקַנֵּא ה' לְאַרְצוֹ ויחמול על עמו" - שהתרה בחגבים שלא ישחיתו את הארץ.

תַּנְיָא, הָיָה **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר** אָדָם **עוֹבֵר עֲבֵירָה בַּסֵּתֶר וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכְרִיז עָלָיו** ומתפרסם הדבר **בְּגָלוּי**, וכגון אשה פרוצה שמזנה תחת בעלה בסתר, ונותן הקדוש ברוך הוא בלב בעלה לקנאות לה, ועל ידי כך מתפרסם הדבר בגלוי. **שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה** וקנא את אשתו", **וְאֵין עֲבֵירָה** – אין מתפרש הלשון 'ועבר' **אֶלָּא לְשׁוֹן הַכְרָזָה** – שמשמים רוצים להכריז על מעשיה ולכן נותנים בלב הבעל לקנאות לה. ומצינו ש'ועבר' הוא לשון הכרזה, **שֶׁנֶּאֱמַר** "**וַיֵּצוּ** מֹשֶׁה **וַיַּעֲבִירוּ** קוֹל **בַּמַּחֲנֶה**" - והיינו על ידי הכרזת קול. **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵירָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת**, **שֶׁנֶּאֱמַר** "**אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ**", ומכך **שִׁתְּשְׁטֶה כְּתִיב** ולא תסטה, דורשים שמקנא האדם לאשתו רק משום שנכנסה בו רוח שטות, וריש לקיש לשיטתו שסובר שאסור לקנאות.

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מִפְּנֵי מָה הֶאֱמִינָה תּוֹרָה לְעַד אֶחָד בְּסוֹטָה – שאומר שנבעלה עם אותו פלוני שקינא לה בעלה ונסתרה עמו, ולא הצריכה שני עדים כמו בכל התורה. משום **שֶׁרְגִלִים לַדָּבָר** – יש לנו בסיס להאמין לעד שאומר נבעלה, **שֶׁהֲרֵי** שני עדים מעידים **שקִנְּאָ לָהּ וְנִסְתְּרָה**, ומלבד זאת **וְעֵד אֶחָד מֵעִידָהּ שֶׁהִיא טְמֵאָה**. מקשה הגמרא, **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי** מניין לתנא שאין עד אחד נאמן לומר שנבעלה אלא אם כן קינא לה הבעל, **וְהָא כִּי כְּתִיבָה קִינּוּי בָּתַר סְתִירָה וְטוּמְאָה הוּא דִּכְתִיבָה** – הרי הפסוק בתורה שמדבר על קינוי – 'ועבר עליו רוח קנאה', כתוב אחרי הפסוק 'והיא נסתרה ועד אין בה' שממנו לומדים שעד אחד נאמן, ומשמע שנאמן העד אחד גם אם לא קינא הבעל תחילה. מתרצת הגמרא, **אָמַר לֵיהּ** 'וְעָבַר' **וּכְבָר עָבַר** – הפסוק 'ועבר עליו רוח קנאה' מתפרש בלשון עבר, שכבר עבר עליו רוח קנאה. שואלת הגמרא, **אֶלָּא** מַעֲתָּה ש'ועבר' הוא מלשון שכבר עבר, האם את הפסוק "**וְעָבַר לָכֶם כָּל חָלוּץ**" **הָכִי נַמִּי** נפרש שציווה עליהם לאחר שכבר עברו, והרי משה ציווה אותם לפני שעברו. משיבה הגמרא שבכל מקום מתפרשת המילה 'ועבר' לפי הענין, **הָתָם** - לגבי בני גד ובני ראובן **מִדִּכְתִיב** בהמשך "**וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי ה' וְאַחַר תָּשֻׁבוּ**" – ו'תשובו' הוא לשון להבא, **מִשְּׁמַע** שגם מה שנכתב לעיל 'ועבר' הוא לשון **דְּלְהַבָּא**. **אֶלָּא הָכָא** – לגבי סוטה **אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כִּדְכְתִיבֵי** ש'וְעָבַר' הוא מלשון להבא, ומתפרש הפסוק **בָּתַר טוּמְאָה וּסְתִירָה** שכבר נאסרה עליו, אם כן קשה **קִינּוּי לָמָּה לִי** – למה לו לקנאות, הרי כבר נאסרה עליו על ידי שהאמינו לעד אחד. אלא מוכח שהפסוק מתפרש בלשון עבר, כלומר, שאין עד אחד נאמן לומר שזינתה אלא באופן שכבר קינא לה הבעל.

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵין אָדָם מְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנְסָה בּוֹ ממרום **רוּחַ** לקנאות, **שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**". מבארת הגמרא, **מַאי רוּחַ** – איזה רוח מביאה את האדם לידי קינוי. **רַבָּנַן אָמְרֵי רוּחַ טוּמְאָה** – על ידי השטן הרוצה להחטיאו, שיקנא לאשתו ויבאו לידי מריבה. **רַב אַשִׁי אָמַר רוּחַ טָהֳרָה** – ששונא את הפריצות ולכן מקנא. אומרת הגמרא, **וּמִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר רוּחַ טָהֳרָה** – מסתבר כדברי רב אשי, שפירש את דברי תנא דבי רבי ישמעאל שנכנסה בו רוח טהרה. משום **דְּתַנְיָא** – שנינו בברייתא, מה שנאמר "**וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**" אין כוונת התורה שחובה על הבעל לקנא לאשתו אם חושד בה, אלא **רְשׁוּת** – מותר לו לקנא לה, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא** חולק **וְאוֹמֵר, חוֹבָה** על הבעל לקנא לאשתו אם חושד בה. מבארת הגמרא את הראיה מהברייתא, **אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא** שאדם מקנא משום שנכנסת בו **רוּחַ טָהֳרָה, שַׁפִּיר** – מובן שנחלקו האם חייב לקנאות או רשות בידו, **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** שאדם מקנא משום **רוּחַ טוּמְאָה** שנכנסה בו, וכי שייך לומר **רְשׁוּת וְחוֹבָה לְעִיּוּלֵי לְאִינִישׁ רוּחַ טוּמְאָה כְּנַפְשֵׁיהּ** – לשון של רשות או חובה שיכניס האדם לעצמו רוח טומאה, הרי ודאי שאסור לגרום לכך. אלא מוכח שמקנא על ידי שנכנס בו רוח טהרה.

גּוּפָא, חוזרת הגמרא לעצם דברי הברייתא. "**וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**" **רְשׁוּת** – מותר לקנאות לאשתו אם חושש שתבוא לידי עבירה עם פלוני, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה** - חייב הבעל לקנאות לה אם חושד בה. אומרת הגמרא שכיוצא בדבר נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא לגבי כהן שמיטמא לאחד מקרוביו שמתו, שכתוב בפסוק "ולאחותו הבתולה וגו' **לָהּ יִטַּמָּא**", אין כוונת התורה שחובה עליו להיטמא לקרוביו, אלא **רְשׁוּת** – מותר לו להיטמא להם, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְרַבִּי עֲקִיבָא** חולק **וְאוֹמֵר חוֹבָה** – מצווה עליו להיטמא להם. וכן נחלקו לגבי עבד כנעני, שכתוב בפסוק "**לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ**", אין כוונת התורה שחובה לשעבדם לעולם, אלא **רְשׁוּת** – מותר לשעבדם לעולם, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה** - מצוות עשה לשעבד עבד כנעני לעולם ולא לשחררו. ולהלן תבאר הגמרא את שלושת המחלוקות.

מקשה הגמרא, **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, וְאָמְרִי לַהּ** – ויש אומרים שהקשה כן **רַב מְשַׁרְשִׁיָא לְרָבָא, לֵימָא** – האם נאמר שרַבִּי יִשְׁמָעֵאל **וְרַבִּי עֲקִיבָא בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ הָכִי פְּלִיגִי** – חולקים לגבי כל מצוות עשה שבתורה, **דְּמַר אָמַר רְשׁוּת וּמַר אָמַר חוֹבָה** – שלרבי ישמעאל הרשות בידו לעשותם, ולדבריו אין מצוות עשה שהיא חובה, ולרבי עקיבא זהו חובה. משיבה הגמרא, **אָמַר לֵיהּ** אביי **הָכָא בִּקְרָאֵי פְּלִיגִי** – דוקא בשלשה פסוקים אלו חולק רבי ישמעאל וסובר שהם רשות, מפני שסובר שכך מוכח מהפסוקים, אך בכל מצוות עשה שבתורה מודה שהם חובה. ומארת הגמרא את מחלוקתם הראשונה, "**וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**" **רְשׁוּת דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה**. שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שבכל מצוות עשה שבתורה חייב לקיימם ואילו כאן דורש שאין זה אלא רשות. ומשיבה, **סָבַר לָהּ כִּי הַאי תַּנָּא** – סובר רבי ישמעאל כתנא שלהלן, **דְּתַנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר כְּלַפֵּי** – מאחר **שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ"** ואסור לגרום לעצמו לבוא לידי שנאה, **יָכוֹל** – היינו יכולים לומר שגם **בְּגוֹן זוֹ** – שרואה את אשתו מתיחדת עם אחר, יהיה אסור לקנאות לה כדי שלא תשנא אותו. **תַּלְמוּד לוֹמַר** "**וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**" – מותר לו לקנאות ואינו עובר על 'לא תשנא'. ולכך סובר רבי ישמעאל שאין ללמוד מהפסוק שחייב לקנאות, אלא שהוצרכה התורה לכתוב שמותר לקנאות ואינו עובר בזה על 'לא תשנא', אבל בשאר מצוות עשה שבתורה ודאי שחובה לקיימם. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי עֲקִיבָא** מניין לו שמצווה לקנאות, הרי צריך את הפסוק ללמוד שמותר לקנאות. ומשיבה, **קִינּוּי אַחֲרִינָא כְּתִיב** – חזרה התורה וכתבה פעם נוספת "וקנא את אשתו והיא לא נטמאה", ומכך שכפלה התורה, לומדים שאין זו רשות אלא חובה. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** מה ילמד מהכפילות, ומשיבה, אין ללמוד מהכפילות שחובה עליו לקנא, אלא **אַיְּידֵי דְּבָעֵי לְמִיכְתַּב** – כיון שהוצרכה התורה לכתוב 'וְהִוא **נִטְמָאָה**' 'וְהִיא **לֹא נִטְמָאָה**' – ללמדנו שגם אם אין ידוע אם נבעלה או לא אסורה עליו מספק, **כְּתִיב נַמִּי** – חזרה וכתבה שוב 'או עבר עליו רוח קנאה **וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**'. ודרך התורה לכפול כן **לְכִדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה וְנִישְׁנִית** שוב, **לֹא נִישְׁנִית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ** - לא דורשים מכפילות זו, מפני שדרך התורה לחזור

המשך בעמוד קנד

רש"י

אלמא קסברי דאסור לקנאות. כיון דאמרי לשון הטלת קנאה הוא אלמא אסור: ולמ"ד מתר לקנאות מאי לשון קנוי: **ויקנא ה' לארצו.** התרה ביילק וחיסיל וגנם שלא ישחיתו עוד את ארצו, דבשלוחי גובאי משתעי פרשה לעיל. לארצו על ארצו, כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כו) על אשתו האתם תריבון לבעל (שופטים ו): **אדם עובר עברה.** כגון אשה פרוצה עוברת בסתר: **והקנא'ה מכריז בגלוי.** שנותן בלב בעלה לקנאות לה והדבר מתפרסם בגלוי: ואין עברה גרסינן: לשון הכרזה. הקנא"ה מתכוון להעביר קול: **רגלים לדבר.** שנטמאת: **והא כי כתיב קנוי בתר סתירה וטמאה.** דאתהדמין בה עד אחד כתיב, ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה וגו', וסמיך ליה ועבר עליו וגו', אלמא בלא קנוי נמי עד אחד מהימן בטמאה: **ועבר לכם כל חלוץ.** בבני גד ובבני ראובן כתיב, שהיה משה מצוה אותם לעבור עם יהושע את הירדן: **תשובו.** מוכיח דלהבא הוא: **נכנסה בו רוח.** ממרום, ולקמן מפרש רוח טהרה או רוח טמאה ע"י שקן הבא להחזיאו להקניט את אשתו: **רבנן.** דבי רב אשי אמרי רוח טמאה: **רוח טהרה.** ששונא את הפרי־צות: **ומסתברא כמ"ד.** דרוח דקאמר רבי ישמעאל רשות. פגוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבא לקמן משרש טעמייהו: **שפיר.** אי רשות אי חובה: **ר' עקיבא אומר חובה.** שאסור לשחרר עבדו: **בכל התורה.** בכל עשה שבתורה, א"כ אין לך מצות עשה לרבי ישמעאל חובה: **דתניא.** לא גרסינן, אלא הדר וקיט למלתייהו לפרושי כל חדא באפי נפשה: **כלפי.** כמו אחרי שאמרה תורה שאסור להביא עצמו לידי שגאה ותגר: **יכול אף זה כן.** שיראה את אשתו עוברת על דת יהודית נסתרת עם שכניה לא יקנא לה. כלפי לשון כנגד: **תלמוד לומר וקנא.** אם רצה לקנא הרשות בידו, ומשום דאי לא כתיב קרא הוה אמינא דאסור הוא, דא"ר ישמעאל הכא רשות אבל בכל מצות עשה שבתורה לא אמר הכי: **קנוי אחרינא כתיב.** ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה, חד לרשות וחד לחובה: **ורבי ישמעאל.** אמר לך, אידי דבעי למכתב והיא נטמאה ואעפ"כ אסרה הכתוב משפק, כתב נמי וקנא אחרינא. ואף ע"ג דמצי למכתב הכי, ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה או לא נטמאה, אפלו הכי אורחיה דקרא לחזור ולשנות את האמור מפני דבר אחר המתחדש בכפילתו: **איצטריך למכתב לה יטמא.** לומר שמתר לטמא לקרובים הללו: **מכי אם לשארו נפקא.** לנפש לא יטמא בעמיו, כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו וגו' ולאחותו הבתולה, וממילא שמעינן דמטמא לאלו: **לה יטמא.** אם מתה, ואינו מטמא לאיבריה. אם אחד מאלו מכה שחין ואיבריו נופלין, אין מטמא להן, דקיימא לן בהעור והרטב (חלין קף קכח:) אבר מן החי מטמא כאבר מן המת, ואיצטריך לה למעוטי איברייה: אם

תוספות

רבי ישמעאל אומר רשות. תימה לרבי וכי לית להו דאמר בשלהי מסכת מכות (קף כג.): שש מאות וי"ג מצות נאמרו למשה מסיני וכי לרבי ישמעאל דאמר רשות בצר להו או לר' עקיבא טפי להו ונראה דבשאר מצות דמפיק ר' ישמעאל מקרא עביד ליה ר' עקיבא אסמכתא ודריש ליה לדרשה אחריתי בירושלמי אמרי' דר' אליעזר אמר חובה ואין להקשות הא אמרינן לעיל המקנא דיעבד אין אלמא קסבר אסור לקנאות דתנא דידן דוקא דתני כי דף לישנא סבירא ליה הכי אבל ר' אליעזר לא סבירא ליה הכי והכי נמי אמרי' בפ' קמא דקידושין (קף כא.) וגאל את ממכר אחיו ר' אליעזר אומר חובה ובפרק השולח (גיטין קף לח:) נמי [אמר] אמרינן לעולם בהם תעבודו חובה ואין להקשות נמי מפ"ב דמכות (קף יב.) דאמר ר' עקיבא ורצח גואל הדם רשות מי כתיב ירצח והכא אמרינן וקנא חובה דשאני הכא משום דכתיב תרי קינויין אבל קשיא מירושלמי דרבי יהושע אמר התם רשות ומפרש טעמא אתיא דר' יהושע כבית הילל דבית הילל אומרים אפי' הקדיחה תבשילו לפום כן הוא אמר רשות רצה לקנא יקנא רצה לגרש יגרש והא ר' עקיבא מיקל התם טפי מבית הילל ואמר התם אפילו מצא אחרת נאה הימנה מגרשה ואפי' הכי אמר חובה והתם בירושלמי פליג רבי אליעזר עליה דר' יהושע ואמר חובה ואמר אתיא דר' אליעזר כבית שמאי דבית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה ערות דבר מצא בה דברים בעורים לגרשה אינו יכול שלא מצא בה ערוה לקיימה אינו יכול שמצא בה דברים בעורים לפום כן הוא אמר חובה והא תניא משום בית שמאי אין לי אלא היוצאת משום ערוה מנין היוצאת משום דראשה פרוע וצדדיה מפורמין וזרועותיה חלוצות [מנין] ת"ל כי מצא בה ערות דבר אמר רבי תנא קיימת כאן בעדים וכאן שלא בעדים ותימה לפי הירושלמי כיון דתליא קינוי בגירושין הוה ליה למיתני סוטה בתר גיטין ובתר סוטה נזיר כסדר פרשיות ובתר נזיר נדרים ובתר נדרים כתובות:

לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש. תימה לרבי היכא דאיכא למדרש כי הכא אמאי לא דרשינן לה כדאמר גבי קל וחומר מילתא דאתיא מקל וחומר טרח וכתב לה קרא ואפילו הכי היכא דאיכא למדרש דרשינן וכן בפרק כל שעה (פסחים קף כד:) כל היכא דאיכא למדרש לא מוקמינן ליה בלאו יתיר:

לה יטמא מצחה. ונ"מ לעוסק במצוה כדאמרינן בסוף פרק משוח מלחמה (לקמן קף מד.) ולטמאותו בעל כרחו אם לא ירצה לטמאות כדאמרי' בפרק טבול יום (זבחים ק.) מעשה ביוסף הכהן וכו':

אַלְמָא קְסָבְרֵי דְּאָסוּר לְקַנְאוֹת, וּמַאן דְּאָמַר מוּתָּר לְקַנְאוֹת, מַהוּ לְשׁוֹן קִינּוּי, אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אֵין קִינּוּי אֶלָּא לְשׁוֹן הַתְּרָאָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר ׳וַיְקַנֵּא ה' לְאַרְצוֹ׳. תַּנְיָא הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אָדָם עוֹבֵר עֲבֵירָה בַּסֵּתֶר וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכְרִיז עָלָיו בְּגָלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה׳ וְאֵין עֲבֵירָה אֶלָּא לְשׁוֹן הַכְרָזָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיִּצוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה׳. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵירָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת, שֶׁנֶּאֱמַר ׳אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ׳ תִּשְׁטֶה כְּתִיב. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מִפְּנֵי מָה הֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד בְּסוֹטָה, שֶׁרַגְּלַיִם לַדָּבָר שֶׁהֲרֵי קִנּוּי לָהּ וְנִסְתְּרָה וְעֵד אֶחָד מֵעִידָהּ שֶׁהִיא טְמֵאָה. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָא לְאַבָּיֵי וְהָא כִּי כְּתִיבָה קִינּוּי בָּתַר סְתִירָה וְטוּמְאָה הוּא דִּכְתִיבָה, אָמַר לֵיהּ ׳וְעָבַר׳ וּכְבָר עָבַר. אֶלָּא מַעֲתָּה ׳וְעָבַר לָכֶם כָּל חָלוּץ׳ הָכִי נַמִּי, הָתָם מִדִּכְתִיב ׳וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי ה' וְאַחַר תָּשֻׁבוּ׳ מִשְּׁמַע דִּלְהַבָּא, אֶלָּא הָכָא אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כִּדְכְתִיבֵי׳ ׳וְעָבַר׳ בָּתַר טוּמְאָה וּסְתִירָה, קִינּוּי לָמָה לִי. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵין אָדָם מְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ׳. מַאי רוּחַ, רַבָּנַן אָמְרֵי רוּחַ טוּמְאָה, רַב אַשִׁי אָמַר רוּחַ טָהֳרָה, וּמִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר רוּחַ טָהֳרָה, דְּתַנְיָא ׳וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ׳ רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא רוּחַ טָהֳרָה שַׁפִּיר, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ רוּחַ טוּמְאָה, רְשׁוּת וְחוֹבָה לְעִנְיוֹלֵי לְאִינִישׁ רוּחַ טוּמְאָה בְּנַפְשֵׁיהּ. גּוּפָא, ׳וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ׳ רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. ׳לָהּ יִטַּמָּא׳ רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. ׳לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ׳ רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָא לְאַבָּיֵי, וְאָמְרִי לָהּ רַב מִשְׁרַשְׁיָא לְרָבָא, לֵימָא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ הָכִי פְּלִיגִי, דְּמַר אָמַר רְשׁוּת וּמַר אָמַר חוֹבָה. אָמַר לֵיהּ, הָכָא בִּקְרָאֵי פְּלִיגִי, ׳וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ׳ רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, סָבַר לָהּ כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, כְּלַפֵּי שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה ׳לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ׳ יָכוֹל גְּנוֹן זוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ׳. וְרַבִּי עֲקִיבָא, קִינּוּי אַחֲרִינָא כְּתִיב. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵידֵי דְּבָעֵי לְמִיכְתַּב ׳וְהוּא נִטְמָאָה׳ ׳וְהִיא לֹא נִטְמָאָה׳ כְּתִיב נַמִּי ׳וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ׳. לְכִדְתָנְיָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה ׳וְנִשְׁבֵּעַת הָאָלָה׳ ׳וְנִשְׁבַּעְתָּ בְּחַיֵּי ה'׳ ׳לָהּ יִטַּמָּא׳ רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵידֵי דִּכְתִיב ׳אֲמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׳ אִיצְטְרִיכָא לְמִיכְתַּב ׳לָהּ יִטַּמָּא׳. וְרַבִּי עֲקִיבָא, מִ׳כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ׳ נַפְקָא, ׳לָהּ יִטַּמָּא׳ לָמָּה לִי, לְחוֹבָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, ׳לָהּ׳ מִיטַּמֵּא וְאֵין מִיטַּמֵּא לְאֵיבְרֶיהָ. וְנִישְׁנֵית, לֹא נִישְׁנֵית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ. ׳לָהּ יִטַּמָּא׳ רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵידֵי דִּכְתִיב ׳אֲמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׳ אִיצְטְרִיכָא לְמִיכְתַּב ׳לָהּ יִטַּמָּא׳. וְרַבִּי עֲקִיבָא, מִ׳כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ׳ נַפְקָא, ׳לָהּ יִטַּמָּא׳ לָמָּה לִי, לְחוֹבָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, ׳לָהּ׳ מִיטַּמֵּא וְאֵין מִיטַּמֵּא לְאֵיבְרֶיהָ.

ורבי

תוספות

ורבי עקיבא א"כ לכתוב לה. תימה לרב חסדא דאמר בפרק שלשה מינין (מיר קף מג:) לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא לאיברים לדידיה לא איצטריך לה לאיברים מאי הוי דריש בלה יטמא ויש לומר הוה דריש לחובה כדרבי עקיבא ואיידי דכתב יטמא כתב לה:

למשרי אחד מכל האומות. מהכא נפקא לן דבאומות הלך אחר הזכר (לענין יוחסין):

כתיב נמי (ובאחיכם) [בהם] לכדתנא דבי רבי ישמעאל. וא"ת הא איצטריך דדרשינן בפרק איזהו נשך (כ"מ קף מנ:) מנין אם ראיתו נוהג שלא כשורה שאתה רשאי להשתעבד בו וכו' וי"ל אסמכתא בעלמא הוא וקנס חכמים הוא כדי לייסרן:

מה עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם. תימה דהוה מצי למפרך מה לעדות האחרונה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה:

ת"ל ועד אין בה כל שיש בה. תימה כיון דהוא קינא לה ונסתרה והשתא אתי עד א' דטומאה מסתמא בעל שתיק ולא מכחיש ליה א"כ מאי צריך קרא דעד אחד נאמן אפילו טומאה בעלמא בלא קנוי וסתירה בכי האי גוונא היה מהימן כדאיתא בפרק האומר (קידושין קף סו.) אשתו זינתה בעד אחד וכו' תינח לרבא דאמר התם הוה דבר שבערוה אלא לאביי דאמר מהימן מאי איכא למימר אלא ע"כ אית לן למימר דלאביי לא איצטריך קרא אלא היכא דמכחיש אע"ג דקינא לה:

נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר. תימה למה לי ג"ש אפילו בלא ג"ש מהיכא תיתי ליה דליתהימן בה עד אחד מעדות אחרונה ליכא למילף דאיכא פירכא: כמה

אם בן. דְּלָאו לְחוֹבָה אִתְּא אֶלָּא לְהַך דְּרָשָׁא: **לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא לָהּ וְלִשְׁתּוֹק.** דְּמִשְׁמַע לְגַפָּשׁ לֹא יִטַּמֵּא בְּעַמִּיו כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ וְגוֹ' וְלָאֲחוֹתוֹ הַבְּתוּלָה לָהּ, כְּלוֹמַר לְגוּפָהּ שָׁלֵם וְלֹא לְאִיבָרֶיהָ: **לֹא תִּהְיֶה כָּל נְשָׁמָה.** בְּשִׁבְעָה אֻמּוֹת כְּתִיב, **הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:** לְמִשְׁרֵי **אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת.** **שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית.** כָּל ז' אֻמּוֹת נִקְרָאוּ עַל שֵׁם כְּנַעַן: **וְהוֹלִיד בֵּן.** דְּהֵלֵךְ אַחַר הָאָב וּמִתָּר לְהַחֲיוֹתוֹ לְךָ לְעֶבֶד: **דְּתַנְיָא.** דִּלְהַכִּי אִתְּא קְרָא: **בְּעֶבֶד.** גַּרְסִי' בְּבֵי"ת: **וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים וגו'.** לְעִיל מִנַּיהּ כְּתִיב מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמְרָה, אֲשֶׁר סְבִיבוֹת אַרְצְכֶם וְלֹא מִבְּנֵי אַרְצְכֶם דְּשִׁבְעָה אֻמּוֹת. וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים, כָּל תּוֹשָׁב הַיֵּינוּ שֶׁבָּא מִמְּקוֹם אַחֵר וְנִתְיַשֵּׁב כָּאן, וְקָאֲמַר קְרָא שֶׁמֵּהֶם לִקְנוֹת מִבְּנֵיהֶם אֲשֶׁר יִהְיוּ לָהֶם מִבְּנוֹת אַרְצָךְ: **מִן הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם.** בְּנֵים הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם וְהֵם בְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים, דְּהַיְינוּ אֲחֵרִים שֶׁנִּשְׂאוּ בְּאַרְצְכֶם נָשִׁים אֲתָה רַשַּׁאי לִקְנוֹת: **וְלֹא מִן הַגֵּרִים בְּאַרְצְכֶם.** וְלֹא מִן הַבָּנִים הַנּוֹלָדִים לְבְנֵי אַרְצְכֶם בְּמָקוֹם אַחֵר מִבְּנוֹת שְׁאָר אֻמּוֹת וְהֶבִיאוּם לְבְנֵיהֶם לְגוּר שָׁם: **וְלֹא בַּאֲחֵיכֶם.** עֲבוֹדַת עֶבֶד: הַ"ג וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֵידֵי דִּכְתִיב וּבַאֲחֵיכֶם כְּתִיב נַמִּי בְּהֶם כִּדְתַנְיָא כו': **קַרְיָא.** תּוֹלַעַת שֵׁל שׁוּמְשְׁמִין הָאוֹכֶלֶתְן, כָּךְ הַזּוֹנוֹת מְחַרֶבֶת אֶת הַבַּיִת: **תּוּקְפָא.** כֵּעַס: **אִידֵי וְאִידֵי.** תּוֹקְפָא וּזְנוּתָא דְּאָמְרִינָן דְּמְחַרֶבֶת אֶת הַבַּיִת: **בְּאִתְּתָא.** כְּשֶׁהָאִשָּׁה מְזַנָּה אוֹ בְּעִסְנִית, לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה מִתְעַסֶּקֶת בְּזִנּוּנֶיהָ וְאֵינָהּ עוֹשָׂה מְלַאכְתָּהּ וְלֹא מִשְׁמֶרֶת בֵּיתָהּ וּמְפָקֶרֶת אֶת שֵׁל בַּעְלָהּ לְמְנָאֲפִים: **כְּדַם שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל.** בְּעֵרִיּוֹת: **עַם כָּל אֶחָד וְאֶחָד.** בְּבֵיתוֹ: **נִסְתַּלְּקָה מֵהֶם.** מִלְּבָא לְבֵיתָם דְּאִינוּן יְכוֹל לִרְאוֹת בְּעֵרִיּוֹת שֶׁבְּבֵיתוֹ: **מְקַדְּמִתּוֹ.** לְפָנֵי מִיתָתוֹ מִכְּרַזְתָּן לְפָנָיו: **מְלַפֶּפְתּוֹ.** כּוֹרְכָתוֹ: **תְּנַן הָתָם.** בְּפ' מִי שֶׁקִּנֵּא (נַזִּקִּין לא) אַמּוֹרַאי דְּקָתָנֵי אֲמַר עַד אֶחָד רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמְאָה לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה: **שֶׁהָיָה בְּדִין.** שֶׁלֹּא לְהַאֲמִינוֹ אִי לָאו דִּכְתִיב קְרָא: **הָרִאשׁוֹנָה.** סְתִירָה: **אֵין אוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם.** שֶׁאִם תִּשְׁתֶּה וְתִמְצָא טְהוֹרָה מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ וְלִתְרוּמָה: **אֵין מִתְקַיְּמֶת בִּפְחוֹת מִשְּׁנַיִם.** כִּדְבָעִינָן לְמִיגְמַר דָּבָר דָּבָר מִמְּמוֹן: **הָאַחֲרוֹנָה.** טָמְאָה שֶׁהִיא אַחַר הַסְּתִירָה: **כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ.** כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ נֶאֱמָן כְּדַדְרַשִׁינָן לְעֵיל וְעֵד אֵין בָּהּ תְּרֵי אֶלָּא חַד, וְקָא אָמַר אֲסוּרָה וְאִטַּמְאָה קַאי דְּהָא מִנָּהּ סָלִיק וְהִיא נִטְמְאָה וְעֵד אֵין בָּהּ: **קַל וְחֹמֶר.** שֶׁתִּתְקַיֵּים בְּעֵד אֶחָד: **תַּלְמוּד לוֹמַר.** בְּאִשָּׁה מְקַלְקֶלֶת כִּי מְצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר וּלְהַלָּן כו': וּפְרִכִינָן לָמָּה לִי לְמִכְתַּב לְמִילְּפָהּ בְּגֵזֵרָה שָׁוָה: **בָּהּ וְלֹא בְּקִנּוּי כו' מִיבְּעֵי לֵיהּ.** דְּכִיוָן דִּכְתִיב בָּהּ מִיעוּטָא הוּא וְלֹא גְּמִרִי שֶׁאֵר עֵדְיוֹת דְּאִשָּׁה מִנָּהּ וְקָמוּ לְהוּ בְּמִלְּתַיְיהוּ בְּכָל עֵדְיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה: **הָכִי נַמִּי קָאָמַר.** וּגְזֵרָה שָׁוָה לְמִלְּתָא אַחֲרִיתִי נָקֵט, וּמַתְנִיתִין חָסוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכֵי תְּנָא לֵיהּ ת"ל בָּהּ וְלֹא בְּקִנּוּי וּסְתִירָה וּגְזֵרָה שָׁוָה לְטִמְאַת אִשָּׁה דְּעָלְמָא שֶׁלֹּא קִנָּא לָהּ בַּעְלָהּ וּבָא עַד אֶחָד וְאָמַר אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמְאָה דְּלֹא מְהֵימִנְן וְהָכָא הוּא דְּמְהֵימִנְן מִשּׁוּם דְּרִגְלַיִם לְדָבָר: כדי

וְרַבִּי עֲקִיבָא, אִם כֵּן, לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא 'לָהּ' וְלִישְׁתּוֹק, 'יִטַּמָּא' לָמָּה לִי, שֶׁמַּע מִינָּהּ. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵידֵי דְּכָתַב 'לָהּ' כָּתַב נַמִּי 'יִטַּמָּא' לִכְדְתָנֵי דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה וְנִישְׁנִית, לֹא נִישְׁנִית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ. 'לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ' רִשּׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵידֵי דִּכְתִיב 'לֹא תִחְיֶה כָּל נְשָׁמָה' אִיצְטְרִיךְ נַמִּי לְמִיכְתַּב 'לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ' לְמִישְׁרֵי אֶחָד מִכָּל הָאוּמּוֹת שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן, שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ, דְּתַנְיָא מִנַּיִן לְאֶחָד מִן הָאוּמּוֹת שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ יָכוֹל אַף הַכְּנַעֲנִי שֶׁבָּא עַל אַחַת מִן הָאוּמּוֹת וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם' מִן הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם וְלֹא מִן הַגָּרִים בְּאַרְצְכֶם. וְרַבִּי עֲקִיבָא, מִ'מֵּהֶם תִּקְנוּ' נִפְקָא, 'לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ' לָמָּה לִי, לְחוֹבָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, 'בָּהֶם' וְלֹא בְּאַחֵיכֶם. וְרַבִּי עֲקִיבָא, בְּאַחֵיכֶם מִסֵּיפָא דִּקְרָא נַפְקָא 'וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפֶרֶךְ'. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵידֵי דִּכְתִיב 'וּבְאַחֵיכֶם' כְּתִיב נַמִּי 'בָּהֶם' לִכְדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתַנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה וְנִישְׁנִית, לֹא נִישְׁנִית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ. אָמַר רַב חִסְדָּא, זְנוּתָא בְּבֵיתָא כִּי קַרְיָא לְשׁוּמְשְׁמָא. וְאָמַר רַב חִסְדָּא, תּוּקְפָא בְּבֵיתָא כִּי קַרְיָא לְשׁוּמְשְׁמָא. אִידֵי וְאִידֵי בְּאִיתְּתָא אֲבָל בִּגְבָרָא לֵית לָן בָּהּ. וְאָמַר רַב חִסְדָּא, בִּתְחִילָּה קוֹדֶם שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל הָיְתָה שְׁכִינָה שׁוֹרָה עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ', כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ נִסְתַּלְּקָה שְׁכִינָה מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ'. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה מְקַדְּמָתוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ' וְכָל הָעוֹבֵר עֲבֵירָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה, מְלַפֶּפְתּוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו לְיוֹם הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר 'יְלַפְּתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בָתֹהוּ וְיֹאבֵדוּ'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, קְשׁוּרָה בּוֹ כְּכֶלֶב שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ', 'לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'לִהְיוֹת עִמָּהּ' לָעוֹלָם הַבָּא. תְּנַן הָתָם, שֶׁהָיָה בַּדִּין וּמָה עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בִּפְחוֹת מִשְּׁנַיִם. עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּים בִּפְחוֹת מִשְּׁנַיִם, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְעֵד אֵין בָּהּ' כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. וְקַל וָחוֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה, וּמָה עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד, עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּתְקַיֵּים בְּעֵד אֶחָד, תַּלְמוּד לוֹמַר 'כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר' וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר 'עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר' מַה 'דָּבָר' הָאָמוּר לְהַלָּן עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, אַף כָּאן עַל פִּי שְׁנַיִם. הַאי, מִ'כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר' נַפְקָא, מִ'בָּהּ' נַפְקָא, 'בָּהּ' וְלֹא בְּקִנּוּי, 'בָּהּ' וְלֹא בְּסִתִּירָה מִיבְּעֵי לֵיהּ, הָכִי נַמִּי קָאָמַר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'בָּהּ' וְלֹא בְּקִנּוּי 'בָּהּ' וְלֹא בְּסִתִּירָה, וְטוּמְאָה בְּעָלְמָא בְּלֹא קִנּוּי וּבְלֹא סִתִּירָה דְּלֹא מְהֵימְנָן עַד אֶחָד מִנָּלָן, נֶאֱמַר כָּאן 'כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר' וְנֶאֱמַר לְהַלָּן 'עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר' מַה 'דָּבָר' הָאָמוּר לְהַלָּן עֵדִים שְׁנַיִם אַף כָּאן עֵדִים שְׁנַיִם. תְּנוּ רַבָּנָן, אִי זוֹ הִיא עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה, זוֹ עֵדוּת סִתִּירָה. עֵדוּת אַחֲרוֹנָה, זוֹ עֵדוּת טוּמְאָה.

וכמה

שואלת הגמרא **וְרַבִּי עֲקִיבָא**, מניין לו שמצווה על הכהן להיטמא לקרוביו, הרי פסוק זה הוצרך ללמדנו שאין מיטמא לאברים. ומשיבה, **אִם כֵּן** שבא ללמדנו רק דין זה שאינו מיטמא לאיברים, **לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא** 'לָהּ' **וְלִישְׁתּוֹק** – היתה התורה כותבת 'כי אם לשארו וגו' ולאחותו הבתולה לה' והיינו לומדים דין זה, אך 'טַמָּא' **לָמָּה לִי** – למה הוסיפה התורה וכתבה 'לה יטמא', **שָׁמַע מִינָּהּ** - ללמדנו שאין זו רשות, אלא מצוה על הכהן להיטמא לקרוביו. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** מה ידרוש מהייתור של 'יטמא'. ומשיבה, סובר רבי ישמעאל שאין לדרוש מהפסוק 'יטמא' שחייב להיטמא, אלא **שאֵירֵי דִּכְתַב לָהּ כְּתַב נַמִּי יִטַּמָּא** – מאחר שחזר הכתוב וכתב 'לה' ללמדנו שאינו מיטמא לאיברים – חזר וכתב גם 'יטמא'. **לְכִדְתָנֵי דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה וְנִישְׁנֵית, לֹא נִישְׁנֵית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ** – וכפי שהתבאר לעיל.

מבארת הגמרא את מחלוקתם השלישית של רבי עקיבא ורבנן. "**לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ**" **רְשׁוּת** – מותר להשתעבד בעבד כנעני לעולם, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה** – חייב לעבוד בו לעולם ואסור לשחררו. שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שבכל מצוות עשה שבתורה חייב לקיימם, ואילו כאן דורש שאין זו אלא רשות. ומשיבה, שאין ללמוד מהפסוק שחובה להשתעבד בו לעולם, אלא **אֵירֵי דִּכְתִיב** לגבי שבעה אומות "**לֹא תִחְיֶה כָּל נְשָׁמָה**" - שחובה להורגם, **אִיצְטְרִיךְ נַמִּי לְמִיכְתַּב** "**לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ**" כדי **לְמִישְׁרֵי** – להתיר **אֶחָד מִכָּל הָאוּמּוֹת שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן**, שהיינו סבורים לומר שכיון שאמו של הבן היא משבעה אומות, יהיה דינו כדין שבעה אומות ואסור להחיותו, לכך הוצרך הפסוק 'לעולם בהם תעבודו', ללמדנו **שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ** כיוון שלגבי דין שבעה אומות הולכים אחר האב, והאב אינו משבעה אומות.

מביאה הגמרא ברייתא שבדין שבעה אומות הולכים אחרי האב, **דְּתַנְיָא, מִנַּיִן לְאֶחָד מִן שאר הָאוּמּוֹת שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד** – לקנות את הבן לעבד, **תַּלְמוּד לוֹמַר** "**וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ**" – כלומר, שגם בני אומות אחרות שבאו להתיישב בארץ ונשאו נשים משבעה אומות והולידו בנים, מותר לקנות את הבנים לעבדים, כיון שאביהם אינו משבעה אומות. ממשיכה הברייתא, **יָכוֹל** – שמא נאמר **שאַף הַכְּנַעֲנִי שֶׁבָּא עַל אַחַת מִן שאר הָאוּמּוֹת וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד** כיון שאמו אינה משבעה אומות, **תַּלְמוּד לוֹמַר** "**אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם**", שדווקא **מִן הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם** – בנים שנולדו בארץ, כלומר, שאבותיהם הם משאר האומות ונשאו נשים משבעה אומות בארץ, מותר לקיימם ולקחתם לעבדים, **וְלֹא מִן הַגָּרִים בְּאַרְצְכֶם** – אך אסור לקנות בנים שנולדו לאבות משבעה אומות שהלכו לארץ אחרת ונשאו שם נשים, והביאו את בניהם לגור בארץ, שכיון שהולכים אחר האב ואביהם משבעה אומות – אסור להחיותם.

חוזרת הגמרא לבאר את מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא ושואלת, אם כן **וְרַבִּי עֲקִיבָא** כיצד למד מפסוק זה שחובה להשתעבד בעבד כנעני לעולם ואסור לשחררו, והרי פסוק זה הוצרך ללמדנו שמותר לקנות עבד שאמו כנענית ואביו משאר האומות. ומשיבה, **מִ'מֵּהֶם תִּקְנוּ' נַפְקָא** – ההיתר לקנות עבד שאביו משאר אומות נלמד מהפסוק "מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו", "**לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ**" **לָמָּה לִי**, על כורחך **לְחוֹבָה** – ללמדנו שחייב לעבוד בעבדו הנכרי ואסור לו לשחררו. שואלת הגמרא, כיון שכך, אם כן **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שסובר שאין זו חובה, מה דורש מהפסוק 'לעולם בהם תעבדו', והרי ההיתר לקנות עבד שאביו משאר אומות נלמד מ'מהם תקנו'. ומשיבה, שדורש 'בָּהֶם' – עבד כנעני מותר להעבידו עבודת גנאי שניכר בה שהוא עבד, **וְלֹא בַּאֲחֵיכֶם** – אך אסור להעביד עבד עברי בעבודה כזו. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי עֲקִיבָא** שדורש מהפסוק 'לעולם בהם תעבודו' שחובה לעבוד בו ואסור לשחררו, מהיכן לומד שאסור לעבוד בעבד עברי כמו בנכרי. ומשיבה, **בַּאֲחֵיכֶם** – דין זה שאסור לעבוד בעבד עברי כמו בכנעני, **מַסֵּיפָא דִּקְרָא נַפְקָא** – נלמד מהמשך הפסוק של 'לעולם בהם תעבודו', שכתוב "**וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּפָרֶךְ**" – הרי שאין להשתעבד בעבד עברי כמו בעבד נכרי. שואלת הגמרא, אם כן **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – מדוע הוצרך ללמוד זאת מ'לעולם בהם תעבודו'. ומשיבה, אכן האיסור להעביד עבד עברי בעבודת פרך נלמד מהפסוק 'ובאחיכם בני ישראל וגו'. ומכל מקום סובר רבי ישמעאל שהפסוק 'לעולם בהם תעבודו' לא בא ללמדנו שחובה להשתעבד בעבד כנעני, אלא **שאֵירֵי דִּכְתִיב** 'וּבְאַחֵיכֶם' **כְּתִיב נַמִּי** 'בָּהֶם' – מאחר שכתבה התורה את הדין בעבד עברי 'ובאחיכם בני ישראל וגו'" – שאסור להעבידו עבודת פרך, חזרה וכתבה גם את הדין של עבד כנעני 'לעולם בהם תעבדו' – שאותו מותר להעביד עבודת פרך. **לְכִדְתָנֵיא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה וְנִישְׁנֵית, לֹא נִישְׁנֵית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ** – וכפי שהתבאר לעיל.

אָמַר רַב חִסְדָּא, זְנוּתָא בְּבֵיתָא – זנות בבית, גורם להחרבת הבית **כִּי קָרְיָא לְשׁוּמְשְׁמָא** – כמו שהתולעת אוכלת והורסת את השומשום. **וְאָמַר רַב חִסְדָּא תּוּקְפָא בְּבֵיתָא** – גם כעס בבית גורם להחרבת הבית **כִּי קָרְיָא לְשׁוּמְשְׁמָא**. ומבארת הגמרא, **אִידִי וְאִידִי בְּאִיתְתָא** – החרבת הבית אינה נגרמת אלא כאשר האשה מזנה או כועסת, משום שמתעסקת בזנותה ואינה עושה את מלאכות הבית ואינה שומרת עליו, **אֲבָל בִּגְבַרָא לֵית לָן בָּהּ** – זנות וכעס של הבעל אינם גורמים להחרבת הבית. **וְאָמַר רַב חִסְדָּא בַּתְּחִילָּה קוֹדֶם שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל** באיסורי עריות **הָיְתָה שְׁכִינָה שׁוֹרָה עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד** – עם כל איש ואשה בביתם, כמו **שֶׁנֶּאֱמַר** "**כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ**" - כלומר בתוך ביתך. **כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ** בעריות **נִסְתַּלְּקָה שְׁכִינָה מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ**" – אם חוטאים בעריות 'ושב מאחריך', שמסתלקת השכינה. **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת בָּעוֹלָם הֲרֵי, אותה מצווה מְקַדְּמָתוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו** – מקדימה ומכריזה עליו כשמגיע **לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ**". **וְכָל הָעוֹבֵר עֲבֵירָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה**, העבירה **מְלַפֶּפְתּוֹ** – נכרכת סביבו **וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו לְיוֹם הַדִּין** להעיד עליו שעבר, כמו **שֶׁנֶּאֱמַר** "**לִלְפָתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ**" – שהעבירה תהיה כרוכה בו ותלך עמו לגהינום שהוא מקום תהו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר** העבירה שעבר **קְשׁוּרָה בּוֹ כְּכֶלֶב**, כמו **שֶׁנֶּאֱמַר** אצל יוסף כאשר אשת פוטיפר ניסתה לשכנעו לעבור איתה עבירה, "**וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ**", ודורשים, שלא רצה **לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ** – עמה **בָּעוֹלָם הַזֶּה**, כדי שלא יצטרך **לִהְיוֹת עִמָּהּ** – עם העבירה **לָעוֹלָם הַבָּא**.

הגמרא לעיל הביאה מהמשנה שעד אחד נאמן להעיד על אשה שזינתה, לאחר שקינא לה הבעל ונסתרה. מביאה עכשיו הגמרא את המשך המשנה שם.

תְּנַן הָתָם, שֶׁהָיָה בַּדִּין – היינו יכולים ללמוד בקל וחומר שלא יהיה נאמן עד אחד להעיד שזינתה, שהרי **וּמָה עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה** – להעיד שנסתרה עם פלוני שקינא לה הבעל שלא תסתר עמו, **שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם** - שהרי יש לה היתר לבעלה אם תיבדק במי סוטה ותימצא כשרה, ומכל מקום **אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת** העדות **בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם** - שאם אין שני עדים שנסתרה אינה נאסרת כלל על בעלה. **עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה** - להעיד שזינתה, **שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם** על בעלה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּים** העדות **בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם**. אין הדין כן משום **שתַּלְמוּד לוֹמַר** – אמרה התורה "**וְעֵד אֵין בָּהּ**" - ודורשים שאין שני עדים שזינתה, אך **כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** אפילו עד אחד נאמן. דנה

המשך בעמוד קצג

שואלת הברייתא, **וְכַמָּה** זמן הוא **שִׁיעוּר סְתִירָה** - שאם התייחדה האשה לזמן זה נאסרת על בעלה כדין סוטה. ומשיבה, **כְּדֵי** זמן שיכולה לבא בו לידי **טוּמְאָה**, כלומר זמן שיש בו **כְּדֵי בִּיאָה** – שיכול לבוא עליה בזמן זה, והיינו **כְּדֵי הַעֲרָאָה** – תחילת ביאה. מבארת הברייתא כמה הוא זמן תחילת ביאה, **כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל** – כפי הזמן שנדרש להקיף בהליכה עץ דקל, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר כְּדֵי מְזִינַת הַכּוֹס** – כפי הזמן שנדרש למזוג כוס של רביעית הלוג יין במים. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר** כפי הזמן שנדרש **כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ** – את הכוס של רביעית הלוג יין. **בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר** כפי הזמן שנדרש **כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר** כפי הזמן שנדרש **כְּדֵי לְגוּמְעָהּ** – לשתות ביצה. **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר** כפי הזמן שנדרש **כְּדֵי לְגַמּוֹעַ שָׁלֹשׁ בֵּיצִים זוֹ אַחַר זוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יִרְמְיָה אוֹמֵר** כפי הזמן שנדרש **כְּדֵי לִקְשׁוֹר גַּרְדִּי נִימָא** – שיקשור האורג חוטים שיוצאים מהבד. **חָנִין בֶּן פִּנְחָס אוֹמֵר** כפי הזמן שנדרש **כְּדֵי שֶׁתּוֹשִׁיט** אשה **יָדָהּ לְתוֹךְ פִּיהָ לִיטּוֹל קֵיסָם** הנמצא בין שיניה. **פְּלִימוֹ אוֹמֵר** כפי הזמן שנדרש **כְּדֵי שֶׁתּוֹשִׁיט** אשה **יָדָהּ לְסַל לִיטּוֹל** ממנו **כְּבָר, וַאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה** מן המקרא **לְדָבָר** זה, שהשיעור הוא כדי שתיטול כבר מהסל, מכל מקום יש **זֵכֶר** – רמז **לְדָבָר**, שנאמר "**כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לֶחֶם**", הרי שהוקשה אשה זונה לכבר לחם.

מקשה הגמרא על התנא של הברייתא, **וְכָל הָנֵי לְמָה לִי** – מדוע האריך בדבריו ואמר שזמן סתירה הוא כדי טומאה שהוא כדי ביאה, שהוא כדי העראה, וביאר שהוא כדי הקפת דקל או כשאר השיעורים. ולא אמר בקצרה שהשיעור הוא בכדי שתוכל לבוא לידי טומאה, וזמן זה הוא כפי הזמן שנדרש להקפת דקל או כשאר השיעורים. מתרצת הגמרא, **צְרִיכִי** – הוצרך התנא לכתוב כך, משום **דְּאִי תָּנָא** רק 'כְּדֵי **טוּמְאָה**', **הָוָה אָמֵינָא** שזמן סתירה הוא **כְּדֵי טוּמְאָתָהּ וְאַרְצוּתָהּ** – שהתייחדה עמו לזמן שהיה יכול גם לפתותה בדברים וגם לבוא עליה, **קָא מַשְׁמַע לָן** – לפיכך אמר התנא 'כְּדֵי **בִּיאָה**' – שאף אם לא התייחדה עמו אלא לזמן שהיה יכול לבוא עליה, נחשב שנסתרה ונאסרת. **וְאִי תָּנָא** רק 'כְּדֵי **בִּיאָה**' **הָוָה אָמֵינָא** שהשיעור הוא **כְּדֵי גְּמַר בִּיאָה** – שהתייחדה עמו לזמן שהיה יכול לבוא עליה ביאה גמורה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שזמן סתירה הוא אף אם לא נתייחדה עמו אלא **כְּדֵי הַעֲרָאָה** – דהיינו זמן שנדרש לתחילת ביאה. **וְאִי אָשְׁמְעִינַן** רק 'כְּדֵי **הַעֲרָאָה**', **הָוָה אָמֵינָא** שהשיעור הוא **כְּדֵי הַעֲרָאָה וְאַרְצוּתָהּ** – שהתייחדה עמו לזמן שהיה יכול גם לפתותה בדברים וגם לתחילת ביאה, **קָא מַשְׁמַע לָן** - לפיכך אמר התנא תחילה שהשיעור הוא 'כְּדֵי **טוּמְאָה**', ללמדנו שמה שאמר לאחר מיכן 'כדי ביאה', היינו שאף אם לא התיחדה עמו אלא לזמן של ביאה עצמה בלא ריצוי – נחשב סתירה, שאם לא כן מדוע הוסיף מילים אלו, והרי היינו יודעים כן ממה שאמר 'כדי טומאה'.

ומפרש התנא **וְכַמָּה** זמן הוא **כְּדֵי [הַעֲרָאָה], כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל.**

וּרְמִינְהִי – הקשו בני הישיבה ממה שנינו בברייתא אחרת, נאמר לגבי סוטה '**וְנִסְתְּרָה**', **וְכַמָּה** זמן הוא **שִׁיעוּר סְתִירָה, לֹא שָׁמַעְנוּ** – לא ניתן להוכיח מהמילה ונסתרה. אך **כְּשֶׁהוּא** – הפסוק **אוֹמֵר** '**וְהִיא נִטְמְאָה**', **הֲוֵי אוֹמֵר** – אנו למדים ששיעור סתירה הוא **כְּדֵי טוּמְאָה**, והיינו **כְּדֵי בִּיאָה**, כלומר **כְּדֵי הַעֲרָאָה**. וזמן תחילת ביאה הוא **כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר כְּדֵי מְזִינַת הַכּוֹס, בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר כְּדֵי לְגוּמְעָהּ** – לשתות את הביצה. מבארת הגמרא את הקושיא, **קָא סָלְקָא דַּעְתִּין** – הבנו בתחילה שה**הֵיינוּ הַקָּפַת דֶּקֶל הֵיינוּ חֲזָרַת דֶּקֶל** – מה שאמר רבי ישמעאל בברייתא הראשונה 'כדי הקפת דקל', זוהי אותה פעולה שאמר רבי אליעזר בברייתא השניה 'כדי חזרת דקל', ואם כן קשה שהרי **הָתָם** – בברייתא הראשונה, **אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שהשיעור הוא **כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל, וּפְלִיג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר עֲלֵיהּ** – ושם נחלק עליו רבי אליעזר ואמר שיעור אחר, ואילו **הָכָא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** כדעת רבי ישמעאל בברייתא הראשונה, שהשיעור הוא **כְּדֵי חֲזָרַת דֶּקֶל.** מתרצת הגמרא, **אָמַר אַבָּיֵי**, הקפת דקל וחזרת דקל הם פעולות שונות, מה שאמר רבי ישמעאל שהשיעור הוא כדי **הַקָּפָה** של דקל, היינו זמן שנדרש לאדם כדי ללכת **כָּרֵגֶל** סביב הדקל, ונחלק עליו רבי אליעזר שם. ומה שאמר רבי אליעזר בברייתא השניה שהשיעור הוא כדי **חֲזָרָה** של דקל, היינו **כָּרוּחַ** – כפי הזמן שחולף ממתי שהרוח דוחפת ענף של דקל עד שחוזר למקומו. **כָּעֵי רַב אַשִׁי**, מהי כוונת רבי אליעזר שהשיעור הוא כדי זמן של **חֲזָרָה** של הדקל **כְּרוּחַ**, האם **כִּי הֵיכִי דְּאָזִיל וְהָדַר אָתֵי** – כפי הזמן שנדחף הענף על ידי הרוח וחוזר למקומו פעם אחת, שהוא זמן קצר. **אוֹ דִּילְמָא כִּי הֵיכִי דְּאָזִיל וְאָתֵי וְהָדַר קָאֵי כְּדוּכְתֵּיהּ** – כפי הזמן שחולף ממתי שהרוח מתחילה לנענע, עד שנח מהנענוע ונעמד במקומו. מסיקה הגמרא, **תֵּיקוּ**. ממשיכה הגמרא להקשות, שהרי עדיין יש סתירה בין הברייתות בדעת רבי אליעזר, שהרי **הָתָם** – בברייתא הראשונה, **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שהשיעור הוא **כְּדֵי מְזִינַת הַכּוֹס**, ואילו **הָכָא** – בברייתא השנייה, אמר שהשיעור הוא **כְּדֵי חֲזָרַת דֶּקֶל.** מתרצת הגמרא **אִידִי וְאִידִי חַד שִׁיעוּרָא הוּא** – מזיגת כוס וחזרת דקל הם אותו שיעור של זמן.

מוסיפה הגמרא להקשות, שלכאורה בדעת שאר התנאים יש סתירה בין הברייתות, שהרי **הָתָם** – בברייתא הראשונה, **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שהשיעור הוא **כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ** – זמן שנדרש כדי לשתות כוס של רביעית יין, ואילו **הָכָא** – בברייתא השניה, **אָמַר** שהשיעור הוא **כְּדֵי מְזִינַת הַכּוֹס** – זמן שנדרש כדי למזוג כוס של רביעית יין במים. מיישבת הגמרא, **אֵימָא** – צריך לומר, שלדעת רבי יהושע השיעור הוא **כְּדֵי לִמְזוֹג וְלִשְׁתּוֹת** – כפי הזמן שנדרש למזוג כוס רביעית יין ולשתותה. שואלת הגמרא, מדוע הוצרכנו לתרץ כך, **וְלֵימָא** – נתרץ שאין סתירה בין הברייתות בדעת רבי יהושע, משום **שאִידִי וְאִידִי חַד שִׁיעוּרָא הוּא** - מזיגה ושתייה הם אותו שיעור של זמן. מיישבת הגמרא, בהכרח צריך לבאר בדברי רבי יהושע שהשיעור הוא כדי מזיגה ושתיה, משום **שאִם כֵּן** – שהשיעור הוא רק כדי מזיגה אלא שהוא אותו שיעור זמן כמו שתיה, **הֵיינוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – נמצא שאין חילוק בין רבי יהושע לרבי אליעזר, שהרי גם לדעת רבי אליעזר השיעור הוא כדי מזיגה, אלא ודאי שלדעת רבי יהושע השיעור הוא כדי מזיגה ושתייה.

מקשה הגמרא סתירה בין הברייתות בדעת רבי בן עזאי, **הָתָם** – בברייתא הראשונה, **אָמַר בֶּן עַזַּאי** שהשיעור הוא **כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה**, ואילו **הָכָא** – בברייתא השניה, **אָמַר** שהשיעור הוא **כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ** – את הכוס של רביעית יין. מתרצת הגמרא, **אִידִי וְאִידִי חַד שִׁיעוּרָא הוּא** – צליית ביצה ושתיית כוס רביעית יין הם אותו שיעור זמן.

מקשה הגמרא סתירה בין הברייתות בדעת רבי עקיבא, **הָתָם** – בברייתא הראשונה, **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא** שהשיעור הוא **כְּדֵי לְגוּמְעָהּ** – את הביצה, ואילו **הָכָא** – בברייתא השנייה, **אָמַר** שהשיעור הוא **כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה.** מתרצת הגמרא, **אֵימָא** – צריך לומר בדעת רבי עקיבא שהשיעור הוא **כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה וּלְגוּמְעָהּ.** שואלת הגמרא, מדוע הוצרכנו לתרץ כך, **וְלֵימָא** – נתרץ שאין סתירה בין הברייתות בדעת רבי עקיבא, משום **שאִידִי וְאִידִי חַד שִׁיעוּרָא הוּא** – צליית הביצה הם אותו שיעור של זמן. מיישבת הגמרא, בהכרח צריך לבאר בדברי רבי עקיבא שהשיעור הוא כדי צליה וגמיעה, משום **שאִם כֵּן** – שהשיעור הוא רק כדי צליה אלא שהוא אותו שיעור זמן כמו גמיעה, **הֵיינוּ בֶּן עַזַּאי** – נמצא שאין חילוק בין רבי עקיבא לבן עזאי, שהרי גם לדעת בן עזאי השיעור הוא כדי צליית ביצה, אלא מוכח שכוונת רבי עקיבא לשיעור של צלייה וגמיעה.

מקשה הגמרא סתירה בין הברייתות בדעת רבי יהודה בן בתירא, **הָתָם** – בברייתא הראשונה, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא** שהשיעור

המשך בעמוד סד

רש"י

כְּדֵי טֻמְאָה. וּמַהוּ כְּדֵי בִּיאָה. וּמַהוּ כְּדֵי הַעֲרָאָה, דְּהַיְינוּ נְשִׁיקַת אֲבָר בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, וְכַמָּה שֵׁעוּרָהּ כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל שֶׁיּוּכַל הָאָדָם לֵילֵךְ סְבִיבוֹת הַדֶּקֶל, וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ לָמָּה לִי לְמִיתְנֵי בְּלַהּוֹן: כְּדֵי מִזְיֹנַת כּוֹס. לְמִזְגוֹ בְּמַיִם, וּסְתָם כּוֹס רְבִיעִית. וּלְקַמָּן אֲמָרִי׳ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַחֲכָמִים הִלְּלוּ בְּעִצְמוֹ שֵׁעַר כַּמָּה שֶׁהֵא שׁוֹהֶה בְּהַעֲרָאָתוֹ: לִיטוֹל קֵיסָם. מִבֵּין שִׁנָּיוּ; וְאַף ע"פ שֶׁאֵין רְאָיָה. גְּמוֹרָה לְדָבָר, דִּקְרָא לָאו הוֹשָׁטַת יָד לַסֵּל כְּתֵב בֵּיהּ, יֵשׁ זֶרֶד וְרָמֵז מִקְצָת דְּהַקְשָׁה אִשָּׁה זוֹנָה לְכִבֵּר לֶחֶם; וְכָל הָנֵי לָמָּה לִי. לְמִיתְנֵי בְּרִישָׁא׳ לִיתְנֵי שִׁיעוּר סְתִירָה כְּדֵי טֻמְאָה כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל: דְּאִי תָּנָא כְּדֵי טֻמְאָה הָוֵה אֲמִינָא. בְּכָל שִׁיעוּר הַצָּרִיךְ לָבֹא לִידֵי כָּךְ דְּהַיְינוּ טֻמְאָה וְאַרְצוּתָהּ, שֶׁיִּפְּתֶה אוֹתָהּ וִידַבֵּר עַל לִבָּהּ עַד שֶׁתִּתְרַצֶּה: קַמ"ל. דְּמַאי טֻמְאָה בִּיאָה לְחוּדָהּ, דְּאִיכָּא לְמֵימַר קְדָם הַסְּתִירָה נִתְרַצִּית לוֹ: קַמ"ל כְּדֵי הַעֲרָאָה. דִּקּ"ל בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יְבָמוֹת נ"ל.) הַעֲרָאָה כִּגְמֵר בִּיאָה לְכָל הָעֲרָיוֹת: וְאִי תָּנָא כְּדֵי הַעֲרָאָה. וְלֹא תָּנָא בְּרִישָׁא כְּדֵי טֻמְאָה, הָוָה אֲמִינָא כְּדֵי הַעֲרָאָה וְאַרְצוּתָהּ, וְאַפִּי׳ תָּנָא כְּדֵי בִּיאָה כְּדֵי הַעֲרָאָה לֹא הָוָה מִימְעִיט אַרְצוּתָהּ, דַּאֲנָא אָמִינָא הַעֲרָאָה לְמַעוּטֵי גְּמַר בִּיאָה וּמִיהוּ אַרְצוּתָהּ בְּעֵינָן, דְּהָכִי הָוֵי מִשְׁמַע כַּמָּה שִׁיעוּר סְתִירָה כְּדֵי בִּיאָה וַאֲנָא אָמִינָא כָּל צָרְכֵי בִּיאָה דְּהַיְינוּ אַרְצוּתָהּ וּגְמַר בִּיאָה, וְהַדַּר מְפָרֵשׁ מַה הִיא בִּיאָה הַעֲרָאָה, אַכַּתִּי אַרְצוּתָהּ לֹא אִימְעִיט, הִלְכָּךְ תָּנָא בְּרִישָׁא כְּדֵי טֻמְאָה דְּמִשְׁמַע טֻמְאָה וְאַרְצוּתָהּ וְהַדַּר פָּרֵשׁ וּמַה הִיא טֻמְאָה כְּדֵי בִּיאָה, וְעַל פָּרְחִיך אִימְעִיט אַרְצוּתָהּ דְּהָא בִּיאָה כֻּלָּהּ גְּמַר בִּיאָה מִשְׁמַע וְלֹא מִיעֵט אֶלָּא אַרְצוּתָהּ, וְהַדַּר תָּנָא וּמַה הִיא בִּיאָה הַעֲרָאָה לְמַעוּטֵי דְּלֹא בְּעֵינָן גְּמַר בִּיאָה, וּמִמֵּילָא שְׁמַעִי׳ מִנָּהּ נַמִּי (דְּאִי) לֹא תָּנָא כְּדֵי בִּיאָה אַכַּתִּי לֹא הָוָה מְמַעֲטָא אַרְצוּתָהּ, דִּכְדֵי טֻמְאָה גְּמַר בִּיאָה וַאֲרְצוּתָהּ מִשְׁמַע, וְהַעֲרָאָה דְּפָרֵשׁ בְּתָרֵהּ לֹא מְמַעֲטָא אֶלָּא גְּמַר בִּיאָה, הִלְכָּךְ אִיצְטְרִיכוּ כֻּלְּהוּ: וְכַמָּה. הוּא שִׁיעוּר הַעֲרָאָה לְחוּדָהּ, כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל. וְהָא לֵיכָּא לְאַקְשׁוּיֵי, הוֹאִיל וְסוֹף סוֹף שִׁיעוּרָא כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל הוּא לִיתְנֵי כַּמָּה שִׁיעוּר סְתִירָה כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל, דְּאִיבְּעֵי לֵיהּ לְתָנָא לְפָרוּשֵׁי אִסּוּר סְתִירָה מִשּׁוּם מַאי אוֹ גְּמַר בִּיאָה אוֹ הַעֲרָאָה, מִשּׁוּם הָכִי תָּנָא כְּדֵי טֻמְאָה כְּדֵי בִּיאָה בְּדִפְרִישׁוּת: כְּדֵי חֲזָרַת דֶּקֶל. קס"ד הַשְׁתָּא דְּהַיְינוּ הַקָּפָה: בָּרוּחַ. שֶׁהָרוּחַ דּוֹחֶפְתּוֹ לְהֶעְנֵף וְהוּא חוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ: קָאֵי בְּדִיבּוּכְתֵּיהּ. נָח מִנִּיעֲנוּעוֹ: אֵימָא כְּדֵי לִמְזוֹג וְלִשְׁתּוֹת. וְהַאי כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ דְּקָאֲמַר לְעֵיל, אַמִּזְיֹגוּ דְּקָאֲמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר קָא מוֹסִיף ר' יְהוֹשֻׁע וְאָמַר שְׁתִיָּה נַמִּי בְּעֵינָן עִם הַמִּזִּיגָה, וּכְדֵי מִזִּיגָה הָכָא בְּבַתְרַיְיהוּ מִזִּיגָה שְׁתִיָּה קָאֲמַר, דִּסְתָם מִזִּיגָה לְמִשְׁתֵּייהּ מִיָּד הוּא, שֶׁאַחַר שֶׁמְּזִגוֹ מִתְקַלְקֵל אִם מִשְׁהֶה אוֹתוֹ: א"כ הַיְינוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. דְּהָא ר' אֱלִיעֶזֶר בְּקַמָּיְיתָא כְּדֵי מִזִּיגַת הַכּוֹס קָאֲמַר וְקָא פְּלִיג ר' יְהוֹשֻׁע וְאָמַר כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ, וּבְבַתְרַיְיתָא כְּדֵי מִזִּיגָה; וְאִי מִזִּיגָה דְּקָאֲמַר ר' יְהוֹשֻׁע בְּתַרְיָיהּ בְּלָא שְׁתִיָּה קָאֲמַר, הַיְינוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: הָכָא אֹמֵר כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ. לְכוֹס: חַד שִׁיעוּרָא הוּא. וְלֵיכָּא לְאַקְשׁוּיֵי א"כ הַיְינוּ ר' יְהוֹשֻׁע, דִּבְקַמַּיְיתָא אָמַר כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ לִכּוֹס, וְאָמַר בֶּן עַזַּאי בְּתַרְיָיהּ כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה דְּהוּא אוֹקִימְנָא כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ דְּר' יְהוֹשֻׁע כְּדֵי לִמְזוֹג וְלִשְׁתּוֹת, וְקָאֲמַר לֵיהּ בֶּן עַזַּאי כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה דְּהוּא כְּדֵי שְׁתִיָּה לְחוּדָהּ דְּכוֹס: אֵימָא כְּדֵי לִצְלוֹת וּלְגֻמְעָה. גְּמִיעָה דְּקָאֲמַר ר"ע בְּקַמַּיְיתָא אַצְלִיָּה דְּבֶן עַזַּאי דְּלֵעֵיל מִנַּיהּ קָא מוֹסִיף לֵהּ, וּבְבַתְרַיְיתָא דְּקָאֲמַר כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה לִצְלוֹת וּלְגֻמְעָה דְּסִתְם צְלִיָּה גְּמִיעָה בְּתַרְהּ, שֶׁגּוּמְעוֹ חַם שְׁלֹא יִצְטַנֵּן: לְדִבְרֵיהֶן דְּר"ע קָאֲמַר לֵהּ. דְּאָמַר לִצְלוֹת וּלְגֻמְעוֹ, לְדִידָן אַדְקַמְשַׁעְרַתְּ בְּצִלְיָה וּגְמִיעָה בְּחֲדָא (שַׁפִּיר) (ס"א שִׁיעוּר) בְּגְמִיעָה דְּשֵׁלֵשׁ דְּהוּא כְּצִלְיָה וּגְמִיעָה בְּחֲדָא: דְּמַרְחַק. שְׁנֵי רָאשֵׁי הַנִּימָא הַנִּפְסָקוֹת מְרוּחָקוֹת זֶה מִזֶּה, דְּאִיכָּא שֶׁהִיחֵךְ טִפֵּי דְּמַהֲדַק. הַקִּיסָם בְּדַחַק בֵּין הַשִּׁנַּיִם: דְּמַהֲדַק. הַכִּכֵּר בְּדַחַק בְּתוֹךְ הַסֵּל: בְּחַדְתָּא אוֹ בְּעַתִּיקָא. סֵל יָשָׁן חֶלֶק הוּא וְנוֹחַ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ מִן הַחָדָשׁ, שֶׁהַחָדָשׁ יוֹצֵאין לְתוֹכוֹ רָאשֵׁי קִיסָמִין שֶׁל אֲרִיגָה: בְּקָרִירָא אוֹ בְּחַמִימָא. לֶחֶם חַם נִמְעָךְ וְנִשְׁמָט מִן הַיָּד וְצָרִיךְ לְהוֹצִיאוֹ בְּנַחַת וְשׁוֹהֶה בְּהוֹצָאָתוֹ:

תוספות

כְּמָה שִׁיעוּר סְתִירָה, כְּדֵי טוּמְאָה, כְּדֵי בִּיאָה, כְּדֵי הַעֲרָאָה, כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כְּדֵי מִזְיֹנַת הַכּוֹס. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּדֵי לִגְמוֹעַ שָׁלֹשׁ בֵּיצִים זוֹ אַחַר זוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יִרְמְיָה אוֹמֵר, כְּדֵי לִקְשׁוֹר גַּרְדִּי נִימָא. חָנִין בֶּן פִּנְחָס אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁתּוֹשִׁיט יָדָהּ לְתוֹךְ פִּיָּהּ לִיטוֹל קֵיסָם. פְּלִימוֹ אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁתּוֹשִׁיט יָדָהּ לַסֵּל לִיטוֹל כִּכָּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זֵכֶר לַדָּבָר 'כִּי כְעֵד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לֶחֶם'. וְכָל הָנֵי לָמָּה לִי, צְרִיכֵי. דְּאִי תָּנָא 'כְּדֵי טוּמְאָה' הָוָה אֲמִינָא כְּדֵי טוּמְאָתָהּ וְאַרְצוּתָהּ, קָא מַשְׁמַע לָן 'כְּדֵי בִּיאָה'. וְאִי תָּנָא 'כְּדֵי בִּיאָה' הָוָה אֲמִינָא כְּדֵי גְּמַר בִּיאָה, קָא מַשְׁמַע לָן 'כְּדֵי הַעֲרָאָה'. וְאִי אָשְׁמְעִינַן 'כְּדֵי הַעֲרָאָה' הָוָה אֲמִינָא כְּדֵי הַעֲרָאָה וְאַרְצוֹתָהּ, קָא מַשְׁמַע לָן 'כְּדֵי טוּמְאָה', וְכַמָּה כְּדֵי [הַעֲרָאָה], כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל. וּרְמִינְהִי, 'וְנִסְתְּרָה' וְכַמָּה שִׁיעוּר סְתִירָה, לֹא שָׁמְעָנוּ. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'וְהִיא נִטְמָאָה', הֲוֵי אוֹמֵר כְּדֵי טוּמְאָה, כְּדֵי בִּיאָה, כְּדֵי הַעֲרָאָה, כְּדֵי חֲזָרַת דֶּקֶל, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כְּדֵי מִזְיֹנַת הַכּוֹס. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, כְּדֵי לִגְמוֹעָה. קָא סָלְקָא דַּעְתִּין הַיְינוּ הַקָּפַת דֶּקֶל הַיְינוּ חֲזָרַת דֶּקֶל, הָתָם אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כְּדֵי הַקָּפַת דֶּקֶל וּפְלִיג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר עָלֵיהּ, הָכָא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כְּדֵי חֲזָרַת דֶּקֶל. אָמַר אַבָּיֵי, הַקָּפָה בְּרֶגֶל, חֲזָרָה בָּרוּחַ. בָּעֵי רַב אַשִׁי, חֲזָרָה בְּרוּחַ, כִּי הֵיכִי דְּאָזִיל וְהָדַר אָתֵי אוֹ דִּילְמָא כִּי הֵיכִי דְּאָזִיל וְאָתֵי וְהָדַר קָאֵי בְּדוּכְתֵּיהּ, תֵּיקוּ. הָתָם אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כְּדֵי מִזְיֹנַת הַכּוֹס, הָכָא כְּדֵי חֲזָרַת דֶּקֶל, אִידִי וְאִידִי חַד שִׁיעוּרָא הוּא. הָתָם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ, הָכָא אָמַר כְּדֵי מִזְיֹנַת הַכּוֹס, אֵימָא כְּדֵי לִמְזוֹג וְלִשְׁתּוֹת. וְלֵימָא אִידִי וְאִידִי חַד שִׁיעוּרָא הוּא, אִם כֵּן הַיְינוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. הָתָם אָמַר בֶּן עַזַּאי כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה, הָכָא אָמַר כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ, אִידִי וְאִידִי חַד שִׁיעוּרָא הוּא. הָתָם אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא כְּדֵי לְגֻמְעָה, הָכָא אָמַר כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה, אֵימָא כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה וּלְגֻמְעָה. וְלֵימָא אִידִי וְאִידִי חַד שִׁיעוּרָא הוּא, אִם כֵּן הַיְינוּ בֶּן עַזַּאי. הָתָם אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא כְּדֵי לִגְמוֹעַ שָׁלֹשׁ בֵּיצִים זוֹ אַחַר זוֹ, הָכָא אָמַר כְּדֵי לְגֻמְעָה, לְדִבְרָיו דְּרַבִּי עֲקִיבָא קָאָמַר, דְּקָאָמַר מְשַׁעֲרִין בִּצְלִיָּה וּבִגְמִיעָה. אֵימָא שִׁיעוּר גְּמִיעָה לְחוּדָהּ, כְּדֵי לִגְמוֹעַ שָׁלֹשׁ בֵּיצִים זוֹ אַחַר זוֹ דְּהַיְינוּ צְלִיָּה וּגְמִיעָה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יִרְמְיָה אוֹמֵר כְּדֵי שֶׁיִּקְשׁוֹר גַּרְדִּי נִימָא: בָּעֵי רַב אַשִׁי, דִּמְרַחַק אוֹ דִּמְקָרַב, תֵּיקוּ: חָנִין בֶּן פִּנְחָס אוֹמֵר כְּדֵי שֶׁתּוֹשִׁיט יָדָהּ לְתוֹךְ פִּיָּהּ לִיטוֹל קֵיסָם: בָּעֵי רַב אַשִׁי, דִּמְהַדַּק אוֹ דִּלְא מְהַדַּק, תֵּיקוּ: פְּלִימוֹ אוֹמֵר כְּדֵי לַסֵּל לִיטוֹל כִּכָּר: בָּעֵי רַב אַשִׁי, דִּמְהַדַּק אוֹ דִּלְא מְהַדַּק, בְּחַדְתָּא אוֹ בְּעַתִּיקָא, בַּחֲמִימָא אוֹ בְּקָרִירָא,

כמה בן עזאי אומר. האי דמקדים בן עזאי לרבי עקיבא אע"ג דרבי עקיבא היה רבו כדאמר בפרק הרואה (כ"כ:ה סב.) בן עזאי עד כאן העזת פניך ברבך משום דצלייה קודמת לגמיעה והאי דמקדים ליה באידך בריייתא משום דמסיק שיעורין דשייבי בכוס אבל תימה אמאי מקדים רבי ישמעאל למילתייהו דרבי אליעזר ורבי יהושע מיהו י"ל דסדר אכילה ושתיה סמיך:

אי הכי היינו רבי אליעזר. ה"ה דהוה מצי למימר אי הכי היינו בן עזאי אלא בריייתא קמייתא [קמייתא דבריייתא] נקט א"נ יתרץ בבן עזאי כדי למזוג ולשתותו:

אם בן היינו בן עזאי. ה"ה דהוה מצי למימר היינו רבי יהודה בן בתירא אלא בריייתא קמייתא [קמייתא דבריייתא] נקט:

דמרחק או דמקרב. בחורת דקל לא קמבעי ליה בגדול או בקטן משום דידע שיעוריה דהיינו כדי מזיגת הכוס וכן בצליית ביצה במדורה גדולה או קטנה משום דפי׳ כבר דהיינו כדי שתיית הכוס אבל בהקפת דקל תימה אמאי לא קמיבעי ליה:

נעקר

תוספות

נעקר מן העולם. תימה לר"י לפי' רש"י דפי' דעובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי אריא נטילת ידים אפי' כל דברי חכמים נמי ועוד קשיא דאמר הכא דעונשו מיתה ובפ' במה אשה יוצאה (שבת קף סב:) אמרינן דעונשו עניות כדאמר שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות המזלזל בנטילת ידים ובפ' עושין פסין (פירובין קף כלפ:) מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים וכו' עד מה אעשה שחבירי חייבו עליה מיתה ונראה דזלזול שמזלזל בה תמיד עונשו עקירה ע"י עניות דקשה ממיתה ע"י נחש ונעקר מן העולם דאמר [בסובה] (קף מה:) וסנהדרין (קף סג.) כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם ובפרק קונם יין (מלייס קף סב.) כל המשמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם לאו בחדא מחיתא נינהו דעניות אלא מיתה חטופה או משונה. מ"ר:

היא תצודנו לדינה של גיהנם. ואמר נמי בפ"ק דחגיגה (קף ט:) כל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה נטרד מן העולם וק"ק מפ' הזהב (כ"מ קף נט.) דאמר הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב וי"ל דהתם מיירי כשעשה תשובה והכי משמע בפ' ג' דיבמות (קף כב:) היכא דלא הוליד ממזר דבר תשובה הוא ותשובה עם יסורין דוקא דאמר בפרק חלק (סנהדרין קף קז.) אמר דוד כל הכי נטרוד ההוא גברא א"ל קבל עליך יסורים וחנק נמי ביסורין דכל המומתים מתוודין והאי דאמר נטרד מן העולם פי' מן העולם עם אותו עון דכך הוא חמור אשת איש האוסרה על בעלה כמו על אחותו פנויה והוליד ממנה ממזר ריב"א. א"נ היכא דלא באו עליו יסורים נטרד מן העולם:

כל

רש"י

בִּדְחִטֵּי אוֹ בִּדְשַׂעֲרֵי, בְּרַבִּיכָא אוֹ בְּאַקּוֹשָׁה, תֵּיקוּ. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר (רַב) יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּעַצְמוֹ שִׁיעֵר, וְהָאִיכָּא בֶּן עַזַּאי דְּלֹא נְסִיב, אִיבְּעֵית אֵימָא נְסִיב וּפִרֵשׁ הָוָה, וְאִיבְּעֵית אֵימָא מַרְבִּיהּ שְׁמִיעַ לֵיהּ, וְאִיבְּעֵית אֵימָא סוֹד ה' לִירֵאָיו. דָּרַשׁ רַב עֲוִירָא, זִמְנִין אָמַר לֵהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי וְזִמְנִין אָמַר לֵהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַסִּי, כָּל הָאוֹכֵל לֶחֶם בְּלֹא נְטִילַת יָדַיִם כְּאִילּוּ בָּא עַל אִשָּׁה זוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לֶחֶם' אָמַר רָבָא, הַאי 'בְּעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לֶחֶם', 'בְּעַד כִּכַּר לֶחֶם עַד אִשָּׁה זוֹנָה' מִיבָּעֵי לֵיהּ. אֶלָּא אָמַר רָבָא, כָּל הַבָּא עַל אִשָּׁה זוֹנָה, לַסּוֹף מְבַקֵּשׁ כִּכַּר לֶחֶם. אָמַר רַבִּי זְרִיקָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם. אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב, מַיִם רִאשׁוֹנִים צָרִיךְ שֶׁיַּגִּבְּיהֵם יָדָיו לְמַעְלָה, מַיִם אַחֲרוֹנִים צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁפִּיל יָדָיו לְמַטָּה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, הַנּוֹטֵל יָדָיו צָרִיךְ שֶׁיַּגִּבְּיהֵם יָדָיו לְמַעְלָה שֶׁמָּא יֵצְאוּ הַמַּיִם חוּץ לַפֶּרֶק וַיַּחְזְרוּ וִיטַמְּאוּ אֶת הַיָּדַיִם. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ כָּל הָאוֹכֵל פַּת בְּלֹא נִיגּוּב יָדַיִם כְּאִילּוּ אוֹכֵל לֶחֶם טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֹּאמֶר ה' כָּכָה יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת לַחְמָם טָמֵא וְגוֹ'. וּמַאי 'וְאִשָּׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָּצוּד', אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ לְבַסּוֹף נִכְשָׁל בְּאֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאִשָּׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָּצוּד'. אָמַר רָבָא, הַאי 'נֶפֶשׁ יְקָרָה', נֶפֶשׁ גְּבוֹהָה מִיבָּעֵי לֵיהּ. וְעוֹד, הֵיא תָּצוּד מִיבָּעֵי לֵיהּ, אֶלָּא אָמַר רָבָא כָּל הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, אֲפִילּוּ לָמַד תּוֹרָה דִּכְתִיב בָּהּ 'יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים' מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנָס לִפְנֵי וְלִפְנִים, הֵיא תְּצוּדֶנּוּ לְדִינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ כְּאִילּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּתִיב הָכָא 'תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב' וּכְתִיב הָתָם 'וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ'. וְרַבִּי יוֹחָנָן דִּידֵיהּ אָמַר, כְּאִילּוּ כָּפַר בָּעִיקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר 'וָרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'. רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, כְּאִילּוּ בָּא עַל כָּל הָעֲרָיוֹת, כְּתִיב הָכָא 'תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב', וּכְתִיב הָתָם 'כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל וְגוֹ'. עוּלָּא אָמַר, כְּאִילּוּ בָּנָה בָּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'הִרְדּוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא' אַל תִּיקְרֵי בַּמֶּה אֶלָּא בָּמָה. מַאי 'יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה' אָמַר רַב, כָּל הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, אֲפִילּוּ הִקְנָהוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַיִם וָאָרֶץ כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, דִּכְתִיב בֵּיהּ 'הַרִימֹתִי יָדִי אֶל ה' אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ' לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. קַשְׁיָא לְהוּ לְדִבְרֵי רַבִּי שִׁילָא, הַאי 'יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה' יָדִי מִיבָּעֵי לֵיהּ, אֶלָּא אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא, אֲפִילּוּ קִיבֵּל תּוֹרָה כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, דִּכְתִיב בֵּיהּ 'מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ' לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, הַאי 'יָד לְיָד', יָד מִיָּד מִיבָּעֵיָא לֵיהּ, אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,

אפילו

קָדְרִשְׁתָּ לֵיהּ, הָכִי אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִכְתַּב, וְאִשָּׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה הִיא תָּצוּד אוֹתָהּ, אֲבָל הַשְׁתָּא מִשְּׁמַע שֶׁאִשַּׁת אִישׁ צָדָה אֶת הַנֶּפֶשׁ הַיְּקָרָה: מִכֹּהֵן גָּדוֹל. דְּאִפְּלוּ מִמֶּנּוּ תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ לְפִתּוּחַ רִאשׁוֹן וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן, וּמֵהַאי קְרָא יִלְפִינָן לֵיהּ בְּהוֹרָיוֹת (קף יג.): וְרָם לְבָבֶךָ. מַעֲלָה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ שְׁכַחְתּוּ: כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת. גַּבֵּי עֲרָיוֹת כְּתִיב: בָּמָה. עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ. שֶׁמַּחֲזִיק עַצְמוֹ כְּבַעַל נֶפֶשׁ, דְּהַיְינוּ גַּאֲוָה, שֶׁחֲשׁוּבָה נַפְשׁוֹ בְּעֵינָיו: מַאי יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה. סִיפֵיהּ דִּקְרָא דְּאַיְירִי בֵּיהּ לְעֵילָא הוּא, תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה: ה"נ כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ אֲפִילּוּ הִקְנָהוּ כו'. וְל"ג כָּל הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, דְּלֹא מִשְּׁתָעֵי קְרָא אֶלָּא בְּגַסֵּי הָרוּחַ: הִקְנָהוּ לְהַקָּבָ"ה כו'. הִשְׁלִיטוֹ בְּשִׁבְחוֹ עַל הַכֹּל, כְּאַבְרָהָם שֶׁקְּרָאהוּ קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְהַיְינוּ יָד לְיָד, אֲפִילּוּ דּוֹמֶה לְאַבְרָהָם שֶׁאָמַר הֲרִימוֹתִי יָדִי: קַשְׁיָא לְהוּ לְדִבְרֵי רַבִּי שִׁילָא. אַהַדְּרָשָׁה דְּרַב: הָכִי גַּרְסִינָן, הַאי יָד לְיָד יָדִי לֹא יִנָּקֶה מִיבָּעֵי לֵיהּ: אֲפִילּוּ הוּא כְּמֹשֶׁה. שֶׁקִּבֵּל מִיָּד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיָדוֹ תּוֹרָה: יָד מִיָּד מִיבָּעֵי לֵיהּ. דְּהָא קְרָא בְּמִקְבַּל מוֹקְמִינָן לֵיהּ וְלֹא בְּנוֹתֵן, וְהָוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב יָד מִיָּד לֹא יִנָּקֶה, יָד שֶׁקִּבְּלָה מִיָּד אַף הוּא לֹא יִנָּקֶה:

אפלו

וכן יש להסתפק האם משערים **בְּרִחְטֵי אוֹ בִּדְשַׁעֲרֵי** – בכבר העשוי מחיטים שהוא חלק ונשמט מהיד, או בכבר העשוי משעורים שנדרש פחות זמן להוציאו. וכן יש להסתפק האם משערים **בְּרַכִּיכָא אוֹ בְּאַקּוּשָׁא** – בכבר שנילוש בעיסה רכה ומתוך שהוא רך נשמט מהיד, או בעיסה קשה שנדרש פחות זמן להוציאו. מסיקה הגמרא על כל הספיקות של רב אשי בדעת פלימו, **תִּיקוּ**.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר (רב) יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהתנאים שהשווה את זמן תחילת ביאה, **בְּעַצְמוֹ שֵׁעֵר** – שיער כפי הזמן שהיה שוהה בעצמו בתחילת ביאה. שואלת הגמרא, **וְהָאִיכָּא בֶּן עַזַּאי דְּלָא נְסִיב** – שלא נשא אשה, וכיצד ניתן לומר ששיער כפי הזמן שהוא עצמו שהה בביאה. עונה הגמרא, **אִיבְּעִית אֵימָא** – אם תרצה תשיב **שְׁנִסְיב וּפְרֵישׁ הֲוָה** – נשא אשה ובא עליה, אלא שלאחר מכן התגרש ופרש מהאשה. **וְאִיבְּעִית אֵימָא, מַרְבֵּיהּ שְׁמִיעַ לֵיהּ** – אמנם הוא עצמו לא נשא אשה, אך קיבל מרבו כמה הוא זמן הביאה. **וְאִיבְּעִית אֵימָא**, התקיים בו מה שנאמר "סוֹד ה' לִירֵאָיו" – שידע כמה זמן היה שוהה אם היה נשוי.

דָּרַשׁ רַב עֲוִירָא, וְמִנִּין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי אַסִּי, כָּל הָאוֹכֵל לֶחֶם בְּלֹא נְטִילַת יָדַיִם לפני האכילה, מענישים אותו **כְּאִילּוּ בָּא עַל אִשָּׁה זוֹנָה. שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לֶחֶם"**, ונדרש הפסוק מסופו לתחילתו, שבשביל חטא שחטא בכבר לחם מתחייב האדם בעונש כמי שבא על אשה זונה. שואלת הגמרא, **אָמַר רָבָא הַאי** – הרי לשון הפסוק 'בְּעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לֶחֶם' אינו מתפרש כפי שדרש רב עוירא, שהרי לדבריו 'בְּעַד כִּכַּר לֶחֶם עַד אִשָּׁה זוֹנָה' **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – צריך היה לכתוב, משום ש'בְּעַד' מתפרש על המעשה שעשה, ו'עַד' מתפרש על העונש שמקבל, ואילו רב עוירא דרש את הפסוק להיפך. **אֶלָּא אָמַר רָבָא** יש לדרוש את הפסוק כך, **כָּל הַבָּא עַל אִשָּׁה זוֹנָה, לַסּוֹף**, שמגיע לידי עניות. **אָמַר רַבִּי זֵרִיקָא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כָּל הַמְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם** – שרגיל לאכול בלא ליטול את ידיו, סופו שמת **וְנֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם**.

אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, כשנוטל אדם **מַיִם רִאשׁוֹנִים** - נטילת ידים שלפני הסעודה, **צָרִיךְ שֶׁיַּגִּיעַ יָדָיו** בשעת הנטילה **לְמַעְלָה**. וכשנוטל **מַיִם אַחֲרוֹנִים** – נטילת ידים שבסוף הסעודה, **צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁפִּיל יָדָיו לְמַטָּה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – וכן שנינו בברייתא, **הַנּוֹטֵל יָדָיו צָרִיךְ שֶׁיַּגִּיעַ יָדָיו לְמַעְלָה**, שאם לא יעשה כן, יש חשש **שֶׁמָּא יֵצְאוּ הַמַּיִם** שנטמאו בנטילה הראשונה חוץ **לַפֶּרֶק** – מחוץ למקום החיבור שבין האצבעות לכף היד, **וַיַּחֲזִרוּ** לאצבעותיו כשיטול פעם שנייה, **וִיטַמְּאוּ אֶת הַיָּדַיִם.. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ כָּל הָאוֹכֵל פַּת בְּלֹא נִיגּוּב יָדַיִם** – שלא מנגב את ידיו לאחר הנטילה, הרי זה דבר מאוס, ונחשב **כְּאִילּוּ אוֹכֵל לֶחֶם טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר** לאחר שאמר ה' ליחזקאל לאפות לחם בצורה מאוסה כסימן שכך יהיה לישראל בגלות, "וַיֹּאמֶר ה' כָּכָה יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת לַחְמָם **טָמֵא וְגוֹ'** - הרי שדבר מאוס נקרא טמא.

שואלת הגמרא, **וּמַאי** – מה דורשים מהמשך הפסוק **"וְאִשֶּׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָּצוּד"**. עונה הגמרא, **אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, יש לדרוש כך, **כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִפּוּת חָרוּם** – גאווה, **לְבַסּוֹף נִכְשָׁל בְּאִשֶּׁת אִישׁ** – באיסור אשת איש, **שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאִשֶּׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָּצוּד'** – ודורשים, שהנפש היקרה, כלומר הנפש הגבוהה שמתגאה, תרדוף אחר אשת איש זונה. מקשה הגמרא, **אָמַר רָבָא, הַאי** – הרי לשון הפסוק 'נֶפֶשׁ יְקָרָה' אינו מתפרש כפי שדרש רבי יוחנן, שהרי לדבריו, **נֶפֶשׁ גְּבוֹהָה** - שהוא לשון גאווה **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היה צריך לכתוב. **וְעוֹד, הֵיא תָּצוּד מִיבָּעֵי לֵיהּ** – אם כוונת הפסוק, שהנפש היקרה צדה את האשת איש, היה צריך לכתוב 'היא תצוד', ואילו מלשון הפסוק משמע שהאשת איש צדה את הנפש היקרה. **אֶלָּא אָמַר רָבָא** הפסוק נדרש כך, **כָּל הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ** ולא עשה תשובה, **אֲפִילּוּ** אם **לָמַד תּוֹרָה דִּכְתִיב בָּהּ "יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים"** - ודורשים פסוק זה, שתלמיד חכם חשוב יותר **מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנָס לִפְנֵי וְלִפְנִים** - לקודש הקודשים, אף על פי כן **הִיא** – העבירה שבא על אשת איש **תְּצוּדֶנּוּ לְדִינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם** – תביא אותו לגיהנום. ומתפרש הפסוק כך, 'ואשת איש' – מי שבא על אשת איש, אפילו שהוא 'נפש יקרה' – שלמד תורה, עבירה זו 'תצוד' אותו לגיהינום.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִפּוּת חָרוּם – בעל גאווה, נחשב **כְּאִילּוּ שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**, ונלמד ממה שנקראו שניהם תועבה, **שֶׁכְּתִיב הָכָא** – לגבי בעל גאווה "תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב", **וּכְתִיב הָתָם** – לגבי עבודה זרה "וְלֹא תָּבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ". **וְרַבִּי יוֹחָנָן דִּידֵיהּ** – בעצמו **אָמַר**, שבעל גאווה נחשב **כְּאִילּוּ שֶׁכָּפַר בָּעִיקָּר** – בד', **שֶׁנֶּאֱמַר** "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'" – שעל ידי גאווה נחשב כאילו שכח את ד'. **רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר** בעל גאווה הרי הוא **כְּאִילּוּ שֶׁבָּא עַל כָּל הָעֲרָיוֹת**, ונלמד ממה שנקראו שניהם תועבה, **שֶׁכְּתִיב הָכָא** – לגבי בעל גאווה, "תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב", **וּכְתִיב הָתָם** - לגבי עריות, "כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל וְגוֹ'". **עוּלָּא אָמַר** שבעל גאווה הרי הוא **כְּאִילּוּ בָּנָה בָּמָה** – עבודה זרה, **שֶׁנֶּאֱמַר** "חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא", ודורשים, **אַל תִּיקְרֵי** את הפסוק 'כי בַּמֶּה נחשב הוא', **אֶלָּא** 'כי בָּמָה נחשב הוא', דהיינו שהמתגאה להחשיב עצמו לבעל נפש – נחשב כאילו עבד עבודה זרה בבמה.

שואלת הגמרא, **מַאי** – מה דורשים מהפסוק "יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה". עונה הגמרא, **אָמַר רַב** יש לדרוש כך, **כָּל הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ** (– כל שיש בו גסות רוחו), **אֲפִילּוּ** אם אותו אדם **הִקְנָהוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַיִם וָאָרֶץ** – שיבח את הקדוש ברוך הוא, ועל ידי כך פרסמו והשליטו על שמים וארץ **כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ דִּכְתִיב בֵּיהּ "הֲרִימוֹתִי יָדִי אֶל ה' אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ"**, אף על פי כן **לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם**. מקשה הגמרא, **קַשְׁיָא לְהוּ לְדַבֵּי** – בני הישיבה של **רַבִּי שִׁילָא, הַאי** – הרי לשון הפסוק 'יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה' לא מתפרש כמו שדרש רב, שהרי לדבריו **יָדִי מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היה צריך להיות כתוב, כמו שנכתב אצל אברהם אבינו. **אֶלָּא אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא** יש לדרוש את הפסוק כך, **אֲפִילּוּ** אם הבעל גאווה **קִיבֵּל תּוֹרָה** מידי הקדוש ברוך הוא **כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, דִּכְתִיב בֵּיהּ** – על קבלת התורה **"מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ"**, אף על פי כן **לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, הַאי** – הרי לשון הפסוק 'יָד לְיָד' לא מתפרש כמו שדרשו תלמידי רב שילא, שהרי לדבריהם **יָד מִיָּד מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – היה צריך להיות כתוב, שהרי קיבל לידיו מידו של הקדוש ברוך הוא. **אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**

אגרות קודש

[מרחשון ה'תשל"ב]

במענה למכתבו מיום י"ד חשון היעשה ניתוח כו' – ישאל רב מורה הוראה המותר לעשותו וכהוראתו יעשה.

בטח לומד תורתנו הקדושה בהתמדה ומקיים מצותי' ככל הדרוש וה' יצליחו.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

אֲפִילּוּ עוֹשֶׂה אותו אדם **צְדָקָה בְּסַתֶּר** – ו'יד ליד' הוא מלשון נתינה, שנותן צדקה מידו ליד העני, **דִּכְתִיב** על כך "**סַתֵּן בְּסַתֶּר יִכְפֶּה אַף וְגוֹ'**", אף על פי כן **לֹא יִנָּקֶה מְדִינָּה שֶׁל גֵּיהִנֹּם.**

שואלת הגמרא, **אַזְהָרָה לְנִפְי הָרוּחַ** – שלא להתגאות, **מְנַיִן.** ומשיבה, **אָמַר רָבָא אָמַר זְעֵירִי** מהפסוק "**שִׁמְעוּ וְהַאֲזִינוּ אַל תִּגְבָּהוּ**", הרי כאן אזהרה שלא להתגאות. **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר מְהֵיכָא** – שהאזהרה היא מהפסוק "**וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ** את ה' אלהיך", כלומר שהמתגאה בא לידי שכחת ה', **וּכְתִיב** "**הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ**" – שמוזהר האדם שלא לשכוח את ה', וממילא יש כאן אזהרה שלא להתגאות, שהרי הגאווה מביאה לשכחת ה'. **וְכִדְרַבִּי אָבִין אָמַר רַבִּי אִילְעָא** – מה שאמרנו שהלשון 'השמר פן תשכח' הוא לא תעשה, זה על פי דברי רבי אבין בשם רבי אילעא, **דְּאָמַר רַבִּי אָבִין אָמַר רַבִּי אִילְעָא כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה לשון של **הִשָּׁמֶר, פֶּן, וְאַל, אֵינוֹ אֶלָּא** לומר שהעובר על ציווי זה, הרי הוא עובר **בְּלֹא תַעֲשֶׂה.**

דְּרַשׁ רַב עֲוִירָא, וְמִנַּיִן אָמַר לָהּ – פעמים אמר דרשה זו **מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַמִּי, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, לַסּוֹף מִתְמַעֵט** – סופו שמתמעט מחשיבותו, **שֶׁנֶּאֱמַר "רוּמוּ מְעַט"** – ודורשים שאם מתרומם ומתגאה סופו להתמעט. ממשיכה הגמרא לבאר את המשך הפסוק, **וְשֶׁמָּא תֹּאמַר יֶשְׁנוֹ בָּעוֹלָם** – שחי ככל האדם, **תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאֵינֶנּוּ"** - שמת קודם זמנו. **וְאִם חוֹזֵר בּוֹ** ונעשה עניו, הרי הוא **נֶאֱסָף** - מת **בִּזְמַנּוֹ כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ** והאבות, **שֶׁנֶּאֱמַר "וְהֶמְכּוּ כֹּכָל יִקָּפְצוּן"** - ודורשים את המילה 'והומכו', שאם נעשה עניו ומך, מתקיים בו 'ככל יקפצון' – שימות מות ישרים **כְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב דִּכְתִיב בָּהּ 'בַּכֹּל' 'מִכֹּל' 'כֹּל'**, והיינו כ'כל' יקפצון, כמו האבות שכתוב בהם 'כל'. **וְאִם לָאו** – אם לא נעשה עניו, מתקיים בו המשך הפסוק "**וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת יְמֻלּוּ**" – שישבר ויפול כמו שיבולת, וכדלהלן.

שואלת הגמרא, **מַאי 'וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת'** – מה כוונת הפסוק שבעל גאוה יפול כמו שנופל ראש השיבולת. ומשיבה שנחלקו בזה **רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא, חַד אָמַר** – אחד מהם אמר שיפול **כִּי קָאָמְא דְּשִׁיבַלְתָּא** – כמו החלק העליון של השיבולת שנופל ונשבר מאיליו. **וְחַד אָמַר כְּשִׁיבּוֹלֶת עַצְמָהּ** שנופלת בזמן הלקיטה. מקשה הגמרא, **בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר כִּי קָאָמְא דְּשִׁיבַלְתָּא** – כראש השיבולת, **הַיְינוּ דִּכְתִיב** - מובן מה שנכתב בפסוק שהמתגאה יפול **'וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת', אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר כִּי שׁוּבַלְתָּא עַצְמָהּ**, קשה **מַאי 'וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת'** – והרי הדימוי הוא לנפילת השיבולת עצמה. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב אַסִּי וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מָשָׁל לְאָדָם שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ** ללקט שיבולות, **גְּבוֹהָה גְּבוֹהָה הוּא מְלַקֵּט** – דרכו להתחיל ללקט את השיבולים הגבוהים שבולטים למעלה, ומדמה הפסוק שיכרת בעל הגאווה כמו שכורתים ושוברים תחילה את השיבולת שראשה גבוה.

מביאה הגמרא פסוק נוסף שמדבר על ענוה, "מרום וקדוש אשכון **וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ**", נחלקו **רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא** בביאור המילה 'ואת', **חַד אָמַר אִתִּי דַּכָּא** – ה' מגביה את הדכא ושפל רוח אליו שישכנו עמו. **וְחַד אָמַר אֲנִי אֶת דַּכָּא** – ה' מרכין את שכינתו לשכון אתם. אומרת הגמרא, **וּמִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר אֲנִי אֶת דַּכָּא** – שמוריד שכינתו אליהם, **שֶׁהֲרֵי** מצינו במתן תורה **שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִנִּיחַ כָּל הָרִים וּגְבָעוֹת וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ עַל הַר סִינַי** הנמוך, **וְלֹא גָּבַהּ הַר סִינַי לְמַעְלָה** – ולא הגביה ה' את הר סיני להשרות עליו את השכינה, הרי מצאנו שמוריד ה' את השכינה לעניו. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵף לְעוֹלָם יִלְמַד אָדָם מִדַּעַת קוֹנוֹ** לאהוב את השפלות והענוה, **שֶׁהֲרֵי** במתן תורה **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִנִּיחַ כָּל הָרִים וּגְבָעוֹת וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ עַל הַר סִינַי** שהיה עניו. (**וְהִנִּיחַ כָּל אִילָנוֹת טוֹבוֹת וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בְּסִנֶה** – באילן שלא נותן פירות).

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ רָאוּי לְגָדְעוֹ - לשברו ולעקרו **כַּאֲשֵׁירָה** – כמו שצריך לשבור ולעקור מהשורש עץ שעבדו אותו לעבודה זרה. ונלמד מכך שבשניהם נאמר לשון גדיעה, **כְּתִיב הָכָא** – לגבי בעל גאוה, "**וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדוּעִים**", **וּכְתִיב הָתָם** – לגבי עבודה זרה, "**וַאֲשֵׁירֵהֶם תְּגַדָּעוּן**". **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, אֵין עַפְרוֹ נִנְעָר** – אינו קם לתחיית המתים, **שֶׁנֶּאֱמַר "חִקְיוֹנוֹ וְרִנְנוֹ שִׁכְנֵי עָפָר"**, ומדייקים מכך **שֶׁשִּׁכְנֵי בֶּעָפָר לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "שִׁכְנֵי עָפָר"**, שלא כל מי ששכב בעפר יקום לתחיית המתים, אלא רק **מִי שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁכֵן לֶעָפָר בְּחַיָּיו** – שהשפיל עצמו כעפר. **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ שְׁכִינָה מְלַלֶּלֶת** – מקוננת ובוכה **עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק יֵדָעֶנּוּ"**, ודורשים שמי שמגביה את עצמו, כבר 'ממרחק' עוד לפני שבא הפורענות, 'יידע' השכינה בוכה ומתאוננת עליו.

דְּרַשׁ רַב עֲוִירָא וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שדרש זאת **רַבִּי אֶלְעָזָר, בָּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם גָּבוֹהַּ רוֹאֶה אֶת הַגָּבוֹהַּ** – החשוב והמכובד מחשיב ומקרב את השווה לו בחשיבותו, אבל **וְאֵין גָּבוֹהַּ רוֹאֶה** – מחשיב ומקרב **אֶת הַשָּׁפָל, אֲבָל מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן,** אלא **הוּא גָּבוֹהַּ** ואף על פי כן **וְרוֹאֶה אֶת הַשָּׁפָל, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי רָם ה' וְשָׁפָל יִרְאֶה".**

אָמַר רַב חִסְדָּא וְאִיתֵימָא מַר עוּקְבָא, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בָּעוֹלָם יָחַד, שֶׁנֶּאֱמַר "מְלַשְׁנִי בְּסֵתֶר רֵעֲהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית, גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל" אֵל תִּקְרֵי אוֹתוֹ לא אוכל **אֶלָּא אֹתוֹ לֹא אוּכָל** – כלומר שה' אינו יכול להיות יחד עם המתגאה בעולם. **אֵיכָא דְּמַתְנֵי לָהּ** – את הדרשה שלא יכול ה' לדור איתו יחד בעולם, **אַמְסַפְּרֵי** – על מספרי **לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר** בתחילת הפסוק 'מְלַשְׁנִי בְּסֵתֶר רֵעֲהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית'. **אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, אֲפִילּוּ רוּחַ קִימְעָא** – פורענות קלה שבאה לעולם **עוֹכַרְתּוֹ** – טורפת ומאבדת אותו מהעולם, **שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרֵשׁ** וכו' ויגרשו מימיו רפש וטיט" – בעלי גאווה הם כמו הים אשר משליך רפש סביבו ועוכר את מימיו. ודורשים, **וּמַה יָּם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה רְבִיעִיּוֹת** לוגים של מים, אף על פי כן אנו רואים **שרוּחַ קִימְעָא עוֹכַרְתּוֹ** – מערבבת את מימיו, **אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא רְבִיעִית אַחַת** של דם שעל ידה הוא מתקיים, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שרוח קלה של פורענות עוכרת ומאבדת אותו מהעולם.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב, תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בּוֹ אֶחָד מִשְּׁמוֹנֶה בִּשְׁמִינִית – כלומר, שלא יהיה שפל ביותר אלא תהיה בו מידה קטנה של גאוה, כדי שהתקבלו דבריו לבני עירו ויוכל להוכיחם. **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, וּמְעַטְּרָא לֵיהּ** – אותה מעט גאוה מוסיפה נוי לתלמיד חכם **כִּי קָאָמְא לְשִׁבּוֹלְתָּא** – כמו ראש השיבולת שמוסיף נוי לשיבולת. **אָמַר רָבָא בְּשַׁמְתָּא** – בנידוי יהיה **דְּאִית בֵּיהּ** – תלמיד חכם שיש בו גאוה, **וּבְשַׁמְתָּא** – ובנידוי יהיה **דְּלֵית בֵּיהּ** – תלמיד חכם שאין בו מעט גאוה. דעה חולקת, **אָמַר רַבִּי נַחְמָן בַּר יִצְחָק לֹא מִינָּהּ וְלֹא מִקְּצָתָהּ** - שלא תהיה בתלמיד חכם אפילו מעט גאוה, **מִי זוּטַר דִּכְתִיב בֵּיהּ** – וכי קטן הוא בעינינו מה שכתוב על בעל גאווה "**תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב**".

אָמַר חִזְקִיָּה אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת ומתקבלת, **אֶלָּא אִם כֵּן מְשַׁיֵּשׁ לִבּוֹ בְּכַפּוֹ** – שלבו רך כבשר ולא קשה כאבן כמו בעל גאווה, **שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה מֵרִי חֹרֶשׁ בִּחְרָשׁוֹ [וְגוֹ'] יָבוֹא כָל בָּשָׂר' לְהִשְׁתַּחֲוֹת וְגוֹ'"** – ולא כתוב כל אדם, וכדלהלן. **אָמַר רַבִּי זֵירָא, בָּשָׂר כְּתִיב בֵּיהּ וְנִרְפָּא** – כאשר כתוב בתורה על בשר שיש בו נגע צרעת כתוב גם שנרפא. אבל כאשר כתוב על **אָדָם** שיש בו נגע **לֹא כְּתִיב בֵּיהּ וְנִרְפָּא.** ולומדים מכך שמי שהוא רך ועניו כבשר יש רפואה למכאוביו, אך מי שלבו קשה כאדם, כלומר כאדמה, אין רפואה למכאוביו.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, למה נקרא האדם בשם **אָדָם,** משום שנרמז בראשי התיבות של שם זה, שהאדם יש בו **אֵפֶר** – יסודו מעפר, **דָּם** – שגורם למחלות רבות ומ"**רָה** - שכאשר היא מתגברת על האדם בא חולי ומכאוב על האדם, כלומר שהאדם כולו הבל ושפלות ולכך אין לו להתגאות. ולמה נקרא בשר בשם **בָּשָׂר,** שנרמז בראשי התיבות, שלאחר מות האדם יש לו **בּוּשָׁה** - ביום הדין, **סְ"רוּחָה** - גופו סרוח ור"**מָה** - שגופו מאכל לתולעים. **אִיכָּא דְּאָמְרִי** שבאות 'ש' בשם בשר נרמזת המילה **שָׁאוֹל** - שסופו של האדם להיות בקבר. ואין לפרש שנרמזת המילה סרוחה, משום **דִּכְתִיב** בשר **בְּשִׂין** ולא בשין.

אָמַר רַב אַשִּׁי כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ לַסּוֹף נִפְחָת - מתמעט מחשיבותו ונעשה פחות שבאנשים, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי נגעים

אֲפִילּוּ עוֹשֶׂה צְדָקָה בַּסֵּתֶר, דִּכְתִיב 'מַתָּן בַּסֵּתֶר יִכְפֶּה אָף וְגוֹ' לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. אַזְהָרָה לְגַסֵּי הָרוּחַ מִנַּיִן, אָמַר רָבָא אָמַר זְעִירִי, 'שִׁמְעוּ וְהַאֲזִינוּ אַל תִּגְבָּהוּ'. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר מֵהָכָא 'וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ' וּכְתִיב 'הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ' וְכִדְרַבִּי אָבִין אָמַר רַבִּי אִילְעָא, דְּאָמַר רַבִּי אָבִין אָמַר רַבִּי אִילְעָא, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הִשָּׁמֶר פֶּן וְאַל' אֵינוֹ אֶלָּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה. דָּרַשׁ רַב עֲוִירָא, זִמְנִין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַסִּי וְזִמְנִין אָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אַמִּי, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, לַסּוֹף מִתְמַעֵט, שֶׁנֶּאֱמַר 'רוֹמוּ מְעַט' וְשֶׁמָּא תֹּאמַר יֶשְׁנוֹ בָּעוֹלָם, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְאֵינֶנּוּ'. וְאִם חוֹזֵר בּוֹ, נֶאֱסָף בִּזְמַנּוֹ כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהֻמְּכוּ כַּכֹּל יִקָּפְצוּן', כְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב דִּכְתִיב בְּהוּ 'בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל' וְאִם לָאו 'וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת יִמָּלוּ'. מַאי 'וּכְרֹאשׁ שִׁבּוֹלֶת', רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא, חַד אָמַר כִּי סָאסָא דְּשִׁיבַּלְתָּא וְחַד אָמַר כְּשִׁיבּוֹלֶת עַצְמָהּ, בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר כִּי סָאסָא דְּשִׁיבַּלְתָּא, הַיְינוּ דִּכְתִיב 'וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת'. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר 'כִּי שׁוּבַּלְתָּא עַצְמָהּ' מַאי 'וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת'. אָמַר רַב אַסִּי וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מָשָׁל לְאָדָם שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ גְּבוֹהָה גְּבוֹהָה הוּא מְלַקֵּט: 'וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ' רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא, חַד אָמַר אִתִּי דַּכָּא וְחַד אָמַר אֲנִי אֶת דַּכָּא, וּמִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר 'אֲנִי אֶת דַּכָּא' שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִנִּיחַ כָּל הָרִים וּגְבָעוֹת וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ עַל הַר סִינַי וְלֹא גָּבַהּ הַר סִינַי לְמַעְלָה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵף, לְעוֹלָם יִלְמַד אָדָם מִדַּעַת קוֹנוֹ שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִנִּיחַ כָּל הָרִים וּגְבָעוֹת וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ עַל הַר סִינַי (וְהִנִּיחַ כָּל אִילָנוֹת טוֹבוֹת וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בַּסְּנֶה). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, רָאוּי לְגָדְעוֹ כַּאֲשֵׁרָה, כְּתִיב הָכָא 'וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדוּעִים' וּכְתִיב הָתָם 'וַאֲשֵׁרֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן'. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, אֵין עֲפָרוֹ נִנְעָר, שֶׁנֶּאֱמַר 'הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר' שֹׁכְבֵי בֶּעָפָר לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא שֹׁכְנֵי עָפָר, מִי שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁכֵן לֶעָפָר בְּחַיָּיו. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ שְׁכִינָה מְיַלֶּלֶת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק יְיֵדָע'. דָּרַשׁ רַב עֲוִירָא וְאִיתֵּימָא רַבִּי אֶלְעָזָר, בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם גָּבוֹהַּ רוֹאֶה אֶת הַגָּבוֹהַּ וְאֵין גָּבוֹהַּ רוֹאֶה אֶת הַשָּׁפָל אֲבָל מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, הוּא גָּבוֹהַּ וְרוֹאֶה אֶת הַשָּׁפָל, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי רָם ה' וְשָׁפָל יִרְאֶה'. אָמַר רַב חִסְדָּא וְאִיתֵּימָא מַר עוּקְבָא, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בָּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר 'מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אוֹתוֹ לֹא אוּכָל' אַל תִּקְרֵי אוֹתוֹ אֶלָּא אִתּוֹ לֹא אוּכָל. אִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר 'מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית'. אָמַר רַבִּי אֲלֶכְּסַנְדְּרִי, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ אֲפִילּוּ רוּחַ קִימְעָא עוֹכַרְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ' וּמַה יָּם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כַּמָּה רְבִיעִיּוֹת, רוּחַ קִימְעָא עוֹכַרְתּוֹ. אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא רְבִיעִית אַחַת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בּוֹ אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בִּשְׁמִינִית. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, וּמְעַטְּרָא לֵיהּ כִּי סָאסָא לְשִׁבּוֹלְתָּא. אָמַר רָבָא, בְּשַׁמְתָּא דְּאִית בֵּיהּ וּבְשַׁמְתָּא דְּלֵית בֵּיהּ. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לֹא מִינָּהּ וְלֹא מִקְצָתָהּ, מִי זוּטָר דִּכְתִיב בֵּיהּ 'תּוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבַהּ לֵב'. אָמַר חִזְקִיָּה, אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֶלָּא אִם כֵּן מֵשִׂים לִבּוֹ כְּבָשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ [וְגוֹ'] יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי זֵירָא, בָּשָׂר כְּתִיב בֵּיהּ וְנִרְפָּא, אָדָם לֹא כְּתִיב בֵּיהּ וְנִרְפָּא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָדָ"ם - אֵ"פֶר דָּ"ם מָ"רָה, בָּשָׂ"ר – בּ"וּשָׁה סְ"רוּחָה רִ"מָּה, אִיכָּא דְּאָמְרִי, שְׁאוֹל דִּכְתִיב בְּשִׁין. אָמַר רַב אַשִׁי, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ, לַסּוֹף נִפְחָת, שֶׁנֶּאֱמַר

'ולשאת

רש"י

אֲפִלּוּ עוֹשֶׂה צְדָקָה בַּסֵּתֶר. שֶׁנּוֹתֵן מִיָּדוֹ לְיָדוֹ שֶׁל הֶעָנִי, וְהָכִי מַשְׁמַע יָד הַנּוֹתֶנֶת לְיָד אַף הוּא לֹא יִנָּקֶה: דִּכְתִיב בֵּיהּ מַתָּן בַּסֵּתֶר כוּ'. לָאו דְּשַׁיָּיךְ הַאי קְרָא בִּקְרָא דִּלְעֵיל, אֶלָּא רְבוּתָא הִיא שֶׁאע"פ שֶׁמְּכַפֶּה אַף וְחֵמָה אֵינוֹ מְכַפֵּר עַל גַּסּוּת הָרוּחַ: אַזְהָרָה. שֶׁלֹּא יְהֵא גַּס רוּחַ: וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ. אַלְמָא מִגַּבַּהּ לֵב בָּא לִידֵי שִׁכְחָה שֶׁשּׁוֹכֵחַ אֶת בּוֹרְאוֹ, וּבְשִׁכְחָה הוּא מֻזְהָר הִשָּׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח: מִתְמַעֵט. מַחֲשִׁיבוּתוֹ: רוֹמוּ מְעָט. כֵּיוָן שֶׁרוֹמוּ מִתְמַעֵט: יֶשְׁנוֹ בָּעוֹלָם. מִתְקַיֵּם: וְהֻמְּכוּ. וְאִם חָזַר וְנַעֲשָׂה עָנָיו שֶׁמֵּמִיךְ אֶת עַצְמוֹ: כַּכֹּל. כְּאוֹתָן שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן כֹּל: יִקָּפְצוּן. מִן הָעוֹלָם, יָמוּתוּ מוֹת יְשָׁרִים. אַבְרָהָם כְּתִיב בֵּיהּ וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל, יִצְחָק כְּתִיב בֵּיהּ וָאוֹכַל מִכֹּל, יַעֲקֹב כְּתִיב בֵּיהּ כִּי חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ לִי כֹל, וְהָכִי מְפָרֵשׁ בְּהֶדְיָא בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (דְּבִשְׁלָמָא בַּכֹּל מִכֹּל [כֹּל] רְבוּתָא הוּא שֶׁנִּתְבָּרְכוּ בַּכֹּל, אֲבָל וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּקָאָמַר): כְּסָאסָא דְּשִׁבָּלְתָּא. גָּבְהוֹ שֶׁל שִׁבּוֹלֶת שֶׁקּוֹרִין זָקָן הַשִּׁבּוֹלֶת, וְהוּא נִשְׁבָּר וְנוֹפֵל מֵאֵלָיו: גְּבוֹהָה גְּבוֹהָה הוּא מְלַקֵּט. וְהַיְינוּ וּכְרֹאשׁ שִׁבּוֹלֶת שֶׁרֹאשָׁהּ נִרְאֵית לְמַעְלָה מֵחַבְרוֹתֶיהָ: אִתִּי דַּכָּא. אֲנִי מַגְבִּיהוֹ עַד שֶׁשּׁוֹכֵן אֶצְלִי, וְהַיְינוּ אֶשְׁכּוֹן אֶת דַּכָּא: אֲנִי אֶת דַּכָּא. אֲנִי מַרְכִּין שְׁכִינָתִי אֶצְלוֹ: יִלְמַד אָדָם מִדַּעַת קוֹנוֹ. לֶאֱהוֹב אֶת הַנְּמִיכוּת: כָּל הָרִים וּגְבָעוֹת. כְּגוֹן תָּבוֹר וְכַרְמֶל שֶׁבָּאוּ שָׁם, כְּדִכְתִיב לָמָּה תְּרַצְּדוּן הָרִים גַּבְנֻנִּים (תְּהִלִּים סח): כַּאֲשֵׁרָה. יְגַדַּע וְיִשָּׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ כַּאֲשֵׁרָה שֶׁצָּרִיךְ גִּדּוּעַ אַחֲרֶיהָ כְּדִכְתִיב וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם (דְּבָרִים יב): נִנְעָר. מֵקִיץ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים: שֹׁכְבֵי בֶּעָפָר לֹא נֶאֱמַר. דְּלִישְׁתַּמַּע עַל כָּל הַמֵּתִים: שָׁכֵן לֶעָפָר. מַשְׁפִּיל עַצְמוֹ לְעָפָר: מְיַלֶּלֶת. מְקוֹנֶנֶת: וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק יְיֵדָע. רֵישֵׁיהּ דִּקְרָא כִּי רָם ה' וְשָׁפָל יִרְאֶה, וְגָבֹהַּ – וְהַגָּבֹהַּ מִמֶּרְחָק מִקֹּדֶם שֶׁתָּבֹא עָלָיו פּוּרְעָנוּת יָמִים רַבִּים – יְיֵדָע. שְׁכִינָה מִתְאוֹנֶנֶת וּמִשְׁתַּבֶּרֶת עָלָיו, כְּמוֹ וַיֵּדַע אַלְמְנוֹתָיו (יְחֶזְקֵאל יט) וַיּוֹדַע בָּהֶם אַנְשֵׁי סֻכּוֹת (שׁוֹפְטִים ח) יוֹדֵעַ כְּמֵבִיא לְמַעְלָה (תְּהִלִּים עד), לְשׁוֹן שֶׁבֶר: רוֹאֶה אֶת [הַשָּׁפָל] (הַגָּבֹהַּ). לְקָרְבוֹ וּלְהִשְׁתַּדֵּל עִמּוֹ, וְחָשׁוּב בְּעֵינָיו, כְּמוֹ (הוֹשֵׁעַ ט) כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם, נָתַתִּי עֵינַי לְקָרְבָם וּלְחַבְּבָם: וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע. מִשּׁוּם רֵישָׁא דִּקְרָא מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ וְגוֹ': רוּחַ קִימְעָא עוֹכַרְתּוֹ. פּוּרְעָנוּת קַלָּה טוֹרַפְתּוֹ וּמְאַבַּדְתּוֹ: וְהָרְשָׁעִים. גַּסֵּי הָרוּחַ, דִּקְרָאֵי דִּלְעֵיל מִשְׁתָּעֵי בִּשְׁפָלִים וְנִדְכָּאִים, לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וְגוֹ' כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב עִם אוֹתָן שְׁפָלִים בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ וְגוֹ' דְּרָכָיו רָאִיתִי וְגוֹ' בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתַיִם וְגוֹ', אֲבָל הָרְשָׁעִים שֶׁאֵינָן שְׁפָלִים וְנִדְכָּאִים כַּיָּם נִגְרָשׁ, כַּיָּם הַמְגֹרָשׁ וּמַשְׁלִיךְ רֶפֶשׁ וָטִיט לִשְׂפָתָיו סְבִיבָיו: כַּמָּה רְבִיעִיּוֹת. לוֹגֵי מַיִם אָנוּ רוֹאִים שֶׁרוּחַ קִימְעָא עוֹכַרְתּוֹ עוֹכֶרֶת אֶת מֵימָיו: אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא רְבִיעִית אַחַת. שֶׁבִּרְבִיעִית דָּם הוּא מִתְקַיֵּם. שִׁיעוּר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁרְבִיעִית דַּם מֵת מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נֶפֶשׁ וְקָרֵינָא בֵּיהּ עַל כָּל נַפְשׁוֹת מֵת לֹא יָבֹא: אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בִּשְׁמִינִית. מִשְׁקָל קָטָן הוּא וְהַיְינוּ עוּכְלָא, כְּלוֹמַר צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ מְעַט גַּאֲוָה, שֶׁלֹּא יְהוּ קַלֵּי הָרֹאשׁ מִסְתּוֹלְלִין בּוֹ וִיהֵא דְּבָרָיו מִתְקַבְּלִין עֲלֵיהֶן בְּעַל כָּרְחָם: וּמְעַטְּרָא לֵיהּ כִּי סָאסָא לְשִׁבָּלְתָּא. גַּסּוּת מוּעָט נָאָה וְהוֹגֶנֶת לוֹ לְתַלְמִיד חָכָם וּמְעַטַּרְתּוֹ כְּסָאסָא הַמְעַטֶּרֶת אֶת הַשִּׁבּוֹלֶת: בְּשַׁמְתָּא דְּאִית בֵּיהּ. גַּסּוּת הָרוּחַ: וּבְשַׁמְתָּא דְּלֵית בֵּיהּ. גַּסּוּת פּוּרְתָּא, לְפִי שֶׁאֵין בְּנֵי עִירוֹ יְרֵאִים מִמֶּנּוּ וְאֵין בּוֹ כֹּחַ לְהוֹכִיחָם: לֹא מִמֶּנָּה וְלֹא מִמִּקְצָתָהּ. לֹא יַחְפּוֹץ אָדָם לֹא בְּכֻלָּהּ וְלֹא בְּמִקְצָתָהּ, דְּמִי זוּטַר מַאי דְּקָרֵי לֵיהּ קְרָא תּוֹעֲבַת ה': כְּבָשָׂר. שֶׁהוּא רַךְ וְלֹא כְּאֶבֶן שֶׁהוּא קָשֶׁה: לְהִשְׁתַּחֲווֹת. לְהִתְפַּלֵּל, אוֹתָם שֶׁהֵם בָּשָׂר יָבוֹאוּ וְיִתְפַּלְּלוּ כִּי הֵם נִשְׁמָעִים לְפָנַי, אֲבָל גַּסֵּי הָרוּחַ לֹא יָבוֹאוּ: בָּשָׂר כְּתִיב בֵּיהּ וְנִרְפָּא. וּבָשָׂר כִּי יִהְיֶה בוֹ בְעוֹרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא. אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ, נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם, לֹא כְּתִיב בְּחַד מִנַּיְיהוּ וְנִרְפָּא. לְפִי דַּרְכְּךָ אַתָּה לָמֵד, שֶׁמִּי שֶׁהוּא רַךְ וְעָנָיו כְּבָשָׂר קָרוֹב לְהִתְרַפְּאוֹת מִיִּסּוּרִין הַבָּאִין עָלָיו, אֲבָל מִי שֶׁהוּא קָשֶׁה כַּאֲדָמָה אֵין רְפוּאָה לְמַכּוֹתָיו: אָדָם. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אָדָם, שֶׁהוּא אֵפֶר דָּם מָרָה. כְּלוֹמַר כֻּלּוֹ הֶבֶל, לְכָךְ אַל יִתְגָּאֶה. מָרָה הִיא לֵיחָלוּחִית מָרָה הַיּוֹצְאָה מִן הַמְּרִירָה שֶׁבַּכָּבֵד וּמִתְגַּבֶּרֶת בָּאָדָם הַכֹּל לְפִי הֶחֳדָשִׁים וְשִׁנּוּי הָעִתִּים וּלְפִי הַמַּאֲכָל שֶׁאוֹכֵל, וְעַל יָדֶיהָ בָּאִין חֳלָיִים וּנְגָעִים וּמַכְאוֹבוֹת. יֵשׁ שֶׁקּוֹרִין בְּדִבְרֵי הָרוֹפְאִים מְרִירָה שְׁחוֹרָה וְיֵשׁ שֶׁקּוֹרִין מְרִירָה אֲדֻמָּה: שְׁאוֹל. מְקוֹם שְׁאוֹל בֵּיתוֹ: נִפְחָת. מִתְמַעֵט מֵחֲשִׁיבוּתוֹ וְנַעֲשֶׂה פָּחוּת בָּאֲנָשִׁים:

ולשאת

תוספות

כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער. תימה אמאי לא חשיב האי במשנת חלק והא דאמר פרק בתרא דכתובות (דף קיא.) מתים שבחו"ל אינן חיים ותו גרסינן התם ע"ה אינן חיים אא"כ יהנו תלמידי חכמים ומלוי [בריבית] רביות מצינו באגדה שאינן חיים לעולם הבא. תוס' ר"י:

אדם שאין בו אלא רביעית דם. פר"ח הוא דם הצלול שממנו משתית הלב אין בו אלא משקל כ"ה סלעים שהיא רביעית הלוג:

הא

תוספות

הא גופא קשיא. תימה לרבי אמאי לא נקט הכא לישנא דריש מס' מכות (קף כ.) כיצד העדים נעשים זוממין כיצד אין העדים נעשים זוממין מבעי ליה הכא נמי הוה ליה למימר הכי כיצד מקנא לה כיצד אין מקנא לה מבעי ליה והתם מתרץ שפיר אבל הכא אפילו לפי התירוץ הוה ליה למיתני כיצד אין מקנא לה ונראה דלהכי לא פריך הכא משום דמצי למימר אל תדברי דרישא פירושו סתירה דהיינו קינוי גמור ואתי שפיר לישנא דכיצד מקנא לה ולא קשיא מידי אלא רישא לסיפא וה"פ הכא אלמא פירוש דמתני' דדיבור סתירה הוא מדקתני כיצד מקנא ולשון נקי הוא כדתנן בפרק קמא דכתובות (קף יג.) ראוה מדברת ומפרש בגמ' מאי מדברת נסתרה א"כ תיקשי סיפא דקתני דיברה עדיין מותרת לביתה ואי פירוש דדיבור דמתניתין סתירה אמאי מותרת אלא דיבור ממש הוא ולפי הירושלמי משמע דבעי לתרוצי דדיבור דרישא סתירה אלא דנקט לשון נקי והכי איתא התם סוף דבר שתדבר עמו הא אם נסתרה עמו ולא דברה אין סתירתה כלום פירוש בתמיה דבורה אתא מימר לך אפי' דברה עמו ולא נסתרה עדיין מותרת לביתה לשון נקי הוא מתני' פי' דיבור דרישא לשון נקי מיהו דסיפא אית לן למימר על כרחך דיבור ממש:

לאחר ולא ליבם. אין להקשות מפרק האשה שנפלו לה נכסים (כתובות קף פח.) בשמעתין דשומרת יבם דפריך התם והא בעינן לבשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי אמר רב אשי יבם כמו אחר דמי דלענין לשון תנאי ב"ד שוייה כאחר אבל באחר דקרא אין האח בכלל והכי נמי משמע בפרק אין מקדישין (ערכין קף כה:) דקתני אם מכר את השדה לאיש אחר לאחר ולא לבן או אינו אלא לאחר ולא לאח כשהוא אומר איש הרי אח אמור הא מה אני מקיים לאחר לאחר ולא לבן דמשמע טעמא דכתיב איש הא לאו הכי לא הוי אח בכלל אחר וכ"ש גבי יבם דבא מכח נשואי אחיו דלאו אחר הוא והכי אמרינן נמי בפ"ק דקידושין (קף יג:) אמר קרא פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה מתקיף לה רב שישא בריה דרב אידי אימא מאן אחר יבם ומשני דיבם לא מקרי אחר אבל קשיא מפרק האומר (קדושין קף סז:) דנפקא לן מהכא בפרק האומר דלא תפסי קדושין באחות אשה אימר דאיצטריך קרא דוקא ליבם משום דרמיא עליה ליבומי כדאמרי' דוקא בשמעתין ואבתי אחות אשה מנלן ועוד תקשה דהכא אע"ג דכתיב איש אחר ממעטינן יבם ובערכין מרבינן יבם מאיש וממעטינן בן מאחר וא"ת מאיש ממעטינהו בפ' האומר (ג"ז סט) קרובים ומלאחר יבם סוף סוף ואיש אחר יקחנה מאי דרשת ביה:

לאחר ולא ליבם. אי קשיא והא האי קרא בסוטה ודאי ע"י עדים כתיב דילפינן דבר דבר מממון בסוף מסכת גיטין (קף ל.) וסוטה ודאי אמר בפ"ק דיבמות (קף יח.) דפטורה בלא חליצה משום דכתיב בה טומאה כעריות תריץ דלאחר לא איצטריך למיכתב אלא ליוצאת משום סתירה כיון דנפקא לן סוטה ודאית מטומאה דכתיב בה:

אילו איתיה לבעל מי לא בעיא גט. הקשה רבי בשם ר' אברהם בר מרדכי ז"ל והא סוטה ודאית ואיילונית היכא דהכיר בה ואשת סריס דבעו גט מבעל היכא דאיתיה ואפ"ה פטורות מיבם בלא חליצה ויש לתרץ סוטה ודאית לא דמיא להכא כיון דטומאה [כתיב בה] סתם הרי היא כערוה גמורה דגזירת הכתוב הוא דפטורות ואשת סריס ואיילונית היכא דאיתיה לבעל שרו ליה ואפ"ה אימעוט בפ"ק דיבמות מדין יבום דלא צריך בהו כלל אבל סוטה ספק לא אימעוט אלא גבי איסורא דבעל וקמשמע לן קרא כיון דבא מכח נשואי אחיו הרי הוא במקום בעל דאסורה לו ליבם אבל חליצה בעיא:

דלא ליסתריה לביתיה ואת אמרת תתייבם נמי יבומי. רבינו חננאל הטעים דבריו ופירש ורחמנא אמר אשר לא יבנה לבנות ולא לסתור:

מי

רש"י

'וְלִשְׁאַת וְלַסַּפַּחַת', וְאֵין 'שְׁאַת' אֶלָּא לְשׁוֹן גְּבוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעַל [כָּל] הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל [כָּל] הַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת', וְאֵין סַפַּחַת אֶלָּא טְפִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'סְפָחֵנִי נָא אֶל אַחַת הַכְּהֻנּוֹת לֶאֱכֹל פַּת לָחֶם'. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלִים נְמוּכֵי הָרוּחַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, אָדָם מַקְרִיב עוֹלָה שֶׁכֻּלָּהּ בְּיָדוֹ, מִנְחָה שֶׁכֻּלָּהּ בְּיָדוֹ, אֲבָל מִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפִלָּה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הִקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כּוּלָּם שֶׁנֶּאֱמַר 'זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה'. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִילָּתוֹ נִמְאֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר 'לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה'. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הַשֵּׁם אוֹרְחוֹתָיו בְּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה וְרוֹאֶה בִּישׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים' אַל תִּקְרֵי 'וְשָׂם' אֶלָּא 'וְשָׁם דֶּרֶךְ': [בֵּיצַד מְקַנֵּא לָהּ כּוֹ']: הָא גּוּפָא קַשְׁיָא, אָמַרְתָּ אָמַר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אַל תְּדַבְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי זֶה, אַלְמָא 'דִּבּוּר' סְתִירָה הוּא, וַהֲדַר תָּנֵי דִּיבְּרָה עָמוֹ עֲדַיִן מוּתֶּרֶת לְבֵיתָהּ וּמוּתֶּרֶת לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה, אַלְמָא 'דִּבּוּר' לֹא כְּלוּם הוּא. אָמַר אַבַּיֵּי, הָכִי קָאָמַר אַל תְּדַבְּרִי וְדִבְּרָה, אַל תְּדַבְּרִי וְנִסְתְּרָה (וְלֹא כְּלוּם), אַל תִּסְתְּרִי וְדִבְּרָה עָמוֹ עֲדַיִן מוּתֶּרֶת לְבֵיתָהּ וּמוּתֶּרֶת לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה, נִכְנְסָה עָמוֹ לְבֵית הַסֵּתֶר וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טוּמְאָה אֲסוּרָה לְבֵיתָהּ וַאֲסוּרָה לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה: וְאִם מֵת חוֹלֶצֶת: אַמַּאי, תִּתְיַיְבֵם נַמִּי יְבוּמֵי. אָמַר רַב יוֹסֵף, אָמַר קְרָא 'וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר' לְאִישׁ אַחֵר וְלֹא לַיָּבָם. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי, אֶלָּא מֵעַתָּה חֲלִיצָה נַמִּי לֹא תִּבְעֵי. אָמַר לֵיהּ, אִילּוּ אִיתֵיהּ לְבַעַל, מִי לֹא בָּעֵיָא גֵּט, הַשְׁתָּא נַמִּי תִּיבְּעֵי חֲלִיצָה. וְאִית דְּאָמְרִי אָמַר רַב יוֹסֵף, רַחֲמָנָא אָמַר 'וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר' דְּלֵא לִיסְתְּרֵיהּ לְבֵיתֵיהּ, וְאַתְּ אָמַרְתְּ תִּתְיַיְבֵם נַמִּי יְבוּמֵי. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי, אֶלָּא מֵעַתָּה לְאַחֵר לֹא תִּינָּשֵׂא דְּלֵא תִּיסְתְּרֵיהּ לְבֵיתֵיהּ. אָמַר לֵיהּ, בְּעֵיָא, הַשְׁתָּא נַמִּי בָּעֵיָא חֲלִיצָה, דִּיְבָם בְּמָקוֹם בַּעַל קָאֵי: אית דְּאָמְרֵי. דְּהָכִי שְׁנֵי רַב יוֹסֵף לְעֵיל, רַחֲמָנָא אָמַר כּוֹ' עִדָּה לְבַעֲלָהּ לְגָרְשָׁהּ מִבֵּיתוֹ כְּשֶׁנִּמְצָא בָּהּ עֶרְוָת דָּבָר כִּי הֵיכִי דְּלֵא תִּסְתְּרֵיהּ לְבֵיתֵיהּ, כְּדְאָמַר לְעֵיל זְנוּתָא בְּבֵיתָא כִּי קָרֵיָא לְשׁוּמְשֵׁמָא:

מי

וְלִשְׁאַת וְלַסַּפַּחַת. עַל יְדֵי שֶׁמְּנַשֵּׂא עַצְמוֹ בָּא לִידֵי סַפַּחַת, שֶׁאֵינוֹ עִקָּר בָּאֲנָשִׁים אֶלָּא נִסְפָּח וְטָפֵל: טְפִלָּה. דָּבָר שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב בְּעַצְמוֹ אֶלָּא נִטְפָּל בַּאֲחֵרִים: סָפְחֵנִי נָא. אִסְתַּפְּנִי נָא. בְּבָבוּאַת בֵּית עֲלִי מִשְׁתְּעֵי קְרָא. אֲעַמֵּיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים אֲחֵרִים שֶׁיּוֹצִיאוּ אֶת כֹּהֲנֵי זַרְעָךְ מִגְּדֻלָּתָם, וְיִצְטָרְכוּ לְבַקֵּשׁ מֵהֶם לְאָסְפָם וּלְקָלְטָם אֵצְלָם: אֶל אַחַת הַכְּהֻנּוֹת. בְּאַחַת מִן הַמִּשְׁמָרוֹת: שֶׁכֹּר עוֹלָה בְּיָדוֹ. וְלֹא שֹׁכֵר קָרְבָּן אַחֵר: זִבְחֵי. כָּל הַזְּבָחִים בְּמִשְׁמַע: הַשֵּׁם אָרְחוֹתָיו. מְחַשֵּׁב הָפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ: (אֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אַל תְּדַבְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי וְדִבְּרָה עִמּוֹ. שֶׁלֹּא בִּיחוּד: עֲדַיִן מֻתֶּרֶת לְבֵיתָהּ. לְשַׁמֵּשׁ. בִּיתָהּ לְשׁוֹן תֹּשֶׁבֶת שֶׁהוּא: אֲסוּרָה לְבֵיתָהּ וַאֲסוּרָה לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה. עַד שֶׁתִּשְׁתָּהֵר. וּלְקַמָּן בְּפ' כֹּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִין (קף כח.) יָלִיף מִזְּנִטְמְאָה וְנִטְמְאָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, אֶחָד לְבַעַל וְאֶחָד לְבוֹעֵל וְאֶחָד לְתָרוּמָה: וְאִם מֵת בְּלֹא בָנִים. עַד שֶׁלֹּא הִשְׁקָהּ: חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. בְּגִמְרָא מְפָרֵשׁ טַעְמָא: הָא גּוּפָא קַשְׁיָא אֲמַרְתָּ כֵּיצַד מְקַנֵּא לָהּ אֲמַר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם כּוֹ'. קס"ד אָמַר לָהּ כּוֹ' הַיְינוּ פְּרוּשָׁא דְּכֵיצַד מְקַנֵּא לָהּ אָמַר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם כּוֹ', וְאַשְׁמוּעִינָן דְּזֵהוּ הַקִּנּוּי: אַלְמָא דִּבּוּר סְתִירָה הִיא. אָפֵי' מִדְּבֶרֶת עִמּוֹ בְּשׂוּק סְתִירָה חֲשִׁיב לָהּ מִדְּקָאָמַר זֶה הַקִּנּוּי, דְּאִי לָאו דְּסְתִירָה הוּא וְלֹא מִיתַּסְּרָא בָּהּ מַאי קִנּוּי אִיכָּא וְלָמָּה לִי דְּמַתְרֶה בָּהּ: וַהֲדַר תָּנֵי. דְּכִי עָבְרָה עַל הַתְרָאָתוֹ וְדִבְּרָה עִמּוֹ מֻתֶּרֶת לְבֵיתָהּ: אֹמַר אַבַּיֵּי הָכִי קָאָמַר. אָמַר לָהּ לָאו פְּרוּשָׁא דְּכֵיצַד מְקַנֵּא לָהּ הוּא, אֶלָּא תִּרְתֵּי קָתָנֵי וְהַ"ק, אָמַר לָהּ אַל תְּדַבְּרִי וְנִסְתְּרָה אוֹ דִּבְּרָה אע"פ שֶׁעָבְרָה עַל קִנּוּיוֹ אֲצַל דִּבּוּר, אוֹ אִם דִּבְּרָה עִמּוֹ אַחַר קִנּוּי גְּמוּר דְּאַל תִּסְתְּרִי, עֲדַיִן בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלּוּ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. אֲבָל עָבְרָה עַל קִנּוּיוֹ אֲצַל סְתִירָה, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לָהּ אַל תִּסְתְּרִי וְנִכְנְסָה עִמּוֹ לְבֵית הַסֵּתֶר כּוֹ': וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ. לְעִיל מִנַּיהּ כְּתִיב כִּי מְצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר וּגוֹ' וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וּגוֹ' לְאִישׁ אַחֵר, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב, אִי לְמִשְׁרְיֵיהּ לְאִנְסוֹבָא עַל יְדֵי גֵּט כְּרִיתוּת לִכְתּוֹב וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָיְתָה לְאִישׁ, לָמָּה לִי לְמִכְתַּב לְאַחֵר, אֶלָּא לְמַעוּטֵי יְבָמָה הַיְינוּ דְּלֵא גֵּרְשָׁהּ בַּעַל אַחֵר שֶׁמְּצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר, וְהָכִי מִשְׁתַּמְּעֵי קְרָאֵי כִּי מְצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר יִגְרְשֶׁנָּה בְּסֵפֶר כְּרִיתוּת וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ, כְּלוֹמַר וּבְכָל צַד שֶׁתֵּצֵא מִבֵּיתוֹ בֵּין ע"י גֵּירוּשִׁין בֵּין ע"י מִיתָה, אִם בְּאַת לְנָשֵׂא, לְאִישׁ אַחֵר תִּנָּשֵׂא וְלֹא לַיָּבָם, שֶׁאֵינוֹ אַחֵר אֵצֶל נְשוּאֵין שֶׁל זוֹ, שֶׁמִּכֹּחַ נְשוּאֵי רִאשׁוֹן הִיא וְזָקֵקֶת לוֹ: אִי הָכִי חֲלִיצָה נַמִּי לֹא תִּיבְּעֵי. דְּהָא פְּסִירָה רַחֲמָנָא וְשַׁרְיֵיהּ לְאִישׁ אַחֵר בְּכָל עִנְיָן שֶׁתֵּצֵא מִבֵּיתוֹ אַחֵר שֶׁנִּמְצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר: אִלּוּ אִיתֵיהּ לַבַּעַל. מִי מִשְׁתַּרְיָא בְּלֹא גֵּט, הָא כְּתִיב וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוּת, אָפֵי' מְצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר כְּרִיתוּת דְּלֵא לִיסְתְּרֵיהּ לְבֵיתֵיהּ, כְּדְאָמַר לְעֵיל זְנוּתָא בְּבֵיתָא כִּי קָרֵיָא לְשׁוּמְשֵׁמָא:

מי

"וְלַשֵּׁאת וְלַסַּפַּחַת" ודורשים, וְאֵין שְׁאֵת אֶלָּא מִלְּשׁוֹן גָּבוֹהַּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "עַל [כָּל] הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל [כָּל] הַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת", הֲרֵי שׁ'שְׁאֵת' הוּא לְשׁוֹן שֶׁל הִתְנַשְּׂאוּת וְהִתְרוֹמְמוּת. וְאֵין סַפַּחַת אֶלָּא מִלְּשׁוֹן טְפִילָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "סְפָחֵנִי נָא אֶל אַחַת מִמִּשְׁמְרוֹת הַכְּהֻנּוֹת לֶאֱכֹל פַּת לָחֶם", הֲרֵי שׁ'סְפַחַת' הוּא מִלְּשׁוֹן דָּבָר הַנִּטְפָּל וְנִסְפָּח, וְיֵשׁ לְלַמֵּד מִכָּאן שֶׁכָּל הַמִּתְנַשֵּׂא עַל אֲחֵרִים סוֹפוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה חָשׁוּב אֶלָּא נִטְפָּל לַאֲחֵרִים.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלִים נְמוּכֵי הָרוּחַ – הַשְּׁפָלִים וְהָעֲנָוִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, אָדָם שֶׁמַּקְרִיב עוֹלָה, שְׁכַר שֶׁל הַקְרָבַת קָרְבַּן עוֹלָה בְּיָדוֹ, וְכֵן הַמַּקְרִיב מִנְחָה שְׁכַר שֶׁל הַקְרָבַת קָרְבַּן מִנְחָה בְּיָדוֹ, אַךְ אֵין לָהֶם שָׂכָר יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהִקְרִיבוּ בְּפוֹעַל. אֲבָל מִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפֵלָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ הִקְרִיב אֶת כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כּוּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה", וּנְדָרַשׁ מִשּׁוּם שׁ'זִבְחֵי' מִשְׁמַע הַרְבֵּה זְבָחִים. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵין תְּפִילָּתוֹ שֶׁל מִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפֵלָה נִמְאֶסֶת לִפְנֵי הַ', שֶׁנֶּאֱמַר "לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה, אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה" – שֶׁלֹּא יְבוֹזוּ לִתְפִילָּתוֹ. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי כָּל הַשָּׁם אוֹרְחוֹתָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה – שֶׁמְּחַשֵּׁב אֶת מַעֲשָׂיו, הַפְּסַד שֶׁל מִצְוָה כְּנֶגֶד אֶת שְׂכָרָהּ אִם יִקַּיֵּמֶהָ, זוֹכֶה וְרוֹאֶה בִּישׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר "וָשָׂם דַּרְכּוֹ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים", אַל תִּקְרֵי 'וָשָׂם' אֶלָּא וָשָׁם דַּרְכּוֹ, שֶׁמְּחַשֵּׁב אֶת דַּרְכָּיו.

שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה. [כֵּיצַד מְקַנֵּא לָהּ כּוּ'] אָמַר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אַל תְּדַבְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי זֶה, אַלְמָא – מִמָּה שֶׁאָמַר שֶׁכַּךְ הוּא לְשׁוֹן קִינּוּי, מִשְּׁמַע שֶׁמִּה שֶׁאָמַר הַתָּנָא שֶׁאֲסוּרָה עָלֶיהָ 'דִּבּוּר', סְתִירָה הוּא – שִׁצְוּוּהָ עָלֶיהָ לֹא לְהִתְיַחֵד עִם פְּלוֹנִי, אֶלָּא שֶׁהַתָּנָא דִּבֵּר בְּלְשׁוֹן נְקִיָּה וְקָרָא לְיִחוּד דִּיבּוּר. וְאִילּוּ וְהָדַר תָּנֵי - הַמְשִׁיךְ הַתָּנָא וְאָמַר שֶׁאִם עָבְרָה הָאִשָּׁה עַל צִוּוּי זֶה וּדְיַבְּרָה עִמּוֹ – עִם אוֹתוֹ פְּלוֹנִי, עֲדַיִן מוּתֶּרֶת לְבַעְלָהּ וּמוּתֶּרֶת לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה – שֶׁאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת כְּדִין סוֹטָה, אַלְמָא - מִשְּׁמַע שׁ'דִּיבּוּר' שֶׁדִּיבֵּר עָלָיו הַתָּנָא אֵינוֹ יִחוּד, שֶׁאִם כֵּן מִדּוּעַ אֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת כְּדִין סוֹטָה וְהֲרֵי קִנְּאָה לָהּ וְנִסְתְּרָה, אֶלָּא וְדַאי 'דִּבּוּר' לֹא כְּלוּם הוּא - שֶׁמִּתְפָּרֵשׁ כְּפְשׁוּטוֹ מִלְּשׁוֹן דִּיבּוּר, וְלָכֵן אֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת שֶׁהֲרֵי לֹא הִתְיַחֲדָה עִמּוֹ. נִמְצָא שֶׁתְּחִילָּה אָמַר הַתָּנָא 'דִּיבּוּר' וְהִתְכַּוֵּן לְיִחוּד וּבַהֶמְשֵׁךְ אָמַר 'דִּיבּוּר' וְהִתְכַּוֵּן לְדִיבּוּר כְּפְשׁוּטוֹ. מִתַּרְצַת הַגְּמָרָא, אָמַר אַבָּיֵי הָכִי קָאָמַר, אִם אָמַר לָהּ אַל תְּדַבְּרִי עִם פְּלוֹנִי וְדִבְּרָה עִמּוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ אַל תְּדַבְּרִי וְנִסְתְּרָה – הַתְּיַחֲדָה עִמּוֹ, (וְלֹא כְּלוּם), וְכֵן אִם אָמַר לָהּ אַל תִּסְתְּרִי עִם פְּלוֹנִי וְדִבְּרָה עִמּוֹ דִּיבּוּר בְּעַלְמָא אַךְ לֹא הִתְיַחֲדָה עִמּוֹ, אֵינָהּ נֶחְשֶׁבֶת סוֹטָה אֶלָּא עֲדַיִן מוּתֶּרֶת לְבַעְלָהּ – לְשַׁמֵּשׁ עִם בַּעְלָהּ, וּמוּתֶּרֶת לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה - אִם בַּעְלָהּ כֹּהֵן. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ אַל תִּסְתְּרִי, הֲרֵי זֶה קִינּוּי, וְאִם עָבְרָה עַל צִוּוּיוֹ וְנִכְנְסָה עִמּוֹ לְבֵית הַסֵּתֶר וְשָׁהֲתָה שָׁם עִמּוֹ כְּדֵי טוּמְאָה, נֶחְשֶׁבֶת סוֹטָה, וּדְיָנָהּ שֶׁאֲסוּרָה לְבַעְלָהּ וַאֲסוּרָה לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה.

שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה, וְאִם מֵת בַּעְלָהּ שֶׁל הַסּוֹטָה וְאֵין לוֹ בָּנִים, הַסּוֹטָה חוֹלֶצֶת לְאָחִיו וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא, אַמַּאי יְכוֹלָה רַק לְחַלּוֹץ, תִּתְיַבֵּם נַמִּי יַבּוּמֵי - מִדּוּעַ אֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת. מִתַּרְצַת הַגְּמָרָא, אָמַר רַב יוֹסֵף דִּין זֶה נִלְמַד מִמָּה שֶׁאָמַר קְרָא לְגַבֵּי אִשָּׁה שֶׁגֵּרְשָׁהּ בַּעְלָהּ מִפְּנֵי שִׁמְצָא בָּהּ עֲרְוַת דָּבָר, "וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר", וּדְרוּשִׁים מֵהֵיתּוֹר שֶׁל 'אִישׁ אַחֵר', שֶׁאִשָּׁה שֶׁנִּמְצָא בָּהּ דָּבָר עֲרְוָה יְכוֹלָה לְהִנָּשֵׂא רַק לְאִישׁ אַחֵר, אַךְ וְלֹא לַיָּבָם. מִקְּשָׁה הַגְּמָרָא, אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, אֶלָּא מַעֲתָּה - שֶׁאִמְּרָה הַתּוֹרָה שֶׁתֵּלֵךְ לְאִישׁ אַחֵר, חֲלִיצָה נַמִּי לֹא תִּיבְעֵי שֶׁהֲרֵי הִתִּירָה הַתּוֹרָה לְמִי שֶׁנִּמְצָא בָּהּ דָּבָר עֲרְוָה לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר. מִתַּרְצַת הַגְּמָרָא, אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף אֵינָהּ מוּתֶּרֶת בְּלֹא חֲלִיצָה, שֶׁהֲרֵי גַּם אִילּוּ אִיתֵּיהּ לְבַעַל - אִם בַּעְלָהּ הָיָה בְּחַיִּים, מִי לֹא בָּעֵיא גֵּט – הַאִם לֹא הָיְתָה צְרִיכָה גֵּט כְּדֵי לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר, הַשְּׁתָּא נַמִּי שֶׁמֵּת וְאָחִיו עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ, תִּיבְעֵי חֲלִיצָה – הֵיא צְרִיכָה חֲלִיצָה כְּדֵי לִהְיוֹת מוּתֶּרֶת לְשׁוּק לְהִנָּשֵׂא.

וְאִית דְּאָמְרֵי אָמַר רַב יוֹסֵף - יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁרַב יוֹסֵף לָמַד דִּין זֶה שֶׁסּוֹטָה אֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת, בְּאֹפֶן אַחֵר, רַחֲמָנָא אָמַר – הַתּוֹרָה צִוְּתָה לְמִי שֶׁנִּמְצָא בְּאִשְׁתּוֹ דָּבָר עֲרְוָה "וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר" – כְּלוֹמַר שֶׁיִּגָּרְשֶׁנָּה כְּדֵי דְּלֵא לִיסְתְּרֵיהּ לְבֵיתֵיהּ – שֶׁלֹּא תַּחֲרִיב אֶת בֵּיתוֹ, וְאֵתְּ אָמַרְתְּ תִּתְיַבֵּם נַמִּי יַבּוּמֵי – וּדְאִי שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁמִּצְוָּה לְאָחִיו לְיַבֵּמָה וְלִגְרוֹם שֶׁתַּחֲרִיב אֶת בֵּיתוֹ. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא, אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף אֶלָּא מֵעַתָּה לְאַחֵר לֹא תִּינָּשֵׂא – יִהְיֶה אָסוּר לְאוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁזִּינְּתָה לְהִנָּשֵׂא גַּם לְאַחֵר, כְּדֵי דְּלֵא תִּיסְתְּרֵיהּ לְבֵיתֵיהּ, וְאִילּוּ הַתּוֹרָה אָמְרָה 'וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר'. אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְאַבָּיֵי,

---

המשך ביאור למסכת נזיר ליום חמישי עמ' ב

הַמִּשְׁנָה, וְכָל וָחוֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מַעֲתָּה – אִם כֵּן נִלְמַד בְּקַל וָחוֹמֶר לְהִיפֹךְ, שֶׁבְּעֵדוּת עַל סְתִירָה מִסְפֵּיק עֵד אֶחָד, שֶׁהֲרֵי וּמָה עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה – לְהַעִיד שִׁזִּינְתָּהּ, שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם עַל בַּעְלָהּ, וּמִכֹּל מָקוֹם מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד, עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה – לְהַעִיד שֶׁנִּסְתְּרָה, שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם – שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ הֵיתֵר לְבַעְלָהּ אִם תִּיבְדֹּק בְּמֵי סוֹטָה וּתִימָּצֵא כְּשֵׁרָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּתְקַיֵּים עֵדוּת זוֹ בְּעֵד אֶחָד. אֵין הַדִּין כֵּן מִשּׁוּם שֶׁתַּלְמוּד לוֹמַר אָמְרָה הַתּוֹרָה לְגַבֵּי עֵרוּה "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר "עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר", וּדְרוּשִׁים גְּזֵרָה שָׁוָה 'דָּבָר', מַה דָּבָר הָאָמוּר לְהַלָּן – לְגַבֵּי מְמוּנִים רַק עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, אַף כָּאן – לְגַבֵּי עֵרוּה מְאֻמָּנִים רַק עַל פִּי שְׁנַיִם, וְלָכֵן צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה וְלֹא לוֹמְדִים בְּקַל וָחוֹמֶר לְהַאֲמִין לְעֵד אֶחָד. עַד כָּאן דִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה לְהַלָּן.

מַקְשֶׁה הַגְּמָרָא עַל הַמִּשְׁנָה, הַאי מִ'כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר' נַפְקָא – הָאֵם דִּין זֶה – שֶׁעֵד אֶחָד אֵינוֹ נֶאֱמָן לוֹמַר שֶׁנִּסְתְּרָה נִלְמַד מֵהַגְּזֵרָה שָׁוָה, וְהֲרֵי מִ'בָּהּ' נַפְקָא – דִּין זֶה נִלְמַד מֵהַפְּסוּק 'וְעֵד אֵין בָּהּ', שֶׁדּוֹרְשִׁים דַּוְקָא בָּהּ - לְהַעִיד שִׁזִּינְתָּהּ נֶאֱמָן עֵד אֶחָד, אֲבָל וְלֹא בְּקִינּוּי - שֶׁצְּרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁקִּינָּא לָהּ הַבַּעַל, וְכֵמוֹ כֵּן דּוֹרְשִׁים 'בָּהּ' וְלֹא בִּסְתִירָה – שֶׁצְּרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה. וְלִימּוּד זֶה מִיבָּעֵי לֵיהּ לְתַנָּא לְהַבִּיא. מִתַּרְצַת הַגְּמָרָא, הָכִי נַמִּי קָאָמַר – אָכֵן גַּם הַמִּשְׁנָה סוֹבֶרֶת שֶׁהִלְמוּד שֶׁעֵד אֶחָד אֵינוֹ נֶאֱמָן עַל סְתִירָה הוּא מִשּׁוּם שֶׁתַּלְמוּד לוֹמַר 'בָּהּ' בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי 'בָּהּ' בָּהּ וְלֹא בִּסְתִירָה. אֶלָּא שֶׁהַמִّשְׁנָה דִּיבְּרָה עַל דִּין נוֹסָף, שֶׁוְּטוּמְאָה בְּעַלְמָא בְּלֹא קִינּוּי וּבְלֹא סְתִירָה – בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא הָיְתָה קִינּוּי וְסִתִּירָה וּמַעִיד עֵד אֶחָד שִׁזִּינְתָּהּ, הַדִּין הוּא דְּלֵא מְהֵימָן עֵד אֶחָד אֶלָּא צָרִיךְ שְׁנַיִם, וְדִין זֶה מְנֻלָּן, עַל זֶה מֵשִׁיבָה הַמִּשְׁנָה, נֶאֱמַר כָּאן, לְגַבֵּי עֵרוּה "כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר", וּדְרוּשִׁים בְּגְזֵרָה שָׁוָה, מַה 'דָּבָר' הָאָמוּר לְהַלָּן מְאֻמָּנִים רַק לְעֵדִים שְׁנַיִם, אַף כָּאן לְגַבֵּי עֵרוּה מְאֻמָּנִים רַק לְעֵדִים שְׁנַיִם.

תָּנוּ רַבָּנַן, אֵי זוֹ הִיא עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה – אֵיזוֹ עֵדוּת נִקְרֵאת בַּמִּשְׁנָה 'עֵדוּת רִאשׁוֹנָה', זוֹ עֵדוּת סְתִירָה – עֵדוּת שֶׁנִּסְתְּרָה. וְאֵיזוֹ עֵדוּת נִקְרֵאת בַּמִּשְׁנָה 'עֵדוּת אַחֲרוֹנָה', זוֹ עֵדוּת טוּמְאָה – הָעֵדוּת שֶׁנִּבְעֲלָה לְאַחַר קִינּוּי וְסִתִּירָה.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

ד. אֲבָל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לֶאֱכֹל אַחַר שֶׁיִּתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּצִבּוּר[י] טוֹב שֶׁיִּתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּצִבּוּר תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל סְעֻדָּה ג' כְּמוֹ שֶׁנּוֹהֲגִין[27] וַאֲפִלּוּ אִם חָל יוֹם־טוֹב בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לֶאֱכֹל סְעֻדָּה ג' בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב שֶׁהֲרֵי מִצְוָה לְהַמְּנַע מִלְּקַבֵּעַ סְעֻדָּה בְּעֶרֶב יוֹם־טוֹב מִשָּׁעָה עֲשִׂירִית וּלְמַעְלָה[28] כְּמוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת[29] מִכָּל־מָקוֹם אִם יוֹדֵעַ שֶׁיּוּכַל לֶאֱכֹל קֹדֶם שָׁעָה עֲשִׂירִית אֵין לוֹ לְחַלֵּק סְעֻדַּת הַבּוֹקֶר לִשְׁתַּיִם עַל יְדֵי הֶפְסֵק בִּרְכַּת הַמָּזוֹן לְפִי שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ כָּאן מִשּׁוּם מַרְבֶּה בִּבְרָכוֹת שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ וְאִם עָבַר וְחִלְּקָהּ לִשְׁתַּיִם יָצָא וְאֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר וְלֶאֱכֹל סְעֻדָּה ג' אַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ בֵּין שֶׁהוּא עֶרֶב יוֹם־טוֹב[30] בֵּין שֶׁאֵינוֹ עֶרֶב יוֹם־טוֹב:

סימן רצא, דין שלש סעודות סעיף ד
מתוך שולחן ערוך אדמו"ר הזקן עם ביאורי הלכה, הוצאת קה"ת

ביאורי הלכה

י] **מנחה בצבור** - משמע שאין להפסיד מנחה בצבור לצורך כך[26], אך אם בכל־אופן יתפלל מנחה ביחיד - עליו להתפלל מנחה קודם סעודה שלישית.

ציונים והוספות

26) אף אם על־ידי תפילת יחיד ימנע הצורך בחלוקת סעודת שחרית וחשש ברכה שאינה צריכה.

27) כדלעיל ס"ב.

28) כדלקמן **סי' תקכט ס"ב**: מצוה להמנע מלקבוע סעודה בערב יו"ט משעה עשירית ולמעלה כדי שיאכל סעודת יו"ט לתיאבון... ואם ערב יו"ט הוא שבת שצריך לאכול סעודה שלישית יאכלנה קודם שעה עשירית ואם שכח או עבר ולא אכלה קודם שעה עשירית יאכלנה אחר כך.

29) כדלעיל **סי' רמט ס"ט**: סעודה שרגיל בה בימות החול... מצוה להמנע מלקובעה מתחלת שעה עשירית ואילך כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול ויאכל סעודת שבת לתיאבון.

30) הזהירויות בקיום סעודה שלישית (על־פי סעיפים ג־ד־ה):

א. איסור אכילה גסה דוחה סעודה ג', ולעולם אין לאכול אכילה גסה לצורך סעודה ג', וכשיש חשש אכילה גסה ואוחז באמצע סעודת שחרית (אחר חצות), רשאי לחלק סעודתו לשתיים (אף שאינו לכתחילה מחמת ברכה שאינה צריכה).

וכשהוא קודם חצות יאכל מזונות או פירות לסעודה ג' (אם אינו אכילה גסה), או שלא יאכל כלל סעודה שלישית (אם גם פירות הוא אכילה גסה, ואז יחלק סעודת שחרית לשנים אפילו קודם חצות).

ב. איסור תענית בשבת דוחה סעודה ג' , ולא ידחה סעודת שחרית עד חצות על מנת לחלקה לשנים בזמן מנחה גדולה, ואפילו אין לו כלל מה לאכול לסעודה ג' (ויחלק סעודת שחרית לשנים קודם חצות).

ג. איסור ברכה שאינה צריכה אינו דוחה סעודה ג' ולכך אם לא יכול לאכול אח"כ - רשאי לחלק סעודתו לשניים (אפילו יש לו מזונות ופירות אלא שרוצה לקיים המצוה בפת (כדמשמע לענין ערב יו"ט שאף שיכול לאכול סעודה שלישית אחר שעה עשירית במיני מזונות, ומכל־מקום מחלק סעודתו כדי לאכול פת)),

וכשאין לו כלום לסעודה ג' (או במקרה של אכילה גסה) רשאי לחלק סעודת שחרית אף קודם חצות (ראה על סעיף ה מהדברי נחמיה שהלכה זו במוסגר משום הספק שבזה).

אבל אם סעודה ג' (בפת) לא תדחה כגון שיוכל לאכול סעודה נוספת אחרי מנחה יחוש לאיסור ברכה שא"צ.

ד. איסור אכילה אחר שעה עשירית בעיו"ט - אינו דוחה סעודה ג' (כדלעיל מסי' תקכט ס"ב, אבל המנהג שלא לאכול מצה עשירה בערב־פסח דוחה אכילת פת בסעודה שלישית כדלהלן מסי' תמד ס"ד).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת – לפי לוח "רב יומי"

א מותר לומר לחבירו בשבת מלא לי כלי זה משקה פלוני והשקיני ואשלם לך אחר השבת אפילו הכלי הוא מיוחד למדה (פירוש שרגיל המוכר למדוד בו ולמכור) ואין בזה משום קונה קנין בשבת בשביל כך מפני שאף המשקה את חבירו בדרך מתנה דרכו ג"כ לפעמים להשקותו בכלי המיוחד למדה.

(אבל כשמזכיר לו שם מדה אפילו אינו קונה ממנו כלל אלא שואל ממנו ואומר לו השאילני מדה יין שאין לאסור כלל משום מקח וממכר מכל־מקום יש איסור משום עובדין דחול במה שהמשאיל מודד לו המדה שמבקש ממנו כמו שנתבאר בסי' ש"ו שאסור למדוד שום דבר בשבת מפני שהוא מעשה חול וזלזול לשבת אבל כשאינו מזכיר לו שם

מדה אלא מלא לי כלי זה סתם אינו נראה כמתכוין למדידה אלא למלאות הכלי שמבקש ממנו בלבד ואין בו משום עובדין דחול).

במה דברים אמורים כשנוטל הלוקח (או השואל) מדה של מוכר (או של משאיל) ומוליכה לביתו ואין צריך לומר אם מביא הלוקח מדה מביתו ואמר לו מלא לי כלי זה והמוכר ממלאהו מכלי אחר שאינו כמדה זו אבל למדוד תחלה בכלי המיוחד למדה ולשפוך אח"כ בכלי של לוקח (או השואל) אסור מפני שבזה ניכר שהוא מתכוין למדידה (ויש בו משום עובדין דחול).

ויש מקילין לומר שכל שאינו מכוין ומצמצם המדה לגמרי שממעט או מוסיף מעט מותר ואין בו משום גזל מפני שידוע לבעלים שהכל רגילין בכך בשבת ויו"ט וכן נהגו להטיל טבעת במדה או שאר דבר שאינו מוקצה.

ויש מתירין אפילו להזכיר שם דמים ושם מדה רק שלא יזכיר לו סכום דמים או סכום מדה דהיינו שלא יאמר לו תן לי בעד כך וכך מעות וכבר יש לך בידי בעד כך וכך ויהיה לך בידי כך וכך וכן במדה תן לי מדה או כך וכך מדות וכבר יש לך בידי כך וכך ויהיה לך בידי כך וכך שכיון שמזכיר לו בסכום המעות שחייב לו ניכר שהוא מקח וממכר וכן כשמדקדק בסכום המדות הרי זה דרך חול ודומה למקח וממכר (ואפילו השואל מחבירו אסור לומר לו כן לפי שדומה למקח וממכר) אבל כשאומר תן לי בעד כך וכך אינו נראה שמתכוין למקח וממכר כלל אלא שמודיע לו כמה צריך לו והמעות כך וכך שמזכיר לו אינו אלא לסימן בעלמא שצריך לו כמה ששוה כך וכך מעות.

ולא אמרו שאסור להזכיר שם דמים כלל אלא בדבר שאין מקחו ידוע כגון הלוקח בשר מהטבח שאסור לומר לו תן לי בדינר בשר כמ"ש בסי' ת"ק לפי שאי אפשר לומר שאינו אלא מודיע לו כמה בשר הוא צריך שהרי אינו יודע כמה יתנו לו בעד דינר וכן בכל כיוצא בזה אבל דבר שמקחו ידוע מותר להזכיר שם דמים וכן במדה אין איסור להזכיר שם מדה אלא בדבר שאין מדתו ידוע כגון שאומר לו תן לי מדה אגוזים וכיוצא בהם מדברים שאין רגילים למדוד שאז אינו יודע כמה מחזקת המדה ואינו יודע אם יהיה צריך יותר אם לאו ואם כן אי אפשר לומר שאינו אלא מודיע לו כמה הוא צריך וניכר שמתכוין ליקח במדה דוקא כדי לידע כמה לפרוע לו והרי זה דרך חול ודומה למקח וממכר אבל דבר שמדתו ידוע כגון יין ושכר וכיוצא בהם מותר להזכיר לו שם מדה (ובלבד שיאמר לו תן לי כך וכך מדות אבל לא יאמר לו מדוד לי כך וכך מדות שאז ניכר שמתכוין ליקח במדה דוקא כיון שאומר לו מדוד לי).

והעיקר כסברא הראשונה ואף על פי כן במדינות אלו נתפשט המנהג כסברא זו להקל בהזכרת שם דמים בדבר שמקחו ידוע ובהזכרת שם מדה בדבר שמדתו ידוע ומכל־מקום המוכר צריך ליזהר שלא לכוין המדה לגמרי כמ"ש למעלה (ואפילו אם הלוקח הביא מדה מתוך ביתו והמוכר ממלאה לו לא יכוין לגמרי כיון שהלוקח מזכיר לו שם מדה כמו שנתבאר למעלה):

ב מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו (שכיון שעכשיו אין מדתו ידוע אין זה כדרך מקח וממכר שבחול):

ג מותר לומר לחבירו תן לי ביצים ואגוזים במנין וכן לומר לחנוני תן לי עשרים ביצים או חמשים אגוזים ואין אומרים שזה דומה למקח וממכר שמזכיר לו מנין כדי לידע כמה יתחייב לפרוע לו לפי שאף בעל הבית בתוך ביתו דרכו להיות מונה כמה הוא נוטל שלא יטול אלא כפי הצורך.

אבל אסור להזכיר לו סכום מנין שלא יאמר לו הרי יש לך בידי חמשים אגוזים תן לי עוד חמשים ויהיה לך בידי מאה שהרי אין דרכו של בעל הבית להיות מצמצם כך בתוך ביתו והרי זה דומה למקח וממכר (ואסור אפילו אומר בפירוש השאילני):

ד המביא כדי יין לסעודה ממקום למקום דרך מבוי המעורב לא יביאם בסל ובקופה לתת לתוכן ד' או ה' כדים מפני שנראה כמעשה חול לשאת משאות וזלזול לשבת הוא כשעושה כן במבוי שרבים מצויים בו (וגם יחשדוהו שנושא משאות לצורך החול) אלא יביאם אחד אחד או ב' ב' בידו או על כתפו וכיוצא בזה לשנות מדרך החול ואפילו אם אין בשינוי קלות במשא צריך לשנות כמ"ש בסי' תק"י לענין יו"ט והוא הדין לשבת במבוי המעורב ששוין הם בזה.

ואם אי אפשר לו לשנות כגון שזימן אורחים הרבה וצריך למהר להביאם לפניהם מותר:

ה אבל המביא כדי יין מזוית לזוית או מבית לבית באותה חצר שאין רבים מצויים שם יותר טוב להביאם בסל ובקופה בבת אחת מלהביא כל אחד ואחד בפני עצמו מפני שמרבה בהילוך:

ו מדיחים כלים לצורך היום כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול בהם מותר להדיחם אפילו מיד אחר סעודה שלפניה אבל לאחר סעודה שלישית אסור להדיח כלי אכילה מפני שטורח ומכין משבת לחול אבל כלי שתיה מותר להדיח כל היום מפני שאין קבע לשתיה אבל אם יודע בבירור שלא יצטרך להם עוד אסור:

ז מדיחין עשרה כוסות שאם יצטרך באחד מהם שותה:

ח מותר להטביל כלי חדש בשבת אפילו היה אפשר להטבילו מערב שבת ואינו חשוב כמתקן כלי הואיל ומן התורה מותר להשתמש בו בלא טבילה ואין חיוב טבילתו אלא מדברי סופרים.

ויש אומרים שאף על פי כן חשוב כמתקן ואסור אפילו לא היה אפשר להטבילו מערב שבת (אבל ביו"ט מותר להטבילו כשלא היה אפשר לו להטביל מערב יו"ט כמו שיתבאר בסי' תק"ט) ואין צריך לומר לדברי האומרים שטבילת כלים היא מן התורה כמ"ש בי"ד סי' ק"כ שזהו תיקון חשוב לדברי הכל ואסרוהו חכמים מפני שדומה למתקן כלי ממש שהוא אב מלאכה כמו שנתבאר בסי' ש"ב. וירא שמים יצא את כולם ויתן הכלי לנכרי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו ואז אין צריך טבילה כלל שמותר ליתן מתנה

בשבת כשהיא לצורך השבת כמ"ש בסי' ש"ו ומכל־מקום אחר השבת צריך להטבילו בלא ברכה כמו שנתבאר בי"ד שם.

ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה ואינו נראה כמתקן מפני שאין הדבר ניכר שמתכוין להטבילו שהרואה אומר לשאוב מים הללו היה צריך שהרי אין הכל יודעים שלא הטבילו עדיין ולא יברך על טבילה זו כדי שלא יהא ניכר שמתכוין לשם טבילה.

ואם אי אפשר בתקנות אלו לא יטביל שהעיקר כדברי האומרים שטבילת כלים היא מן התורה כמ"ש בי"ד שם.

ומכל־מקום אם עבר והטביל כלים בשבת אין קונסין אותו שלא להשתמש בהם בו ביום כדין העושה מלאכה בשבת אפילו של דבריהם שאסור לו ליהנות ממנה עד לערב כמו שנתבאר בסי' שי"ח כיון שיש מתירין אפילו לכתחלה:

ט כוס ששתה בו נכרי יין מותר להדיחו לצורך היום ואינו חשוב כמתקן כלי לדברי הכל שהרי גוף הכלי היתר הוא אלא שהיין אוסרו וכשמסירו ממנו אינו מתקנו אלא כמסיר ממנו גרף של רעי ומותר לטלטל כוס זה אף אם יש בו פירורי פת ששרה בו הנכרי ביין שהן אסורין בהנאה ואינן ראויים לכלום מכל־מקום הן בטלים לגבי הכוס לגמרי ואין אוסרים טלטולו כלל:

י איסור שמותר לבטלו בהיתר ע"ד שנתבאר בי"ד סי' צ"ט אסור לבטלו בשבת שאין לך תיקון גדול מזה אבל מותר לשער ששים אפילו נתערב מערב שבת וכן להורות כל הוראה להיתר ואינו חשוב כמתקן שהרי דבר זה היה מתוקן מאליו אלא שלא היה ידוע להשואל עד שבא המורה והורה לו:

יא מותר לשפשף הכלים בכל דבר המותר בטלטול כדי לצחצחם לצורך היום חוץ מכלי כסף בגרתקון שהוא שמרי יין שנתייבשו ונתקשו מפני שהוא מגרר את הכסף וממחקו שהכסף הוא רך נגדו והממחק הוא מאבות מלאכות ואף שאינו מתכוין לגררו אלא לצחצחו בלבד מכל־מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא אבל מותר לשפשף אפילו כלי כסף בנתר וחול שהוכנו לטלטל מבעוד יום אע"פ שגם הם גוררים את הכסף וממחקין אותו לפעמים מכל־מקום כיון שאינו מתכוין אלא לצחצחן בלבד ולאו פסיק רישיה הוא מותר:

יב אין חופפין כלים במלח לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה ואסור מטעם שנתבאר בסי' ש"כ אבל מותר להדיחן במים מעורבים עם מלח כמו שמותר ליטול ידיו מהם מטעם שנתבאר שם:

חלק ב סימן שכג דין השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת

א אין כוברין את התבן בכברה שיפול המוץ לארץ ולא יניחנו במקום גבוה כדי שירד המוץ שהרי זה כבורר אבל נוטלו בכברה ונותנו לתוך האבוס ואע"פ שהמוץ נופל לפעמים מאליו דרך נקבי הכברה כיון שאינו מכוין לכך ולא פסיק רישיה הוא מותר:

ב לא ימדוד אדם שעורים לתת לפני בהמתו אלא משער באומד דעתו מפני שהמדידה אסורה משום עובדין דחול אף שלא במקום מקח וממכר כמו שנתבאר בסי' ש"ו:

ג כבר נתבאר בסי' שכ"א שהמורסן הוא מדברים שאינן בני גיבול ואם גבלו בשבת יש אומרים שהוא פטור מן התורה אבל אסור מדברי סופרים לגבול מורסן לבהמה או לתרנגולים כדרכו בחול אלא ע"י שינוי כגון לגבלו מעט מעט כמו שנתבאר שם או אפילו הרבה בבת אחת אלא שלא ימרס בידו אחר שנתן המים לתוכו כדרכו בחול אלא מעביר בו תרווד או מקל שתי וערב אפילו כמה פעמים עד שיתערב יפה שכיון שאינו ממרס בידו ולא יסבב התרווד או המקל בסביב כדרכו בחול אלא מעבירו שתי וערב הרי זה שינוי גמור ומותר גם כן לנערו מכלי אל כלי עד שיתערב יפה ומותר לערב המורסן בדרך זו בכלי אחד אפילו כור ואפילו כוריים כפי מה שצריך לבהמותיו היום ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה.

ולדברי האומרים שהמגבל המורסן חייב מן התורה ואפילו בנתינת מים בלבד בלא גיבול חייב כי נתינת המים זהו גיבולו כמו שנתבאר שם אסור ליתן מים למורסן בשבת אפילו ע"י שינוי אלא אם נתן בו המים מערב שבת אזי אין בגיבולו בשבת איסור מן התורה אלא מדברי סופרים והתירוהו ע"י שינוי בדרך זו שנתבאר וכבר נתבאר שם שיש להחמיר כסברא זו וכן נוהגין:

ד קשים של שבלים שאגדו בב' וג' מקומות מותר להתירן בשבת כדי שתאכל מהם הבהמה אם אינו קשר של קיימא אבל אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהו נוחים לאכלם מפני שכל דבר שהוא אוכל דהיינו שהוא ראוי לאכילה בלא תיקון אסור לטרוח בו להכשירו ולתקנו יותר לתענוג בעלמא אבל דבר שאינו אוכל דהיינו שאינו ראוי לאכילה בלא איזה תיקון שאין בו סרך מלאכה מותר לתקנו ולעשותו אוכל כגון עצים שקצצן מן האילן מבעוד יום ויש מאכילין אותם לבהמה בעודם לחים ומשפשפים בהם בידים להאכילם שאינם ראויים בלא שפשוף מותר לשפשפם בשבת וכן דלועים שהם קשים מותר לחתכם לפני הבהמה שאינה יכולה לאכלם בלא חתיכה והוא שנתלשו מבעוד יום אבל אם נתלשו בשבת אפילו ע"י נכרי שתלשן לעצמו אסורים בטלטול כמו שיתבאר בסי' שכ"ה:

ה מחתכין נבילה לפני הכלבים אפילו נתנבלה היום ואין בה משום מוקצה אפילו לא היתה חולה כלל מבעוד יום שלא היה דעתו עליה כלל לכלבים מבעוד יום מפני שאין מוקצה בדבר שהסיח אדם דעתו ממנו אלא אם כן דחאו בידים כמו שנתבאר בסי' ש"י.

במה דברים אמורים בנבלה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה ואפילו נאכלת להם ע"י הדחק בלא חתיכה מותר לטרוח לחתכה להם יותר כמו שנתבאר למעלה (ועיין

(ס)סי' שכ"א אם מותר לחתוך בשר חי דק דק לפני העופות).

וכן אין חותכים שחת וחרובים לפני בהמה בין גסה בין דקה מפני שהם ראויים להם בלא חתיכה וכן כל כיוצא בזה:

ו אין אובסין את הגמל דהיינו שמאכילו בידו הרבה כל כך עד שמרחיבים בני מעיו כאבוס שזהו טורח שלא לצורך היום ולא דורסים דהיינו שדורס לו מאכל בגרונו למקום שאין הגמל יכול להחזירו שזהו ג"כ טורח יותר אבל מלעיטים אותו דהיינו לתחוב המאכל למקום שהוא יכול להחזירו כשירצה וכן העגלים אין מאמרין אותם דהיינו לתחוב למקום שאינן יכולים להחזירו אבל מלעיטין למקום שיכולים להחזירו אע"פ שכוונתו כדי לפטמן וכן הדין באווזין ותרנגולים שמותר לתחוב המאכל בפיהם למקום שיכולים להחזירו וכן ביונים בייתיות:

ז וכן שאר עופות או חיות הגדלות בבית התירו לטרוח ליתן להם מזונות ומים מפני שמזונתן עליך אבל אין נותנין מים ולא מזונות לדבורים ולא ליוני שובך ויוני עלייה ואפילו להשליך לפניהם אסור מפני שאין מזונותן עליך שיוצאים ואוכלים בשדה.

אבל נותנין מזונות לפני כלב שמזונותיו עליך ואפילו כלב של הפקר שאינו מגדלו בביתו מכל־מקום קצת מצוה יש ליתן לו מעט מזונות שהרי הקב"ה חס עליו על שמזונותיו מועטים ומשהה אכילתו במעיו ג' ימים.

אבל אין נותנין מזונות לפני חזיר מפני שאין מזונותיו עליך שהרי אמרו ארור האיש מישראל שמגדל חזירים:

ח יש נוהגים לתת חטים לפני העופות בשבת שירה ואינו נכון שהרי אין מזונותיהם עליך:

ט מותר להאכיל תולעת המשי לפי שמזונותיו עליך שאין לו מה שיאכל כי אם מה שיאכילו האדם:

י אע"פ שאדם מצווה על שביתת בהמתו מותר להניחה שתאכל מהמחובר בשבת שנאמר למען ינוח שורך וגו' וזו היא נייחה שלה ומותר אפילו להעמידה בידיו על גבי עשבים מחוברים ואין חוששים שמא יתלוש מהם בידיו להאכילה לפי שהוא איסור חמור בעיני הבריות.

אבל לא יעמידנה על גבי דבר האסור בטלטול מדברי סופרים מפני שאיסורו קל בעיני הבריות וחוששים שמא יטול ממנו בידיו להאכילה ולא אסרו אלא להעמידה על גבה ממש אבל מותר לעמוד בפניה בענין שלא תוכל להטות אלא דרך שם ותאכל מעצמה שכיון שאינו עומד סמוך לעשבים אין לחוש:

יא נוטלין מאכל מלפני חמור ונותנין לפני שור מפני שראוי הוא לו שהחמור אינו מטיל רירין ואין מה שלפניו נמאס וראוי הוא (לחתכו) לתת[ו] לפני השור אבל אין נוטלין מלפני שור ליתן לפני חמור מפני שנמאס ברירי השור ואינו ראוי עוד לחמור אלא ע"י הדחק וקרוב לודאי שלא יאכלנו ונמצא טורח בחנם בשבת ויש מחמירים ג"כ בשאר מיני בהמה שלא יטול מלפני אחת וליתן לפני אחרת שאינה מינה ואין למחות ביד הנוהגין היתר:

יב שור שמפטמין אותו וגורפים האבוס שלפניו לתת לתוכו התבן והשעורים שלא יתערב בהם עפרורית ויקוץ במאכלו אסור לגרפו בשבת אפילו הוא אבוס של כלי גזרה משום אבוס שבקרקע ושבקרקע יש לחוש שמא כשיגרפו ויראה בו גומות ישוה אותן הגומות במתכוין כדי שלא יפלו השעורים לתוכן ואסור ג"כ לסלק התבן מלפניו כשהוא רב כדי שלא ידרסנו ברעי מפני שיש בו תבן שנמאס במדרס רגליו ואינו ראוי לו עוד והוא אסור בטלטול:

חלק ב סימן שכד דיני הכנת מאכל לבהמה בשבת

א מותר לזמן נכרי לביתו לאכול עמו בשבת אע"פ שאסור ביו"ט משום גזרה שמא ירבה לבשל בשבילו כמו שיתבאר בסי' תקי"ב אבל בשבת אין לחוש לזה ומותר אפילו ליתן מזונות לפני נכרי בלבדו ואע"פ שאין מזונותיו עליך מכל־מקום כיון שמפרנסים עניי נכרים מפני דרכי שלום חשוב כמזונותיו עליך:

חלק ב סימן שכה נכרי שעשה מלאכה בעד ישראל

לקוטי תורה

תוכן הפרק: היכולת של כל אחד מישראל, אפילו הדיוט, להמשיך שכינתו יתברך למטה

*[לאחרי שנתבאר כיצד מסירים ההסתר על בחינת "ישראל" שבנשמה - ימשיך לבאר בפרק זה, את **התוצאה הרצוי'** ממדריגה זו בעבודת התשובה.*

ובהקדמה:

*הנקודה העיקרית שנתבארה עד כה היא, שעיקר ענין התשובה הוא, להסיר המסך המבדיל על בחינת "ישראל" שבאדם, שהיא "כולא חד" עם אלקות, אשר מחמתה מוכרח שתהי' לה אהבה עד כדי **מסירת נפש ממש** עבורו ית'.*

*מזה מובן, שהבחינה האמיתית אם האדם אכן הגיע לתשובה זו באמת, היא - אם איכפת לו, לא רק מצבו (הרוחני) הפרטי עד כמה **הוא** קרוב יותר אל השי"ת - אלא בעיקר, האם **רצונו וחפצו של הקב"ה** מתמלאים כדבעי.*

להלן יבאר כיצד תכלית הבריאה היא שהקב"ה "נתאווה" ששכינתו ית' תמלא את כל העולם כולו,

ולפיכך, השב אל הקב"ה לפי תוכנה הפנימי של "תשובה" - יעסוק בכל לב ונפש לגלות אלקות בכל העולם כולו, שע"ז ממלאים רצונו וחפצו של הקב"ה בבריאת העולם.

וזה שימשיך:]

אך לא ישאר בכך שלא יעשה כלום, כמו שסוברין העולם שזהו תכלית השלימות כשיש לו מעט אהבה.

ה"עולם" סובר שתכלית השלימות בעבודת ה' היא - הרגש שבלב.

כי לימוד התורה בפועל ובוודאי קיום מצוות מעשיות, הם רק ענינים של "פועל ממש" הנעשים בכוחות החיצוניים של האדם, ויכול להיות אדם שבפנימיותו אין לו שום רגש לרוחניות וקדושה (ואדרבה, לבו בוער כאש לתאוות גשמיות), אלא שלפועל כובש את תאוותיו וכופה את עצמו ללמוד תורה ולקיים מצוות.

משא"כ אדם שבנפשו ובלבבו מרגיש באמת אהבה להקב"ה, הרי הוא נעשה באמת יותר "רוחני" וקרוב אל הקב"ה - ואם כן, זוהי תכלית השלימות בעבודת האדם.

אך לאמיתו של דבר אין זה נכון, דאין האהבה עצמה תכלית השלימות.

[והולך ומסביר מהי באמת התכלית:]

ד"ה שיר המעלות ממעמקים פרק ה

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(א) **כתיב** אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך כו'. ויש להבין איך שייך ענין קיבוץ ביחיד שהאסיפה וקיבוץ אינו שייך רק ברבים. אך הנה מ"ש נדחך הוא בחי' פיזור ניצוצי חלקי אור הנפש אחת במקומות רבים זרים ורחוקים מאד עד שצריך אסיפה וקיבוץ גם בכל יחיד וזהו עיקר ענין קיבוץ גליות כידוע והוא הנקרא בחי' תשובה תתאה שקודמת לבחי' תשובה עילאה כמשי"ת (וכמבואר בכמה דוכתי) ולהבין זה יש להקדים בשורש בחי' התשובה שהיא למעלה גם מבחי' התורה וכמאמר רז"ל שהתשובה קדמה לעולם (והגם שהתורה קדמה לעולם ג"כ אבל התשובה קדמה יותר) וראיה ברורה ממה שצדיקים גמורים בתורה ומצות אינם יכולים לעמוד במקום ומדרגת בע"ת כידוע ושורש הדברים ידוע לפי שעיקר התורה אינו רק לברר בין טוב ורע שהוא ענין בחכמה אתברירו רק להבדיל בין טמא לטהור כו' אבל הטמא טמא יקרא ולא יבורר לעולם ע"פ משפט התורה אבל התשובה הוא המהפך גם הרע עצמו לטוב והטמא יטהר שהרי גם שעשה רע גמור הנה על ידי תשובה מעומקא דלבא נמחל ונסלח לו באמת כמו ביו"כ שהזדונות נעשו כזכיות כידוע הרי נתברר ונהפך הרע עצמו לטוב אם בבחי' אתכפייא ואתהפכא כו' וכד אתכפייא סט"א אסתלק יקרא דקב"ה שבזה יש יותר תענוג העליון הפשוט מבירור טוב ורע שעל ידי התורה. וזהו שבתשובת ר"א בן דורדייא בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת לפי שיצאה נשמתו בבכיה שבזה נהפך גם הרע לטוב כו' ע"כ נתקנא בו רבי ואמר שקנה עולמו בחיי עוה"ב בשעה א' מה שלא יזכה גם צדיק גמור כמו רבי שהי' הראש ויחיד בדורו בתורה ומצות ומזה ראיה ברורה להפלגת עוצם מעלת התשובה מעומקא דלבא דוקא. אך יש בזה ענייני' פרטים רבים ולהבין כולם יש להקדים תחלה בשורש בחי' עצם הרע דקליפות הטמאות לגמרי שע"ז הוסד עיקר יסוד ענין התשובה כמו התשובה מעבירות חמורות שטמאים ואסורי' לגמרי ומהו עיקר ההפרש בין קליפות הטמאות לגמרי שהן כל הדברים האסורים לגמרי ובין בחי' קליפת נוגה שהן דברים המותרי' כידוע וכמ"ש בזוהר ובספרי הקבלה דנוגה חציה טוב וחצי' נוטה לרע ונק' להט החרב המתהפכת שמתהפכת פעמים כולה לטוב ולפעמים מתהפכת לרע ולפעמים היא כמו בחי' ממוצע בין הטוב ובין הרע דהיינו בהיות שנוגה מעורב טוב ורע וחלק הטוב שבה מתהפך תמיד לסטרא דקדושה וחלק הרע שבה מתהפך תמיד לסט"א דקליפות הטמאות כו':

הקדמת שער התשובה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

והנה עם הוא בחי' עבדים שנק' עם, אם כבנים ואם כעבדים, והנה עבד עיקר עבודתו הוא בבחי' יראה ובעומ"ש שמקבל עליו עומ"ש בלי טו"ד כלל, שזהו מ"ש בפ' שני' לעבדו בכל לבבכם כו' שבפ' ראשונה לא כתי' רק בחי' אהבה ואהבת את הוי' אלקיך ולא נז' שם בחי' עבודה כלל, לפי שפ' ראשונה מדבר בבחי' בן שהוא עבודתו בבחי' אהבה, רק בפ' שני' נז' שם גם בחי' עבודת עבד, ולעבדו כו'. והנה אף שלכאורה מדריגת עבד הוא למטה מבחי' בן, אך מ"מ יש מעלה בעבד מה שאינו בבן, שעבודת עבד בבחי' יראה מגיע למעלה מבחי' עבודת בן, דהנה יש שני בחי' עבד, משה עבדי, דוד עבדי, ששניהם נק' עבד ועבד הוא בחי' יראה, והיינו שיש שני בחי' יראה יר"ע ויר"ת, משה הוא בחי' יר"ע בחי' ביטול במציאות ממש ונחנו מה, מה שמו, ודוד הוא בחי' יר"ת שהוא בחי' מל', אך שרש יר"ת הוא מבחי' יר"ע כי נתב"ס ממש דוקא, וע"כ בחי' יראה מגיע למעלה מבחי' אהבה שהוא בחי' בן. וזהו מה שא' ר"י בן זכאי על ר' חנינא בן דוסא אני כשר לפני המלך והוא כעבד לפני המלך, ואלמלא הטיח ר"י ב"ז ראשו בין ברכיו כל היום לא הי' משגיחין עליו ור' חנינא בן דוסא נענה מיד לפי שהוא בבחי' עבד לפי שמדריגת עבד מגיע למעלה מבחי' בן כי שרש בן הוא מבחי' חכ' כמו שהבן נמשך ממוח האב כך נש"י נמשכו מבחי' ח"ע, אבל ע"י עבודת עבד מגיעים למעלה מבחי' חכ' שאינו שייך שם לומר בחי' בן, וכמ"ש יש אחד ואין שני לו גם בן ואח אין לו, שאינו שייך שם לומר כלל לא בחי' בן ולא בחי' אח, וכמ"ש למען אחי ורעי, לפי שאא"ס הוא למעלה מבחי' חכ' אלא שחיבבן הקדב"ה וקראן בנים דהיינו שנמשך ונתלבש בבחי' חכ' ושם שייך לומר בחי' בן אבל באא"ס עצמו אינו שייך שם לומר כלל בחי' בן, וכדי שיגיע לבחי' זו זהו ע"י עבודת עבד דוקא כי עבד הוא ל' עורות עבודין דהיינו ע"י אתכפי' ואתהפכא מנה"ב עי"ז מגיע למעלה באא"ס עצמו שלמעלה מבחי' חכ', לפי ששרש נה"ב הוא מבחי' עולם התהו שקדם לתיקון בחי' חכ' כו'. וזהו מ"ש ורב שלום בנייך א"ת בנייך אלא בונייך שע"י בונייך דוקא ממשיך מבחי' ורב שלום כו'. וזהו מ"ש עם זו קנית שהקנין הוא בבחי' עם מחמת שנק' עם כו', וזהו הוא לי לאלקי' ואני לו לעם, כי אלקים הוא למעלה מה שאינו בערך כלל שהוא למעלה מבחי' מה שנק' אב כו', ומגיעים לזה דוקא ע"י בחי' עם כו' עבודת עבד כו'. וזהו מ"ש עד יעבור עמך הוי' שע"י עם מגיעים למעלה מבחי' שם הוי', כי בחי' בן הוא מבחי' שם הוי' וכמ"ש בנים אתם להוי' כו' אבל בעם כתי' עד יעבור עמך הוי' למעלה מבחי' שם הוי' כו'. וזהו מ"ש ישראל קנין אחד שהוא מדרגת היראה עבודת עבד, כי קנין של אברהם הוא בחי' בן שהוא בחי' אהבה הוא אביך קניך, וקנין ישראל הוא מדריגת עבד עם זו קנית וד"ל.

חמשה קנינים

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וביאור הענין יובן בהקדם ענין הקרבנו' דהנה צ"ל איך המביא קרבן בהמה מתכפר לו על מה שפגם במ"ע, או בעשותו אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה ואשם, האיך יתכפר ע"י שמקריב קרבן לה' מן הבקר ומן הצאן. אך הענין הוא דהנה שרש נפש הבהמה הוא מבחי' פני שור שבמרכבה, וע"י שמקריב הבהמה על המזבח עי"ז היא מתעלית לשרשה ומקורה פני שור מהשמאל, וע"י עלי' זו ובירור זה החיות נושאות את הכסא ומגביהים את הכסא עם בחי' אדם שעל הכסא לבחי' אוא"ס שלא אדם, לכן עי"ז נמשך הסליחה והמחילה ונמשך האור למלאות הפגם שפגם, כי שורש כל הרמ"ח מ"ע הם מבחי' אדם כמ"ש זאת התורה אדם, וכנודע שרמ"ח פקודין הם רמ"ח אברין דמלכא, ושס"ה ל"ת הם שס"ה גידי' וזהו ענין בחי' אדם בכלל, וע"י שמגביהים את בחי' אדם זה לבחי' אוא"ס שכי לא אדם הוא עי"ז נמשך תוס' וריבוי אור למלאות כל הפגמים כו'.

אך עדיין צ"ל איך הוא ביכולת החיות להגביה את

בחי' אדם, הענין נודע כי בחי' עולם התהו קדם לעולם התיקון, ופי' וענין קדם אינו שייך לומר שקדם בבחי' הזמן כי־אם שקדם במעלה ומדריגה, וע"ד מארז"ל אלפי' שנה קדמה תורה לעולם שפי' וענין הקדימה להיותה מבחי' מוחין דאו"א, ושורש ענין העולמות הוא מבחי' המדות דז"א וכמ"ש כי אמרתי עולם חסד יבנה וכתי' זכור רחמיך וחסדיך כי מעולם המה משא"כ המוחין, וכמ"ש מזה באורך בד"ה אשר ברא אלקי' לעשות (ד"ח). ועד"ז יובן ענין תהו שקדם לתיקון כי ענין ריבוי האור דתהו ומיעוט האור דתיקון אין הפי' שאור זה דתהו נתמעט בבחי' התיקון כי באמת אין ערוך כלל בחי' מיעוט האור דתיקון לגבי בחי' האור דתהו שהי' בריבוי וכמ"ש מזה באורך בד"ה אם בחוקתי ובהביאור (ד"ו), ויובן זה ממשארז"ל אור שנברא ביום ראשון הי' אדם מביט מסוף העולם ועד סופו וכשמיעטו אנו רואי' שאין ביכולת האדם לראות רק ערך פרסה כו' שאין ערוך האור שאחר המיעוט להאור איך שהי' קודם שמיעטו כו'. ועד"ז יובן ענין ריבוי האור דתהו כו', רק שנפל בשבה"כ, ולכן אנו רואים למטה שהבהמות יש להם כח יותר מן האדם להיות כי שרשן הוא מבחי' התהו שקדם לתיקון, וד' חיות המרכבה הם ג"כ מבחי' התהו רק שהם מה שכבר נתברר, לכן בהעלות נפש הבהמה לשרשה בחי' פני שור שבמרכבה, אזי ע"י הבירור וההעלאה מתוסף כח ועוז מבחי' אורות דתהו בבחי' פני שור, לכן עי"ז הנה הם מעלים את הכסא עם בחי' אדם שעל הכסא שזהו בחי' התיקון לבחי' אוא"ס שכי לא אדם הוא.

אריב"ל כו' גדולים נמוכי הרוח

בס"ד [ש"פ בהר (ערב ל"ג בעומר), ל"ב].

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

וכן הוא במדות - לא רק מכח השכל יש רושם שנשאר תמיד, אלא גם במידות שהאדם התעורר בהם, **שנשארה ההטבה וכהאי גוונא** (- ועל זו הדרך), כלומר, מאותו רגש להיטיב שהאדם התעורר בו נשאר רושם, **ואין הכוונה על ההטבה בפועל ממש** (דהיינו **ההשפעה הגשמיות שמשפיע לו**), כמו אדם שנתן צדקה, שהכסף הגשמי שנתן לעני נשאר גם לאחרי שהאדם הסתלק והלך, שזה ברור, **כי־אם הכח רוחני שבזה**, גם עצם הרגש להיטיב שהתעורר בו האדם, נשאר במציאות, **וכמו מה שנותן לו בסבר פנים יפה ומפייסו שאמרו רבותינו ז"ל והמפייסו בי"א**[21] **כו'**, - שאדם שנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, ואילו אדם שמפייס אותו בדבריו זוכה באחת עשרה ברכות, **דהפיום עושה הגבהה בהמקבל, דהגבהה זו נשאר גם אחר כך כו'**, - תחושת ההגבהה שהעני קיבל על־ידי הפיוס שמעודדת את רוחו, נשארת בו גם לאחר מעשה הצדקה עצמו. **וכן הוא בגבורות כו'**. אדם שכועס וכדומה, נשאר מזה רושם גם לאחר שהמדה נחלשה.

מסקנת הדברים: **הרי מכל הכחות נשאר דבר מה, דמפני שהן בבחינת מציאות לעצמן לחוץ מהנפש על כן גם כשהנפש מסתלקת מהם נשאר מהם דבר כו'**, - כיון שיש להם איזה שהוא ענין פרטי מעבר לעצם הנפש, הרי גם בהסתלקות הנפש מהענין נשאר רושם מאותו כח פרטי.

אבל ברצון אינו כן - כח הרצון שונה במהותו בענין זה מכל הכוחות, **דכשרוצה איזה דבר הנה כשמסתלק הנפש מזה לא נשאר כלום, לפי שהרצון הוא** לא כח בפני עצמו אלא רק **הטיית והמשכת הנפש, ועל כן כשהנפש מסתלק מזה לא נשאר מאומה כו'**. הרצון אינו כח נפרד מעצם הנפש, אלא הטיית הנפש עצמה, ולכן בסילוק הנפש עצמה יסתלק גם הרצון, כיון שהוא בלתי נפרד ממנה. במילים אחרות: הנפש לא מכילה רצון, אלא הרצון הוא הטיית הנפש.

כאשר אדם אוהב או כועס, הרי זה כח רגש פנימי שבתוך האדם אך אין זה הנפש עצמה, ולכן נשאר מזה רושם וקיום גם אחרי שמסתלקת פעולת הרגש. ואילו

---

21. בבא בתרא ט, ב. וזה הלשון שם: ואמר רבי יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות דכתיב הלא פרוש וגו' ועניים מרודים תביא בית וגו' כי תראה ערום וגו' והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות שנאמר ותפק לרעב נפשך (הוא פיוס דברי ניחומים, רש"י) ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך וגו' ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וגו'.

כח הרצון, כיון שכל ענינו הוא הטיית הנפש ולא שהנפש נושאת אותו כמו הכוחות הפנימיים אותם, לא נשאר בו מאומה לאחר שמסתלק.

וכמו שנראה במוחש, שכאשר אדם רצה משהו מסויים ואחר כך הפסיק לרצות בו, לא נשאר שום רושם מאותו רצון וכאילו לא היה כלל.

והיינו לפי שכל הכחות הפנימיים הן במציאות דבר בעצמן - מלבד עצם הנפש, **ובפעולת הכח הוא שנעשה דבר מה** - נפעל איזה ענין על־ידי הכח, בענין של שכל או רגש וכדומה.

אלא שמיד מבהיר הרבי נ"ע במאמר המוסגר: (**ואין הכוונה שנעשה איזה דבר ממשי שהרי אין זה בחיק הנבראים כלל כו'** - נברא לא מסוגל כלל ליצור מציאות חדשה, וכל מה שיכול לעשות זה רק לשנות 'יש מיש' ולא 'יש מאין', (**והתהוות איזה דבר ממשי זהו דוקא מבחינת אין, וכמאמר** המובא במקומות רבים בחסידות[22] **דהתהוות הגשמי מהרוחני אין לך בריאה יש מאין גדול מזה כו'**), ליצור מדבר רוחני דבר גשמי אינו כלל ביכולת הנבראים. ומה שהתבאר שנפעל איזה דבר על־ידי הכח, אין הפירוש שנעשה דבר ממשי וגשמי, **רק הכוונה שנעשה דבר רוחני** - בתחום השכל, או **במידה זו או אחרת, כפי מהות הכח ההוא כו'**).

וכמו בפעולת כח השכל נעשה מציאות השכלה ובמדות נעשה ההטבה וכדומה כמו שהוסבר לעיל, **והיינו להיותם** - הכוחות הפנימיים שבנפש **בבחינת מציאות בעצם כו'**,

מה־שאין־כן ברצון אינו נעשה דבר - הרצון לא פועל שום דבר בעצם גילוי הרצון, **לפי שאינו בבחינת מציאות בעצם** רק גילוי מן **העצם והוא בבחינת אין בעצם כו'**, - כלומר עצם הנפש הוא המציאות וה"יש" של האדם, והרצון הוא לא משהו נוסף אלא 'אין' כיון שכל ענינו הוא גילוי העצם ולא משהו עצמאי, **ועל כן בעת שישנו להרצון** - בשעה שיש לאדם רצון כל שהוא, **לא יש** (- אין) **איזה מציאות דבר וכשמסתלק לא נשאר מאומה כו'**.

לסיכום, למדנו על ב' הבדלים בין כח הרצון לשאר הכוחות: א. הרצון מתייחס לנפש כ'אין' בלבד כיון שכל מציאותו היא גילוי העצם והטיית הנפש, ואילו שאר הכוחות הם בחינת 'יש' הכלולים בתוך המציאות של עצם הנפש. ומזה נובע הבדל נוסף: ב. כאשר שאר הכוחות פועלים איזו פעולה, יש לה רושם וקיום עצמי גם לאחר הסתלקות הכוחות, ואילו כשכח הרצון פועל איזו פעולה, כשמסתלק גילוי הרצון לא נשאר רושם כלל מהפעולה וכלא היתה, כיון שאינו מציאות בפני עצמו.

שבת פרשת עקב

22. לקוטי תורה פ' ראה כ, ד (בשם חכמי המחקר). דרושים לראש השנה נה, ב. וראה בשם ספר העיקרים (מאמר א פרק כ"ג ומאמר ד פרק ג). ספר המאמרים תרכ"ז ע' שפז. תרכ"ט ע' קנט. תרל"ב חלק א' ע' עדר. המשך מים רבים תרל"ו פרק קנ"ז (ע' קעג). המשך זה (תער"ב) חלק ב' עמוד א'קמג. ועוד.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים – חלק א

בבריאת העולם, החושך דתהו קדם לאור דתיקון. ריבוי האור דתהו – עצם האור. מיעוט האור דתיקון – התפשטות האור

אָמְנָם צָרִיךְ לְהָבִין בְּמַה גָּדוֹל וְרַב כֹּחוֹ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁעַל־יְדֵי בֵּרוּרוֹ וְזִכּוּכוֹ בָּאִים לִבְחִינַת בְּלִי גְּבוּל, עַד שֶׁכְּדַאי הַדָּבָר אֲשֶׁר תֵּרֵד נְשָׁמָה לְמַטָּה, וַהֲגַם דְּכָל הַדְּרָכִים בְּחֶזְקַת סַכָּנָה, מִכָּל־מָקוֹם יוֹרֶדֶת לְמַטָּה בִּשְׁבִיל עֲלִיָּה זוֹ. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל, "כִּבְרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּרֵישָׁא חֲשׁוֹכָא וְהַדַּר נְהוֹרָא"[יב], בְּרֵישָׁא חֲשׁוֹכָא הוּא כְּדִכְתִיב "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ" כו', וַהֲדַר נְהוֹרָא כְּדִכְתִיב "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי אוֹר". וְהִנֵּה חֲשׁוֹכָא וּנְהוֹרָא הוּא עִנְיָן תֹּהוּ וְתִקּוּן, דְּתֹהוּ בְּחִינַת חֹשֶׁךְ, וְתִקּוּן בְּחִינַת אוֹר. דְּהִנֵּה כְּלָלוּת הַהֶפְרֵשׁ בֵּין תֹּהוּ וְתִקּוּן הוּא יָדוּעַ, דִּבְתֹהוּ הָיָה רִבּוּי הָאוֹר וּמִעוּט הַכֵּלִים, וּבְתִקּוּן הוּא מִעוּט הָאוֹר

יב. בראש (בתחילה) חושך, ואחר כך אור.

וְרִבּוּי הַכֵּלִים, וְעִנְיַן רִבּוּי הָאוֹר דְּתֹהוּ וּמְעוּט הָאוֹר דְּתִקּוּן אֵין זֶה שֶׁהוּא אוֹתוֹ הָאוֹר רַק שֶׁהוּא בְּרִבּוּי וּמְעוּט, כִּי־אִם שֶׁהָאוֹר הוּא בְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי, דְּאוֹרוֹת דְּתֹהוּ הָיוּ אוֹרוֹת נַעֲלִים שֶׁבְּאֵין עֲרוֹךְ כְּלָל כְּמוֹ אוֹרוֹת דְּתִקּוּן, וּכְמוֹ אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וְאוֹר הַלְּבָנָה שֶׁנִּקְרָאִים מָאוֹר הַגָּדוֹל וּמָאוֹר הַקָּטָן, הֲרֵי אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ הוּא אוֹר נַעֲלֶה שֶׁבְּאֵין עֲרוֹךְ כְּלָל, וּמִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה בְּאוֹתוֹ הַסּוּג אוֹר עַל־כָּל־פָּנִים. אָמְנָם הָאוֹר שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן, הִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁהָיָה אָדָם הָרִאשׁוֹן צוֹפֶה וּמַבִּיט מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וּמַקְשִׁים עַל זֶה מַהוּ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר[יג] מִתְּחִלַּת הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וְהַתֵּרוּץ הוּא שֶׁהוּא מִסּוֹף עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא[יד] עַד סוֹף עוֹלָם דְּאִתְגַּלְיָא[טו], וְהַיְנוּ מִסּוֹף עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁזֶּהוּ תְּחִלַּת עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וְעַד סוֹפוֹ הוּא סוֹף עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה שֶׁזֶּהוּ תְּחִלַּת עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. וְהַיְנוּ שֶׁהָיָה הָרְאִיָּה וְהַבָּטָה שֶׁלּוֹ בִּשְׁנֵי הָעוֹלָמוֹת, דְּעָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא וְעָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא (שֶׁזֶּה כּוֹלֵל כָּל הָעוֹלָמוֹת). וְזֶהוּ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה גִּלּוּי בְּחִינַת אוֹר שֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, שֶׁזֶּהוּ אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת, וְכִדְאִיתָא בַּיְרוּשַׁלְמִי שֶׁהִבְדִּילוֹ לְעַצְמוֹ, וְהַיְנוּ שֶׁהוּא אוֹר הַמֵּאִיר לְעַצְמוֹ, וְעַל כֵּן בְּאוֹר זֶה הָיָה הַהַבָּטָה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת. דְּזֶה שֶׁיֵּשׁ הִתְחַלְּקוּת בָּעוֹלָמוֹת, הוּא בִּבְחִינַת הָאוֹר שֶׁנִּמְדָּד וְנִקְצָב לְפִי עֶרֶךְ הָעוֹלָמוֹת, דְּבָזֶה יֵשׁ חִלּוּק מֵהַגִּלּוּי דְּעָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא וְהַגִּלּוּי דְּעָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא, וְכֵן בְּכָל עוֹלָם בִּפְרָט בִּפְרָטֵי הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבּוֹ, אֲבָל כַּאֲשֶׁר מֵאִיר אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת לֹא יֵשׁ חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת כְּלָל. וְאַחַר כָּךְ כַּאֲשֶׁר נִגְנַז הָאוֹר הַזֶּה וְתַחַת זֶה נִתַּן אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, הֲרֵי רְאִיַּת הָאָדָם בּוֹ הוּא רַק כְּעֶרֶךְ מִיל וְלֹא יוֹתֵר, שֶׁאֵינוֹ בְּעֶרֶךְ רְאִיָּה וְהַבָּטָה הַקּוֹדֶמֶת כְּלָל. וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת, דְּאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ הוּא הַגִּלּוּי דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ", שֶׁאֵין זֶה גִּלּוּי אוֹר חָדָשׁ כִּי־אִם מַה שֶׁנִּמְדַּד עַל פִּי מַאֲמַר קַו הַמִּדָּה, דְּהַיְנוּ הַגִּלּוּי דִּבְחִינַת סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הֲרֵי מַה שֶׁנִּתְמַעֵט הָאוֹר אֵין זֶה מִעוּט לְבָד כִּי אִם שֶׁבְּאֵין עֲרוֹךְ כְּלָל. וּכְמוֹ כֵן יוּבָן, דְּמִעוּט הָאוֹר דְּתִקּוּן הוּא שֶׁבְּאֵין עֲרוֹךְ כְּלָל לְגַבֵּי בְּחִינַת רִבּוּי הָאוֹר דְּתֹהוּ, דִּבְתֹהוּ הָיָה גִּלּוּי בְּחִינַת עֶצֶם הָאוֹר, וּבְתִקּוּן הוּא רַק בְּחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת הָאוֹר בִּלְבָד, דְּהַיְנוּ שֶׁבְּכָל סְפִירָה בְּתִקּוּן הוּא רַק בְּחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת הָאוֹר דְּאוֹתָהּ הַסְּפִירָה, וּבְתֹהוּ הָיָה בְּחִינַת הַכֶּתֶר שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת עַצְמוּת הָאוֹר.

חג הסוכות, תר"צ, נויארק

יג. שהיה לו לומר. יד. עולם המכוסה. טו. המגולה.

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

יב. גשמי הוא הוה ונפסד, ואילו רוחני הוא נצחי. ענין ה"יחידות" שחסיד נכנס אל הרבי הוא רוחני נצחי.

ודאי הדבר שחסיד שהיה אצל רבי ב"יחידות" לפני עשרות שנים, הנה לא זו בלבד שדברי הקודש והברכות של הרבי הם באורם ותקפם כפי שהיו בעתם ממש, אלא הם גם החבל המקשר את החסיד לרבי, וכשהחסיד מתעמק בזכרון ב"יחידות" שהיתה לו אצל הרבי, מעורר הזכרון למעלה, שנשמתו הקדושה של הרבי, בלי הבדל באיזה היכל קודש הוא נמצא, נותנת לב על ענינו של החסיד בהוה, כפי שהיה אז כשהחסיד היה אצל הרבי ב"יחידות".

יג. חסיד צריך שתהיה לו פינה עצמית, בה יוכל להתבודד בזכרונותיו מימי קדם. למחשבה תכונות משלה, שהיא יכולה לעשות מהעבר – לשעה – הוה, ועל ידי העמקת המחשבה יכול האדם לדמות אירוע מהעבר הרחוק כמחזה חי בהוה.

זכרון מחזה בהוה ממה שחווה בעבר בהיותו בישיבת תומכי תמימים, ימי האור שחיו בסביבה של חסידים משכילים ועובדים, מה ששמעו ממשפיעים וזקני החסידים, מה ששמעו וראו את הרבי, איך נכנסו ל"יחידות", מצב הרוח לפני ה"יחידות", בשעת ה"יחידות" ואחרי ה"יחידות",

זכרון מחזה הוא עבודה אמיתית, בית טבילה המטהר את האויר המעופש של ההוה, ורוחץ, פחות או יותר, על־כל־פנים את הבוץ הגס ומהווה מחאה מסויימת על חיי ההוה, שצריכים להשתנות לגמרי.

יד. חיים אנו בזמן של עקבות משיחא ואנו בבחינת רגלים שהיא תוקף האמונה[62]. לא נוגע גודל המוחין והמדות, אלא צריכים לעמוד חזק על הרגלים. לא צריכים לסגת משום דבר ולא להיכנע. צריכים אמנם לקרב את הזולת אבל לא לסגת. כשעומדים במדריגות האמצעיות והזולת עומד במדריגה הראשונה, לא צריכים לרדת אליו, אלא יש לפשוט את היד אל הזולת ולמשוך אותו אליו.

ט' ניסן, ה'ת"ש

אגרות קודש

ב"ה כ"ד ניסן, תר"ץ

כבוד ש"ב הרה"צ הנכבד והכי נעלה,
משכיל על דבר טוב, בעל מדות
תרומיות, גזע תרשישים, בנשק"ע כש"ת
מוהר"ר יעקב ליב שליט"א

שלום וברכה!

בטח נודע לש"ב כת"ר שליט"א גודל ענין הנוסחאות, אשר הזהירו הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע באזהרה לבלי לשנותם, וכנודע מעבודתם בקדש הקדשים להשפיע בשפעת הדרכה והנהגה במסילות ידועות בקדש, בדרכי החסידות וארחי החיים במנהגים ונתיבות לכל שבט בשער המיוחד לו. וכ[ו]לם יחד עולים בית אל בתפלתם, להמשיך שפע ברכה והצלחה בגו"ר.

כת"ר שליט"א חפץ ליסד בהכנ"ס מאנשי ספרד יחיו בנוסח ספרד, נכון הדבר, ויתן השי"ת ויתרבו בתי תפלה ויוקבעו שמה קביעות זמנים לתורה ברבים. אבל בזה שנוגעים בבהכנ"ס חב"ד לשנות את הנוסח הקבוע, ונקרא בשמו מיום הוסדו יצ"ו, כת"ר שליט"א צריך למנוע מזה את הסרים למשמעתו, ואדרבה על כל אחד ואחד לעשות כל מה שבידו בשביל לחזק את ההולכים בדרכי יושר באותם הנתיבות אשר סללו לנו הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע, וגודל בקשתי בזה, ולא אפונה אשר בטח ימלא כת"ר שליט"א מבוקשי, ותודתי אמורה למפרע.

אתענין לדעת משלום כת"ר שליט"א, והשי"ת יהי' בעזרו בגו"ר.

והנני ש"ב הדו"ש מכבדו ומברכו

יוסף יצחק.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב"ה, כ"ז חשון, ה'תשל"ב
ברוקלין, נ.י.

לכבוד מר יעקב שי' רוזנטל

רח' אמצי' 8, ירושלים

שלום וברכה!

הנני בזה לאשר קבלת מכתבו מכ"ח בתשרי והקודמו, עם המצורף בהם.

ות"ח ת"ח על שימת לבבו, שהרי למותר להדגיש עד כמה מעונין אני בידיעות מעין אלו שבמכתבו ובהמצורף. ומובן שאתענין לקבל מה שקורא ה"פרוטוקול" מביקורו הידוע.

ולעצם הביקור, ידוע הכלל שבתורה שקודם המעשה אפשר שיהיו חילוקי דעות אם רצוי וטוב או להיפך וכו', אבל אחרי המעשה, נוסף על ההוראה ד"גם זו לטובה", או על כל פנים "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד", הרי הוראות אלו צריכות להתבטא לכל לראש בהשתדלות לעשות כל האפשר לנצל המאורע, ובנידון דידן הביקור, לטובה במידה המקסימלית.

ויהי רצון, כיון שכתב בסיום חודש תשרי, שסיום הימים טובים המיוחדים שבו הוא ב"שמחת תורה", והרי תפקיד החגים ומועדים לקחת השפעתם על כל השנה כולה – תהא זו שנה של "שמחת תורה" בשני הפירושים: יהודים שמחים בתורה, והתורה אף היא שמחה עם היהודים שומרי תורה ומצוה. שהרי כל יהודי, להיותו אחד מבני עם חכם ונבון, לא יהי' סותר לעצמו, שבשמחת-תורה מרקד עם התורה, ומחר ולאחר זמן יעשה ענין נגד התורה, שלא כהלכה, וכו'. ובודאי לדכוותי' דמר אין צורך באריכות.

בכבוד ובברכה.

פרשת וירא

יח א וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב
פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: ב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא
וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ
לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה: ג וַיֹּאמַר
אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר
מֵעַל עַבְדֶּךָ: ד יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ
רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ: ה וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם
וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם
עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:
(לוי) ו וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר
מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת:
ז וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב
וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: ח וַיִּקַּח
חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן
לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:
(ישראל) ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר
הִנֵּה בָאֹהֶל: י וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת
חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת
פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו: יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה
זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח
כַּנָּשִׁים: יב וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי
בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף
אֶמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי: יד הֲיִפָּלֵא מֵיהוָה דָּבָר
לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ א עמ' 105)

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' (יח, א)

מְסֻפָּר עַל הָרַבִּי הָרַשַׁ"ב, שֶׁבְּיַלְדוּתוֹ (בֶּן אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ) נִכְנַס פַּעַם לִזְקֵנוֹ, הַ'צֶּמַח צֶדֶק', וּפָרַץ בִּבְכִי: מַדּוּעַ אֵין ה' נִרְאֶה אֵלָיו, כְּשֵׁם שֶׁנִּרְאָה אֶל אַבְרָהָם? סִפּוּר זֶה מְלַמְּדֵנוּ, שֶׁכָּל יְהוּדִי, אִישׁ אִשָּׁה וָטַף, שַׁיָּךְ לִבְכּוֹת וְלִתְבֹּעַ שֶׁהַקָּבָּ"ה יִתְגַּלֶּה אֵלָיו. אַבְרָהָם אָבִינוּ נוֹתֵן אֶת הַכֹּחַ, וְעַל יְדֵי בְּכִיָּה וּתְבִיעָה אֲמִתִּית נִתָּן לְהַגִּיעַ לְכָךְ בְּפֹעַל.

שני טו וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה | לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי |
יָרֵאָה וַיֹּאמֶר | לֹא כִּי צָחָקְתְּ: טז וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם
הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ
עִמָּם לְשַׁלְּחָם: יז וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי
מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: יח וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה
לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:
יט כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־
בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה
וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת
אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו: כ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם
וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:
כא אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי
עָשׂוּ | כָּלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה: כב וַיִּפְנוּ מִשָּׁם
הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי
יהוָה: כג וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק
עִם־רָשָׁע: כד אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ
הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן
חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ: כה חָלִלָה לְךָ
מֵעֲשֹׂת | כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע
וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ
לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא
בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי
לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: כז וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר
הִנֵּה־נָּא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר
וָאֵפֶר: כח אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה
הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא
אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה:
כט וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם
אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים:
ל וַיֹּאמֶר אַל־נָא יֶחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי
יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־
אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים: לא וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָּא הוֹאַלְתִּי

לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר
לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים: לב וַיֹּאמֶר אַל־נָא
יֶחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן
שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה:
לג וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם
וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה ענ׳ 155)

וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (יח, יט)

יֵשׁ לְהַמְתִּיק אֶת הַקֶּשֶׁר בֵּין "לַעֲשׂוֹת צְדָקָה" לְפָרָשַׁת סְדוֹם, שֶׁכֵּן לֹא נֶחְתְּמָה גְּזַר דִּינָהּ שֶׁל סְדוֹם אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁלֹּא נָתְנוּ צְדָקָה, כַּכָּתוּב (יחזקאל טז, מט) "זֶה הָיָה עֲוֹן סְדוֹם . . וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה". וּמַה שֶּׁכָּתוּב לְהַלָּן "הַכְּצַעֲקָתָהּ . . עָשׂוּ", "צַעֲקַת רִיבָה אַחַת" - הָעִקָּר בָּזֶה הוּא לֹא הַחֵטְא שֶׁל שְׁפִיכוּת דָּמִים, אֶלָּא הֶעְדֵּר נְתִינַת צְדָקָה בְּאֹפֶן קִיצוֹנִי וּמַבְהִיל, הַנְהָגָה שֶׁהֵבִיאָה לִשְׁפִיכוּת דָּמִים.

שלישי **יט** א וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב
וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם
לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה
נָא־אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ
רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ
לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין: ג וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ
אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת
אָפָה וַיֹּאכֵלוּ: ד טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי
סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם
מִקָּצֶה: ה וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ
וְנֵדְעָה אֹתָם: ו וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה
וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו: ז וַיֹּאמַר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ:
ח הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ
אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב
בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר
כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי: ט וַיֹּאמְרוּ | גֵּשׁ־
הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט
עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד
וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָּלֶת: י וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם
וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת
סָגָרוּ: יא וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ
בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח:
יב וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט עֹד מִי־לְךָ פֹּה חָתָן
וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־
הַמָּקוֹם: יג כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה
כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה
לְשַׁחֲתָהּ: יד וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר | אֶל־חֲתָנָיו | לֹקְחֵי
בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־
מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־הָעִיר וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי
חֲתָנָיו: טו וּכְמוֹ הַשַّחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים
בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי
בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר:
טז וַיִּתְמַהְמָהּ | וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־
אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו
וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר: יז וַיְהִי
כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־
תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר הָהָרָה
הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה: יח וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא
אֲדֹנָי: יט הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל
חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי
וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָّלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי
הָרָעָה וָמַתִּי: כ הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה
לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָּלְטָה נָּא שָׁמָּה הֲלֹא
מִצְעָר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל ענ׳ 244)

לוֹקְחֵי בְנוֹתָיו (יט, יד)

שֶׁאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת אֲרוּסוֹת לָהֶם (רש״י)

אֵין כַּוָּנָתוֹ לְדִין אֲרוּסָה וְחָלוּת גֶּדֶר אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁהֲרֵי מִסְתַּבְּרָא שֶׁדִּין זֶה הִתְחַדֵּשׁ רַק בְּמַתַּן תּוֹרָה. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם (רֵישׁ הִלְכוֹת אִישׁוּת): "קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בַּשּׁוּק . . מַכְנִיסָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ . . וְתִהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה" (וּבְלַאו־הָכִי תָּמוּהַּ לוֹמַר שֶׁאַנְשֵׁי סְדוֹם הִתְנַהֲגוּ עַל־פִּי דִּין תּוֹרָה). אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ לְשַׁדּוּכִין וּזְמַן שֶׁל הֲכָנָה לַחֲתֻנָּה, וּכְפִי

שֶׁמָּצִינוּ בְּרִבְקָה אִמֵּנוּ, ש״נוֹתְנִין לִבְתוּלָה י״ב חֹדֶשׁ לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ בְּתַכְשִׁיטִים״.

רביעי כא וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָּנֶיךָ גַּם לַדָּבָר
הַזֶּה לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:
כב מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר
עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר:
כג הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעַרָה:
כד וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית
וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם: כה וַיַּהֲפֹךְ אֶת־
הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי
הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה: כו וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו
וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח: כז וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כח וַיַּשְׁקֵף
עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר
וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן:
כט וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר
אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ
הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט:
ל וַיַּעַל לוֹט מִצֹּעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו עִמּוֹ
כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא וּשְׁתֵּי
בְנֹתָיו: לא וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ
זָקֵן וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־
הָאָרֶץ: לב לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה
עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע: לג וַתַּשְׁקֶיָן אֶת־אֲבִיהֶן
יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־
אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ: לד וַיְהִי
מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־
שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה
וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע: לה וַתַּשְׁקֶיָן
גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה
וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ:
לו וַתַּהֲרֶיָן שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן: לז וַתֵּלֶד
הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב
עַד־הַיּוֹם: לח וְהַצְּעִירָה גַּם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא
שְׁמוֹ בֶּן־עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם: ס
כ א וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב
בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר: ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ
מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה: ג וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־
אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת
עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל:
ד וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי
גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג: ה הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי אֲחֹתִי הִוא
וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתֻם־לְבָבִי
וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת: ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים
בַּחֲלוֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתֻם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ
זֹאת וָאֶחְשָׂךְ גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן
לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ: ז וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־
הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־
אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־
לָךְ: ח וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו
וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים מְאֹד: ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לָךְ כִּי־
הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים
אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה: יא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת
אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי:
יב וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־
אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי
אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר
תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה
אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא: יד וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר
וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֵת
שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: טו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי

לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב: טו וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה
נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת
עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת:
יז וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים
אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וַאֲמָהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ: יח כִּי־
עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ
עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם: ס **כא** א וַיהוָה
פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה
כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: ב וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן
לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים: ג וַיִּקְרָא
אַבְרָהָם אֶת־שֵׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ
שָׂרָה יִצְחָק: ד וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ
בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ׳ 141)

וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר . . וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם (כ, יד)
כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּיֵּס וְיִתְפַּלֵּל עָלָיו (רש״י)

מַשְׁמַע, שֶׁאֲבִימֶלֶךְ בִּקֵּשׁ מְחִילָה מֵאַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם מָחַל לוֹ. וְכֵן מוּבָן מִכָּךְ שֶׁלֹּא מָצִינוּ שֶׁאַבְרָהָם סֵרֵב לְקַבֵּל מַתָּנָה זוֹ. וְאַף שֶׁאֲבִימֶלֶךְ טָעַן שֶׁנָּהַג בְּתֹם לֵב, מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ צֹרֶךְ בְּבַקָּשַׁת מְחִילָה, שֶׁכֵּן סוֹף־סוֹף חָטָא חֵטְא חָמוּר בְּיוֹתֵר כְּלַפֵּי אַבְרָהָם, וְכַוָּנָתוֹ אֵינָהּ מְשַׁנָּה עֲבֵדָה זוֹ.

חמישי ה וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֵת
יִצְחָק בְּנוֹ: ו וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים
כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי: ז וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל
לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן
לִזְקֻנָיו: ח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם
מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק: ט וַתֵּרֶא
שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה
לְאַבְרָהָם מְצַחֵק: י וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ
הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה
הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק: יא וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד
בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־
אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ
כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע: יג וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה
לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא: יד וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם |
בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמֶת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם
עַל־שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע
בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע: טו וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת
וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם: טז וַתֵּלֶךְ
וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה
אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא
אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ: יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קול
הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים | אֶל־הָגָר מִן־
הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי
כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קול הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־
שָׁם: יח קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ
בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ: יט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים
אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא
אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנַּעַר: כ וַיְהִי
אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי
רֹבֶה קַשָּׁת: כא וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ
אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ׳ 104)

צְחוֹק עָשָׂה לִי אֱלֹקִים, כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יִצְחַק לִי (כא, ו)

מִדָּתוֹ שֶׁל יִצְחָק הִיא גְּבוּרָה, יִרְאָה וּפַחַד; וְאַף עַל פִּי כֵן, שְׁמוֹ מוֹרֶה עַל צְחוֹק וְשִׂמְחָה. בְּטַעַם הַדָּבָר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיִּרְאָה וּבִטּוּל הֵם הֲכָנָה וְהַכְשָׁרָה לְשִׂמְחָה וּפְתִיחַת הַלֵּב בַּעֲבוֹדַת ה׳. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ מְבַקְּשִׁים: ״וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה (וְעַל יְדֵי זֶה) פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ״.

ששי כב וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל
שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל
אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה: כג וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים
הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־
עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
גַּרְתָּה בָּהּ: כד וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשְׁבָּעֵ:
כה וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר
הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כו וַיֹּאמֶר

אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי
בִּלְתִּי הַיּוֹם: כו וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן
לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: כח וַיַּצֵּב
אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדָּהֶן:
כט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע
כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה: ל וַיֹּאמֶר כִּי
אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי
לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת: לא עַל־כֵּן
קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ
שְׁנֵיהֶם: לב וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים: לג וַיִּטַּע אֵשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם
בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם: לד וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ ב עמ' 681)

וַיִּטַּע אֵשֶׁל (כא, לג)

רֶמֶז יֵשׁ כָּאן, שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ נָטַע בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדַּת הַכְנָסַת אוֹרְחִים, לְהַעֲנִיק לָאוֹרֵחַ אֲכִילָה, שְׁתִיָּה, לִינָה (רש"י סוטה י, א). וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (לעיל יח, יט): כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו.

שביעי **כב** א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: ב וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ
אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־
אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד
הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ: ג וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם
בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו
אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים: ד בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־
הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: ה וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־
לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה
וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: ו וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־
עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ
אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:
ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה
הַשֶּׂה לְעֹלָה: ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ
הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ט וַיָּבֹאוּ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם
אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד
אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל
לָעֵצִים: י וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־
הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ: יא וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ
יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם | אַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: יב וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר
וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי | עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא
אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ
מִמֶּנִּי: יג וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל
אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח
אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ: יד וַיִּקְרָא
אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה | יִרְאֶה אֲשֶׁר
יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה: טו וַיִּקְרָא מַלְאַךְ
יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם: טז וַיֹּאמֶר
בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־
יְחִידֶךָ: יז כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־
זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת
הַיָּם וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֶת שַׁעַר אֹיְבָיו: יח וְהִתְבָּרְכוּ
בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי:
יט וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו
אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע: פ
כ וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם
לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַּם־הִוא בָנִים לְנָחוֹר
אָחִיךָ: כא אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־
קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם: כב וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־
פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל יָלַד
אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי

אַבְרָהָם: כד וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־
הִוא֙ אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה:

פפפ קמ"ז פסוקים. אמנו"ן סימן.

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר כ וַיְהִי֙ אַחֲרֵי֙ הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה וַיֻּגַּ֥ד לְאַבְרָהָ֖ם
לֵאמֹ֑ר הִנֵּ֣ה יָלְדָ֔ה מִלְכָּ֥ה גַם־הִ֖וא בָּנִ֣ים לְנָחוֹ֥ר
אָחִֽיךָ׃ כא אֶת־עוּץ֙ בְּכֹרֹ֔ו וְאֶת־בּ֖וּז אָחִ֑יו וְאֶת־
קְמוּאֵ֖ל אֲבִי אֲרָֽם׃ כב וְאֶת־כֶּ֖שֶׂד וְאֶת־חֲזֹ֑ו וְאֶת־
פִּלְדָּ֖שׁ וְאֶת־יִדְלָ֑ף וְאֵ֥ת בְּתוּאֵֽל׃ כג וּבְתוּאֵ֖ל יָלַ֣ד
אֶת־רִבְקָ֑ה שְׁמֹנַ֤ת אֵֽלֶּה֙ יָלְדָ֔ה מִלְכָּ֥ה לְנָחוֹ֖ר אֲחִ֥י
אַבְרָהָֽם׃ כד וּפִילַגְשׁוֹ֙ וּשְׁמָ֔הּ רְאוּמָ֖ה וַתֵּ֣לֶד גַּם־
הִוא֙ אֶת־טֶבַ֣ח וְאֶת־גַּחַ֔ם וְאֶת־תַּחַ֖שׁ וְאֶת־
מַעֲכָֽה׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ' 73)

בְּהַר ה' יֵרָאֶה (כב, יד)

לְהַשְׁרוֹת בּוֹ שְׁכִינָתוֹ וּלְהַקְרִיב פָּאן קָרְבָּנוֹת (רש"י) **הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה** (נפעל) - **שַׁיֶּכֶת לִיצְחָק, שֶׁנִּתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשַּׁת עוֹלָה עַל־יְדֵי שֶׁנֶּעֱקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ. הַקְרָבַת קָרְבָּנוֹת** (פועל) - **שַׁיֶּכֶת לְאַבְרָהָם, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה וְעָקַד אֶת בְּנוֹ יְחִידוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ.**

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים אִשֵּׁת עוֹבַדְיָה (שֶׁהָיָה עִם אַחְאָב, (חו"ל). צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע (נְבִיא אַחַר אֵלִיָּהוּ) לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנּשֶׁה הוּא יְהוֹרָם בֶּן אַחְאָב בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים: **ב** וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֵּשׁ־לָךְ בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת אֵין כְּלוּם כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן כְּלִי קָטָן לְשָׁמָן: **ג** וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מִן אֲנָשִׁים שְׁחוּץ לְבֵיתֶךָ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִךְ כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי אַל תִּשְׁאֲלִי מְעַט כִּי־אִם הַרְבֵּה כֵּלִים: **ד** וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי: **ה** וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ אֶת הַכֵּלִים הָרֵקִים וְהִיא מוֹצֶקֶת: **ו** וַיְהִי | כִּמְלֹאת הַכֵּלִים אֲשֶׁר שָׁאֲלָה וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי כִּי לֹא יֵדָעָה אֲשֶׁר כְּבַר נִתְמַלְּאוּ כּוּלָּם וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן לא הָיָה נִשְׁפָּךְ עוֹד מִן הָאָסוּךְ שָׁמֶן: **ז** וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשָּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֶךָ וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֶי בַּנּוֹתָר מִדַּמֵּי הַשָּׁמֶן עַל דְּמֵי הַחוֹב: **ח** וַיְהִי הַיּוֹם בָּא הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל עִיר־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה אִשָּׁה חֲשׁוּבָה וַתַּחֲזֵק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִיּוֹם הַהוּא וְהָלְאָה מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֹר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם: **ט** וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי מַכִּירָה אֲנִי בּוֹ כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד וְאין מַהֲרָאוּי לָשֶׁבֶת אֹתָנוּ יַחַד: **י** נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה עַלִיָּה קְטַנָּה בְּנוּיָה בְּקִיר אֲבָנִים וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה לְהִתְבּוֹדֵד בְּחַדְרוֹ לְבָד: **יא** וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה אַחֲרֵי שֶׁעָשְׂתָה אֶת הָעֲלִיָּה וַיָּסָר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה: **יב** וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו: **יג** וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמֹר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ | אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת וּבְעַד־בָּנַיִךְ כְּבוֹד הַגֵּם הוּא לְבֹא בְּהֶצְנֵעַ וְיָצַקְתְּ מֵאָסוּךְ הַשָּׁמֶן עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי וְהָאָסוּךְ שָׁמֶן לא תְּזִיזִי מִמְּקוֹמוֹ, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָשָׂה אוֹתוֹ כְּמַעְיָן, וְאין דֶּרֶךְ מַעְיָן לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ: **ה** וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ אֶת הַכֵּלִים הָרֵקִים וְהִיא מוֹצֶקֶת: **ו** וַיְהִי | כִּמְלֹאת הַכֵּלִים אֲשֶׁר שָׁאֲלָה וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי כִּי לֹא יֵדָעָה אֲשֶׁר כְּבַר נִתְמַלְּאוּ כּוּלָּם וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן לא הָיָה נִשְׁפָּךְ עוֹד מִן הָאָסוּךְ שָׁמֶן: **ז** וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשָּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֶךָ וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֶי בַּנּוֹתָר מִדַּמֵּי הַשָּׁמֶן עַל דְּמֵי הַחוֹב: **ח** וַיְהִי הַיּוֹם בָּא הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל עִיר־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה אִשָּׁה חֲשׁוּבָה וַתַּחֲזֵק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִיּוֹם הַהוּא וְהָלְאָה מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֹר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם: **ט** וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי מַכִּירָה אֲנִי בּוֹ כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד: **י** נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה: **יא** וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסָר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה: **יב** וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת

הפטרה לפרשת וירא לקריאה בציבור

ולשמו"ת במלכים ב פרק ד

ד **א** וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים: **ב** וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֵּשׁ־לָךְ בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן: **ג** וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִךְ כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי: **ד** וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי: **ה** וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מוֹצֶקֶת: **ו** וַיְהִי | כִּמְלֹאת הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן: **ז** וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשָּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֶךָ וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֶי בַּנּוֹתָר: **ח** וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחֲזֵק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֹר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם: **ט** וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד: **י** נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה: **יא** וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסָר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה: **יב** וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת

שי למורא

א) מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים, אִשֵּׁת עוֹבַדְיָה הָיְתָה. וְהַנּוֹשֶׁה, הוּא יְהוֹרָם בֶּן אַחְאָב, שֶׁהָיָה מַלְּוֶהוּ בְּרִבִּית מַה שֶּׁזֶּן עוֹבַדְיָה אֶת מֵאָה הַנְּבִיאִים בִּימֵי אַחְאָב. **ב)** אָסוּךְ, הוּא שֵׁם כְּלִי הַשֶּׁמֶן. וְנִקְרָא כָּךְ עַל שֵׁם שֶׁמַּמְּנוּ לוֹקְחִים שֶׁמֶן לִסִיכָה. **ד)** וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא תָּזוּז מִמְּקוֹמָהּ עִם הָאָסוּךְ. כִּי מַעֲשֵׂה הַגֵּם יַמְשִׁיךְ בַּמָּקוֹם שֶׁהִתְחִיל בּוֹ. **ז)** וְשַׁלְּמִי אֶת נִשְׁיֶךָ, וּפִרְעִי אֶת חוֹבֶךָ. **ח)** אִשָּׁה גְדוֹלָה, אֲחוֹתָהּ שֶׁל אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית הָיְתָה, אִמּוֹ שֶׁל עִדּוֹא הַנָּבִיא. **יג)** בְּתוֹךְ עַמִּי,

עטרת מרים

טָרַחְתִּ עַצְמְךָ הַטִּרְחָה הַזֹּאת בַּעֲבוּרֵנוּ, מָה לַעֲשׂוֹת לָךְ וּמַהוּ הַגְּמוּל שֶׁאוּכַל לַעֲשׂוֹת לְךָ, הַיֵּשׁ לְדַבֵּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתִּי, וְאֵין מִי מֵהֶם עוֹשֶׂה רָעָה עִמָּדִי: יד אַחַר שֶׁהָלְכָה מִפָּנָיו וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי וּמָה לַעֲשׂוֹת לָהּ וּמַהוּ הַגְּמוּל שֶׁאֶעֱשֶׂה לָהּ, וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן וּבְדֶרֶךְ הַטֶּבַע לֹא תֵלֵד עוֹד: טו וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפֶּתַח הִנֵּה זֶה הַמַּאֲמָר מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִבּוּאָה רָצָה אֱלִישָׁע בְּעַצְמוֹ לְאָמְרוֹ לָהּ: טז וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד הַזֶּה לְזְמַן הַבָּא כָּעֵת הָרְאוּיָה לִהְיוֹת חַיָּה יוֹלֶדֶת, וְהוּא כִּבְלוֹת תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים אַתְּ חֹבֶקֶת בֵּן לְשִׁשָּׁעוֹ מָה, וְלֹא הִבְטִיחָהּ שֶׁיִּתְקַיֵּם וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בִּשְׁפִחָתֶךָ אַל תִּשְׁמְחֵנִי בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם: יז וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: יח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו בִּשְׁהִיָּה עוֹמֵד אֶל־ עַל הַקֻּצְרִים: יט וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי | רֹאשִׁי יֵשׁ לִי כְּאֵב בְּרֹאשׁ וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ: כ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת: כא וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וְתִסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא: כב וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה: כג וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתְּ הֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם: כד וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ: כה וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים אוֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז: כו עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיֶּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם: כז וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק

שי למורא

כְּלוֹמַר, אֵין אָדָם מַזִּיק לִי וְאֵינִי צְרִיכָה לַמֶּלֶךְ וְלֹא לְשַׂר הַצָּבָא. וּרְאֵה פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּשֵׁי לַמּוֹרָא בְּרֵאשִׁית כג,ו בְּשֵׁם "הַבְּנֻת הַמִּקְרָא". **טז)** אַל תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ, כְּלוֹמַר, אַל תִּתֵּן לִי אֶלָּא בֵּן שֶׁל קְיָמָא. **כד)** נְהַג וָלֵךְ, כְּלוֹמַר, בִּזְרִיזוּת. אַל תַּעֲצָר לִי לִרְכֹּב, אַל תַּפְּצִיר שֶׁאֶרְכַּב. כִּי בְּמַר נַפְשָׁהּ הָיְתָה הוֹלֶכֶת בֶּרֶגֶל.

עטרת מרים

וֶאֱמָר־לָהּ הַשָּׁלוֹם לָךְ הַשָּׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הַשָּׁלוֹם לַיֶּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם הַכֹּל שָׁלוֹם. וְלֹא רָצְתָה לְגַלּוֹת גַּם אֵלָיו: כז וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ בַּעֲבוּר כְּבוֹד הַנָּבִיא, וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ תֵּן לָהּ רִפְיוֹן, וְאַל תַּהַרְפֶּנָּה, כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָּהּ בַּעֲבוּר מְרִירוּת נַפְשָׁהּ הִיא מַחֲזִיקָה בְּרַגְלֵי וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי עַד עַתָּה וְלֹא הִגִּיד לִי: כח וַתֹּאמֶר הַשָּׁאַלְתִּי וְכִי שָׁאַלְתִּי בֵּן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי בְּעֵת הַהַבְטָחָה לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי אַל תַּטְעֶה אוֹתִי, לְהַבְטִיחַ לִי דָּבָר הַנִּפְסָק: כט וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ לְלֶכֶת מְהֵרָה וּבְזִרְיוֹנוּת וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדֶךָ וָלֵךְ כִּי־תִמְצָא אִישׁ לֹא תְבָרֲכֶנּוּ בְּכִדֵּי שֶׁלֹּא תִשְׁהֶה בַּדֶּרֶךְ וְכִי־יְבָרֲכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנַּעַר: ל וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֱזָבֶךָ לְבַל תֵּלֵךְ בְּעַצְמְךָ עִמְּדִי וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: לא וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם הִקְדִּים אוֹתָם וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב (ירושלמי סנהדרין י ב): גֵּחֲזִי לֹא שָׁמַע לְדִבְרֵי הַנָּבִיא, וְהָיָה עוֹד מְלַגְלֵג בַּדֶּרֶךְ, לוֹמַר שֶׁהוֹלֵךְ לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר: לב וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבַּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ: לג וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם כִּי לֹא רָצָה שֶׁיְּהֵיה שָׁם שׁוּם אָדָם, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה תְּפִלָּתוֹ יוֹתֵר שְׁלֵמָה, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יְרֵאֶה אָדָם מַה שֶּׁיַּעֲשֶׂה וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: לד וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּיו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיֶּחָם בְּשַׂר הַיֶּלֶד וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֶר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו: לו וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ: לז וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא:

שי למורא

כח) לֹא תַשְׁלֶה, כְּמוֹ לֹא תַטְעֶה. וְהוּא לְשׁוֹן "שְׁגָגָה", שֶׁתַּרְגּוּמוֹ "שְׁלוּ". כט) מִשְׁעַנְתִּי, הַמַּטֶּה אֲשֶׁר הָיָה נִשְׁעָן עָלָיו. לֹא תְבָרְכֶנּוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְבֶּה דְּבָרִים, וְיִשְׁאָלוּהוּ לְהֵיכָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְהוּא יֹאמַר לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת, וְאֵין זֶה כְּבוֹד הַנֵּס לְהִתְהַלֵּל בּוֹ מִי שֶׁבָּא עַל יָדוֹ. אֲבָל הוּא לֹא עָשָׂה כֵּן, אֶלָּא לְכָל הַשּׁוֹאֲלוֹ, אָמַר: רַבִּי שְׁלָחַנִי לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת. לד) וַיִּגְהַר, הִשְׁתַּטַּח. לה) וַיְזוֹרֶר, הִתְעַטֵּשׁ.

בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָּהּ וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי עַד עַתָּה וְלֹא הִגִּיד לִי: כח וַתֹּאמֶר הַשָּׁאַלְתִּי בֵּן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי: כט וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדֶךָ וָלֵךְ כִּי־תִמְצָא אִישׁ לֹא תְבָרֲכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֲכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנַּעַר: ל וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֱזָבֶךָ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: לא וְגֵחֲזִי עָבַר לְפָנֵיהֶם וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר: לב וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבַּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ: לג וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: לד וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּיו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיֶּחָם בְּשַׂר הַיֶּלֶד: לה וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֶר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו: לו וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ: לז וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא

יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

סוף זמן קידוש לבנה:
יום שלישי, י"ד מרחשון

אגרות קודש

ב"ה, כ"ח מ"ח, ה'תשל"ב
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכ' ובו בקשת ברכה פ"נ מיום י"א מ"ח, ובעת רצון יקרא על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ובודאי מדייק ככל הדרוש במצות תפילין. ובפרט שעלי' נאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ובמקומו ובסביבתו עתה בטח מוסיף ומשתדל **ככל** התלוי בו – שכל חבריו שליט"א יעשו ככה. והרי זה טובת היחיד וטובת הרבים וטובת הכלל. ונאמר והי' מחנך קדוש – אשר אז (ככתוב בתחלת הפסוק) ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויביך לפניך.

בברכה.

לכתבו אודות השידוך – באם החליטו שניהם, הוא וכן המדוברת תי' לייסד ביתם בישראל על יסודי התורה והמצוה בחיי היום יומים,

יהי רצון שיהי' בשעה טובה ומוצלחת ולבנין בית בישראל בנין עדי עד.

לוח זמנים לשבוע פרשת וירא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	05:51	05:55	08:02	08:04	08:36	08:38	09:33	09:35	16:59	16:53	17:25	17:20	16:34	17:30
חיפה (ח)	05:51	05:56	08:01	08:03	08:36	08:38	09:33	09:34	16:59	16:53	17:23	17:17	16:24	17:28
ירושלים (ח)	05:49	05:54	08:00	08:02	08:34	08:36	09:32	09:33	17:01	16:56	17:23	17:18	16:17	17:28
תל אביב (ח)	05:52	05:56	08:02	08:04	08:36	08:38	09:34	09:35	16:59	16:53	17:25	17:19	16:34	17:30
אוסטריה, וינה (ח)	06:28	06:38	08:17	08:21	09:01	09:06	09:55	09:58	16:48	16:38	17:22	17:13	16:22	17:26
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:22	06:15	09:02	08:57	09:42	09:38	10:51	10:48	19:48	19:54	20:16	20:23	19:35	20:35
אוקראינה, אודסה (ח)	06:28	06:36	08:20	08:23	09:02	09:06	09:57	09:59	16:54	16:44	17:27	17:18	16:28	17:31
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:02	06:11	07:51	07:55	08:35	08:40	09:29	09:32	16:23	16:13	16:57	16:47	15:56	17:00
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	06:14	06:23	08:02	08:06	08:47	08:51	09:40	09:43	16:33	16:23	17:07	16:58	16:06	17:11
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	06:43	06:53	08:28	08:32	09:14	09:19	10:07	10:10	16:55	16:44	17:31	17:20	16:28	17:34
אוקראינה, קייב (ח)	06:36	06:46	08:21	08:25	09:07	09:12	10:00	10:03	16:47	16:36	17:23	17:13	16:20	17:26
איטליה, מילאנו (ח)	06:52	07:01	08:46	08:49	09:28	09:32	10:22	10:25	17:24	17:15	17:54	17:45	16:58	17:58
אקוואדור, קיטו (ח)	05:55	05:54	08:25	08:24	08:54	08:54	09:57	09:56	18:02	18:01	18:24	18:24	17:43	18:33
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:00	05:53	08:39	08:35	09:17	09:13	10:25	10:23	19:17	19:23	19:44	19:50	19:04	20:02
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:42	06:34	09:21	09:16	10:04	09:59	11:14	11:11	20:18	20:25	20:49	20:56	20:06	21:09
ארה"ב, בולטימור (ק)	07:26	07:33	09:29	09:31	10:06	10:09	11:02	11:04	18:14	18:07	18:43	18:36	17:50	18:48
ארה"ב, ברוקלין (ק)	07:18	07:25	09:18	09:21	09:57	10:00	10:52	10:54	18:01	17:54	18:31	18:24	17:37	18:35
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	07:18	07:25	09:19	09:22	09:57	10:00	10:53	10:55	18:02	17:54	18:32	18:24	17:37	18:36
ארה"ב, דטרויט (ק)	07:57	08:04	09:55	09:58	10:34	10:38	11:29	11:32	18:35	18:27	19:06	18:58	18:10	19:10
ארה"ב, האוסטון (ק)	07:30	07:34	09:42	09:44	10:16	10:17	11:13	11:15	18:42	18:36	19:07	19:02	18:19	19:12
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	07:05	07:10	09:13	09:16	09:48	09:51	10:46	10:47	18:07	18:00	18:34	18:28	17:43	18:39
ארה"ב, מיאמי (ק)	07:25	07:28	09:41	09:42	10:13	10:14	11:11	11:12	18:45	18:40	19:10	19:05	18:23	19:15
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	07:14	07:22	09:14	09:17	09:53	09:56	10:48	10:51	17:56	17:48	18:27	18:19	17:32	18:31
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	07:42	07:48	09:42	09:45	10:21	10:24	11:16	11:18	18:26	18:18	18:56	18:48	18:01	19:00
ארה"ב, שיקגו (ק)	07:14	07:21	09:13	09:16	09:52	09:56	10:48	10:50	17:54	17:46	18:25	18:17	17:30	18:29
בוליביה, לה-פס (ח)	05:59	05:56	08:35	08:33	09:06	09:04	10:11	10:09	18:35	18:37	18:59	19:01	18:19	19:10
בלגיה, אנטוורפן (ח)	07:22	07:33	09:05	09:09	09:52	09:57	10:45	10:48	17:30	17:19	18:06	17:56	17:02	18:10
בלגיה, בריסל (ח)	07:22	07:32	09:05	09:10	09:52	09:57	10:45	10:48	17:31	17:20	18:07	17:56	17:03	18:10
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:26	05:21	08:03	08:01	08:36	08:34	09:42	09:41	18:21	18:24	18:41	18:45	18:05	18:55
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:15	05:10	07:52	07:49	08:25	08:22	09:31	09:29	18:03	18:07	18:28	18:32	17:48	18:42
בריטניה, לונדון (ח)	06:41	06:51	08:23	08:28	09:10	09:16	10:03	10:06	16:49	16:37	17:24	17:13	16:24	17:27
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	06:54	07:05	08:31	08:36	09:21	09:27	10:13	10:17	16:51	16:39	17:30	17:18	16:26	17:33
גרמניה, ברלין (ח)	06:49	07:00	08:29	08:34	09:18	09:23	10:10	10:13	16:53	16:41	17:29	17:18	16:25	17:32
גרמניה, פרנקפורט (ח)	07:03	07:13	08:48	08:52	09:34	09:39	10:27	10:30	17:15	17:04	17:51	17:40	16:48	17:54
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:24	05:19	08:02	07:59	08:36	08:33	09:42	09:40	18:26	18:30	18:45	18:49	18:11	18:59
הודו, מומבאי (ח)	06:36	06:38	08:57	08:57	09:27	09:28	10:27	10:27	18:09	18:06	18:33	18:30	17:48	18:39
הודו, פונה (ח)	06:31	06:34	08:53	08:53	09:23	09:24	10:23	10:23	18:06	18:03	18:30	18:26	17:45	18:36
הונגריה, בודפשט (ח)	06:16	06:25	08:06	08:10	08:50	08:54	09:44	09:46	16:39	16:29	17:12	17:03	16:12	17:16
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:22	06:29	08:23	08:26	09:01	09:05	09:57	09:59	17:06	16:58	17:36	17:28	16:41	17:40
יוון, אתונה (ח)	06:43	06:49	08:47	08:50	09:24	09:27	10:20	10:22	17:35	17:28	18:04	17:57	17:11	18:08
מולדובה, קישינב (ח)	06:36	06:45	08:27	08:31	09:10	09:15	10:04	10:07	17:01	16:51	17:34	17:25	16:34	17:38

לוח זמנים לשבוע פרשת וירא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:34	06:36	08:54	08:55	09:25	09:26	10:24	10:25	18:06	18:02	18:30	18:27	17:45	18:36
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:19	05:10	07:58	07:51	08:45	08:40	09:56	09:52	19:09	19:17	19:42	19:52	18:58	20:06
נפאל, קטמנדו (ח)	06:09	06:13	08:24	08:25	08:57	08:58	09:55	09:56	17:26	17:21	17:51	17:47	17:04	17:57
סינגפור, סינגפור (ח)	06:46	06:46	09:17	09:16	09:46	09:45	10:48	10:47	18:51	18:50	19:14	19:13	18:32	19:22
פולין, ורשא (ח)	06:18	06:29	07:59	08:03	08:47	08:52	09:39	09:42	16:21	16:10	16:59	16:48	15:54	17:02
פרו, לימה (ח)	05:38	05:36	08:13	08:12	08:43	08:42	09:48	09:47	18:06	18:08	18:30	18:31	17:50	18:40
צרפת, ליאון (ח)	07:10	07:19	09:03	09:07	09:45	09:49	10:40	10:42	17:39	17:29	18:11	18:02	17:13	18:15
צרפת, פריז (ח)	07:26	07:35	09:13	09:17	09:58	10:03	10:52	10:54	17:45	17:34	18:18	18:08	17:18	18:21
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:41	05:41	08:10	08:09	08:39	08:39	09:41	09:40	17:40	17:39	18:02	18:01	17:21	18:10
קנדה, טורונטו (ק)	07:44	07:52	09:40	09:43	10:21	10:24	11:15	11:18	18:21	18:13	18:50	18:42	17:56	18:54
קנדה, מונטריאול (ק)	07:24	07:32	09:17	09:21	09:59	10:03	10:53	10:56	17:53	17:44	18:25	18:16	17:28	18:29
קפריסין, לרנקה (ק)	06:59	07:05	09:07	09:09	09:42	09:45	10:39	10:41	17:59	17:53	18:27	18:21	17:36	18:31
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	07:44	07:56	09:19	09:24	10:10	10:16	11:01	11:05	17:35	17:22	18:15	18:03	17:07	18:18
רוסיה, מוסקבה (ח)	07:20	07:33	08:52	08:57	09:45	09:51	10:35	10:39	17:10	16:56	17:47	17:35	16:41	17:50
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	06:53	07:02	08:44	08:48	09:27	09:31	10:21	10:24	17:17	17:07	17:50	17:41	16:50	17:54
שוויץ, ציריך (ח)	06:58	07:07	08:49	08:52	09:32	09:36	10:26	10:28	17:25	17:16	17:54	17:45	16:59	17:58
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:11	06:12	08:35	08:35	09:04	09:05	10:05	10:05	17:54	17:51	18:17	18:15	17:34	18:24

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00497
25/10/2015

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-377